

The background of the cover is a dark blue gradient. In the center, there is a blurred image of a conference or lecture hall. A person is standing at a podium in the background, addressing an audience. The foreground shows the backs of several audience members' heads. The overall aesthetic is professional and academic. There are faint, glowing hexagonal patterns scattered across the background, particularly in the upper left and lower right corners.

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART CONFERENCE BOOK

**EDITED BY
PROF. DR. MUSTAFA TALAS**

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART CONGRESS

NOVEMBER 08-10,2024

KAHRAMANMARAŞ, TURKIYE

EDITOR: Prof. Dr. MUSTAFA TALAS

COPYRIGHT © 2024

BY ASES CONGRESS ORGANIZATION

PUBLISHING COMPANY LIMITED

ALL RIGHTS RESERVED. NO PART OF THIS PUBLICATION MAY BE REPRODUCED, DISTRIBUTED OR TRANSMITTED IN ANY FORM OR BY ANY MEANS, INCLUDING PHOTOCOPYING, RECORDING OR OTHER ELECTRONIC OR MECHANICAL METHODS, WITHOUT THE PRIOR WRITTEN PERMISSION OF THE PUBLISHER, EXCEPT IN THE CASE OF BRIEF QUOTATIONS EMBODIED IN CRITICAL REVIEWS AND CERTAIN OTHER NONCOMMERCIAL USES PERMITTED BY COPYRIGHT LAW. ASES CONGRESS ORGANIZATION PUBLISHING® IT IS RESPONSIBILITY OF THE AUTHOR TO ABIDE BY THE PUBLISHING ETHICS RULES.

ASES PUBLICATIONS – 2024©

27.11.2024

ISBN: '978-625-95311-5-1'

CONGRESS ID

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART CONGRESS

DATE AND PLACE

NOVEMBER 08-10,2024

KAHRAMANMARAŞ, TURKIYE

ORGANIZATION

ASES (ACADEMY OF SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL STUDIES)

LANGUAGES

Turkish, English, Arabic, Russian

ORGANIZING COMMITTEE MEMBERS

DÜZENLEME KURULU BAŞKANI

Prof. Dr. MUSTAFA TALAS
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

DÜZENLEME KURULU

Prof. Dr. ELMAN GULIYEV
AZERBAYCAN DEVLET PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ (AZERBAYCAN)

Assoc. Prof. HAYATİ ÇAVUŞ
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assoc. Prof. LOKMAN ZOR
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assist. Prof. AYNURE ELIYEVA
AZERBAYCAN DEVLET PEDAGOJI UNIVERSITY (AZERBAIJAN)

Assist. Prof. EMRULLAH BANAZ
BAYBURT ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assist. Prof. Oğuz Han ÖZTAY
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Dr. Halil BOLAT

Dr. Hilmi ÜNAL

Dr. MAJA VIZJAK
FACULTY OF ECONOMICS AND TOURISM MIJO MIRKOVIC (CROATIA)

Dr. Mustafa YOĞURTCU

Dr. Nurullah KILINÇ

Dr. ULKER BAXSIYEVA
AZERBAYCAN DEVLET PEDAGOJİ ÜNİVERSİTESİ (AZERBAYCAN)

Fatma ÇETİN
İDEAL PSİKOLOJİK DANIŞMANLIK VE REHBERLİK MERKEZİ

KOORDİNATÖR
AYSEL ÜNAL

BİLİM KURULU

Prof. Dr. AHMET NİYAZI ÖZKER

BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. AHMET YATKIN

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. ALAATTİN ESEN

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. ALİ SELÇUK

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. ATAKAN TUĞKAN YAKUT

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. ATILLA DÖL

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. BEKİR KOCADAŞ

ADİYAMAN ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. BIRSA MIHAIL LUCIAN

ALEXANDRU IOAN CUZA UNIVERSITY OF IASI (ROMANIA)

Prof. Dr. BİRSEN ÇEKEN

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. BİLAL DUMAN

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. BÜLENT KARA

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. DERVİSH ALIMI

UNIVERSITY OF TETOVA (MAKEDONYA)

Prof. Dr. ERGÜN ÖZTÜRK

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. FATMA ILKER KERKEZ

MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. GÖKMEN DAĞLI

GİRNE ÜNİVERSİTESİ (KKTC)

Prof. Dr. HABA HAMADA

UNIVERSITÉ BATNA 1. (CEZAYİR)

Prof. Dr. HAKKI ÇİFTÇİ

ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. HALİS ADNAN ARSLANTAŞ

ESKİŞEHİR OSMANGAZİ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. Haluk ZÜLFİKAR

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. KASIM KARAMAN

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. LEVENT GÖKDEMİR

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. M. HANİFİ ASLAN

HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. MUHAMMAD SAFDAR BHATTI

THE ISLAMIA UNIVERSITY OF BAHAWALPUR (PAKİSTAN)

Prof. Dr. MUSTAFA GÜÇLÜ

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. MUSTAFA METE

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. OSMAN SEYYAR

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. RECAİ KUŞ

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. SADETTİN SARI

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. SELAHATTİN AVŞAROĞLU

NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. SEMRA DEMİR BAŞARAN

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. UĞUR BÜYÜK

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. ÜNAL ŞENTÜRK

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Prof. Dr. YENER ÖZEN

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assoc. Prof. AYLİN ALAN

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assoc. Prof. BAMBANG HADI SANTOSO

SEKOLAH TINGGI ILMU EKONOMI INDONESIA SURABAYA (ENDONEZYA)

Assoc. Prof. BAHADIR KÖKSALAN

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assoc. Prof. DERYA UZUN AYDIN

BATMAN ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assoc. Prof. EBRU ÖNEM

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assoc. Prof. ELİF ÇELEBİ KARAKÖK

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assoc. Prof. ELİF ERTEM AKBAŞ

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assoc. Prof. EMİNE GÜZEL

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assoc. Prof. EMİNE YILMAZ BOLAT

MERSİN ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assoc. Prof. FUAT ŞANCI

ADYAMAN ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assoc. Prof. FİLİZ YANGILAR

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assoc. Prof. GÖKÇE ABDURREZZAK PELERİ

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assoc. Prof. Gülnaz SATTAROVA

ÖZBEKİSTAN EDEBİYAT VE FOLKLOR BİLİMLER AKADEMİSİ (ÖZBEKİSTAN)

Assoc. Prof. HALİM FERİT BAYATA

ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assoc. Prof. HASAN AYDEMİR

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assoc. Prof. HİKMET ZEKİ KAPCI

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assoc. Prof. İBRAHİM GÖRÜCÜ

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assoc. Prof. KHAYALA ALIGULIYEVA

SUMQAIT STATE UNIVERSITY (AZERBAJCAN)

Assoc. Prof. MEHMET BULUT

HAKKARİ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assoc. Prof. MEHMET GÜNGÖR

MERSİN ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assoc. Prof. MERVE ERSAN

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assoc. Prof. ÖZCAN DEMİR

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assoc. Prof. ÖZGÜR EKEN

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assist. Prof. ÖZHAN ŞENOL

NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assoc. Prof. SARBU LAURA GABRIELA

ALEXANDRU IOAN CUZA UNIVERSITY OF IASI (ROMANIA)

Assoc. Prof. TUBA YAĞCI

BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assoc. Prof. YUNUS EMRE TANSÜ

GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assist. Prof. ALDEMİR MALVERIA DE OLIVERIA

UNIVERSITY CENTER FOR HIGHER EDUCATION OF AMAZONAS (BREZİLYA)

Assist. Prof. AMİN GHAREHBAGHI

HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assist Prof. ELIF SELCAN OZTAY

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assist Prof. FAHRÜNNİSA KAZAN

DİCLE ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assist. Prof. FULYA HARP ÇELİK

HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assist. Prof. MAHBUBOR RAHMAN

BANGLADESH UNIVERSITY OF TEXTILES (BANGLADEŞ)

Assist. Prof. MELİHA UZUN

ŞIRNAK ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assist. Prof. MÜSLİM ALANOĞLU

FIRAT ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assist. Prof. RAJA MOHAMMAD LATIF

PRINCE MOHAMMAD BIN FAHD UNIVERSITY (SUUDİ ARABİSTAN)

Assist. Prof. REMZİ KILIÇ

AKSARAY ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assist. Prof. ŞÜKRÜ AYDIN

İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assist Prof. ŞÜKRÜ BİLİCİ

MUS ALPARSLAN UNIVERSITY (TURKIYE)

Assist. Prof. TOHID MALEKZADEH

ISLAMIC AZAD UNIVERSITY (İRAN)

Assist. Prof. TUBA DEMİREL

HASAN KALYONCU ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Assist. Prof. ZÜLEYHA YILDIRIM YAKAR

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ (TÜRKİYE)

Dr. CHAIMA MOUFFOUK

UNIVERSITÉ BATNA 2. (CEZAYİR)

Prof. Dr. HASSAN ZARIOUH

MOHAMMED FIRST UNIVERSIYT (FAS)

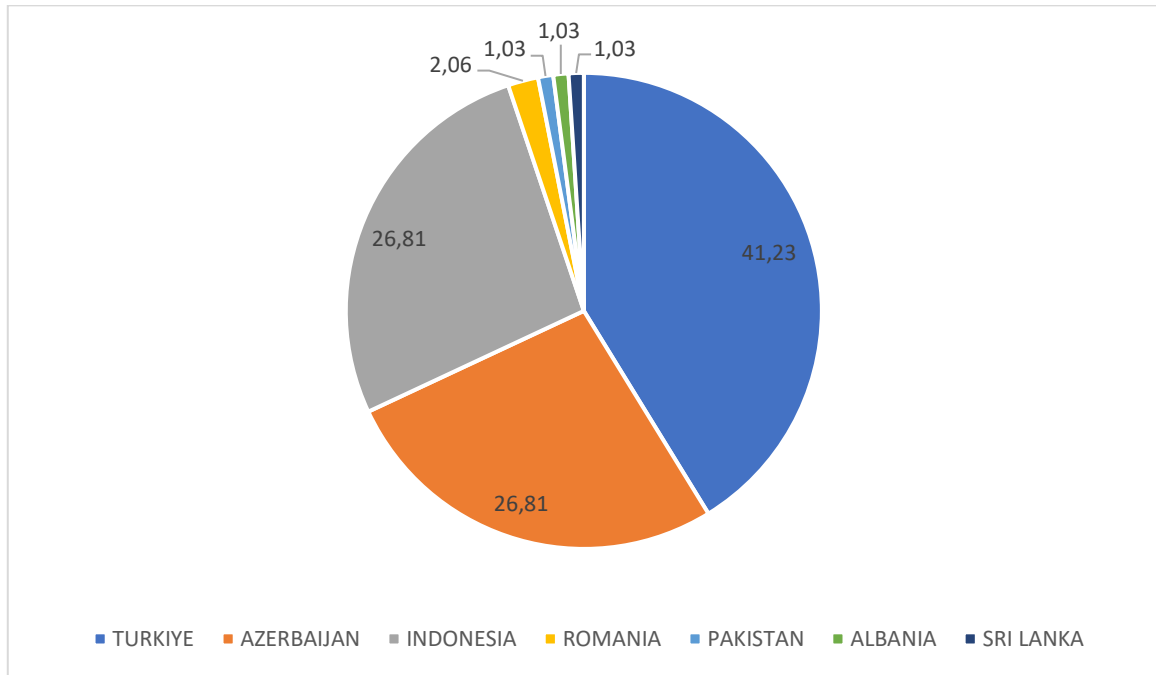
INTERNATIONAL SCIENCE AND ART CONGRESS
08-10 NOVEMBER 2024, KAHRAMANMARAS, TURKIYE
CONFERENCE BOOK

CONFERENCE STATISTICS

Distribution of the papers presented orally at the conference by countries

Country	Number of Papers	Percentage (%)
TURKIYE	40	41,23%
AZERBAIJAN	26	26,81%
INDONESIA	26	26,81%
ROMANIA	2	2,06%
PAKISTAN	1	1,03%
ALBANIA	1	1,03%
SRI LANKA	1	1,03%
TOTAL	97	100%

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART CONGRESS
08-10 NOVEMBER 2024, KAHRAMANMARAS, TURKIYE
CONFERENCE BOOK

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART CONGRESS
08-10 NOVEMBER 2024, KAHRAMANMARAS, TURKIYE
CONFERENCE PROGRAM

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART CONGRESS

NOVEMBER 08-10, 2024,
KAHRAMANMARAS, TURKIYE

FACE TO FACE
CONFERENCE PROGRAMI

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART CONGRESS

CONFERENCE REGISTRATION 09:30-10:00

OPENING CEREMONY

AÇILIŞ

KAHRAMANMARAS OLGUNLAŞMA ENSTITÜSÜ YAVUZ SELİM MAH. HACI
BEKTAŞ VELİ CAD. NO 26 DULKADİROĞLU/KAHRAMANMARAS

Dr. NURULLAH KILINÇ

KAHRAMANMARAS NURİ PAKDİL BİLİM VE SANAT MERKEZİ

Dr. SERDAR ÖZMEN

ÖZEL EĞİTİM VE REHBERLİK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Doc. Dr. ERKAN DUNDAR

ÖZEL EĞİTİM VE REHBERLİK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ

Prof. Dr. MUSTAFA TALAS

NIGDE OMER HALISDEMİR UNIVERSITY

OTURUMLARIN YAPILACAĞI ADRES

NURİ PAKDİL BİLİM VE SANAT MERKEZİ YENİ ŞEHİR MAH. 74014. SK. NO 8A
DULKADİROĞLU / KAHRAMANMARAS

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART CONGRESS
08-10 NOVEMBER 2024, KAHRAMANMARAS, TURKIYE
CONFERENCE PROGRAM

08.11.2024

FRIDAY / 14:00-16:00

SESSION: 1 HALL: 1 / MODERATOR

Assoc. Prof. ERKAN DÜNDAR

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
AHMET NACAR İLKAY AKGÜRBÜZ	NURI PAKDIL BILIM VE SANAT MERKEZİ	SELÇUKLU YILDIZI ŞİFRESİ: KÜLTÜR, MATEMATİK VE GÜVENLİKTE BİR SENTEZ
AYŞİN AKGÜRBÜZ İLKAY AKGÜRBÜZ AHMET NACAR	NURI PAKDIL BILIM VE SANAT MERKEZİ	ASTRO-GEOMETRİK BARKOD
MUSTAFA ATAŞ İLKAY AKGÜRBÜZ AHMET NACAR	NURI PAKDIL BILIM VE SANAT MERKEZİ	EDEBİ TOPONİMLER
İLKAY AKGÜRBÜZ AHMET NACAR	NURI PAKDIL BILIM VE SANAT MERKEZİ	YER FISTIĞI (ARACHIS HYPOGAEAE) KABUĞUNDAN ÇÖLYAK HASTALARI İÇİN DONDURMA KORNET KÜLAH YAPIMI
AHMET NACAR İLKAY AKGÜRBÜZ	NURI PAKDIL BILIM VE SANAT MERKEZİ	ALT KÜME TABANLI ÇOKLU ŞİFRELEME
İLKAY AKGÜRBÜZ AHMET NACAR	NURI PAKDIL BILIM VE SANAT MERKEZİ	ORTOPEDİ AMELİYATLARI İÇİN DOĞAL HİDROKSİAPATİT VE KİTOSAN KATKILI KEMİK ÇİMENTOSU YAPIMI VE MEKANİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ
HASAN KESİCİ AHMET NACAR MUSTAFA ATAŞ İLKAY AKGÜRBÜZ	NURI PAKDIL BILIM VE SANAT MERKEZİ	ENGELSİZ RESİM ATÖLYESİ
FATMA GÜZELGÖRÜR	NURI PAKDIL BILIM VE SANAT MERKEZİ	INVESTIGATION OF THE METAPHORIC PERCEPTIONS OF STUDENTS STUDYING IN SCIENCE AND ART CENTERS ABOUT ROBOTIC CODING
Assoc. Prof. ERKAN DÜNDAR Dr. SERDAR ÖZMEN	ÖZEL EĞİTİM VE REHBERLİK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	NEEDS ANALYSIS FOR DEVELOPING GEOGRAPHY COURSE CURRICULUM IN SCIENCE AND ART CENTERS

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART CONGRESS
08-10 NOVEMBER 2024, KAHRAMANMARAS, TURKIYE
CONFERENCE PROGRAM

08.11.2024
FRIDAY / 14:00-16:00
SESSION: 1 HALL: 2 / MODERATOR

Dr. NURULLAH KILINÇ

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Dr. NURULLAH KILINÇ	KAHRAMANMARAS NURI PAKDIL BILIM VE SANAT MERKEZI	2018 VE 2024 MAARİF MODELİ COĞRAFYA DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ COĞRAFİ BECERİLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
EMEL ÖRNEK TOPCU MUSTAFA TOPCU	KAHRAMANMARAS NURI PAKDIL BILIM VE SANAT MERKEZI KAHRAMANMARAS ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ	ÖZEL YETENEKLİ ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERİN “ÖZEL YETENEKLİ ÇOCUĞUN EBEVEYNİ OLMAK” KAVRAMINA YÖNELİK METAFORİK ALGILARININ İNCELENMESİ: KAHRAMANMARAS NURİ PAKDİL BİLİM VE SANAT MERKEZİ ÖRNEĞİ
EMEL ÖRNEK TOPCU MUSTAFA TOPCU	KAHRAMANMARAS NURI PAKDIL BILIM VE SANAT MERKEZI KAHRAMANMARAS ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ	GENÇLERİN VE YETİŞKİMLERİN KİŞİ HAZIRLIKLARINA YÖNELİK METAFORİK ALGILARININ UMUTLA OLAN İLİŞKİSİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
MUSTAFA ATAŞ	KAHRAMANMARAS NURI PAKDIL BILIM VE SANAT MERKEZI	ÖĞRETMENLERİN YAPAY ZEKÂ KAYGI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ
FATMA YANIK	NURI PAKDIL BILIM VE SANAT MERKEZI	ANAHTAR KELİMELERİ VERİLEREK YAPAY ZEKÂ TARAFINDAN YENİDEN YAZILAN “KALDIRIMLAR”, “KARA TOPRAK” VE “SESSİZ GEMİ” ŞİİRLERİNİN ÖĞRETMENLERDE OLUŞTURDUĞU DUYGULARIN İNCELENMESİ
Dr. OSMAN SARIGÜL	MILLİ EĞİTİM BAKANLIĞI	SUSTAINABILITY OF INTER-BASIN WATER TRANSFERS IN TERMS OF WATER MANAGEMENT: THE CASE OF KAHRAMANMARAS-AKSU STREAM BASIN
Dr. SERDAR ÖZMEN	ÖZEL EĞİTİM VE REHBERLİK HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ	EVALUATION OF TURKIYE CENTURY EDUCATION MODEL IN TERMS OF DIFFERENTIATION APPROACH IN THE EDUCATION OF GIFTED STUDENTS

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART CONGRESS
08-10 NOVEMBER 2024, KAHRAMANMARAS, TURKIYE
CONFERENCE PROGRAM

08.11.2024

FRIDAY / 14:00-16:00

SESSION: 1 HALL: 3 / MODERATOR

Assist. Prof. SELCAN KALIN

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Dr. SEYİT KARABURÇAK Dr. SEREN TÜRK	MEB YUSUF DEMİR BİLİM VE SANAT MERKEZİ İSKENDERUN DEVLET HASTANESİ	INVESTIGATION OF THE EATING BEHAVIORS AND BODY MASS INDICES (BMI) OF GIFTED STUDENTS
Assoc. Prof. NADIRE KARADEMİR Dr. NURULLAH KILINÇ	KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ KAHRAMANMARAŞ NURİ PAKDİL BİLİM VE SANAT MERKEZİ	KAHRAMANMARAŞ'TA ALTERNATİF BİR TURİZM: SAĞLIK TURİZMİ
SEÇKİN GÖKSU Assoc. Prof. DERYA YÜREĞİLLİ GÖKSU	MILLİ EĞİTİM BAKANLIĞI GAZİ ÜNİVERSİTESİ	EDUCATIONAL OUTCOMES OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TRAININGS FOR SECONDARY SCHOOL STUDENTS: AN EXAMPLE OF TUBİTAK 4004 PROJECT
Assist. Prof. SELCAN KALIN	MALATYA TURGUT ÖZAL ÜNİVERSİTESİ	KAHRAMANMARAŞ HATUNİYE MOSQUE (ŞEMS HATUN MOSQUE) AND KOSK MINARET
ESRA GÜNDEŞ MİCİK SAKIP CANER MİCİK	KAHRAMANMARAŞ DULKADİROĞLU HALK EĞİTİMİ MERKEZİ	SİYASİ İLETİŞİM VE SİYASETTE KADIN İMAJI
EMRAH URHAN BASRİ ŞEN FAZLI TOSUN	BİLECİK BORSA İSTANBUL BİLİM VE SANAT MERKEZİ	RESPONSIBILITY VALUE IN SPECIALLY TALENTED STUDENTS

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART CONGRESS

NOVEMBER 08-10, 2024,
KAHRAMANMARAS, TURKIYE

ONLINE CONFERENCE
PROGRAM

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART CONGRESS
08-10 NOVEMBER 2024, KAHRAMANMARAS, TURKIYE
CONFERENCE PROGRAM

09.11.2024
SATURDAY / 10:00-12:30
SESSION: 1 HALL: 1 / MODERATOR

Dr. HALİL BOLAT

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Prof. Dr. BELMA KONUKLUGİL Assist. Prof. AÇELYA ERİKÇİ Prof. Dr. MURAT KÜRŞAT Rest. Assist. MAKBULE BEYZA ŞEN Assist. Prof. İBRAHİM SEYDA URAS	LOKMAN HEKİM ÜNİVERSİTESİ BITLİS EREN ÜNİVERSİTESİ AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ	ANTI-PROLIFERATIVE EFFECTS OF DIFFERENT PLANT SPECIES ON A549, CACO-2 AND HEPG2 CANCER CELL LINES
Dr. DUYGU EROĞLU ÇOPUR	HADIYE KURADACI BİLİM VE SANAT MERKEZİ	TEACHERS' OPINIONS ON COMMUNICATION SKILLS TRAINING
DEFNE BÜYÜK MELTEM EZGİ TÜRKÖZÜ	ÇUKUROVA BİLİM VE SANAT MERKEZİ	ZİHİN TERAPİSİ YÖNTEMLERİNDE MÜZİK TERAPİSİNİN UYGULAMALARI VE SONUÇLARI
NİL CERİT İDİL ÖZTÜRK DİDAR SOFUOĞLU	ÇUKUROVA BİLİM VE SANAT MERKEZİ	ÜSTÜN ZEKALİ/YETENEKLİ TANISI KONULMUŞ VE KONULMAMIŞ LİSE ÖĞRENCİLERİNİN SİBER DAVRANIŞLARININ İNSANİ DEĞERLER BAĞLAMINDA KARŞILAŞIRILMASI
Dr. SEYFETİN BULUT EMEL ŞİMŞEK	NECMIYE VE MUSTAFA MAŞLAK BİLİM VE SANAT MERKEZİ	THE WRITING ANXIETY OF THE BİLSEM'S STUDENTS
EMEL ŞİMŞEK	NECMIYE VE MUSTAFA MAŞLAK BİLİM VE SANAT MERKEZİ	A TRADITIONAL "WASTE MANAGEMENT" FOR REDUCING THE ENERGY FOOTPRINT: ÇUL DOKUMA
ABDULKADİR YURDUSEVEN ŞÜKRİYE SELÇUK AHMET İPEKÇİ	MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI	ÖZEL YETENEKLİ VE NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN ÖĞRENCİLERİN ÜSTBİLİŞSEL YAZMA FARKINDALIKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI
BURCU BABAOĞLAN ÖZDEMİR Dr. NEŞE DÖNE AKKURT BAŞAK BABAOĞLAN	NİZİP BİLİM VE SANAT MERKEZİ NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ ABDURRAHMAN ALKAN ORTAOKULU	HARMONİ ÜÇGENİ: DOĞA, MATEMATİK VE YARATICI YAZARLIK PROJESİ
ECRİN ERVA KAÇAR BEYTULLAH ÖNCE	SAKARYA BİLİM VE SANAT MERKEZİ	EXAMINATION OF PEER BULLYING FACED BY GIFTED ADOLESCENTS IN SCHOOL ENVIRONMENT: THE CASE OF SAKARYA PROVINCE
Dr. HALİL BOLAT	ÇORUM ÖLÇME DEĞERLENDİRME MERKEZİ	TURKISH LANGUAGE TEACHERS' OPINIONS ON COMMON WRITTEN EXAMS: THE CASE OF ÇORUM PROVINCE

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART CONGRESS
08-10 NOVEMBER 2024, KAHRAMANMARAS, TURKIYE
CONFERENCE PROGRAM

09.11.2024
SATURDAY / 10:00-12:30
SESSION: 1 HALL: 2/ MODERATOR

Assoc. Prof. ETEM YEŞİLYURT

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Assoc. Prof. SEVGİ IŞIK EROL	BATMAN ÜNİVERSİTESİ	THE PLACE OF BACIYAN-I RUM ORGANIZATION IN WORKING LIFE
Assoc. Prof. SEVGİ IŞIK EROL	BATMAN ÜNİVERSİTESİ	HACI BAYRÂM-I VELÎ'S APPROACH TO WORKING LIFE
Dr. ERTAN YILDIRIM	ÇORUM ÖLÇME DEĞERLENDİRME MERKEZİ	THE PERCEPTION OF FREEDOM IN TEZER ÖZLÜ'S NOVEL "ÇOCUKLUĞUN SOĞUK GECELERİ"
HÜMEYRA EKMEKÇİ	KESTEL BİLİM VE SANAT MERKEZİ	BESTAMİ YAZGAN'IN ŞİİRLERİ İLE DEĞERLER EĞİTİMİ
EMİNE YAVUZ ÇETİN ECRİN BOZDOĞAN	YENİŞEHİR BELEDİYESİ BİLİM VE SANAT MERKEZİ YAHYA AKEL FEN LİSESİ	TÜRK ATASÖZÜ VE DEYİMLERİNDE KADIN OLGUSUNA OLUMSUZ TUTUM
Assoc. Prof. ETEM YEŞİLYURT	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ	TARTIŞMA YÖNTEMİNİN PAYDAŞLARI
Assoc. Prof. ETEM YEŞİLYURT	AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ	KURAMSAL TEMELİ BAĞLAMINDA TARTIŞMA YÖNTEMİ
Assist. Prof. AHMET SELİM KADIOĞLU	ANKARA SOSYAL BİLİMLER ÜNİVERSİTESİ	THE FALSIFICATION IN THE GOSPEL WITH ITS SOCIAL AND POLITICAL REASONS
MÜNEVVER KELEŞ	MANISA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ	SON MENZİL VE ÜLKER FIRTINASI ROMANLARINDA AŞK KARŞISIDA KİŞİLERİN DEĞİŞİMİ VE SANAT ÜZERİNE BİR MUKAYESE

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART CONGRESS
08-10 NOVEMBER 2024, KAHRAMANMARAS, TURKIYE
CONFERENCE PROGRAM

09.11.2024
SATURDAY / 10:00-12:30
SESSION: 1HALL: 3 / MODERATOR

Assist. Prof. ÖZLEM UYAN

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Assist. Prof. ÖZLEM UYAN	ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ	VER SACRUM AND VISUAL EXPRESSIONS OF THE VIENNA SECESSION
NİSAN ÖZBULUN RÜYA EŞME MELTEM EZGİ TÜRKÖZÜ	ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ ÇUKUROVA BİLİM VE SANAT MERKEZİ	ÜSTÜN ZEKALİ/YETENEKLİ TANISI KONULMUŞ VE KONULMAMIŞ LİSE ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL MEDYA FENOMENLERİNDEN ETKİLENME ALGILARININ KARŞILAŞTIRILMASI
Rest. Assist. Dr. AYŞEGÜL DAMLA YÜCEBAŞ	MIMAR SINAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ	WAY-MAKING: THINKING THROUGH MOVEMENT IN CREATIVE PROCESS
Rest. Assist. Dr. AYŞEGÜL DAMLA YÜCEBAŞ	MIMAR SINAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ	TAOIST BODY DRAWINGS
Assist. Prof. BEGÜM MÜTEVELLİOĞLU	MIMAR SINAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ	THE SECRET LANGUAGE OF THE VICTORIAN ERA: FLORIOGRAPHY
Lect. İLHAMİ AY Prof. Dr. MURAT DAL	HAKKARI ÜNİVERSİTESİ MUNZUR ÜNİVERSİTESİ	DIGITAL ARCHITECTURE FROM 1989 TO THE PRESENT: BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF ACADEMIC PUBLICATIONS
Lect. İLHAMİ AY Prof. Dr. MURAT DAL	HAKKARI ÜNİVERSİTESİ MUNZUR ÜNİVERSİTESİ	A STUDY ON THE TREND OF CARBON FOOTPRINT STUDIES IN ARCHITECTURE (2010-2024)
NAİL ÇETİN	BİLSEM	AKADEMİK BAŞARININ DEĞERLER EĞİTİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ
CEREN BEDRİYE YEĞİN	ADANA ÇUKUROVA BİLSEM	WAR AND ITS IMPACT ON LITARETURE

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART CONGRESS
08-10 NOVEMBER 2024, KAHRAMANMARAS, TURKIYE
CONFERENCE PROGRAM

09.11.2024
SATURDAY / 13:30-15:30
SESSION: 2 HALL: 1 / MODERATOR

Assoc. Prof. ALİ ALTIKULAÇ

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Assoc. Prof. ALİ ALTIKULAÇ	ÇUKUROVA ÜNİVERSİTESİ	SOCIAL STUDIES TEACHER CANDIDATES' METAPHORS ABOUT THE CONCEPTS OF WAR AND PEACE
ÖZNUR YILDIZ	BİLSEM	SANAT TERAPİSİNİN BİLSEM ÖĞRENCİLERİNİN ÖZ FARKINDALIK GELİŞİMİNE KATKISINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ
HÜLYA ÜNSAL	DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ	MINSTRELS AMONG US
Rest. Assist. Dr. ELÇİN ACUN	MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ	PERFORMATIVE IMAGE IN THE CONTEXT OF GENDER
SALİH TAHA ACAR EMEK KOÇAK	MERSİN ÜNİVERSİTESİ YENİŞEHİR BELEDİYESİ BİLİM VE SANAT MERKEZİ	TÜRKİYE'DEKİ RAP SANATÇILARININ ŞARKI SÖZLERİNİN SOSYOKÜLTÜREL AÇIDAN İNCELENMESİ
EMEK KOÇAK ZEYNEP NİSAN ERKAN	İÇEL ANADOLU LİSESİ	ALZHEİMER VE BAKIM VEREN İLİŞKİSİNDE AYNA NÖRON İŞLEVİ
Lect. HAKAN GÖKGÖZ	KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ	EXAMINING POSTGRADUATE THESES WRITTEN ON CIVIL AVIATION-RELATED LEADERSHIP WITH CONTENT ANALYSIS

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART CONGRESS
08-10 NOVEMBER 2024, KAHRAMANMARAS, TURKIYE
CONFERENCE PROGRAM

09.11.2024

SATURDAY / 13:30-15:30

SESSION: 2 HALL: 2 / MODERATOR

Rest. Assist. SELMAN ŞIŞMAN

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Assist. Prof. HALİL İLKİMEN Assoc. Prof. AYSEL GÜLBANDILAR	KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ ESKİŞEHİR OSMANGAZI ÜNİVERSİTESİ	INVESTIGATION OF ANTIMICROBIAL AND ANTIFUNGAL ACTIVITIES OF CO(II) COMPLEXES OF 2-AMINO-6-(H, CL, CH ₃) BENZOTHAZOLE DERIVATIVES
Assist. Prof. HALİL İLKİMEN Assoc. Prof. AYSEL GÜLBANDILAR	KÜTAHYA DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ ESKİŞEHİR OSMANGAZI ÜNİVERSİTESİ	INVESTIGATION OF ANTIMICROBIAL ACTIVITIES OF CO(II), NI(II) AND CU(II) COMPLEXES OF 2-AMINO-6- METHOXYBENZOTHAZOLE
NAİLE QARDASHBEYOVA ADEM QULIEVA ADİLE ADEM	NAKHCHIVAN STATE UNIVERSITY	ACOUSTIC PHONONS IN QUANTUM WIRES WITH PARABOLIC POTENTIAL THERMOELECTRIC INCREASE
Assist. Prof. MERT ÇAĞIL TÜRKAY	MİMAR SİNAN GÜZEL SANATLAR ÜNİVERSİTESİ	SELF-PORTRAIT IN PHOTOGRAPHY AND CRITICAL CONSTRUCTIONS IN THE CONTEXT OF IDENTITY
Rest. Assist. SELMAN ŞIŞMAN	HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ	ÇATIŞMA YÖNETİMİNDE KÜRESEL ARAYIŞLAR: ÜNİVERSİTE OMBUDSMANLIĞININ AKADEMİSYEN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ
ŞEBNEM GÜRLER	ÇORLU BİLİM VE SANAT MERKEZİ	OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE BİBLİYOTERAPİ VE DEĞERLER EĞİTİMİ: SEVGİ ODAKLI MASAL UYARLAMALARI

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART CONGRESS
08-10 NOVEMBER 2024, KAHRAMANMARAS, TURKIYE
CONFERENCE PROGRAM

09.11.2024

SATURDAY / 13:30-15:30

SESSION: 2 HALL: 3 / MODERATOR

Prof. Dr. ELMAN QULİYEV

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
Prof. Dr. ELMAN QULİYEV	AZƏRBAYCAN DÖVLƏT PEDAQOJI UNIVERSITETI	ZULFIYA'S LIFE AND CREATIVITY
Prof. Dr. ELMAN QULİYEV	AZƏRBAYCAN DÖVLƏT PEDAQOJI UNIVERSITETI	ERKIN VAHIDOV'S LYRICS
Dr. ÜLKER BAŞŞIYEVA	ADPU	THE POETIC STRUCTURE OF THE ART OF LOVE
Dr. ÜLKER BAŞŞIYEVA	ADPU	THE PLACE AND ROLE OF ASHIG LITERATURE BETWEEN FOLKLORE AND WRITTEN LITERATURE (BASED ON THE SCIENTIFIC AND THEORETICAL VIEWS OF M. IBRAHIMOV)
AYNUR ZAHİR QIZI BƏDƏLOVA	AZƏRBAYCAN DÖVLƏT PEDAQOJI UNIVERSITETI	MY THOUGHTS ABOUT THE GENIUS OF RUSSIAN LITERATURE LEV TOLSTOY
AYNUR ZAHİR QIZI BƏDƏLOVA	AZƏRBAYCAN DÖVLƏT PEDAQOJI UNIVERSITETI	FORMATION OF READING TECHNIQUES AND METHODS IN READING TEXTS
ARZU KARİMOVA	AZƏRBAYCAN DEVLET PEDAGOJI ÜNİVERSİTESİ	ORGANIZATION OF EXTRA-CLASS WORK ON THE AZERBAIJAN LANGUAGE
SAMIRA HASANOVA Assist. Prof. ULVIYYA NASIROVA KAMALA AKBEROVA	ODLAR YURDU UNIVERSITY	TRANSLATION AS A WAY OF PERCEIVING A FOREIGN CULTURE
GÜNEL HÜMMƏTOVA	AZƏRBAYCAN DÖVLƏT PEDAQOJI UNIVERSITETI	İ. ƏFƏNDİYEVIN NƏSR NÜMUNƏLƏRİNDƏ ÖZÜNƏMƏXSUS JANR XÜSUSİYYƏTLƏRİNİN MÜXTƏLİF ASPEKTLƏRDƏN TƏHLİLİ
Dr. XANIM QASIMOVA	BAKI ŞƏHƏRİ 220 NÖMRƏLİ MƏKTƏB-LİSEY	THE HISTORY OF TERM CREATION IN THE AZERBAIJANI LANGUAGE
Dr. ULDUZ FƏRHAD QIZI QƏHRƏMANOVA	ADPU	KLASSİK SƏNƏTKARLARIMIZ VƏ M.Ə. SABİR YARADICILIĞI
AYNUR MURAD GIZI NAMAZOVA	ASPU	NOUNS BELONGING TO TURKISH LANGUAGES OF THE OGUZ GROUP

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART CONGRESS
08-10 NOVEMBER 2024, KAHRAMANMARAS, TURKIYE
CONFERENCE PROGRAM

09.11.2024
SATURDAY / 13:30-15:30
SESSION: 2 HALL: 4 / MODERATOR

APRILANSYAH

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
APRILANSYAH EFFENDY RONY JEFFRY VICKY ARDANA DUDY EFFENDY	THE UNIVERSITY WIDYA DHARMA	ANALYSIS OF THE ROLE OF SOCIAL MEDIA ON MSME SALES GROWTH AT SARIAN STORES
AVENTASSYA LAKARINA CELINE NATALIA IVANA ADALIA CHANDRA MARIA IRENE SIMO MAI TITANIA SUSANTO DUDY EFFENDY	THE UNIVERSITY WIDYA DHARMA	THE PERCEPTIONS OF ACCOUNTING STUDENTS AT A PONTIANAK HIGHER EDUCATION INSTITUTION ON CLOUD ACCOUNTING
TIO RAFAEL CHRISTINE ANGELLA JUSTIN HADI DWIPUTRA MICHELE ANGELIA VIOLA MEIYANDRI DUDY EFFENDY	WIDYA DHARMA UNIVERSITY PONTIANAK	THE INFLUENCE OF WIDYA DHARMA FEMALE STUDENTS'S PREFERENCES ON PURCHASING DECISIONS FOR THE SOMETHINC BRAND
BELLA ANGELICA CHANDRA PRATAMA FELIX REYNARD JOICE PATRECIA VIVIA JESSICA	WIDYA DHARMA UNIVERSITY PONTIANAK	ANALYSIS OF THE INFLUENCE OF PRODUCT QUALITY, PRICE, AND ADVERTISING ON PURCHASE INTEREST AMONG TIKTOK SHOP USERS
BELLA FEBRIYANTI CALLYSTA CAROLYN CARISSA LIKONO CINDY MARLINA KAREN MONICA MICHELLE ANGELICA DUDY EFFENDY	WIDYA DHARMA UNIVERSITY PONTIANAK	ANALYSIS OF THE RELATIONSHIP BETWEEN DEMOCRATIC LEADERSHIP STYLE TOWARD MOTIVATION AND PERFORMANCE OF GENERATION Z EMPLOYEES AT PT. ANEKA MAKMUR SEJAHTERA
AGNES VIOLETA APRIANI ANGELINE ETANIA FENNY SISILIA CU DUDY EFFENDY	WIDYA DHARMA UNIVERSITY PONTIANAK	STUDENT PERCEPTION OF USEFULNESS AND EASE OF USE OF QUICK RESPONSE CODE INDONESIAN STANDARD (QRIS) IN FINANCIAL TRANSACTIONS
FEDERIKA AGUSTINA FELISKA AURELIA GRACIELA VALENTIN FEBRIANI JENNIFER AMANDA PUTRI STEFANIE CHRESTELLA DUDY EFFENDY	WIDYA DHARMA UNIVERSITY PONTIANAK	PERCEPTION OF STUDENTS IN PONTIANAK REGARDING THE IMPLEMENTATION OF MANAGEMENT COMPUTERIZATION USING MICROSOFT EXCEL APPLICATIONS IN MANAGING INVENTORY DATA IN TRADING COMPANIES
VELDA DEMARA EMANUELA VITONIA SANSAN PETRUS LENDI YAHYA SURYA FIKYENAS VALENTINO SEINGO AMALO DUDY EFFENDY	WIDYA DHARMA UNIVERSITY PONTIANAK	ANALISIS PENGARUH RETURN ON EQUITY TERHADAP HARGA SAHAM PADA PERUSAHAAN LQ45 DI BURSA EFEK INDONESIA
Assoc. Prof. ROZINA KHATTAK	SHAHEED BENAZIR BHUTTO WOMEN UNIVERSITY	OPTIMIZATION OF DIFFERENT REACTION PARAMETERS IN THE AQUEOUS MEDIUM CATALYTIC DEGRADATION KINETICS OF MALACHITE GREEN

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART CONGRESS
08-10 NOVEMBER 2024, KAHRAMANMARAS, TURKIYE
CONFERENCE PROGRAM

09.11.2024
SATURDAY / 13:30-15:30
SESSION: 2 HALL: 5 / MODERATOR

AMSAL SABAH

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
MELISA MICHAEL IVANDER GUSTIN RIVIA SHELLA PRONYA SETYA PUTRI SARI YUSTINA RENI DUDY EFFENDY	WIDYA DHARMA UNIVERSITY PONTIANAK	ANALYSIS OF DIFFICULTIES IN LEARNING ACCURATE APPLICATIONS IN ACCOUNTING COMPUTER COURSE II (CASE STUDY OF FIFTH SEMESTER STUDENTS OF ACCOUNTING STUDY PROGRAM)
CINDY JENNIFER REBECCA OKTAVIANA HENI OLINDA OLIN TARISA DUDY EFFENDY	WIDYA DHARMA UNIVERSITY PONTIANAK	STUDENTS' PERCEPTIONS OF USING ACCURATE SOFTWARE IN PREPARING COMPANY FINANCIAL REPORTS
DEVA MERRY CHRISTINA STANLEY PUTERA KUMARGA DUDY EFFENDY	WIDYA DHARMA UNIVERSITY PONTIANAK	COPILOT OR PERPLEXITY? EFFICIENCY, PERFORMANCE, AND ADAPTABILITY OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE (AI) IN FINANCE AND ACCOUNTING
ALFREDO CRISTIAN JONATHAN ANDREAN HENDRY TRISSEN YOGA SANJAYA ALLEN KEN ALEXANDRO	WIDYA DHARMA UNIVERSITY PONTIANAK	THE INFLUENCE OF MOTIVATION, INCENTIVES AND WORK ENVIRONMENT ON THE PERFORMANCE OF MR. CAKE AND BAKERY PONTIN
WILLY DAVIN VERIC BONGSO AGUSTINA FERRY JULIANTO SHELLYCHANG TESSA PERMATASARI SIM DUDDY EFFENDY	WIDYA DHARMA UNIVERSITY PONTIANAK	PENGARUH HARGA, KUALITAS PRODUK DAN PELAYANAN TERHADAP KEPUTUSAN PEMBELIAN DI KANTIN UNIVERSITAS WIDYA DHARMA PONTIANAK
TIO RAFAEL CHRISTINE ANGELLA JUSTIN HADI DWIPUTRA MICHELE ANGELIA VIOLA MEIYANDRI DUDY EFFENDY	WIDYA DHARMA UNIVERSITY PONTIANAK	THE INFLUENCE OF WIDYA DHARMA STUDENT PREFERENCES ON SOMETHINC BRAND PURCHASING DECISIONS
BILLI DEVID SEN ELIERA LIU'S RAVILIA GILBERT NICHOLA PHOEA KIMBERLY HOWELL SUNI APRILIA	WIDYA DHARMA UNIVERSITY PONTIANAK	ANALYSIS OF THE INFLUENCE OF PRODUCT, PRICE, MENU VARIETY, AND PROMOTION ON PURCHASING DECISIONS AT CW COFFEE PONTIANAK
AMSAL SABAH HENDRY SANJAYA KELVIN VEURI FERNANDO WILSON FRANSISKUS DUDY EFFENDY	WIDYA DHARMA UNIVERSITY PONTIANAK	PENGARUH IMPLEMENTASI SISTEM INFORMASI AKUNTANSI BERBASIS KOMPUTER TERHADAP PRODUKSI DAN PERSEDIAAN BAHAN KEDAI KOPI DI PONTIANAK
AMANDA CAROLENA NOVA CLARA BELLE DINA ROHMANA JASLA VEREN AGNESIA	WIDYA DHARMA UNIVERSITY PONTIANAK	THE INFLUENCE OF CUSTOMER SATISFACTION ON THE QUALITY OF SERVICE AT AMING COFFEE PODOMORO PONTIANAK

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART CONGRESS
08-10 NOVEMBER 2024, KAHRAMANMARAS, TURKIYE
CONFERENCE PROGRAM

09.11.2024
SATURDAY / 13:30-15:30
SESSION: 2 HALL: 6 / MODERATOR

ASSOC. PROF. HƏSƏNOVA
AMALIYA MURAD QIZI

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
EMİL RAUL OĞLU AĞAYEV	AZERBAIJAN STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY	THE ROLE OF DIFFERENTIAL APPROACH IN FINE ARTS TEACHING METHODOLOGY
GÜNAY ORUCZADƏ	AMEA FOLKLOR İNSTİTUTU	AZƏRBAYCAN DASTANLARININ ERMƏNİ FOLKLORUNA TƏSİRİ
EMİL RAUL OĞLU AĞAYEV	AZERBAIJAN STATE PEDAGOGICAL UNIVERSITY	"VICTORY" MOTIVES IN THE CREATIVITY OF AZERBAIJAN PAINTERS
ASSOC. PROF. ZEYNALOVA AFAQ MƏMMƏD Q.	AZƏRBAYCAN TEXNIKI UNIVERSITETI	MUHAMMAD FUZULI PEAK OF POETIC LOVE
NAZİLƏ QARDAŞBƏYOVA	NAXÇIVAN DÖVLƏT UNIVERSITETI	RAMİZ MUSTAFAYEV "VAQIF" OPERASI
DR. GÜNEL YUNUSOVA	AZERBAIJAN MILLI İLİMLER AKADEMISI	PROBLEMS OF TURKISH LITERATURE IN TEXTBOOK "GULZAR" (1912) BY A. SHAIG
VAQIF ISRAFILOV	AZƏRBAYCAN DÖVLƏT PEDAQOJI UNIVERSITETI	DİLÇİLİKDƏ TIPOLOJİ TƏHLİLİN PRINSİPLƏRİ
AYSUN ƏHMƏDOVA	AZƏRBAYCAN DÖVLƏT PEDAQOJI UNIVERSITETI	CONCEPT OF ACTIVE LEARNING METHODS AND THEIR CLASSIFICATION
FƏRIDƏ MİKAYİLOVA	AZƏRBAYCAN DÖVLƏT PEDAQOJI UNIVERSITETI	FORMATION OF STUDENTS' CREATIVE ACTIVITY AND RESEARCH SKILLS
ASSOC. PROF. HƏSƏNOVA AMALIYA MURAD QIZI	AZƏRBAYCAN DÖVLƏT PEDAQOJI UNIVERSITETI	ARTISTIC-PSYCHOLOGICAL AND SOCIAL-SYNERGETIC CONCEPTS OF MODERN TECHNICAL EVOLUTION AND THE APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN OUR LIVES
ASSOC. PROF. HƏSƏNOVA AMALIYA MURAD QIZI	AZƏRBAYCAN DÖVLƏT PEDAQOJI UNIVERSITETI	ROLE AND PERSPECTIVES OF ECOLOGICAL PEDAGOGY IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CONSCIOUSNESS
DINA MAYASARI SOESWOYO		SCIENTIFIC STRATEGIES FOR CAPACITY BUILDING AND COMMUNITY EMPOWERMENT: LEVERAGING LOCAL WISDOM IN CIMANDE VILLAGE TOURISM DEVELOPMENT
DINA MAYASARI SOESWOYO		ASSESSING THE ECONOMIC DRIVERS OF FOREIGN TOURISM IN INDONESIA: THE IMPACT OF GROWTH, EXCHANGE RATES, AND INFLATION ON VISITOR TRENDS
O. CHOUTAH	UNIVERSITY DE MASCARA	CHEMICAL COMPOSITION AND ANTIMICROBIAL ACTIVITIES OF THE ESSENTIAL OIL FROM LEAVES OF SOLENOSTEMMA ARGEL

INTERNATIONAL SCIENCE AND ART CONGRESS
08-10 NOVEMBER 2024, KAHRAMANMARAS, TURKIYE
CONFERENCE PROGRAM

09.11.2024
SATURDAY / 13:30-15:30
SESSION: 2 HALL: 7 / MODERATOR

IRINA-ANA DROBOT

AUTHORS	UNIVERSITY/INSTITUTION	TOPIC TITLE
IRINA-ANA DROBOT	UNIVERSITY OF CIVIL ENGINEERING BUCHAREST	ANALYZING A POEM ABOUT TRAVELLING DURING AUTUMN BY MATSUO BASHO
FAJAR AZHARI JULIAN ELSA AMELIANA	UNIVERSITAS ARY GINANJAR	ANALYZING BARRIERS TO BLOCKCHAIN TECHNOLOGY ADOPTION IN THE HALAL SUPPLY CHAIN: INSIGHTS FROM MANUFACTURERS AND REGULATORY AUTHORITIES
ABDUL HARIS MUCHTAR ATIKAH SALIMAH MUHAMMAD ULIL ABSHOR AS SHOFY	UNIVERSITAS ARY GINANJAR	UNRAVELING TALENT DNA MANAGEMENT: A KEY DRIVER FOR ORGANIZATIONAL PERFORMANCE ENHANCEMENT
JAMAL ISMAIL NABILLA ARSHITA AHMAD IBNU AFFANDI	UNIVERSITAS ARY GINANJAR	MASTERING AUDIENCE ENGAGEMENT: CRAFTING COMPELLING CONTENT THAT RESONATES ACROSS DIVERSE AUDIENCES
JUNITA DUWI PURWANDARI ANANDA AJENG AURELLIA HAMZAH MUHAMMAD ARKAN DAFI	UNIVERSITAS ARY GINANJAR	A REVIEW OF THE USE OF ENGLISH IN THE WORKPLACE
MUHAMMAD ALIYANDRI AKBAR ESQI GIBRALTAR MUHAMMAD ASLAM FADHLURRAHMAN	UNIVERSITAS ARY GINANJAR	HOLE DIMENTION OF HUMAN BEING FOR FUTURE HUMAN RESOURCE
AHMAD MAULIDIZEN AULIA PUSPITA ROOSIANI MUHAMMAD ZAILANI IMAN	UNIVERSITY OF ARY GINANJAR	ISLAMIC CONSUMER ETHICS AND THE FOMO PHENOMENON IN GENERATION Z: A MORAL INQUIRY
AFAQ NƏRİMANOVA	AMEA	I.Y. KRACHKOVSKI'S AUTOBIOGRAPHICAL WORK "ON ARABIC MANUSCRIPTS"
Assoc. Prof. GULSHAN FAKHRADDIN NOVRUZOVA Assoc. Prof. EMILIA RAFIG GIZI HUSEYNOVA	ASPU	MENTORING OF STUDENTS IN THE DEVELOPMENT OF THEIR EDUCATION ONE OF THE MAIN FACTORS
MAJOR GHEORGHE GIURGIU Prof. dr. MED. MANOLE COJOCARU	TITU MAIORESCU UNIVERSITY	MICROBIOTA MODULATION AS THERAPEUTIC APPROACH IN THE NEUROPATHIC PAIN IN DOG WITH SPINAL CORD INJURY: IMPACT OF POLENOPLASMIN
SUBHASHISH DEY	SESHADRI RAO GUDLAVALLERU ENGINEERING COLLEGE	ANALYSIS AND DESIGN OF A G+ 3 RESIDENTIAL BUILDING
Dr.ADRIANA QAFA Dr.ZENEL SINA	BARLETI	CONSTRUCTIVISM, BETWEEN UTOPIA AND INNOVATION
BANUKA DE SILVA ANURUDDHIKA BUDDHADASA R.B.N. SUNIL		THE IMPACT OF SUBSTANCE ABUSE ON URBAN PROPERTY CRIMES

CONTENTS

AUTHOR(s)	TITLE	PAGE NO
AHMET NACAR İLKAY AKGÜRBÜZ	SELÇUKLU YILDIZI ŞİFRESİ: KÜLTÜR, MATEMATİK VE GÜVENLİKTE BİR SENTEZ	1
AYŞİN AKGÜRBÜZ İLKAY AKGÜRBÜZ AHMET NACAR	ASTRO-GEOMETRİK BARKOD	2
MUSTAFA ATAŞ İLKAY AKGÜRBÜZ AHMET NACAR	EDEBİ TOPONİMLER	4
İLKAY AKGÜRBÜZ AHMET NACAR	YER FISTIĞI (ARACHIS HYPOGAEAE) KABUĞUNDAN ÇÖLYAK HASTALARI İÇİN DONDURMA KORNET KÜLAH YAPIMI	5
AHMET NACAR İLKAY AKGÜRBÜZ	ALT KÜME TABANLI ÇOKLU ŞİFRELEME	6
İLKAY AKGÜRBÜZ AHMET NACAR	ORTOPEDİ AMELİYATLARI İÇİN DOĞAL HİDROKSİAPATİT VE KİTOSAN KATKILI KEMİK ÇİMENTOSU YAPIMI VE MEKANİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ	8
HASAN KEŞİCİ AHMET NACAR MUSTAFA ATAŞ İLKAY AKGÜRBÜZ	ENGELSİZ RESİM ATÖLYESİ	10
FATMA GÜZELGÖRÜR	INVESTIGATION OF THE METAPHORIC PERCEPTIONS OF STUDENTS STUDYING IN SCIENCE AND ART CENTERS ABOUT ROBOTIC CODING	12
ERKAN DÜNDAR SERDAR ÖZMEN	NEEDS ANALYSIS FOR DEVELOPING GEOGRAPHY COURSE CURRICULUM IN SCIENCE AND ART CENTERS	14
NURULLAH KILINÇ	2018 VE 2024 MAARİF MODELİ COĞRAFYA DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARININ COĞRAFİ BECERİLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	17
EMEL ÖRNEK TOPCU MUSTAFA TOPCU	ÖZEL YETENEKLİ ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERİN "ÖZEL YETENEKLİ ÇOCUĞUN EBEVEYNİ OLMAK" KAVRAMINA YÖNELİK METAFORİK ALGILARININ İNCELENMESİ: KAHRAMANMARAŞ NURİ PAKDİL BİLİM VE SANAT MERKEZİ ÖRNEĞİ	18
EMEL ÖRNEK TOPCU MUSTAFA TOPCU	GENÇLERİN VE YETİŞKİNLERİN KİŞİ HAZIRLIKLARINA YÖNELİK METAFORİK ALGILARININ UMUTLA OLAN İLİŞKİSİNİN BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ	19
MUSTAFA ATAŞ	ÖĞRETMENLERİN YAPAY ZEKÂ KAYGI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ	20
FATMA YANIK	ANAHTAR KELİMELERİ VERİLEREK YAPAY ZEKA TARAFINDAN YENİDEN YAZILAN "KALDIRIMLAR", "KARA TOPRAK" VE "SESSİZ GEMİ" ŞİİRLERİNİN ÖĞRETMENLERDE OLUŞTURDUĞU DUYGULARIN İNCELENMESİ	21
OSMAN SARIGÜL	SUSTAINABILITY OF INTER-BASIN WATER TRANSFERS IN TERMS OF WATER MANAGEMENT: THE CASE OF KAHRAMANMARAŞ-AKSU STREAM BASIN	22

SERDAR ÖZMEN	EVALUATION OF TURKIYE CENTURY EDUCATION MODEL IN TERMS OF DIFFERENTIATION APPROACH IN THE EDUCATION OF GIFTED STUDENTS	25
SEYİT KARABURÇAK SEREN TÜRK	INVESTIGATION OF THE EATING BEHAVIORS AND BODY MASS INDICES (BMI) OF GIFTED STUDENTS	28
NADİRE KARADEMİR NURULLAH KILINÇ	KAHRAMANMARAŞ'TA ALTERNATİF BİR TURİZM: SAĞLIK TURİZMİ	30
SEÇKİN GÖKSU DERYA YÜREĞİLLİ GÖKSU	EDUCATIONAL OUTCOMES OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TRAININGS FOR SECONDARY SCHOOL STUDENTS: AN EXAMPLE OF TUBİTAK 4004 PROJECT	31
SELCAN KALIN	KAHRAMANMARAŞ HATUNİYE MOSQUE (SEMS HATUN MOSQUE) AND KOSK MINARET	33
ESRA GÜNDEŞ MİCİK SAKIP CANER MİCİK	SİYASİ İLETİŞİM VE SİYASETTE KADIN İMAJI	35
EMRAH URHAN BASRİ ŞEN FAZLI TOSUN	RESPONSIBILITY VALUE IN SPECIALLY TALENTED STUDENTS	36
BELMA KONUKLUĞİL AÇELYA ERİKÇİ MURAT KÜRŞAT MAKBULE BEYZA ŞEN İBRAHİM SEYDA URAS	ANTI-PROLIFERATIVE EFFECTS OF DIFFERENT PLANT SPECIES ON A549, CACO-2 AND HEPG2 CANCER CELL LINES	38
DUYGU EROĞLU ÇOPUR	TEACHERS' OPINIONS ON COMMUNICATION SKILLS TRAINING	40
DEFNE BÜYÜK MELTEM EZGİ TÜRKÖZÜ	ZİHİN TERAPİSİ YÖNTEMLERİNDE MÜZİK TERAPİSİNİN UYGULAMALARI VE SONUÇLARI	42
NİL CERİT İDİL ÖZTÜRK DİDAR SOFUOĞLU	ÜSTÜN ZEKALI/YETENEKLİ TANISI KONULMUŞ VE KONULMAMIŞ LİSE ÖĞRENCİLERİNİN SİBER DAVRANIŞLARININ İNSANİ DEĞERLER BAĞLAMINDA KARŞILAŞIRILMASI	43
SEYFETİN BULUT EMEL ŞİMŞEK	THE WRITING ANXIETY OF THE BİLSEM'S STUDENTS	44
EMEL ŞİMŞEK	A TRADITIONAL "WASTE MANAGEMENT" FOR REDUCING THE ENERGY FOOTPRINT: ÇUL DOKUMA	46
ABDULKADİR YURDUSEVEN ŞÜKRİYE SELÇUK AHMET İPEKÇİ	ÖZEL YETENEKLİ VE NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN ÖĞRENCİLERİN ÜSTBİLİŞSEL YAZMA FARKINDALIKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI	48
BURCU BABAĞLAN ÖZDEMİR NEŞE DÖNE AKKURT BAŞAK BABAĞLAN	HARMONİ ÜÇGENİ: DOĞA, MATEMATİK VE YARATICI YAZARLIK PROJESİ	65
ECRİN ERVA KAÇAR BEYTULLAH ÖNCE	EXAMINATION OF PEER BULLYING FACED BY GIFTED ADOLESCENTS IN SCHOOL ENVIRONMENT: THE CASE OF SAKARYA PROVINCE	66
HALİL BOLAT	TURKISH LANGUAGE TEACHERS' OPINIONS ON COMMON WRITTEN EXAMS: THE CASE OF ÇORUM PROVINCE	68

SEVGİ IŞIK EROL	THE PLACE OF BACIYAN-I RUM ORGANIZATION IN WORKING LIFE	70
SEVGİ IŞIK EROL	HACI BAYRÂM-I VELÎ'S APPROACH TO WORKING LIFE	81
ERTAN YILDIRIM	THE PERCEPTION OF FREEDOM IN TEZER ÖZLÜ'S NOVEL "ÇOCUKLUĞUN SOĞUK GECELERİ"	89
HÜMEYRA EKMEN	VALUES WITH BESTAMI YAZGAN'S POEMS	91
EMİNE YAVUZ ÇETİN ECRİN BOZDOĞAN	NEGATIVE ATTITUDE TOWARDS WOMEN IN TURKISH PROVERBS AND IDIOMS	110
ETEM YEŞİLYURT	STAKEHOLDERS OF THE DISCUSSION METHOD	126
ETEM YEŞİLYURT	DISCUSSION METHOD IN THE CONTEXT OF THEORETICAL FOUNDATIONS	136
AHMET SELİM KADIOĞLU	THE FALSIFICATION IN THE GOSPEL WITH ITS SOCIAL AND POLITICAL REASONS	143
MÜNEVVER KELEŞ	A COMPARISON ON THE CHANGE OF PERSONS IN THE FACE OF LOVE AND ART IN THE NOVEL SON MENZİL AND ULKER FIRTINASI	145
ÖZLEM UYAN	VER SACRUM AND VISUAL EXPRESSIONS OF THE VIENNA SECESSION	152
NİSAN ÖZBULUN RÜYA EŞME MELTEM EZGİ TÜRKÖZÜ	ÜSTÜN ZEKALİ/YETENEKLİ TANISI KONULMUŞ VE KONULMAMIŞ LİSE ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL MEDYA FENOMENLERİNDEN ETKİLENME ALGILARININ KARŞILAŞTIRILMASI	161
AYŞEGÜL DAMLA YÜCEBAŞ	WAY-MAKING: THINKING THROUGH MOVEMENT IN CREATIVE PROCESS	162
AYŞEGÜL DAMLA YÜCEBAŞ	TAOIST BODY DRAWINGS	173
BEGÜM MÜTEVELLİOĞLU	THE SECRET LANGUAGE OF THE VICTORIAN ERA: FLORIOGRAPHY	175
İLHAMİ AY MURAT DAL	DIGITAL ARCHITECTURE FROM 1989 TO THE PRESENT: BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF ACADEMIC PUBLICATIONS	190
İLHAMİ AY MURAT DAL	A STUDY ON THE TREND OF CARBON FOOTPRINT STUDIES IN ARCHITECTURE (2010-2024)	199
NAİL ÇETİN	AKADEMİK BAŞARININ DEĞERLER EĞİTİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	207
CEREN BEDRİYE YEĞİN	WAR AND ITS IMPACT ON LITARETURE	210
ALİ ALTIKULAÇ	SOCIAL STUDIES TEACHER CANDIDATES' METAPHORS ABOUT THE CONCEPTS OF WAR AND PEACE	217

ÖZNUR YILDIZ	TEACHERS OPINIONS ON THE CONTRIBUTION OF ART THERAPY TO THE SELF-AWARENESS DEVELOPMENT OF BILSEM STUDENTS	219
HÜLYA ÜNSAL	MINSTRELS AMONG US	229
ELÇİN ACUN	PERFORMATIVE IMAGE IN THE CONTEXT OF GENDER	231
SALİH TAHA ACAR EMEK KOÇAK	TÜRKİYE'DEKİ RAP SANATÇILARININ ŞARKI SÖZLERİNİN SOSYOKÜLTÜREL AÇIDAN İNCELENMESİ	244
EMEK KOÇAK ZEYNEP NİSAN ERKAN	ALZHEİMER VE BAKIM VEREN İLİŞKİSİNDE AYNA NÖRON İŞLEVİ	246
HAKAN GÖKGÖZ	EXAMINING POSTGRADUATE THESES WRITTEN ON CIVIL AVIATION-RELATED LEADERSHIP WITH CONTENT ANALYSIS	248
HALİL İLKİMEN AYSEL GÜLBANDILAR	INVESTIGATION OF ANTIMICROBIAL AND ANTIFUNGAL ACTIVITIES OF CO(II) COMPLEXES OF 2-AMINO-6-(H, CL, CH3) BENZOTHIAZOLE DERIVATIVES	250
HALİL İLKİMEN AYSEL GÜLBANDILAR	INVESTIGATION OF ANTIMICROBIAL ACTIVITIES OF CO(II), NI(II) AND CU(II) COMPLEXES OF 2-AMINO-6-METHOXYBENZOTHIAZOLE	256
NAİLE QARDASHBEYOVA ADEM QULIEVA ADİLE ADEM	ACOUSTIC PHONONS IN QUANTUM WIRES WITH PARABOLIC POTENTIAL THERMOELECTRIC INCREASE	262
MERT ÇAĞIL TÜRKAY	SELF-PORTRAIT IN PHOTOGRAPHY AND CRITICAL CONSTRUCTIONS IN THE CONTEXT OF IDENTITY	267
SELMAN ŞİŞMAN	ÇATIŞMA YÖNETİMİNDE KÜRESEL ARAYIŞLAR: ÜNİVERSİTE OMBUDSMANLIĞININ AKADEMİSYEN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ	280
ŞEBNEM GÜRLER	OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE BİBLİYOTERAPİ VE DEĞERLER EĞİTİMİ: SEVGİ ODAKLI MASAL UYARLAMALARI	293
ELMAN QULİYEV	ZULFIYA'S LIFE AND CREATIVITY	294
ELMAN QULİYEV	ERKIN VAHIDOV'S LYRICS	299
ÜLKER BAŞŞİYEVA	THE POETIC STRUCTURE OF THE ART OF LOVE	302
ÜLKER BAŞŞİYEVA	THE PLACE AND ROLE OF ASHIG LITERATURE BETWEEN FOLKLORE AND WRITTEN LITERATURE (BASED ON THE SCIENTIFIC AND THEORETICAL VIEWS OF M. İBRAHİMOV)	305
AYNUR ZAHİR QIZI BƏDƏLOVA	MY THOUGHTS ABOUT THE GENIUS OF RUSSIAN LITERATURE LEV TOLSTOY	308
AYNUR ZAHİR QIZI BƏDƏLOVA	FORMATION OF READING TECHNIQUES AND METHODS IN READING TEXTS	311
ARZU KARİMOVA	ORGANIZATION OF EXTRA-CLASS WORK ON THE AZERBAIJAN LANGUAGE	315

SAMIRA HASANOVA ULVIYYA NASIROVA KAMALA AKBEROVA	TRANSLATION AS A WAY OF PERCEIVING A FOREIGN CULTURE	319
GÜNEL HÜMMƏTOVA	İ. ƏFƏNDİYEVİN NƏSR NÜMUNƏLƏRİNDƏ ÖZÜNƏMƏXSUS JANR XÜSUSİYYƏTLƏRİNİN MÜXTƏLİF ASPEKTLƏRDƏN TƏHLİLİ	327
XANIM QASIMOVA	THE HISTORY OF TERM CREATION IN THE AZERBAIJANI LANGUAGE	329
ULDUZ FƏRHAD QIZI QƏHRƏMANOVA	KLASSİK SƏNƏTKARLARIMIZ VƏ M.Ə. SABİR YARADICILIĞI	331
AYNUR MURAD GIZI NAMAZOVA	NOUNS BELONGING TO TURKISH LANGUAGES OF THE OGUZ GROUP	337
EMİL RAUL OĞLU AĞAYEV	THE ROLE OF DIFFERENTIAL APPROACH IN FINE ARTS TEACHING METHODOLOGY	339
GÜNAY ORUCZADƏ	AZƏRBAYCAN DASTANLARININ ERMƏNİ FOLKLORUNA TƏSİRİ	342
EMİL RAUL OĞLU AĞAYEV	"VICTORY" MOTIVES IN THE CREATIVITY OF AZERBAIJAN PAINTERS	346
ZEYNALOVA AFAQ MƏMMƏD Q.	MUHAMMAD FUZULI PEAK OF POETIC LOVE	350
NAZİLƏ QARDAŞBƏYOVA	RAMİZ MUSTAFAYEV "VAQIF" OPERASI	353
GÜNEL YUNUSOVA	PROBLEMS OF TURKISH LITERATURE IN TEXTBOOK "GULZAR" (1912) BY A. SHAIG	358
VAQIF ISRAFILOV	DİLÇİLİKDƏ TİPOLOJİ TƏHLİLİN PRINSİPLƏRİ	362
AYSUN ƏHMƏDOVA	CONCEPT OF ACTIVE LEARNING METHODS AND THEIR CLASSIFICATION	364
FƏRIDƏ MIKAYILOVA	FORMATION OF STUDENTS' CREATIVE ACTIVITY AND RESEARCH SKILLS	368
HƏSƏNOVA AMALIYA MURAD QIZI	ARTISTIC-PSYCHOLOGICAL AND SOCIAL-SYNERGETIC CONCEPTS OF MODERN TECHNICAL EVOLUTION AND THE APPLICATION OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN OUR LIVES	371
HƏSƏNOVA AMALIYA MURAD QIZI	ROLE AND PERSPECTIVES OF ECOLOGICAL PEDAGOGY IN THE FORMATION OF ECOLOGICAL CONSCIOUSNESS	376
DINA MAYASARI SOESWOYO	SCIENTIFIC STRATEGIES FOR CAPACITY BUILDING AND COMMUNITY EMPOWERMENT: LEVERAGING LOCAL WISDOM IN CIMANDE VILLAGE TOURISM DEVELOPMENT	381
DINA MAYASARI SOESWOYO	ASSESSING THE ECONOMIC DRIVERS OF FOREIGN TOURISM IN INDONESIA: THE IMPACT OF GROWTH, EXCHANGE RATES, AND INFLATION ON VISITOR TRENDS	382
O. CHOUTAH	CHEMICAL COMPOSITION AND ANTIMICROBIAL ACTIVITIES OF THE ESSENTIAL OIL FROM LEAVES OF SOLENOSTEMMA ARGEL	383

IRINA-ANA DROBOT	ANALYZING A POEM ABOUT TRAVELLING DURING AUTUMN BY MATSUO BASHO	384
FAJAR AZHARI JULIAN ELSA AMELIANA	ANALYZING BARRIERS TO BLOCKCHAIN TECHNOLOGY ADOPTION IN THE HALAL SUPPLY CHAIN: INSIGHTS FROM MANUFACTURERS AND REGULATORY AUTHORITIES	385
ABDUL HARIS MUCHTAR ATIKAH SALIMAH MUHAMMAD ULIL ABSHOR AS SHO FY	UNRAVELING TALENT DNA MANAGEMENT: A KEY DRIVER FOR ORGANIZATIONAL PERFORMANCE ENHANCEMENT	386
JAMAL ISMAIL NABILLA ARSHITA AHMAD IBNU AFFANDI	MASTERING AUDIENCE ENGAGEMENT: CRAFTING COMPELLING CONTENT THAT RESONATES ACROSS DIVERSE AUDIENCES	387
JUNITA DUWI PURWANDARI ANANDA AJENG AURELLIA HAMZAH MUHAMMAD ARKAN DAFI MUHAMMAD ALIYANDRI	A REVIEW OF THE USE OF ENGLISH IN THE WORKPLACE	388
AKBAR ESQI GIBRALTAR MUHAMMAD ASLAM FADHLURRAHMAN	HOLE DIMENTION OF HUMAN BEING FOR FUTURE HUMAN RESOURCE	389
AHMAD MAULIDIZEN AULIA PUSPITA ROOSIANI MUHAMMAD ZAILANI IMAN	ISLAMIC CONSUMER ETHICS AND THE FOMO PHENOMENON IN GENERATION Z: A MORAL INQUIRY	390
AFAQ NƏRİMANOVA	I.Y. KRACHKOVSKI'S AUTOBIOGRAPHICAL WORK "ON ARABIC MANUSCRIPTS"	395
GULSHAN FAKHRADDIN NOVRUZOVA EMILIA RAFIG GIZI HUSEYNOVA	MENTORING OF STUDENTS IN THE DEVELOPMENT OF THEIR EDUCATION ONE OF THE MAIN FACTORS	398
MAJOR GHEORGHE GIURGIU MED. MANOLE COJOCARU	MICROBIOTA MODULATION AS THERAPEUTIC APPROACH IN THE NEUROPATHIC PAIN IN DOG WITH SPINAL CORD INJURY: IMPACT OF POLENOPLASMIN	400
SUBHASHISH DEY	ANALYSIS AND DESIGN OF A G+ 3 RESIDENTIAL BUILDING	401
ADRIANA Qafa ZENEL SINA	CONSTRUCTIVISM, BETWEEN UTOPIA AND INNOVATION	402
BANUKA DE SILVA ANURUDDHIKA BUDDHADASA R.B.N. SUNIL	THE IMPACT OF SUBSTANCE ABUSE ON URBAN PROPERTY CRIMES	403

SELÇUKLU YILDIZI ŞİFRESİ: KÜLTÜR, MATEMATİK VE GÜVENLİKTE BİR SENTEZ

AHMET NACAR ¹, İLKAY AKGÜRBÜZ ²

¹Uzman Öğretmen, Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi, Matematik,
0000-0001-8523-1251

²Başöğretmen, Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi, Biyoloji,
0000-0003-2619-2517

Özet

Bu araştırma, Selçuklu döneminin kültürel ve sanatsal mirasını modern kriptografi ilkeleriyle birleştirerek özgün bir şifreleme yöntemi geliştirmeyi amaçlamaktadır. Selçuklu yıldızının sembolizmi ve matematiksel yapısı üzerine odaklanarak, güvenilir bir şifreleme mekanizması tasarlanmıştır. Bu çalışma, kültürel, sanatsal ve matematiksel unsurların sentezini oluşturarak bilgi güvenliğini artırmayı hedeflemektedir. Araştırmanın şifreleme süreci, sekiz köşeli Selçuklu Yıldızının tam ortasında bulunan düzgün sekizgen geometrik şeklinin seçilmesiyle başlamaktadır. Sekizgenin en üst kenarından başlayarak, saat yönünde her kenara sırasıyla bir sayı atanmakta ve kenarlar kalınlaştırılmaktadır. Bu işlem, sekizgenin tüm kenarları kalınlaştırılana kadar devam eder. Kenarların kalınlaştırılması, her bir karakterin ikili kodlama ile temsil edilmesini sağlamaktadır; kalınlaştırılan kenarlar için "1", diğer kenarlar için ise "0" kullanılmaktadır. Düzgün sekizgenin merkezinden doğru parçalar çizilerek, oluşturulan yıldız şekli, ikili kodlamada "1" olan doğru parçaları koruyarak şekillendirilmekte ve bu şekilde şifreler oluşturulmaktadır. Geliştirilen şifreleme yöntemi, sekiz köşeli Selçuklu yıldızının özgün geometrisinden ilham alarak, kültürel ve sanatsal bir bağlam içinde öne çıkan güvenilir bir mekanizma sunmaktadır. Selçuklu yıldızının sembolizmi ve matematiksel yapısı, güvenilir bir şifreleme mekanizmasının temelini oluştururken, bu yaklaşımın araştırmanın benzersizliğini artırdığı düşünülmektedir. Matematiksel ve geometrik özelliklerin birleştirilmesi, bilgi güvenliğini artırmayı amaçlamaktadır ve Selçuklu dönemine ait estetik unsurları modern şifreleme prensipleriyle birleştiren bu çalışma, önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir. Sonuç olarak, araştırmada geliştirilen şifreleme yöntemi, yalnızca bilgi güvenliğini artırmakla kalmayıp aynı zamanda kültürel mirası koruyarak, tarihî sembollerin teknolojiyle birleştirilmesinin potansiyelini ortaya koymaktadır. Selçuklu döneminin sanat ve matematiğinden ilham alınarak tasarlanan bu yöntem, geçmişten günümüze uzanan bir köprü oluşturarak, bilgi güvenliğinin kültürel bir bağlamda ele alınmasına öncülük etmektedir. Düzgün sekizgen geometrisi kullanılarak geliştirilen bu şifreleme mekanizması, özgün ve matematiksel bir yaklaşımla güvenilir bir çözüm sunmakta ve potansiyel uygulama alanları için çeşitli fırsatlar barındırmaktadır. Geliştirilen şifreleme yöntemi, farklı uygulama alanlarına entegre edilebilir. Özellikle bilgi güvenliği gereksinimleri olan sektörlerde (örneğin, sağlık, finans, savunma) bu yöntemin kullanılması ve geri bildirimlerin alınması önem arz etmektedir. Ayrıca, mevcut kriptografi standartları ve protokolleri ile uyumluluğun da dikkate alınması gerektiği vurgulanmaktadır. Gelecek araştırmaların, bu yöntemin etkinliğini ve pratikteki uygulanabilirliğini daha da artıracak şekilde yönlendirilmesi önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Şifreleme, Selçuklu Yıldızı, Kültürel Miras, Dijital Güvenlik, İkili Kodlama

* Bu araştırma; 2023-24 eğitim öğretim yılında TÜBİTAK 2204-B Ortaokul Öğrencileri Araştırma Projeleri Yarışmasında, İlkay AKGÜRBÜZ ve Ahmet NACAR isimli öğretmenlerin danışmanlığında, ECRİNNUR ÇOMRUK, ŞİFANUR POLAT ve ASUDE CEYLİN ÖZTAŞ isimli öğrenciler tarafından bir araştırma projesi olarak sunulmuştur.

ASTRO-GEOMETRİK BARKOD

AYŞİN AKGÜRBÜZ¹, İLKAY AKGÜRBÜZ², AHMET NACAR³

¹Mimar, Samsun Üniversitesi, Mimarlık ve Tasarım,
0009-0004-8354-2725

²Başöğretmen, Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi, Biyoloji,
0000-0003-2619-2517

³Uzman Öğretmen, Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi, Matematik,
0000-0001-8523-1251

Özet

TÜBİTAK'ın gerçekleştirdiği saha araştırmaları, Türk gençlerinin en çok ilgisini çeken konulardan birinin astronomi olduğunu ortaya koymuştur. Bu ilgi, uzayın derinliklerini keşfetme ve gökyüzündeki olayları anlama isteğinden kaynaklanmaktadır. Bu çalışma, astronomik bilgileri kullanarak Dünya'nın uydusu Ay'ın yükseklik açıları üzerinden geometrik şifreleme yöntemleri geliştirmeyi amaçlamaktadır. Geliştirilen bu yöntem, coğrafi tescilli ürünler için yenilikçi bir barkod sistemi oluşturmayı hedeflemektedir.

Araştırmanın temelinde, her ayın 1. gününden itibaren Ay'ın yükseklik açıları ile ilgili verilerin toplanması yer almaktadır. Bu yükseklik açıları, belirli bir tarih ve saatte Ay'ın ufuk çizgisine olan açısını temsil eder. Ay'ın bu açılarından yola çıkarak, 29 güne kadar her güne bir harf atanmış ve buna karşılık gelen dik üçgen şifreleri oluşturulmuştur. Dairesel barkod tasarımında, en dış daireden başlayarak sırasıyla ülke adı, il adı, menşei adı, tescil tarihi, ürün adı ve ürün kategorisi gibi bilgiler dik üçgen şifreleri ile yazılmıştır. Bu barkod, saat ve dakikaya göre değişen bir yapıya sahip olduğundan, güvenlik açısından önemli bir avantaj sunmaktadır.

Geliştirilen barkod sistemi, Ay'ın yükseklik açısına dayanan özgün bir şifreleme yöntemi sunmaktadır. Uygulama test edildiğinde, bu sistemin sahteciliği önlemedeki potansiyeli, mevcut kare kod ve QR kod sistemlerine göre daha üstün olduğu belirlenmiştir. Ayrıca, bu yöntem farklı gök cisimleri (gezegenler veya yıldızlar) için de benzer bir şifreleme yapılmasına olanak tanımaktadır. Bu durum, astronomik verilerin pratikte nasıl kullanılabileceğine dair yeni bir perspektif sunmaktadır.

Bu çalışma, coğrafi tescilli ürünler için özel bir barkod sistemi sunmanın yanı sıra, her bölgeye özgü sonsuz sayıda şifreleme olanağının varlığını ortaya koymaktadır. Özellikle, farklı illerde veya ülkelerde bulunan kişilere yönelik siber suçlarla mücadelede etkili bir şifreleme yöntemi olarak kullanılabileceği düşünülmektedir. Ayrıca, bu sistemin uygulanabilirliği, sanayi sektöründe ürün paketleme ve izleme süreçlerinde önemli bir yenilik getirebilir.

Gelecek araştırmalar, bu yöntemin başka gök cisimleri için de uygulanabilirliğini incelemeli ve sistemin kapsamını genişletmelidir. Ayrıca, endüstriyel uygulamalar için bu barkod sisteminin pratikte nasıl entegre edileceği ve kullanıcı dostu hale getirileceği üzerine daha fazla araştırma yapılması önerilmektedir. Bu tür yenilikçi sistemlerin, hem güvenlik hem de izlenebilirlik açısından sağladığı avantajların yanı sıra, ekonomik faydalarının da araştırılması önemlidir.

Bu çalışmanın yazılım boyutu gerçekleştirildiğinde, sanayide ürün paketlenmesi sırasında barkodu oluşturan dik üçgenler, saate ve dakikaya bağlı olarak değişim gösterecektir. Bu durum, sahteciliğin önlenmesinde kare kod ve QR kod sistemlerinden daha etkili bir çözüm sunacak ve böylece daha güvenilir bir şifreleme mekanizması ortaya çıkacaktır.

Anahtar kelimeler: Astronomi, Ay'ın Yükseklik Açıları, Geometrik Şifreleme, Dairesel Barkod, Coğrafi Tescilli Ürünler

* Bu araştırma; 2020-21 eğitim öğretim yılında TÜBİTAK 2204-A Lise Öğrencileri Araştırma Projeleri Yarışmasında, İlkay AKGÜRBÜZ ve Ahmet NACAR isimli öğretmenlerin danışmanlığında, AYŞİN AKGÜRBÜZ ve EMİNE NACAR isimli öğrenciler tarafından bir araştırma projesi olarak sunulmuştur.

EDEBİ TOPONİMLER

Mustafa ATAŞ¹ İlkay AKGÜRBÜZ², Ahmet NACAR³

¹Uzman Öğretmen, Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi, Türk Dili ve Edebiyatı,
0000-0002-6861-8582

²Başöğretmen, Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi, Biyoloji,
0000-0003-2619-2517

³Uzman Öğretmen, Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi, Matematik,
0000-0001-8523-1251

Özet

Coğrafi bölgelere isimler çoğunlukla tesadüfi olarak verilmez. Verilen bu isimler genellikle o yerin kültürel, tarihi ve sosyal bileşenlerinden önemli ipuçları barındırır. Bu çalışmada cadde, sokak, bulvar vb. yerlere verilen edebiyatla ilgili toponimler ele alınmıştır. Bu alanara isimleri verilen şairler ve yazarlar hakkında farkındalığı arttırmak çalışmanın ana amacıdır. Google Haritalara eklenen QR kodlar ile ilgili kişi hakkında genel bilgilendirme yapılması suretiyle bu platformu kullanan bireylerin edebiyata, şairlere ve yazarlara olan ilgilerinin ve bilgi birikimlerinin artırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda, 2021-22 eğitim öğretim yılı II. döneminde, Kahramanmaraş ilinde yer alan lise öğrencileri üzerinde bir araştırma yapılmıştır. Araştırmanın deney deseni, öntest-sontest kontrol grup modelinden yararlanılarak oluşturulmuştur. Araştırmanın örneklemini, 60'ı deney grubunda ve 60'ı kontrol grubunda olmak üzere toplam 120 öğrenci oluşturmuştur. Araştırmada Kahramanmaraş'taki cadde, sokak, bulvar vb. yerlere isimleri verilen 15 farklı şair ve yazarın bilgilerine ulaşılmasını sağlayan QR kodlar, bu yerlerin navigasyondaki lokasyonuna eklenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılmak üzere, konuyu kapsayan bir başarı testi geliştirilmiştir. Her iki gruba da konuya ilişkin 10 adet çoktan seçmeli sorudan oluşan ön test uygulanmış ve kontrol grubuna geleneksel süreçlerle, deney grubuna ise geliştirilen yöntemin sürece katılması suretiyle uygulamalar yapılmıştır. Sürecin sonunda her iki gruba da son test uygulanmıştır. Verilerin analizinde deney ve kontrol gruplarının akademik başarı puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını bulmak amacıyla ANCOVA uygulanmıştır. Deney grubunun son test puan ortalamalarının kontrol grubuna göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu çalışmada Google Haritalara eklenerek edebi şahsiyetlerin, tarihi kişilerin hayatları hakkındaki kısa bilgilerin QR kodlar yoluyla eklenmesinin informal ortamda sağladığı öğrenme ortaya konulmuştur. Kültürel mirasımızı oluşturan yazar ve şairlerin isimlerinin verildiği caddelere, otobüs duraklarına vb. yerlere bu QR kodlar eklenerek insanların bu bilgilere ulaşması sağlanabilir. Bu çalışma yabancı dillere çevrilerek ülkemize gelen yabancı turistlere milli değerlerimiz ve kültürel mirasımız tanıtılabilir.

Anahtar kelimeler: Navigasyon, Edebiyat, Kültür, QR Kod, Toponim

* Bu araştırma; 2021-22 eğitim öğretim yılında TÜBİTAK 2204-A Lise Öğrencileri Araştırma Projeleri Yarışmasında, İlkay AKGÜRBÜZ ve Ahmet NACAR isimli öğretmenlerin danışmanlığında, MEHMET ÖMER ÖZSAN, AHMET TALHA PARLAK ve BİLGE CEREN DEMİR isimli öğrenciler tarafından bir araştırma projesi olarak sunulmuştur.

YER FISTIĞI (ARACHIS HYPOGAEAE) KABUĞUNDAN ÇÖLYAK HASTALARI İÇİN DONDURMA KORNET KÜLAH YAPIMI

İLKAY AKGÜRBÜZ¹, AHMET NACAR²

¹Başöğretmen, Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi, Biyoloji,

0000-0003-2619-2517

²Uzman Öğretmen, Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi, Matematik,

0000-0001-8523-1251

Özet

Çölyak hastalığı, glüten içeren gıdalara karşı bağışıklık sisteminin aşırı tepki verdiği, yaşam boyu devam eden bir otoimmün hastalıktır. Bu nedenle, çölyak hastalarının glüten içeren ürünlerden tamamen uzak durmaları gerekmektedir. Dondurma gibi gıda ürünleri, genellikle buğday unuyla yapılmış külahlar kullanıldığından, çölyak hastaları için uygun değildir. Bu çalışma, Arachis hypogaeae (yer fıstığı) kabuklarının, çölyak hastaları için güvenli dondurma külahı üretiminde kullanılabilirliğini araştırmayı amaçlamaktadır. Yer fıstığı kabukları, Osmaniye'deki yerel işletmelerden temin edilmiştir. Kabuklar un haline getirildikten sonra, glüten varlığı için AACC Method 38-12 standardına uygun yaş glüten testi yapılmış ve T.E.D.B (Tespit Edilebilir Düzeyde Bulunamadı) sonucu elde edilmiştir. Ayrıca, kabukların protein içeriği, Kjeldahl yöntemi ile analiz edilerek %4.82 olarak belirlenmiştir. Çölyak hastaları için uygun olup olmadığını doğrulamak amacıyla, elde edilen yer fıstığı unu kullanılarak dondurma külahı üretimi gerçekleştirilmiş ve özel bir pastanenin imalathanesinde bu külahlar için üretim süreci başlatılmıştır. Yer fıstığı kabuğundan üretilen dondurma külahının duyu analizi, 30 kişilik bir panelist grubuyla gerçekleştirilmiştir. Duyusal değerlendirmede, öğretmenler en yüksek puanı (ortalama 8,3) verirken, öğrenciler ise 7,5 olarak değerlendirmiştir. Bu sonuç, yer fıstığı kabuklarının tat ve yapı açısından kabul edilebilir olduğunu göstermektedir. Yer fıstığı kabukları, glüten içermediği tespit edilmiştir ve protein içeriği %4.82 olarak belirlenmiştir. Bu bulgular, yer fıstığı kabuklarının atık malzeme olarak değerlendirilmesi ve çölyak hastaları için alternatif bir dondurma külahı üretiminde kullanılabileceğini ortaya koymaktadır. Bu durum, hem çevresel hem de ekonomik açıdan atıkların değerlendirilmesine katkı sağlamaktadır. Yer fıstığı kabuklarının değerlendirilmesi ve çölyak hastaları için güvenli ürünlerin geliştirilmesi amacıyla daha fazla bilimsel araştırma yapılması önerilmektedir. Ayrıca, yer fıstığı kabuklarının antioksidan ve diyet lifi içeriği göz önünde bulundurularak, gıda ve sağlık alanında kullanım potansiyelinin artırılması önemlidir. Bu araştırma, yerel üretim ile atıkların ekonomiye kazandırılması için bir örnek teşkil edebilir.

Anahtar kelimeler: Çölyak Hastalığı, Yer Fıstığı Kabuğu, Glüten Testi, Dondurma Külahı, Duyusal Analiz

* Bu araştırma; 2019-20 eğitim öğretim yılında TÜBİTAK 2204-A Lise Öğrencileri Araştırma Projeleri Yarışmasında, İlkay AKGÜRBÜZ ve Ahmet NACAR isimli öğretmenlerin danışmanlığında, TUNCAY BARIŞ ÖZŞAHİN ve ARİF EMRE ABACI isimli öğrenciler tarafından bir araştırma projesi olarak sunulmuştur.

ALT KÜME TABANLI ÇOKLU ŞİFRELEME

AHMET NACAR¹, İLKAY AKGÜRBÜZ²

¹Uzman Öğretmen, Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi, Matematik,

0000-0001-8523-1251

²Başöğretmen, Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi, Biyoloji,

0000-0003-2619-2517

Özet

Günümüzde bilgi güvenliği, dijital iletişim ve veri koruma açısından büyük bir önem taşımaktadır. Ancak, bu süreçlerin erişilebilirliği çoğu zaman göz ardı edilmektedir. Özellikle görme engelli bireyler için mevcut şifreleme yöntemlerinin zorlukları, bilgiye ulaşmada engeller oluşturabilir. Bu bağlamda, bu araştırma, görmeyen engellilerin bilgiye erişimini artırmaya yönelik yenilikçi bir yaklaşım geliştirmeyi amaçlamaktadır. Geliştirilen yeni şifreleme yöntemleri ile hem erişilebilirlik sağlanması hem de bilgi güvenliğinin artırılması hedeflenmektedir. Alt küme konsepti temel alınarak bir kümenin alt kümelerinde bulunan elemanların "var" veya "yok" durumlarına göre bir şifreleme yöntemi geliştirilmiştir. Belirlenen hedef doğrultusunda şu işlem adımları uygulanmıştır: İlk olarak, altı elemanlı bir küme belirlenmiş ve bu kümenin boş kümeden başlayarak tüm alt kümeleri yazılmıştır. Belirlenen küme, $A=\{1,2,3,4,5,6\}$ şeklindedir. Daha sonra, her bir alt küme, içerdiği elemanlara göre ikili bir kodlama ile temsil edilmiştir; var olan elemanlar "1", olmayan elemanlar ise "0" ile gösterilmiştir. Elde edilen ikili kodlamalar, Braille alfabesindeki altı nokta şablonuna göre renklenmiş; "1" olan elemanlar koyu renkle, "0" olanlar ise açık renkle belirlenmiştir. Son olarak, koyu renkli elemanlar ok diyagramında yukarıya bakan oklarla, açık renkli elemanlar ise aşağıya bakan oklarla yazılarak şifreler oluşturulmuştur. Bu yöntem, görme engellilere yönelik erişilebilir bir şifreleme çözümü sunmayı hedeflemektedir. Araştırma bulgularına bakıldığında, 6 elemanlı bir kümenin alt kümelerini ikili kodlayarak "Zraille alfabesi" ve "ok diyagramı" şifreleri oluşturulmuştur. Altı elemanlı bir kümenin 64 farklı alt kümesi ($2^n=2^6=64$) olduğundan, 64 farklı Zraille alfabesi karakteri ve 64 farklı ok diyagramı karakteri ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, bu araştırma, görme engelli bireylerin bilgiye erişimini artırmak amacıyla yenilikçi bir şifreleme yöntemi geliştirmiştir. Geliştirilen yöntem, alt küme konsepti ile birlikte Braille alfabesi ve ok diyagramını kullanarak erişilebilir bir şifreleme çözümü sunmaktadır. 6 elemanlı bir kümenin 64 farklı alt kümesi üzerinden oluşturulan şifreler, hem bilgi güvenliğini artırmakta hem de görme engellilere yönelik erişim engellerini ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Bu yaklaşım, mevcut şifreleme sistemlerinin sınırlamalarını aşarak, kullanıcıların bilgiye daha kolay ulaşmasını sağlamaktadır. Geliştirilen şifreleme yönteminin, yalnızca görme engelliler için değil, genel olarak tüm kullanıcılar için erişilebilirliği artıracağı ifade edilebilir. Ayrıca, yöntemlerin entegre edilebileceği farklı dijital platformlar üzerinde test edilmesi ve kullanıcı deneyimlerinin değerlendirilmesi önemlidir. Gelecek araştırmalar, bu yöntemin etkinliğini daha da artıracak şekilde genişletilmeli ve farklı kullanıcı gruplarının ihtiyaçları göz önünde bulundurulmalıdır. Bu yöntemin farklı alanlarda, örneğin e-devlet uygulamaları, sağlık kayıtları ve eğitim platformları gibi erişim gerektiren dijital sistemlerde kullanılması önemlidir.

Braille alfabesi ve ok diyagramı gibi görsel unsurların, daha geniş kullanıcı kitlelerine erişilebilirliğini sağlamak amacıyla farklı dillerde ve sembollerde uyarlamaları yapılabilir. Eğitim ve farkındalık programları ile bu tür şifreleme sistemlerinin tanıtılması, görme engelli bireylerin dijital dünyaya entegrasyonunu kolaylaştıracaktır.

Anahtar kelimeler: Şifreleme, Alt Küme, Braille, Görme Engelliler, Erişilebilirlik

* Bu araştırma; 2023-24 eğitim öğretim yılında TÜBİTAK 2204-B Ortaokul Öğrencileri Araştırma Projeleri Yarışması ve Teknofest 2024 Final Yarışmalarında, İlkay AKGÜRBÜZ ve Ahmet NACAR isimli öğretmenlerin danışmanlığında, ZEHRA YOĞURTCU, ZEYNEP NİLDA NACAR ve FATMA ZEHRA KAMALAK isimli öğrenciler tarafından bir araştırma projesi olarak sunulmuştur.

ORTOPEDİ AMELİYATLARI İÇİN DOĞAL HİDROKSİAPATİT VE KİTOSAN KATKILI KEMİK ÇİMENTOSU YAPIMI VE MEKANİK ÖZELLİKLERİNİN İNCELENMESİ

İLKAY AKGÜRBÜZ¹, AHMET NACAR²

¹Başöğretmen, Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi, Biyoloji,

0000-0003-2619-2517

²Uzman Öğretmen, Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi, Matematik,

0000-0001-8523-1251

Özet

Kemik çimentoları, ortopedik cerrahide ve diş hekimliğinde 30 yılı aşkın süredir yaygın olarak kullanılmaktadır. Ticari olarak en yaygın kullanılan kemik çimentoları, polimetilmetakrilat (PMMA) bazlıdır. Ancak, bu alanda doğal kaynaklardan elde edilen alternatif malzemelerin kullanımını giderek önem kazanmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, kemik çimentosuna katılan hidroksiapatit (HA) ve kitosanın doğal atık ürünlerden elde edilmesi ve böylece atıkların yeniden kullanım alanlarına katkı sağlamaktır. Bu bağlamda, balık işleme endüstrisi atıklarından elde edilen levrek balığı (*Dicentrarchus labrax*) pullarından hidroksiapatit ve pembe karides (*Pandalus borealis*) kabuklarından kitosan elde edilmiştir. Bu malzemelerin karakterizasyonu yapılmış ve elde edilen hidroksiapatit ile kitosanın, kemik çimentosu yapımında kullanılması hedeflenmiştir. Mekanik testler aracılığıyla, bu malzemelerin dayanıklılığı ve işlevselliği incelenmiştir. Özellikle, hidroksiapatit ve kitosanın farklı numuneleri (HA-2 ve HA-4) mekanik özellikleri açısından değerlendirilmiş, bu numunelerin SAF olarak üretilen ve diğer ticari kemik çimentolarına göre daha iyi sonuçlar verdiği görülmüştür.

Mekanik test sonuçları, HA-2 ve HA-4 numunelerinin özellikle yüksek dayanıklılığa sahip olduğunu göstermiştir. Ayrıca, yaşlanma testi sonuçlarına göre bu numunelerin daha parlak bir görünüm sunduğu ve biyouyumlu oldukları tespit edilmiştir. Maliyet analizi yapıldığında ise, atıklardan elde edilen kemik çimentosunun ticari alternatiflerine kıyasla daha düşük maliyetli olduğu anlaşılmıştır. Bu durum, hem ekonomik açıdan avantaj sağlamak hem de çevresel sürdürülebilirliğe katkıda bulunmaktadır.

Günümüzde atıkların geri dönüşümü giderek önem kazanmaktadır. Özellikle karides gibi büyük miktarlardaki deniz ürünleri kabukları dünya genelinde çoğunlukla değerlendirilmeden yok edilmektedir. Bunun yanı sıra, balık tüketiminin yaygın olduğu ve dolayısıyla balık pulu atıklarının bol olduğu Akdeniz'e kıyısı bulunan ülkemizde böyle bir çalışmanın yapılması son derece önemlidir. Balık işleme endüstrisi atıkları olan balık pullarının ve karides kabuklarının değerlendirilmesi, çevresel etkilerin azaltılması ve ekonomik değer yaratılması açısından kritik bir fırsat sunmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma levrek balığı pullarından elde edilen hidroksiapatit ve karides kabuklarından elde edilen kitosanın, ortopedi ameliyatlarında kullanılan kemik çimentosu yapımında etkili bir şekilde kullanılabileceğini ortaya koymaktadır. Gelecek araştırmalar, farklı deniz ürünleri atıklarının değerlendirilmesi ve bu malzemelerin kemik çimentosu üretimindeki potansiyelinin daha detaylı incelenmesi gerektiğini göstermektedir.

Ayrıca, atıkların geri dönüşümü konusunda farkındalığın artırılması ve sürdürülebilir uygulamaların teşvik edilmesi, çevresel ve ekonomik açıdan büyük katkılar sağlayacaktır. Böylelikle, doğal kaynakların daha verimli kullanılması ve atıkların çevreye zarar vermeden değerlendirilmesi mümkün hale gelecektir.

Anahtar kelimeler: Kemik Çimentosu, Hidroksiapatit, Kitosan, Atık Değerlendirme, Mekanik Testler

* Bu araştırma; 2022-23 eğitim öğretim yılında TÜBİTAK 2204-A Lise Öğrencileri Araştırma Projeleri Yarışmasında, İlkay AKGÜRBÜZ ve Ahmet NACAR isimli öğretmenlerin danışmanlığında, AHMET TALHA PARLAK, BİLGE CEREN DEMİR ve SUDENAZ ÖZ isimli öğrenciler tarafından bir araştırma projesi olarak sunulmuştur.

ENGELSİZ RESİM ATÖLYESİ

HASAN KESİCİ¹, AHMET NACAR², MUSTAFA ATAŞ³, İLKAY AKGÜRBÜZ⁴

¹Uzman Öğretmen, Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi, Sınıf Eğitimi,
0009-0008-7420-0036

²Uzman Öğretmen, Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi, Matematik,
0000-0001-8523-1251

³Uzman Öğretmen, Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi, Türk Dili ve Edebiyatı,
0000-0002-6861-8582

⁴Başöğretmen, Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi, Biyoloji,
0000-0003-2619-2517

Özet

Eğitim kurumları, bilişsel hedeflerin yanı sıra, öğrencilerin duyuşsal gelişimlerini de destekleyen çeşitli hedefler içermektedir. Vatanseverlik, saygı, dürüstlük ve adalet gibi değerler, bireylerin toplumsal hayata katılımlarını ve kişisel gelişimlerini etkileyen önemli unsurlardır. Bu bağlamda, görme engelli bireylerin hayal gücünü geliştirmek ve özel yetenekli öğrencilerin potansiyellerini ortaya çıkarmak amacıyla "Engelsiz Resim Atölyesi" çalışması gerçekleştirilmektedir. Çalışmanın temel hedefleri arasında, görme engelli bireylerin ve özel yetenekli bireylerin yeteneklerini birleştirerek sosyal değerleri pekiştirmek, yardımlaşma ve empati kavramlarını anlamalarına yardımcı olmak yer almaktadır.

Görme engelli bireyler, eğitim sisteminde sıklıkla yeterince temsil edilmemekte ve bu durum, onların sosyal ve duygusal gelişimlerini olumsuz etkilemektedir. Aynı zamanda, özel yetenekli bireyler, sahip oldukları becerileri başkalarına aktarma fırsatı bulamamaktadır. Bu çalışma, bu iki grup arasında etkileşim sağlayarak, sosyal değerlerin geliştirilmesi ve her iki grubun da potansiyellerinin ortaya konması amacıyla yapılmaktadır.

Çalışmada, nitel ve nicel yöntemler bir arada kullanılmıştır. Nicel veri toplama, görme engelli bireyler ve özel yetenekli öğrenciler arasında uygulanan anket aracılığıyla gerçekleştirilmiştir. Anket, katılımcıların sosyal etkileşimlerini ve empati seviyelerini ölçen çoktan seçmeli ve açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Nitel veri ise literatür taraması ile elde edilmiştir; bu aşamada, konuya ilişkin mevcut akademik kaynaklar incelenmiş, analiz edilmiştir. Anket sonuçları bilgisayar ortamında analiz edilerek tablolar ve grafikler halinde sunulmuştur.

Elde edilen bulgular, özel yetenekli bireylerin zihinsel kapasiteleri, değerler ve kişilik özellikleri açısından akranlarından daha üst seviyede olduğunu göstermektedir. Görme engelli bireylerle özel yetenekli bireyler arasında yapılan etkileşimler, sosyal değerlerin geliştirilmesine önemli katkılar sağlamıştır. Ayrıca, anket sonuçları, özel yetenekli bireylerin empati ve yardımlaşma kavramlarını daha iyi anlamalarına olanak tanımıştır.

Bu çalışma, görme engelli bireyler ile özel yetenekli öğrenciler arasındaki etkileşimin sosyal değerlerin gelişimi üzerindeki olumlu etkilerini vurgulamaktadır. Elde edilen bulgular, bu iki grubun bir araya gelmesinin, hem bireylerin kişisel gelişimlerine hem de sosyal duyarlılıklarının artmasına önemli katkılarda bulunduğunu göstermektedir.

Görme engelli bireyler, atölye çalışmaları sayesinde hayal güçlerini ifade etme ve yaratıcı düşünme becerilerini geliştirme fırsatı bulmuşlardır. Özel yetenekli öğrenciler ise, empati ve yardımlaşma kavramlarını daha derinlemesine anlayarak, sosyal sorumluluk duygularını pekiştirmişlerdir.

Çalışma, ayrıca görme engelli bireylerin toplumsal hayata katılımlarının artırılmasına yönelik stratejik bir model sunmaktadır. Eğitim kurumlarının, bu tür etkileşimli ve kapsayıcı programları desteklemesi, her iki grup için de daha zengin öğrenme deneyimleri yaratacaktır. Böylece, toplumdaki engellilik algısının dönüştürülmesine ve sosyal dayanışmanın güçlendirilmesine katkı sağlanabilir.

Sonuç olarak, bu çalışma, görme engelli bireyler ve özel yetenekli öğrenciler arasındaki etkileşimin, sosyal değerlerin geliştirilmesi ve bireylerin kişisel gelişimlerine sağladığı katkıları ortaya koymaktadır. Bu tür çalışmaların artırılması, toplumda daha kapsayıcı ve duyarlı bir eğitim ortamının yaratılmasına katkıda bulunacaktır. Engelli bireylerin ve özel yetenekli öğrencilerin bir arada bulunduğu programlar, yalnızca eğitimsel değil, aynı zamanda sosyal anlamda da olumlu etkiler yaratmaktadır. Dolayısıyla, bu tür projelerin sürekliliği ve çeşitlendirilmesi, gelecekteki toplumsal dönüşüm açısından kritik bir öneme sahiptir.

Gelecek çalışmalar, görme engelli bireyler ve özel yetenekli öğrenciler arasında daha fazla ortak etkinlik düzenlenmesine yönelik stratejiler geliştirmeli, bu etkileşimlerin yaygınlaştırılması için çeşitli projeler planlanmalıdır. Ayrıca, görme engelli bireyler ile özel yetenekli müzik öğrencileri arasında da benzer çalışmalar yapılması önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Görme Engellilik, Değerler Eğitimi, Özel Yeteneklilik, Yardımlaşma, Empati Gelişimi

* Bu araştırma, bildiride isimleri yer alan araştırmacılardan (ve ismi geçmeyen diğer araştırmacılar) oluşan bir komisyon tarafından hazırlanmış olup 2020 yılında Kahramanmaraş İl Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından düzenlenen "Eğitimde İyi Örnekler" isimli yarışmaya sunulmuştur. Kurumsal başvuruların alındığı yarışmada, adına başvuru yapılan kurum olan Kahramanmaraş Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi yarışmada il 1.'liği derecesini elde etmiştir.

INVESTIGATION OF THE METAPHORIC PERCEPTIONS OF STUDENTS
STUDYING IN SCIENCE AND ART CENTERS ABOUT ROBOTIC CODING
BİLİM ve SANAT MERKEZLERİNDE ÖĞRENİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN
ROBOTİK KODLAMAYA İLİŞKİN METAFORİK ALGILARININ İNCELENMESİ

FATMA GÜZELGÖRÜR¹

¹Öğretmen, Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi, Sınıf Öğretmeni,
<https://orcid.org/0000-0002-2046-2507>

Özet

Teknolojinin hızla değişmesi ve kendini sürekli olarak geliştirmesi birçok alanı etkilemiştir. Bilgi İletişim Teknolojileri birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da kullanılmaya başlamış ve akıllı makineler, robotlar, yapay zekâ, meta-verse, artırılmış gerçeklik araçları vb. birçok teknoloji ve teknolojik araç hızlı bir şekilde hayatlarımıza entegre olmuştur. Bu hızlı değişimi yakından takip edebilmek için eğitim kurumlarında yaratıcı, eleştirel, analitik düşünme, problem çözebilme gibi birçok üst düzey bilişsel becerileri kazandırabilecek şekilde robotik kodlama eğitimlerinin verilmesinin oldukça önemli olduğu düşünülmektedir. Robotik kodlama eğitimleri sürecinde öğrenciler çok yönlü çalışma disiplini kazanabilmekte, karşılaştıkları problemlere çözüm adımlarını gruplandırabilmekte, en kısa ve öz disiplin becerisinin uygun olduğu adımı kendileri belirleyebilmektedir. Bu araştırmada, Bilim ve Sanat Merkezlerinde öğrenim gören öğrencilerin robotik kodlama kavramına yönelik algılarını metaforlar aracılığıyla incelemek amaçlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubu seçilirken çeşitli demografik değişkenler dikkate alınarak amaçlı örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2024-2025 eğitim-öğretim yılında Bilim ve Sanat Merkezlerinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak metafor belirleme formu kullanılmıştır. Araştırmanın verileri, öğrencilerin robotik kodlamaya ilişkin algılarını ortaya çıkarmak için geliştirilen “Robotik kodlama... gibidir/benzemektedir; çünkü...” form ile elde edilmiştir. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim (fenomenoloji) deseniyle yürütülmüştür. Araştırmada toplanan veriler, içerik analizi tekniği ile çözümlenmiş, anlamlandırılmış ve çeşitli temalar altında bulgular ortaya konulmuştur. Çalışma grubundaki öğrencilerin oluşturdukları metaforları ve açıklamaları ele alınarak kavramsal kategoriler oluşturulmuştur. Bu değerlendirmenin sonucuna göre; öğrencilerin, robotik kodlama kavramına yönelik sınırsız bilgi, yapay zekâ, gizli şifre, özgürlük, üstün zekâ, robot, bilgisayar gibi metaforlar geliştirdikleri belirtilebilir. Öğrencilerin çağın ihtiyaçları doğrultusunda eğitim alabilmeleri için ilkokuldan başlayıp her kademedede robotik kodlama eğitimlerinin verilmesinin önemli olduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Metafor, kodlama, robotik kodlama

Abstract

The rapid change and continuous improvement of technology has affected many areas. Information Communication Technologies have started to be used in the field of education as well as in many fields and smart machines, robots, artificial intelligence, meta-verse, augmented reality tools, etc. Many technologies and technological tools have quickly integrated into our lives.

In order to closely follow this rapid change, it is thought that it is very important to provide robotic coding training in educational institutions in order to provide many high-level cognitive skills such as creative, critical, analytical thinking and problem solving. During the robotic coding training process, students can gain versatile working discipline, and by grouping the solution steps to the problems they encounter, they can determine the steps that best suit their shortest and most concise discipline skills. In this research, it was aimed to examine the perceptions of students studying at Science and Art Centers towards the concept of robotic coding through metaphors. While selecting the study group for the research, purposeful sampling method was used, taking into account various demographic variables. The study group of the research consists of students studying at Science and Art Centers in the 2024-2025 academic year. A metaphor identification form was used as a data collection tool in the research. The data of the research are based on "Robotic coding is like/similar to..." which was developed to reveal students' perceptions of robotic coding; Because..." was obtained with the form. The research was conducted with the phenomenology pattern, one of the qualitative research methods. The data collected in the research were analyzed using the content analysis technique, interpreted and findings were presented under various themes. Conceptual categories were created by considering the metaphors and explanations created by the students in the study group. According to the results of this evaluation; It can be stated that students developed metaphors such as unlimited knowledge, artificial intelligence, secret code, freedom, superior intelligence, robot, computer for the concept of robotic coding. It can be said that it is important to provide robotic coding training at all levels, starting from primary school, so that students can receive education in line with the needs of the age.

Key words: Metaphor, coding, robotic coding

NEEDS ANALYSIS FOR DEVELOPING GEOGRAPHY COURSE CURRICULUM
IN SCIENCE AND ART CENTERS

BİLİM VE SANAT MERKEZLERİNDE COĞRAFYA DERSİ ÖĞRETİM
PROGRAMI GELİŞTİRMEYE YÖNELİK İHTİYAÇ ANALİZİ

ERKAN DÜNDAR¹, SERDAR ÖZMEN²

¹Doç. Dr., Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Coğrafya Eğitimi,

<https://orcid.org/0000-0003-0807-0030>

²Dr., Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Program Geliştirme,

<https://orcid.org/0000-0002-0072-8857>

Özet

Bilim ve Sanat Merkezleri (BİLSEM) özel yetenekli öğrencilerin yeteneklerini erken yaşta fark etmelerini ve bilimsel araştırma disiplini kazanarak kapasitelerini en üst düzeyde kullanmalarını sağlamak amacıyla, örgün eğitim gördükleri okul dışında destek eğitim hizmeti sunan eğitim kurumlarıdır. BİLSEM’lerde 19 farklı branşta farklılaştırılmış ve zenginleştirilmiş öğretim programları ve etkinlik temelli olarak hazırlanan yardımcı ders materyalleri bulunmaktadır. BİLSEM öğretim programları kapsamında yer alan BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programı ile öğrencilerin coğrafya bilimine ilişkin bireysel yeteneklerini fark ederek özel yeteneklerini geliştirmeleri, bir problem durumuna yönelik sistematik ve organize bir şekilde projeler üretebilmeleri ve bu projeleri etkili bir şekilde yönetebilmeleri amaçlanmaktadır. Öğretim programlarının çağın gerekliliklerine ve öğrencilerin değişen ihtiyaçlarına uyum sağlayacak şekilde güncellenmesi önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır. Ülkemizde uygulanmaya başlayan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli kapsamında BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programının değişen ihtiyaçlara göre güncellenmesi çalışmaları başlatılmıştır. BİLSEM’lerde tüm branşlarda olduğu gibi Coğrafya Dersi Öğretim Programının güncellenmesinde de program geliştirmenin temel süreçleri göz önünde bulundurulmuştur. Bu süreçlerin en önemlilerinden biri de “ihtiyaç analizi”dir. Programların tasarlanması sürecine yönelik olarak gerçekleştirilen ihtiyaç analizi çalışmaları programın hedeflerinin, içeriğinin, eğitim durumlarının ve değerlendirme süreçlerinin belirlenmesi noktasında büyük önem taşımaktadır. İhtiyaçların belirlenmesi çalışmaları eğitimde program geliştirme sürecinin ilk aşamasını ifade eder. İhtiyaç analizi çalışmaları ile hedef kitlenin, konu alanının ve toplumun öğretim programına ilişkin gereksinim, sorun ve beklentileri belirlenmeye çalışılır. Bu çalışmanın amacı Türkiye’de 2021 yılından beri uygulanan BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programına yönelik coğrafya öğretmenlerinin program değerlendirmesine ilişkin görüşlerini tespit etmek, böylelikle programın güçlü ve geliştirilmesi gereken alanları belirleyerek bu alandaki ihtiyaçları tespit etmektir. Bu amaçla Türkiye genelinde görev yapan 31 coğrafya öğretmeni ile çevirim içi bir görüşme gerçekleştirilmiştir. Görüşme sürecinde elde edilen nitel veriler içerik analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre coğrafya öğretmenleri BİLSEM’lerdeki mevcut Coğrafya Dersi Öğretim Programının esnek yapıda olduğunu ve içerik açısından zenginliğini güçlü yönler olarak belirtmişlerdir.

Geliştirilmesi gereken yönler olarak ise mevcut programda konulara ayrılan ders saatlerinin belli olmaması, programdaki kazanımlara uygun etkinliklerin yapılabilmesi için BİLSEM'lerin gerekli donanımlara sahip olmadığını belirtmişlerdir. Bununla beraber coğrafya öğretmenleri; genel olarak programın amaç ve kazanımlarının yeterli olduğunu ancak konu alanının gereklilikleri ile bilimsel ve teknolojik gelişmeler doğrultusunda öğrencilerin alanla ilgili becerileri elde etmelerini sağlayacak şekilde kazanımların güncellenmesi gerektiğini ifade etmişlerdir. Programın içeriği ile ilgili olarak program kapsamında yer alan tema ve konuların kazanımlarla ilişkili olarak disiplinler arası bir bakış açısıyla güncellenmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Programın öğretme öğrenme süreçleri ile ilgili olarak etkinliklerde öğrencilerin daha fazla yaparak yaşayarak öğrenmelerini sağlamaya yönelik strateji, yöntem ve tekniklerin seçilmesini, etkinliklerde öğrencilerin farklı duyularına hitap edebilecek araç gereçlerin kullanılmasını, etkinliklerin süre açısından yeterli olmasını ve etkinliklerde öğrenme sürecini daha eğlenceli hale dönüştürecek dijital içeriklerin kullanılmasını önermişlerdir. Programın değerlendirme süreçleri ile ilgili olarak ise öğrencilerin kazanımları elde edip etmediklerini belirleme yönelik kısa soruların yer aldığı değerlendirme araçlarının kullanılmasının faydalı olduğunu, kâğıt kalem uygulamalarından daha çok öğrencilerin daha pratik uygulayacakları değerlendirme araçlarının ve öz değerlendirme süreçlerinin etkin bir şekilde kullanılması gerektiğini ifade etmişlerdir. Çalışma kapsamında elde edilen sonuçlar doğrultusunda BİLSEM Coğrafya Dersi Öğretim Programının geliştirilmesinde çıkış noktası olacak öneriler sunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Coğrafya eğitimi, BİLSEM, program geliştirme, ihtiyaç analizi.

Abstract

Science and Art Centers, which are abbreviated as BİLSEM in Turkish, are educational institutions that provide supportive educational services outside the formal education system to help gifted students recognize their talents at an early age and utilize their potential to the fullest by acquiring scientific research skills. There are differentiated and enriched teaching programs and activity-based auxiliary course materials prepared in 19 different branches in BİLSEMs. The BİLSEM Geography Course Curriculum, which is included in the scope of BİLSEM teaching programs, aims to enable students to realize their individual talents related to geography and develop their special talents, to produce systematic and organized projects for a problem situation and to manage these projects effectively. It is an important necessity for the teaching programs to be updated in a way that will adapt to the requirements of the age and the changing needs of the students. Within the scope of the Turkey Century Education Model, which has started to be implemented in our country, studies have been initiated to update the BİLSEM Geography Course Curriculum according to the changing needs. As in all branches in BİLSEMs, the basic processes of program development have been taken into consideration in the updating of the Geography Course Curriculum. One of the most important of these processes is “needs analysis”. Needs analysis studies carried out for the design process of programs are of great importance in determining the program’s objectives, content, educational status and evaluation processes. Needs determination studies represent the first stage of the program development process in education. Needs analysis studies attempt to determine the needs, problems and expectations of the target audience, subject area and society regarding the curriculum. The aim of this study is to determine the views of geography teachers regarding the program evaluation of the BİLSEM Geography Course Curriculum, which has been implemented in Turkey since 2021, and thus to determine the needs in this area by determining the strengths and areas of the program that need development. For this purpose, an online interview was conducted with 31 geography teachers working throughout Turkey.

The qualitative data obtained during the interview process were analyzed using the content analysis method. According to the findings, geography teachers stated that the current Geography Course Curriculum in BİLSEMs has a flexible structure and is rich in terms of content as strengths. As for the aspects that need to be improved, they stated that the lesson hours allocated to the subjects in the current program are not clear and BİLSEMs do not have the necessary equipment to be able to carry out activities that are suitable for the gains in the program. However, geography teachers stated that the aims and gains of the program are generally sufficient, but the gains should be updated in a way that will enable students to acquire skills related to the field in line with the requirements of the subject area and scientific and technological developments. They stated that the themes and topics within the scope of the program should be updated with an interdisciplinary perspective in relation to the gains regarding the content of the program. Regarding the teaching and learning processes of the program, they suggested that strategies, methods and techniques should be selected to ensure that students learn by doing and experiencing more in the activities, that tools and equipment that can appeal to different senses of the students should be used in the activities, that the activities should be sufficient in terms of duration and that digital content that will make the learning process more enjoyable should be used in the activities. Regarding the evaluation processes of the program, they stated that it is useful to use evaluation tools that include short questions to determine whether students have achieved the gains or not, and that evaluation tools and self-evaluation processes that students can apply more practically rather than paper-and-pencil applications should be used effectively. In line with the results obtained within the scope of the study, suggestions that will be the starting point in the development of the BİLSEM Geography Course Curriculum were presented.

Keywords: Geography education, BİLSEM, program development, needs analysis

2018 VE 2024 MAARİF MODELİ COĞRAFYA DERSİ ÖĞRETİM
PROGRAMLARININ COĞRAFİ BECERİLER AÇISINDAN İNCELENMESİ

NURULLAH KILINÇ

Dr, Kahramanmaraş Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi, Coğrafya

ORCID NO: 0000-0003-0055-6650

Özet

Coğrafya, insan ve doğa etkileşimini nedensellik (sebep-sonuç), karşılıklı ilgi ve dağılış prensipleriyle inceleyen bir bilim dalıdır. Coğrafya bilimi ve bireylerde coğrafya bilincinin kullanılarak geliştirildiği kabiliyetlere coğrafi beceriler adı verilmektedir. Coğrafi beceriler öğrencilerin coğrafi bir bakış açısına sahip olacak şekilde yetişmeleri açısından önem taşımaktadır. Coğrafi becerilere sahip bireyler doğayı anlama ve koruma konusuna daha bilinçli bireyle haline gelir. Doğal afetlere karşı hazırlıklar yapma konusunda da daha bilinçli olur.

Bu çalışmanın amacı 2018 ve 2024 Maarif Modeli coğrafya dersi öğretim programlarında yer alan coğrafi becerilerin karşılaştırılmasıdır. Çalışma kapsamında veriler, nitel araştırma türlerinden doküman incelemesi ve içerik analizi tekniği kullanılarak elde edilmiştir. Çalışmada 2018 coğrafya öğretim programı ile 2024 yılında açıklanan Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Coğrafya Dersi Öğretim programları incelenmiştir. Araştırmada betimsel analiz tekniği kullanılmıştır.

2018 Coğrafya öğretim programında Coğrafi Gözlem, Arazide Çalışma, Coğrafi Sorgulama, Zamanı Algılama, Değişim ve Sürekliliği Algılama, Harita Becerileri, Tablo, Grafik ve Diyagram Hazırlama ve Yorumlama ve Kanıt Kullanma olmak üzere sekiz beceri yer almaktadır. 2018 Coğrafya öğretim programında, 9. Sınıfta en çok coğrafi sorgulama, 10. Sınıfta coğrafi sorgulama ve harita becerileri, 11. Sınıfta coğrafi gözlem ve coğrafi sorgulama, 12. Sınıfta zamanı algılama becerisi yer almaktadır. 2024 Maarif Modeli Coğrafya öğretim programında ise mekânsal düşünme, Değişim ve Sürekliliği Algılama, Tablo, Grafik, Şekil ve/veya Diyagram, coğrafi sorgulama, coğrafi gözlem ve saha çalışması ile harita olmak üzere altı alan becerisi yer almaktadır. Ayrıca Zamanı Algılama ve Kronolojik Düşünme ile Kanıt Dayalı Sorgulama ve Araştırma becerileri ise beceriler arası ilişkiler olarak verilmiştir. Alan becerisi olarak 9. Sınıfta en çok Tablo, Grafik, Şekil ve/veya Diyagram, 10. ve 11. Sınıflarda mekânsal düşünme, 12. Sınıfta ise coğrafi sorgulama becerisi yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Coğrafya dersi öğretim programı, coğrafi beceriler, Maarif modeli

**ÖZEL YETENEKLİ ÇOCUĞU OLAN EBEVEYNLERİN “ÖZEL YETENEKLİ
ÇOCUĞUN EBEVEYİNİ OLMAK” KAVRAMINA YÖNELİK METAFORİK
ALGILARININ İNCELENMESİ: KAHRAMANMARAS NURİ PAKDİL BİLİM VE
SANAT MERKEZİ ÖRNEĞİ**

¹EMEL ÖRNEK TOPCU, ²MUSTAFA TOPCU

¹Kahramanmaraş Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi,

Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

ORCID NO: 0009-0007-9265-5176

²Kahramanmaraş Anadolu İmam Hatip Lisesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

ORCID NO: 0009-0004-6190-1125

Özet

Bu çalışmanın amacı özel yetenekli çocuğu olan ebeveynlerin bu konu hakkındaki algılarını tespit etmektir. Bu amaçla çalışmada Kahramanmaraş Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi'ne devam eden özel yetenekli öğrenci ebeveynlerinin “Özel Yetenekli Çocuğun Ebeveyni Olmak” kavramına yönelik metaforik algıları tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada kolayda örnekleme yöntemi kullanılmış ve örneklem bu yöntem ile seçilen 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Kahramanmaraş Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi'ne devam eden 43 öğrencinin velisinden oluşmaktadır. Araştırma verileri yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak toplanmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın verileri “Özel yetenekli çocuğun ebeveyni olmak.....gibidir, çünkü.....” ifadesinin tamamlanmasıyla elde edilmiştir. Araştırma sonucunda 43 metafor tespit edilmiştir. Üretilen bu metaforlar ortak özellikleri ve benzetme yönleri dikkate alınarak kategorileştirilmiştir. “Özel Yetenekli Çocuğun Ebeveyni Olmak” kavramı için dört kategori elde edilmiştir. Bu kavramsal kategoriler: “Zorlayıcılık ve Yetersizlik Duygusu Kategorisi”, “Destekleyicilik ve Geliştiricilik Kategorisi”, “Rehberlik ve Üretkenlik Kategorisi” ve “Değerlilik ve Şans Kategorisi” başlıkları altında toplanmıştır. Araştırma sonunda ortaya çıkan kategorilerde özel yetenekli çocuğu olan ebeveynlerin “Özel Yetenekli Çocuğun Ebeveyni Olmak” kavramına yönelik en fazla “Zorlayıcılık ve Yetersizlik Duygusu Kategorisi”nde metafor ürettikleri gözlenmiştir. Bu araştırmanın özel yetenekli çocuğu olan ebeveynlerin zorlandıkları konuların anlaşılmasına ve desteklenmesine yönelik planlanacak çalışmalarda, ileride yapılacak olan araştırmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Özel Yetenekli Çocuk, Ebeveyn, Metafor

GENÇLERİN VE YETİŞKİNLERİN KIŞ HAZIRLIKLARINA YÖNELİK
METAFORİK ALGILARININ UMUTLA OLAN İLİŞKİSİNİN BAZI DEĞİŞKENLER
AÇISINDAN İNCELENMESİ

¹EMEL ÖRNEK TOPCU, ²MUSTAFA TOPCU

¹Kahramanmaraş Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi,
Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

ORCID NO: 0009-0007-9265-5176

²Kahramanmaraş Anadolu İmam Hatip Lisesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık

ORCID NO: 0009-0004-6190-1125

Özet

Bu çalışma, gençlerin ve yetişkinlerin geleneksel kış hazırlıklarına yönelik metaforik algılarının umutla olan ilişkisini farklı değişkenler açısından incelemeyi amaçlamaktadır. Bu araştırma, karma araştırma desenlerinden sıralı açıklayıcı desene uygun olarak geliştirilmiştir. Araştırmanın örneklemini oluşturan 2022-2023 eğitim-öğretim yılında Kahramanmaraş'taki farklı tür ve kademelerde öğrenim gören 155 lise öğrencisi ve 130 yetişkine önce "Sürekli Umut Ölçeği" (SUÖ) uygulanmıştır. Daha sonra 20 lise öğrencisi ve 45 yetişkine yarı yapılandırılmış görüşme formu uygulanmıştır. Veri analizi kısmında nicel veriler için bağımsız gruplar t-testi, tek faktörlü varyans analizi yapılmıştır. Nitel bulgular için içerik analizi yapılmıştır. Nicel bulgularda, yetişkinlerin sürekli umut düzeyleri ile cinsiyet, medeni durum ve mezuniyet düzeyi puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Gençlerin sürekli umut düzeyleri ile cinsiyet ve okul türü puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Bu durumu destekleyen bulgulara nitel verilerden de ulaşılmıştır. Yetişkinlerin kış hazırlıklarına yönelik tutumlarının gençlere oranla daha olumlu olduğu görülmüştür. Gençlerin kış hazırlıklarına yönelik metafor üretmede zorlanmaları, kış hazırlıklarına yönelik yaşantılarının azlığını düşündürmektedir. Kış hazırlıkları gibi bir geleneğin genç nesillere aktarılabilmesi için ders kitaplarında yer verilmesi ve okullarda mutfak atölyelerinde uygulamalar yapılması önerilebilir.

Anahtar Kelimeler: Kültürel Aktarım, Umut, Kış Hazırlıkları

ÖĞRETMENLERİN YAPAY ZEKÂ KAYGI DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

MUSTAFA ATAŞ

Kahramanmaraş Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi, Eğitim Bilimleri

ORCID NO: 0000-0002-6861-8582

Özet

İnsanlığın tarihin her döneminde belirli dönüşüm ve değişimler geçirdiği söylenebilir. Bu dönüşümlerin temelinde insanların icat ve buluşları rol oynamıştır. Ateşin kullanılışı, hayvanların evcilleştirilmesi, demirin işlenmesi; buhar gücünün ve elektriğin kullanımı, seri imalat kabiliyetinin kazanılması, bilgisayarın kullanımı ve otomasyon insanlık tarihinin gelişim yolunun köşe taşları olmuştur. Yaşadığımız döneme dijitalleşme ve otonom sistemler hakimdir. Günümüzde teknolojinin geldiği noktada makinelerin yapay zekâ yazılımı ile öğrenebilir, öğretebilir, sorun çözebilir, karar verebilir, söylenenleri anlayıp cevap verebilir ve en önemlisi kendini geliştirebilir hale geldiği; robotların top oynayabildiği, merdiven çıkabildiği, birbiriyle iletişim kurarak istikamet belirleyebildiği görülmektedir. Bu anlamda yapay zekâ dijital çağın en önemli oyuncusu olarak görülmektedir. Google CEO'su Sunder Pichai 2018'de Davos Ekonomik Forum'unda yaptığı konuşmada yapay zekanın ateş ya da elektriği bulmaktan daha önemli ve faydalı olduğunu (Tabesh, 2022) ifade etmiştir. Nilsson'a (1990) göre yapay zekâ, insan zekasının taklididir. Yapay zekâ, bilgisayar ve makinelerin doğal zekanın öğrenme, problem çözme ve karar verme kabiliyetlerini taklit etmesidir. Dolayısıyla yapay zekâ geleceği şekillendirecek, seçenekleri çeşitlendirecek önemli bir argümandır. Bunun yanında yapay zekâ özelinde dijital dönüşümün sosyal ve ekonomik hayatta köklü değişimler meydana getireceği yüksek perdeden ifade edilmeye başlanmıştır. Günümüzdeki beşeri sermaye yeterliliklerinin kısa bir süre sonra anlamsızlaşacağı endişesi artmaktadır. Çalışma konuya bu açıdan bakmakta ve öğretmenlerin yapay zekâ kaygı düzeylerini belirlemeye çalışmaktadır. Bu amaçla Kahramanmaraş ili Dulkadiroğlu ilçesinde çalışan her branştan öğretmenler evren olarak alınmış, bu evrenden tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen 185 öğretmen çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Araştırma nicel bir çalışmadır ve araştırmada betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada Akkaya, Özkan & Özkan (2021) tarafından Türkçeye uyarlanan Yapay Zekâ Kaygı Ölçeği kullanılmıştır. Çalışmada öğretmenlerin yapay zekâ kaygı puanları 48 çıkmıştır. Bunun yanında yapay zekâ kaygısı cinsiyet, medeni durum ve öğrenim durumu değişkenlerine göre değişiklik göstermezken yaş değişkenine göre anlamlı farklılaşmakta 20-30 ve 31-40 yaş aralığındaki öğretmenlerin 41-50 yaş üzerindeki öğretmenlere göre daha kaygılı oldukları tespit edilmiştir. Yapılan çalışmanın sonuçlarının bundan sonra yapılacak çalışmalara destek sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: yapay zekâ, öğretmenler, kaygı

ANAHTAR KELİMELERİ VERİLEREK YAPAY ZEKA TARAFINDAN
YENİDEN YAZILAN “KALDIRIMLAR”, “KARA TOPRAK” VE “SESSİZ GEMİ”
ŞİİRLERİNİN ÖĞRETMENLERDE OLUŞTURDUĞU DUYGULARIN
İNCELENMESİ

FATMA YANIK

İngilizce Öğretmeni-Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi

ORCID No: 0000-00032830-0411

Özet

Yapay zeka son yıllarda adından sıkça bahsedilen bir kavramdır. Yapay zeka, insanlarda zeka ile ilgili zihinsel fonksiyonları bilgisayar modelleri yardımıyla inceleyip formül haline getirmeyi ve bunları yapay sistemlere uygulamayı amaçlayan araştırma alanıdır. Yapay zeka, insanın düşünme yapısını anlamak ve bunun benzerini ortaya çıkaracak bilgisayar işlemlerini geliştirmeye çalışmak olarak tanımlanır. Eğitimde yapay zeka, sağlıkta yapay zeka yani her alanda yapay zeka vardır. Peki adını sıkça duyduğumuz yapay zeka nedir? Yapay zekanın sağladığı ya da sağlayacağı avantajlar neler olacaktır? Gelecekte insanın yerini alacağına inanılan ya da böyle bir korku salan yapay zeka bunu gerçekten yapabilir mi? Sorularından yola çıkarak bu çalışmada yapay zekanın yapabilecekleri ve sınırlılıkları görülmek istendi. Bu bağlamda Türk kültüründe çok özel bir yeri olan sayfalarca yazılarak ifade edilemeyecek duyguları birkaç satır ile ifade edip insanları derinden etkileyen yeri geldiğinde güldüren, yeri geldiğinde ağlatan en derin duyguları coşkuyla yaşatan şiirlerimiz ile bir araştırma yapmaya karar verildi. Bu çalışmada Türk şiirinde çok özel yeri olan Aşık Veysel'den “Kara Toprak”, Necip Fazıl Kısakürek'ten “Kaldırımlar” ve Yahya Kemal Beyatlı'dan “Sessiz Gemi” şiirlerinin anahtar kelimeleri alınarak yapay zeka uygulamalarından birini kullanılarak yapay zekaya araçlarından bir tanesine şiir yazdırıldı ve şiirler öğretmenlere okutuldu. Araştırmanın verileri Kahramanmaraş'ta ortaokul ve lise öğretmenleri ile yapılan görüşmelerden elde edilmiştir. Araştırma esnasında katılımcılara ön bilgilendirme yapılmadan şiirleri okumaları istenmiştir. Şiirlerin ne anlatmak istediğine ve şiirlerin onlara geçirdiği duygulara yönelik yarı yapılandırılmış görüşme formları ile görüşmeler yapılmıştır. Görüşmeler sonucunda şiirlerin konuyu ve istenilen duyguyu verdiği, bir insan tarafından yazılmış hissi uyandırdığı ama iyi bir şair kadar insanların duygularına hitap etmediği sonucuna ulaşılmıştır. Gelecekte yapay zekanın insanı taklitte daha başarılı olabileceği, yapay zeka tarafından üretilen her türlü içeriğin bir iz taşınması gerektiği ve yapay zeka ile üretilen her türlü ürünün kullanılmadan önce yapay zeka tarafından üretildiği konusunda toplumun bilgilendirilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Öğrenci, Yapay Zeka, Şiir, Duygu.

**SUSTAINABILITY OF INTER-BASIN WATER TRANSFERS IN TERMS OF
WATER MANAGEMENT: THE CASE OF KAHRAMANMARAS-AKSU STREAM
BASIN**

**HAVZALAR ARASI SU TRANSFERLERİNİN SU YÖNETİMİ AÇISINDAN
SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ: KAHRAMANMARAS-AKSU ÇAYI HAVZASI ÖRNEĞİ**

OSMAN SARIGÜL¹

¹ Dr. Milli Eğitim Bakanlığı-Coğrafya Öğretmeni

ORCID: 0000-0002-4677-5157

ÖZET

Dünya üzerinde bir bölgenin toplam su potansiyeli genel olarak o bölgenin iklim özellikleri ile yakın ilişkilidir. İklim özellikleri bölgeden bölgeye farklılık göstermesi nedeniyle yeryüzündeki su kaynakları potansiyelinin dağılışı da düzensizdir. Bunun yanında bölgeler arası sosyo-ekonomik özelliklerin dağılışı farklılıklarından dolayı yeryüzünde nüfusun dağılışı da aynı şekilde düzensizlik gösterir. Doğada insanların kullanabileceği toplam su miktarının bölgesel dağılışı düzensiz olması yanında miktar olarak sabit olup, oran olarak ise oldukça azdır. Buna karşın dünya üzerindeki nüfus sürekli olarak artış göstermektedir. Gerek içme-kullanma ve bunun yanında beslenme amaçlı tarımsal sulama ve artan sanayi faaliyetlerindeki su ihtiyaçlarının artması nedeniyle dünya üzerindeki su sorunları her geçen gün daha da artmaktadır. İklim özelliklerine müdahale edilemediğinden insanlar bu sorunları başka havzalardan su transferi yapmak suretiyle çözmeyi keşfetmiştir. Günümüzde birçok havzada yaşanan su sorunları havza dışından yapılan su transferi yöntemi çözülmeye devam edilmektedir. Kahramanmaraş-Aksu Çayı Havzası ülkemizde su sorunlarının çözümünde su transferinin yaygın olarak kullanıldığı havzalardan birini oluşturmaktadır. Aksu Çayı Havzası bir yanda kendi içinde yaşanan su sorunlarını çözmek için Ceyhan havzasından su alırken diğer yandan Fırat-Dicle ve Asi havzalarında yaşanan su sorunlarının çözümü için de bu havzalara kendi suyundan su transfer edilmektedir. Bu çalışmada Aksu Çayı Havzasındaki su transferleri ele alınmış ve su transferlerinin bölgenin su yönetimi açısından sürdürülebilirliği incelenmiştir.

Çalışma kapsamında öncelikle Aksu Çayı Havzası içerisinde yer alan meteoroloji istasyonları verileri kullanılarak havzanın toplam su potansiyeli belirlenmiştir. Bunun yanında kişi başına düşen su miktarına göre uluslararası kabul gören Falkenmark Su Stresi indeksine göre havzanın su varlığı sınıfı belirlenmiştir. Ayrıca Aksu Çayı Havzası'nda gerçekleştirilen su transferi projeleri belirlenmiştir. Buna ek olarak DSİ. 20. Bölge Müdürlüğü'nden havzada yer alan su transferlerine ait aylık ve yıllık su transfer verileri temin edilmiştir. Bölgede yer alan yerleşim yerlerine ait nüfus verileri Türkiye İstatistik Kurumu'ndan elde edilmiştir. Ayrıca arazi çalışmalarında insansız hava aracı kullanılarak su transfer hatları ve su kaynakları fotoğrafları çekilmiştir. Su transfer hatları Coğrafi Bilgi Sistemleri yazılımlarından MapInfo Professional 17.0 kullanılarak haritalanmış ve su transfer ağı ortaya konulmuştur. Son olarak Aksu Çayı Havzasındaki iklim özellikleri, sosyo-ekonomik özellikler ve transfer edilen su verileri hep birlikte ele alınarak bölgenin su yönetimi açısından sürdürülebilirliği değerlendirilmiştir.

Yapılan çalışmalar sonucunda Aksu Çayı Havzasından Fırat –Dicle Havzasında yer alan Gaziantep'e içme-kullanma suyu transferlerinin yapılması Gaziantep için önemli bir çözüm olurken diğer yandan havzada artan nüfusa bağlı olarak suyun transfer edildiği Aksu Çayı havzasında ciddi su sorunlarının yaşanmasına neden olduğu görülmüştür.

Hem havza dışında yer alan Gaziantep il merkezi hem de havza içinde yer alan Kahramanmaraş il merkezinin nüfusunun oldukça hızlı artış göstermesi ile şehirlerin su ihtiyacında ciddi artışlar meydana gelmiş ve havzanın artık bu iki şehrin su ihtiyacına cevap veremez hale gelmiştir. Havzalar arası su transferlerinde suyun alındığı bölgenin sosyo-ekonomik özelliklerinin dikkate alınmaması, su transferlerini bir çözüm olmaktan ziyade su sorunlarının başka bir havzaya transfer edilmesine yol açtığı görülmüştür. Bu nedenle havzanın su yönetimi sürdürülebilirliği açısından havza dışına yapılan su transferlerinin yeniden gözden geçirilmesi büyük önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aksu Çayı Havzası, Havzalar Arası Su Transferi, Sürdürülebilir Su Yönetimi.

SUMMARY

The total water potential of a region in the world is generally closely related to the climatic characteristics of that region. Since the climatic characteristics vary from region to region, the distribution of water resources potential on earth is also irregular. In addition, due to the differences in the distribution of socio-economic characteristics between regions, the distribution of population on earth is also uneven. In addition to the irregular regional distribution of the total amount of water that people can use in nature, it is constant in quantity and very small in proportion. On the other hand, the population in the world is constantly increasing. Water problems in the world are increasing day by day due to the increase in water needs in agricultural irrigation and increasing industrial activities for drinking and utilization as well as nutrition. Since climate characteristics cannot be intervened, people have discovered to solve these problems by transferring water from other basins. Today, water problems in many basins continue to be solved by transferring water from outside the basin. Kahramanmaraş-Aksu Stream Basin is one of the basins where water transfer is widely used in solving water problems in our country. On the one hand, Aksu Stream Basin receives water from the Ceyhan basin to solve its own water problems, and on the other hand, it transfers water from its own water to these basins to solve the water problems experienced in the Euphrates-Tigris and Asi basins. In this study, water transfers in the Aksu Stream Basin are discussed and the sustainability of water transfers in terms of water management of the region is analyzed.

Within the scope of the study, firstly, the total water potential of the basin was determined by using the data of meteorological stations located in the Aksu Stream Basin. In addition, according to the amount of water per capita, the water availability class of the basin was determined according to the internationally recognised Falkenmark Water Stress Index. In addition, water transfer projects realised in Aksu Stream Basin were determined. In addition, monthly and annual water transfer data of the water transfers in the basin were obtained from the 20th Regional Directorate of DSI. Population data of the settlements in the region were obtained from the Turkish Statistical Institute. In addition, water transfer lines and water resources were photographed by using an unmanned aerial vehicle during field studies. Water transfer lines were mapped using MapInfo Professional 17.0 from Geographic Information Systems software and the water transfer network was revealed. Finally, the sustainability of the region in terms of water management was evaluated by considering the climatic characteristics, socio-economic characteristics and transferred water data in the Aksu Stream Basin together.

As a result of the studies, it has been observed that while transferring drinking-utility water from the Aksu Stream Basin to Gaziantep, which is located in the Euphrates-Tigris Basin, is an important solution for Gaziantep, on the other hand, it has caused serious water problems in the Aksu Stream basin where water is transferred due to the increasing population in the basin.

With the rapid increase in the population of both Gaziantep provincial center, which is located outside the basin, and Kahramanmaraş provincial center, which is located within the basin, there has been a significant increase in the water demand of the cities and the basin has become unable to meet the water demand of these two cities. The fact that the socio-economic characteristics of the region from which water is taken are not taken into consideration in inter-basin water transfers has led to the transfer of water problems to another basin rather than a solution. For this reason, it is of great importance to review the water transfers made out of the basin in terms of the sustainability of the water management of the basin.

Key Words: Aksu Stream Basin, Inter Basin Water Transfer, Sustainable Water Management.

**EVALUATION OF TURKIYE CENTURY EDUCATION MODEL IN TERMS OF
DIFFERENTIATION APPROACH IN THE EDUCATION OF GIFTED STUDENTS**

**ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMİNDE FARKLILAŞTIRMA
YAKLAŞIMI AÇISINDAN TÜRKİYE YÜZYILI MAARİF MODELİNİN
DEĞERLENDİRİLMESİ**

SERDAR ÖZMEN¹

**¹Dr., Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Eğitimde Program
Geliştirme, <https://orcid.org/0000-0002-0072-8857>**

Özet

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (TYMM) bilgi, beceri, eğilim, değer, tutum ve davranış bütünlüğü içerisinde öğrencilerin gelişimlerini desteklemeyi hedeflemektedir. TYMM’de özel yetenekli öğrencilerin potansiyellerini en üst düzeyde ortaya çıkarmalarına imkân sağlayacak şekilde beceri odaklı bir öğretim anlayışı ön plana çıkmaktadır. Model’in özel yetenekli öğrencilerin eğitimi açısından sunmuş olduğu en önemli yeniliklerden biri de farklılaştırma uygulamalarıdır. Bu kapsamda özel yetenekli öğrencilerin okul öncesinden üniversiteye kadar bireysel farklılıklarını, esnek gruplandırmayı, sürekli değerlendirme ve uyarılma yaklaşımlarını ön plana çıkararak, zenginleştirme ve derinleştirme uygulamalarıyla ilgi ve yetenekleri doğrultusunda eğitimden en düzeyde yararlanmaları amaçlanmıştır. Eğitim programlarında farklılaştırma, öğrencilerin bireysel farklılıklarına ve öğrenme ihtiyaçlarına göre programın öğelerinde değişikliklerin yapılmasına imkân sağlayan esnek ve kapsayıcı bir yaklaşımı ifade eder. Farklılaştırma yaklaşımı ile eğitim programlarında önemli bir yer tutan içerik, süreç ve ürün boyutları özelleştirilir. TYMM’nin bütüncül bir yaklaşımla öğrencilerin gelişimlerine etkileri ile birlikte özel yetenekli öğrencilerin eğitimi açısından da incelenmesi araştırmanın temel problemini ifade etmektedir. Bu çalışmanın amacı TYMM’yi özel yetenekli öğrencilerin eğitiminde farklılaştırma yaklaşımı açısından değerlendirmektir. Betimsel bir durum çalışması olan bu çalışmada veriler doküman incelemesi yöntemi ile elde edilmiştir. Bu kapsamda Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli Öğretim Programları Ortak Metni (2024)” esas alınmıştır. Nitel bir çalışma olan bu çalışmada veriler betimsel analiz ve içerik analizi kullanılarak analiz edilmiştir. Araştırmanın bulguları farklılaştırmanın içerik, süreç ve ürün boyutları kapsamında oluşturulan temalar ve bu temalar özelinde ortaya çıkan kategorilerden elde edilmiştir. İçerik teması, özel yetenekli öğrencilerin öğrenme hızları ve bilgi derinliği gereksinimlerine göre öğrenme çıktıları ile birlikte tema ve konuların nasıl farklılaştırılabileceğini kapsamaktadır. Bu tema kapsamında beceriler çerçevesi (özellikle bütünleşik beceriler ile birlikte eleştirel düşünme, problem çözme ve karar verme olmak üzere üst düzey düşünme becerileri), içeriğin düzenlenmesi (öğrenme alanları ve derinleştirilmiş konular ile birlikte disipline özgü, disiplinler arası, epistemolojik ve işlevsel bilgiler olmak üzere ileri düzey bilgi kümeleri) ve disiplinler arası ilişkiler olmak üzere kategoriler oluşturulmuştur. Süreç teması, özel yetenekli öğrencilerin ilgi ve yetenek seviyelerine uygun olarak öğrenme ve öğretme süreçlerinin nasıl farklılaştırılabileceğini kapsamaktadır. Bu tema kapsamında esnek ve özgür öğrenme ortamı, hak ve gelişim temelli öğrenme süreci (farklılaştırmaya imkân sağlayan strateji, yöntem ve teknikler ile araç-gereçlerin kullanımı), bireysel farklılıkları göz önünde bulunduran öğrenci merkezli öğrenme yaklaşımı (yaşantı-bağlam-proje temelli öğrenme, sorgulamaya dayalı ve iş birlikli öğrenme),

derin öğrenmeyi sağlamak amacıyla anlamlı öğrenme bağlamları, ön öğrenmeleri gösteren temel kabuller, köprü kurma, eğilimler (benlik eğilimleri-sosyal eğilimler ve entelektüel eğilimler), programlar arası bileşenler (sosyal duygusal öğrenme becerileri, erdem-değer-eylem çerçevesi ve sistem okuryazarlığı becerileri) ve beceriler arası ilişkiler olmak üzere kategoriler oluşturulmuştur. Ürün teması, özel yetenekli öğrencilerin öğrenme çıktılarını ne derece elde ettiklerini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen ölçme ve değerlendirme çalışmalarını kapsamaktadır. Bu tema kapsamında süreç temelli performans odaklı (biçimlendirmeye yönelik) değerlendirme, beceri odaklı ve çoklu ölçme araçlarının kullanıldığı sonuç değerlendirme, yaşantı temelli performans görevleri, motive edici-bireyselleştirilmiş geri bildirimler, teknolojinin etkin kullanımı, bireyselleştirilmiş-esnek ve çok yönlü değerlendirme yöntemlerinin kullanımı (performans değerlendirme, portfolyo değerlendirme, proje tabanlı değerlendirme ve öz değerlendirme gibi), özgün-esnek ürün seçenekleri ve gözlemlenebilir öğrenme kanıtları olmak üzere kategoriler oluşturulmuştur. Sonuç olarak TYMM'de farklılaştırma yaklaşımı ile öğretim programlarında önemli bir yer tutan içerik, süreç ve ürün boyutları özelleştirilerek, öğrencilerin hazırbulunuşluk seviyeleri, ilgi alanları ve öğrenme profillerine uygun olarak zenginleştirme çalışmalarına yer verilmiştir. Bu kapsamda belirli alanlarda akranlarına göre daha ileri düzeyde olan özel yetenekli öğrencilerin öğretim programının ötesinde, genişletilmiş ve derinlemesine öğrenme fırsatları ile yeteneklerini en üst düzeyde kullanabilecekleri fırsatlara erişim imkânlarını elde etmelerini sağlayacak şekilde öğretim programları tasarlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Eğitim programı, özel yetenek, farklılaştırma, zenginleştirme, içerik analizi.

Abstract

Türkiye Century Education Model (TCEM) aims to support the development of students within the integrity of knowledge, skills, tendencies, values, attitudes and behaviors. At TCEM, a skill-oriented teaching approach comes to the fore, enabling gifted students to reveal their potential at the highest level. One of the most important innovations that the Model offers in terms of the education of gifted students is differentiation practices. In this context, it is aimed for gifted students to benefit from education at the highest level in line with their interests and abilities by emphasizing their individual differences, flexible grouping, continuous evaluation from preschool to university, and enriching and deepening the applications with adaptation approaches. Differentiation in education programs refers to a flexible and comprehensive approach that allows changes to be made in program elements according to the individual differences and learning needs of the students. With the differentiation approach, content, process and product dimensions, which have an important place in education programs, are customized. Examining TCEM with a holistic approach in terms of the education of gifted students and revealing its effects on the development of the students expresses the basic problem of the research. The aim of this study is to evaluate TCEM in terms of the differentiation approach in the education of gifted students. In this research, which is a descriptive case study, the data were obtained by document review method. In this context, the "Common Text of Turkey Century Maarif Model Curriculum Programs (2024)" published by the Ministry of National Education was taken as basis. In this research, which is a qualitative study, the data were analyzed using descriptive analysis and content analysis. The findings of the study were obtained from the themes created within the content, process and product dimensions of differentiation and the categories that emerged specifically for these themes. The

content theme covers how themes and topics can be differentiated together with learning outcomes according to the learning speed and knowledge depth needs of gifted students. Within the scope of this theme, categories were created as skill framework (especially with integrated skills, higher-order thinking skills such as critical thinking, problem solving and decision making), organization of content (discipline-specific, interdisciplinary, epistemological and functional knowledge such as advanced knowledge clusters, learning areas and deepened topics) and interdisciplinary relations. The process theme covers how learning and teaching processes can be differentiated according to the interests and talent levels of gifted students. Within the scope of this theme, categories such as flexible and free learning environment, rights and development-based learning process (use of strategies, methods and techniques that provide differentiation and tools-equipment), student-centered learning approach that takes individual differences into account (experience-context-project-based learning, inquiry-based and collaborative learning), meaningful learning contexts to ensure deep learning, basic assumptions indicating prior learning, bridging, tendencies (self-tendencies-social tendencies and intellectual tendencies), inter-program components (social-emotional learning skills, virtue-value-action framework and system literacy skills) and relationships between skills were created. The product theme covers the measurement and evaluation studies conducted to determine the extent to which gifted students have achieved learning outcomes. Within the scope of this theme, categories such as process-based performance-oriented (formative) assessment, skill-oriented and outcome assessment using multiple measurement tools, experience-based performance tasks, motivating-individualized feedback, effective use of technology, use of individualized-flexible and multi-dimensional assessment methods (such as performance assessment, portfolio assessment, project-based assessment and self-assessment), original-flexible product options and observable evidence of learning were created. As a result, content, process and product dimensions, which have an important place in the curriculum with the differentiation approach in TCEM, have been customized and enrichment studies have been included in line with the students' readiness levels, interests and learning profiles. In this context, efforts have been made to design curriculums in a way that will provide access to opportunities where specially gifted students, who are more advanced than their peers in certain areas, can use their talents at the highest level with extended and in-depth learning opportunities beyond the curriculum.

Keywords: Curriculum, gifted, differentiation, enrichment, content analysis.

INVESTIGATION OF THE EATING BEHAVIORS AND BODY MASS INDICES
(BMI) OF GIFTED STUDENTS

ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN BESLENME DAVRANIŞLARININ VE
BEDEN KİTLE İNDEKSLERİNİN(BKİ) İNCELENMESİ

SEYİT KARABURÇAK¹, SEREN TÜRK²

¹Dr. , MEB Yusuf Demir Bilim ve Sanat Merkezi, Özel Yetenekliler Eğitimi,

ORCID: 0000-0002-8279-6748

²Dr. , İskenderun Devlet Hastanesi, Uzman Hemşire,

ORCID:0000-0002-1026-4347

Özet

Özel yetenek, bireyin bir ya da birden fazla alanda üst düzey yetkinlik göstermesidir. Yetkinlikler genellikle sanatsal, analitik düşünme veya fiziksel becerilerde kendini gösterebilir. Çocuklarda sağlıklı beslenme, fiziksel gelişim, bağışıklık sistemi ve zihinsel sağlık açısından kritik bir rol oynar; dengeli bir diyet, çocukların enerji düzeylerini artırarak öğrenme ve oyun faaliyetlerine katkı sağlar.Özel yeteneklilerin fiziksel özellikleriyle ilgili içeriklerde sağlıklı bedensel olarak güçlü vb. ifadeler yer almaktadır. Özel yetenekliklerde beslenme davranışı, bireylerin zihinsel ve fiziksel performansını etkileyen kritik bir unsurdur. Sağlıklı bir beslenme alışkanlığı, konsantrasyonu artırarak öğrenme süreçlerini destekler. Yüksek şekerli gıdaların aşırı tüketimi, dikkat dağınıklığına yol açabilirken, düzenli öğün saatleri enerji dengesini sağlar. Protein alımı, kas gelişimini desteklerken, yeterli su tüketimi zihinsel performansı artırır. Antioksidanlar açısından zengin gıdalar, stresle başa çıkmada önemli bir rol oynar. Ayrıca, bireylerin duygusal durumları, beslenme tercihlerini etkileyebilir. Sağlıklı beslenmeye teşvik etmek büyük bir öneme sahiptir. Sağlıklı ve bilinçli beslenme alışkanlığı potansiyellerini en üst düzeye çıkarmalarına yardımcı olabilir. Çocuklarda beden kitle indeksi (BKİ), sağlıklı bir gelişim için önemli bir göstergedir. BKİ, çocukların büyüme süreçlerinde uygun ağırlık ve boy oranını değerlendirmeye yardımcı olur. Sağlıklı bir BKİ, çocukların fiziksel aktivite düzeylerini ve genel yaşam kalitelerini artırır. Bu nedenle, ailelerin ve eğitimcilerin BKİ'lerini dikkate alarak dengeli beslenme ve aktivite alışkanlıklarını teşvik etmesi büyük bir önem taşır. Bu çalışmanın amacı BİLSEM e yeni başlayan öğrencilerin beslenme davranışlarını ve BKİ'lerini incelemeyi amaçlamıştır. Bu doğrultuda İç Anadolu Bölgesinde bir BİLSEM de yeni eğitim almaya hak kazanan 42 öğrenci bu araştırmanın örneklemi oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak Beslenme Davranışı Ölçeği uygulanmıştır. Beslenme Davranış Ölçeği çocukların çok yağlı/ tuzlu besin seçeneklerine karşın az yağlı/ tuzlu yiyecek tüketme alışkanlığını ölçmektedir. Ölçeğe verilen yanıtlar sonrası betimsel analizler yapılmıştır. Ölçek sonuçlarına göre en yüksek puan +10(n=2) en düşük ise -6(n=2) olmuştur. En çok alınan puan 4(n=12) olmuştur. Öğrencilerin %85'i(n=36) sı sağlıklı ve az yağlı/ tuzlu yiyecek tüketme alışkanlığına sahip olduğu bulunmuştur. Kızların yaş gruplarına göre ortalamalarına göre 8(n=14) yaş ağırlık ortalaması 32,2kg, boy ortalaması ise 129,5cm dir. 9(n=6) yaş ağırlık ortalaması 26,6kg, boy ortalaması ise 133,3cm dir. Erkeklerin yaş gruplarına göre ortalamalarına göre 8(n=14) yaş ağırlık ortalaması 34kg, boy ortalaması ise 139cm dir. 9(n=8) yaş ağırlık ortalaması 34.7kg, boy ortalaması ise 128cm dir.

Buna göre özel yetenekli kız öğrencilerin BKİ ortalaması 8 yaştakilerde ortalama üzeri 9 yaştakilerde ortalama altıdır. Boy ortalamalarında ise her iki yaş grubunda da ortalama üstüdür. Erkeklerde ağırlık ortalamaları her iki yaşta da ortalama üzeridir. Erkeklerde 8 yaştakilerin boy ortalamaları yüksek bulunmuştur.

Anahtar kelimeler: Özel yetenek, beslenme davranışı, beden kitle indeksi.

Abstract

Special talent refers to an individual demonstrating high-level competency in one or more areas. Competencies typically manifest in artistic, analytical thinking, or physical skills. In children, healthy nutrition plays a critical role in physical development, the immune system, and mental health; a balanced diet boosts children's energy levels, contributing to their learning and play activities. Content regarding the physical characteristics of individuals with special talents often includes phrases like "physically strong" or "healthy." Nutrition behaviors in gifted individuals are a crucial factor affecting their mental and physical performance. Healthy eating habits can enhance concentration, thereby supporting learning processes. Excessive consumption of high-sugar foods can lead to distraction, while regular meal times maintain energy balance. Protein intake supports muscle development, and adequate water consumption boosts mental performance. Foods rich in antioxidants play an important role in coping with stress. Additionally, individuals' emotional states can influence their food preferences. Encouraging healthy eating is of great importance. Healthy and conscious eating habits can help individuals maximize their potential. In children, the Body Mass Index (BMI) is an important indicator of healthy development. BMI helps assess the appropriate weight and height ratio in children during their growth processes. A healthy BMI increases children's levels of physical activity and overall quality of life. Therefore, it is crucial for families and educators to consider BMI when promoting balanced nutrition and activity habits. The aim of this study was to examine the nutrition behaviors and BMIs of students newly enrolled in BİLSEM (Science and Art Centers). Accordingly, the sample of this research consisted of 42 students who qualified for new education at a BİLSEM in the Central Anatolia Region. The Nutrition Behavior Scale was used as the data collection tool. This scale measures children's habits of consuming low-fat/salt food options versus high-fat/salt food options. After analyzing the responses to the scale, descriptive analyses were conducted. According to the scale results, the highest score was +10 (n=2) and the lowest was -6 (n=2), with the most frequently received score being 4 (n=12). It was found that 85% (n=36) of the students had a habit of consuming healthy and low-fat/salt foods. For girls, based on average weights and heights by age group, the average weight for 8-year-olds (n=14) was 32.2 kg, and the average height was 129.5 cm. For 9-year-olds (n=6), the average weight was 26.6 kg, and the average height was 133.3 cm. For boys, the average weight for 8-year-olds (n=14) was 34 kg, and the average height was 139 cm. For 9-year-olds (n=8), the average weight was 34.7 kg, and the average height was 128 cm. Accordingly, the BMI average of gifted girls is above average for 8-year-olds and below average for 9-year-olds. In terms of height averages, both age groups are above average. For boys, weight averages are above average for both ages. The height averages for 8-year-old boys are found to be high.

Keywords: Special talent, nutritional behavior, body mass index.

KAHRAMANMARAS'TA ALTERNATİF BİR TURİZM: SAĞLIK TURİZMİ

¹NADİRE KARADEMİR, ²NURULLAH KILINÇ

¹Doç. Dr. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri
Fakültesi, Coğrafya Bölümü

ORCID NO: 0000-0002-5850-0580

²Dr, Kahramanmaraş Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi, Coğrafya

ORCID NO: 0000-0003-0055-6650

Özet

Kahramanmaraş'ın sağlık turizm potansiyelini ortaya koyup yerel halkın sağlık turizmi farkındalığına katkıda bulunmak amacıyla yapılan çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi tekniği kullanılmıştır. Bu bağlamda, çalışmada öncelikle ikincil kaynaklardan yararlanılmış; konuyla ilgili makale, dergi, resmi internet kaynakları, yüksek lisans ve doktora tezleri kaynakları incelenmiştir. Kahramanmaraş'taki resmi kurum ve kuruluşlardan güncel turizm verileri alınıp değerlendirilmiştir. Ayrıca çalışma kapsamında Kahramanmaraş ilinde bulunan konaklama tesisleri, sağlık turizmi hizmeti sunan hastaneler, termal tesisler vb. verileri de değerlendirilmiştir. Kahramanmaraş'ın Ekinözü içmeceleri, Ilıca ve Döngele gibi termal turizm alanları, Başkonuş ve Yavşan gibi rakımı yüksek zengin bitki örtüsüyle kaplı yaylaları sağlık turizmi açısından önemli potansiyellere sahiptir. Ancak 6 Şubat 2023 yılında meydana gelen depremlerde il genelinde 243.153 bina hasar görmüştür. 26 büyük turizm tesisinden 11 tanesi yıkılmış, 6 tanesi ise ağır hasarlı duruma gelmiştir. Kahramanmaraş'ın 6 Şubat depremlerinde büyük zarar görmüş olan turizm altyapısını yeniden düzenlemek, bölgede istihdamı arttıracak, halkın dışı göçünü önleyecek, bölgesel kalkınmaya katkı sağlayacaktır. Bu araştırmanın Kahramanmaraş ilinin sağlık turizmi potansiyelinin değerlendirmesi ve sağlık turizmine yönelik kaynakların tespit edilmesi açısından, ileride yapılacak olan araştırmalara yol gösterici bir kaynak olacağı öngörülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Alternatif Turizm, Sağlık Turizmi, Kahramanmaraş

EDUCATIONAL OUTCOMES OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE TRAININGS FOR
SECONDARY SCHOOL STUDENTS: AN EXAMPLE OF TUBITAK 4004 PROJECT

ORTAOKUL ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK YAPAY ZEKÂ EĞİTİMLERİNİN
EĞİTİMSEL SONUÇLARI: TÜBİTAK 4004 PROJESİ ÖRNEĞİ

SEÇKİN GÖKSU¹, DERYA YÜREĞİLLİ GÖKSU²

¹Uzm.Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Matematik,
0000-0003-2226-3170

²Doç.Dr., Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri,
0000-0002-5218-0010.

Özet

Bu araştırma TÜBİTAK 4004 Doğa Eğitimi ve Bilim Okulları Destekleme Programı kapsamında desteklenen “*Yapay Zekâ Uygulamalarında Ortaokul Maceralarım*” başlıklı projenin etkililik değerlendirmesi sonuçlarını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Proje, ortaokul seviyesindeki 7. ve 8. sınıf öğrencilerine yapay zekâ teknolojileri hakkında temel bilgi ve beceriler kazandırmayı amaçlamıştır. Projede hedef kitle Bilim ve Sanat Merkezi (BİLSEM) öğrencileri ile örgün öğretim kurumlarındaki öğrencilerdir. Eğitim sürecinde öğrencilere, yapay zekâ temelli dijital araçlar, sınıflandırma ve programlama gibi yenilikçi yaklaşımlar sunulmuştur.

Projenin program değerlendirmesinde *Kirkpatrick Eğitim Program Değerlendirme Modeli* kullanılmıştır. Bu modelin ilk iki aşaması kullanılmıştır. İlk değerlendirme aşaması olan tepki değerlendirmesinde, öğrencilerin eğitimlere yönelik tepkileri toplanmış ve analiz edilmiştir. Modelin ikinci aşaması olan öğrenmeyi ölçmede, uygulanan ön test ve son testlerle öğrencilerin bilgi düzeylerindeki artışlar değerlendirilmiştir. Öğrencilerin tepkilerinin alındığı tepki değerlendirme dönütleri, betimsel analiz yöntemiyle incelenerek, eğitimin öğrencilere dair kişisel ve akademik gelişimleri üzerindeki etkileri değerlendirilmiştir. Sonuçlar, öğrencilerin yapay zekâ konusunda hem teorik bilgi hem de uygulama becerilerinde önemli gelişmeler kaydettiğini göstermiştir. Eğitim öncesi ve sonrası yapılan testlerde anlamlı bir fark görülmüş ve öğrencilerin bilişsel becerileri, yaratıcı düşünme becerileri ve yapay zekâ uygulamalarına yönelik farkındalıklarının arttığı belirlenmiştir. Öğrencilerin eğitime yönelik verdiği tepkiler, büyük ölçüde olumlu olmuştur. Anket sonuçlarına göre öğrencilerin %97,4'ü, eğitimlerin kendi eğitim hayatlarına katkı sağladığını belirtmiştir. Eğitimcilerin uzmanlığı ve organizasyonun kalitesi de %100 oranında olumlu geri bildirim almıştır.

Proje bulguları, yapay zekâ eğitimlerinin ortaokul öğrencilerinin bilişsel becerilerine ve gelecekteki kariyer hedeflerine katkı sağladığını göstermektedir. Eğitimde yapay zekâ teknolojilerinin kullanımı, kişiselleştirilmiş öğrenme deneyimlerine olanak tanıyarak öğrencilerin eleştirel düşünme ve problem çözme becerilerini artırmıştır. Buna ek olarak bu proje, eğitim ortamlarında yapay zekâ uygulamalarının yaygınlaştırılmasının öğrencilerin akademik başarılarına ve 21. yüzyıl becerilerinin gelişimine önemli katkılar sağlayacağını ortaya koymaktadır.

TÜBİTAK 4004 Doğa Eğitimi ve Bilim Okulları projesi olan “*Yapay Zekâ Uygulamalarında Ortaokul Maceralarım*” projesi, yapay zekânın eğitimde kullanımı konusundaki önemli bir uygulama olarak değerlendirilmiştir. Proje, yapay zekâ teknolojilerinin genç öğrencilere kazandırılmasında başarılı bir model sunmuş ve bu eğitimlerin öğrencilerin akademik ve mesleki gelişimlerine katkı sağladığını göstermiştir. Bu çalışma, eğitimciler ve politika yapıcılar için, yapay zekâ eğitimlerinin eğitim müfredatlarına entegrasyonu konusunda önemli bulgular sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Yapay zeka, program değerlendirme, TÜBİTAK, proje eğitimi.

Abstract

This research aims to present the effectiveness evaluation results of the project titled “My Secondary School Adventures in Artificial Intelligence Applications,” supported by the “TÜBİTAK 4004 Education of Nature and Science Schools” Support Program. The project aimed to provide Secondary school students in the 7th and 8th grades with basic knowledge and skills related to artificial intelligence (AI) technologies. The target audience of the project included students from Science and Art Centers (BİLSEM) as well as students from formal education institutions. During the training process, students were introduced to AI-based digital tools and innovative approaches such as classification and programming.

The program evaluation utilized the Kirkpatrick Training Program Evaluation Model, specifically the first two stages. In the first stage, reaction evaluation, students’ responses to the training sessions were collected and analyzed. In the second stage, learning evaluation, pre-tests and post-tests were administered to assess the improvement in students’ knowledge levels. The feedback gathered during the reaction evaluation stage was analyzed using descriptive methods to determine the impact of the training on students’ personal and academic development. The results showed significant improvements in students’ theoretical knowledge and practical skills in AI. A significant difference was observed between the pre- and post-training tests, indicating an increase in students’ cognitive abilities, creative thinking skills, and awareness of AI applications. The majority of student feedback regarding the training was positive, with 97.4% of students reporting that the sessions contributed to their educational experience. The expertise of the trainers and the quality of the organization received 100% positive feedback.

The project findings demonstrate that AI training contributes to the cognitive skills and future career aspirations of Secondary school students. The use of AI technologies in education has enabled personalized learning experiences, enhancing students’ critical thinking and problem-solving abilities. Additionally, the project highlights that the integration of AI applications in educational settings can significantly contribute to students’ academic success and the development of 21st-century skills.

The “TÜBİTAK 4004 Education of Nature and Science Schools” project, “My Secondary School Adventures in Artificial Intelligence Applications,” is considered an important application for using AI in education. The project has presented a successful model for introducing AI technologies to young students, showing that these trainings positively impact their academic and professional development. This study provides valuable insights for educators and policymakers regarding the integration of AI training into educational curricula.

Keywords: Artificial intelligence, program evaluation, TUBITAK, project training.

KAHRAMANMARAS HATUNIYE MOSQUE (SEMS HATUN MOSQUE) AND
KOSK MINARET

KAHRAMANMARAS HATUNIYE CAMİİ (ŞEMS HATUN CAMİİ) VE KÖŞK
MİNARESİ

SELCAN KALIN¹

¹Dr.Öğr. Üyesi, Malatya Turgut Özal Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık
Fakültesi, Resim Bölümü,

ORCID:0000-0001-6466-471X

Özet

Dulkadiroğulları döneminde 1509 yılında Alaüddevle Bozkurt tarafından eşi Şems adına yaptırılmıştır. Bu cami Kahramanmaraş'ın Kurtuluş mahallesinde bulunmaktadır. Caminin ismi, Yavuz Sultan Selim'in büyükannesi Şems Hatun'dur. Caminin orijinal kısmında yer alan medrese girişindeki kapı, kible duvarı ve minare kalmıştır. Caminin yaklaşık 22 metre uzunluğundaki "Köşk Minaresi" geçmişin ihtişamlı ve zarafetli duruşuyla günümüze kadar ayakta kalmayı başarmıştır. Hatuniye Cami, son cemaat yeri ve ana mekânı ahşap çatılı bir yapıdır. Kuzeydoğu ucunda yer alan minare yapıdan 1 metre uzaklıkta diyagonal bir şekilde yerleştirildiği görülmektedir. Sarı renkte, keskin, düzgün ve kesme yapıdaki taştan inşaa edilmiştir. Minarenin genel yapısı ele alındığında, alttan kubbe taban üzerine oturtularak, minare 22 metre olup 75 basamaklı bir merdiven bulunmaktadır. Caminin, kuzeybatısında üzerinde ortası kabartmalı bir yıldız motif bulunmaktadır. Bu motif dikdörtgen çerçeveli olup bir kapıya yer verilmiştir. Kaideden gövdenin alt kısmına geçişte sekizgen kesitli kısma dört köşeden geçen üçgen prizmalar nakşedilmiştir. Caminin gövde kaidesinden sonra yukarı doğru incelen üç bölümden yükseldiği görülmektedir. Buradan her bölüm içerisinde bulunan kenarların bir kısmı açık bir kısmı kör niş şeklinde yer almaktadır. Minarenin aydınlatılması için bu açıklıklara yer verildiği görülmektedir. Silindir şeklindeki gövdenin en üstteki dördüncü bölümünden üçüncü bölümünden yine profilli silmelerle ayrılmıştır. Bu bölümde her yüzey ortasına işaret eden bitkisel kabartmalı motifler görülmektedir. Caminin farklı bölümleri uzun yıllar ayakta kalmayı başarmıştır. Bu çalışma açıklayıcı betimleme yöntemine dayanarak yapılmıştır.

Anahtar kelimeler: Kahramanmaraş, Şems Hatuniye Camii, Minare

Abstract

It was built in 1509 by Alaüddevle Bozkurt in the name of his wife Şems during the Dulkadiroğulları period. This mosque is located in the Kurtuluş neighborhood of Kahramanmaraş. The name of the mosque is Şems Hatun, the grandmother of Yavuz Sultan Selim. The door, qibla wall and minaret at the entrance to the madrasah, which were originally located in the mosque, have remained. The approximately 22-meter-tall "Köşk Minaret" of the mosque has managed to survive to this day with its magnificent and elegant stance of the past. Hatuniye Mosque is a wooden-roofed structure with the narthex and main space. It is seen that the minaret located at the northeast end is placed diagonally 1 meter away from the structure. It is built of yellow, sharp, smooth and cut stone.

When the general structure of the minaret is considered, the dome is placed on the base from the bottom, the minaret is 22 meters and has a staircase of 75 steps. There is a star motif with relief in the middle on the northwest of the mosque. This motif is rectangular framed and a door is included. In the transition from the base to the lower part of the body, triangular prisms passing from the four corners are engraved on the octagonal section. It is seen that the mosque rises from three sections tapering upwards after the body base. From here, some of the edges in each section are open and some are in the form of blind niches. It is seen that these openings are included for the lighting of the minaret. The uppermost fourth section of the cylindrical body is separated from the third section by profiled moldings. In this section, plant relief motifs pointing to the middle of each surface are seen. Different sections of the mosque have managed to survive for many years. This study was conducted based on the explanatory description method.

Keywords: Kahramanmaraş, Şems Hatuniye Mosque, Minaret

SIYASİ İLETİŞİM VE SIYASETTE KADIN İMAJI

¹ESRA GÜNDEŞ MİCİK, ²SAKIP CANER MİCİK

¹Kahramanmaraş Dulkadiroğlu Halk Eğitimi Merkezi, El Sanatları / Nakış

ORCID NO: 0009-0003-4637-8009

²Kahramanmaraş Nuri Pakdil Bilim ve Sanat Merkezi, Bilişim Teknolojileri

ORCID NO: 0009-0002-2556-7225

Özet

Bu araştırma, dünyada ve Türkiye’de nüfusun yarısını oluşturan kadınların ülkemizdeki siyasete katılım oranlarının azlığının sebeplerini ve siyasetteki kadın imajını ortaya koymak amacı ile yapılmıştır. Çalışmada siyasi iletişim ve siyasi imaj konusundan başlayarak siyasette kadın imajı içerisinde, siyasi katılım ve cinsiyet konularına değinilmiştir. Ülkemizde son dönemlerde sıklıkla gündeme gelen ve kadının siyasete katılımı için öngörülen bir takım çözüm önerileri, sorunun tarihsel arka planında irdelenmesi ile tüm insanlığa ve özellikle ülkemizdeki bu soruna bütün bileşenleriyle ışık tutmak çalışmanın en önemli hedefidir. Araştırma verileri, hazırlanan anket ile toplanmış ve nicel analiz yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmanın katılımcıları, Van, Konya, Ankara, Diyarbakır ve Antalya’da yaşayan ve rasgele belirlenmiş 311 seçmendir. Bu araştırma sonucunda, Türkiye’de mevcut olan kadın nüfusunun siyasi temsilinin ciddi oranda düşük olduğu görülmüştür. Dolayısı ile bu çalışma ile başta temsildeki düşüklüğün nedenleri ve toplumun kadın siyasetçilere bakışı hakkında veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Araştırmada demografik değişkenler de analiz edilmiş ve yanıtlar karşılaştırmalı olarak irdelenmiştir. Katılımcılardan; kadınların, 40 ve üzeri yaştakilerin, ilköğretim-ortaokul mezunu olanların, düşük gelire sahip olanların, kadın adaylara oy veririm diyenlerin ve kadınların siyasete girmesini destekleyenlerin diğerlerine göre siyasette kadın imajına daha olumlu baktıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar kelimeler: Siyaset, kadın, imaj, siyasi imaj, siyasi iletişim.

**RESPONSIBILITY VALUE IN SPECIALLY TALENTED STUDENTS
ÖZEL YETENEKLİ ÖĞRENCİLERDE SORUMLULUK DEĞERİ**

EMRAH URHAN¹, BASRİ ŞEN², FAZLI TOSUN³

**¹Öğretmen, Bilecik Borsa İstanbul Bilim ve Sanat Merkezi, Sosyal Bilgiler Eğitimi,
0000-0003-3887-7812**

² Uzm. Öğretmen, Bilecik Borsa İstanbul Bilim ve Sanat Merkezi, Görsel Sanatlar,

³Öğretmen, Bilecik Borsa İstanbul Bilim ve Sanat Merkezi, Görsel Sanatlar,

Özet

Bu araştırmanın amacı özel yetenek tanısı olarak Bilim ve Sanat Merkezlerinde eğitim görmekte olan öğrencilerin sorumluluk değerini nasıl algıladıklarını ortaya koymaktır. Sorumluluk değeri Türkiye Yüzyılı Maarif Modelinde Erdem- Değer- Eylem Çerçevesi başlığı altında altı çizilerek vurgulanmıştır. Diğer bir taraftan sorumluluk değeri bireyin yaşamına yön veren değerlerin en başında yer almaktadır. Bu araştırma kapsamında “Özel yetenekli öğrencilerde sorumluluk değeri nasıldır?” ve “Özel yeteneklilerin sorumluluk algıları yetenek alanlarına göre farklılaşmakta mıdır?” sorularına cevap aranmıştır. Araştırmamızda nitel araştırma desenlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, Bilecik ili, Merkez ilçesinde bulunan Bilecik Borsa İstanbul Bilim ve Sanat Merkezinde öğrenim görmekte olan 83 öğrenci yer almıştır. Katılımcıların 18’i müzik, 26’sı görsel sanatlar 39’u ise genel zihinsel yetenek alanı öğrencilerinden oluşmuştur. Araştırmanın verileri zihin haritası formuna dayalı etkinlikler ile toplanmıştır. Araştırmada verilerin analizinde, tanımlama, kodlama ve sınıflandırma sürecinden oluşan tümevarım analizi tekniği kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler Şahin (2011) tarafından önerilen sorumluluk değeri alt kategorilerince analiz edilmiştir. Bu kategoriler akademik sorumluluk, kamusal sorumluluk, sosyal sorumluluk, sağlığa karşı sorumluluk, aileye karşı sorumluluk, dine karşı sorumluluk, çevreye karşı sorumluluk olmak üzere 7 alt kategoriden ibarettir. Araştırmaya katılan 83 özel yetenekli öğrencinin 120 farklı sorumluluk ifadesinde buldukları, en çok akademik (55f) ve aileye karşı sorumluluk (28f) değerine ilişkin ifade bıraktıkları görülmüştür. En az ifade bıraktıkları sorumluluk alt kategorileri ise sağlığa karşı sorumluluk (3), kamusal sorumluluk (4), dine karşı sorumluluk (4) şeklindedir. Genel zihinsel alan öğrencilerinin diğer alanlardan bariz bir şekilde farklılaştığı sorumluluk alt kategorisi ise sosyal sorumluluk olmuştur (7). Diğer yetenek alanları ve sorumluluk alt kategorileri benzer biçimde paralel sonuçlar göstermiştir. Bu sonuçlardan hareketle özel yetenekli öğrencilerin sorumluluk değer algılarını geliştirmek ve şekillendirmek için atölye çalışmalarının yapılması, eksikliği tespit edilen alanlarda yeni uygulamalara yer verilmesi önerilebilir.

Anahtar kelimeler: Values education, responsibility, special talents

Abstract

The purpose of this research is to reveal how students who are diagnosed with special talent and receive education in Science and Art Centers perceive the value of responsibility. The value of responsibility is emphasized under the title of Virtue-Value-Action Framework in the Turkish Century Education Model. On the other hand, the value of responsibility is at the forefront of the values that guide the life of an individual. Within the scope of this research, answers were sought to the questions of “How is the value of responsibility in specially talented students?” and “Do the perceptions of responsibility of specially talented people differ according to their talent areas?” In our research, the screening model, which is one of the qualitative research designs, was used. The study group of the research consisted of 83 students studying in Bilecik Borsa İstanbul Science and Art Center located in the central district of Bilecik province. 18 of the participants were music students, 26 were visual arts students and 39 were general mental ability students. The data of the research were collected with activities based on the mind map form. In the analysis of the data in the research, the inductive analysis technique consisting of the process of definition, coding and classification was used. The data obtained in the study were analyzed according to the responsibility value subcategories suggested by Şahin (2011). These categories consist of 7 subcategories: academic responsibility, public responsibility, social responsibility, responsibility to health, responsibility to family, responsibility to religion, and responsibility to the environment. It was observed that the 83 gifted students who participated in the study made 120 different responsibility statements, and that they left the most statements related to academic (55f) and responsibility to family (28f). The responsibility subcategories in which they left the least statements were responsibility to health (3), public responsibility (4), and responsibility to religion (4). The responsibility subcategory in which the general mental field students clearly differed from the other fields was social responsibility (7). Other talent areas and responsibility subcategories showed similar parallel results. Based on these results, it can be suggested that workshops should be held to develop and shape the responsibility value perceptions of gifted students and that new applications should be included in the areas where deficiencies are identified.

Keywords: Keyword, keyword, keyword

ANTI-PROLIFERATIVE EFFECTS OF DIFFERENT PLANT SPECIES ON A549,
CACO-2 AND HEPG2 CANCER CELL LINES

FARKLI BİTKİ TÜRLERİNİN A549, CACO-2 VE HEPG2 KANSER HÜCRE
HATLARINDAKİ ANTI-PROLİFERATİF ETKİLERİ

BELMA KONUKLUGİL¹, AÇELYA ERİKÇİ², MURAT KÜRŞAT³, MAKBULE
BEYZA ŞEN⁴, İBRAHİM SEYDA URAS⁵

¹Prof. Dr., Lokman Hekim Üniversitesi, Farmakognozi,
0000-0002-4753-0450

²Dr. Öğr. Üyesi, Lokman Hekim Üniversitesi, Biyokimya,
0000-0002-4753-0450

³Prof. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi, Botanik,
0000-0002-0861-4213

⁴Arş. Gör., Lokman Hekim Üniversitesi, Biyokimya,
0000-0003-4015-5595

⁵Dr. Öğr. Üyesi, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi, Farmakognozi,
0000-0001-5945-8743

Özet

Kanser, dünya çapında önemli bir sağlık sorunudur ve yeni kemoterapötik ajanlar ve destekleyici ilaçların doğal kaynaklardan araştırılması halk sağlığı için acil bir ihtiyaçtır. Doğal ürünler modern tıbbın önemli bir bölümünü oluşturur. Türkiye, yaklaşık 12.000 bitki türüne sahip zengin bir flora sahiptir ve bunların üçte biri Türkiye'ye endemiktir. Bitkilerin terapötik etkilerinin taranması, güçlü anti-kanser ilaçlarının keşfedilmesine yol açabilir. Bu çalışmada, üçü aynı aileye, dördü farklı aileye ait olan 7 türden hazırlanan ekstrelerin (*Rhabdosciadium microcalycinum* (Apiaceae familyası), *Salvia pseudeuphratica* (Lamiaceae), *Fumaria asepsala* L. (Papaveraceae), *Diplotaenia cachrydifolia* (Apiaceae), *Ferulago stellata* (Apiaceae), *Zosima absinthifolia* (Apiaceae) ve *Anarrhinum orientale* (Plantaginaceae)) üç farklı kanser hücre hattı (A549, Caco-2, HepG2) üzerindeki sitotoksik etkileri değerlendirilmiştir. Aktiviteleri incelenen olan bitkiler Türkiye'nin doğu anadolu bölgesinden toplanmış olup bu bitkiler içerisinde *Rhabdosciadium microcalycinum* bitkisi endemik bir türdür. Bu çalışmanın konusu olan farklı ailelere ait 7 türden sadece 4 tür hakkında (*Zosima absinthifolia*, *Ferulago stellata*, *Anarrhinum orientale*, *Salvia pseudeuphratica*) daha önceden yapılmış olan sitotoksik aktivite çalışmaları bulunmaktadır. Literatür taramasında diğer 3 bitki için veri bulunamamıştır. Bu nedenle, bu çalışma *Rhabdosciadium microcalycinum*, *Fumaria asepsala* ve *Diplotaenia cachrydifolia*'nın Caco-2 (insan kolon adenokarsinomu), A549 hücreleri ve HepG2 hücreleri ile yapılan ilk çalışmadır. Özellikle *Zosima absinthifolia*, *Anarrhinum orientale* ve *Rhabdosciadium microcalycinum* bitkilerinden hazırlanan ekstraktlar tüm hücre hatlarında güçlü sitotoksikite göstermiştir.

Anahtar kelimeler: Antiproliferatif aktivite, kanser, tıbbi bitkiler

Abstract

Cancer has become a major health challenge worldwide and the investigation for new chemotherapeutic agents and supportive medicines from natural sources is an urgent need for public health. Natural products play a significant role in the modern medicine. Turkey has a rich flora with approximately 12,000 plant species, one-third of which are endemic for Turkey and screening of the therapeutic effects of plants might lead to the discovery of potent anticancer drugs. In this study, cytotoxic effect of extracts prepared from 7 species, three of which belong to the same family and the rest to different families, *Rhabdosciadium microcalycinum* (Apiaceae family), *Salvia pseudeuphratica* (Lamiaceae), *Fumaria asepalala* L. (Papaveraceae), *Diplotaenia cachrydifolia* (Apiaceae), *Ferulago stellata* (Apiaceae), *Zosima absinthifolia* (Apiaceae), and *Anarrhinum orientale* (Plantaginaceae) on three different cancer cell lines (A549, Caco-2, HepG2) were evaluated. The plants whose activities were investigated were collected from the Eastern Anatolia region of Turkey and among these plants, *Rhabdosciadium microcalycinum* is an endemic species.

Among the 7 species belonging to different families that are the subject of this study, only 4 species (*Zosima absinthifolia*, *Ferulago stellata*, *Anarrhinum orientale*, *Salvia pseudeuphratica*) have cytotoxic activity studies. In the literature search, no data was found for the other 3 plants. Therefore, this is the first study conducted with Caco-2 (human colorectal adenocarcinoma), A549 cells and HepG2 cells of *Rhabdosciadium microcalycinum*, *Fumaria asepalala* and *Diplotaenia cachrydifolia*. Extracts prepared from *Zosima absinthifolia*, *Anarrhinum orientale* and *Rhabdosciadium microcalycinum* plants particularly showed potent cytotoxicity on all cell lines.

Keywords: Antiproliferative activity, cancer, medicinal plants

TEACHERS' OPINIONS ON COMMUNICATION SKILLS TRAINING
İLETİŞİM BECERİLERİ EĞİTİMİNE İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

DUYGU EROĞLU ÇOPUR

Dr., Hadiye Kuradacı Bilim ve Sanat Merkezi, Türkçe Eğitimi,
ORCID 0000-0001-8934-7382

Özet

Bu çalışmada, öğretmenlerin iletişim becerileri kursu almalarına ilişkin öğretmen görüşleri incelenmiştir. Nitel araştırma yöntemi kullanılarak fenomenoloji deseniyle tasarlanan çalışmada, aykırı durum örnekleme yöntemi ile seçilen 20 öğretmenin deneyimleri analiz edilmiştir. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan fenomenoloji, bireylerin belirli bir fenomen hakkındaki deneyimlerini ve algılarını derinlemesine incelemeyi amaçlamaktadır. Bu yöntemde, bireylerin kişisel deneyimleri ve bu deneyimlere yükledikleri anlamlar ön plandadır. Fenomenolojik çalışmalarda, katılımcıların deneyimlerine dair zengin ve ayrıntılı veriler toplanarak, bu veriler üzerinden temalar ve desenler belirlenir. Bu yöntem ile öğretmenlerin kurs sonrası yaşadığı değişimlerin derinlemesine anlaşılmasını sağlamıştır. Araştırmanın bulguları, öğretmenlerin bu tür kurslara katılmalarının kendilerini ifade becerilerini belirgin şekilde geliştirdiğini ortaya koymuştur. Öğretmenler, kurs sonrası kendilerini ifade etme, derslerindeki iletişim sorunlarına daha yaratıcı, öğrenci merkezli ve etkileşimli çözümler oluşturabilme yeteneğine sahip olmuşlardır. Bu durumun öğretmenlerin mesleki özgüvenlerinin, öğrencilerinin derse olan ilgisini artırması ve öğrenme ortamındaki motivasyonların yükseltmesi beklenmektedir. Çalışma, öğretmenlerin mesleki gelişim programlarına katılmalarının, pedagojik uygulamalarında önemli bir dönüşüm sağladığını göstermektedir. Öğretmenlerin kişisel deneyimlerini derinlemesine inceleyen bu çalışma, eğitim politikaları ve öğretmen eğitim programlarının geliştirilmesine yönelik önemli öneriler sunmaktadır. Gelecek çalışmalarda, daha geniş ve çeşitli örneklem grupları ile benzer çalışmalar yapılarak, öğretmenlerin mesleki gelişim programlarına katılmalarının uzun vadeli etkileri incelenmeli, bu doğrultuda, eğitim politikalarının ve öğretmen eğitim programlarının, öğretmenlerin sürekli mesleki gelişimlerini destekleyecek şekilde yapılandırılması büyük önem taşımaktadır. Öğretmenlerin pedagojik becerilerini geliştirmeleri, öğrencilerin öğrenme süreçlerine doğrudan katkı sağlayacağı ve eğitimde kaliteyi artıracığı bu çalışma ile vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İletişim becerileri, konuşma öğrenme alanı, iletişim çatışmaları, mesleki gelişim.

Abstract

This study examines teachers' opinions regarding their participation in communication skills training. Using qualitative research methods with a phenomenological design, the experiences of 20 teachers selected through the deviant case sampling method were analyzed. Phenomenology, as one of the qualitative research methods, aims to deeply examine individuals' experiences and perceptions regarding a particular phenomenon. In this method, the personal experiences of individuals and the meanings they ascribe to these experiences are emphasized. In phenomenological research, rich and detailed data concerning participants' experiences are collected, and through this data, themes and patterns are identified.

This method has enabled an in-depth understanding of the changes experienced by teachers after the course. The findings of the study revealed that participation in such courses significantly improved teachers' self-expression skills. After attending the course, teachers were able to develop more creative, student-centered, and interactive solutions to communication issues in their classrooms. This is expected to enhance teachers' professional self-confidence, increase students' interest in lessons, and boost motivation in the learning environment. The study demonstrates that teachers' participation in professional development programs leads to a significant transformation in their pedagogical practices. By thoroughly examining teachers' personal experiences, this study offers important recommendations for the development of educational policies and teacher training programs. In future research, similar studies should be conducted with broader and more diverse sample groups to examine the long-term effects of teachers' participation in professional development programs. In this regard, it is of great importance that educational policies and teacher training programs are structured in a way that supports the continuous professional development of teachers. This study emphasizes that improving teachers' pedagogical skills will directly contribute to students' learning processes and enhance the quality of education.

Keywords: Communication skills, speaking learning area, communication conflicts, professional development.

ZİHİN TERAPİSİ YÖNTEMLERİNDE MÜZİK TERAPİSİNİN UYGULAMALARI VE SONUÇLARI

DEFNE BÜYÜK¹, MELTEM EZGİ TÜRKÖZÜ²

¹Öğrenci, Çukurova Bilim ve Sanat Merkezi,

0009-0000-8332-8965

²Öğretmen, Çukurova Bilim ve Sanat Merkezi,

0000-0002-2832-9161

Özet

Bu çalışmada zihin terapisi yöntemlerinin müzik terapisi ile bağlantısını incelemek amaçlanmıştır. Bu çalışmanın yeni terapi yöntemleri ve müzik bağlamında şifa yöntemlerinin geliştirilmesi, hayata geçirilmesi ve insanlar tarafınca bilinmesi açısından önemlidir. Bu çalışma; veri bağlamında betimsel tarama modellerinden teorik literatür taraması ile yapılmıştır. Araştırmanın kapsamı 2009-2024 yılları arasında yapılan araştırma ve çalışmalardan yararlanılarak hazırlanmıştır. Veri toplama aracı olarak Google Scholar, PubMed, ERIC, JSTOR gibi veri tabanları kullanılmıştır. Araştırmanın bulguları, bu alanlardaki literatür, hem zihin terapisi hem de müzik terapisinin psikolojik sağlık üzerindeki olumlu etkilerini vurgulamakta olduğunu göstermektedir. Yapılan araştırmalara göre, müzik terapisinin zihin terapisi uygulamalarıyla birleşmesi, özellikle stres ve anksiyete gibi duygusal durumlarda bireylere güçlü bir psikolojik destek sağladığı; müzik terapisinin, özellikle grup terapisinde kullanıldığında sosyal bağlantıları güçlendirdiği ve bireye duygusal destek sağladığı gözlemlenmiştir. Bu çalışmadaki elde edilen bulgular ışığında, müzik terapisinin psikolojik iyileşme süreçlerinde nörolojik yapıları olumlu etkileyerek beyin fonksiyonlarını düzenlediği ve aynı zamanda müziğin, travmaya maruz kalan bireylerin duygusal regülasyonunu iyileştirdiğini ve travmatik anılarla başa çıkmalarına yardımcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bulunan sonuçlara göre müzik terapisi, duygusal tepkileri olumlu yönde şekillendirerek, olumsuz duyguları hafifletir ve bireylerin kendilerini daha iyi hissetmelerine yardımcı olup, müziğin özellikle bellek ve dikkat süreçlerinde etkili olan bilişsel süreçleri güçlendirdiği görülmüştür. Bu konu hakkında Türkiye literatürünün genişletilmesi ve araştırmaların çoğaltılmasını öneririz.

Anahtar Kelimeler: Zihin, Müzik, Terapi, Şifa Yöntemleri

ÜSTÜN ZEKALI/YETENEKLİ TANISI KONULMUŞ VE KONULMAMIŞ LİSE
ÖĞRENCİLERİNİN SİBER DAVRANIŞLARININ İNSANİ DEĞERLER
BAĞLAMINDA KARŞILAŞIRILMASI

NİL CERİT¹, İDİL ÖZTÜRK², DİDAR SOFUOĞLU³

¹Öğrenci, Çukurova Bilim ve Sanat Merkezi, Müzik,
0009-0000-0509-4315

²Öğrenci, Çalıştığı Çukurova Bilim ve Sanat Merkezi, Müzik,
0009-0009-6111-1816

³Öğrenci, Çalıştığı Çukurova Bilim ve Sanat Merkezi, Müzik,
0009-0009-0958-4376

Özet

Bu çalışmada, üstün zekalı/yetenekli tanısı konulmuş ve tanısı olmayan lise öğrencilerinin siber davranışlarının, insani değerler bağlamında karşılaştırılması amaçlanmıştır. Adana'daki çeşitli liselerde öğrenim gören 102 ve Çukurova Bilim ve Sanat Merkezinde öğrenim gören 72 lise öğrencisi toplamda 176 öğrenci üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmada, veri toplama aracı olarak kişisel bilgi formu ve siber insani değerler ölçeği uygulanmış, iki grup arasındaki farklar bağımsız örneklem t-testi ile analiz edilmiştir. Bulgulara göre, Saygı boyutunda toplumsal hassasiyetleri dikkate alma ifadesinde anlamlı fark gözlemlenmiş ve Bilsen öğrencilerinin bu konuda daha duyarlı olduğu tespit edilmiştir. Doğruluk-Dürüstlük boyutunda iki grup arasında anlamlı fark bulunmazken, Hoşgörü boyutunda Bilsen öğrencilerinin sosyal medyada daha hoşgörülü davrandığı ve eleştirileri olgunlukla karşılama gibi ifadelerde anlamlı farklar bulunduğu görülmüştür. Dayanışma boyutunda gruplar arasında anlamlı bir fark bulunmazken, Barışçıl Olma boyutunda Bilsen öğrencilerinin toplumsal olaylar karşısında daha barışçıl ve duyarlı bir tutum sergilediği, özellikle doğal afetler gibi durumlarda dayanışma gösterme ifadelerinde anlamlı farklar olduğu tespit edilmiştir. Sonuç olarak, üstün zekalı/yetenekli öğrencilerin sosyal medya kullanımında insani değerlere daha duyarlı ve hoşgörülü oldukları ortaya konmuş olup, eğitim programlarının bu farkındalığı artıracak şekilde geliştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler : Siber İnsani Değerler, İnternet, Sosyal Medya

THE WRITING ANXIETY OF THE BİLSEM'S STUDENTS
BİLSEM ÖĞRENCİLERİNİN YAZMA KAYGILARI

¹SEYFETİN BULUT, ²EMEL ŞİMŞEK

¹Dr- Sınıf Öğretmeni, Necmiye ve Mustafa Maşlak Bilim ve Sanat Merkezi,
ORCID: 0000-0002-7673-3214

²Bilim Uzmanı, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmen, Necmiye ve Mustafa Maşlak Bilim ve Sanat Merkezi,
ORCID: 0000-0002-3455-4277

Özet:

Yazı, M.Ö. 3200 yılından beri insanoğlunun kullandığı, belli sembollerle kendini ifade etme şeklidir. Ekonomik ve ticari çeşitli sebeplerle ortaya çıktığı söylenen yazının o zamandan günümüze gelinceye kadar çok farklı nedenlerle ve amaçlarla kullanılmasından farklı yazı türleri ortaya çıkmıştır. Sanatsal yazı türleri ve bilgilendirici yazı türleri en temel sınıflandırma olarak kullanılmaktadır. Bilgilendirici yazı türleri ders kitaplarından gazetelere, mahkeme tutanaklarından muhasebe kayıtlarına varıncaya kadar genelde somut ihtiyaçlara ve somut eylemlere yönelik yazılardır. Sanatsal yazılarsa insanın duygusal ihtiyaçlarından doğan ve yine duygusal ihtiyaçlarına cevap veren yazı türüdür. Okullarda Türkçe ve Türk Dili ve Edebiyatı dersleri başta olmak üzere pek çok dersin eğitim ve öğretim çalışmaları dinleme, konuşma, okuma ve yazma etkinlikleri üzerine kuruludur. Dört temel dil becerisinden biri olan yazma çalışmaları günümüzde eğitim araştırmacılarının da üzerine eğildiği bir alandır. Öğrencilerin yazma becerilerinin geliştirilmesi, yaratıcı yazma teknikleri ile sanatsal yazma becerilerinin yükseltilmesi üzerine pek çok araştırmacı çalışma yapmaktadır. Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin hemen hemen her alanında kullanılan yazma süreçlerinde, eğitim basamakları yükseldikçe düşen bir motivasyonun varlığı pek çok eğitimcinin dikkatini çekmektedir. Bu çalışma, öğrencilerin kendilerini yazarak ifade etme becerileri üzerinde etkisi olan değişkenlerden “yazma kaygısı” üzerine yoğunlaşmıştır. Araştırmanın amacı BİLSEM (Bilim ve Sanat Merkezi) öğrencilerinin yazma kaygılarını belirlemektir. Araştırma, betimsel araştırma türlerinden tarama modeliyle gerçekleştirilmiştir. Çalışma kapsamında öğrencilerin yazma kaygılarını belirlemek amacıyla Katrancı ve Temel (2018) tarafından geliştirilen “İlkokul Öğrencilerine Yönelik Yazma Kaygısı Ölçeği” kullanılmıştır. Ölçek, ilkokul öğrencilerine yönelik geliştirildiği için katılımcılar BİLSEM’de eğitim gören ilkokul öğrencileri olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda çalışma grubunu Bilim ve Sanat Merkezlerinde eğitim gören 31 kız ve 20 erkek olmak üzere toplam 51 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışma grubunda ikinci sınıfa devam eden 9, üçüncü sınıfa devam eden 20, dördüncü sınıfa devam eden 22 katılımcı bulunmaktadır. Katılımcıların 46’sı genel yetenek, 4’ü müzik ve 6’sı resim alanından (iki alanda üstün yetenekli olan beş öğrenci bulunmaktadır) üstün yetenekli olarak belirlenmiştir. Elde edilen veriler bilgisayar destekli istatistik programlarıyla analiz edilmiştir. Araştırma sonucunda BİLSEM öğrencilerinin yazma kaygısı ölçeğinden aldıkları ortalama puan $\bar{x}=31.05$ olarak hesaplanmıştır. Bu durum BİLSEM öğrencilerinin yazma kaygısının düşük düzeyde olduğunu göstermektedir. Ölçeğin alt boyutlarına göre ortalama puanlar hesaplanmıştır.

Daha sonra elde edilen ortalama puanlar alt boyuttaki madde sayısına bölünerek birbiri ile karşılaştırılmıştır. Buna göre ölçeğin alt boyutlarında yazma kaygısının en yüksekte en düşüğe doğru sıralanışı değerlendirme (1.67), paylaşma (1.59), ön yargı (1.55) ve yazma süreci (1.25) şeklinde olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonuçları BİLSEM öğrencilerinin yazma sürecinde düşük düzeyde kaygı yaşadıklarını göstermektedir. Bu durum öğrencilerin akademik başarılarının akranlarından görece yüksek olması ve ifade etme becerisi olan yazma çalışmasını yapabilecek birikimlerinin mevcut olmasıyla açıklanabilir.

Anahtar kelimeler: Yazma becerileri, yazma kaygısı, üstün yetenekli öğrenciler, ilkökul.

Abstract

Writing is a form of self-expression that has been used by human beings since 3200 BC using certain symbols. It is said that writing emerged for various economic and commercial reasons and has been used for many different reasons and purposes since then. Artistic writing types and informative writing types are used as the most basic classifications. Informative writing types are generally writings aimed at concrete needs and concrete actions, from textbooks to newspapers, from court minutes to accounting records. Artistic writings, on the other hand, are a type of writing that arises from the emotional needs of humans and responds to their emotional needs. In schools, the education and training activities of many courses, especially Turkish and Turkish Language and Literature courses, are based on listening, speaking, reading and writing activities. Writing studies, one of the four basic language skills, are an area that education researchers are also focusing on today. Many researchers are working on developing students' writing skills, creative writing techniques and increasing artistic writing skills. In writing processes used in almost every field of education and training activities, the existence of a motivation that decreases as the educational levels increase draws the attention of many educators. This study focused on "writing anxiety", one of the variables that has an effect on students' ability to express themselves through writing. The aim of the research is to determine the writing anxiety of BİLSEM (Science and Art Centers) students. The research was conducted with a descriptive survey model. Within the scope of the study, the "Writing Anxiety Scale for Primary School Students" developed by Katrancı and Temel (2018) was used to determine the writing anxiety of the students. Since the scale was developed for primary school students, the participants were determined to be primary school students receiving education at BİLSEM. In this context, the study group consists of a total of 51 students, 31 girls and 20 boys, receiving education at Science and Art Centers. There are 9 second-grade, 20 third-grade, and 22 fourth-grade participants in the study group. 46 of the participants were determined to be gifted in general ability, 4 in music, and 6 in painting (there are five students who are gifted in two areas). The obtained data were analyzed with computer-aided statistical programs. As a result of the research, the average score that BİLSEM students received from the writing anxiety scale was calculated as $\bar{x}=31.05$. This situation shows that BİLSEM students have a low level of writing anxiety. Average scores were calculated according to the sub-dimensions of the scale. Then, the average scores obtained were divided by the number of items in the sub-dimension and compared with each other. Accordingly, it was determined that the order of writing anxiety from the highest to the lowest in the sub-dimensions of the scale was evaluation (1.67), sharing (1.59), prejudice (1.55) and writing process (1.25). The research results show that BİLSEM students experienced low levels of anxiety during the writing process. This situation can be explained by the fact that the students' academic success is relatively higher than their peers and that they have the knowledge to do writing work, which is an expression skill.

Key words: Writing skills, writing anxiety, gifted students, primary school.

A TRADITIONAL "WASTE MANAGEMENT" FOR REDUCING THE ENERGY
FOOTPRINT: ÇUL DOKUMA

ENERJİ AYAK İZİNİN KÜÇÜLTÜLMESİ KONUSUNDA GELENEKSEL BİR
“ATIK YÖNETİMİ”: ÇUL DOKUMA

EMEL ŞİMŞEK

¹ Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmen- Bilim Uzmanı, Necmiye ve Mustafa Maşlak Bilim ve
Sanat Merkezi, Türk Halk Edebiyatı,

ORCID: 0000-0002-3455-4277

Özet

Çevre sorunları son yıllarda pek çok platformlarda tartışılmaktadır. Havanın, suyun, toprağın hızla kirlenmesi insan, hayvan, bitki türlerinin geleceğini tehdit etmektedir. Bundan kaygı duyan kurum ve kuruluşlar “insanın hava, toprak ve su üzerindeki ayak izi” ni azaltmak için çeşitli projeler geliştirmektedir. Bu çalışmada, insan ayak izini azaltan ve atık yönetimi konusunda model olan bir geleneksel yöntem: “çul dokuma” ele alınmaktadır. Alan araştırması yöntemi ile Adana Tufanbeyli Evcü Köyü’nde kadınların keçi kılından dokudukları çulların “geçkisi”ni değiştirerek “sıfır atık” diyebileceğimiz bir dokumayı 50- 60 yıla yakın bir zaman öncesinde ortaya koydukları ve bu tarzda çul dokudukları tespit edilmiştir. Bu çulların “erişini” keçi kılından eğirilerek ipe dönüştürülmüş kıl ipler oluştururken; geçkisini, kullanılmayan kumaşları makasla ya da jilette keserek oluşturulan şerit ipler oluşturmaktadır. Bu çalışmada amaç, “düz dokuma” denilen teknikle dokunan bu çulların kültürel miras olarak tanıtılmasına katkı sağlamak ve Anadolu kadınının atık yönetimini geleneksel olarak bildiğini ve uyguladığını “çul dokuma” örneğinden yola çıkarak ortaya koymaktır. Bir diğer amaç ise kültürel bir miras olan sıfır atık “çul dokuma tekniği”ni tanıtmakla birlikte elbiselerin atığa dönüşmesini engelleyen bir yöntemin tanıtımını yaparak eski ya da giyilmeyen kıyafetlerin atık durumuna düşmeden dönüşümünün sağlanması konusunda fikir vermektir. Enerji ayak izimizin azaltılması konusunda geleneksel bir modeli tanıtmamızın insanlık yararına bir çalışmayı ortaya koyduğu aşikârdır.

Anahtar kelimeler: atık yönetimi, geleneksel çul dokuma, enerji ayak izi, Evcü Köyü.

Abstract

Environmental issues have been discussed on many platforms in recent years. The rapid pollution of the air, water and soil threatens the future of human, animal and plant species. Institutions and organizations that are concerned about this are developing various projects to reduce the “human footprint on air, soil and water”. In this study, a traditional method that reduces the human footprint and is a model for waste management: “çul dokuma” is discussed. With the field research method, it has been determined that women in Tufanbeyli Evcü Village in Adana introduced a weaving that we can call “zero waste” by changing the “past” of the sackcloth that they weave from goat hair close to 50- 60 years ago and woven sackcloth in this style. The “reach” of these sackcloth is formed by hair ropes spun from goat hair and converted into rope; the back of it is formed by ribbon ropes created by cutting unused fabrics with scissors or razors.

The aim of this study is to contribute to the promotion of these woodcock woven with the technique called “plain weaving” as a cultural heritage and to show that Anatolian women traditionally know and practice waste management based on the example of “ul dokuma”. Another goal is to introduce the zero waste “ul dokuma technique”, which is a cultural heritage, but also to give an idea about ensuring the transformation of old or unworn clothes without falling into waste by introducing a method that prevents clothes from turning into waste. It is obvious that introducing a traditional model for reducing our energy footprint reveals a work for the benefit of humanity.

Keywords: Waste management, traditional ul dokuma, energy footprint, Evci Village.

A COMPARISON OF METACOGNITIVE WRITING AWARENESS OF GIFTED
AND TYPICALLY DEVELOPING STUDENTS

ÖZEL YETENEKLİ VE NORMAL GELİŞİM GÖSTEREN ÖĞRENCİLERİN
ÜSTBİLİŞSEL YAZMA FARKINDALIKLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

ABDULKADİR YURDUSEVEN¹, ŞÜKRİYE SELÇUK², AHMET İPEKÇİ³

¹Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı,

<https://orcid.org/0009-0008-8901-5685>

²Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı,

<https://orcid.org/0000-0002-7318-6104>

³Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı,

<https://orcid.org/0009-0009-4536-8005>

Özet

Bu araştırmada özel yetenekli ve normal gelişim gösteren öğrencilerin üstbilişsel yazma farkındalık düzeylerinin karşılaştırılması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda hem özel yetenekli hem de normal gelişim gösteren öğrenci gruplarının üstbilişsel yazma farkındalık düzeyleri belirlenerek bu düzey, cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre incelenmiştir. Nicel araştırma yöntemine göre tasarlanan ve betimsel tarama yönteminin kullanıldığı bu araştırmanın çalışma grubunu seçkisiz örnekleme yöntemiyle belirlenen Trabzon ilinde 5, 6 ve 7. sınıfa devam eden 71 (35 kız, 36 erkek) özel yetenekli ve 136 (60 kız, 76 erkek) normal gelişim gösteren öğrenci oluşturmaktadır. Araştırmanın verileri Kansızoğlu (2020) tarafından geliştirilen Üstbilişsel Yazma Farkındalığı Ölçeği ile elde edilmiştir. Veriler; betimsel istatistik teknikleri, bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ile test edilmiştir. Araştırmanın sonucunda gerek özel yetenekli gerekse de normal gelişim gösteren öğrencilerin üstbilişsel yazma farkındalıklarının orta düzeyde (özel yetenekli öğrencilerde $\bar{x}=3,29$; normal gelişim gösteren öğrencilerde $\bar{x}=3,36$) olduğu görülmüştür. Ölçek alt boyutlarında da (bildirime dayalı bilgi, yönetsel bilgi, koşulsal bilgi, planlama, izleme-değerlendirme-hata ayıklama) her iki grup arasında anlamlı bir farklılaşma ve orta düzeyden sapma söz konusu değildir. Özel yetenekli öğrenciler; 1 koşulsal bilgi, 2 bildirime dayalı bilgi ve 2 izleme-değerlendirme-hata ayıklama maddesinde yüksek düzeyde üstbilişsel yazma farkındalığı göstermiştir. Normal gelişim gösteren öğrenciler ise 2 koşulsal bilgi, 2 bildirime dayalı bilgi ve 1 izleme-değerlendirme-hata ayıklama maddesinde yüksek düzeyde üstbilişsel yazma farkındalığı göstermiştir. Bu maddelerden 3 tanesi (1 koşulsal bilgi, 2 bildirime dayalı bilgi) her iki grup için de ortaktır. Cinsiyet değişkeni bakımından normal gelişim gösteren öğrencilerde kızların erkeklere göre anlamlı şekilde üstbilişsel yazma farkındalık düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Cohen's d etki büyüklüğüne göre cinsiyet değişkeni, normal gelişim gösteren öğrencilerin üstbilişsel yazma farkındalık puanları üzerinde orta büyüklükte bir etkiye sahiptir. Araştırma sonuçlarından hareketle hem özel yetenekli hem de normal gelişim gösteren öğrencilere yönelik yazma eğitiminin üstbilişsel stratejiler içerecek şekilde zenginleştirilmesi ve yazma eğitiminde öz düzenleme becerilerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması gerektiğine dair önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar kelimeler: Üstbilişsel yazma, özel yetenekli öğrenci, normal gelişim gösteren öğrenci.

Abstract

In this study, it was aimed to compare the metacognitive writing awareness levels of gifted and typically developing students. For this purpose, the metacognitive writing awareness levels of both gifted and typically developing student groups were determined and this level was examined according to the variables of gender and grade level. The study group of this research, which was designed according to the quantitative research method and used the descriptive survey method, consisted of 71 (35 girls, 36 boys) gifted and 136 (60 girls, 76 boys) normally developing students attending the 5th, 6th and 7th grades in Trabzon province, determined by random sampling method. The data of the study were obtained with the Metacognitive Writing Awareness Scale developed by Kansızoğlu (2020). The data were tested with descriptive statistical techniques, independent samples t-test and one-way analysis of variance (ANOVA). As a result of the study, it was observed that both gifted and typically developing students had moderate metacognitive writing awareness ($\bar{x}= 3.29$ for gifted students and $\bar{x}= 3.36$ for typically developing students). In the sub-dimensions of the scale (declarative knowledge, procedural knowledge, conditional knowledge, planning, monitoring-evaluation-debugging), there was no significant difference between the two groups and no deviation from the medium level. Gifted students showed a high level of metacognitive writing awareness in 1 conditional knowledge, 2 declarative knowledge, and 2 monitoring-evaluation-debugging items. On the other hand, students with normal development showed a high level of metacognitive writing awareness in 2 conditional knowledge, 2 declarative knowledge and 1 monitoring-evaluation-error sorting item. Three of these items (1 conditional knowledge, 2 declarative knowledge) were common for both groups. In terms of gender variable, it was determined that girls had significantly higher metacognitive writing awareness levels than boys in students with normal development. According to Cohen's d effect size, the gender variable has a moderate effect on the metacognitive writing awareness scores of typically developing students. Based on the results of the research, it was suggested that writing education for both gifted and typically developing students should be enriched to include metacognitive strategies and studies should be conducted to develop self-regulation skills in writing education.

Keywords: Metacognitive writing, gifted students, students with normal development.

1. GİRİŞ

Yazma becerisi, Türkçe öğretiminde esas alınan dört temel beceriden (dinleme, konuşma, okuma ve yazma) biridir ve konuşma ile birlikte anlatma becerileri arasında görülür. Yazma; duygu, düşünce, istek ve olayların belirli kurallara uygun olarak sembollerle anlatılması sürecidir ve zihinsel içeriklerin dil aracılığıyla düzenlenerek ifade edilmesini sağlamaktadır (Göçer, 2010; Özbay, 2014; Güneş, 2014). Gelişmiş bir yazma becerisi, düşüncelerin ve duyguların anlaşılır ve etkili bir şekilde ifadesini sağlayarak kişiler arası iletişimde önemli bir rol oynar. Diğer yandan yazmanın gerektirdiği organizasyon becerileri (düşüncelerin tutarlı ve mantıklı bir şekilde ifade edilebilmesi, sıralanması ve farklı düşünceler arasında bağlantılar kurulması gibi) kişilerin eleştirel düşünme becerilerinin gelişiminde ve farklı türlerdeki metinleri oluşturabilme becerileriyle yaratıcılıklarında katalizör bir rol oynar.

“Düşünmek üzerine düşünmek” olarak da kavramsallaştırılan üstbiliş, bireylerin nasıl öğrendiklerinin farkındalığını, öğrenme ihtiyaçlarının değerlendirilmesini, bu ihtiyaçları karşılayacak stratejiler geliştirmeyi ve daha sonra bu stratejileri uygulamayı içermektedir (Hacker, Dunlosky ve Graesser, 2009).

İlk defa ABD’li gelişim psikoloğu John H. Flavell (1976) tarafından "kişinin kendi bilişsel süreçleri ve ürünleri ya da bunlarla ilgili herhangi bir şey hakkındaki bilgisi" olarak kavramsallaştırılan üstbiliş, temelde bireyin kendi bilişsel yeterlikleri üzerine düşünmesi sonucu açığa çıkmaktadır. Bu bakımdan “üstbilişin temel görevi, doğru stratejiler kullanmak suretiyle kişinin kendi zihinsel süreçlerini izlemesi ve kontrol etmesidir” (Erol ve Kavruk, 2021a). Böylece birey, kendi öğrenme sorumluluğunu üstlenir ve ihtiyaç duyduğu öğrenme performansını yerine getirmeye çalışır. Bilişsel bilgi, üç kategori altında incelenmektedir. Bunlar; bireyin kendisi ve performansını nelerin etkileyebileceği hakkındaki bilgisi olan açıklayıcı (bildirime dayalı) bilgi, işlerin nasıl yapılacağına ilişkin bilgiler olan prosedürel (yöntemsel) bilgi ve belirli bir bilginin hangi şartlarda ve ne zaman faydalı olabileceğine ilişkin bilgi olan koşullu bilgidir. “Bilişte bilgiye erişme yolu/yolları, üstbilişte ise yararlanılan/yararlanılacak bilgi/bilgilerin hangi yöntemlerle oluştuğu önemlidir.” (Tunagür, 2020). Bu bakımdan bir bireyin bir şeyi nasıl yapacağı üzerine düşünmesi ya da performans göstereceği alanda kendisine faydalı araçları belirlemeye çalışması gibi eylemler onun üstbiliş bilgisinden faydalandığını göstermektedir. Üstbilişsel farkındalık ise bireyin yaşamı boyunca ihtiyaç duyduğu üstbilişsel düşünme becerilerini edinme ve kullanma işi olarak tanımlanabilir (Boğar, 2018).

Üstbilişsel faaliyetler bakımından değerlendirildiğinde yazma; içerdiği planlama, izleme ve değerlendirme süreçleriyle üstbilişsel faaliyetlerin işe koşulduğu bir beceridir (Erol ve Kavruk, 2021a). Çeşitli araştırmalar yazmanın üstbilişle ilgisini ortaya koymakta ve üstbilişin yazma sürecinde nasıl kullanıldığına ilişkin ipuçları sunmaktadır. Jurdak ve Zein (1998)’in günlük yazmanın ortaokul öğrencilerinin kavramsal anlama, işlemsel bilgi, problem çözme, matematiksel iletişim ve matematik okul başarısı üzerindeki etkisini araştırdıkları çalışmalarında günlük tutan öğrencilerin puanlarının kavramsal anlama, işlemsel bilgi ve matematiksel iletişim için kontrol grubundan anlamlı derecede yüksek olduğu görülmüştür. Rivard ve Straw (2000) tarafından Kanada’da 43 sekizinci sınıf fen öğrencisini kapsayan yarı deneysel bir çalışmada, öğrenme için konuşma ve yazmanın rolü analiz edilmiş ve araştırma sonucunda yazmanın öğrencilerin belirli fen kavramlarıyla ilgili düşünce ve fikirlerini organize etmelerinde önemli bir rol oynadığı, bunun da kavramsal anlayışın inşası için gerekli olduğu sonucuna varılmıştır. Çer (2019), üstbilişsel stratejiye dayalı yazma uygulamaları öğretilen ortaokul öğrencilerinin bu eğitimi almayan öğrencilere göre yazma öncesi, sırasında ve sonrasındaki bilgilerinin yazarken bilişlerini düzenlemelerine yardımcı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Tunagür (2020), üstbilişsel stratejilere dayalı yazma etkinlik uygulamasının ortaokul 8.sınıf öğrencilerinin bilgilendirici metin yazma becerilerine, üstbilişsel yazma farkındalıklarına ve yazma tutumlarına etkisinin belirlemeye çalıştığı araştırmasında üstbilişsel stratejilere dayalı yazma etkinlik uygulamasının ortaokul 8.sınıf öğrencilerinin bilgilendirici metin yazma becerisinde, üstbilişsel yazma farkındalıklarında ve yazma tutumlarında etkili bir program olduğunu ortaya koymuştur. Yine bilgilendirici metin yazmaya yönelik olarak üstbilişsel farkındalığın bilgilendirici metin yazma becerisini %66 oranında etkilediği belirlenmiştir (Ramadhanti ve Yanda, 2021). Erol ve Kavruk, (2021b), üstbilişsel yazma stratejileri eğitimi verilmiş ortaokul öğrencilerinin bu eğitimi almamış öğrencilere göre yazmaya yönelik olumlu tutumlarının, üstbilişsel yazma stratejileri farkındalıklarının ve yazma becerisi başarı düzeyinin arttığını belirlemiştir.

Üstbilişsel stratejileri kullanmada genelde daha başarılı oldukları düşünülen özel yetenekli öğrenciler “yaşıtlarına göre daha hızlı öğrenen; yaratıcılık, sanat, liderlik kapasitesi önde olan, özel akademik yeteneğe sahip, soyut fikirleri anlayabilen, ilgi duyduğu alanlarda bağımsız hareket etmeyi seven ve yüksek düzeyde performans gösteren bireyler” olarak kabul edilmektedirler (MEB, 2017).

Zihinsel ve sözel gelişimle ilgili farklılıklara rağmen özel yetenekli çocuklar, bununla birlikte kişilik veya sosyal ve duygusal gelişim gibi alanlarda aynı yaş grubundaki özel yetenekli olmayan çocuklardan çok az farklılık göstermektedirler (Buch vd., 2006). Diğer yandan özel yetenekliler okulda düşük motivasyonel eğilimler (bilgi ihtiyacı) ve üstbilişsel yeterliklerdeki zayıflıklardan ötürü beklenenden daha kötü performans gösterebilirler (Tibken, Richter, Von der Linden, Schmiedeler ve Schneider, 2021). Üstbilişsel beceriler, akademik başarının belirli düzeyde yordayıcısı olarak kabul edilmektedir. Üstbiliş stratejilerini etkili şekilde kullanan öğrencilerin derslerinde akademik yönden daha başarılı olduklarına ilişkin çeşitli araştırmalar mevcuttur. Akademik olarak başarısız olan öğrencilerin bu başarısızlıklarının nedeni olarak kısmen üstbiliş stratejilerini yerinde ve etkili bir şekilde kullanmadıklarına dair görüşler bulunmaktadır. Bu durumun hem özel yetenekli hem de normal gelişim gösteren öğrenciler için geçerli olduğu bilinmektedir. Baker vd. (1998), düşük üstbilişsel yeterlikleri özel yetenekli öğrencilerin akademik yetersizliklerin kaynaklarından biri olarak göstermektedir. Yine Bouffard-Bouchard vd. (1993), özel yetenekli ve özel yetenekli olmayan öğrencilerin öğrenme stratejilerini eşit sıklıkta uyguladıklarını, ancak özel yetenekli öğrencilerin stratejileri daha etkili kullandıklarını ve bunun da daha büyük bir öğrenme başarısına yol açtığını bulmuştur. Başka bir araştırmada akademik olarak başarısız özel yeteneklilerin özel yetenekli başarılılarla kıyasla önemli ölçüde daha az öz düzenleme stratejilerini kullandıkları belirlenmiştir (McCoach ve Siegle, 2003). Kısacası başarısız öğrenciler; zihin haritaları oluşturma, önemli ifadelerin altını çizme, not alma veya öğrenme metinlerinin özetlerini yazma gibi stratejileri daha az kullandıklarını belirtmişlerdir (Obergrösser ve Stöger, 2015). Ortaokuldaki özel yetenekli başarısız öğrenciler de strateji eğitiminden özel yetenekli başarılı öğrencilere kıyasla daha az yararlanmaktadır (Muir-Broadus, 1995).

Bu araştırma, literatürde sınırlı sayıda incelenmiş bir konuya odaklanarak bir araştırma boşluğunu doldurmayı amaçlamaktadır. Özel yetenekli öğrencilerle normal gelişim gösteren öğrencilerin üstbilişsel yazma farkındalıklarını karşılaştıran çalışmaların eksikliği, bu araştırmanın temel dayanağını oluşturmaktadır. Mevcut çalışmalar, özel yetenekli öğrencilerin akademik başarıları ve bilişsel becerileri üzerine yoğunlaşırken yazma becerileri ve üstbilişsel stratejilerin nasıl kullanıldığına dair yeterli sayıda çalışma yapılmamıştır. Oysa üstbilişsel stratejiler, yazma sürecinde önemli bir rol oynamakta ve öğrencilerin eleştirel düşünme, öz-düzenleme ve problem çözme becerilerini geliştirmede kilit bir fonksiyon üstlenmektedir. Diğer yandan bu araştırma, eğitimciler ve öğretmenler için yazma eğitiminde kullanılabilecek stratejilerin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır. Özellikle, özel yetenekli ve normal gelişim gösteren öğrencilerin farklı ihtiyaçlarını karşılayacak yazma stratejilerinin belirlenmesi, öğretim sürecinin daha etkili ve bireyselleştirilmiş hâle gelmesine yardımcı olacaktır.

Bu bakımdan bu araştırma, özel yetenekli ve normal gelişim gösteren öğrencilerin üstbilişsel yazma farkındalık düzeylerini karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Belirlenen bu temel amaca bağlı olarak aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Özel yetenekli ve normal gelişim gösteren öğrencilerin üstbilişsel yazma farkındalık düzeyleri arasında anlamlı bir farklılık var mıdır?
2. Özel yetenekli ve normal gelişim gösteren öğrencilerin üstbilişsel yazma farkındalıkları arasında cinsiyet ve sınıf düzeyi değişkenleri bakımından anlamlı bir farklılık var mıdır?

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örnekleme, veri toplama araçları, verilerin toplanma süreci ve verilerin nasıl analiz edileceğine yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma, nicel olarak desenlenmiş ve özel yetenekli öğrencilerin ve normal gelişim gösteren öğrencilerin üstbilişsel yazma farkındalıklarını karşılaştırarak çeşitli değişkenlere göre inceleyen, tarama modelinde gerçekleştirilmiş betimsel bir araştırmadır. Tarama modeli, geçmişte ya da hâlen var olan bir durumu olduğu gibi betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır (Karasar, 2012).

2.2. Evren Örneklem

Araştırmanın çalışma grubunu 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Trabzon ilinde bulunan Bilim ve Sanat Merkezlerine devam eden bireysel yetenekleri fark ettirme (BYF) ve özel yetenekleri geliştirme (ÖYG) programlarına kayıtlı 5, 6 ve 7. sınıf düzeyindeki 71 özel yetenekli öğrenci ile Trabzon ilindeki ortaokullarda öğrenim gören ve normal gelişim gösteren 136 ortaokul 5, 6 ve 7. sınıf öğrencisi oluşturmaktadır.

Tablo 1. Katılımcıların demografik özellikleri

Değişkenler		Gruplar	N	%
Cinsiyet	ÖYÖ	Kız	35	49,3
		Erkek	36	50,7
	NGGÖ	Kız	60	44,12
		Erkek	76	55,88
Sınıf düzeyi	ÖYÖ	5	27	38,03
		6	26	36,62
		7	18	25,35
	NGGÖ	5	46	33,82
		6	43	31,62
		7	47	34,56

Tablo 1’de araştırmaya katılan öğrencilerin demografik dağılımlarına ilişkin veriler görülmektedir. Buna göre araştırmaya katılan 71 özel yetenekli öğrencinin (ÖYÖ) 35’i kız (%49,3), 36’sı (%50,7) ise erkektir. 136 normal gelişim gösteren öğrencinin (NGGÖ) ise 60’ı kız (%44,12), 76’sı (%55,88) ise erkektir. Yine araştırmadaki özel yetenekli öğrencilerin 27’si 5. sınıfa (%38,03), 26’sı 6. sınıfa (%36,62) ve 18’i 7. sınıfa (%25,35) devam etmektedir. Normal gelişim gösteren öğrencilerin ise 46’sı 5. Sınıfta (%33,82), 43’ü 6. sınıfta (%31,62) ve 47’si 7. sınıfta (%34,56) öğrenim görmektedir.

2.3 Veri Toplama Araçları

Araştırmanın verilerinin araştırmacılar tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu ve Kansızoğlu (2020) tarafından hazırlanan Üstbilişsel Yazma Farkındalığı Ölçeği kullanılarak elde edilmiştir. İlgili ölçeğin kullanım izni, sorumlu yazardan e-posta aracılığıyla alınmıştır.

Kişisel Bilgi Formu: Araştırmacılar tarafından hazırlanan Kişisel Bilgi Formu'nda katılımcıların cinsiyet ve sınıf düzeyi hakkında bilgi istenmiştir.

Üstbilişsel Yazma Farkındalığı Ölçeği: Kansızoğlu (2020) tarafından geliştirilen Üstbilişsel Yazma Farkındalığı Ölçeği (ÜYFÖ), 23 maddeden ve beş faktörden oluşmaktadır. Bu faktörler “bildirime dayalı bilgi”, “yöntemsel bilgi”, “koşulsal bilgi”, “planlama” ve “izleme-değerlendirme-hata ayıklama” olarak belirlenmiştir. En basit biliş düzeyi kabul edilen bildirime dayalı bilgi, sadece mevcut bilgi hakkındaki verilerin işlenmesini gerektirir (Michalsky, 2012) Yöntemsel bilgi, bir işin nasıl yapılacağına ilişkin bilgidir (Anderson, 1995). Koşulsal bilgi, öğrencilerin belirli bir görev için ilgili stratejileri ne zaman ve neden kullanacaklarını ayırt etme bilgilerini içermektedir (Teng, Qin ve Wang, 2021). Planlama, uygun strateji seçimi ve ilgili görevler için yeterli kaynak ayırabilme becerisini ifade ederken izleme-değerlendirme-hata ayıklama ise görevle ilgili performansını gözleme ve kontrol etme ile düzenleyici süreçleri ve öğrenme ürünlerini değerlendirme becerisini kapsamaktadır (Schraw, 1998).

Ölçme aracının güvenilirlik analizinde ölçeğin tamamı için Cronbach alfa iç tutarlık katsayısı $\alpha=.883$ olarak tespit edilmiştir. Ölçeğin boyutlarından “bildirime dayalı bilgi” $\alpha=.599$; “yöntemsel bilgi” $\alpha=.601$; “koşulsal bilgi” $\alpha=.603$; “planlama” $\alpha=.699$ “izleme, değerlendirme ve hata ayıklama” $\alpha=.610$ alfa değerine sahiptir. Streiner (2003), .60 üzerindeki bir iç tutarlık ve güvenilirlik değerinin kabul edilebilir olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle araştırmada kullanılan ölçeğin ve alt boyutlarının güvenilir olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçekten alınan puanlar hesaplanırken belirlenen değer aralıkları aşağıdaki gibidir:

1.00–2.35 = Düşük düzeyde üstbilişsel yazma farkındalığı

2.36–3.65 = Orta düzeyde üstbilişsel yazma farkındalığı

3.66–5= Yüksek düzeyde üstbilişsel yazma farkındalığı

2.4. Verilerin Toplanması

Araştırma verileri, Trabzon Valiliğinden alınan resmî izinler doğrultusunda araştırmacılar tarafından okullara gidilerek elde edilmiştir. Öğrencilerin her bir soruya doğru ve kendisini en iyi ifade eden cevabı vermesi için gerekli koşullar sağlanmıştır. Kişisel Bilgi Formu ve Üstbilişsel Yazma Farkındalıkları Ölçeği'nin doldurulması için öğrencilere 30 dakika süre verilmiştir. Örneklem grubundaki öğrencilere araştırma süreci hakkında bilgi verilerek araştırmanın gönüllülük esasına dayalı ve diledikleri zaman araştırmanın herhangi bir aşamasında çalışmadan çekilebilecekleri ifade edilmiştir.

2.5. Verilerin Analizi

Örnekleme yer alan öğrencilerin demografik özellikleri frekans (f) ve yüzde (%) hesaplamaları üzerinden verilmiştir. Üstbilişsel Yazma Farkındalığı Ölçeği'nden ve alt boyutlarında yer alan maddelerden alınan ortalama puanlar (\bar{x}) ve standart sapma değerleri gösterilmiştir. Araştırmada kullanılacak istatistiksel analiz yöntemlerinin belirlenmesi için öncelikle veri setinin normal dağılım gösterip göstermediği belirlenmiştir. Yapılan analizde ölçeğin çarpıklık ve basıklık katsayılarının -2 ile +2 arasında olduğu belirlenmiştir. İlgili alanyazın incelendiğinde basıklık ve çarpıklık katsayılarının -2 ile +2 olmasının veri dağılımının normal kabul edilmesi için yeterli kabul edildiği görülmektedir (George ve Mallery, 2003). Normallik testi sonuçları da verilerin normal bir dağılım gösterdiğini işaret etmektedir. Verilerin normal dağılım göstermesi nedeniyle araştırmada parametrik testlerden Bağımsız Örneklem t Testi ve Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA) kullanılmıştır. İkili grupların karşılaştırılmasında anlamlı farklar tespit edildiğinde, Cohen d değeri kullanılarak bu farkların etki büyüklüğü değerlendirilmiştir.

Cohen d etki büyüklüğü formülüne göre d değeri ($d = 0.2-0.5$) küçük, ($d = 0.5-0.8$) orta ve ($d = > 0.8$) geniş bir etki büyüklüğü olarak kabul edilmiştir. Verilerin analizinde Jamovi 2.3.28 paket programı kullanılmış ve anlamlılık düzeyi (p) .05 olarak kabul edilmiştir.

3. BULGULAR

Bu bölümde özel yetenekli ve normal gelişim gösteren öğrencilerinin üstbilişsel yazma farkındalığı ölçeğinden aldıkları puanlar üzerinde yapılan analizlerle ilgili çeşitli bulgular sunulmaktadır. Katılımcıların Üstbilişsel Yazma Farkındalığı Ölçeği maddelerinden aldıkları puanlara ilişkin betimsel istatistikler Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Üstbilişsel Yazma Ölçeği’nden alınan madde puanlarına ilişkin dağılım

No	İfade	N	\bar{x}	Ss	Aralık Değeri
M1	Yazının konusu ilgimi çekiyorsa daha iyi yazarım. (Koşulsal bilgi)	N 136	3,67	1,28	Yüksek
		Ö 71	4	1,11	Yüksek
M2	Yazı yazmanın; okuma, konuşma ve dinlemeden daha zor olduğunu düşünürüm. (Bildirime dayalı bilgi)	N 136	3,34	1,35	Orta
		Ö 71	3,04	1,34	Orta
M3	Yazımın her aşamasını dikkatlice planlarım. (Planlama)	N 136	3,19	1,24	Orta
		Ö 71	3,07	1,13	Orta
M4	Yazmada kullanılacak yöntem ve tekniklerin neler olduğunu bilirim. (Yöntemsel bilgi)	N 136	3,18	1,23	Orta
		Ö 71	3	1,18	Orta
M5	Yazılarımda yer verdiğim bilgileri uygun şekilde düzenleyebilirim. (Bildirime dayalı bilgi)	N 136	3,65	1,16	Yüksek
		Ö 71	3,69	1,15	Yüksek
M6	Giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinin bir yazı için gerekli unsurlar olduğunu bilirim. (Bildirime dayalı bilgi)	N 136	4,01	1,07	Yüksek
		Ö 71	3,77	1,19	Yüksek
M7	Yazılarımdaki güçlü ve zayıf yönlerin farkındayım. (Bildirime dayalı bilgi)	N 136	3,60	1,23	Orta
		Ö 71	3,30	1,30	Orta
M8	Yazma yöntem ve tekniklerinin nasıl uygulandığını bilirim. (Yöntemsel bilgi)	N 136	3,18	1,21	Orta
		Ö 71	3,13	1,28	Orta
M9	Yazımı bitirdikten sonra yaptığım işin ne kadar iyi olduğunu değerlendirebilirim. (İzleme-Değerlendirme-Hata ayıklama)	N 136	3,63	1,25	Orta
		Ö 71	3,96	1,05	Yüksek
M10	Yazma süreci boyunca yazdıklarımı gözden geçiririm. (İzleme-Değerlendirme-Hata ayıklama)	N 136	3,82	1,22	Yüksek
		Ö 71	3,92	1,23	Yüksek

M11	Yazmaya başlamadan önce zamanımı düzenlerim. (Planlama)	N	136	2,89	1,26	Orta
		Ö	71	2,85	1,37	Orta
M12	Ayrıntılara değil yazının genel mesajına odaklanırım. (Planlama)	N	136	3,25	1,17	Orta
		Ö	71	3,08	1,25	Orta
M13	Yazmaya başlamadan önce belli amaçlar ve alt amaçlar oluştururum. (Planlama)	N	136	2,85	1,24	Orta
		Ö	71	3	1,30	Orta
M14	İyi bir yazar olmak için gereken becerilerin neler olduğunu bilirim. (Bildirime dayalı bilgi)	N	136	3,22	1,34	Orta
		Ö	71	3,08	1,28	Orta
M15	Konuyla ilgili ön bilgiye sahip olduğumda iyi yazarım. (Koşulsal bilgi)	N	136	3,68	1,24	Yüksek
		Ö	71	3,54	1,33	Orta
M16	Yazarken sözlük, imla kılavuzu ve internet gibi yardımcı kaynaklara başvururum. (İzleme-Değerlendirme-Hata ayıklama)	N	136	3,25	1,35	Orta
		Ö	71	2,93	1,38	Orta
M17	Zihnimdeki karmaşık düşünceleri basit cümleler şeklinde yazabilirim. (Planlama)	N	136	3,48	1,24	Orta
		Ö	71	3,27	1,23	Orta
M18	Kullandığım yöntem ve tekniklerin yazma amacına hizmet edip etmediğini sorgularım. (İzleme-Değerlendirme-Hata ayıklama)	N	136	2,87	1,21	Orta
		Ö	71	3,18	1,14	Orta
M19	Yazmaya başlamadan önce konuyla ilgili anahtar kelimeler belirlemeyi yararlı bulurum. (Planlama)	N	136	2,99	1,30	Orta
		Ö	71	2,65	1,39	Orta
M20	Yazarken geriye dönük olarak hatalarımı belirlerim. (İzleme-Değerlendirme-Hata ayıklama)	N	136	3,46	1,20	Orta
		Ö	71	3,44	1,26	Orta
M21	Yazmak için doğru yer ve zamanı seçerim. (Koşulsal bilgi)	N	136	3,45	1,23	Orta
		Ö	71	3,24	1,19	Orta
M22	Duygu ve düşüncelerimi yazılı olarak ifade etmede iyiyimdir. (Bildirime dayalı bilgi)	N	136	3,45	1,28	Orta
		Ö	71	3,48	1,24	Orta
M23	Geçmişte kullandığım yazma yöntem ve tekniklerini kullanmaya çalışırım. (Yöntemsel bilgi)	N	136	3,18	1,30	Orta
		Ö	71	3	1,35	Orta

Tablo incelendiğinde normal gelişim gösteren ve özel yetenekli öğrencilerin M1 (Koşulsal bilgi), M5 (Bildirime dayalı bilgi), M6 (Bildirime dayalı bilgi),

M10 (izleme-değerlendirme-ayıklama) maddelerinde yüksek düzeyde bir üstbilişsel yazma farkındalığı gösterdikleri görülmektedir. M9 (izleme-değerlendirme-ayıklama) maddesinde özel yetenekli öğrenciler yüksek düzeyde, normal gelişim gösteren öğrenciler ise orta düzeyde üstbilişsel yazma farkındalığı puanı elde etmişlerdir. M15 (Koşulsal bilgi) maddesinde ise normal gelişim gösteren öğrenciler yüksek düzeyde özel yetenekli öğrenciler ise orta düzeyde bir üstbilişsel yazma farkındalığı puanına sahip olmuşlardır. Ölçekten elde edilen diğer madde ortalamaları ise her iki grup için orta düzeyi işaret etmektedir.

Tablo 3. Üstbilişsel yazma ölçeği ve alt boyutlarından alınan puanların dağılımı

ÜYFÖ Ölçek Boyutları	N	\bar{x}	Ss	Aralık Değeri
Bildirime Dayalı Bilgi (N)	136	3,54	0,70	Orta Düzey
Bildirime Dayalı Bilgi (Ö)	71	3,39	0,69	Orta Düzey
Yöntemsel Bilgi (N)	136	3,18	0,93	Orta Düzey
Yöntemsel Bilgi (Ö)	71	3,04	0,93	Orta Düzey
Koşulsal Bilgi (N)	136	3,60	0,87	Orta Düzey
Koşulsal Bilgi (Ö)	71	3,59	0,87	Orta Düzey
Planlama (N)	136	3,11	0,74	Orta Düzey
Planlama (Ö)	71	3,0	0,76	Orta Düzey
İzleme-Değerlendirme-Hata ayıklama (N)	136	3,40	0,75	Orta Düzey
İzleme-Değerlendirme-Hata ayıklama (Ö)	71	3,48	0,72	Orta Düzey
ÜYFÖ (Genel) (N)	136	3,36	0,60	Orta Düzey
ÜYFÖ (Genel) (Ö)	71	3,29	0,60	Orta Düzey

Tablo 3'te görüldüğü üzere hem normal gelişim gösteren (N) hem de özel yetenekli öğrencilerin (Ö) ölçek genelinden ve alt boyutlarından aldıkları ortalama puanların orta düzey bir üstbilişsel yazma farkındalığını işaret ettiği görülmektedir. Her iki grupta da orta düzeyden sapan herhangi bir alt boyut bulunmamaktadır.

Tablo 4. Üstbilişsel Yazma Farkındalığı Ölçeği puanlarının özel yetenekli öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre bağımsız örneklem t testi sonuçları

Alt Boyutlar	Değişken	N	\bar{x}	Ss	Sd	t	p
Bildirime Dayalı Bilgi	Kız	35	3,47	0,61	69	0,87	0,39
	Erkek	36	3,32	0,77			
Yöntemsel Bilgi	Kız	35	3,00	0,75	69	0,37	0,71
	Erkek	36	3,08	1,08			
Koşulsal Bilgi	Kız	35	3,74	0,84			

	Erkek	36	3,44	0,89	69	1,45	0,15
Planlama	Kız	35	3,08	0,80			
	Erkek	36	2,90	0,71	69	0,99	0,32
İzleme-Değerlendirme-Hata Ayıklama	Kız	35	3,60	0,55			
	Erkek	36	3,37	0,84	69	1,35	0,18
ÜYFÖ (Genel)	Kız	35	3,37	0,53			
	Erkek	36	3,21	0,66	69	1,13	0,26

Tabloya göre özel yetenekli öğrencilerde cinsiyet değişkeninin üstbilişsel yazma farkındalığı puanları üzerinde hem ölçek genelinde hem de ölçek alt boyutlarında anlamlı bir farklılaşmaya neden olmadığı görülmektedir.

Tablo 5. Üstbilişsel Yazma Farkındalığı Ölçeği puanlarının normal gelişim gösteren öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre bağımsız örneklem t testi sonuçları

Alt Boyutlar	Değişken	N	\bar{x}	Ss	Sd	t	p	Cohen d
Bildirime Dayalı Bilgi	Kız	60	3,74	0,64				
	Erkek	76	3,39	0,71	134	3	0,003*	0,52
Yöntemsel Bilgi	Kız	60	3,13	0,87				
	Erkek	76	3,21	0,98	134	0,51	0,61	
Koşulsal Bilgi	Kız	60	3,71	0,77				
	Erkek	76	3,51	0,94	134	1,36	0,18	
Planlama	Kız	60	3,16	0,72				
	Erkek	76	3,07	0,75	134	0,70	0,49	
İzleme-Değerlendirme-Hata Ayıklama	Kız	60	3,68	0,67				
	Erkek	76	3,19	0,75	134	3,95	0,001*	0,68
ÜYFÖ (Genel)	Kız	60	3,49	0,56				
	Erkek	76	3,26	0,61	134	2,33	0,021*	0,40

*p<0.05

Tablo 5'te normal gelişim gösteren öğrencilerde bildirim dayalı bilgi (t (134)=3; p<0.05), izleme-değerlendirme-hata ayıklama (t (134)=3,95; p<0.05), ve genel puanlamada (t (134)=2,33; p<0.05) kız öğrencilerin üstbilişsel yazma farkındalığı puanlarının erkek öğrencilere göre anlamlı bir şekilde daha yüksek olduğu görülmektedir.

Bunun yanında Cohen d değerine göre bildirim dayalı bilgi ve genel ölçek puanlarından cinsiyet değişkeninin üstbilişsel yazma farkındalığı puanları üzerinde orta büyüklükte bir etkiye sahip olduğu görülürken izleme-değerlendirme-hata ayıklama alt boyutunda ise etki değerinin büyük olduğu görülmektedir.

Tablo 6. Üstbilişsel Yazma Farkındalığı Ölçeği puanlarının özel yetenekli öğrencilerin sınıf düzeyi değişkenine göre tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Alt boyut	Değişken	N	\bar{x}	F	p
Bildirim dayalı bilgi	5. sınıf	27	3,28	0,95	0,40
	6. sınıf	26	3,39		
	7. sınıf	18	3,56		
Yöntemsel Bilgi	5. sınıf	27	2,91	5,96	0,005*
	6. sınıf	26	2,82		
	7. sınıf	18	3,56		
Koşulsal Bilgi	5. sınıf	27	3,53	0,14	0,87
	6. sınıf	26	3,60		
	7. sınıf	18	3,67		
Planlama	5. sınıf	27	2,94	0,17	0,84
	6. sınıf	26	2,97		
	7. sınıf	18	3,07		
İzleme-Değerlendirme-Hata Ayıklama	5. sınıf	27	3,43	0,79	0,46
	6. sınıf	26	3,41		
	7. sınıf	18	3,68		
ÜYFÖ (Genel)	5. sınıf	27	3,21	1,31	0,28
	6. sınıf	26	3,24		
	7. sınıf	18	3,47		

*p<0.05

Tablo incelendiğinde sınıf düzeyi değişkeninin özel yetenekli öğrencilerin yöntemsel bilgi alt boyutundan aldıkları puanlar üzerinde anlamlı bir farklılaşmaya neden olduğu görülmektedir. Bu farklılaşmanın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Tukey testi sonuçlarına göre yöntemsel bilgi alt boyutunda özel yetenekli 7. sınıf öğrencilerinin aldıkları puanların özel yetenekli 5 ve 6. sınıf öğrencilerine göre anlamlı bir şekilde yüksek olduğu belirlenmiştir.

Tablo 7. Üstbilişsel Yazma Farkındalığı Ölçeği puanlarının normal gelişim gösteren öğrencilerin sınıf düzeyi değişkenine göre tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonuçları

Alt boyut	Değişken	N	\bar{x}	F	p
Bildirime dayalı bilgi	5. sınıf	46	3,55	0,01	0,99
	6. sınıf	43	3,55		
	7. sınıf	47	3,53		
Yöntemsel Bilgi	5. sınıf	46	3,14	0,77	0,47
	6. sınıf	43	3,33		
	7. sınıf	47	3,08		
Koşulsal Bilgi	5. sınıf	46	3,33	2,97	0,05
	6. sınıf	43	3,71		
	7. sınıf	47	3,75		
Planlama	5. sınıf	46	3,16	1,01	0,37
	6. sınıf	43	3,19		
	7. sınıf	47	2,99		
İzleme-Değerlendirme-Hata Ayıklama	5. sınıf	46	3,40	0,27	0,76
	6. sınıf	43	3,34		
	7. sınıf	47	3,46		
ÜYFÖ (Genel)	5. sınıf	46	3,33	0,15	0,86
	6. sınıf	43	3,40		
	7. sınıf	47	3,35		

Tablo 7 incelendiğinde sınıf düzeyi değişkeninin normal gelişim gösteren öğrencilerin üstbilişsel yazma farkındalığı ölçeği genel düzeyi ve alt boyutları üzerinde anlamlı bir farklılaşmaya neden olmadığı bulgulanmıştır.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Araştırmanın sonucunda gerek özel yetenekli gerekse de normal gelişim gösteren öğrencilerin üstbilişsel yazma farkındalıklarının orta düzeyde (özel yetenekli öğrencilerde $\bar{x}= 3,29$; normal gelişim gösteren öğrencilerde $\bar{x}= 3,36$) olduğu görülmüştür. Ölçek alt boyutlarında da (bildirime dayalı bilgi, yöntemsel bilgi, koşulsal bilgi, planlama, izleme-değerlendirme-hata ayıklama) her iki grup arasında anlamlı bir farklılaşma ve orta düzeyden sapma söz konusu değildir.

Özel yetenekli öğrenciler; 1 koşulsal bilgi, 2 bildirim dayalı bilgi ve 2 izleme-değerlendirme-hata ayıklama maddesinde yüksek düzeyde üstbilişsel yazma farkındalığı göstermiştir. Normal gelişim gösteren öğrenciler ise 2 koşulsal bilgi, 2 bildirim dayalı bilgi ve 1 izleme-değerlendirme-hata ayıklama maddesinde yüksek düzeyde üstbilişsel yazma farkındalığı göstermiştir. Bu maddelerden 3 tanesi (1 koşulsal bilgi, 2 bildirim dayalı bilgi) her iki grup için de ortaktır.

Yapılan araştırmalar özel yetenekli öğrencilerin normal gelişim gösteren akranlarına kıyasla daha gelişmiş üst düzey bilişsel yazma becerilerine sahip olma eğiliminde olduğunu göstermektedir (Yates, Berninger ve Abbott, 1995). Araştırmaya konu olan öğrenci gruplarında ise üstbilişsel yazma farkındalığıyla ilgili bir farklılaşma olmaması ya da üst düzeyi işaret eden alt boyut ortalamalarının görülmemesinin temel nedenlerinden biri olarak sınıf içindeki öğretim süreçleri görülebilir. Yapılan araştırmalarda yazma stratejileri eğitiminin öğretmenlerin sınıf içi uygulamalarına yansımadağı görülmektedir. Mete ve Esendemir (2020), Türkçe öğretmenlerinin %70'inin yazma stratejilerine hâkim olmadıklarını ifade etmektedir. Sınıf içi etkinliklerde üstbilişsel becerilerin daha yoğun kullanılmasını gerektiren grupla yazma, eleştirel yazma ve yaratıcı yazma gibi görece karmaşık teknikleri Türkçe öğretmenlerinin daha az tercih ettikleri görülmüştür. Yine İnnalı ve Aydın (2018), Türkçe öğretmenlerinin yazma becerisinin geliştirilmesinde bilişsel stratejileri üstbilişsel stratejilerden daha sık kullandıklarını belirlemiştir. Araştırmada ayrıca öğretmenlerin kendilerini, strateji kullanımına yönelik yüksek düzeyde yeterli görmedikleri veya kısmen yeterli gördükleri ortaya çıkmıştır. Bu noktada üstbilişsel yazma becerilerini geliştirme ve uygulamada sınıf içi etkinliklerden sorumlu öğretmen unsuruyla ilgili karşılaşılan sorunların öğrencilerin üstbilişsel yazma farkındalık düzeylerini etkilediği düşünülebilir. Bunun yanında çeşitli araştırmalar, yazma eğitiminde uygulanan üstbilişsel öğretimin öğrencilerin yazma performansını, öz düzenleme becerilerini ve akademik başarılarını önemli ölçüde artırdığını göstermektedir (Bangert-Drowns, Hurley ve Wilkinson, 2004; Erol ve Kavruk, 2021; Festas vd., 2015, Kaya ve Ateş, 2016; Kraayenoord vd., 2011; Joyner ve Goel, 2015; Tunagür, 2020; Xhang ve Zi, 2022). Bu da üstbilişsel yazma stratejileri içeren eğitim uygulamaları ya da modellerin öğretmen kaynaklı eksiklikleri gidererek üstbilişsel yazma farkındalığı üzerinde olumlu etkisi olacağını düşündürmektedir.

Araştırmada normal gelişim gösteren öğrencilerde kızların erkeklere göre anlamlı şekilde üstbilişsel yazma farkındalık düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında normal gelişim gösteren kız öğrenciler, bildirim dayalı bilgi ve izleme-değerlendirme-hata ayıklama alt boyutlarında erkek öğrencilerden anlamlı şekilde daha yüksek puan elde etmişlerdir. Cohen d etki büyüklüğüne göre cinsiyet değişkeni, normal gelişim gösteren öğrencilerin üstbilişsel yazma farkındalık puanları üzerinde orta büyüklükte bir etkiye sahiptir. Özel yetenekli öğrencilerde ise cinsiyet değişkeninin üstbilişsel yazma farkındalığı üzerinde anlamlı bir farklılık doğurmadığı görülmüştür. Çalışmanın normal gelişim gösteren öğrenciler için sonuçlarına benzer şekilde Park ve Park (2012), Koreli ortaokul öğrencileriyle yaptıkları araştırmada kızların erkeklere göre yazma konusundaki üstbilişsel farkındalıklarının daha yüksek olduğunu bulgulamıştır. Yine yabancı dil öğreniminde de ortaokul düzeyindeki kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha fazla üstbilişsel yazma stratejisi kullandıkları belirlenmiştir (Dollah, Nair ve Wider, 2023). İnnalı (2018) ise üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin yazma sürecinde kullandıkları üstbilişsel strateji farkındalıklarının cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır. Alanyazında ortaokul düzeyinde kız öğrencilerin erkeklerden daha güçlü bir yazma performansı göstermesinin nedenleri arasında öz yeterlik inançları ve el yazısı akıcılığı (Cordeiro, Castro ve Limpo, 2018), öz düzenleme yeterlikleri (Pajares ve Valiante, 2001) ve daha yüksek motivasyon gösterilmektedir.

Özel yetenekli öğrencilerde cinsiyet değişkeninin böyle bir farklılık ortaya çıkarmamasının nedeni olarak ise özel yetenekli öğrencilerin cinsiyet fark etmeksizin sahip oldukları yüksek bilişsel kapasite, içsel motivasyon ve öz yeterlik inancı ile normal gelişim gösteren öğrencilerden farklı olarak aldıkları bireysel eğitimin bu değişken kaynaklı farklılaşan yazma performansını birbirine yakınlıştırması görülebilir.

Sınıf düzeyi değişkeni bakımından 7. sınıfa devam eden özel yetenekli öğrencilerin 5 ve 6. sınıfa devam eden özel yetenekli öğrencilerden yöntemsel bilgi alt boyutunda anlamlı şekilde daha yüksek puana sahip oldukları görülmüştür. İnanlı (2018), üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin yazma sürecinde kullandıkları üstbilişsel strateji farkındalıklarının sınıf düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermediğini bulgulamıştır. Sınıf düzeyinin cinsiyet ve yazma tutumları gibi unsurlarla birlikte yazma başarısının güçlü bir yordayıcısı olduğu kabul edilmektedir (Knudson, 1995). Planlama ve gözden geçirme gibi üst düzey yazma becerileri, daha büyük öğrencilerde yazma kalitesine katkıda bulunurken daha küçük öğrencilerde tam olarak işlevsel değildir (Limpo, Alves ve Fidalgo, 2014). Özel yetenekli öğrenciler arasında somut ve yapısal bir alt boyut olan yöntemsel bilgide böyle bir farkın ortaya çıkmasının nedenleri arasında bu öğrencilerin akranlarına göre yüksek ve hızlı gelişen bilişsel kapasiteleri nedeniyle sınıf düzeyi arttıkça yazma stratejilerini daha bilinçli ve karmaşık bir şekilde kullanabilmeleri yer alıyor olabilir. Yazma sürecinde belirli tekniklerin ve yöntemlerin nasıl uygulanacağına dair bilgiyle ilgili olan yöntemsel bilgi de sınıf düzeyi ilerledikçe olgunlaşan bilişsel gelişimle doğrudan ilişkili görülebilir.

Araştırmadaki sonuçlar ve öneriler yönünden araştırmanın doğasındaki bazı sınırlılıklar göz önünde tutulmalıdır. Bu çalışmanın en belirgin sınırlılığı, sadece Trabzon şehrinde öğrenim gören özel yetenekli ve normal gelişim gösteren öğrencilerle sınırlı bir örneklem üzerinde yapılmış olmasıdır. Bu tür bir coğrafi sınırlılık, elde edilen bulguların diğer şehirler ya da bölgelerdeki öğrenciler için genellenebilirlik düzeyini zorlaştırmaktadır. Ayrıca, örneklem büyüklüğünün görece küçük olması, sonuçların istatistiksel olarak daha geniş bir öğrenci kitlesi için geçerliliğine ilişkin sınırlılıklar doğurmaktadır. Bu tür sınırlılıklar göz önünde tutularak araştırmada elde edilen sonuçlardan hareketle aşağıdaki önerilerde bulunmaktadır:

- Eğitim programları ve yazma içerikli etkinlikler, üstbilişsel yazma stratejilerini kapsayacak şekilde yeniden düzenlenebilir.
- Normal gelişim gösteren erkek öğrencilerin yazma süreçlerindeki üstbilişsel farkındalığını artırmak için yazma sürecinde daha aktif stratejiler kullanmalarını teşvik edecek öğretim teknikleri kullanılabilir.
- Öğrencilerin yaş ve sınıf düzeyine göre yazma stratejileri farklılaştırılabilir. Özellikle daha küçük yaş gruplarında (5. ve 6. sınıflarda) üstbilişsel stratejilere yönelik rehberlik daha fazla yapılabilir.
- Özel yetenekli öğrenciler için daha zenginleştirilmiş ve bireyselleştirilmiş yazma programları uygulanabilir.
- Özel yetenekli ve normal gelişim gösteren öğrencilerin üstbilişsel yazma farkındalıkları farklı öğrenme düzeylerine (ilkokul, lise) göre incelenebilir.
- Üstbilişsel yazma farkındalığının farklı grup öğrenciler arasında zamanla nasıl geliştiğini anlamak için boylamsal araştırmalar yapılabilir.
- Üstbilişsel stratejilere dayalı yazma eğitimi modellerinin etkileri incelenerek hangi stratejilerin daha etkili olduğu belirlenebilir.

5. KAYNAKLAR

- Anderson, J.R. (1995) *Cognitive psychology and its implications* (4 th ed.). New York: W. H. Freeman and Company.
- Baker, J. A., Bridger, R. & Evans, K. (1998). Models of underachievement among gifted preadolescence: The role of personal, family, and school factors. *Gifted Child Quarterly*, 42(1), 5-15.
- Bangert-Drowns, R., Hurley, M., & Wilkinson, B. (2004). The Effects of school-based writing-to-learn interventions on academic achievement: A meta-analysis. *Review of Educational Research*, 74, 29 - 58. <https://doi.org/10.3102/00346543074001029>
- Boğar, Y. (2018). Literature review on metacognition and metacognitive awareness. *Anadolu Öğretmen Dergisi*, 2(2), 136-168.
- Bouffard-Bouchard, T., Parent S. & S., Lavirée, S. (1993). Self-regulation on a concept-formation task among average and gifted students. *Journal of Experimental Child Psychology*, 56(1), 115-134.
- Buch, S. R., Sparfeldt, J. & Rost, D. H. (2006). Eltern beurteilen die Entwicklung ihrer hochbegabten kinder. *Zeitschrift Für Entwicklungspsychologie Und Pädagogische Psychologie*, 38, 53– 61.
- Cordeiro, C., Castro, S., & Limpo, T. (2018). Examining potential sources of gender differences in writing: The role of handwriting fluency and self-efficacy beliefs. *Written Communication*, 35, 448 - 473. <https://doi.org/10.1177/0741088318788843>
- Çer, E. (2019). The instruction of writing strategies: The effect of the metacognitive strategy on the writing skills of pupils in secondary education. *SAGE Open*, 9(2). <https://doi.org/10.1177/2158244019842681>.
- Dollah, M., Nair, S., & Wider, W. (2023). Effective use of metacognitive strategies of students in ESL writing based on gender. *World Journal of English Language*, 13(8), 26-34. <https://doi.org/10.5430/wjel.v13n8p26>
- Erol, T. & Kavruk, H. (2021a). Bir üstbiliş becerisi olarak yazma. *Sanat ve İnsan Dergisi*, 2, 465-478.
- Erol, T. & Kavruk, H. (2021b). Üstbilişsel yazma stratejileri eğitiminin yazma becerisine ve yazmaya yönelik tutuma etkisi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(2), 741-771. <https://doi.org/10.33437/ksusbd.923783>
- Festas, I., Oliveira, A. L., Rebelo, J. A., Damião, M. H., Harris, K., & Graham, S. (2015). Professional development in self-regulated strategy development: Effects on the writing performance of eighth grade Portuguese students. *Contemporary Educational Psychology*, 40, 17-27. <https://doi.org/10.1016/j.cedpsych.2014.05.004>
- Flavell, J. H. (1979). Metacognition and cognitive monitoring: A new area of cognitive-developmental inquiry. *American Psychologist*, 34(10), 906–911. <https://doi.org/10.1037/0003-066X.34.10.906>
- George, D. & Mallery, P. (2003). *SPSS for Windows step by step: A simple guide and reference*. (4th ed.). Boston: Allyn & Bacon.
- Göçer, A. (2010). Türkçe öğretiminde yazma eğitimi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(12), 178-194.

- Güneş, F. (2014). *Türkçe öğretimi yaklaşımlar ve modeller*. Ankara: Pegem Akademi.
- Hacker, D. J., Dunlosky, J. & Graesser, A. C. (2009). *Handbook of metacognition in education*. New York: Routledge.
- İnnalı, H. Ö. (2018). *Üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin yazma sürecinde kullandıkları bilişüstü stratejilerin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- İnnalı, H. Ö. & Aydın, İ. S. (2018). Yazma stratejilerinin öğretime yönelik öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Journal of Turkish Studies*, 13(27), 879-889. <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.14610>
- Joyner, D., & Goel, A. (2015). Organizing metacognitive tutoring around functional roles of teachers. *Cognitive Science*, 37, 1033-1038.
- Jurdak, M. & Zein, R. A. (1998). The effect of journal writing on achievement in and attitudes toward mathematics. *School Science and Mathematics*, 98(8), 412-419. <https://doi.org/10.1111/j.1949-8594.1998.tb17433.x>
- Kansızoğlu, H. B. (2018). Ortaokul öğrencilerinin üstbilişsel yazma farkındalık düzeylerinin ölçülmesi: Bir literatür inceleme ve ölçek geliştirme çalışması. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39(2), 123-152. <https://doi.org/10.7822/omuefd.777043>
- Karasar, N. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemi* (23. baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kaya, B. & Ateş, S. (2016). Üstbilişsel beceri odaklı yazma süreçlerinin dördüncü sınıf öğrencilerinin hikâye yazma becerisine etkisi. *Eğitim ve Bilim*, 41(187), 137-164. <http://dx.doi.org/10.15390/EB.2016.6752>
- Knudson, R. (1995). Writing experiences, attitudes, and achievement of first to sixth graders. *Journal of Educational Research*, 89, 90-97. <https://doi.org/10.1080/00220671.1995.9941199>
- Kraayenoord, C., Moni, K., Jobling, A., Elkins, J., Koppenhaver, D., & Miller, R. (2011). The writing achievement, metacognitive knowledge of writing and motivation of middle-school students with learning difficulties. In C. Wyatt-Smith, J. Elkins & S. Gunn (Ed.), *Multiple perspectives on difficulties in learning literacy and numeracy* (s. 213-234). https://doi.org/10.1007/978-1-4020-8864-3_10
- Limpo, T., Alves, R., & Fidalgo, R. (2014). Children's high-level writing skills: development of planning and revising and their contribution to writing quality. *The British Journal of Educational Psychology*, 84(2), 177-93. <https://doi.org/10.1111/bjep.12020>
- McCoach, D. B. & Siegle, D. (2003). Factors that differentiate underachieving gifted students from high-achieving gifted students. *Gifted Child Quarterly*, 47(2), 144-154. <https://doi.org/10.1177/001698620304700205>
- Mete, F., & Esendemir, N. (2020). Türkçe öğretmenlerinin yazma stratejilerine dair görüşleri. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17(1), 579-602. <https://doi.org/10.33711/yyuefd.694524>
- Michalsky, T. (2012). Shaping self-regulation in science teachers' professional growth: Inquiry skills. *Science Education*, 96(6), 1106-1133. <https://doi.org/10.1002/sce.21029>

- Muir-Broaddus, J. E. (1995). Gifted underachievers: Insights from the characteristics of strategic functioning associated with giftedness and achievement. *Learning and Individual Differences*, 7(3), 189–206. [https://doi.org/10.1016/1041-6080\(95\)90010-1](https://doi.org/10.1016/1041-6080(95)90010-1)
- Obergriesser, S. & Stoeger, H. (2015). The role of emotions, motivation, and learning behavior in underachievement and results of an intervention. *High Ability Studies*, 26(1), 167–190. <https://doi.org/10.1080/13598139.2015.1043003>
- Özbay, M. (2014). *Türkçe özel öğretim yöntemleri II*. Ankara: Öncü Basımevi.
- Pajares, F., & Valiante, G. (2001). Gender differences in writing motivation and achievement of middle school students: A function of gender orientation?. *Contemporary Educational Psychology*, 26(3), 366-381. <https://doi.org/10.1006/CEPS.2000.1069>
- Park, J., & Park, Y. (2012). A Study on the factors of middle school students' metacognitive awareness about writing. *Journal of Curriculum and Evaluation*, 15, 1-24. <https://doi.org/10.29221/JCE.2012.15.1.1>
- Ramadhanti, D. & Yanda, D. P. (2021). Students' metacognitive awareness and its impact on writing skill. *International Journal of Language Education*, 5(3), 193-206. <https://doi.org/10.26858/ijole.v5i3.18978>
- Rivard, L. P. & Straw, S. B. (2000). The effect of talk and writing on learning science: An exploratory study. *Science Education*, 84(5), 566-593. [https://doi.org/10.1002/1098-237X\(200009\)84:5<566::AID-SCE2>3.0.CO;2-U](https://doi.org/10.1002/1098-237X(200009)84:5<566::AID-SCE2>3.0.CO;2-U)
- Schraw, G. A. (1998). Promoting general metacognitive awareness. *Instructional Science*, 26, 113–125. <https://doi.org/10.1023/A:1003044231033>
- Streiner, D. L. (2003). Starting at the beginning: An introduction to coefficient alpha and internal consistency. *Journal of Personality Assessment*, 80(1), 99- 103. https://doi.org/10.1207/S15327752JPA8001_18
- Teng M. F., Qin C. & Wang C. (2022). Validation of metacognitive academic writing strategies and the predictive effects on academic writing performance in a foreign language context. *Metacognition and Learning*. 17(1), 167-190. doi: 10.1007/s11409-021-09278-4
- Tibken C, Richter T., von der Linden N., Schmiedeler S., & Schneider W. (2021). The role of metacognitive competences in the development of school achievement among gifted adolescents. *Child Development*, 93(1), 117-133. doi: 10.1111/cdev.13640
- Tunagür, M. (2020). *Üstbilişsel stratejilere dayalı yazma etkinliklerinin 8. sınıf öğrencilerinin bilgilendirici metin yazma becerilerine, tutumlarına ve üstbilişsel yazma farkındalıklarına etkisi: Karma yöntem çalışması* (Yayımlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Yates, C., Berninger, V., & Abbott, R. (1995). Specific writing disabilities in intellectually gifted children. *Journal for the Education of the Gifted*, 18, 131 - 155. <https://doi.org/10.1177/016235329501800203>
- Zhang, Y., & Xi, J. (2022). Fostering self-regulated young writers: Dynamic assessment of metacognitive competence in secondary school EFL class. *Language Assessment Quarterly*, 20, 88-107. <https://doi.org/10.1080/15434303.2022.2103702>

HARMONİ ÜÇGENİ: DOĞA, MATEMATİK VE YARATICI YAZARLIK PROJESİ

¹BURCU BABAOĞLAN ÖZDEMİR, ²NEŞE DÖNE AKKURT,
³BAŞAK BABAOĞLAN

¹Uzman Öğretmen Nizip Bilim ve Sanat Merkezi

²Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi

³Öğretmen, Abdurrahman Alkan Ortaokulu

Küresel sorunumuz olan iklim değişimi bölgemizde de belirgin olarak gözlenmektedir. Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin sanayideki kat ettiği yollar aynı zamanda bizi aşırı ısınma problemiyle de karşı karşıya getirmektedir. Doğadaki matematiksel dengenin bozulması çevre problemlerini tetikler. Dengenin farklı disiplinlerle uyumlu bir şekilde birleştirilmesi, sürdürülebilir bir çevre için sadece farkındalık yaratmakla kalmaz, aynı zamanda davranış değişimini de destekleyebilir. Bu davranış değişimine yardımcı olmak için "Harmoni Üçgeni: Doğa, Matematik ve Yaratıcı Yazarlık projesi oluşturulmuştur. Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2023 Vizyonu, çerçevesi okul dışı öğrenme ortamları ve UNESCO'nun 2020 yılı için ifade ettiği Matematik Her Yerde düşüncesiyle başlayan proje çıkış noktamız doğayla bir bütün olan matematiğin okul dışı ortamlarda da öğrenilebileceği fikrinde birleşmektedir. Bu çıkış noktasından hareketle proje amacı; okul dışı öğrenme ortamlarında doğa deneyimine dayalı etkinliklerle katılımcıları

- doğadaki matematiği fark etmelerini sağlayarak,
- merak duygularını, araştırma, sorgulama ve öğrenme isteklerini teşvik etmek;
- doğa, matematik ve yaratıcı yazarlığı birleştirerek

Disiplinler arası bir çalışma oluşturmaktır. Proje sonucunda edinilen kazanımlar ile doğadaki matematiğin yaratıcı yazarlıkla bütünleştiği yazınsal bir ürün ortaya koyulmuştur.

Proje iki farklı dönemde iki farklı hedef kitleyle gerçekleştirilmiştir. Projenin ilk hedef kitleyi köy okullarına devam eden çoklu dezavantajlı 12 yedinci sınıf öğrencisi ve yabancı uyruklu 12 yedinci sınıf öğrencisidir. Yaratıcı Zihinler ifadesiyle adlandırdığımız bu hedef kitleyle proje 10-14 Haziran 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Projenin ikinci hedef kitesini 8 okul öncesi öğretmeni, 8 sınıf öğretmeni ve 8 özel eğitim öğretmeni oluşturmaktadır. Eğitim Elçileri olarak isimlendirdiğimiz bu katılımcı grubuyla proje 2-6 Eylül 2024 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Projemizde doğa, matematik ve yaratıcı yazarlık disiplinlerinin yer aldığı uygulamalı ve etkileşimli 22 etkinliğin bulunmaktadır. Proje; katılımcıların doğadaki matematik konusuyla ilgili kendi öykülerini oluşturabilmelerini sağlamıştır. Katılımcılar bu şekilde kendi yazınsal ürünlerini ortaya koyabilecek ve çocuk edebiyatına yeni eserler kazandırma şansını elde etmişlerdir. Katılımcıların oluşturduğu öykülerden dijital kitap oluşturulacaktır.

Anahtar Kelimeler: doğa, matematik, doğa eğitimi, matematiksel modelleme, yazma eğitimi, okul dışı eğitim.

EXAMINATION OF PEER BULLYING FACED BY GIFTED ADOLESCENTS IN
SCHOOL ENVIRONMENT: THE CASE OF SAKARYA PROVINCE

ÖZEL YETENEKLİ ERGENLERİN OKUL ORTAMINDA KARŞILAŞTIĞI AKRAN
ZORBALIĞININ İNCELENMESİ: SAKARYA İLİ ÖRNEĞİ

ECRİN ERVA KAÇAR¹, BEYTULLAH ÖNCE²

¹ Sakarya Bilim ve Sanat Merkezi

² Sakarya Bilim ve Sanat Merkezi

Özet

Son dönemde daha sık gündeme gelmeye başlayan ve okullarda müfredata alınan akran zorbalığı, ergenlerin psikolojik sağlığını, akademik başarılarını, sosyal ve duygusal gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu çalışmada özel yetenekli ergenlerin, örgün eğitime devam ettikleri okullarda uğradıkları akran zorbalığı, akran zorbalığına uğrama nedenlerine yönelik görüşleri, zorbalık karşısında yardım isteme davranışları ve maruz kalınan bu zorbalığın onların psikolojik durumlarına etkileri araştırılmıştır. Çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden tarama (survey) araştırması yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmaya Sakarya ilinde özel yetenekli/üstün zekâlı tanısı almış ve bir bilim ve sanat merkezine devam eden, 13-17 yaş aralığında 203 öğrenci katılmıştır. Veriler, araştırmacı tarafından geliştirilen “Akran Zorbalığı Anketi” ile toplanmıştır. Anket maddelerinden elde edilen verilerin analizinde, betimsel istatistik yöntemlerinden frekans ve yüzde dağılımı analiz tekniğinden yararlanılmıştır. Elde edilen bulgular, özel yetenekli ergen bireylerin, okullarında, sırasıyla en fazla ilişkisel, sözel ve fiziksel zorbalığa uğradığını göstermiştir. Katılımcılar, en çok bireysel farklılıklarından (%42,4), kıskanıldıklarından (%42,4), fiziksel güçsüzlüğünden (%39,9) ve fiziksel (dış) görünüşünden (%22,7) dolayı akran zorbalığının kurbanı oldukları düşünmektedir. Katılımcıların sadece %27,1’inin akran zorbalığına maruz kalmaları halinde yardım isteyecekleri bulunmuştur. Özel yetenekli ergenlerin akran zorbalığına maruz kalmaları halinde yardım isteyecekleri ilk kişiler, arkadaşları ve anneleri olarak tespit edilmiştir. Akran zorbalığı, ergen bireylerin duygularını, düşüncelerini ve iyi oluş hallerini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu açıdan okullarda şiddetin ve zorbalığın yerine iyilik, anlayış, saygı ve sevgi gibi temel değerlerin aldığı bir nezaket kültürünün geliştirilmesi önemlidir.

Anahtar kelimeler: Akran zorbalığı, özel yetenekliler, ergenler

Abstract

Peer bullying, which has recently started to come to the agenda more frequently and has been included in the curriculum in schools, negatively affects the psychological health, academic success, social and emotional development of adolescents. In this study, the peer bullying experienced by gifted adolescents in schools where they continue their formal education, their views on the reasons for being bullied, their behaviours of asking for help in the face of bullying and the effects of this bullying on their psychological conditions were investigated. Survey research method, one of the quantitative research methods, was used in the study. In the study, 203 students between the ages of 13-17 who were diagnosed as gifted/gifted and attending a science and art centre in Sakarya province participated in the study. The data were collected with the ‘Peer Bullying Questionnaire’ developed by the researcher.

In the analysis of the data obtained from the questionnaire items, frequency and percentage distribution analysis technique was used from descriptive statistics methods. The findings showed that gifted adolescents were mostly subjected to relational, verbal and physical bullying in their schools, respectively. The participants thought that they were victims of peer bullying mostly because of their individual differences (42.4%), jealousy (42.4%), physical weakness (39.9%) and physical (external) appearance (22.7%). It was found that only 27.1% of the participants would ask for help if they were exposed to peer bullying. The first people that gifted adolescents would ask for help if they were exposed to peer bullying were found to be their friends and their mothers. Peer bullying negatively affects the emotions, thoughts and well-being of adolescents. In this respect, it is important to develop a culture of kindness in schools where basic values such as kindness, understanding, respect and love replace violence and bullying.

Keywords: Peer bullying, gifted, adolescents

**TURKISH LANGUAGE TEACHERS' OPINIONS ON COMMON WRITTEN
EXAMS: THE CASE OF CORUM PROVINCE**

**TÜRKÇE ÖĞRETMENLERİNİN ORTAK YAZILI SINAVLARA YÖNELİK
GÖRÜŞLERİ: ÇORUM İLİ ÖRNEĞİ**

HALİL BOLAT

**Dr, Çorum Ölçme Değerlendirme Merkezi, eğitim programları ve öğretim,
0000-0002-4726-5351**

Özet

Bu çalışmanın amacı “Türkçe öğretmenlerinin ortak yazılı sınavlara yönelik görüşlerini belirlemektir. Araştırma, kolay ulaşılabilir örneklem seçimiyle, Çorum ilinde görev yapan toplam 10 Türkçe öğretmeni ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olgubilim deseni kullanılmıştır. Araştırma verileri, dört sorudan oluşan açık uçlu anket ile elde edilmiş ve içerik analizine tabi tutulmuştur. Araştırmada öğretmenlerin ortak yazılı sınavlara yönelik olumlu görüşlere sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Ancak soruların her sınıf için ayrı ayrı poşetlenmemiş olması, okullar arası seviye farkı, öğrenci seviyelerindeki farklılıklar, kültürel farklılıklar, sınavların geç okunması, soru başına düşen puanların fazla olması, Bakanlığın amacıyla çelişmesi sorunlarının bulunduğu ifade etmişlerdir. Öğretmenlerin yarısı açık uçlu ve kısa cevaplı sorulara geçilmesini öğrenciler açısından yararlı görmekteyken, yarısı da olumsuz görmektedir. Ayrıca öğretmenlerin tamamı çoktan seçmeli soruların gerekli olduğunu düşünmektedir. Öğretmenlerin tamamına yakını dinleme, konuşma, okuma ve yazma becerilerini ölçmek için yazılı ve uygulamalı sınav yapılmasına ve değerlendirilmesine yönelik olumsuz görüşlere sahiptirler. Öğretmenler bu uygulamanın öğretim programını yetiştirememesi, zaman ve kâğıt kaybı, uygulamada farklılıklar yaşanması, içe kapanık öğrencilerin kendilerini yeterince ifade edememesi, puanlamada zorluklar yaşanması gibi sorunlara neden olduğunu düşünmektedir. Öğretmenlerin tamamı en çok sorun yaşadıkları dil becerisinin konuşma becerisi olduğunu belirtmiştir. Bunun nedenleri arasında özgüven eksikliği ve anksiyete, kendilerini arkadaşları ile kıyaslamaları, verilen notları sorgulamaları, kendilerini ifade etmede yetersizlik, sınıfların kalabalık olması, çoktan seçmeli sorulara alışmış olmaları ve konuşma becerisine yönelik yeterli uygulama yapılmamasını dile getirmişlerdir. Araştırma sonuçlarına göre ortak sınav uygulamasının devam edilmesi ancak yaşanan sorunların giderilmesi, ortak sınavlarda farklı soru tiplerine yer verilmesi, konuşma becerisine yönelik uygulamalara öğretim programında yer verilmesi önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: Ortak yazılı sınavlar, Türkçe öğretmenleri, öğretmen görüşleri

Abstract

The aim of this study is ‘to determine the opinions of Turkish teachers about common written exams. The research was carried out with a total of 10 Turkish language teachers working in Çorum province by using convenience sampling. In the study, phenomenological design, one of the qualitative research methods, was used. The research data were obtained through an open-ended questionnaire consisting of four questions and subjected to content analysis. In the study, it was concluded that teachers had positive opinions about common written exams.

However, they stated that there were problems such as the questions not being bagged separately for each class, level differences between schools, differences in student levels, cultural differences, late reading of exams, high scores per question, and contradiction with the Ministry's purpose. Half of the teachers see the transition to open-ended and short-answer questions as beneficial for the students, while half of them see it negatively. In addition, all of the teachers think that multiple choice questions are necessary. Almost all of the teachers have negative opinions about the use of written and practical exams to measure listening, speaking, reading and writing skills. Teachers think that this practice causes problems such as not being able to complete the curriculum, waste of time and paper, differences in practice, introverted students not being able to express themselves sufficiently, and difficulties in scoring. All of the teachers stated that the language skill they had the most problems with was speaking. Among the reasons for this, they mentioned lack of self-confidence, anxiety, comparing themselves with their friends, questioning the grades given, inadequacy in expressing themselves, crowded classes, being used to multiple-choice questions and not enough practice for speaking skills. According to the results of the research, it is recommended that the common exam practice should be continued but the problems experienced should be eliminated, different question types should be included in the common exams, and applications for speaking skills should be included in the curriculum.

Keywords: Common written exam, Turkish language teachers, teacher opinions

THE PLACE OF BACIYAN-I RUM ORGANIZATION IN WORKING LIFE
BACIYAN-I RUM TEŞKİLATI'NIN ÇALIŞMA HAYATINDAKİ YERİ

SEVGİ IŞIK EROL

Doç. Dr. Batman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü,
ORCID.org/0000-001-9925-1704

Özet

Bacıyan-ı Rum, Selçuklular döneminde Anadolu'ya göç eden Türkmen kadınlarının oluşturduğu bir kadın örgütüdür. Örgütün kurucu lideri Fatma Bacı'dır. 13. yüzyılda Anadolu'ya göç eden bu Türkmen kadınları, yürüttükleri pek çok ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyet ve Hacı Bektâş-ı Velî'den edindikleri ilke ve değerlerle Anadolu'nun Türkleşmesine ve İslamlaşmasına büyük katkıda bulunmuşlardır. Tıpkı Ahilik Teşkilatı'nda olduğu gibi Bacıyân-ı Rûm Teşkilatı'nda da kadınlar usta-çırak ilişkisi içerisinde eğitim sistemine tabi tutularak ekonomik hayata katılmaları sağlanmıştır. Ahilik Teşkilatı ile Bacıyan-ı Rum Teşkilatı arasında amaçları açısından bir fark bulunmadığından Bacıyan-ı Rum Teşkilatı, Ahilik Teşkilatı'nın değer sistemini benimsemiş ve bu sayede büyük kazanımlar elde etmiş Türk kadınlarından oluşan bir teşkilattir. Böylece Bacıyan-ı Rum Teşkilatı'ndaki kadınlar örgü-dokuma, misafir ağırlama, askeri faaliyetler, dini-tasavvufi ve eğitici faaliyetler başta olmak üzere birçok sosyal ve ekonomik faaliyette aktif olarak yer aldılar. Çalışmamızda dünya tarihindeki ilk kadın örgütü olarak bilinen Bacıyan-ı Rum Teşkilatı'nın sınırlı kaynaklar çerçevesinde mahiyetini ve çalışma hayatındaki yerini tespit etmeye çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Fatma Bacı, Bâciyân-ı Rûm, Ahiyan-ı Rum, Anadolu Selçukluları, Çalışma Hayatı.

Abstract

Bacıyan-ı Rum is a women's organization formed by immigrant Turkmen women in Anatolia during the Seljuk reign. The founding leader of the organization is Fatma Bacı. These Turkmen women, who migrated to Anatolia in the 13th century, contributed greatly to the Turkification and Islamization of Anatolia with many economic, social and cultural activities they carried out and the principles and values they acquired from Hacı Bektâş-ı Velî. In the Bacıyân-ı Rûm Organization, just like in the Ahi Organization, women were enabled to participate in economic life by being subject to the education system within the master-apprentice relationship. Since there is no difference between the Ahi Organization and the Bacıyan-ı Rum Organization in terms of their aims, the Bacıyan-ı Rum Organization is an organization consisting of Turkish women who have adopted the value system of the Ahi Organization and thus achieved great gains. Thus, women in the Bacıyan-ı Rum Organization actively took part in many social and economic activities, especially knitting-weaving, hosting guests, military activities, religious-mystical and educational activities. In our study, we tried to determine the nature and place of Bacıyan-ı Rum Organization, known as the first women's organization in world history, in working life within the framework of limited resources.

Keywords: Fatma Bacı, Bacıyan-ı Rum, Ahiyan-ı Rum, Anatolian Seljuks, Working Life.

1. GİRİŞ

13. yüzyılda Anadolu'da Türkler tarafından kurulan Ahilik Teşkilatı'nın özgünlüğü bir yana, Anadolu Türklerinin ekonomik, sosyal, kültürel, dini ve siyasi hayatında oynadığı rol çok büyüktür. Bu bağlamda öncelikle göçebe yaşamdan yerleşik hayata geçiş hızlanmış; o zamana kadar çoğunlukla Türk olmayan yerel halkın elinde olan sanat ve ticaret hayatına Türkler de katılmaya başlamış ve ona farklı bir canlılık kazandırmıştır. Ayrıca Türk esnaf ve sanatkarları toplumda ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuş ve giderek şehir ekonomisinde söz sahibi olmaya başlamışlardır (Çağatay, 1974: III). Bu kapsamda Ahilik Teşkilatı, “*Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde Anadolu'da yaşayan halkın ekonomi, ticaret, bilim, sanat gibi çeşitli mesleki alanlarda yetişmesini, ahlaki açıdan eğitilmesini ve çalışma yaşamının güzel insan erdemleri üzerine düzenlenmesini sağlayan bir kuruluştur*” (Adanaesob, 2024). Ahi Evran, toplumun meslek ve sanat alanlarında eğitimini ve ahlaki gelişimini esas alan dini, sosyal ve ekonomik bir örgüt olan Ahilik Teşkilatı'nın kurucusudur (Aydın, 2015: 88). Ahi Evran'ın eşi Fatma Bacı da “*Bacıyan-ı Rum*” adlı teşkilatla kadının gücünü ekonomik hayata dahil ederek kadınlar arasında dayanışma ve iş birliği kurarak Ahilik Teşkilatının değerlerine katkıda bulunmuştur (Balcı, 2023:957). Bacıyan-ı Rum Teşkilatında kadınlar; ekonomik, sosyal, kültürel, dini ve askeri alanlarda etkin rol üstlenerek sanat ve ticaret ahlakının oluşmasında, yayılmasında ve Anadolu'nun vatan haline getirilmesinde büyük çabalar göstermiştir (Esnaf, Sanatkârlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, 2021: 30). Dolayısıyla Anadolu insanı güçlü yapısıyla köklü bir medeniyet inşa etmiştir ve bu Anadolu medeniyetinin inşasında kadınların ve Bacıyan-ı Rum Teşkilatının etkinliği şüphesiz yadsınamaz bir öneme sahiptir. İslam'ın kabulüyle birlikte kadın yaşadığı toplum tarafından değer kazanmaya başlamıştır (İslam İktisadı, 6 Aralık 2020).

Esasen Türk tarihinde kadınlar sosyal ve siyasal hayatta her zaman önemli bir konuma sahip olmuşlardır. Göktürklerde, Hunlarda, Oğuzlarda ve Uygurlarda hükümdarların eşleri, Hakanlar gibi soylu bir soydan seçilir ve Hakanların yanında Hatun unvanı verilerek her konuda söz sahibi olurlardı. Türk kadınının itibarı Türklerin Müslüman olmasından sonra da devam etmiştir. Zira Karahanlılar, Harzemşahlar ve Selçukluların tarihi bunun örnekleriyle doludur. Bunların arasında naip olarak devleti idare edenler, devlet reisliği yapanlar ve devlet siyasetine yön veren kadınlar da vardı. Ömer Lütfi Barkan'ın araştırmaları, İbn Batuta'nın verdiği bilgiler, Dede Korkut, Danişmendnâme ve Menakıbnâme gibi eserler, kadınların Anadolu'da çok önemli sosyal, siyasi, kültürel askeri ve faaliyetlerde bulunduğunu gösteren örneklerle doludur (Döğüş, 2024). Türk kadını tarih boyunca aile yönetiminden devlet yönetimine kadar uzanan her alanda aktif rol üstlenmiştir. Tarihi Orta Asya'ya kadar uzanan Türk kadını, köklerini Anadolu'ya yansıtmış ve İslam'dan aldığı güçle Anadolu'da Bacıyan-ı Rum adı verilen dünyanın ilk kadın teşkilatını kurarak geçmişten gelen aktif rolünü kurumsallaştırmıştır (İslam İktisadı, 6 Aralık 2020). Kuruluşu ve işleyiş şekli ne olursa olsun, Bacıyan-ı Rum Teşkilatının toplumda boşluk ve eksikliğin olduğu bir konuda kadınların örgütlenmesi dikkate alınarak oluşturulmuş bir teşkilat olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle Bacıyan-ı Rum Teşkilatı kadının o günün toplumunda ekonomik, sosyal, kültürel, hatta askeri ve siyasi alanda ne kadar etkin bir rol oynadığının en somut göstergesidir (Aksoy, 2016: 16).

2. FATMA BACI

Bacıyan-ı Rum Teşkilatı'nın kurucusu Fatma Bacı, Ahilik Teşkilatı'nın kurucusu Ahi Evran'ın eşi ve Menâkıb-ı Evhadü'd-Din Hamid el-Kirmâni'nin kızıdır. Kadınların eğitim ve öğretimine önem veren Kirmani, kızlarına düzenli eğitim vererek onların bir el sanatını öğrenmeleri için özel ve azami çaba gösterdi. Kadınların eğitim ve öğretimine büyük önem veren bir babanın kızı olan Fatma Bacı, yaşadığı toplumdaki kadınların din, tasavvuf ve el sanatları alanlarında eğitim almasını sağlamıştır (Arasuygmer, 2024).

Fatma Bacı, Anadolu kadınlarının bir araya gelmesini, örgütlenmesini, meslek ve sanat alanında çalışmasını sağladı. Kızların eğitim ve öğretimine yönelik bu babadan kalma uygulama, Bacıyan-ı Rum Teşkilatı'nın temel felsefesini oluşturdu (Çavuş, 2023: 63). Bu kapsamda Bacıyân-ı Rûm'un bahsinin geçtiği bilinen ilk eser Âşık Paşazâde'nin “*Tevârih-i Ali Osman*” adlı eseridir (Çavuş, 2023: 60). En eski Osmanlı Devlet tarihi yazarı Âşık Paşazâde, Anadolu'da kurulan Ahilik Teşkilatı'nın yanı sıra bir diğer sosyal grup olan Bacıyan-ı Rum'dan da bahseder (Ticaret Bakanlığı, 2024). Ayrıca Âşık Paşazade Hacı Bektaş'ın (669/1271) Bacıyân-ı Rûm Teşkilatı'na olan yakınlığından ve Bacıyân-ı Rûm Teşkilatı'nın lideri "*Hatun Ana*"ya olan bağlılığından söz etmiştir (Bayram, 1981: 459). Hacı Bektaş'ın “*Menakıb-name'si olan Velayetname'de adı Fatma Bacı, Fatma Ana, Kadıncık Ana ve Kadıncık*” şeklinde sıkça geçmektedir (Bayram, 1981: 459-460). Hacı Bektaş Veli, Fatma Bacı'yı evlat edinmekle kalmamış, ona manevi emanetini de vermiştir. Adı geçen eserde Hacı Bektaş Veli'nin mezarını yaptırın kişinin Fatma Bacı olduğu da belirtilmektedir (Çavuş, 2023: 61).

Fatma Bacı'nın ne zaman doğduğu tam olarak bilinmese de babası Kirmanî'nin 1205 yılında Anadolu'ya gelmesiyle Fatma Bacı'nın bu tarihten sonra doğduğu kesinlik kazanır. Fatma Bacı'nın ilk çocuğunu 1261'den sonra doğurduğu bilgisine ve o dönemde yaşının 50'yi geçmeyeceğine dair tıbbi verilere dayanarak, Fatma Bacı'nın 1213'ten sonraki birkaç yıl içinde doğmuş olması kuvvetle muhtemeldir (Köken ve Örnek Büken, 2018: 115). Örgü ve dokuma sanatlarını öğrenen Fatma Bacı, Bacıyân-ı Rûm Teşkilatı'nın ilk kurulduğu Kayseri Külahduzlar Mahallesi'nde örgü ve dokuma işlerinde bacılarla birlikte faaliyet göstermiştir (Deveci, Aralık 2021: 805). Fatma Bacı'nın Moğol istilası sonucunda yaklaşık 15 yıl boyunca esir tutulduğu ancak babasının itibarı nedeniyle Moğolların Fatma Bacı'ya kötü davranmadığı belirtilmektedir (Deveci, Aralık 2021: 803). Moğol istilasından sonra esaretten kurtulan Fatma Bacı, Kırşehir'e yerleşerek maiyetindeki kadınlarla birlikte çalışmalarına burada devam etmiştir (Deveci, Aralık 2021: 805). Hayatının sonlarına doğru Kırşehir'e gelen Fatma Bacı, 13. yüzyılın son çeyreğine doğru burada vefat etmiştir. Fatma Bacı, “*Ankara'nın Polatlı ilçesinin kuzeydoğusundaki Bacı köyüne defnedildi kabri burada bulunmaktadır*”. Eymine (Emine) Ana ise Fatma Bacı'nın ablasıdır. Halk arasında bu isim Haymana'ya dönüşmüş ve bugün Ankara'nın bir ilçesine bu Türkmen bacının adı verilmiştir. Ayrıca Eymine Ana, Osmanlı devletinin kurucusu Osman Gazi'nin babaannesi ve Ertuğrul Gazi'nin annesi olarak da tarihe geçmiştir (Köken ve Örnek Büken, 2018: 115).

3. BACIYAN-I RUM TEŞKİLATI

Âşık Paşazâde (886/1481) “*Tevârih-i Ali Osman adlı eserinde 13. yüzyıl Anadolu'sunda Türkmenler arasındaki sosyal grupları Gaziyân-ı Rûm (Anadolu Gazileri), Ahiyân-ı Rûm (Anadolu Ahileri), Abdalân-ı Rûm (Anadolu Abdalları) ve Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları)*” diye dörde ayırmıştır (İslam İktisadı, 6 Aralık 2020; Çubukçu, 2015: 218). Dolayısıyla Anadolu Selçukluları döneminde Âşık Paşazâde'nin “*Ahiyan-ı Rum*” adını verdiği ve Türkmen erkeklerin üye olduğu Ahilik Teşkilatı olarak bilinen örgütün yanı sıra, o günkü toplumda Türkmen kadınlarının kurduğu “*Bacıyan-ı Rum*” adlı bir örgütün daha olduğu anlaşılmaktadır (Bayram, 1981: 457). Nitekim Âşık Paşazâde'nin tarihinde Bacıyan-ı Rum'un dört sosyal grup arasında yer alması, bu birliğin Ahilik Teşkilatı kadar önemli hizmetlerde bulunduğunu düşündürmektedir (Ticaret Bakanlığı, 2024). Zira Ahilerin aslında 13. yüzyılın ilk yarısından itibaren Anadolu ve Rumeli'nin bir bölümünde yurt edinen Türkler olduğu Osmanlı belgelerinden anlaşılmaktadır. Ahiler, Anadolu şehir ve köylerinde Türkleşmeyi ve İslamlaşmayı teşvik ettikleri gibi en ücra köy ve kasabalara giderek zaviyeler kurarak buraların şehirleşmesini de sağlamışlardır (Erdoğan, 2000: 42). Anadolu'da kurulan ve sayıları binleri bulan bu zaviyelerin kurucuları arasında “*Bacı Ana, Sağrı Hatun, Savma Hatun*” gibi kadın isimlerine rastlanmaktadır.

İbn Batuda'nın da eserinde Bacıyan-ı Rum'dan sıkça söz etmesi, Anadolu'da Ahilik Teşkilatı'nın yanında Bacıyan-ı Rum'un varlığını güçlendiren bir durumdur (Ticaret Bakanlığı, 2024).

Kelime olarak “*Anadolu Bacıları*” anlamına gelen Bacıyan-ı Rum Teşkilatı, Anadolu'nun Türkleşmesini ve İslamlaşmasını sağlayan dört sosyal gruptan biridir (İslam İktisadı, 6 Aralık 2020). Bu kadın teşkilatına “*Fakiregan (Derviş Hanımlar)*” denilse de bu kadın ve genç kızların birbirlerine “*bacı*” diye hitap etmeleri nedeniyle bu kadın ve kızların oluşturduğu teşkilata daha çok “*Bacıyan (Bacılar)*” denildiği anlaşılmaktadır (Tarih Haber, 3 Kasım 2015; Tatlılıoğlu, 2012: 81). Anadolu'da “*bacı*” kelimesi abla veya kız kardeş anlamına gelir ve bacı kelimesi bugün Anadolu'nun birçok şehrinde hala yaygın olarak kullanılmaktadır. “*Rum*” kelimesi Anadolu anlamına gelmektedir (Varnalı, Haziran 2022: 49). Bilime, sanata ve ahlaka büyük önem verilen Ahilik Teşkilatı'nda kadınların sosyal ve ekonomik hayatta önemli bir yer alması, Bacıyan-ı Rum Teşkilatı'nın kurulmasında önemli bir etkidir (İstesob, 11 Mayıs 2015). Böylece Anadolu'nun maddi ve manevi kalkınmasına büyük katkılarda bulunan Ahilik Teşkilatı'na benzeyen Bacıyan-ı Rum Teşkilatı, dünyanın ilk kadın teşkilatıdır (İslam İktisadı, 6 Aralık 2020).

Âşık Paşazâde'nin “*Bacıyan-ı Rum*” adını verdiği bu grup üzerinde ilk kez “*Alman Müsteşrik Franz Taeschner*” durmuştur. Franz Taeschner o dönemin toplumunda kadınların örgüt kurmasını o kadar imkânsız bulmuştur ki, bunun bir kopyalama hatası veya yanlış anlama sonucu Âşık Paşazâde tarafından ortaya atıldığını kabul etmiştir. Franz Taeschner'a göre “*Hâciyân-ı Rûm (Anadolu Hacıları)*” veya “*Bahşiyân-ı Rûm (Anadolu Sihirbazları veya Ruhaneler)*” ifadeleri bir kopyalama hatası sonucu “*Bacıyan-ı Rum*” şeklinde yazılmış olabilir. Fuad Köprülü, Âşık Paşazâde'nin “*Bacıyan-ı Rum*” adını verdiği grup hakkında verdiği bilgileri ilk kez Bektaşî rivayetleri ve diğer kaynaklarla doğrulamıştır. Fuad Köprülü, Franz Taeschner'in öne sürdüğü iddiaların hiçbir şekilde doğru olamayacağına dikkat çekerek, gerçekten de Anadolu Selçuklu döneminde ve Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş döneminde Türkmen kadınlarının mensup olduğu bir örgütün var olduğuna dikkat çekmiştir (Bayram, 16 Eylül 2010). Dolayısıyla Bacıyan-ı Rum'un varlığına inanmayan Franz Taschner, bu teşkilattan ilk kez bahseden Osmanlı tarihçisi Âşık Paşazâde'nin yazmaların çoğaltılması sırasında yapılan bir yazım hatası sonucu ortaya çıktığını iddia etse de Bacıyan-ı Rum Teşkilatı dini ve ahlaki açıdan zengin, askeri hayattan ekonomiye kadar her alanda faaliyet gösteren kadınları yetiştiren bir eğitim merkezi olarak tarihte haklı yerini almıştır (Tarih Haber, 3 Kasım 2015).

Osmanlı kronikleri, Osmanlı İmparatorluğu'nun ortaya çıkışı sırasında Türkmen kadınların da sınır bölgelerinde faaliyet gösterdiğinden bahsetmektedir. Fuad Köprülü'nün belirttiği gibi Türkmen kadınlarının Anadolu'daki faaliyetleri hakkında en fazla bilgi veren yazar “*Mağribli seyyah İbn Battuta*”dır. Battuta 14. Yüzyılın ortalarında yani Orhan Gazi zamanında Anadolu'nun birçok yerinde Türkmenlerin arasında yer almış ve Türkmen kadınlarının çeşitli faaliyetlerine şahit olduğunu belirtmiştir. Benzer şekilde “*Niğdeli Kadı Ahmed*”, 1340 yılında tamamladığı “*el-Veled'üş-Şefik*” adlı eserinde “*Tapduklu Türkmen dervişlerinin eşlerinin Niğde civarındaki faaliyetlerini*” anlatmıştır (Deveci, Aralık 2021: 802-803). Ayrıca ünlü “*Süryani tarihçi Malatyalı Ebu'l-Ferec Gregory*”nin de bir sebepten dolayı bu kadın örgütünden bahsettiği anlaşılmaktadır. Konuyla ilgili araştırmacılara göre Bacılar Teşkilatı'nın nitelik ve faaliyetlerine ilişkin en ilginç bilgiler “*Menâkıb-ı Evhadü'ddin-i Kirmânî*”de bulunmaktadır (Tatlılıoğlu, 2012: 81).

Bacıya-ı Rum Teşkilatı, Anadolu Türk kadınlarını gerektiğinde kültür, sanat, edebiyat, ekonomik ve sosyal alanlarda gelişmelerini sağlamak üzere örgütlediği gibi, gerektiğinde düşmanlara karşı vatan müdafaasında eşlerinin yanında savaşmalarını da örgütlemiştir (İstesob, 11 Mayıs 2015).

Dolayısıyla Bacıya-1 Rum Teşkilatı, “*ekonomik, sosyal, eğitim ve kültür alanlarında maddi ve manevi yapıyı harmanlayarak Anadolu’yu Anadolu yapan yapının özünü*” ortaya çıkarmıştır. Bacıya-1 Rum Teşkilatı, Anadolu'daki kadınlar arasında misafirperverliğin, yardımseverliğin, doğruluk ve şefkatin gelişmesine katkıda bulunurken, aynı zamanda İslam anlayış ve hoşgörüsünün, Türk kültürünün ve Türk dilinin kadınlar arasında yayılmasını da hızlandırmıştır (İslam İktisadı, 6 Aralık 2020). Türklerin zamanla Anadolu'da kaybolmaması ve burayı yurt edinmesi bu altyapı kuruluşları sayesinde olmuştur. Böylece Fatma Bacı önderliğinde kurulan Bacıya-1 Rum Teşkilatı, Anadolu'nun İslamlaştırılmasından askeri teşkilatlanmasına kadar önemli görevler üstlenmiştir. Bu kuruluşlar, Anadolu'nun hızlı fetihlerle elde edilen topraklarda Türk ve İslam toprağı olmasını sağladığı gibi bu topraklarda Türk ve İslam medeniyetinin kurulmasında da önemli rol oynamıştır. Bu dönemde kurulan Ahilik Teşkilatı ve bu teşkilatın kadın örgütü olan Bacıya-1 Rum Teşkilatı, Anadolu'nun İslamlaşmasına ve siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel kalkınmasına öncülük eden grupların en önemlisidir (Mengütay, 2018: 37).

Bacıyan-1 Rum Teşkilatı’ndaki eğitim hem mesleki hem sanatsal hem kültürel hem de tasavvuf eğitimini kapsadığı için kendilerini çok yönlü geliştirebildiler ve hayatlarına daha geniş bir perspektiften yön verecek kararlar alma fırsatı buldular. Bacıyan-1 Rum Teşkilatı’nda kadınlar usta-çırak ilişkisi çerçevesinde mesleğini yeteneklerine göre ve uygulamalı olarak ustadan öğreniyorlardı (Akgül, 2014). Özetle, Bacıyan-1 Rum Teşkilatı’nın kadın üyelerinin yürüttüğü faaliyetler aşağıdaki gibi beş temel alanda özetlenebilir.

- “*Dokumacılık ve örgücülük gibi el sanatları*”,
- “*Askeri destek faaliyetleri*”,
- “*Misafir ağırlama*”,
- “*Dini ve tasavvufi faaliyetler*”, (Yüce ve Keleş, 2021: 276).
- “*Sanat ve meslekte intisab- eğitim faaliyetleri*”dir.

Bu organizasyonda eğitim sistemi uygulamalı olarak bir ustanın gözetiminde yürütülüyordu. Başka bir deyişle talebe, hocanın öğretme ortamından geçmek zorundaydı. Bu nedenle her bacının sanatını öğrendiği bir ustası olması gerekir. Usta, öğrencisinin hem eğitiminden hem de ticari faaliyetlerinden sorumludur. Yani meslek adayı ustadan hem teorik hem de uygulamalı eğitim alacaktı. Dolayısıyla Bacıyan-1 Rum Teşkilatı sadece mesleki bir faaliyet değil, aynı zamanda bir eğitim ve öğretim kurumuydu. Aslında bu kurum sadece usta yetiştirmekle kalmıyor, aynı zamanda standartları belirleyen ve uygulamayı denetleyen bir denetim kurumu gibi hizmet ve üretim sağlamanın usul ve yöntemini de öğretiyor ve denetliyordu. Bacıyan-1 Rum Teşkilatı bir yandan üretime katkı sağlarken diğer yandan da Ahi tekkeleri ve zaviyelerdeki misafirlerin ağırlanmasıyla ilgili hizmetler veriyordu. Bacıyan-1 Rum Teşkilatı gerektiğinde savaflara bizzat katılmış ve askeri alanda da faaliyet göstermiştir (Yüce ve Keleş, 2021: 277). Öte yandan tüm bu başarılı faaliyetlere rağmen Moğolların Anadolu’yu işgal etmesi ve Anadolu Selçuklu Devleti’nin Moğol egemenliğine girmesiyle, Moğollar, kendisine direnen Ahilik Teşkilatı ile Bacıyan-1 Rum Teşkilatı’nı da feshetmiştir. Böylece bu örgüt 14. yüzyılda tamamen dağılmıştır (Tuic Akademi, 28 Aralık 2020).

4. BACIYAN-1 RUM TEŞKİLATI VE ÇALIŞMA HAYATI

Ahi Evran Anadolu’ya gelerek Kayseri’ye yerleşmiş ve halka rehberlik etmeye başlamıştır. Kayseri’de el emeğiyle geçimini sağlayan Ahi Evran, Türkistan’dan gelen insanları tek çatı altında toplayıp örgütlemiştir. Fütüvvetnamelerden yararlanarak bir nevi teşkilat nizamnamesi yazmıştır. İslam ahlakını esas alan bu düzenlemeyi esnaf ve sanatkârlar arasında uygulamıştır.

Aralarında İslam ahlakına dayalı bir birlik ve kardeşlik kurmuştur. Böylece “*Ahilik Teşkilatı*” ortaya çıkmıştır. Öte yandan hocası Evhadüddin Kirmani'nin kızı olan eşi Fatma Bacı da Bacıyan-ı Rum Teşkilatı'nı kurmuştur (Gündüz vd., 2019: 87). Dolayısıyla Ahilik Teşkilatı sadece erkekleri değil aynı zamanda kadınların da eğitilmesini sağlamıştır. Nitekim Ahi Evran Veli'nin eşi Fatma Bacı'nın kurduğu Bacıyan-ı Rum Teşkilatı ile de kadınları eğitmiş, onları mesleğe, işlerine ve evlerine bağlı yetiştirmişlerdir. Kadınların meslek sahibi olmasını sağlamışlar, onları üretici haline getirmişlerdir. Bu anlamda Bacıyan-ı Rum'un dünyadaki ilk kadın sivil toplum kuruluşu olduğu belirtilmektedir (Kırşehir Valiliği, 2024).

Esasen 1205 yılında Kayseri'ye gelen Ahi Evran, yerel nüfusu Ermeniler, Rumlar ve çok az sayıda Hıristiyan Türk ve daha sonra buraya göç eden Müslüman Türkmenlerden oluşan bir Kayseri ile karşılaşmıştır. Etnik ve dini farklılıkların yanı sıra siyasi istikrarsızlıklar nedeniyle de kendisini yalnız hisseden, zorluklarla yaşayan bir Müslüman Türk grubuyla ile karşı karşıya kalmıştır. Zira “*Orta Asya'dan göç ederek Kayseri'ye yerleşen Türkler arasında Ahmed Yesevi dervişleri ve alimleri yanında esnaf ve sanatkarlarda*” vardı. Bu esnaf ve sanatkarlar, yerel Ermeni ve Rum (Bizanslı) meslektaşlarıyla rekabet edebilmek, meslek ve ticaretlerine tutunabilmek için birlik ve beraberliğe ihtiyaç duyuyorlardı. Bu ihtiyacı çok iyi tespit eden Ahi Evran, öncelikle “*Kayseri esnaf ve sanatkarlarını bir birlik altında toplamıştır*”. Ahi Evran daha sonra “*sanat ve ticaret ahlakını, üretici ve tüketicinin çıkarlarını güvence altına almıştır*”. Böylece “*Kayseri halkının zor şartlar altında hayatta kalma ve direnme gücünü kazanmasını sağlamıştır*”. Nitekim Ahi Evran'a göre, Kayseri halkının ekonomik durumunun yükselmesi ve başkalarına muhtaç olmadan onurlu bir şekilde yaşayabilmesi için herkesin bir sanat veya meslek sahibi olması gerekiyordu (Ecer, 2001: 11).

Tüm bu gelişmeler neticesinde debbağlık (dericilik) mesleğiyle uğraşan Ahî Evran, Kayseri'ye yerleşerek debbağ atölyesi kurmuş ve burada ustalar yetiştirmiştir (Bayraktar, 3 Ekim 2022: 8; Kırşehirsob, 2024). Debbağlar atölyesinin büyümesi, kalfa ve ustaların artmasıyla birlikte burası debbağlar çarşısına diğer bir ifadeyle dericiler sanayi sitesine dönüşmüştür (Kocaaslan, 2018: 9; Bayraktar, 3 Ekim 2022: 8). Bu sanayi sitesinde tüm ustaların lideri olarak görev yapan Ahi Evran, tarih boyunca debbağların ustası ve 32 çeşit ustadan oluşan bir grubun lideri olarak kabul edilmiştir (Karaman, 2014: 96). Doğal olarak buradaki atölyelerde deri işlenirken yan ürün olarak yün ortaya çıkmıştır. Bu yünün israfını önlemek, değerlendirmek ve işlemek amacıyla Ahi Evran, eşi Fatma Bacı'nın önderliğinde kadın ve kızları örgü ve dokumaya yönlendirmiş, kadınlar hem sanat öğrenmiş hem de ekonomik alana destek olmuşlardır. Fatma Bacı o dönemin sosyal şartları gereği hem kadınları eğitmiş hem de yan ürünlerin işlenmesinde liderlik yapmıştır. Zamanla Bacıyan-ı Rum kadınlarının eğitim ve sanat öğrenimi Anadolu'ya yayılmıştır (Arasuygmer, 2024).

Esas itibarıyla bu iki teşkilat, devletin yeniden yapılanma çalışmaları sırasında “*Selçuklu Sultanı I. Gıyaseddin Keyhüsrev*”in desteği ve himayesiyle Kayseri'de kurulmuş ve gelişmiştir (Kocaaslan, 2018: 9). Böylece Ahiler'in Kayseri'de kurduğu sanayi sitesinde kadınlara yönelik işyerlerinin bulunmasıyla, Bacıyan-ı Rum Teşkilatına mensup kadınlar bu sanayi sitesinde keçecilik, çadırıcılık, kilim, halı, örgü, nakış, dokuma, ipek ve pamuk ipliği üretimi gibi el sanatları ve mesleklerini icra edebilme imkanına kavuşmuştur (Urfaesob, 2024). İlerleyen dönemde, Yeniçerilerin kullandıkları “*bükme elif tac*” adı verilen “*ak börklerinin*”, “*askeri üniformalarının*” ve diğer giysilerinin Bacıyan-ı Rum Teşkilatı'nın atölyelerinde üretilmiştir. Bacıyan-ı Rum Teşkilatı'nda üretilen kumaş ve halılar, İstanbul başta olmak üzere diğer Hıristiyan topraklarına ihraç edilmiştir (Özköse, 2003: 271). Bacıyan-ı Rum Teşkilatı Anadolu tekstil sektörünün öncüleri durumuna gelmiştir. Nitekim halı ve kilim dokumak için farklı kalınlık ve renkte ipliğe ihtiyaç vardır. İplik ihtiyacını karşılamak için yünden iplik yapımı ve boyanması da tekstil endüstrisini oluşturmuştur (Kocaaslan, 2018: 19).

Ahilik teşkilatı gibi Bacıyan-ı Rum Teşkilatı da mesleğe bağlılık konusuna büyük önem vermiştir. Bacıyan-ı Rum Teşkilatı'nda sanatın bir ustanın rehberliğinde öğrenilmesi tavsiye edilmiş ve bu geleneğin dışında sanat öğrenilmesine izin verilmemiştir. Bacıyan-ı Rum Teşkilatı bir eğitim ve öğretim merkezidir. Usta-çırak ilişkisi içerisinde devam eden bu eğitim merkezinde eğitim faaliyetleri; “*yamak olarak başlayıp çırak, kalfa ve usta*” olarak devam etmiştir. Bu yamaklıktan ustalığa kadar olan eğitim sürecinde ahlâk eğitimine de büyük önem verilmiş ve her sanatçının ahlâk eğitimi almadan mesleğini icra etmesine izin verilmemiştir (Köken ve Örnek Büken, 2018: 117-118). Bacıyan-ı Rum Teşkilatı'nda “*her bacının sanatını öğrendiği bir usta-bacısı*” vardı. Bu usta, “*mesleğini öğrettiği bacının eğitiminden ve daha sonraki ticari faaliyetlerinden sorumluydu*”. Bacıyân-ı Rum Teşkilatı esas itibarıyla eğitimin verildiği bir ocağın ötesinde, girişimciliğin teşvik edildiği, üretim ve sosyal hizmet sunma yöntemlerinin öğrenildiği bir yer olmuştur (Akgül, 2021: 120).

Bacıyan-ı Rum teşkilatında kadınlar Ahilik kültürü kapsamında hem mesleki ve teknik hem de ahlaki eğitim almış, iş ve ticaret hayatını öğrenmişlerdir. O dönemin şartlarında kadınlar erkeklerin sohbetlerine katılamıyorlardı. Bu durumda hoca ile kadınlar arasında aracı olarak Bacıyan-ı Rum Teşkilatı'nın lideri olan “*Ana-Bacılar*”, Ahilik Teşkilatı'ndaki eğitimi Bacıyan-ı Rum Teşkilatı'ndaki kadınlara aktararak onların da aynı eğitimi almalarını sağlamıştır. Diğer bir ifadeyle bu uygulamayla Bacıyan-ı Rum Teşkilatı'ndaki kadınların da ticari ahlaki öğrenmeleri sağlanmıştır. Böylece Bacıyan-ı Rum Teşkilatında kadınlar da tıpkı Ahiler gibi ticari hayatlarını belirli kurallara göre yürütüyor, üretim ve hizmetlerini Ahilik ahlakına uygun olarak sürdürüyorlardı (Akgül, 2021: 120).

Bacıyan-ı Rum, sadece sanatkâr yetiştirmeye yönelik değil, aynı zamanda tasavvuf eğitimi ve iş ahlakının öğretilmesine yönelik bir eğitim merkeziydi. Bacıyan-ı Rum'un kadınlar için bu kadar çok boyutlu bir yapıya kavuşturulmasında Fatma Bacı'nın babası Evhadeddin-i Kirmani'nin kadınların eğitimindeki etkisi yadsınamaz. Bacıyan-ı Rum Teşkilatı, çıraklık eğitim merkezleri aracılığıyla kız çocuklarına mesleki eğitim vermesi nedeniyle “*mesleki eğitim modelinin ilk örneklerinden biri olarak*” kabul edilmektedir. Dönemin eğitimi, kadının mesleki öğrenim sürecini, zaviyelerde verilen ahlâk, tasavvuf ve sosyal hayata ilişkin bilgileri kapsayan bir eğitimidir (Sabancılar Eren, 2024: 173). Ahilik kültürü ekonomik, sosyal, kültürel, dini ve ahlaki ilkeleriyle bireylerin hak ve özgürlüklerine özel önem vermektedir. Ahilik Teşkilatı'nın erkek mensuplarına, “*Elinize, belinize ve dilinize sahip çıkın!*” tavsiyesi veriliyordu. Yani hırsızlık yapmayın, başkasının şerefine göz dikmeyin, başkasının hakkında kötü konuşmayın (Tatlılıoğlu, 2012: 83-84). Bu tavsiye kadınlara “*Aşınıza, eşinize, işinize sahip çıkın!*” şeklinde verilmiştir (Köken ve Örnek Büken, 2018: 117). Bu söz, Bacıyan-ı Rum Teşkilatı'nın temel ilkesi haline gelmiştir. Tasarruf edin, çok israf etmeyin ki ocağınız/sobanız her zaman tüksün. Eşinize iyi bakın ki o da evinize bağlı kalsın. İşinize sahip çıkın; o halde akıllı ve becerikli olun ki evinizi düzenli tutabilesiniz (Ticaret Bakanlığı, 2024).

Kayseri'de kurulan ilk kadın örgütü olan Bacıyan-ı Rum Teşkilatı, kadınların kültürel, sosyal ve ekonomik kalkınmasında önemli adımlar atmanın yanı sıra, 1243 yılında Kayseri'nin Moğollar tarafından kuşatılması ve işgali sırasında şehrin savunmasında da önemli görev aldı. Nitekim Selçuklu Devleti'nin en önemli şehirlerinden biri olan Kayseri, Moğollar tarafından kuşatılınca “*Ahilerin ve Bacıyan-ı Rum Teşkilatı'nın kahramanca direnişine rağmen*” Moğolların eline geçmiştir. Bu dönemde Fatma Bacı'nın uzun süreli esareti ancak 1260'larda sona ermiş ve Anadolu'ya dönebilmiştir. Fatma Bacı, esareti sırasında kadınları teşkilatlandırmaya, mesleki ve tasavvuf eğitimi vermeye devam etmiştir. Moğolların Kayseri'yi istila etmesi ve Fatma Bacı'nın esaret altına alınmasıyla Bacıyan-ı Rum Teşkilatı kadınları Anadolu'nun birçok yerine dağılmıştır.

Bacıyan-ı Rum Teşkilatı gittikleri her şehir, kasaba ve yerleşim yerinde üretim faaliyetleriyle ekonomik hayata katılımlarını sürdürmekle kalmamış, aynı zamanda bu yeni yerlerdeki kadınları da örgütleyerek ekonomik hayata katkıda bulunmalarını sağlamıştır. Böylece Bacıyan-ı Rum Teşkilatı “*Anadolu'nun ücra köşelerine kadar yayılmış, kadınlara yeni istihdam alanları oluşturmuş, halı ve kilim dokumacılığı başta olmak üzere geleneksel Türk el sanatlarının gelişip günümüze aktarılmasına önemli katkılarda*” bulunmuştur (Kocaaslan, 2018: 16).

Bacıyan-ı Rum Teşkilatı, Ahi zaviyesine gelen misafirlerin yemeklerinin hazırlanmasında, savaş zamanlarında ordunun ihtiyaç duyduğu askeri kıyafetlerin üretiminde, savaş malzeme, alet ve teçhizatının bakım ve onarımında yardımcı olmuştur (Ticaret Bakanlığı, 2024). Ayrıca avlanan veya beslenen hayvanların etlerinin kadınlar tarafından işlenmesiyle sucuk, pastırma, konserve gibi yiyecek türleri ortaya çıkmıştır. Anadolu bacıları süttten “*kımız, yoğurt, peynir, tereyağı ve kaymak*” gibi süt ürünleri üretiyor ve bu ürünleri pazarlarda satıyordu. Böylece Bacıyan-ı Rum Teşkilatı Anadolu'da yeni bir yemek kaynağı ve yemek kültürü oluşturarak bu ürünleri dünyaya tanıtmıştır. Nitekim Türklerin tüm dünyaya tanıttığı yoğurt, Orta Çağ Avrupa'sında uzun yıllar ilaç olarak kullanılmış olup, dünyanın birçok dilinde yazılışı farklı olsa da Türkçe telaffuzu gibi telaffuz edilmektedir. Aynı şekilde kısrak sütünden yapılan kımız da Türklerin milli bir içeceği (Kocaaslan, 2018: 19). Bacıyan-ı Rum Teşkilatı'nın başarılı sosyal politika uygulamalarından biri de Ahilerin kadın kolu olarak yetim genç kızları koruma altına almaları, eğitim ve barınmalarından sorumlu olmalarıydı. Bunun dışında kimsesi kalmayan yaşlı kadınlara bakmak, genç kızları evlendirmek gibi sosyal hizmetler de sağlamışlar, maddi sıkıntı içinde olanlara yardım etmişlerdir (Ticaret Bakanlığı, 2024). Bacıyan-ı Rum Teşkilatı'nı başarıya ulaştıran bir diğer etken de bu örgütün tüm toplumu kucaklaması ve toplumsal fayda ya da üretici-tüketici dengesini kurmasıydı. Bu kuruluş, ilke ve tecrübeye dayalı, liyakati ön planda tutan, faaliyetlerini bu çerçevede yürüten, her sektörde standartlara uygun bir çalışma ortamı oluşturan, bu standartlara aykırı davranan imalatçıların faaliyetlerine son veren bir kuruluştur. Bacıyan-ı Rum Teşkilatı böylece sosyal kontrol ağını işler hale getirerek toplumun güvenini kazanmıştır (Yüce ve Keleş, 2021: 278).

5. SONUÇ

13. yüzyılda Anadolu'da kurulan ve birçok ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetleriyle Anadolu'nun Türkleşmesine katkıda bulunan Ahilik Teşkilatı'nın bir benzeri de Ahi Evran'ın eşi Fatma Bacı tarafından kurulan Bacıyan-ı Rum Teşkilatı'dır. Anadolu Selçuklu döneminde Âşık Paşazâde'nin “*Bacıyan-ı Rum*” adını verdiği bu teşkilat, yaşadıkları topluma sosyal, ekonomik, dini, kültürel ve hatta askeri hizmetlerde bulunan Anadolu Türkmen kadınlarının oluşturduğu dünyanın bilinen ilk kadın teşkilattır. Bacıyan-ı Rum Teşkilatı, Anadolu'da Türk-İslam medeniyetinin hâkim olmasını sağladığı gibi kadının gücünü ekonomik hayata dahil ederek kadınlar arasında dayanışma ve yardımlaşmayı da sağlayarak Anadolu topraklarının maddi ve manevi kalkınmasına büyük hizmetler sağlamıştır. Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinin sosyal ve ekonomik sisteminin özü Ahilik ve Bacıyan-ı Rum Teşkilatıydı. Bu iki teşkilatın temeli, “*çalışkanlık, kaliteli hizmet ve üretim, dürüstlük, kardeşlik, yardımseverlik ve helal kazanç*” gibi İslam ahlakı ve hukukunu esas alan ve örgütün tüzüğü görevi gören Fütüvvetnamelerdi.

Anadolu'ya gelerek Kayseri'ye yerleşen Ahi Evran, Kayseri'de debbağlık yapmaya başlamıştır. Debbağlar çarşısından çıkan artık yünleri değerlendirmek isteyen Anadolu Bacıları da Ahilerle birlikte öncelikle Kayseri'de eğitim görmüş ve debbağlar çarşısının yanındaki Külahduzlar çarşısında Ahilik sistemine göre önceleri örgü, dokuma gibi mesleklerini icra ederek ekonomik hayatta yer almaya başlamışlardır.

Daha sonraki dönemlerde Bacıyan-ı Rum Teşkilatı, “çadırıcılık, keçecilik, halı, kilim, dantel ve nakış” gibi çeşitli el sanatları ile uğraşarak ekonomiye önemli katkılarda bulunmuştur. Bu bağlamda Anadolu bacıları iplik eğirerek ve kumaşlar üreterek Osmanlı döneminin ilk piyade üniformalarını üretmişlerdir. Kıbrıs Rum Teşkilatı, “sucuk, pastırma, konserve” gibi et ürünlerinin yanı sıra “kıymız, kaymak yoğurt, peynir ve tereyağı” gibi süt ürünlerini de işleyerek bu ürünlerin pazarlarda ticaretini yapıyordu.

İktisadi hayattaki kadınlar hem mesleki ve teknik konularda hem de manevi konulardaki eğitim ihtiyaçlarını Bacıyan-ı Rum Teşkilatı’nda karşılıyordu. Bacıyan-ı Rum Teşkilatı’da Ahilik teşkilatı gibi mesleğe bağlılık konusuna büyük önem vermekteydi. Bu bağlamda mesleğe yeni başlayanlar için bir sanat dalında ustalaşmak, ustadan öğrenerek usta-çırak ilişkisi yoluyla sağlanmıştır. Esas itibarıyla her yeni şehir, kasaba ve yerleşim yerinde sanat ve mesleklerini başarıyla icra eden Bacıyan-ı Rum Teşkilatı, ekonomik hayatta varlığını sürdürebilen ender teşkilatlardan biridir. Temelini İslam inancına ve Türk kültürüne dayandıran ve tarih boyunca Türk toplumunda kadınların ekonomide yer almasını sağlayan bu örgütün yapılanma tarzı ve başarısı, günümüz Türk kadınlarına rol model teşkil etmesi açısından dikkatle okunmalıdır.

6. KAYNAKÇA

- Aydın, N. (Temmuz 2015). Ahilikte İş ve Ticaret Ahlakının Hz. Peygamber’in Sünnetindeki Temel Referansları. *BEÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(1), 87-103.
- Adanaesob. (2024). Ahilik Kültürü. <https://www.adanaesob.org.tr/ahilik-kulturu.php#:~:text=Ahilik%2C%20Sel%20C3%A7uklu%20ve%20Osmanl%C4%B1%20d%C3%B6nemlerinde,esas%20olarak%20d%C3%BCzenleyen%20bir%20%C3%B6rg%C3%BCtlenmedir>.
- Aksoy, İ. (2016). Toplumsal ve Siyasal Süreçte Türk Kadını. *Yasama Dergisi*, (32), 7-20.
- Arasuygmer. (2024). Fatma Bacı ve Bacıyan-ı Rum Hakkında. <https://arasuygmer.ahievran.edu.tr/fatmabaci/sayfa/FatmaBaciVeBaciyaniRumHakkinda/tr/752>
- Akgül, D. (2021). Kadının İş Hayatına Katılımında Bacıyân-Rûm Teşkilatı ve TOBB İl Kadın Girişimciler Kurullarının Katkıları. *Ahi Evran Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (Fütüvvet, Ahilik ve İktisadi Hayat Özel Sayısı), 114-131.
- Bayram, M. (16 Eylül 2010). Anadolu Bacıları (Bâciyân-ı Rum) ve Fatma Bacı Gerçeği. <https://www.ahilik.net/anadolu-bacilari-baciyani-rum-ve-fatma-baci-gercegi/>
- Bayram, M. (1981). Anadolu Selçukluları Devrinde Anadolu Bacıları (Bacıyan-i Rum) Örgütünün Kurucusu Fatma Bacı Kimdir?. *Bellekten*, 45/2(180), 457-472.
- Balcı, D. (2023). Türk Devlet Geleneğinde Ahilik Teşkilatı’nın Yeri ve Önemi. *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 6(3), 954-965.
- Bayraktar, H. (3 Ekim 2022). Selçukludan Günümüze Ahilik. Esnaf, Sanatkârlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü Hazırlayan, *Ahilik Panelleri Kitabı* içinde (8-13. ss.). Ankara: Türkiye Cumhuriyeti Ticaret Bakanlığı.
- Çavuş, C. C. (2023). Bacıyân-ı Rûm: Savaşçı, Üretici ve Derviş Anadolu Kadınları. Handan Asude Başal, Yunus Kaldırım ve Pınar Bahçeli Kahraman (Ed.), *Türk Dünyasında Kadın Olmak* içinde (59-68. ss.). Bursa: Bursa Kültür A.Ş.

- Çağatay, N. (1974). *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları 123.
- Çubukçu, H. (2015). Bâciyân-ı Rûm ve Anadolu Tasavvufundaki Yeri. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* (5), 217-231.
- Döğüş, S. (2024). Ortaçağ Anadolu'sunda Bir Kadın Teşkilâtı: Bâciyân-ı Rûm. <https://osmanli.org.tr/ortacag-anadolusunda-bir-kadin-teskilati-baciyan-i-rum/>
- Deveci, Ü. (Aralık 2021). Dede Korkut'un Kırk İnce Belli Kızlarından Bâciyân-ı Rûm Teşkilatında Sosyal Örgütlenmenin İzleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Türk Kültürünü Mayalayanlar: Yunus Emre, Hacı Bektaş Veli, Ahî Evran Özel Sayısı, 799-815.
- Ecer, A. V. (2001). Ahmed Yesevi Dervişi Ahi Evren ve Kayseri'de Ahilik. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(11), 47-64.
- Erdoğan, M. A. (2000). Anadolu'da Ahiler ve Ahi Zaviyeleri. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 4(2), 37-55.
- Esnaf, Sanatkârlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü (2021). Bacıyan-ı Rum Teşkilatı. *Ahiname Ahilik Özel Sayısı*. https://esnafkoop.ticaret.gov.tr/data/619cf34813b8768f14ee21b7/Ahiname_14_031221.pdf
- Gündüz, M., Demirkıran, A. M., Yılmaz, A., Ergün, M. ve Öztürk, C. (2019). *Eğitim Tarihi*. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 3087 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 2011.
- İslam İktisadı. (6 Aralık 2020). 'Bâciyân-ı Rûm' Teşkilatı Nedir?. <https://islamiktisadi.net/2020/12/06/baciyan-i-rum-teskilati-nedir/>
- İstanbul Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği. (İstesob). (11 Mayıs 2015). Anadolu Kadınlar Birliği (Bacıyan-ı Rum). <https://www.istesob.org.tr/anadolu-kadinlar-birligi-baciyan-i-rum/>
- Karaman, R. (2014). Türk Ahi Teşkilatının İşleyişi ve Çorum Tarihinde Ahilik. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 93-109.
- Kırşehir Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği. (Kırşehirsob). (2024). Ahi Evran ve Ahilik. <https://kirsehiresob.org.tr/ahi-evran-ve-ahilik>
- Kocaaslan, A. (2018). *Ahilik ve Dünyanın ilk Kadın Teşkilatı Bacıyan-ı Rum*. https://tevmasmem.meb.k12.tr/meb_iys_dosyalar/59/01/265348/dosyalar/2018_03/19120055_ANADOLU_BACILARI_BACIYAN-I_RUM.pdf?CHK=6bb4a39b54541a8ba4ed2339dbca07d2
- Köken, A. H. ve Büken, N. Ö. (2018). XIII. Yüzyılda Güçlü Bir Toplumun Gelişmesine Katkı Sunan Fatma Bacı ve Dünyanın İlk Kadın Örgütlerinden: Bacıyân-ı Rûm (Anadolu Bacılar Teşkilatı). *Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi*, 8(2), 113-119.
- Kırşehir Valiliği. (2024). Kırşehir'den Dünyaya Yayılan Işık: Ahi Evran ve Ahilik. <http://www.kirsehir.gov.tr/ahi-evran-ve-ahilik#:~:text=Ahi%20Evran%20Veli%27nin%20han%C4%B1m%C4%B1,ilk%20kad%C4%B1n%20sivil%20toplum%20%C3%B6rg%C3%BCtlenmesidir.>
- Mengütay, G. (2018). *Türk İslam Medeniyetinde Kalite Anlayışı Açısından Ahilik*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Düzce: Düzce Üniversitesi SBE.

- Özköse, K. (Haziran 2003). Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında Tasavvufi Zümre ve Akımların Rolü. *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 7(1), 249-280.
- Sabancılar Eren, S. (2024). Bir Sivil Toplum Örgütü Olarak Bâcıyân-I Rûm Teşkilatı. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (80), 169-182.
- Tatlılıoğlu, K. (2012). Ahilik Teşkilatında Anadolu Türk Kadınının Girişimciliğine Sosyal-Psikolojik Bir Yaklaşım. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(4), 69-92.
- Tuic Akademi. (28 Aralık 2020). Anadolu Selçuklu Devleti Döneminde Bir Kadın Örgütlenmesi Örneği: Bacıyân-ı Rum. <https://www.tuicakademi.org/anadolu-selcuklu-devleti-doneminde-bir-kadin-orgutlenmesi-ornegi-baciyen-rum/>
- Ticaret Bakanlığı. (2024). Bacıyan-ı Rum (Anadolu Bacıları). <https://ahilik.ticaret.gov.tr/ahilik/baciyen-i-rum-anadolu-bacilari>
- Tarih Haber. (3 Kasım 2015). Efsaneler Arasında Bir Kadın Teşkilatı. <http://www.tarihhaber.net/dunyanin-ilk-kadin-meslek-orgutu/>
- Urfa Esnaf ve Sanatkârlar Odaları Birliği. (Urfaesob). (2024). Anadolu Kadınlar Birliği (Bacıyan-ı Rum). <http://www.urfaesob.org.tr/?page=11&srt=19>
- Varnalı, M. (Haziran 2022). Tarihteki İlk Kadın Teşkilatı: “Bacıyân-ı Rum”. *Değer Aylık Kültür ve Yaşam Dergisi*, (102), 48-51. https://cte.adalet.gov.tr/Resimler/Dergi/27072022112448deger_haziran.pdf
- Yüce, M. ve Keleş, D. (2021). Kadının İktisadi Hayattaki Rolü: Ahi Teşkilatı Kapsamında Bacıyan-ı Rum Örneği. *Uluslararası Ahilik Anlayışı ile Hayata Dokunuş*, İstanbul, Turkey, 268-281.

HACI BAYRÂM-I VELÎ'S APPROACH TO WORKING LIFE
HACI BAYRÂM-I VELÎ'NİN ÇALIŞMA HAYATINA YAKLAŞIMI

SEVGİ IŞIK EROL

Doç. Dr. Batman Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü,
ORCID.org/0000-001-9925-1704

Özet

Hacı Bayrâm-ı Velî; Anadolu'da doğup büyüyen Türk mutasavvıflarındandır. Hacı Bayrâm-ı Velî, 14. yüzyılın ilk yarısında Orhan Gazi döneminde Ankara yakınlarındaki Solfasol (Zülfadl) köyünde doğmuştur. Asıl adı Numan bin Ahmed'dir. Ancak hocasıyla buluşması Kurban Bayramı'na denk geldiğinden hocası “*bugün iki bayramı bir arada yaşıyoruz*” diyerek ona Bayram adını vermiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin annesi hakkında mezarının yeri dışında bir bilgi bulunmamasıyla birlikte babası hayvancılık ve çiftçilikle uğraşan “*Koyunluca Ahmet*”, dedesi ise Mahmut'tur. Küçük yaşta aldığı temel eğitimin ardından medrese eğitimine devam eden Hacı Bayrâm-ı Velî, “*Arapça, Fıkıh, Tefsir ve Hadis*” gibi dini ilimlerin yanı sıra “*matematik, geometri, astronomi ve edebiyat*” gibi çeşitli alanlarda da dersler almıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî, ilmî çalışmalarıyla müderrislik (profesörlük) unvanına yükseldi ve medreselerde dersler verdi. Ancak o dönemde Anadolu'da yoğun siyasi karışıklıklar yaşanıyordu. Bu nedenle Hacı Bayrâm-ı Velî, medresedeki müderrislik görevini bırakarak tasavvuf yolunu seçti ve halkı ahlâkî açıdan canlandırmaya çalıştı. Bu gelişmeler Osmanlı Devleti'nin yeniden imarına yol açtı. Hacı Bayrâm-ı Velî, Hamidüddin Aksarayî'den (Somuncu Baba) aldığı dinî eğitimle manevî olgunluğa ulaştı. Hocası Hamidüddin Aksarayî'nin Aksaray'da vefat etmesinin ardından Ankara'ya dönen Hacı Bayrâm-ı Velî, kendi adını taşıyan Bayramiyye ekolünü kurmuş ve bu yeni ekolde tasavvufi tecrübelerini ve irşad faaliyetlerini sürdürmeye başlamıştır. Bakırcı, değirmenci, demirci, ev ustası, tüccar, ziraatçı, çiftçi, kunduracı, yüncü gibi her türlü meslekten insanın bulunduğu Bayramiyye ekolünde, el emeğiyle geçim sağlamaya büyük önem verilmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî, arpa, buğday gibi tahılları yetiştirerek bu konuda öğrencilerine örnek olmuştur. Hacı Bayrâm-ı Velî, imece yöntemini uygulayarak birlik ve beraberlik içinde üretmenin pratik dersini vermiştir. Sadece dinî yaklaşımıyla değil, çalışma hayatında üretken, verimli ve birleştirici yaklaşımıyla da insanların gönlünde büyük bir yer edinen Hacı Bayrâm-ı Velî bu çalışmanın konusudur. Teorik bir çerçevede ele alınan bu çalışmada, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin çalışma hayatına yaklaşımı açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hacı Bayrâm-ı Velî, Bayramiyye Ekolü, Çalışma Hayatı.

Abstract

Hacı Bayrâm-ı Velî; he is a Turkish Sufi who was born and raised in Anatolia. Hacı Bayrâm-ı Velî was born in the village of Solfasol (Zülfadl) near Ankara in the first half of the 14th century, during the reign of Orhan Gazi. His real name is Numan bin Ahmed. However, since his reunion with his hodja coincided with Eid al-Adha, his hodja gave him the name Bayram, saying, “*today we are experiencing two holidays in one.*” Although there is no information about Hacı Bayrâm-ı Velî's mother other than the location of her grave, his father is “*Koyunluca Ahmet*”, who was engaged in animal husbandry and farming, and his grandfather is Mahmut.

After the basic education he received at a young age, Hacı Bayrâm-ı Velî continued his madrasah education and took courses in various fields such as “*mathematics, geometry, astronomy and literature*” as well as religious sciences such as “*Arabic, Fiqh, Tafsir and Hadith*”. Hacı Bayrâm-ı Velî rose to the title of muderrish (professor) with her scientific studies and taught in madrasas. However, at that time, there were intense political turmoil in Anatolia. For this reason, Hacı Bayrâm-ı Velî left his job as a muderrish in the madrasah, chose the path of Sufism and tried to revive the people morally. These developments led to the reconstruction of the Ottoman Empire. Hacı Bayrâm-ı Velî reached spiritual maturity with the religious education he received from Hamidüddin Aksarayî (Somuncu Baba). After the death of her teacher Hamidüddin Aksarayı in Aksaray, Hacı Bayrâm-ı Velî returned to Ankara and established the Bayramiyye ecol, which is named after her, and started to continue her Sufi experiences and guidance activities in this new ecol. In the Bayramiyye ecol, where there are people with all kinds of professions such as coppersmiths, miller, blacksmith, house master, merchant, agriculturalist, farmer, shoemaker, woolmaker, great importance was given to making a living by manual labor. Hacı Bayrâm-ı Velî set an example for her students in this regard by growing grains such as barley and wheat. Hacı Bayrâm-ı Velî gave the practical lesson of producing in unity and solidarity by applying the imece method. Hacı Bayrâm-ı Velî, who has a great place in people's hearts not only with his religious approach but also with his productive, efficient and unifying approach in work life, is the subject of this study. In this study, which is handled within a theoretical framework, Hacı Bayrâm-ı Velî's approach to working life was tried to be explained.

Keywords: Hacı Bayrâm-ı Velî, Bayramiyye Ecol, Working Life.

1. GİRİŞ

Hoca Ahmet Yesevi geleneğinden gelen Hacı Bayrâm-ı Velî aynı Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Yunus Emre, Ahi Evran ve Hacı Bektaş Velî gibi sadece kendi çağına ve halkına hitap etmekle kalmamış, mesajları da tüm insanlığa ulaşmıştır. Günümüzde Batı ülkelerinde İslam felsefesi ve tasavvuf alanında yapılan önemli çalışmalar da bu durumu desteklemektedir. Dil, din, mezhep, ırk ayrımı yapmadıkları için yani geliştirdikleri evrensel dil ve davranışlarla sadece Müslümanların değil pek çok insanın ilgisini çekerek evrensel bir değer kazanmıştır. Bu önemli şahsiyetler, kurdukları dernek ve vakıflarla, eğitim kurumlarıyla, ilim ve irfanlarıyla yüzyıllardır topluma örnek teşkil etmişlerdir (Kılıç, 2018: 21). Anadolu'da Türk kökenli bir tasavvuf hareketi olarak doğup yayılan “*Bayramiyye ekolü ve kurucusu Hacı Bayrâm-ı Velî*” kitleleri ilmi, dini, ahlaki, sosyal, siyasi ve kültürel açıdan etkilemiştir. Bu etki yetiştirdikleri talebeler, tesis ettikleri eğitim kurumlarıyla ve bıraktıkları eserlerle devam etmektedir (Kızıler, 2012: 76). Dolayısıyla Hacı Bayrâm-ı Velî hem Ahilik teşkilatının mensubu hem de müderris kimliğiyle hem yaşadığı dönemi hem de sonraki dönemleri etkileyen çok önemli bir şahsiyettir. Hacı Bayrâm-ı Velî, Türk kültürünün önemli sivil toplum kuruluşlarından biri olan Ahî geleneğinin Ankara'da faaliyet gösterdiği dönemde büyümüş, daha sonra Kara Medrese'de müderrislik yapmıştır. Tasavvufa geçinceye kadar müderris (profesör) olarak çalıştığı kayıtlara geçmiştir. Bu durum kaynaklarda şu şekilde ifade edilmektedir. “*Ulûm-ı akliyye ve fûnûn-i şer'iyeye iştigal-i tâm ile meşgul olup temehhür*” eyledikten sonra tasavvufa girene kadar müderrislik görevinde bulunmuştur (Demirdaş, 2017: 224).

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin tasavvufa yönelmesi, hem kendi karakter yapısından kaynaklanan tasavvufa olan sevgisinden, hem de yaşadığı dönemde etkili olan toplumsal, ahlaki ve siyasal karmaşadan kaynaklanmıştır. Osmanlı toplumunda o dönemde yaşanan bozulmaların bir kısmı hiyerarşik bir şekilde alt sınıflara ve en sonunda halka yayılmıştır.

Toplumsal ve ahlaki çözümlenin arttığı bu dönemde Hacı Bayrâm-ı Velî'nin müderrisliği bırakması ve toplumun arasına girmesi, tasavvuf yoluyla bozulmuş son vermeye çalışması ve yüksek ahlaki değerlere sahip bir toplum oluşturma çabasına yönelmesi, tasavvufun topluma bakan boyutunun ne kadar önemli olduğunun göstergesidir (Kılıç, 2018: 19-20). Hacı Bayrâm-ı Velî, talebelerini kabiliyetlerine göre ziraata ve sanata yönlendirmiş, geçimlerini çiftçilikle sağlamalarını tavsiye etmiştir (Öztürk, 2017: 264). Bu nedenle Hacı Bayrâm-ı Velî'nin yetiştirdiği talebeler esas itibariyle el emeğiyle geçimini sağlamaya, yani toprağı işlemeye, el sanatlarıyla uğraşmaya yönlendirilmiş kişilerdi (Hacı Bayram Vakfı, 2024). Hacı Bayrâm-ı Velî'nin yetimler, kimsesizler ve toplumun ihtiyaç sahibi kesimleri için yaptığı vakıf çalışmaları, kurduğu toplumsal dengenin bir göstergesiydi. Kurduğu toplumsal denge, şehrin refahı, huzuru ve güvenliği için çok etkili olmuştur (Öztürk, 2017: 264).

2. HACI BAYRÂM-I VELÎ'NİN HAYATI

Hacı Bayrâm-ı Velî'nin soyu, Orta Asya'dan Anadolu'ya göç ederek Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yerleşen Türkmen boylarındandır (Çobanoğlu, 2018: 240). Dolayısıyla Hacı Bayrâm-ı Velî soyu “*Oğuz Türklerinin Koyuncu Boyuna*” dayanmaktadır. Hacı Bayrâm-ı Velî, 14. yüzyılın ilk yarısında doğmuştur. Bu tarih, Orhan Gazi'nin iktidarda olduğu döneme denk gelmektedir (Topal, 2021: 43). Hacı Bayrâm-ı Velî'nin doğum tarihi tartışmalı olup, kaynaklar 1352/53, 1339 ve 1257 tarihlerini vermektedir (Demirdaş, 2017: 224). Asıl adı Numan olan Hacı Bayrâm-ı Velî'nin doğum yeri “*Ankara'nın Çubuk Nehri üzerindeki Solfasıl köyüdür*”. Bu köyün adı zamanla "Zû'l-fazl, Zû Fazl"dan "Sonfasıl, Solfasıl, Solfasol"a dönüşmüştür (Topal, 2021: 43). Hacı Bayrâm-ı Velî'nin babası Koyunluca Ahmet, Solfasol köyünde yaşayan bir çiftçiydi (Özköse, 2004: 54; Akkuş, 1986: 161). Hacı Bayrâm-ı Velî'nin annesi hakkında kaynaklarda fazla bilgi bulunmamakla birlikte (Yıldırım, 2008: 10) annesinin mezarı “*Keçiören ilçesinin Yeşilöz Mahallesi*”ndedir (Hacı Bayram-ı Velî Yardımlaşma Derneği, 2024). Solfasol Köyü'nün biraz uzağında, dört duvarla çevrili bir mezarın taşında “*Ümmü Hacı Bayrâm-ı Velî*” yani “*Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Annesi*” yazmaktadır (Yıldırım, 2008: 10). Hacı Bayrâm-ı Velî'nin doğduğu ev restore edilmiş ve hala Solfasol Köyü'nde bulunmaktadır. Evin içinde orijinal halini koruyan kerpiçten yapılmış bir ocak bulunmaktadır. 1348-1350 yılları arasında doğan ve ailenin en büyük oğlu olan Hacı Bayrâm-ı Velî'nin, Safiyyüddin ve Murad veya Abdal Murad adında iki kardeşi daha vardır (Özköse, 2004: 54).

Hacı Bayrâm-ı Velî, küçük yaşta aldığı temel eğitimin ardından medresede eğitimine devam ederek “*Hadis, Fıkıh, Tefsir, Arapça*” gibi dini ilimlerin yanı sıra “*astronomi, matematik ve edebiyat*” gibi diğer alanlarda da dersler almıştır (Tek, 2015: 14). Tahsilini tamamlayan Hacı Bayrâm-ı Velî, önce Ankara'da Melike Hatun isimli hayırsever bir kadının yaptırdığı Kara Medrese'de müderrislik yapmış, ardından uzun süre Bursa Çelebi Mehmed Medresesi'nde müderrislik yaptıktan sonra tasavvufi hayata yönelmiştir. Şeyhü'r-Rum olarak talebelerinin gönüllerini ilahi aşka hazırlayan Hacı Bayrâm-ı Velî, dini sorumluluklarını yerine getirme konusunda da son derece titizdi. Anadolu insanının birlik ve beraberliğinin sağlanmasında ve toplumun manevi hayatının şekillenmesinde Hacı Bayrâm-ı Velî'nin Allah'a olan bağlılığının etkisi inkâr edilemez (Arıoğlu, 2018: 368). Hacı Bayrâm-ı Velî, Şeyh Şücâ aracılığıyla Ebû Hamidüddin Aksarayî (Somuncu Baba) tarafından Kayseri'ye davet edilmiştir (Şahin vd., 2018: 128). Davete uyarak Kayseri'ye giden Hacı Bayrâm-ı Velî, orada Ebû Hamidüddin Aksarayî'ye intisap etmiştir. Ebû Hamidüddin Aksarayî ile karşılaşması Kurban Bayramı'na denk geldiği için Ebû Hamidüddin Aksarayî tarafından kendisine “*Bayram*” lakabı verilmiştir (Çakmak İgalçı, 2020: 147). Daha önce de değinildiği gibi Anadolu'da siyasi, dinî, ahlâkî ve içtimai karışıklıkların artması üzerine Hacı Bayrâm-ı Velî medrese hocalığını bırakıp halkın arasına karışmış, tasavvuf yoluyla karışıklığı ortadan kaldırmaya ve ahlaki değerlerin hâkim olduğu bir toplum oluşturmaya çalışmıştır (Kızıler, 2012: 71).

Zira tasavvuf düşüncesinin öznesi insan olduğundan, “*tasavvufun yetiştirmek istediği insan modeli insan-ı kâmilldir*” (Kılıç, 2018: 12). İslam tasavvufunun temel kavramlarından biri olan *insan-ı kâmil* ise olgun ve yetenekli insan anlamına gelmektedir (Kaya, 2021: 414). Kâmil insanın işleri iyidir, sözleri doğrudur, ahlâkı güzeldir ve mârifet sahibidir (Aydın, 2000:331). Esas itibarıyla “*talimden/öğretimden ziyade terbiyeyi/eğitimi benimseyen tasavvuf gönül dünyasına ait kalbin tasfiyesi ve nefsin tezkiyesini gerçekleştirmeyi*” hedefler (Kılıç, 2018: 12). Diğer bir ifadeyle “*tasavvufun asıl amacı güzel ahlaklı insan yetiştirmektir*” (Ertuğrul, Haziran 2024: 86). Tamamen gönüllülük esasına dayanan ve maddi hiçbir temeli olmayan bir sistem olarak tasavvuf, insanlar arasında birlik ve beraberlik oluşturmuş, en zor zamanlarda bile toplumsal barışı, sevgi ve saygıya dayalı insan ilişkilerini, sosyal hayatı yönlendirmede etkili olmuştur (Kılıç, 2018: 12-13). Bu bağlamda Hacı Bayrâm-ı Velî, Hocası Ebû Hamidüddin Aksarayı'nın vefatının ardından devraldığı manevi mirasla, doğduğu yer olan Ankara'ya geri dönmüştür (Kızıler, 2012: 71). Yani Hacı Bayrâm-ı Velî, manevi eğitimini tamamladıktan ve irşad görevi kendisine verildikten sonra ömrünün sonuna kadar talebelerini eğitmek, Allah'ı ve Hz. Muhammed'i sevmek, insanları doğru yola getirmek, onlara helal kazanç yollarını göstermek gibi faaliyetlerle meşgul olmuştur (Çakmak İgalcı, 2020: 149). 1352 yılında Ankara'da doğan Bayramiyye ekolünün lideri ve fikir babası olan Hacı Bayrâm-ı Velî, 1430 yılında vefat etmiştir (Mahmoud., 2020: 310). Ankara'da vefat edince, bugün Ankara'da kendi adıyla anılan “*Hacı Bayram Camii Külliyesi'ndeki ebedi istirahatgahına, yani İmparator Augustus Mâbedi'nin yanındaki türbesine*” defnedilmiştir (Şahin vd., 2018: 128).

3. HACI BAYRÂM-I VELÎ'NİN ÇALIŞMA HAYATINA ETKİSİ

Anadolu'nun siyasi karışıklıklar ve olumsuz yaşam koşullarıyla karşı karşıya olduğunu gören Hacı Bayrâm-ı Velî, insanları tasavvufun öğretilerinden biri olan “*kendi kendine yetme ilkesi*” doğrultusunda eğitmeye çalışmıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî, etrafında toplanan her kesimden insana çalışmanın, meslek sahibi olmanın gerekliliğini, geçimini kendi emeğiyle sağlamanın önemini öğretmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî, bu temel ahlaki düsturu, öğrencisi olduğu ve uzun yıllar hizmetinde bulunduğu Şeyhi Ebu Hamiduddin Aksarayı'den miras almıştı. Zira hocasının yanından ayrılırken Hacı Bayrâm-ı Velî, “*Sultanım! Ne iş üzerinde olalım?*” diye sormuş, “*Ekin ek, burçak ek*” cevabını almış ve Ankara'ya gelince çiftçilik ve ziraatla uğraşmıştır. Böylece manevi kişiliğiyle geniş kitleleri etkileyen Hacı Bayrâm-ı Velî, talebelerine geçimini çalışarak sağlamanın faziletini tavsiye ederek iktisadi ve içtimai hayatın temellerini sağlamlaştırmıştır (Dündar, 2016: 278). Esasen Bayramilik, alın teri ile kazancı ön planda tutan bir ekol olduğu için dünyevi hayatta kimseye yük olmamayı tercih eder. Bu sebeple tasavvuf eğitimindeki birçok Sufi, “*El kârda gönül yârda*” düşüncesiyle zühd hayatı yaşamıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî de bu düşünceyi benimsemiş, Ankara'da talebeleriyle tarlalarda çalışmış dolayısıyla geçimini tarımdan sağlamıştır (Demirdaş, 2017: 225). İşin başlangıcı helal rızık kazanmak, yani alın teri ve el emeğiyle üretmek olduğundan bu ekolde herkesin bir mesleği vardır (Serinsu, 2018: 92). Nitekim Hacı Bayrâm-ı Velî'ye talebe olanların hepsi iş gücü sahibiydiler. Zira işsiz ve güçsüz kimseler bu ekole alınmazdı. Yüksek ahlaki değerlere sahip insanların yetiştirilmesine çalışıldığı için Bayramiyye ekolü aynı zamanda bir eğitim merkezi haline gelmiştir (Özköse, 2004: 60).

Talebelerini tembellikten uzak durmaya, kazançlı gelir getiren işlerde çalışmaya, eğitim seviyelerini yükseltmeye, el sanatları, pazarlamacılık, ticaret ve zanaatkarlık gibi çeşitli mesleklerde beceri kazanmaya teşvik etmiştir. Çevresindeki insanları yeteneklerine göre değerlendirirdi. Mesela sanattan anlayan biri yanına geldiğinde ona, “*Sanatınla meşgul ol, çalış, ye, yedir; alın teri ile geçimini temin et, kimseye avuç açma*” diye nasihatte bulunurdu. Bu sebeple etrafında bakırcılar, demirciler, değirmenciler, koyun tüccarları, ev sanatkarları, ayakkabıcılar, helvacılar, yüncüler vb. gibi her çeşit meslek erbabı vardı.

Kendisine gelen göçerlere yerleşik bir hayat tarzı benimsemelerini ve çiftçilikle uğraşp geçimlerini bu şekilde sağlamalarını öğütlemiştir (Özköse, 2004: 60). Hayatının sonuna kadar Ankara'da irşad ve örnek şahsiyet olma görevini yürüten Hacı Bayrâm-ı Velî, bazı seyahatler hariç, talebelerini daima el emeğiyle geçimlerini sağlamaya teşvik etmiştir. Başkalarının yardımıyla geçinmeyi tasvip etmemiş, dervişlik kisvesi altında işsiz, avare talebe istememiş, alın teri dökerek geçimini sağlamanın önemli bir fazilet olduğunu daima belirtmiştir (Kılıç, 2018: 18). Bayramiye ekolünde, talebe sadece kendi geçimini sağlamakla yetinmez, aynı zamanda başkalarının maddi sıkıntılarına yardımcı olmayı da bir görev olarak kabul etmektedir. Bu nedenle Hacı Bayrâm-ı Velî, üç aylarda halktan zekât toplar, fakirlere yardım eder, onların sıkıntılarıyla ilgilenirdi (Demirdaş, 2017: 225). Hacı Bayrâm-ı Velî ayrıca yaşlıları ve iş yapamayacak durumda olanları da koruyarak Anadolu insanının hamisi olmuş çok önemli bir şahsiyettir (Özköse, 2004: 60).

Nitekim çarşı esnafından topladığı yardımları ihtiyaç sahiplerine ulaştırarak zenginle fakir arasında bir köprü kurmuş, böylece fakirlerin sosyo-ekonomik güvenliğini sağlama görevini yerine getirmiştir (Mahmut, 2016: 1168). Hacı Bayrâm-ı Velî, topluma hizmete dayalı, aktif ve eylem odaklı bir tasavvuf anlayışı geliştirmiştir (Demirdaş, 2017: 225). Dolayısıyla bu durum, “tasavvuf düşüncesinin toplumda üretken olmaya, alan değil veren olmaya, kendi emeğiyle geçinmeyi bilmeye önem verdiğini ve önemli bir sosyal görevi yerine getirdiğini” göstermektedir. Ayrıca Hacı Bayrâm-ı Velî de dünyaya fazla düşkün olmamanın, kanaatkâr olmanın, helal rızık kazanmanın önemini bizzat göstermiş, ailesine ve talebelerine örnek olmuştur (Kılıç, 2018: 18). Hacı Bayrâm-ı Velî, yaşadığı dönemi etkilemekle kalmamış, yetiştirdiği “Akşemseddin, Eşrefoğlu Rumi, Yazıcıoğlu Ahmed ve Muhammed kardeşler” gibi etkili talebeleri vasıtasıyla Osmanlı Devleti'ni de dini, ahlaki, sosyal, ekonomik ve kültürel yönden etkilemeyi başarmıştır. Bu durum Hacı Bayrâm-ı Velî'nin, toplumun gelişmesine ve dolayısıyla toplumsal ahlakın gelişip derinleşmesine katkı sağlayacak nitelikli insan yetiştirme kaygısı taşıdığı somut bir göstergesidir. Hacı Bayrâm-ı Velî, ömrünün sonuna kadar talebelerini çalışıp helal kazanç elde etmeye teşvik etmiş, halkla ve üst tabakayla yaptığı sohbetlerle onları doğru yola iletmış, bireysel ıslah ve toplumsal kalkınma yolunda büyük çaba sarf etmiştir (Çapçioğlu, 2017:149).

Bayramîlik, ne “Vefailik, Yesevilik veya Bektaşilik gibi sadece konar-göçer kesimine hitap etmeye çalışmış”, ne de “Mevlevilik ve Halvetilik gibi çoğunlukla şehirli kesimin eğitilmiş ve aydın kesimine hitap etmeye çalışmıştır”. Bayramîlik, geçimini el emeğiyle sağlamaya çalışan geniş kesimlerin rağbet gösterdiği bir ekol haline gelmiş, çiftçi ve esnafın yükünü hafifletmiş, hizmet sektörünün gelişmesine olanak sağlamıştır. Bayramiyye, kurulduğu günden bu yana bir eylem hareketi olarak öne çıkmış, toplumsal ıslah ve nizamın yanı sıra bireysel mükemmelliği de gerçekleştirmiş, ibadet hayatının yanı sıra toplumsal sorumluluklar da üstlenen güçlü bir ekol haline gelmiştir (Özköse, 2019: 18). Bayramiliğin tarih boyunca sadece aydın kesime değil, kırsal kesimde yaşayanlara da nasıl hitap ettiğinin en güzel örneği kolektif çalışma etkinliği olan imece usulüdür. Günümüzde Orta Anadolu'nun birçok yerinde ürünler, köylülerin katılımıyla, ortaklaşa yani imece usulüyle hasat edilmektedir. Dolayısıyla bu yöntemi Anadolu'da ilk uygulayan Hacı Bayrâm-ı Velî olduğundan, onun koyduğu kural çağımızda da geçerliliğini korumaktadır (Cebecioğlu, 2020).

Nitekim bir toplumun varlığını sürdürebilmesi için en önemli üretim alanlarından biri olan tarımla uğraşmak aynı zamanda yoğun bir çalışmayı gerektirir ve onun çalışma anlayışının sadece manevi olarak değil aynı zamanda ekonomik ve sosyal alanlarda da toplumun refahına katkıda bulunmayı amaçladığını söylemek mümkündür (Gürer, 2022: 229).

Ayrıca “*dergâhında sürekli kaynayan burçak çorbasını özellikle ihtiyaç sahipleri olmak üzere herkesin içebilmesi, Hacı Bayrâm-ı Velî'nin geniş kitleler tarafından sosyal hayata değer veren örnek bir şahsiyet olarak*” algılanmasına neden olmuştur (Kızıler, 2012: 77). Hacı Bayrâm-ı Velî, talebeleriyle birlikte toprağı bizzat sürerek ekmiş ve ortaklaşa çalışmayla mahsulleri birlikte biçmiştir. Bu şekilde insanlar birbirlerinin tarlalarında çalışmış ve birbirlerine yardım etmiş, mahsulleri çabuk biçmiş ve yardımlaşmanın insan ruhuna verdiği manevi hazzı yaşamıştır. Hacı Bayrâm-ı Velî'nin, geçimini kendi emeğiyle sağlamanın faziletini talebelerine göstermesi, yalnızca ekonomik ve sosyal hayatın temellerinin sağlamlığı açısından değil bunun yanında devletin birey ve toplum lehine güçlü bir şekilde varlığını sürdürmesi açısından da gerekli bir ilkedir (Çapçioğlu, 2017:148).

4. SONUÇ

Anadolu'da doğup büyüyen Türk mutasavvıfı Hacı Bayrâm-ı Velî, 14. yüzyılın ilk yarısında Orhan Gazi döneminde Ankara'da doğmuş, hayatı boyunca ilim ve irşad ile meşgul olmuş, yetiştirdiği talebelerle örnek bir şahsiyet olmuştur. Hacı Bayrâm-ı Velî, kuvvetli bir medrese eğitimi almış, ilim yolunda “*müderrişliğe*” kadar yükselmiş olmasına rağmen halkı irşad edebilmek için görevini bırakarak tasavvuf yolunu seçmiştir. Böylece Anadolu'nun toplumsal ve siyasal buhran içinde olduğu bir dönemde halkın arasına girmiş ve onlara manevi rehberlik sağlamıştır. Bir gönül insanı ve önder olan bu büyük şahsiyetin rehberliği, sadece manevi hayatta değil, aynı zamanda sosyal ve ekonomik hayatta da kendini göstermektedir. Hacı Bayrâm-ı Velî, bireysel ıslah ve toplumsal gelişmeyi sık sık vurgulamıştır. Bu nedenle helal kazanç elde etmeyi teşvik etmiştir. Çünkü yetiştirdiği talebeler, geçimini el emeğiyle, yani toprağı ekip biçerek ve el sanatlarıyla uğraşarak sağlamaya yönlendirilmiş kişilerdi. Bu nedenle kendisi de burçak, buğday ve arpa yetiştirerek talebelerine bizzat örnek olmuştur.

Hacı Bayrâm-ı Velî, talebelerinin derviş kisvesi altında fertleri ve toplumu tembelliğe sürükleyecek işsiz, amaçsız kimseler olmasını istemediği için bu yüce gönül insanı Anadolu insanını tembellikten kurtarmış, onları iktisadi ve sosyal hayatın içine çekmiştir. İnsanlar arasında yardımlaşmayı, dayanışmayı ve kardeşliği ilke edinen Hacı Bayrâm-ı Velî, benimsediği bu yolla köylüsünden şehirlisine, zengininden fakirine kadar herkese ulaşmıştır. Bu bağlamda Hacı Bayrâm-ı Velî 'nin vakıf anlayışıyla birey ve toplum açısından bir diğer önemli sosyal faaliyeti, kendisinin ve talebelerinin zenginlerden sadaka ve zekât toplayıp, bunları ihtiyaç sahiplerine dağıtması olmuştur. Hacı Bayrâm-ı Velî, toplumsal sorumluluk bilinciyle toplumda zenginle fakir arasında köprüler kurmada ve onların birbirlerine yardımcı olmalarında etkili olmuştur. Halka hizmeti Hakk'a hizmet olarak gören ve bu inanca ömrü boyunca bağlı kalan Hacı Bayrâm-ı Velî, toplumun sıkıntılarıyla ilgilenmiş, onların maddi ve manevi her türlü sorunlarına çareler üretmeye çalışmıştır Hacı Bayrâm-ı Velî'nin güzel geleneklerinden biri de dergâhında bulunan bir kazanda fakir ve muhtaçlara dağıtılmak üzere mutlaka burçak çorbası kaynatmasıdır.

Hacı Bayrâm-ı Velî, Orta Asya'dan gelen göçebe Türkmen kitlelerinin Anadolu'ya yerleşme sorunlarının çözümünde önemli bir rol oynamıştır. Öyle ki birlik ve beraberliğe büyük önem veren Hacı Bayrâm-ı Velî, Türklerin uzun zamandır benimsedikleri göçebe hayat tarzından vazgeçip yerleşik hayata geçmelerini tavsiye etmiştir. El emeği ile geçinmenin ve toprağı işlemenin bereketinden söz ederek, bunun sosyo-ekonomik açıdan daha verimli bir tercih olduğunu belirtmiştir. Hacı Bayrâm-ı Velî, Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen Türk konar göçerlerin yerleşik hayata geçmelerini sağlayarak toprağına bağlı bir yaşamı teşvik etmiş, Anadolu'da kalıcı Türk birliğinin kurulmasında ve Osmanlı Devleti'nin medeniyet yolunda ilerlemesinde önemli katkı sunmuştur.

Böylece Hacı Bayrâm-ı Veli'nin, hasadı bütün köylünün katılımıyla ortaklaşa toplama yöntemini, yani imece usulünü benimsemesi; öğrencileriyle birlikte bizzat el emeğiyle çalışarak geçimini sağlamaya çalışması; çalışmayı övüp tembelliği tenkit etmesi, helal kazanca önem vermesi, onun çalışma hayatında el emeğini ön plana çıkarmıştır.

5. KAYNAKÇA

- Aydın, S. M. (2000). İnsân-ı Kâmil. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 22, 330-331.
- Arıoğlu, İ. E. (2018). Halkın Kültürü ve İrfanında Yer Alabilmek ya da Hacı Bayram-ı Veli'nin Gönül Sultanlığı. Arıoğlu, İ. E. (Ed.). *Hacı Bayram-ı Veli Kitabı* içinde (ss. 365-383). İstanbul: İmal Ofset Basım Yayın.
- Akkuş, M. (1986). Hacı Bayram-ı Veli'nin Hayatı, Tasavvuf Anlayışı ve Hakkında Yayınlanmamış Medhiyeler. *Vakıf Haftası Dergisi*, 4, 161-166.
- Cebecioğlu, E. (2020). *Hacı Bayram Veli*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 126-1, Oku Düşün Serisi: 9.
- Çakmak İgalçı, E. E., (2020). Hacı Bayram-ı Veli'nin Tasavvuf Anlayışının Fert, Toplum, Ümmet Açısından İncelenmesi, Sosyal Hayata Etkisinin Değerlendirilmesi (Hacı Bayram-ı Veli'nin Günümüze Tesirleri). Göktaş, V. ve Alkan, H. (Ed.). *V. Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (ss.146-162). Ankara: Kalem Neşriyat.
- Çapcıoğlu, İ. (2017). Anadolu İrfan Geleneğinde Bir Arada Yaşamının Temel Değerleri: Hacı Bayram-ı Veli Örneği. Cebecioğlu, E vd., (Ed.). *II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyumu Bildiriler Kitabı I* içinde (ss. 143-150). Ankara: Kalem Neşriyat.
- Çobanoğlu, Ö. (2018). Bunalımdan Çıkış Yolunu Aydınlatan Bir Düşünür ve Toplumsal Barışı Sağlayan Bir Aksiyon Adamı Olarak Hacı Bayram-ı Veli. Arıoğlu, İ. E. (Ed.). *Hacı Bayram-ı Veli* içinde (ss.227-245). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- Demirdaş, Ö., (2017). Hacı Bayram-ı Veli'de Dünya Algısı. II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Veli Sempozyumu 3-4 Mayıs 2017. Ankara. *AKADEMİAR Akademik İslam Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 223-233.
- Dündar, M. (2016). Lisan-ı Kal ve Lisan-ı Hal ile Hacı Bayram-ı Veli'nin Toplum Terbiyesi. Haksever, A. C. (Ed.). *Uluslararası Hacı Bayrâm-ı Veli Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (ss. 277-290). Ankara: Kalem Neşriyat.
- Ertuğrul, M. (Haziran 2024). Güzel Ahlakı Önemseyen Bir Tasavvuf Anlayışı: Mahmud Sami Ramazanoğlu (1892-1984) Örneği. *Sufiyye* 16, 85-120.
- Gürer, B. (2022). Hacı Bayram-ı Veli'nin Öğretisinde Din Eğitimi Açısından Öne Çıkan Değerler. *Talim*, 6(2), 217-234.
- Hacı Bayram Vakfı. (2024). Hacı Bayram Veli Hz. Kimdir?. Erişim Adresi: <https://hacibayramvakfi.org/haci-bayram-veli-kimdir/>
- Hacı Bayram-ı Veli Yardımlaşma Derneği. (2024). Hacı Bayram-ı Veli Hz. Erişim Adresi: <https://hacibayram-iveli.com/haci-bayram-i-veli-hz/>
- Kaya, R. (2021). Kur'ân-ı Kerim'de İnsân-ı Kâmil. *Kocatepe İslami İlimler Dergisi*, 4(2), 410-434.

- Kızıler, H. (2012). Osmanlılarda İlk Yerel Manevi Oluşum: Hacı Bayram Veli ve Bayramiyye Ekolünün Anadolu'ya Etkisi. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 32(32), 67-80.
- Kılıç, C. (2018). Hacı Bayram-ı Veli Özelinde Tasavvufun Toplumsal Boyutları. Göktaş, V. ve Alkan, H. (Ed.). *III. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (ss.11-24). Ankara: Hermes Ofset.
- Mahmoud, L. (2020). Hacı Bayram-ı Veli ve Hallac-ı Mansur'un Şiirlerinin Karşılaştırması. Göktaş, V. ve Alkan, H. (Ed.). *Hacı Bayram-ı Velî V Bildiriler Kitabı* içinde (ss.309-321). Ankara: İlahiyat Yayınları.
- Özköse, K. (2019). Bayramiyyenin Teşekkül ve Gelişim Seyri. Göktaş, V. ve Alkan, H. (Ed.). *IV. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (ss.13-26). Ankara: İlahiyat Yayınları.
- Özköse, K. (2004). Hacı Bayram-ı Velî ve Yaşadığı Döneme Tesiri. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, (12), 53-72.
- Öztürk, F. (2017). Günümüz Dünyasında Hacı Bayram-ı Veli'yi Anlamak ve Ahilik Felsefesi. Cebecioğlu, E vd., (Ed.). *II. Uluslararası Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (ss. 261-272). Ankara: Kalem Neşriyat.
- Serinsu, A. N. (2018). Somuncu Koca Hz. Ve Öğrencisi Hacı Bayram-I Veli Bize Ne Söylüyor? (Somuncu Koca'dan Hacı Bayram-I Velî'ye Anadolu Mayası). Göktaş, V. ve Alkan, H. (Ed.). *III. Uluslararası Hacı Bayram-I Velî Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde (ss. 85-98.). Ankara: Hermes Ofset.
- Şahin, H. İ., Güzel, A. ve Alptekin, A. B. (2018). *Türk Halk Şiiri*. Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını No: 2382 Açıköğretim Fakültesi Yayını No: 1379.
- Topal, E. (2021). Hacı Bayrâm-ı Velî. *Değer Aylık Kültür ve Yaşam Dergisi*, (95), 42-47.
- Tek, A. (2015). *Ankara'nın Gönül Sultanı Hacı Bayram-ı Velî*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yıldırım, A. (2008). *Hacı Bayram-ı Veli ve Tasavvufî Görüşleri*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

THE PERCEPTION OF FREEDOM IN TEZER ÖZLÜ'S NOVEL "ÇOCUKLUĞUN SOĞUK GECELERİ"

TEZER ÖZLÜ'NÜN "ÇOCUKLUĞUN SOĞUK GECELERİ" ROMANINDA ÖZGÜRLÜK ALGISI

ERTAN YILDIRIM¹

¹Dr., Çorum Ölçme Değerlendirme Merkezi, Modern Türk Edebiyatı,

ORCID ID: 0000-0001-8893-3136

Özet

Tezer Özlü (1943-1986), varoluşçu bir çizgide eser verdiği kısa hayat hikâyesi içinde Türk edebiyatının modernleşme sürecine önemli katkılar sağlamıştır. Geleneksel yapının dışına çıkan yazar; özgürlük, aile içi sevgisizlik, aşk, kısıtlanmış cinsellik, toplumsal baskı, yalnızlık, birey-toplum çatışması, ölüm gibi konuları eserlerinde kendi yaşam çizgisi üzerinden gündeme taşır. Bu çalışmada Tezer Özlü'nün "Çocukluğun Soğuk Geceleri" romanında özgürlük algısı; felsefe, psikoloji ve sosyolojinin verileri ışığında içerik çözümlemesi yöntemiyle incelenmiştir.

Altmış beş sayfadan oluşan roman dört farklı bölümden oluşur. İlk bölüm 'Ev' başlığı altında roman kişinin çocukluk yılları, aile yaşantısı ve aile fertlerinin tanıtımı olarak kurgulanmıştır. Bu bölümde birey-aile baskısı ve çatışması öne çıkar. İkinci bölüm ise 'Okul ve Okul Yolu' başlığını taşır. Bu bölümde kahramanın lise hayatının yanı sıra arkadaşı Günk ile olan ilişkileri ve arkadaşlıkları üzerinde durulur. Üçüncü bölümün adı ise 'Leo Ferre'nin Konseri'dir. Bu bölümde roman kahramanının Avrupa yaşantısı ve Batılı insanların yaşam tarzlarını anlama çabası ele alınmıştır. Romanın dördüncü bölümünde ise yaşamı sorgulayan bir anlayış göze çarpar. Kahramanın Akdeniz'e gitmesi nedeniyle bölümün adı 'Yeniden Akdeniz' olarak adlandırılmıştır. Roman, topluma tepkili ve yabancılaşmış bir bireyin anlaşılma arzusunu ve özgür olabilme yolculuğunu konu alır. Otobiyografik bir özellik taşıyan romanda Özlü, bir kadın kimliğiyle dezavantajlı olarak kendini konumlandığı toplumsal yapıda cinselliğini keşfetme, kendi olabilme ve özgürleşme mücadelesini kullandığı dil marifetiyle toplumsal eleştiri zeminine taşır. Romanda Özlü, gri geçen ve ölü olarak adlandırdığı bir çocukluktan sonra kendi özgürlüğünü ve varoluşunu gerçekleştirmenin peşine düşmüş ölüm ve yaşam arasında ruhsal gel-gitler yaşayarak hayatı hem sorgulamış hem de hayatla ve kurulu düzenle hesaplaşmıştır.

Özlü, romanda kendi penceresinden geleneksel öğretilerin gerçek yaşamla olan çelişkilerini birey-toplum çatışması üzerinden ele alırken bireyin her alanda özgürlüğünü önceleyen bir yaşam tarzı özlemine devrimci bir bakış açısıyla okura hissettirir. Yazar, roman boyunca insanın varlık şartlarından olan özgürlüğü, verili gerçekliklerden sıyrılma olarak algılar ve özgürlüğünü yani varoluşunu arar. Çünkü yazara göre insan, ucunda yalnızlık da olsa bulduklarıyla değil ancak özgür iradesiyle oluşturduğu değerleriyle sahici bir kimlik elde edebilir ve mutluluğu yakalayabilir. Sonuç olarak Tezer Özlü, insanın ancak toplumsal öğretilerle yüzleşerek, mücadele ederek, özgür seçimler yaparak kendini var edebileceğine ve gerçekten yaşamış olacağına inanır.

Anahtar kelimeler: Tezer Özlü, Çocukluğun Soğuk Geceleri, otobiyografik roman, özgürlük

Abstract

Tezer Özlü (1943-1986) made significant contributions to the modernization process of Turkish literature in her short life story, which she wrote in an existentialist line. Going beyond the traditional structure with her works, the author brings up issues such as freedom, lovelessness within the family, love, restricted sexuality, social pressure, loneliness, individual-society conflict, and death through her own life line. In this study, the perception of freedom in Tezer Özlü's novel "Çocukluğun Soğuk Geceleri"; It was examined by content analysis method in the light of data from philosophy, psychology and sociology.

The sixty-five page novel consists of four different chapters. The first part, under the title 'Home', is designed as the introduction of the novel's character's childhood years, family life and family members. In this section, individual-family pressure and conflict come to the fore. The second part is titled 'School and School Road'. This chapter focuses on the protagonist's high school life, as well as her relationships and friendships with her friend Günk. The name of the third part is 'Leo Ferre's Concert'. In this section, the novel hero's attempt to understand the European life and the lifestyles of Western people is discussed. In the last, fourth part of the novel, an understanding that questions life stands out. The episode is called 'Mediterranean Again' because the hero goes to the Mediterranean. The novel is about the desire of an individual who is reactive and alienated from society to be understood and her journey to be free. In the novel, which has an autobiographical feature, Özlü brings her struggle to discover her sexuality, to be herself, and to become liberated in the social structure in which she positions herself as a disadvantaged woman with her identity as a woman, to the ground of social criticism through the language she uses. In the novel, Özlü, after a childhood that was gray and called dead, sought to realize her own freedom and existence, experienced spiritual ebb and flow between death and life, both questioned life and came to terms with life and the established order. While Özlü deals with the contradictions of traditional teachings with real life from his own perspective in the novel through the individual-society conflict, he makes the reader feel the longing for a lifestyle that prioritizes the freedom of the individual in every field from a revolutionary perspective. Throughout the novel, the author perceives freedom, which is one of the conditions of human existence, as getting rid of the given realities and searches for her freedom, that is, her existence. Because, according to the author, a person can achieve a genuine identity and happiness only with the values she creates with her free will, not with what she finds, even if it means loneliness. As a result, Tezer Özlü believes that a person can only exist and truly live by confronting social teachings, struggling, and making free choices.

Keywords: Tezer Özlü, Çocukluğun Soğuk Geceleri, autobiographical novel, freedom

VALUES WITH BESTAMI YAZGAN'S POEMS
BESTAMI YAZGAN'IN ŞİİRLERİ İLE DEĞERLER

HÜMEYRA EKMEN

Türkçe Öğretmeni, Kestel Bilim Ve Sanat Merkezi, Dil ve Edebiyat,
0009-0007-8594-7816

Özet

Bir toplumun geleceği için değerler çok önemlidir. Çünkü bir toplumun geleceği değerleri benimsemiş, bunları tutum ve davranışlarına yansıtan nesiller tarafından inşa edilecektir. Millî ve evrensel değerlerin çok küçük yaşta itibaren çocuklar tarafından benimsenmesi için çocuk kitaplarının değerler eğitimi bakımından nitelikli olması gerekmektedir. Bu çalışmada şiir ve öykü türlerinde eserleri bulunan Bestami Yazgan'ın şiir kitapları değerler bağlamında incelenmiştir. Çalışma betimsel nitelikte bir araştırma olup, doküman incelemesi yöntemi esas alınarak gerçekleştirilmiştir. Yazarın "Uçtu Uçtu Şiir Uçtu" ve "Güneşle Ay Duymasın" adlı şiir kitapları, Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Temmuz 2017 tarihinde gerçekleştirilen basın toplantısında belirtilen "adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik" değerlerine göre incelenmiştir. Araştırmamızın temel dayanağı Talim ve Terbiye Kurulunun Basın Bildirgesi'nde tablo halinde sunulan bu on kök değer olmuştur. Yapılan araştırmada, Bestami Yazgan'ın bu iki şiir kitabında, milli ve evrensel özellik taşıyan 133 değer tespit edilmiştir. Eserlerde en fazla yer verilen değer "sevgi" olduğu görülmüştür. "Sevgi" değerinden sonra en çok kullanılan değer "vatanseverlik"tir. En az kullanılan değer ise "dürüstlük"tür. Bestami Yazgan'ın bu iki şiir kitabının değerler eğitimi bakımından zengin bir içeriğe sahip olduğu görülmüştür. Çocukların dinlemekten ve okumaktan keyif alacakları, değerler eğitimi bakımından nitelikli çocuk kitaplarının sayısını arttırmak çalışmamızın temel amaçlarındandır.

Anahtar Kelimeler: Değerler Eğitimi, Çocuk Edebiyatı, Çocuk Şiiri, Bestami Yazgan.

Abstract

Values are very important for the future of a society. Because the future of a society will be built by generations that adopt values and reflect them in their attitudes and behaviors. In order for children to adopt national and universal values from a very young age, children's books should be qualified in terms of values education. In this study, the poetry books of Bestami Yazgan, who has works in poetry and short story genres, were analyzed in the context of values education. The study is a descriptive research and was carried out on the basis of document analysis method. The author's poetry books titled "Uçtu Uçtu Şiir Uçtu" and "Güneşle Ay Duymasın" were analyzed according to the values of "justice, friendship, honesty, self-control, patience, respect, love, responsibility, patriotism, benevolence" stated by the Ministry of National Education in the press conference held in July 2017. The main basis of our research was these ten root values presented in a table in the Press Release of the Board of Education and Discipline. In this research, 133 values with national and universal characteristics were identified in these two poetry books of Bestami Yazgan. It was observed that the most common value in the works was "love". After "love", the most used value is "patriotism". The least used value is "honesty".

It was observed that these two poetry books of Bestami Yazgan have a rich content in terms of values education. One of the main objectives of our study is to increase the number of qualified children's books in terms of values education that children will enjoy listening to and reading.

Keywords: Values Education, Children's Literature, Children's Poetry, Bestami Yazgan

1. GİRİŞ

Günümüz toplumlarında birçok alanda elde edilmiş ilerlemelerle bilgiye ulaşmak çok kolay hale geldi. Fakat işini iyi yapan, sevgi dolu, dürüst, ahlaklı, yardımsever, iş birliğine önem veren bireylerin sayısı giderek azalmaktadır. Bundan dolayı daha küçük yaşlardan itibaren bireylerin değerleri hayatlarının bir parçası haline getirmeleri sağlanmalıdır. Bunun için değerler eğitimi çok önemli bir yere sahiptir. Çocukların okuduğu veya dinlediği çocuk kitaplarının değerler eğitimi açısından nitelikli olması son derece önemlidir. Ancak bu sayede kitaplar, çocuklara hayatları boyunca unutamadıkları bir etki yaratabilir.

Bu çalışmamızın amacı Bestami Yazgan'ın şiir kitaplarını değerler açısından incelemektir. Çocuk edebiyatımızda önemli bir yere sahip olan Bestami Yazgan, eserlerini akıcı ve kolay anlaşılır bir üslupla kaleme almıştır. Özellikle, ülkemizde çocuklar tarafından çok okunan bir yazar ve şair olması, eserlerinin değerler eğitimi açısından incelenmesi gereğini ortaya koymuştur. Bu araştırmada Bestami Yazgan'ın şiir türünde kaleme aldığı "Uçtu Uçtu Şiir Uçtu" ve "Güneşle Ay Duymasın" kitaplarındaki şiirler değerler açısından incelenmiştir. Şiir, sahip olduğu ahenk ve uyum gibi unsurlar dolayısıyla daha çok akılda kalır. Bundan dolayı özellikle çocukların çok sevdiği tür olan şiir kitapları seçilmiş, böylece değerleri hem öğrenip hem de tutum ve davranışlarına yansıtılmaları amaçlanmıştır.

Milli ve evrensel değerlere önem veren, bu değerleri içselleştiren, tutum ve davranışlarına yansıtan bireyler, 21. yüzyılın yetiştirmeyi amaçladığı temel becerilere sahip bireylerdir. Bu değerleri benimsemiş bireyler, hem yaşadıkları topluma katkı sağlayacak hem de daha yaşanabilir bir dünya oluşturmak için çabalayacaktır. Bunun için çocuklara verilecek değerler eğitimi çok önemlidir. Bu değerler çocuklara küçük yaşlardan itibaren kazandırılmalıdır. Burada çocuk kavramı öne çıkmaktadır.

Türk Dil Kurumunun Türkçe sözlüğüne baktığımızda "çocuk" kavramı şöyle açıklanmaktadır:

1. Bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız; yavru, bala, uşak, velet.
2. Soy bakımından oğul veya kız; yavru, bala, döl, evlat, zürriyet
3. Genç erkek.
4. Büyükler arasında daha az yaşlı olan kişi.
5. Büyüklere yakışmayacak, daha çok küçüklerin yapabileceği gibi davranan kimse
6. Belli bir işte yeteri kadar deneyimi ve yeteneği olmayan kimse.(TDK <http://sozluk.gov.tr/>)

Sürekli gelişen bir varlık olan çocuğun fizyolojik ihtiyaçları kadar ona estetik bir zevk ve okuma alışkanlığı kazandıracak, tutum ve davranışlarında hep iyi olmaya yönlendirecek edebi eserler de oldukça önemlidir. Şair, yazar ve eğitimci olan Bestami Yazgan, Türkiye Yazarlar Birliği tarafından çocuk edebiyatı dalında yılın yazarı seçilmiş bir isimdir. Yazgan'ın akıcı bir üslupla yazdığı eserler çocuklar tarafından çok beğenilmektedir. Eserleriyle çocuk, aile, öğretmen, vatan sevgisine önem veren, dürüst, sorumluluk sahibi insanlar yetiştirmeyi hedeflemektedir.

Bu nedenle Bestami Yazgan'ın “ Güneşle Ay Duymasın” ve “ Uçtu Uçtu Şiir Uçtu” kitapları değerler açısından incelenecektir.

İncelemeye başlamadan önce Edebiyat, Çocuk Edebiyatı, Değerler Eğitimi kavramları tek tek ele alınacaktır.

1. Kuramsal Çerçeve

1. Edebiyat

Edebiyat, estetik duyguları harekete geçiren, duygu, düşünce ve hayalleri dil aracılığı ile dile getiren bir anlatım biçimidir. Edebiyatın iletişimdeki rolüne dikkat çeken Tural (1982, s.20) edebiyat hakkında şunları söylemiştir: “İnsanın, duygu, düşünce ve hayallerini, daha tesirli ve canlı bir şekilde cemiyet birimlerine ulaştırma ihtiyacından doğan edebiyat, malzemesi dile dayanan bir yüksek haberleşme sanatı olarak karşımıza çıkmıştır.”

Edebiyat, çağlar boyunca insanların duygu, düşünce ve hayallerini en tesirli bir şekilde anlattığı bir sanattır. (Kaplan, 2001, s. 164) Burada edebiyatın gücü açıkça görülmektedir. Edebiyat bireylerde okuma alışkanlığı kazandırırken aynı zamanda milli, kültürel ve evrensel değerlerin kazandırılmasında da bir rol oynamıştır. Bu gerçeği Kaplan (2001, s.160) şöyle dile getirmektedir: “Edebi eserlerin pek büyük bir kısmı, insanlara ahlak ve terbiye vermek gayesiyle vücuda getirilmiştir. Mevlana Mesnevi'sini, Yunus Emre Risaletü'n-Nushiyye'sini, Namık Kemal piyeslerden çoğunu, Mehmet Akif Safahat'ını,...daha birçok müellif, eserlerini, hep insanlara nasıl yaşanılması ve nelere inanılması gerektiğini öğretmek maksadıyla yazmışlardır.”

2. Çocuk Edebiyatı

Çocuklar, annelerinin ve büyüklerin onlara söylediği ninnilerle, anlattığı masal ve efsanelerle edebiyatla tanışır. Daha sonra örgün eğitim kurumlarında şiir, fabl, hikaye, roman, deneme vb. türlerde yazılmış sayısız edebi eserler çocuğun dünyasına girer. Bu noktada çocuklar için yazılmış nitelikli eserler, hem dış dünyaya ve kendilerine olan keşif yolculuğunda onlara yardım eder; hem de çocukların anlama ve anlatma becerilerinin gelişmesinde çok önemli bir etkiye sahiptir.

Çocuk edebiyatı çocukta estetik bir zevk uyandıran, duygu, düşünce ve hayal dünyasını süsleyen, ona karakter ve ahlaki değerler kazandıran çok önemli bir alandır. Bilgi çağında bilgiyi öğrenmekten ziyade bunu davranışlara yansıtma, toplumun ve insanlığın çıkarı için olumlu yönde kullanma çok önemlidir. Bu yüzden çocuklar için yazılmış eserler, çocuğu iyiye, güzele yönelten unsurlar içermelidir.

Çocuk edebiyatının günümüzde en önemli temsilcilerinden biri Bestami Yazgan'dır. Eserlerinde çocuğa görelilik ilkesine uygun olarak kısa, anlaşılır cümleler kullanmış, akıcı üslubuyla çocukların çok beğendiği bir yazar ve şair olmuştur. Yazgan, eserlerinde milli ve ahlaki değerlere özellikle yer vermiştir.

3. Çocuk Şiirleri

Şiir, mısralardan oluşan ve içinde ahenk unsurları taşıyan bir türdür. Akyol (2006, s.121) şiiri şöyle tanımlamaktadır: “Dilin çok özel kullanımını gerektiren âdeta kelimelerle musiki yaratan şiir, insanın kelimelerle ahenk oluşturduğu, pek çok düşünceyi kısa ve özlü bir anlatımla sunabildiği bir anlatım şeklidir.”

Çocuklar, şiir okumayı ve dinlemeyi çok severler. Çünkü çok küçük yaştan itibaren oynadıkları oyunlarda, dinledikleri ninni ve masallarda hep şiirsel bir ritim söz konusudur.

Çocuğa görelilik ilkesi ile kaleme alınan şiirlerde kullanılan ölçü, uyak, kafiye gibi niteliklerle çocukta doğuştan var olan ritim-uyum duygusu gelişir. (Kıbrıs, 2010, s.142). Aynı zamanda şiirler vasıtasıyla çocukların ana dil sevgisi ve sanatsal derinliği gelişirken; şiir, ulusal ve evrensel değerlere ulaşma, bunları tutum ve davranışlarına yansıtma çok etkili bir türdür. (Güleryüz, 2002, s.274).

Literatür taraması yapıldığında şiirlerin değerler eğitimi bakımından incelendiği çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bu bağlamda çalışmamızın amacı, çocukların çok sevdiği çocuk edebiyatı yazarlarından biri olan Bestami Yazgan'ın şiirlerini değerler bakımından incelemektir.

4. Değerler Eğitimi

Değerler, önce ailede, sonra okul ortamında çocuklara kazandırılması gereken, sosyal hayatı düzenleyen, denetleyen en önemli mekanizmalardandır. Çankırılı (2005, s.11.) değer kavramını bu bağlamda şöyle dile getirmiştir: “Değer, bir toplum, bir inanç, bir ideoloji içinde veya insanlar arasında kabul edilmiş, benimsenmiş ve yaşatılmakta olan toplumsal, insani, ideolojik veya İlahi kaynaklı her türlü duyuş, düşünüş, davranış, kural ya da kıymetlerdir.” Bu değerleri çocuklara sadece öğrenmek yetmez. Aynı zamanda çocuk, bu değerleri davranışlarına yansıtmalı, iyi bir insan olarak topluma katkıda bulunmalıdır. Evrensel ve toplumsal değerleri içselleştiren bir birey kendisini, ailesini, ülkesini ve dünyayı daha iyi hale getirebileceğinin farkına varacaktır.

Çocuğa görelilik ilkesi ile kaleme alınan eserler, hem çocuklarda okuma sevgisi uyandırmalı hem de ahlaki, milli ve evrensel değerleri içermelidir. Okuduğu veya dinlediği metinler vasıtasıyla çocuk bu değerleri öğrenecek ve içselleştirecektir. Karakuş (2002, s.240) bu konuda şöyle düşünmektedir: “Okulda okutulacak ders kitaplarına alınacak metinler, millete ait kültür unsurlarını, Türk'ün yaşayış tarzını, aile yapısını, değerlerini çocuklara aktarabilmelidir. Böylelikle çocuklarımız zengin ulvi kaynaklardan beslenecek, hareket ve davranışlarını ona göre belirleyecektir.”

2. YÖNTEM

Bu çalışmamızda Bestami Yazgan'ın “ Uçtu Uçtu Şiir Uçtu” ve “ Güneşle Ay Duymasın” adlı kitapları incelenmiştir.

Bestami Yazgan tarafından yazılan, Gülinaz Şafak tarafından resimlenen“ Uçtu Uçtu Şiir Uçtu” kitabı 2015 yılında Nar Yayıncılık tarafından basılmıştır.150 sayfadan oluşan kitapta 93 adet şiir bulunmaktadır. Farklı değerleri içeren şiirler daha çok 4-12 yaş çocuklar için uygun olduğu düşünülmektedir.

“Güneşle Ay Duymasın” kitabı ise Cemile Ağaç Yıldırım tarafından resimlenmiş, 2019 yılında Nar Yayıncılık tarafından basılmıştır. 80 sayfadan oluşan eserde toplam 55 şiir bulunmaktadır. Bu şiirlerin de daha çok 4-12 yaş çocuklar için uygun olduğu düşünülmektedir.

Araştırmada verilerin analizinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Bu çerçevede Bestami Yazgan'ın bu iki şiir kitabında değerlerle ilgili olduğu düşünülen kelime ve cümleler içerik analizi birimi olarak görülmüştür. Çalışmamızda yöntem olarak nitel araştırma yöntemlerinden “doküman analizi” tekniği kullanılmıştır. “Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu ya da olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır. (Yıldırım ve Şimşek,2000, s. 140-143)

3. BULGULAR

Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından 18 Temmuz 2017 tarihinde yapılan basın açıklamasında değerler eğitiminin tüm öğretim kademelerinde yaygınlaştırılacağı, daha sistemli

bir şekilde uygulanacağı ve öğretim programlarında ayrı bir başlık altında ele alınacağı vurgulanmıştır (Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB], 2017).

Yenilenen ilköğretim programlarında yer alan kök değerler ve bu değerlere ilişkin tutum ve davranışları gösteren bir tablo aşağıda verilmiştir (TTKB, 2017, s.24).

Tablo 1: Yenilenen Müfredatlarda Değerler ve Değerlerle İlişkili Tutum ve Davranışlar

Değerler	Değerlerle İlişkili Bazı Tutum ve Davranışlar
Adalet	adil olma, eşit davranma, paylaşma...
dostluk	diğerkâmlık, güven duyma, anlayışlı olma, dayanışma, sadık olma, vefalı olma, yardımlaşma...
dürüstlük	açık ve anlaşılır olma, doğru sözlü olma, güvenilir olma, sözünde durma...
öz denetim	davranışlarını kontrol etme, davranışlarının sorumluluğunu üstlenme, öz güven sahibi olma, gerektiğinde özür dileme...
sabır	azimli olma, tahammül etme, beklemeyi bilme...
saygı	alçakgönüllü olma, başkalarına kendine davranılmasını istediği şekilde davranma, diğer insanların kişiliklerine değer verme, muhatabının konumunu, özelliklerini ve durumunu gözetme...
sevgi	aile birliğine önem verme, fedakârlık yapma, güven duyma, merhametli olma, vefalı olma...
sorumluluk	kendine, çevresine, vatanına, ailesine karşı sorumlu olma; sözünde durma, tutarlı ve güvenilir olma, davranışlarının sonuçlarını üstlenme...
vatanseverlik	çalışkan olma, dayanışma, kurallara ve kanunlara uyma, sadık olma, tarihsel ve doğal mirasa duyarlı olma, toplumu önemseme...
yardımseverlik	cömert olma, iş birliği yapma, merhametli olma, misafirperver olma, paylaşma...

Tablo 1’de belirtilen bu on kök değer (adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik) çalışmamıza dayanak olmuştur. Bu inceleme neticesinde şu bulgu ve yorumlara yer verilmiştir:

1. “Uçtu Uçtu Şiir Uçtu” Şiir Kitabına İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bestami Yazgan’ın “Uçtu Uçtu Şiir Uçtu” kitabı 150 sayfadır. Eserde yer alan değerler şu şekilde tespit edilmiş ve Tablo 2’de gösterilmiştir:

Tablo 2: “Uçtu Uçtu Şiir Uçtu” Adlı Şiir Kitabına Ait Değerlerin Analizi

S. NO	ŞİİR ADI	BULUNAN DEĞER
1	KÜÇÜK KARDEŞİM	KARDEŞ SEVGİSİ
2	KARDAN ANNE	ANNE SEVGİSİ
3	SEVGİ UFUKLARINDA	VATANSEVERLİK
4	KARDEŞÇE	DOĞA SEVGİSİ
5	BİZ DÜNYAYIZ	ÇOCUK SEVGİSİ
6	KANAT KANAT AYDEDE	DOĞA SEVGİSİ
7	UÇUR MASAL KUŞUNU	SÖZLÜ KÜLTÜRÜ TANIMA
8	KAF DAĞINA SESLENİŞ	SÖZLÜ KÜLTÜRÜ TANIMA
9	BİR MASAL ANADOLU	VATANSEVERLİK
10	ARKADAŞ DEDİĞİN	DOSTLUK
11	RÜYA SALINCAĞI	ANNE SEVGİSİ
12	ESİR MASALLARA AĞLAYAN ÇOCUK	ÖZ DENETİM
13	NİNELERİN KAF DAĞINA GÖÇÜ	SÖZLÜ KÜLTÜRÜ TANIMA
14	MASAL YEMİŞLERİ	SÖZLÜ KÜLTÜRÜ TANIMA
15	SAAT GİBİ	BİLİM
16	SİZ SINIFA GİRİNCE	ÖĞRETMEN SEVGİSİ
17	ÖĞRENCİNİN DİLEĞİ	ADALET
18	SEVGİ ORMANI	SEVGİ
19	GÜL KOKULU NEFESLER	DİNİ DEĞERLER
20	KARINCA İLE SOHBET 1	ÇALIŞKANLIK
21	KARINCA İLE SOHBET 2	AZİM
22	GÜNEŞİN SIRRI	BİLİM
23	UZAY UÇURTMASI	BİLİM
24	KAR KUŞU	DOĞA SEVGİSİ

25	KAR KARDEŞİ	DOSTLUK
26	UÇTU UÇTU	AİLE SEVGİSİ
27	BERRAK GÜNEŞ	DOĞA SEVGİSİ
28	GÖK DİLİ	DOĞA SEVGİSİ
29	OBUR ÇOCUK	ÖZ DENETİM
30	GÜNEŞ AMCA	DOĞA SEVGİSİ
31	DÜŐ KANATLI MAVİ KUŞ	ŞİİR SEVGİSİ
32	APARTMAN ÇOCUKLARI	SORUMLULUK
33	UYKU TAKVİMİ	ABLA SEVGİSİ
34	ÖPMECE	SAYGI
35	YATAĞIM ÜŐÜMESİN	ÖZDENETİM
36	KAYGI	ANNE SEVGİSİ
37	HAYDİ ÇİÇEK OLALIM	SEVGİ
38	ZOR SORU	SABIR
39	PAPATYA FALI	SABIR
40	ÖKSÜZ ÇOCUKLAR 1	ANNE SEVGİSİ
41	ÖKSÜZ ÇOCUKLAR 2	ÖZ DENETİM
42	KARŞILAMA	SABIR
43	GIDIKLAMA	DOĞA SEVGİSİ
44	BİRAZ ÇOCUK BİRAZ KUŞ	ÇOCUK SEVGİSİ
45	KUŐYÜREK	ÇOCUK SEVGİSİ
46	UYKU OYUNU	ÖZ DENETİM
47	HAYDİ CANLAR	SEVGİ
48	SAĞIM SOLUM SOBE	DOĞA SEVGİSİ
49	MASAL KEYFİ	SÖZLÜ KÜLTÜRÜ TANIMA
50	UYU GÜZEL BÜYÜ GÜZEL	ÖZ DENETİM
51	ÇOCUKÇA	ALLAH SEVGİSİ
52	NİNNİ	SÖZLÜ KÜLTÜRÜ TANIMA

53	KARDAN ÇOCUK	ANNE SEVGİSİ
54	ÇİÇEKLERE MANİLER	SORUMLULUK
55	GÜZEL VATANIM	VATANSEVERLİK
56	ÇOCUKLAR KONUŞUYOR	SORUMLULUK
57	KÜÇÜK İZCİLER	DOSTLUK
58	DİLİMDE ÇİÇEK AÇAR	ÇOCUK SEVGİSİ
59	VAKTİN YÜCESİ	DİNİ DEĞERLER
60	GÜZEL SORULAR	ALLAH SEVGİSİ
61	AHI TUTAR ÇİÇEKLERİN	SORUMLULUK
62	ASLANIN AĞZINDAKİ EKMEK	SORUMLULUK
63	SAKLAMBAÇ	SEVGİ
64	EL ELE	SEVGİ
65	AYNADAKİ ÇOCUK	ANNE SEVGİSİ
66	ANNE KUÇAĞI	ANNE SEVGİSİ
67	CANIMIN ÖZ ÇİÇEĞİ	ÇOCUK SEVGİSİ
68	NAZI KONUŞUR	ÇOCUK SEVGİSİ
69	YÜREĞİMİZ GÜL BİZİM	SEVGİ
70	BENEKLİ KELİMELE	SEVGİ
71	DÖRT YANIM ÇİÇEK	SABIR
72	BAHAR GÖZLÜ ANNEM	ANNE SEVGİSİ
73	YAĞMUR KUŞUN SEVİNCİ	DOĞA SEVGİSİ
74	TOMURCUK AÇAR GİBİ	ÖZ DENETİM
75	KAR SAÇLI NİNEM	NİNE SEVGİSİ
76	KELEBEK ÇİÇEĞE KONUNCA	YARDIMSEVERLİK
77	ANNE DERİM	SAYGI
78	SEVGİ ÖDÜLÜ	ÇOCUK SEVGİSİ
79	KÜÇÜK ÖĞRETMENİM	SORUMLULUK
80	BİR DALA KONDU SESİM	SABIR

81	GÜL TOPLAYAN ÇOCUKLAR	ÇOCUK SEVGİSİ
82	ÖPÜCÜK KURDELESİ	ÖĞRETMEN SEVGİSİ, SAYGISI
83	BAYRAĞA ŞARKI	VATANSEVERLİK
84	TOMBUL YANAKLI AYDEDE	DOĞA SEVGİSİ
85	GÜLBEŞEKER	ÇOCUK SEVGİSİ
86	HACI LEYLEK	DOĞA SEVGİSİ

(Uçtu Uçtu Şiir Uçtu,, Nar Yayınları, 2015)

Tablo: 3 Uçtu Uçtu Şiir Uçtu” Adlı Şiir Kitabına Ait Değerlerin Dağılımı

Değerler	Kaç Defa Tekrarlandığı
Adalet	1
Dostluk	3
Dürüstlük	0
Öz denetim	7
Sabır	5
Saygı	3
Sevgi	44
Sorumluluk	6
Vatanseverlik	10
Yardımseverlik	1
Toplam	80

Eserde işlenen değerlere Tablo 3’den hareketle baktığımızda en çok tekrarlanan değer sevgi olduğu görülmektedir. Sevgi değeri “ Allah Sevgisi” “Anne Sevgisi”, “Kardeş Sevgisi”, “Nine Sevgisi”, “ Öğretmen Sevgisi”, “ Doğa Sevgisi” “ Çocuk Sevgisi”, “ Şiir Sevgisi” gibi çeşitli kategorilerde yer almaktadır. Sevgi değerinden sonra vatanseverlik değerinin 10, öz denetim değerinin 7, sorumluluk değerinin 6, sabır değerinin 5, dostluk ve saygı değerlerinin 3, adalet ve yardımseverlik değerlerinin 1 kez geçtiği görülmektedir.

2. “Güneşle Ay Duymasın” Şiir Kitabına İlişkin Bulgu ve Yorumlar

Bestami Yazgan’ın “Güneşle Ay Duymasın” kitabı 80 sayfadır. Eserde yer alan değerler şu şekilde tespit edilmiş ve Tablo 4’te gösterilmiştir:

Tablo 4: “Güneşle Ay Duymasın” Adlı Şiir Kitabına Ait Değerlerin Analizi

S. NO	ŞİİR ADI	BULUNAN DEĞER
1	GÜNEŞLE AY DUYMASIN	SEVGİ
2	BİR ÇİÇEK GÜZELİ	SABIR
3	GÜL ÇOCUKLAR	ÇOCUK SEVGİSİ
4	PAZARLIK	DÜRÜSTLÜK
5	ÇİÇEK HARMANI	DOSTLUK
6	TATLI RÜZGAR	YARDIMSEVERLİK
7	ÇOCUK VE MUTLULUK	SORUMLULUK
8	ÇOCUK H/AKLI MI?	ADALET
9	SİZİ SEVEN ÇOK ÇOCUKLAR	ÇOCUK SEVGİSİ
10	GÜLLERİN GÜLDÜĞÜ ZAMAN	ÇOCUK SEVGİSİ
11	SELAM DURUN HİLALE	VATANSEVERLİK
12	SEVGİ MEKTUBU	ÇOCUK SEVGİSİ
13	ÇİÇEK YÜREĞİ	ÇOCUK SEVGİSİ
14	ALLAH'IM	ALLAH SEVGİSİ
15	DENİZİ TAŞIRAN ÇOCUK	SEVGİ
16	SEVGİ ÇEMBERİ	SEVGİ
17	SEVGİ DENİZİ	SEVGİ
18	SEVGİ LİMANI	ÇOCUK SEVGİSİ
19	SICACIK BİR ÖPÜCÜK	DOĞA SEVGİSİ
20	ANNE ÖZLEMİ	ANNE SEVGİSİ
21	GÜL DERSİ	SAYGI
22	İSTANBUL FATİHLERİ	VATANSEVERLİK
23	KÜÇÜK PAPAĞAN	SAYGI
24	ÇİÇEK SOYU	ANNE SEVGİSİ
25	BİRİ VAR Kİ	ANNE SEVGİSİ
26	BİLGİ ŞEHİRİ	ÖĞRETMEN SEVGİSİ

27	KİTABI SEVİNCE	OKUMA SEVGİSİ
28	ÖPÜCÜK ZİLİ	ÖZ DENETİM
29	GÜNAH YAŞI	SORUMLULUK
30	SEVGİ SICAĞI	SABIR
31	HÜRRİYET YOLU	VATANSEVERLİK
32	GÜZEL KUZUM	ÇOCUK SEVGİSİ
33	KAPATIN TELEVİZYONLARI	ÖZDENETİM
34	PİLOT AMCA	DOĞA SEVGİSİ
35	KUŞ DİLİ	VATANSEVERLİK
36	UYANIŞ	ÖZ DENETİM
37	KINALI KUZU	HAYVAN SEVGİSİ
38	BİR MASAL ANLAT BANA	SÖZLÜ KÜLTÜRÜ TANIMA
39	HAYDİ PERİ KIZLARI	SÖZLÜ KÜLTÜRÜ TANIMA
40	KARDAN ADAM	DOĞA SEVGİSİ
41	YILDIZ RÜYASI	SÖZLÜ KÜLTÜRÜ TANIMA
42	HAYAT BİLMECESİ	SORUMLULUK
43	HAYAL HIRSIZLARINA	ADALET
44	İÇİMİZDE	SAYGI
45	İKİ İNATÇI IRMAK	SEVGİ
46	BALONUMU İSTERİM	DOĞA SEVGİSİ
47	KARDEŞLİK DENİZİ	DOSTLUK
48	YILDIZ ARKADAŞLIĞI	DOSTLUK
49	TOPRAĞIN DOSTLARI	DOĞA SEVGİSİ
50	GÖKYÜZÜ ÇİÇEKLERİ	DOĞA SEVGİSİ
51	YAĞMUR OYUNU	DOĞA SEVGİSİ
52	YARDIM EDELİM	YARDIMSEVERLİK
53	BİRİCİK DÜNYA	ÇOCUK SEVGİSİ

Tablo: 5 Güneşle Ay Duymasın” Adlı Şiir Kitabına Ait Değerlerin Dağılımı

Değerler	Toplam
Adalet	2
Dostluk	3
Dürüstlük	1
Öz denetim	3
Sabır	2
Saygı	3
Sevgi	27
Sorumluluk	3
Vatanseverlik	7
Yardımseverlik	2
Toplam	53

Eserde işlenen değerlere Tablo 5’ten hareketle baktığımızda en çok tekrarlanan değer sevgi olduğu görülmektedir. Sevgi değeri “ Allah Sevgisi” “Anne Sevgisi”, “Okuma Sevgisi” “ Hayvan Sevgisi”, “Öğretmen Sevgisi”, “ Doğa Sevgisi” “ Çocuk Sevgisi”, gibi çeşitli kategorilerde yer almaktadır. Şiir kitabında sevgi değeri 27 kez geçmektedir. Sevgi değerinden sonra vatanseverlik değerinin 7, dostluk değerinin 3, öz denetim değerinin 3, saygı değerinin 3, sorumluluk değerlerinin 3, adalet, sabır ve yardımseverlik değerlerinin ikişer kez geçtiği görülmektedir.

Bestami Yazgan’ın “Uçtu Uçtu Şiir Uçtu” ve “ Güneşle Ay Duymasın” adlı eserlerinde işlenen değerler ilişkin veriler Tablo 6’da gösterilmiştir:

Tablo 6: Yazgan’ın “Uçtu Uçtu Şiir Uçtu” ve “ Güneşle Ay Duymasın” Adlı Eserlere Ait Değerlerin Dağılımı

DEĞERLER	ESERLER		TOPLAM
	UÇTU UÇTU ŞİİR UÇTU	GÜNEŞLE AY DUYMASIN	
Adalet	1	2	3
Dostluk	3	3	6
Dürüstlük	0	1	1
Öz denetim	7	3	10
Sabır	5	2	7
Saygı	3	3	6

Sevgi	44	27	71
Sorumluluk	6	3	9
Vatanseverlik	10	7	17
Yardıms severlik	1	2	3
TOPLAM	80	53	133

Bu iki şiir kitabında tespit edilen değerlere ilişkin mısralara şu şekilde örnekler verilebilir:

1. Sevgi

Bestami Yazgan'ın incelenen iki eserinde de en çok yer verilen değer sevgidir. Bu iki kitapta da sevgi Allah sevgisi, anne sevgisi, çocuk sevgisi, öğretmen sevgisi, doğa sevgisi, okuma sevgisi gibi çeşitli kategorilerde geçmektedir. Kitaplarda sevgi değerinin geçtiği mısralar şunlardır:

“Sevimli kardeşimin
Yanakları al aldı;
Mevsimlerle büyüdü,
Sevgisi bana kaldı.” (Yazgan, 2015, s7)

“En derin denizlerde
Yürekleri incidir.
Her sevgi yarışında
Anneler birincidir,
Ödülü çocuk olur.” (Yazgan, 2015, s136)

“Beni seven
Anne veren Allah'ım!
Üstüme rahmeti
Geren Allah'ım!
Gökyüzüne yıldız seren Allah'ım!” (Yazgan, 2019, s28)

2. Vatanseverlik

Bu iki eserde en çok işlenen ikinci değer vatanseverliktir. Daha çok vatanını, bayrağını sevmeye, kültürel unsurlarımızı tanıma, gelecek nesillere aktarma şeklinde ortaya konmuştur. Şiir kitaplarında vatanseverlik değerinin geçtiği mısralar şunlardır:

“Taşına toprağına
Feda olsun canım;
Hem annem hem babamdır
Benim güzel vatanım.” (Yazgan, 2015, s95)

Meclisimiz kuruldu

23 Nisan günü,

Başladı milletimin

Egemenlik düğünü.” (Yazgan, 2019, s49)

3. Öz Denetim

Araştırmaya konu edilen eserlerde en fazla yer verilen üçüncü değer öz denetimdir. Öz denetim, davranışlarını kontrol etme, sonuçlarını üstlenme şekliyle geçmektedir. Şiir kitaplarında öz denetim değerinin yer aldığı mısralar şu şekilde geçmektedir:

“ Oyunum bitmese de

Her gece

Hemen girerim yatağa.

Bilirim ki

Ben yatmadan

Anneciğim yatamaz.” (Yazgan, 2015, s76)

“ Rüya zili çalıyor

Haydi yavrum yatağa!

Hemen anneciğim. (Yazgan, 2019, s46)

4. Sorumluluk

İncelenen iki eserin toplamında en fazla yer verilen dördüncü değer sorumluluktur. Sorumluluk daha çok kişinin kendine ve çevresine karşı duyarlı olması şeklinde ortaya konmuştur. Eserlerde sorumluluk değerinin geçtiği mısralardan bazıları şunlardır:

“ Babam her gün erkenden

Nereye gidiyor anne?

Ekmek parası kazanmaya yavrum.” (Yazgan, 2015, s108)

“ Baktım boynunu bükmüş,

Bir camide diz çökmüş,

İmanı ne büyükmüş,

Allah'ı anıyordu.” (Yazgan 2019, s17)

5. Sabır

Araştırmaya konu edilen iki eserde en fazla yer verilen 5. değer sabırdır. Sabır olacak bir şeyi beklemeyi bilme anlamında kullanılmıştır. Eserlerde sabır değerinin geçtiği mısralar şunlardır:

“Oflayıp puflayarak

Ağır ağır gitti tren,

Sanmayın kolay oldu.

Bakışlarım peşi sıra
Işıktan bir ray oldu.” (Yazgan, 2015, s68)

“Bir çiçek,
Her gece
Merdiveni saya saya
Çıkarmış aya.” (Yazgan, 2019, s9)

6. Dostluk, Saygı

Araştırmaya konu olan iki kitabın toplamında en çok yer verilen 6. değer dostluk ve saygıdır. Eserlerde dostluk değerinin geçtiği mısralar şunlardır:

“Hava çok soğuk anne,
Yanımıza alalım.
Eğer izin verirsen
Karla kardeş olalım.” (Yazgan, 2015, s46)

Geceleri süsleyen
Ay yüzlü dolunayım!
Eğer izin verirsen
Arkadaşım olayım. (Yazgan, 2019, s74)

Söz konusu eserlerde saygı değerinin geçtiği mısralar şunlardır:

“Öpülecek
Bir mübarek
Eli görsem
Anne derim.” (Yazgan, 2015, s.135)

“Ne zaman
“İyi dersler öğretmenim!”
Sözünü duysam, Gönlümde güller açılır sanki.” (Yazgan, 2019, s35)

7. Adalet, Yardımseverlik

Araştırmaya konu olan iki kitabın toplamında en çok yer verilen 7. değer adalet ve yardımseverliktir.

Eserlerde adalet değerine yer verilen mısralar şunlardır:

“ Öğret bize doğruları,
Ayırılım eğrileri.
Cevabı zor soruları
N’olur sorma öğretmenim!” (Yazgan, 2015, s.33)

“Ne dediniz efendim?
Tam olarak duyamadım:
“ Çocuk aklı” mı?
“ Çocuk haklı” mı? (Yazgan, 2019, s18)

Eserlerde yardımseverlik değerinin geçtiği mısralar şunlardır:

“ Tam bu sırada
Gelmiş kelebek
Salına salına,
Konmuş çiçeğin
İnce dalına.
İpek kanatlarını
İndirip kaldırmış,
İndirip kaldırmış.
Hem kendisi dinlenmiş,
Hem çiçek serinlemiş.” (Yazgan, 2015, s132)

“ Hazır bekliyor
Türk Kızılay’ı,
Her felakette
Sarsın yarayı.
Haydi gidelim,
Yardım edelim!” (Yazgan, 2019, s78)

8. Dürüstlük

Araştırmaya konu olan iki eserin toplamında en çok yer verilen 8. değer dürüstlüktür. Dürüstlük değeri sözünde durma, doğru olana yakışır anlamlarında kullanılmıştır. Eserlerde dürüstlük değerinin geçtiği mısralar şunlardır:

“ Güzel çocuk seninle

Yapalım bir pazarlık.

Sakın sözünden dönüp

Yapma oyunbozanlık!” (Yazgan, 2019, s12)

4. SONUÇ VE TARTIŞMA

Toplumu oluşturan bireylerin değerler eğitimi yoluyla olumlu kişilik özellikleri geliştirdikleri dikkate alınması gereken bir konudur. Haz ve hız çağında olan günümüz toplumunun en çok zorlandığı konulardan biri de sevgi dolu, dürüst, çalışkan, sorumluluk sahibi, adaletli insan yetiştirmektir. Bu değerlere sahip iyi karakterli insanların yetişmesi erken yaşlardan itibaren temel değerlerin kazandırılması ile mümkündür. Bu değerler eğitimi verilirken çocuk kitapları önemli bir yere sahiptir.

Bestami Yazgan’ın “Uçtu Uçtu Şiir Uçtu” ve “Güneşle Ay Duymasın” şiir kitaplarından elde edilen bulgular incelendiğinde toplam 133 değere yer verdiği belirlenmiştir. Bu iki eserde en fazla yer verilen değer sevgi değeri olduğu tespit edilmiştir. 71 kez kullanılan sevgi değeri Allah sevgisi, anne sevgisi, kardeş sevgisi, doğa ve hayvan sevgisi, öğretmen sevgisi gibi çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Sevgi, diğer duygular gibi doğuştan gelir. Bu duygu sonradan beslenerek geliştirilebilir. Bunun için aile ve çevre çok önemli faktörlerdir. Sevginin hâkim olduğu toplumlarda kin, nefret, düşmanlık olmaz. Yazgan, özellikle aile birliğine önem verme değerini anne, nine, dede ve çocuk sevgisi ile vurgulamıştır. Şiirler kısa dizelerle yazılmış, tekrarlara ve ahenk unsurlarına yer verilerek akılda kalıcı, anlaşılır bir dil kullanılmıştır.

Bu iki şiir kitabından elde edilen bulgulara göre vatanseverlik değeri de en çok işlenen değerlerden olmuştur. Yazgan’ın şiirlerinde vatan, bayrak, milli bayram, hürriyet kavramları sıklıkla kullanılmıştır. Vatanseverlik kişinin kendini yaşadığı ülkeye ait hissetmesidir. Geçmişini iyi tanınması, geleceğe yönelik hayallerinin olmasıdır. Bu hayallerle ülkesi için en iyisini yapmaya çalışmasıdır. Bundan dolayı vatanseverlik değerinin çocuklara erken yaşlardan itibaren kazandırılması çok önemli ve gereklidir.

Araştırmaya konu olan Yazgan’ın eserlerinden elde edilen bulgulara göre yer verilen diğer değerler sırayla şunlardır: öz denetim, sorumluluk, sabır, dostluk, saygı, adalet, yardımseverlik ve dürüstlük. Bütün bu değerler, bir toplumu ayakta tutan en önemli güçtür. Bestami Yazgan, kısa, anlaşılır ifadelerle yazdığı şiirleri ile çocukların hayal dünyasına girmiş, onların temel ahlaki değerleri kazanmasını ve bu konuda bir bilinç oluşturmaya amaç edinmiştir.

“Yalvaç Ural’ın Çocuk Kitaplarında Değerler Eğitimi ve Bu Eserlerin Türkçe Öğretimine Katkısı” adlı çalışmada (Oran,2015), Yalvaç Ural’ın 30 hikâyesi değerler açısından ele alınmıştır. Yapılan inceleme sonucunda 525 değer saptanmıştır.

“Ayşe Yamaç’ın Çocuk Romanlarının Değerler Eğitimi ve Dil Zenginliği Açısından İncelenmesi” adlı tez çalışmasında Kuru (2016), incelediği eserlerde 527 değer tespit etmiştir. En fazla yer verilen değer “sevgi” olduğu görülmüştür.

“Cahit Uçuk’un Masal Kitaplarında Temel Değerlerin Türkçe Eğitime Katkısı” adlı araştırmada (Alagöz, 2012), Cahit Uçuk’un 15 masal kitabı incelenmiş, bu kitaplarda 589 bulunmuştur.

Yukarıdaki araştırmalardan hareketle Bestami Yazgan’ın şiir kitaplarında değerlerin fazlaca kullanıldığı tespit edilmiştir. Literatür taraması yapıldığında, değerler eğitimi konusunda yapılan çalışmaların daha çok hikaye, masal ve roman türlerinde olduğu görülmüştür. Değerler eğitimi bakımından şiir kitaplarının incelendiği çalışmalar oldukça sınırlıdır.

Oysa şiir; ahenk, uyum, ritim bakımından çocukların okumaktan ve dinlemekten çok keyif aldıkları bir türdür. Bundan dolayı bizim çalışmamız özgün olması ve alandaki bu boşluğu doldurması bakımından önemlidir.

5. ÖNERİLER

İncelemelerde elde edilen sonuçlara göre şu öneriler söylenebilir:

1. Dürüst, sevgi dolu, adaletli, sorumluluk sahibi insan yetiştirmenin temeli önce ailede atılır. Milli ve manevi değerlere bağlı nesiller yetiştirmek için Bestami Yazgan'ın bu iki şiir kitabı aileler tarafından çocuklara okunabilir.
2. Şiir, sahip olduğu ahenk unsurları dolayısıyla kolay akılda kalan ve çocuklar tarafından çok sevilen bir türdür. Bundan dolayı zengin içeriklere sahip şiir kitapları vesilesi ile çocuklara çok küçük yaşlardan itibaren değer aktarımı yapılabilir. Bestami Yazgan'ın değerlere sıklıkla yer verdiği bu iki şiir kitabı da özellikle ilköğretim birinci kademe çocukları için okutulabilir.
3. Türkçe ders kitaplarında geçen edebi metinler, hem çocukların okuma, konuşma, yazma ve dinleme becerilerini geliştirirken hem de bu eserler, değer kazandırma noktasında önemli bir yere sahiptir. İncelemede elde edilen sonuçlar doğrultusunda Bestami Yazgan'ın bu iki kitabındaki şiirlere Türkçe ders kitaplarında daha çok yer verilebilir.
4. Bu iki şiir kitabında geçen değerler, yeni edebi eserlerin oluşturulmasına ilham verebilir.

Kaynakça

Akyol, H. (2006). Yeni Programa Uygun Türkçe Öğretim Yöntemleri. Ankara: Kök Yayıncılık.

Alagöz, F. C. (2012). Cahit Uçuk'un Masal Kitaplarında Temel Değerlerin Türkçe Eğitime Katkısı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

Çankırılı, A.(2005). Ailede ve Okulda Değerler Eğitimi, İstanbul: Zafer Yayınları.

Güleryüz, H. (2002). Yaratıcı Çocuk Edebiyatı, Ankara: Pegem Yayıncılık.

https://kandira.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_09/04202207_18160003_basin_aciklamasi-program.pdf adresinden 14.01.2024 tarihinde alındı.

Kaplan, M. (2001). Nesillerin Ruhu, İstanbul: Dergah Yayınları.

Karakuş, İ. (2002). Türkçe Türk Dili Ve Edebiyatı Öğretimi, Ankara: Anıttepe Yayıncılık.

Kıbrıs, İ. (2010). Çocuk Edebiyatı. Ankara: Kök Yayıncılık.

Kuru, H. (2016). Ayşe Yamaç'ın çocuk romanlarının değerler eğitimi ve dil zenginliği açısından incelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

MEB, (2017). Müfredatta Yenileme ve Değişiklik Çalışmalarımız Üzerine. Ankara: MEB.

Oran, G.(2015). Yalvaç Ural'ın Çocuk Kitaplarında Değer Eğitimi ve Bu Eserlerin Türkçe Öğretimine Katkısı, Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.

(TDK <http://sozluk.gov.tr/>) adresinden 25.01.2014 tarihinde alındı.

Tural, S. K. (1982). Zamanın Elinden Tutmak. İstanbul: Ötüken Yayınları.

Yazgan, B. (2015). Uçtu Uçtu Şiir Uçtu. İstanbul: Nar Yayınları.

Yazgan, B. (2019). Güneşle Ay Duymasın. İstanbul: Nar Yayınları.

Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2000). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

NEGATIVE ATTITUDE TOWARDS WOMEN IN TURKISH PROVERBS AND
IDIOMS
TÜRK ATASÖZÜ VE DEYİMLERİNDE KADIN OLGUSUNA OLUMSUZ TUTUM

EMİNE YAVUZ ÇETİN¹, ECRİN BOZDOĞAN²

¹Öğretmen, Çalıştığı yer: Yenişehir Belediyesi Bilim ve Sanat Merkezi,

Türk Dili ve Edebiyatı,

0009-0002-3921-042X

²Öğrenci, Yenişehir Belediyesi Bilim ve Sanat Merkezi , Türk Dili ve Edebiyatı,

0009-0006-7587-1486

Özet

Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük'te "Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz; deme, mesel, sav, darbimesellere atasözü; genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabirlere" ise deyim denir. Çalışmanın amacı Türk atasözleri ve deyimlerini belli başlıklar altında sınıflandırarak kadın imgesini incelemek ve toplumsal bir algı analizi yaparak toplumda kadına karşı oluşan olumsuz tutumları belirlemek, dilin kültür aktarımı yoluyla toplumu yönlendirmesi özelliğine ilişkin farkındalık oluşturmak amaçlanmıştır. Çalışmada Ömer Asım Aksoy'un "Atasözü ve Deyimler" sözlük serisi kullanılmıştır. Öncelikle bu sözlükler çalışma konusu dikkate alınarak taranmış ve bu sırada bazı konu başlıkları belirlenmiştir. Daha sonra bulunan atasözü ve deyimler belirlenen konu başlıkları altında sınıflandırılmıştır. Atasözü ve Deyimler Sözlükleri tarandıktan sonra konu başlıkları güncellenmiştir ve projenin bulguları oluşturulmuştur. Elde edilen bulguların yüzdesi hesaplanarak hangi konu başlıklarında kadına karşı olumsuz tutumun daha fazla olduğu belirlenmiştir. Elde edilen bulgular sonucunda Türk atasözü ve deyimlerinde farklı konu başlıkları altında kadına karşı olumsuz tutumların fazla olduğu saptanmıştır. Atasözleri ve deyimler toplum ve dil için önemli miraslardır ve bu nedenle korunmalı, kullanılmalıdır ancak kadın olgusuna yönelik nefret ve şiddet içerikli atasözleri ve deyimlerin belirlenerek halkın bilinçlendirilmesi, anlamlarının açıklanması, kullanımında dikkatli olunması ile dildeki cinsiyet eşitsizliğinin önüne geçilebilecektir.

Anahtar kelimeler: Atasözü, deyim, kadın, olumsuz tutum

Abstract:

According to the Turkish Language Association's Current Turkish Dictionary, "Words that have been said based on long trials and observations and that have become public knowledge, that are of an admonitory nature; sayings, issues, arguments, proverbs are called proverbs, and phrases, phrases that are usually more or less separate from their true meaning and have a unique meaning" are called idioms. The aim of the project is to determine the usage areas of the phenomenon of women in Turkish proverbs and idioms and to examine the negative attitudes towards the phenomenon of women in Turkish proverbs and idioms. Ömer Asım Aksoy's "Proverbs and Idioms" dictionary series was used in the project. First of all, these dictionaries were scanned by considering the project topic and some subject headings were determined.

Then, the proverbs and idioms found were classified under the determined subject headings. After the Proverbs and Idioms Dictionaries were scanned, the subject headings were updated and the findings of the project were formed. By calculating the percentage of the findings, it was determined which topics had more negative attitudes towards women. As a result of the findings, it was determined that there are more negative attitudes towards women under different topics in Turkish proverbs and idioms. Proverbs and idioms are important legacies for society and language and therefore should be protected and used, but gender inequality in language can be prevented by identifying proverbs and idioms with hate and violence against women, raising public awareness, explaining their meanings and being careful in their use.

Key words: Proverb, idiom, woman, negative attitude

1. GİRİŞ

Çalışmada; Türk atasözleri ve deyimlerini belli başlıklar altında sınıflandırarak kadın imgesini incelemek ve toplumsal bir algı analizi yaparak toplumda kadına karşı oluşan olumsuz tutumları belirlemek, dilin kültür aktarımı yoluyla toplumu yönlendirmesi özelliğine ilişkin farkındalık oluşturmak amaçlanmıştır. “Uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz; deme, mesel, sav, darbimesellere atasözü, genellikle gerçek anlamından az çok ayrı, kendine özgü bir anlam taşıyan kalıplaşmış söz öbeği, tabirlere deyim” denir. (TDK Güncel Türkçe Sözlük) “Toplumların yaşam şekillerini ve değer yargılarını öğrenmede başvurulan kaynaklar arasında atasözleri ve deyimler önemli bir yer tutar. Tarih içerisinde uzun bir yolculuktan sonra bugüne ulaşan birçok söz, geçmişten süregelen bir deneyimin neticesidir. Yaşamın birçok alanına nüfuz eden bu sözlerin bir kısmı, cinsiyetçi bir hüviyet taşır. Özellikle kadının toplum içerisindeki yerinin tespitinde bu sözlerden istifade edilebilir. Dolayısıyla cinsiyet odaklı atasözleri ve deyimleri incelemek bir toplumdaki kadın algısını ortaya koymada yardımcı olacaktır.”(Yığıtoğlu, M. Yalçınkaya, Z.) Cinsiyet kavramı sosyolojik olarak ikiye ayrılır: toplumsal cinsiyet ve biyolojik cinsiyet. Biyolojik cinsiyet kişinin bedeniyle yani genetik yapısıyla ilgilendirir ve cinsler arasındaki anatomik farkları içerir. “Toplumsal cinsiyet ise kadının ve erkeğin doğuştan değil sonradan oluşturulan sosyal yapılarca belirlenen rollerini ve sorumluluklarını ifade eder. Yani toplumsal cinsiyet sosyo-kültürel olarak belirlenen “cinsiyet rollerine” karşılık gelir. Cinsiyet rolleri, bireyin mevcut kaynaklara erişiminden tutun, davranış kalıplarını, sorumluluklarını, eğitime ulaşımını, sağlık hakkına ulaşımını ve özgürlük hakkı gibi birçok alanı belirler.” Çalışmanın amacı Türk atasözleri ve deyimlerinde kadın olgusunun kullanım alanlarını belirlemek ve Türk atasözü ve deyimlerindeki kadın olgusuna ilişkin olumsuz tutumları saptamaktır. Çalışmada ayrıca kültürün bir parçası olan aynı zamanda onun gelecek kuşaklara aktarılmasında etkin rol oynayarak toplumu şekillendirip yönlendirebilme gücüne sahip olan dilin doğru ve etkili kullanılmasına dikkat çekilmek istenmektedir. Çalışma esnasında izlenen adımlar ve kullanılan sözlükler projeye özgünlük katmıştır.

Çalışmanın Problem durumu:

Türk atasözü ve deyimlerinde kadın olgusuna olumsuz tutum bulunmaktadır.

Araştırma Soruları:

- Türk atasözü ve deyimlerinde toplumsal hayatta kadına düşen rol ve toplumsal değersizlik ile ilgili olumsuz tutum var mıdır?
- Türk atasözü ve deyimlerinde namus/bekâret, karı-koca ilişkisi, evlilik ve eş olmakla ilgili olumsuz değerlendirmeler var mıdır?

- Türk atasözü ve deyimlerinde soyaçekim, annelik, anne-kız ilişkisi ile ilgili olumsuz tutum var mıdır?
- Türk atasözü ve deyimlerinde gelinin kayın akrabalarıyla ilişkisine dair olumsuz tutum var mıdır?
- Türk atasözü ve deyimlerinde kadının dış görünüşüne dair olumsuz tutum var mıdır?

Araştırma Hipotezleri:

- Türk atasözü ve deyimlerinde toplumsal hayatta kadına düşen rol ve toplumsal değersizlik ile ilgili olumsuz tutum vardır.
- Türk atasözü ve deyimlerinde namus/bekâret, karı-koca ilişkisi, evlilik ve eş olmakla ilgili olumsuz değerlendirmeler vardır.
- Türk atasözü ve deyimlerinde soyaçekim, annelik, anne-kız ilişkisi ile ilgili olumsuz tutum vardır.
- Türk atasözü ve deyimlerinde gelinin kayın akrabalarıyla ilişkisine dair olumsuz tutum vardır.
- Türk atasözü ve deyimlerinde kadının dış görünüşüne dair olumsuz tutum vardır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırmalarda, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi farklı kaynaklardan edinilen veriler analiz edilip sentezlenerek özetlenir ve yorumlanır. Özetlenen veriler sonrasında kategoriler arasındaki ilişkiler belirlenerek genellemelere gidilebilir. Nitel araştırma yöntemlerinden biri olan içerik analizi, sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılan en önemli tekniklerden biridir. Belirli kurallara dayalı kodlamalarla bir metnin bazı sözcüklerinin daha küçük içerik kategorileri ile özetlendiği sistematik, yinelenen bir teknik olarak tanımlanır. İçerik analizi metin ya da metinlerden oluşan bir kümenin içindeki belli kelimelerin veya kavramların varlığını belirlemeye yönelik yapılıdır. Araştırmacılar bu kelime ve kavramların varlığını, anlamlarını ve ilişkilerini belirler ve analiz ederek metinlerdeki mesajla ilişkin çıkarımlarda bulunurlar. İçerik analizi, metinlerin düzenlenerek, sınıflandırılarak, karşılaştırılarak; metinlerden teorik sonuçlar çıkarılması olarak da nitelendirilmektedir.

(Büyüköztürk, Ş.; Kılıç Çakmak, E.; Akgün, Ö.E.; Karadeniz, Ş.; Demirel, D., 2008; Cohen, L.; Manion, L. ve Morrison, K., 2007).

Çalışma kapsamında incelenen atasözü ve deyimler sözlüğü:

Ömer Asım AKSOY'un "Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 1:Atasözleri Sözlüğü" (2016), Sayfa Sayısı:486, İnkılap Yayınları (Basılı kitap).

Ömer Asım AKSOY'un "Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2:Deyimler Sözlüğü" (2017), Sayfa Sayısı:1205, İnkılap Yayınları (Basılı kitap).

Yöntemin Uygulanması:

Ömer Asım Aksoy'un Atasözü ve Deyimler Sözlükleri temin edilerek okunmuştur. İlk okumada kadın olgusuna ilişkin bazı konu başlıkları belirlenmiştir. İkinci okumada bulunan atasözü ve deyimler belirlenen konu başlıkları altında sınıflandırılmış, bu sınıflandırma sırasında konu başlıkları güncellenmiş, tespit edilen atasözü ve deyimler 10 başlık altında listelenerek açıklanmıştır.

Konu başlıklarına göre atasözü ve deyim sayıları tablo biçiminde, yüzdeler dağılımları ise grafikler halinde gösterilerek kadına ilişkin toplumsal bakışın daha çok hangi konularda yoğunlaştığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

3. BULGULAR

İncelenen sözlüklerde toplam atasözü sayısı 2667, toplam deyim sayısı 8977'dir. Bu atasözü ve deyimlerde kadın olgusunu içeren 75 atasözü, 60 deyim vardır. Atasözü ve deyimlerdeki kadın olgusuna ilişkin başlıklar; günlük hayatta, evlilikte kadının gördüğü muamele ve yaşadığı durumlar baz alınarak oluşturulmuştur. Toplam 10 başlık elde edilmiştir:

3.1. Toplumsal Hayatta Kadına Düşen Rol

Türk atasözü ve deyimlerinde kadının toplumsal hayatta, çalışmaktan ziyade ev işleriyle, eşiyle ve çocuklarıyla ilgilenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca ailenin mutluluğunu, ekonomik anlamda özgürlüğünü de kadının önemli bir etkisinin olduğu söylenmiştir. Bu başlık altında incelenen 9 atasözü ve 4 deyim açıklamalarıyla listelenmiştir.

Bu başlık altında tespit edilen atasözleri:

- **Anadan gören inci dizer, babadan gören sofraya yazar- Oğlan atadan (babadan) öğrenir sofraya açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi:** Erkek çocuk erkeklerin yapması gereken işleri (örneğin konuk ağırlamayı) babasından, kız çocuk da kadınların yapması gereken işleri (örneğin dikişi, biçkiyi, ev işlerini) anasından öğrenir. Baba, ana bunları bilmiyorsa çocuktan böyle şeyler beklenmez. (s:145-398)
- **Ana gezer, kız gezer; bu çeyizi kim düzer? :** Bir ailenin, bir kuruluşun yöneticileri ve yönetilenleri, yapılacak işlere boş verirlerse o işler kendiliğinden ortaya çıkar mı? (s:145)
- **Kadının fendi erkeği yendi:** Kadınlar kurnazlıkta erkeklerden üstündürler. Çeşit çeşit oyunlarla her zaman erkekleri yenerler (s:340)
- **Kadın kocasını isterse vezir, isterse rezil eder (Kocasını vezir eden de rezil eden de karısıdır, Kişiyi vezir eden de karısı, rezil eden de):** Akıllı ve tutumlu bir kadın kocasının saygınlığını da mal varlığını da artırır. Oynak ve tutumsuz kadın da kocasını toplum içinde küçük düşürür, yoksulluğa sürükler. (s:340-366)
- **Eti ciğer eden de avrat, ciğeri et eden de:** Beceriksiz kadın, pahalı malzemeleri hediye eder; becerikli kadın ucuz nesnelere güzel şeyler yapar (s:276)
- **Evi ev eden avrat (yurdu şen eden devlet):** Bir evin temizliğini, güzelliğini, rahatlığını, ekonomik düzenini sağlayan ve orada mutlu bir yaşayış havası yaratan kadındır. Nasıl ki yurdun şen ve bayındır olmasını sağlayan devlettir. (s:278)
- **Gönül verme evliye, eve gider unuttur:** Bir kadın, evli bir erkeğe gönül kaptırmasın. Onun göstereceği ilgiye inanmasın. Evli olan erkekler, başka kadınlara bağlanamazlar (s:291)
- **Oğlan atadan (babadan) öğrenir sofa açmayı, kız anadan öğrenir biçki biçmeyi:** Erkek çocuk, erkeklerin yapması gereken şeyleri (örneğin konuk ağırlamayı) babasından, kız çocuk da kadınların yapması gereken şeyleri (örneğin dikişi, biçkiyi, ev işlerini) anasından öğrenir. Baba, ana bunları bilmiyorsa çocuktan böyle şeyler beklenmez. (s:398)
- **Sarmısak da acı amma evde lazım bir dişi:** Sorumlulukları olmakla birlikte her eve bir kadın gerektir (s:422)

Bu başlık altında tespit edilen deyimler:

- **Kadın kadıncık:** evinin işini beğenilecek biçimde yapan, dikişini diken, temiz giyinip kuşanmasını bilen ev kadını. (s.896)
- **Ev kadını:** 1) Dışarıda çalışmayıp ev işleriyle uğraşan kadın. 2) Ev işlerini çok iyi başaran kadın. (s:775,776)
- **Saçını süpürge etmek:** Kadın, birileri uğruna özveri ile çalışmak. (s:1021)
- **Talihim olsaydı anamdan kız doğardım:** Yaşam koşullarının büyük ağırlığını, benim gibi, erkekler taşıyorlar. Kadınlar daha rahat. (s:1064)

2. Toplumsal Değersizlik

Türk atasözleri ve deyimlerinde kadının toplumsal anlamda oldukça geri plana atıldığını gösteren çeşitli söylemler vardır. Aşağılanma içerir nitelikte olan bu söylemler yeri geldiğinde fiziksel şiddeti makul gösterecek bir seviyeye gelebilmekte ve kadın olgusunu değersizleştirmektedir. Bu başlık altında incelenen 18 atasözü ve 5 deyim açıklamalarıyla listelenmiştir.

Bu başlık altında tespit edilen atasözleri:

- **Avrat (kadın) malı, kapı mandalı.(Karı malı hamam tokmağıdır, Kadın malı, kapı mandalı):** Bir erkek karısının malından yararlanmayı düşünmemelidir. Yoksa durum, eve girerken, çıkarken, kapı mandalı, gibi başa kakılır.(s:166-341-346)
- **Beş tavuğa bir horoz yeter:** Beş kadını yönetmek ve korumak için bir erkek yeter.(s:186)
- **Kadının şamdanı altın olsa mumu dikecek erkektir:** Kadın ne denli bol, değerli çeyizle gelirse gelsin evin bütün eksiklerini erkek sağlar; giderlerini erkek karşılar; evi o geçindirir.(s:340)
- **Kendinden küçükten kız al, kendinden büyüğe kız ver:**1) Gelinler kocalarına karşı saygı duymalıdır. Bunu sağlamanın yolu, erkek ailesinin kız ailesinden yüksek olmasıdır.2) Bu yolu tutarsan aldığın kız seninle övünür; sen de iyi bir yere kız verdim diye mutluluk duyarsın.(s:358)
- **Kız evi, naz evi:** Kız evi nazlı olur. İsteklinin rica, minnet etmesini ister, kızını ağır satar.(s:362)
- **Kızı gönlünce bıraksan da davulcuya varır (kaçar), ya da zurnacıya:** Evlenme çağındaki kız eğlenceye düşkün olur. Büyükleri onu uyarmazlarsa, hoşlandığı, uygun olmayan birisiyle evlenir(s:362)
- **Çobana verme kızı, ya koyun güttürür ya kuzu.(Lafın azı, uzu çobana verme kızı, ya koyun güttürür ya kuzu):**Kızını isteyen işinin işi, gücü, tutumu ne ise kızını bunlarla ilgilendireceğini düşün. Kararını ona göre ver.(s:220)
- **Demiri tavında dövmeli, Demir tavında, dilber çağında, demir tavında dövülür:** Her işin yapılması için en uygun olan bir zaman, bir durum vardır. Demir ateşte ısınıp kızardığı zaman yumuşar, dövülüp biçimlendirilir. Güzeller de taze, körpe iken sevilir, evlendirilir.(s:233)
- **Komşu kızı almak, kalaylı kaptan (tastan) su içmek gibidir:** Komşu kızını almaya karar veren, ailenin ve kızın durumunu, gidişini iyi bildiğinden içi rahat olarak bu ilişkiyi kurar.(s:368)

- **Oğlan doğuran övünsün, kız doğuran dövünsün:** Doğacak çocuğun oğlan olması istenir. Kız olması istenmez. Onun için oğlan doğuran ana sevinir; kız doğuran ana üzülür.(s:398-399)
- **Oğlan olsun deli olsun, ekmek olsun kuru olsun:** Birçok kimse, evlat olarak, deli de olsa oğlan, geçim için de katıksız da olsa ekmek ister(s:399)
- **On beşindeki kız, ya erde gerek ya yerde:** Kız on beş yaşına geldi mi evlendirilmelidir. Evlendirilmezse anneyi, babayı güç durumda bırakacak çok üzücü olaylar çıkabilir. Böyle olacağına kızın ölmesi daha iyidir.(s:400)
- **Tarlayı taşlı yerden, kızı kardaşlı yerden:** Taşlı tarlanın tahılı daha güzel olur. Erkek kardeşi bulunan kız da hem sarkıntılıklara karşı korunmuş, hem de kardeşine hizmet ederek ilerideki kocasına nasıl hizmet edileceğine alışmış bulunur(s:442)
- **Gökyüzünde düğün var deseler, kadınlar merdiven kurmaya kalkar:** Kadınlar düğüne, eğlenceye can katarlar. Bu uğurda da katlanmayacakları sıkıntı yoktur(s:289)
- **Halayktan kadın olmaz,gül ağacından odun(Gül dalından odun, beslemeden kadın olmaz):** Her şeyin, kendisinden beklenen görevi yapabilecek nitelikler taşıması gerekir. Gül ağacı iyi odun görevini yapamadığı gibi orta hizmetçisi de kültürlü bir kocanın eşi olamaz(s:300)
- **Bir ev (gemi) donanır, bir kız (çıplak) donanmaz:** Bir kızı donatmak, bir ev düzmekten daha güç, daha masraflıdır. Evin eksikleri bellidir. Alırsınız, biter. Kızın ne giyim giderleri biter, ne de çeyiz için alınacak eşyası. Evlenecek kızın gözü eşyaya doymaz (s:195-196)
- **Geline "oyna" demişler, "yerim dar" demiş (Oynamasını bilmeyen kız; "yerim dar" demiş; yerini genişletmişler (bollaştırmışlar); "gerim (yenim) dar" demiş.) :** Kendisinden beklenen işi beceremeyen kişi, çeşitli engellerin işi güçleştirdiğini söyleyerek yeteneksizliğini belli etmemeye çalışır (s:286,403)
- **Sonradan imam olanın camiye sığmaz sesi; sonradan kadın olanın hamama sığmaz taşı:** Sonradan görmüş olanlar, alışılmışın dışında gösteriş meraklısı olurlar. Kendilerini olduklarından daha üstün göstermeye çalışırlar (s:430)

Bu başlık altında tespit edilen deyimler:

- **Çengelde kokmuş etim yok:** Kızımı hemen evlendirme zorunda değilim. Uygun bir eş buluncaya dek beklerim. (s:692)
- **Kısmeti çıkmak(Bir kızın):** Evlenmek üzere, bir erkek bir kızı istemek. (s:931)
- **Kız vermek:** Kendi kızını bir aileye gelin olarak vermek (s:933)
- **Kız kaçırmak:** Bir kızı zorla yakalayıp uzak yerlere götürmek. (s:933)
- **Oğlan mısın, kız mısın? :** Getirdiğin haber olumlu mu, olumsuz mu? (s:984)

3. Karı-Koca İlişkisi/Evlilik

Türk toplumunda evlilik ve aile kurumu oldukça önemli sayılmış ve yüceltilmiştir. Kadınların toplumda var olabilmesi için evlenmesi ve bunun çok uzatılmadan kadın ergenlik çağına girer girmez gerçekleşmesi gerektiği belirtilmiştir. Karı koca ilişkileri üzerinde fazlaca durulmuş, kadın ve erkeğin birbirlerine karşı görevlerinden ve kadının sahip olması gereken erdemlerden sıkça bahsedilmiştir. Toplum algısı genel olarak kadının ev işleri ve çocuklarla ilgilenmesi, erkeğin ise evin geçimini sağlaması gerektiği üzerine kuruludur.

Kadın daha düzenleyici ve toparlayıcı bir rolle göze çarparken erkek daha hâkim ve ekonomik gücü elinde bulunduran taraf olmuştur. Erkeğin toplumdaki değeri kadının da toplumda duracağı yeri belirlemektir. Evliliğin yapılması için gerçekleştirilmesi gerekenler, kadının çocuklarına ve kocasına karşı olan tutum ve davranışları kadının toplumdaki evlilik hayatıyla ilgili algısı içerisinde yer almış; atasözleri ve deyimlere sıkça konu olmuştur. Kadın aile kurumu içerisinde çocuk sahibi olmakla yükümlüdür ve bazı kesimlerin algısında erkek çocuk sahibi olmasıyla, değeri kız çocuk sahibi olmasına nispeten daha çok artmaktadır. Bu başlık altında incelenen 22 atasözü ve 21 deyim açıklamalarıyla listelenmiştir.

Bu başlık altında tespit edilen atasözleri:

- **Ana kızına taht kurar, kız bahtı kocadan arar- Ana kızına taht kurmuş, baht kuramamış:** Ana baba, kızlarına ancak saltanatlı bir yaşayış sağlayabilirler. Onun mutluluğu sağlayacak olan kocasıdır.(s:146)
- **Baba (evlat, oğul) ekmeği zindan ekmeği, koca (er) ekmeği meydan ekmeği-Er ekmeği meydan ekmeği:** Bir kadın için babasının ya da çocuğunun evinde barınıp onların eline bakmak çok sıkıcı bir durumdur. Onun gönül ferahlığı ile yaşayacağı yer, kocasının evi, serbestçe harcayacağı para kocasının parasıdır.(s:173-267)
- **Baba vergisi görümlük, koca vergisi doyumluk:** Bir babanın kızı için harcadığı para, hazırladığı çeyiz, göstermelik olmaktan ileri geçemez. Kızın ömür boyu süren büyük giderlerini kocası üzerine almıştır. Çeyiz olarak gelen şeyler eskidikçe, bittikçe yenileyen kocasıdır.(s:175)
- **İki karılı bittin, iki analı süttten ölür:** Bir kişinin iki karısı olursa, işleri, her karı ötekinin yapmasını bekler. Kocaları da bakımsız kalır. Süt ninesi tutulan çocuk da, annesinin süt ninesine, onun da anneye güvenerek emzirmeyi ihmal etmelerinden iyi beslenemez. İki başlı işlerin iyi gitmemesi bundandır.(s:322)
- **İlk avrat çarık, sonraki sarık(Önceki çarığı, sonraki sarığı):** Birinci karısına hor bakan kişi, eşinin ölmesi ya da ayrılması dolayısıyla yeniden evlendiği kadını baştaacı eder.(s:323-409)
- **İven kız ere varmaz, varsa da baht bulmaz:** İvmekle koca bulunmaz. İven kız eşini seçmeyeceği, rastgele bir kocaya varacağı için mutlu olmaz(s:335)
- **Kocana göre bağla başını, harcına göre pişir aşını:** Kişi tutumunu çevresindekilerin durumuna göre düzenlemeli ve kendi varlığına uygun bir yaşayış sürmeli, gücünün üstünde işler yapmaya kalkışmamalıdır.(s:366)
- **Er ekmeği, meydan ekmeği:** Kadın, kocasının kazancını, herkese açık olan sofrada yemek yer gibi yer. Başka yakınlarının sofrasına bu kadar teklifsiz oturamaz ve onların kazancını bu kadar teklifsiz harcayamaz.(s:267)
- **Ergen gözüyle kız alma, gece gözüyle bez alma:** Evlenmemiş kişi bir kız gördü mü hemen gönlünü kaptırır; soruşturma yapmadan evlenmek ister. Bu tutum yanlıştır. Gece karanlığında, kusuru var mı, yok mu, görmeden kumaş almaya benzer. İnsan hiçbir şeyi incelemeyen, gözü kapalı almamalıdır(s:268)
- **Erim er (yiğidim yiğit) olsun da yerim (durağım) çalı (kaya) gibi olsun:** Kadının kocası, aile sorumluluğunu bilen kişi olsun da isterse barınacak yeri bile olmayan bir yoksul olsun(s:268)
- **Erine göre bağla başını, tencerene göre kaynat (pişir) aşını:** Davranışlarını içinde bulunduğu koşullara göre uydur. Kocan nasıl istiyorsa öyle giyin, kuşan. Gelirin nasıl yaşamayı gerektiriyorsa harcama da o sınırını aşmasın(s:269)

- **Erkeğin kalbine giden yol midesinden geçer:** Kendini bir erkeğe beğendirmek, sevdirmek isteyen kadın, ona güzel yemekler hazırlamalıdır(s:269)
- **Erkek sel, kadın (avrat) göl:** Ev ekonomisinde kadının görevi çok önemlidir. Erkek, parayı su gibi harcama eğiliminde de olsa kadın israfa meydan vermemeli, tutumu olmalı, para biriktirmelidir(s:269)
- **Eşeği yoldan çıkararak sıpanın oynaması:** Çocuklarının düzensiz davranışı, anne babayı da yanlış yola saptırır(s:274)
- **Evine göre pişir aşını; erine göre bağla başını:** Kişi, davranışlarını sorumluluğunu taşıdığı konuların gereklerine göre ayarlamalıdır(s:278)
- **Gelini ata bindirmişler 'ya nasip' demiş:** Nikah kıyılmış, gelin kocası evine gitmek üzere ata binmiş de olsa evlenmenin gerçekleşmemesi ihtimali vardır(s:286)
- **Kocasının kabı ikiyse birini kır:** Kıskanç kadın, kocasının aşırı zengin olmasını istemez; çapkınlığa başlar diye.(s:366)
- **Önceki çarığı, sonraki sarığı:** İki karılı erkek birincisini hor görür, ikincisini el üstünde tutar(s:409)
- **Sevip (sevişip) dostuna, boşanıp kocana varma:** Bir kadın, töredışı sevdiği kimseye varmamalıdır. Çünkü bu adam; kendisi gibi başkasıyla da sevişti, ya da sevişir diye kadına karşı sürekli bir kuşku duyar. Bu da evlenenler için geçimsizlik kaynağı olur. Kadın, boşandığı kimse ile yeniden evlenmemelidir. Çünkü boşanmanın nedeni olan eski anlaşmazlıklar yeniden baş gösterir (s:426)
- **Tarlayı düz al, kadını düz al:** Tarla alacak kimse, düz yerden almalı, bayırdan, engebeli yerden almamalıdır. Evlenecek erkek de dul kadını değil, kızı yeğlemelidir(s:442)
- **Bir evde dü zen varsa düzen olmaz o evde:** Bir evde (ya da bir yerde) iki rakip kadın varsa orada dirlik olmaz(s:195)
- **Yerine düşmeyen gelin yerine yerine, boyuna düşmeyen esvap sürüne sürüne eskir:** Kendine uygun bir evlenme yapamayan kız, yerine yerine helak olur. Boya göre dikilmemiş elbise de yerde sürünerek yıpranır gider (s:474)

Bu başlık altında tespit edilen deyimler:

- **Ayağının bağını kesmek:** (Karısını) Boşamak (sayfa:598)
- **Başını bağlamak:** Evlendirmek (s:623)
- **Boş düşmek:** Din nikâhına göre kadının kocasından boşanmış sayılmasını gerektiren bir durum meydana gelmek. (s:658)
- **Çalı idi çırpı idi evim idi ya, ayı idi uyu idi erim (kocam) idi ya:** Her ne kadar evim derme çatma ,kocam anlayışsız ve kaba idiyse de bir düzen kurmuş yaşıyordum. Evimden, kocamdan ayrılmak istemezdim. (s:685)
- **El kapısı:** Bir kızın gelin gittiği ev. (s:763)
- **Evde kalmak:** Kız, yaşlı ilerlediği halde evlenmemiş olmak. (s:775)
- **Dünür düşmek:** Bir kızı evlenmek üzere başkası için istemek.(s:738)
- **Dünür gezmek:** Evlenecek genç için kız aramak. (s:738)
- **Dünür gitmek:** Evlenecek kimse için kız istemeye gitmek. (s:738)

- **Görücü gitmek:** Evlenecek erkek için kız görmeye gitmek.(s:804)
- **Görücüye çıkmak:** Evlenmesi söz konusu olan kız, görücünün oturduğu odaya gelip görünmek (s:804)
- **Helalliğe almak(Bir kadını):** Bir erkek bir kadını nikahla almak. (s:852)
- **İşli ışlı olmak:** Kız ve oğullarını karşılıklı olarak evlendirmek. (s:872)
- **Kısmeti çıkmak(Bir kızın):** Evlenmek üzere, bir erkek bir kızı istemek. (s:931)
- **Kız almak:** Bir ailenin kızını gelin olarak almak. (s:932)
- **Kız vermek:** Kendi kızını bir aileye gelin olarak vermek (s:933)
- **Kocaya varmak:** (Kız, kadın) Evlenmek (s:935)
- **Kocaya vermek:** (Kız, kadını) Evlendirmek (s:935)
- **Şart olsun:** Nikahım üzerine ant içerim ki, şöyle yapmasam ya da doğruyu söylemiyorsam karım boş olsun. (s:1058)
- **Üstüne evlenmek(Karısının):** Karısı varken bir kadınla daha evlenmek.(syf:1090)
- **Üstüne gül koklamamak (Karısının):** (Karısından) Başka bir kadınla ilişki kurmamak.(syf:1091)

4. Soyaçekim

Bu konu hakkında kızların annesinin kaderini yaşadığından bahsedilmiştir. Bu başlık altında incelenen 1 atasözü açıklamasıyla listelenmiştir.

Bu başlık altında tespit edilen atasözü:

- **Ananın bahtı kızına:** Bir anne, mutlu ya da mutsuz, nasıl bir evlilik yaşayışı geçirirse, kızı da öyle bir evlilik yaşayışı geçirir.(s:147)

5. Namus/Bekâret

Türk atasözü ve deyimlerinde namus konusu fazlaca yer almıştır. Toplumda kadından eşine sadık olması, karşı cinsle mesafesini koruması ve vücut hatlarını belli edecek şekilde giyinmemesi beklenir. Bu şekilde kadının namusunu koruyacağı düşünülür. Kadının karşı cinsle olan yakınlaşma, uygunsuz giyim kuşam gibi durumlarda namusunun kirlendiğine inanılır. Kadının evlenmeden önce bir ilişki yaşamış olması hoş karşılanmazken evlenirken bakire olması gerektiği düşünülür, evliliğin bitmesi halinde dul olarak nitelendirilmektedir. Bu başlık altında incelenen 5 atasözü ve 12 deyim açıklamalarıyla listelenmiştir.

Bu başlık altında tespit edilen atasözleri:

- **Hırsızlık bir ekmekten, kahpelik bir öpmekten:** Hırsızlığın büyüğü küçüğü olmaz, bir ekmek de çalan hırsızdır. Nitekim kadının namusunu satmış sayılması için bir öpücük vermiş olması yeter.(s:315)
- **Dişi köpek kuyruğunu sallamayınca, erkek köpek ardına düşmez.(Dişi yalanmazsa, erkek dolanmaz.):** Kadın istek göstermese, yüz vermese, erkek onun peşine düşmez.(s:243)
- **Erkeğin şeytanı kadın (karı).(Kadın erkeğin şeytanıdır.):** Erkekleri kadınlar yoldan çıkartır(s:269)
- **Gelin olmayan kızın vebali amcası oğlunun boynuna:** Geleneğe göre, amca oğlu, amcası kızını bu duruma düşürmemeli, nikahlamalıdır(s:286)

- **Hırsızlık bir ekmekten, kahpelik bir öpmekten:** Hırsızlığın büyüğü küçüğü olmaz, bir ekmek de çalan hırsızdır. Nitekim kadının namusunu satmış sayılması için bir öpücük vermiş olması yeter.(s:315)

Bu başlık altında tespit edilen deyimler:

- **Aybaşı olmak (Âdet görmek) (Üstünü görmek):**Kadının döl yatağından, yaklaşık olarak ayda bir kez birkaç gün süren kan gelmek. (s:603)
- **Eteğini göstermez:** Erkeklerden uzak durur, namusunu korumada çok titiz. (s:772)
- **Geniş mezhepli (Mezhebi geniş):** Namus konusunda hoşgörülüğü bulunan, yakını olan kadınların hafifliklerini doğal sayan, toplumun iffet anlayışına aykırı davranmada sakınca görmeyen. (s:792)
- **Kız oğlan kız:** Kızlığı bozulmamış kız. (s:933)
- **Düşüp kalkmak(Biriyle):** Kadın erkekle ya da erkek kadınla yasa ve töre dışı sık sık bir araya gelmek. (s:741)
- **Gözü dışarıda:** Evine, işine pek bağlı olmayıp başka kadınlarla da ilişki kuran. (s:815)
- **İşi pişirmek veya Mercimeği fırına vermek:** Bir kadınla bir erkek sevişmek üzere anlaşmak.(s:888,964)
- **Orta malı:** Her isteyenin cinsel ilişkide bulunabileceği kadın. (s:989)
- **Parmağının ucunu göstermemek:** (Kadınların erkeklere görünmediği zamanlarda) Vücutlarının em küçük bir noktasını bile erkeklerin görmeyeceği biçimde çarşafı örtmek, erkeklere görünmemede çok titiz ve dikkatli olmak. (s:1006)
- **Pas vermek:** (Kadın) Davranışlarıyla erkeği umutlandırmak. (s:1008)
- **Sokak süpürgesi:** Evinde oturmayıp sokak sokak gezen, sürtük kadın. (s:1041)
- **Üstüne (üzerine) varmak(Birinin):** Kadın, evli bir kocasıyla evlenmek.(s:1092)

6. Gelinin Eltisi ve Kaynanası ile İlişkisi

Türk atasözü ve deyimlerinde kayın ilişkilerinin(gelin-kaynana/elti/görümce...) samimi olmadığından, rahatsız ve hoşnutsuz bir ilişki biçiminin bulunduğu bahsedilmektedir. Etiler anlaşmaz, kaynana gelinini kızı gibi görmez aynı şekilde gelin de kaynanasını anne olarak görmez. Bu başlık altında incelenen 8 atasözü ve 1 deyim açıklamalarıyla listelenmiştir.

Bu başlık altında tespit edilen atasözleri:

- **Dört atanın dördü de hak:** Karı ve koca, kaynana ve kayınbabalarını öz ana ve babalarından ayrı görmemeli, onlara da aynı ilgi ve saygıyı göstermelidir.(s:249)
- **Kaynana öcü, oğlu cici:** Gelinler kocalarını severler de kaynanalarını rahatsızlık veren bir yaratık sayarlar(s:351)
- **Kaynana pamuk olup raftan düşse gelinin başını yarar:** Kaynana ne denli yumuşak huylu, iyi davranışlı olursa olsun, her hali tedirgin eder.(s:352)
- **Elti eltiden kaçır, görümceler bayrak açar:** Etiler sevişmediklerinden birbirlerinden uzak dururlar. Görümceler ise gelinlerle, avaz avaz bağırarak kavga ederler.(s:265)
- **Elti eltiye eş olmaz, arpa unundan aş olmaz:** Arpa unundan aş olmadığı gibi etiler de birbirleriyle kaynaşıp arkadaş olamazlar(s:265)

- **Oğlan anası kapı arkası, kız anası minder kabası:** Eve gelin geldikten sonra oğlanın anası kapı dışarı edilecek gibi görülür. Kızın anası ise başköşeye oturtulur.(s:398)
- **Ortak (kuma) gemisi yürümüş, elti gemisi yürümemiş:** Bir erkeğin iki karısı birbirleriyle geçinebilir de iki kardeşin karıları anlaşılamaz(s:401)
- **Üveye etme, özünde bulursun; geline etme, kızında bulursun:** Kendi çocuğu bir gün öksüz kalırsa, başkalarının kötü davranmasını istemeyen, bugün üvey çocuğuna kötü davranmamalıdır. Kızına ileride gelin olarak gittiği yerde kötü davranılmasını istemeyen, şimdi gelinine kötü davranmamalıdır (s:456)

Bu başlık altında tespit edilen deyim:

- **Kızım sana söylüyorum, gelinim sen dinle (işit, anla):** Düşüncelerimi, çok yakınım olan birisine söylüyorum. Ama maksadım bunları onun bilmesi değil, doğrudan doğruya kendisine söylemeyi uygun bulmadığım kimsenin bilmesidir. Çünkü sözlerimi ikisi birden dinlemektedir. (s:933)

7. Dış Görünüşüne Değinme

Türk atasözü ve deyimlerinde kadının dış görünüşü genel olarak çekici ve güzel olarak betimlenmiş ve kadın estetik bir obje olarak görülmüştür. Estetik algıya uygun olmayan özellikleri ise aşağılayıcı unsur olarak gösterilmiştir. Bu başlık altında incelenen 6 atasözü ve 6 deyim açıklamalarıyla listelenmiştir.

Bu başlık altında tespit edilen atasözleri:

- **Alacak kız ay görünür, evleri saray:** Bir genç, bir kıza gönül verince kusurlarını, çirkinliklerini görmez, onu dünya güzeli, kulübelerini de saray gibi görür. (s:134)
- **Bekâr gözü, kör gözü:** Bekâr erkek, evlenme istek ve heyecanı içinde olduğundan alacağı kızın kusurlarını göremez.(s:184)
- **Kızı kızarken görme, gelirken gör; gelirken görme, beşik ardında gör:** Kızların en güzel çağı evlenmeden önceki durumlarıdır. Evlendikten sonra eski tazelikleri kalmaz. Hele çocuk yaptıktan sonra daha da bozulurlar.(s:362)
- **Güzel bürünür, çirkin görünür:** Güzeller kendilerini nazlı satarlar; kolay kolay kimseye görünmek istemezler. Çirkinler ise kendilerini herkese göstermeye, beğendirmeye çalışırlar(s:297)
- **Güzeli kızken görme, beşik ardında gör:** Kızken güzel olanın, doğum yaptırdıktan sonra güzelliği kalır mı, belli olmaz(s:298)
- **Tarlanın taşlısı, kızın saçlısı, öküzün (ineğin) başlısı:** Tarlanın taşlısı, kızın uzun saçlısı, öküzün büyük başlısı daha çok beğenilir (s:442)

Bu başlık altında tespit edilen deyimler:

- **Aklını almak:** Güzelliği ile büyülemek. (s:555)
- **At anası (Dev anası):** İriyarı, erkeksi kadın (s:589)
- **Çarşamba karısı:** Saçı başı karmakarışık, kılıksız kadın. (s:688)
- **Çöplük horozu:** Güzeli çirkinini ayırt etmeyen kadın düşkününü erkek. (s:699)
- **Fındık kurdu:** Tombul, canlı (kadın). (s:783)
- **Hamam anası:** 1) Kadınlar hamamı naturlarının başı. 2) İri yapılı, güçlü kadın.

8. Eş Olmakla İlgili Olumsuz Özellikler

Türk atasözü ve deyimlerinde kadının eviyle, eşiyle ve çocuklarıyla ilgilenmemesi eş olmakta olumsuz özellik olarak görülmüştür. Bu başlık altında incelenen 1 atasözü açıklamasıyla listelenmiştir.

Bu başlık altında tespit edilen atasözü:

- **Cahilin (kadının)sofusu, şeytanın maskarası:** Sofu kadınla şeytan alay eder. Çünkü böyle kadınlar, evleriyle ilgilenmezler, işlerini güçlerini bırakırlar. Bu biçimsel ibadet yüzünden gerçek ibadetlerini yapamazlar; yani evlerine, ailelerine bakamazlar.(s:210-340)

9. Annelik

Annelik kadının toplumsal rolleri içinde en kutsalıdır. Bu nedenle Türk atasözü ve deyimlerinde annelik rolüne ilişkin ifadeler genellikle olumludur. Bu başlık altında incelenen 2 atasözü ve 11 deyim açıklamalarıyla listelenmiştir.

Bu başlık altında tespit edilen atasözleri:

- **Horoz ne kadar öterse ötsün, civciv tavuğun dıkdıkına bakar:** Babalar çocuklarının kendilerine yakın olmaları için ne denli uğraşırlarsa uğraşsınlar, çocuklar annelerine daha çok bağlı olurlar.(s:316)
- **Doğuran avrat Azrail'i yenmiş:** Yeni doğan çocuklarda ölüm çok olur. Kadın bir, iki, üç çocuk doğurur. Bakarsınız ki bunları Azrail alıp götürüyor. Ama kadın yılmaz, doğurmaya devam ederse, Azrail'in alamayacaklarını da dünyaya getirir. Böylece onu yenmiş olur.(s:245)

Bu başlık altında tespit edilen deyimler:

- **Ana kuzusu(Anasının körpe kuzusu):** Nazlı çocuk (s:572)
- **Analık eliyle vermek:** Çok az vermek. (s:573)
- **Anamın ak sütü gibi helal olsun:** Anamın sütü bana nasıl helal ise bu da sana öyle helal olsun. (s:573)
- **Anasını ağlatmak:** Bir kimseye çok eziyet etmek çok sıkıntı çektirmek. (s:574)
- **Anasını bellemek:** Birisine en büyük kötülüğü yapmak. (s:574)
- **Anasını gözü (Malın gözü):** Çok kurnaz, dalavereci, çıkarıcı, hileci, düzenci. (s:574)
- **Anasını ipini (İpliğini pazarda satmış):** İpsiz, serseri, kendisinden her türlü soysuzca işler beklenen. (s:574)
- **Anasını satayım:** Önemi yok, ne olursa olsun. (s:575)
- **Anasını sattığım:** Allah belanı veresice, meret (s:575)
- **Ayı, günü:** Gebe kadının doğum günleri (s:604)
- **Vay canına(anasını)! :** Çok şaşırılacak şey! (s:1096)

3.10.Ane-Kız İlişkisi

Türk toplumunda da atasözü ve deyimlerde de anne ile kızı her zaman birbirinin arkadaşı gibidir, ikisi de birbirine yardım eder. Kız biri tarafından terk edilse bile annesi ona sırtına dönmez. Kızın eğitiminde anne büyük bir rol oynar. Kızın yaptığı bir hatadan anne sorumlu tutulur. Bu başlık altında incelenen 3 atasözü açıklamalarıyla listelenmiştir.

Bu başlık altında tespit edilen atasözleri:

- **Bir anaya bir kız, bir kafaya bir göz-Bir evde iki kız, biri çuvaldız biri biz:** 1) Bir başa bir göz ne kadar gerekli ise bir anneye bir kız da o kadar gereklidir. Kız çocuk, erkek çocuğun yapamayacağı birçok işleri yaparak annesine yardımcı ve en iyi arkadaş olurlar. 2) Anneler, kız çocukları olsun isterler. Olsun ama bir tanesi yeter. Kız çocuğu yetiştirme, sonra evlendirme işleri anneleri çok yorar. Dahası zaman zaman çok üzer. Onun için birden fazlası fazladır.(s:192-195)
- **Kadın kocasının çarığı, anasının sarığıdır:** Kadın, kocasının çıkarıp attığı çarık gibi terk edilebilir bir durumdadır. Ama annesi onu her zaman baştacı eder.(s:340)
- **Kızını dövmeyen dizini döver:** Kızını iyi yetiştirmeyen anne, kızı el kapısında beceriksizliği yüzünden sıkıntı çektiği zaman dövünür durur.(s:362)

Tablo 1:

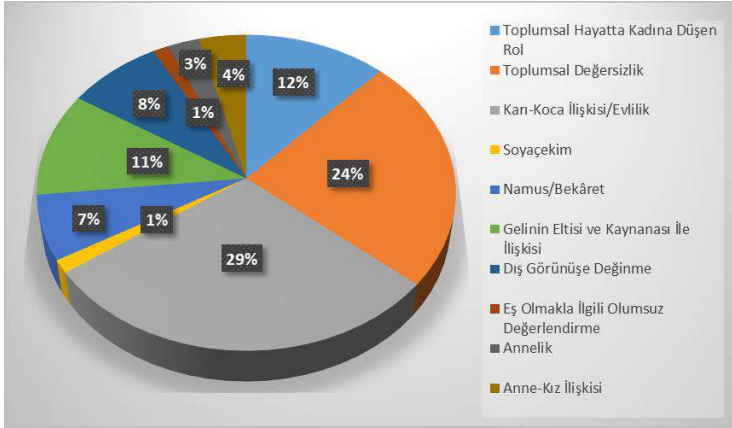
Kadın olgusunu içeren atasözü ve deyimlerin konu başlıklarına göre dağılımı

Kadın Olgusuna İlişkin Başlıklar	Atasözü Sayısı	Deyim Sayısı
Toplumsal Hayatta Kadına Düşen Rol	9	4
Toplumsal Değersizlik	18	5
Karı-Koca İlişkisi/Evlilik	22	21
Soyaçekim	1	0
Namus/Bekâret	5	12
Gelinin Eltisi ve Kaynanası İle İlişkisi	8	1
Dış Görünüşe Değınme	6	6
Eş Olmakla İlgili Olumsuz Değerlendirme	1	0
Annelik	2	11
Anne-Kız İlişkisi	3	0
TOPLAM	75	60

Tablo 1’de görüldüğü gibi “Toplumsal Hayatta Kadına Düşen Rol” başlığı altında 9 atasözü 4 deyim, “Toplumsal Değersizlik” başlığı altında 18 atasözü 5 deyim, “Karı –Koca İlişkisi/Evlilik” başlığı altında 22 atasözü 21 deyim, “Soyaçekim” başlığı altında 1 atasözü, “Namus/Bekâret” başlığı altında 5 atasözü, 12 deyim, “Gelinin Eltisi ve Kaynanası İle İlişkisi” başlığı altında 8 atasözü 1 deyim, “Dış Görünüşe Değınme” başlığı altında 6 atasözü 6 deyim, “Eş Olmakla İlgili Olumsuz Değerlendirme” başlığı altında 1 atasözü, “Annelik” başlığı altında 2 atasözü 11 deyim ve “Anne-Kız İlişkisi” başlığı altında 3 atasözü bulunmaktadır.

Grafik 1:

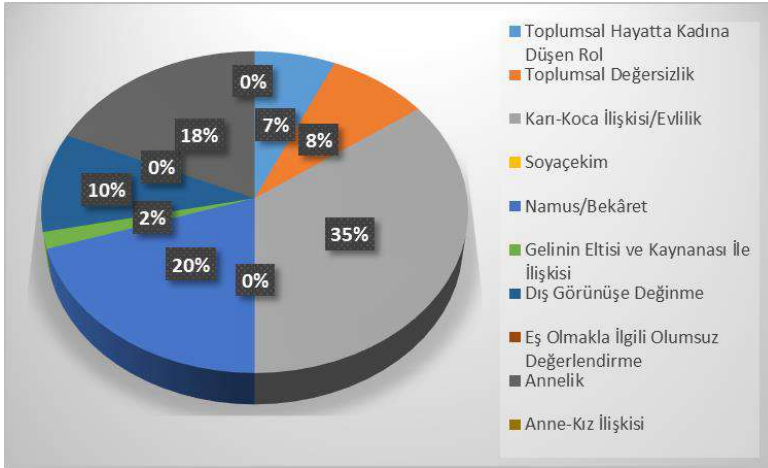
Kadın olgusunu içeren atasözlerinin konu başlıklarına göre yüzdeler dağılımı

Grafik 1’de belirlenen atasözlerinin konulara göre dağılımı yüzdeler olarak gösterilmiştir. Bu grafiğe göre belirlenen atasözlerinin %29’u “Karı-Koca İlişkisi/Evlilik” başlığı, %24’ü “Toplumsal Değersizlik” başlığı, %12’si “Toplumsal Hayatta Kadına Düşen Rol” başlığı, %11’i “Gelinin Elti ve Kaynanası ile İlişkisi” başlığı, %8’i “Dış Görünüşe Değınme” başlığı, %7’si “Namus/Bekâret” başlığı, %4’ü “Anne-Kız İlişkisi” başlığı, %3’ü “Annelik” %1’i “Soyaçekim” başlığı ve %1’i “Eş Olmakla İlgili Olumsuz Değerlendirme” başlığı altında yer alır.

Grafik 2:

Kadın olgusunu içeren deyimlerin konu başlıklarına göre yüzdeler dağılımı

Grafik 2’de belirlenen deyimlerin konulara göre dağılımı yüzdeler olarak gösterilmiştir. Bu grafiğe göre tespit edilen deyimlerin %35’i “Karı-Koca İlişkisi” başlığı, %20’si “Namus/Bekâret” başlığı, %18’i “Annelik” başlığı, %10’u “Dış Görünüş” başlığı, %8’i “Toplumsal Değersizlik” başlığı, %7’si “Toplumsal Hayatta Kadına Düşen Rol” başlığı, %2’si “Gelinin Eltisi ve Kaynanası ile İlişkisi” başlığı altında yer alır. “Soyaçekim” “Anne-Kız” ve “Eş Olmakla İlgili Olumsuz Değerlendirme” başlıklarında deyim bulunmamaktadır.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

- İncelenen sözlüklerde bulunan 2667 atasözünden 75’i, 8977 deyimden 60’ı kadın olgusuna ilişkin tutumları içermektedir.

- Bu atasözü ve deyimler; günlük hayatta, evlilikte kadının gördüğü muamele ve yaşadığı durumlar baz alınarak 10 başlıkta incelenmiştir: Toplumsal Hayatta Kadına Düşen Rol, Toplumsal Değersizlik, Karı-Koca İlişkisi/Evlilik, Soyaçekim, Namus/Bekâret, Gelinin Eltisi ve Kaynanası İle İlişkisi, Dış Görünüşe Değınme, Eş Olmakla İlgili Olumsuz Değerlendirme, Annelik, Anne-Kız İlişkisi.
- “Karı-Koca İlişkisi/Evlilik” başlığı en fazla deyim ve atasözü içeren başlıktır. 22 atasözü, 21 deyim içermektedir.
- “Soyaçekim” ve “Eş Olmakla İlgili Olumsuz Değerlendirme” başlıkları konuyla ilgili en az atasözü içeren başlıklardır. İkisinde de birer atasözü bulunmaktadır. Ayrıca bu başlıklar altında deyim bulunmamaktadır.
- “Toplumsal Değersizlik” başlığı en fazla atasözü içeren 2. başlık olmasına rağmen en az deyim içeren başlıklar arasında yer alır. Bu başlık altında 18 atasözü ve 5 deyim bulunmaktadır.
- İncelenen atasözü ve deyimlerde Türk toplumunda kadınların sosyal hayatta pasif rol oynadığı görülmüş, daha çok aile kurumunun yapı taşı olduğu, ev işlerinden ve çocukların bakımından sorumlu olduğu vurgulanmıştır.
- Kadının toplumsal değerine ilişkin atasözü ve deyimlerde olumsuz hatta kimi zaman aşağılayıcı ve şiddeti hoşgören ifadeler bulunmaktadır.
- Namus konusunda kadına önemli kısıtlamalar getirilmiş, bu konuda sorumluluğun kadında olduğu, kadının namusunu koruyacak tedbirleri alması gerektiği vurgulanmıştır. Giyim kuşama, hal ve hareketlerine dikkat etmesi; evlilik dışı ilişkilerden kaçınması, evlilik öncesi bekâretini koruması kadının namusunu koruması için yapması gerekenler arasında sayılmaktadır.
- Gelinin kaynanası ve elti gibi kayın akrabalarıyla ilişkilerinin sıcak olmadığı genellikle zorunluluğa dayalı bir ilişki içinde buldukları görülmüştür.
- Kadın estetik bir obje olarak görülmüş, normların dışında olan özellikleri aşağılayıcı nitelik olarak değerlendirilmiştir.
- Kız çocuğu annesinin kaderini yaşar ve anne kızının eğitiminden sorumludur. Bu nedenle anne kız ilişkisi bu sorumluluktan kaynaklı disiplin içerir ama aynı zamanda sıcak ve samimidir.
- Bu çalışmada Ömer Asım Aksoy’a ait sözlükler kullanılmıştır. Başka çalışmalarda farklı atasözü ve deyimler sözlükleri kullanılarak proje daha kapsamlı hale getirilebilir.
- Atasözü ve deyimler, kültürün önemli bir parçasıdır. Dil zenginliğinin göstergelerindedir. Toplumsal rolü de bulunan atasözü ve deyimlerin gelecek kuşaklara aktarılması gerekmektedir. Aktarım yapılırken kadın olgusuna yönelik nefret ve şiddet içerikli atasözleri ve deyimlerin belirlenerek halkın bilinçlendirilmesi ve anlamlarının açıklanarak kullanımında dikkatli olunmasının sağlanması önemlidir.
- Atasözü ve deyimler çocuk yaşta öğrenilirler ve bunda eğitim kurumlarına çok iş düşer. Eğitim kurumları öğrencilere bilinçli bir şekilde atasözü ve deyim kullanımını öğretmelidir.

- Günümüzde sosyal medya ve dijital uygulamaların toplum üzerindeki etkisi yadsınamaz. Bu etki, toplumu Türk atasözü ve deyimlerinin kullanımında bilinçlendirmek için kullanılabilir.

5. KAYNAKLAR

1. Aksoy, Ö.A., (2016). Atasözleri ve deyimler sözlüğü 1:atasözleri sözlüğü. İstanbul: İnkılap Yayınları.
2. Aksoy, Ö.A., (2017). Atasözleri ve deyimler sözlüğü 2:deyimler sözlüğü. İstanbul: İnkılap Yayınları.
3. Avrupa Konseyi (Ocak 2022). Hak savunucusu avukatlar için rehber kitap serisi – 4, Erişim Tarihi: 27.10.2023

https://ihem.barobirlik.org.tr/Contents/Upload/4---Toplumsal-Cinsiyet_mjntrzif.mmq.pdf

4. Yiğitoğlu, M. Yalçınkaya, Z. (2016). Türkçedeki cinsiyetçi atasözleri ve deyimler üzerine bir inceleme. doi: 10.7816/idil-05-26-05.

Erişim tarihi: 13.01.2023,

<https://www.idildergisi.com/makale/pdf/1475844830.pdf>

5. Türk Dil Kurumu (2024). Güncel Türkçe sözlük,

Erişim Tarihi:27.10.2023,

<https://sozluk.gov.tr/>

STAKEHOLDERS OF THE DISCUSSION METHOD
TARTIŞMA YÖNTEMİNİN PAYDAŞLARI

ETEM YEŞİLYURT

Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü,
Antalya / Türkiye

ORCID NO: 0000-0002-7340-7536

Özet

Öğrenme ve öğretme sürecinde öğretmenler ve öğretim elemanları tarafından en çok kullanılan veya kullanılması gereken öğretim yöntemlerinden biri de tartışma yöntemidir. Özellikle ortaokul ve üstü öğretim kademelerinde kullanımı ve bilişsel öğrenme alanının üst düzey bilişsel basamaklarındaki kazanımlar açısından oldukça uygun bir öğretim yöntemidir. Buluş yoluyla öğretim stratejisine ve öğrenci merkezli eğitime uygun olan tartışma yöntemi, bilginin derin ve anlamlı öğrenilmesine imkân tanımaktadır. Bu noktada tartışma yönteminin paydaşlarının görev ve nitelikleri ön plana çıkmaktadır. Ancak alanyazında tartışma yönteminin paydaşlarına eksik yer verildiği gözlenmektedir. Alanyazın taramasına dayalı olarak yürütülen bu çalışma kapsamında tartışma yönteminin paydaşları ele alınmıştır. Çalışma kapsamında öncelikle tartışma yönteminin en önemli paydaşı olan “argüman ve argümantasyon” kavramları detaylı açıklanmıştır. “Planlama, ortam ve mekân” paydaşları ele alındıktan sonra tartışma yönteminin diğer önemli bir paydaşı olan “öğretmen” paydaşı görev ve rolleriyle detaylı olarak izah edilmiştir. Tartışma yönteminin diğer paydaşları olan “lider, grup, konuşmacılar veya grup üyeleri, sekreter, dinleyiciler, gözlemciler” çalışma kapsamında açıklanmıştır. Tartışma yönteminin paydaşları, bu yöntemin kullanımındaki başarının veya yöntemin amaca ulaşmasının en önemli bileşenlerini oluşturmaktadır. Bu nedenle konuyla ilgili olarak alanyazında birçok kaynakta eksik yer alan ve birçok kaynakta yer almayan tartışma yönteminin paydaşlarının bu çalışmada bir bütünlük içerisinde sunulması hem alanyazına hem de başta öğretmenler olmak üzere eğitimin paydaşlarına katkı sağlayacağı umulmaktadır.

Anahtar kelimeler: Tartışma yöntemi, tartışma tekniği, tartışmanın paydaşları

Abstract

One of the most widely used or recommended instructional methods by teachers and educators in the teaching-learning process is the discussion method. Particularly suitable for middle school and higher levels and for achieving objectives in the higher cognitive steps of the cognitive learning domain, the discussion method aligns with discovery-based teaching strategies and student-centered education, allowing for deep and meaningful learning. At this point, the roles and qualifications of the stakeholders of the discussion method become prominent. However, the literature lacks adequate emphasis on the stakeholders of the discussion method. This study, based on a literature review, examines the stakeholders of the discussion method. It first elaborates on the concepts of "argument" and "argumentation," the most important stakeholders of the discussion method.

After addressing the “planning, environment, and setting” stakeholders, the role and responsibilities of the "teacher" stakeholder are discussed in detail. The study further explains other stakeholders, including “leader, group, speakers or group members, secretary, listeners, and observers.” The stakeholders of the discussion method are critical components in ensuring the method's success and achieving its purpose. Therefore, presenting the stakeholders of the discussion method comprehensively in this study is expected to contribute to the literature and benefit education stakeholders, particularly teachers.

Keywords: Discussion method, discussion technique, stakeholders in discussion

GİRİŞ

Anlatım, soru-cevap, gösterip yaptırma, örnek olay, işbirliğine dayalı öğrenme, proje, problem çözme alanyazında en fazla yer alan ve öğretmenler tarafından en fazla kullanılan öğretim yöntemleridir. Bunlardan biri de tartışma yöntemidir. Tartışma yönteminin birçok paydaşı bulunmakta, bu paydaşların nitelikleri, görev ve sorumlukları yerine getirildiği ölçüde tartışma yöntemi amacına daha fazla ulaşmaktadır.

Çalışmanın Amacı

Bu çalışma, tartışma yönteminin paydaşlarını açıklamak amacıyla yapılmıştır. Bu genel doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır. *Tartışma yönteminin paydaşları olan;*

- ✓ Argüman ve argümantasyon,
- ✓ Planlama,
- ✓ Ortam ve mekân,
- ✓ Öğretmen,
- ✓ Lider,
- ✓ Grup kurma (oluşturma),
- ✓ Konuşmacılar veya grup üyeleri,
- ✓ Sekreter,
- ✓ Dinleyiciler ve
- ✓ Gözlemcilerin *genel özellikleri, nitelikleri, görev ve sorumlukları nelerdir?*

YÖNTEM

Bu çalışma, genel bir alanyazın taraması şeklinde yürütülmüştür. Alanyazın taraması, nitel araştırma yaklaşımı içerisinde yer alan doküman incelemesi yönteminin bir parçasını/gereğini oluşturmaktadır. Ancak doküman incelemesi, sadece genel bir alanyazın taraması yapmayı ifade etmemektedir (Özkan, 2021). Doküman incelemesi yöntemi, çalışma kapsamında ele alınan konunun başlıklarına öncelik veren veya odaklanan derleme çalışmasına (Aydoğdu, Karamustafaoğlu & Bülbül, 2017) öncülük etmekte, alanyazında yer alan çalışmaların fikir ve yaklaşımların özetlenmesine veya bu çalışmalar ışığında araştırmanın amacına uygun sentez oluşturulmasına fırsat tanımaktadır (Herdman, 2006).

TARTIŞMA YÖNTEMİNİN PAYDAŞLARI

Argüman ve Argümantasyon

Bazı çalışmalarda ve yerlerde tartışma, argümantasyon olarak değerlendirilmekte yani tartışma ile argümantasyon eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Oysa argümantasyon, tartışmanın ana unsurlarından biridir. Çünkü tartışmanın ana unsuru olan argümantasyon ile tartışmanın en temel gereği olan karşılıklı konuşma ve düşünce açıklama aynı şeyler değildir (Tokdemir, 2013: 72).

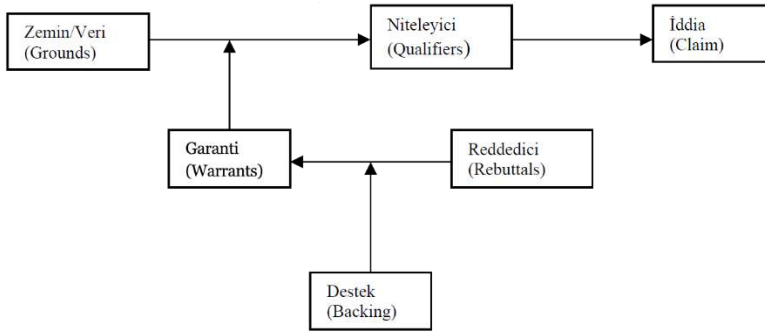
Argüman “kanıt” ya da “iddia” anlamına gelmektedir (TDK, 2024). Etimolojik olarak Latince “arguere” kökünden gelen “argüman” kelimesi “argument” kelimesinin Türkçe telaffuz edilmiş biçimini göstermektedir. “Arguere”nin Latince’de “Bir şeyi açıklığa kavuşturmak, berrak hale getirmek, kanıtlamak ve itham etmek.” manalarına gelmektedir.

Ancak bu kelime zaman içerisinde kanıt, destek, zemin ve delille mantıklı argüman kurma anlamındaki “argumentum” kelimesi olarak evrilmiş ve eski Fransızca’ya “arguement” olarak geçmiştir. Eski Fransızca’daki bu kelime “Suçlama ve yargılamaya yönelik muhakeme etme.” anlamına gelmektedir. Öte yandan argüman kelimesi İngilizce’de ise “to argue” fiilinden türemiş bir kelimedir. Kelime bu haliyle “Belli bir görüşü savunmak için tartışmak, bir görüşün doğruluğunu nedenler sunarak iddia etmek ve söz konusu görüşü delillerle desteklemek.” anlamına gelmektedir. Bu bilgiler bilgilerden yola çıkılarak argüman “Bir iddianın haklılığı veya iddiaların desteklenmesi için ortaya atılan kanıtlar; başkalarını bir görüşün doğru olduğuna inandırmak, ikna etmek için sunulan önerme dizisi.” olarak değerlendirilebilir (Walton, 2006; Toulmin, 1958; Akt: Öğreten, 2014: 6; Tokdemir, 2013: 72).

Argümantasyon (bilimsel tartışma) ise seçilen bir tartışma konusu hakkında fikir ileri sürme, ortaya atılan fikri destekleme, eleştirme olup farklı düşüncelerin açıklandığı ve karşı düşüncenin değerlendirildiği bir süreçtir. Diğer bir deyişle argümantasyon bir konu hakkında fikir ileri sürme, destekleme, eleştirme, değerlendirme ve arıtma sürecidir (Chin & Osborne, 2010; Kuhn, 1992; Akt: Öğreten, 2014: 6; Driver, Newton & Osborne, 2000). Argümantasyon, oluşturulan argümanların test edilerek değerlendirildiği zihinsel ve sosyal bir süreçtir. Zihinsel (bilişsel) aktivitelerden oluşan ve daha çok bir söylev biçimi olan bu süreç olaylar ve olgular karşısında derinlemesine düşünerek sonuca ulaşma fırsatı sağlar. Argümantasyon, iddia ve görüşlerin kanıta dayalı olarak ileri sürülmesi anlamına gelmektedir. Argümantasyonda öğrenciler, sahip oldukları ön bilgileri kullanarak fikirlerini destekleyen cümleleri kullanır ve kendi fikirlerinin doğruluğuna karşı çıkan fikirlere karşı düşüncesini ispatlamaya çalışır (Aslan, 2014; Nussbaum, 2011; Uluçınar Sağır, 2008; Akt: Öğreten, 2014: 6; Erduran, Simon & Osborne, 2004). Argümantasyon, tartışma tekniklerinin kullanımıyla öğrenciler zihinlerinde daha önceden oluşmuş olan kavramları sorgular, diğer konuşmacıların düşüncelerini irdeler, kendi düşüncelerini savunmak için bilim insanlarının düşünce sistemine uygun olarak destek, gerekçe ve kanıt kullanır. Böylece mevcut düşüncelerin savunulması ve kabul görmeyen düşüncelerin çürütülmesi (arıtma) sonucu kavramsal değişim meydana gelir (Aslan, 2010; Akt: Öğreten, 2014: 7).

Kısaca, argüman tartışmanın kanıtını, delilini, önermesini, hipotezini, sorununu, problemini, durumunu, olayını; argümantasyon ise tartışmada argümanın test edildiği ve değerlendirildiği bilişsel, duyuşsal, devinsel, sosyal sürecini ve işletimini ifade etmektedir. Argüman olmadan argümantasyon olmaz. Argüman ve argümantasyon olmadan da tartışma yöntemi olmaz.

Alan yazın incelendiğinde birbirinden farklı argümantasyon modelleri olduğu görülmektedir. Toulmin Modeli, Zohar ve Nemet Modeli, Kelly ve Takao Modeli, Sandoval Modeli, Lawson Modeli ve Walton Modeli olmak üzere altı farklı argümantasyon modeli (çatısı) tespit edilmiştir (Gümrah, 2013). Ancak Toulmin (1958) tarafından geliştirilen model literatürde daha fazla yer bulmaktadır. Toulmin, argümantasyonu, gerekçeler ortaya koyarak iddiaların verilerle desteklenip geçerlenmesi süreci olarak tanımlamış; argümanın hangi bileşenlerden oluştuğunu tanımlayan ve bu bileşenler arasındaki ilişkileri gösteren bir model sunmuştur. Bu modele, gerek duyulduğunda yardımcı öğeler eklenebilir veya modelde değişiklikler yapılabilir.

Şekil 1. Toulmin Argüman Modeli (Toulmin, 1958: 103)

Modelin bileşenleri şöyle açıklanabilir (Driver, Newton & Osborne, 2000; Russell, 1983; Secor, 1987; Toulmin, 1958; van Eemeren vd., 1996; Akt: Aldağ, 2006):

- ✓ **İddia (claim / assertion):** Sahip olunan bakış açısını temsil eden ifade, sonuç, düşünce veya görüşür. Tartışmacının ileri sürdüğü iddia, veriler tarafından desteklenmelidir.
- ✓ **Veri (data):** Gerçekleri, kanıtları veya akıl yürütmeyi kapsayan zemindir. Veri, iddianın dayandığı gerçekler veya iddiayı destekleyen gerçeklerdir.
- ✓ **Garanti (warrants):** İddia ve zemin arasında genel, hipotetik ifadelerle kurulan bir köprü niteliğindedir. Garanti, verilerin tartışmacıları nasıl iddiaya götürdüğünü açığa çıkaran ifadelerdir.
- ✓ **Destek (backings):** Garantinin kabul edilebilirliğini ve otoritesini destekleyen genel koşullardır. Destek, garanti kabul edilmediği durumda gereklidir. Garanti yeterince açık değilse veya dinleyen tarafından hemen kabul edilemiyorsa desteklemek gereklidir.
- ✓ **Niteleyen (qualifiers):** İddianın geçerli olduğu koşulları bildirir. Niteleyen tartışmanın gücünü veya kesinlik ölçüsünü gösteren kelimelerdir.
- ✓ **Reddedici (rebuttals):** İddianın geçerli olmadığı koşulları bildirir. Reddedici, garanti kapsamı dışındaki durumlara işaret etmektedir. Başka bir deyişle reddedici, garantinin geçerli olmayacağı koşulları ve durumları tanımlayan ifadelerdir.

Planlama

Tartışmanın amacına ulaşması bakımında bir gereklilik olan planlama, tartışmanın temelini oluşturur. Planlama iyi yapılmazsa ya hiçbir şey öğrenilmez ya da büyük bir kopukluk ve karışıklıktan başka bir şey elde edilemez. Tartışmayı planlamada şu noktalara dikkat edilmelidir (Bilen, 2006: 103-104):

1. Tartışmaya katılacak üyelerin (konuşmacıların) hazırbulunuşluk düzeyi belirlenmelidir.
2. Üyelerin niteliklerine göre tartışma konusu belirlenmeli veya tartışma konusu üyelerin niteliklerine göre sınırlandırılmalıdır.
3. Üyelerin hazırbulunuşluk düzeyi dikkate alınarak tartışmanın kazanımları (hedefleri) belirlenmeli, bu kazanımlar özel kavram ve genellemelerin öğretilmesinden ziyade üst düzeydeki bilişsel davranışlarla, sosyal becerilere dönük olmalıdır.
4. Tartışma yönteminin amacı alt bilişsel basamaklara (bilgi, kavrama) yönelik kazanımların elde edilmesinden ziyade üst bilişsel basamaklara (analiz, değerlendirme, sentez) yönelik kazanımların elde edilmesine odaklanmalıdır.
5. Etkili bir iletişim kurularak tüm üyelerin düşünme ve davranış biçimlerinin istendik yönde değişmesine; ortak kararlar alınmasına yeterli olacak bir tartışma zamanı saptanmalıdır.
6. Grubun büyüklüğüne ve tartışmanın iş görüşüne uygun olabilecek, tartışma özgürlüğünü bozmayacak bir toplantı yeri seçilmelidir, ayarlanmalıdır, düzenlenmelidir.

7. Tartışmanın etkililiğini ve verimini artıracak materyal ve teknolojik araçlar sağlanmalıdır.
8. Gerekğinde birinci elden bilgi edinilmesini sağlayacak kaynak kişiler davet edilmeli veya onlardan destek alınmalıdır.
9. Tartışma öncesinde veya sırasında dikkat edilecek genel kurallar belirlenmelidir.
10. Tartışma sonucunun nasıl değerlendirileceği kararlaştırılmalıdır.

Ortam ve Mekân

Tartışma yöntemi derslerin yapıldığı sınıf, laboratuvar, konferans salonu gibi mekânlarda uygulanabilir. Tartışmanın niteliğini arttırmak için tartışma ortamının öğrencilerin akademik gelişimini desteklemesine ve bilişsel süreçlerini işletmesine uygun olması gerekir (Yeşilyurt, 2013). Tartışma ortamının ve mekânının düzenlenmesinde tartışma tekniği, tartışma grubunun sayısı, grup üyelerinin ve dinleyicilerin sayısı, tartışma konusu vb. etki etmektedir. Genel olarak tartışma ortamının düzenlenmesi ile ilgili dikkat edilmesi gereken durumlar şu şekilde sıralanabilir (Tokdemir, 2013: 56-57):

- ✓ Öğretmen ya da tartışmanın lideri katılımcılardan daha yüksekte özel bir alan ya da masada olmamalıdır. Bu durum öğretmen ya da tartışma liderinin otoriterliğinin bir simgesi olur. Ancak öğretmen tartışma yöneticisi değil de danışman, hakem ya da uzman öğretici rolünde ise masasında oturabilir.
- ✓ Tartışmada öğrenciler birbirlerini görebilecek şekilde oturmalıdır. Öğrenciler arasındaki etkileşimi sağlamak için bu gereklidir. Bu durumda C, L ya da U düzenindeki oturum düzenlemeleri yapılabilir.
- ✓ Tartışma sürecinde öğretmen, sürekli sınıf tahtasının önünde ya da sınıfın bir köşesinde durmamalı, öğrencilerin arasında bir yerde oturmalı ya da durmalıdır.
- ✓ Ortam düzeni katılımcıların birbirini görmelerini ve duymalarını sağlayacak şekilde yapılmalıdır.

Öğretmen

Tartışma yöntemi, öğrenci merkezli bir öğretim yöntemi olmasına karşın bilgiyi aktarma dışında öğretmenin de önemli görevleri üstlendiği bir öğretim yöntemidir. Tartışma grubunun seçimi, liderin belirlenmesi ve “tartışma yönteminin paydaşları” başlığı altında yer alan paydaşların niteliklerine etki etmesi ve düzenlemesi bakımından öğretmen oldukça aktif bir konumdadır. Tartışma yönteminin öğrenci merkezli bir eğitim sürecini gerektirmesine karşın, tartışma yönteminin kimi tekniklerinde öğrencilerin az bir kısmı aktif haldeyken, bir kısım öğrenci sadece izleyici ve dinleyici olarak tartışma sürecini takip edebilmektedir (Rıza, 1995; Akt: Çeken & Tezcan, 2011). Tartışma yönteminin amacına ulaşması öğretmenin tartışma sürecinde yer alan öğrencileri doğru yöneltmesine, yönlendirmesine ve öğrencilerin iyi hazırlanmasına bağlıdır. Bu nedenle öğretmen; bilgi toplama, sınıflandırma, metin oluşturma vb. aşamaların tamamında öğrencilere rehberlik etmelidir (Balyemez, 2014: 200). Bu noktada öğretmenin; dikkat çekme, kazanımdan haberdar etme, uyarıcı materyali (içeriği, konuyu, sorunu vb.) sunma, sürece yol gösterme, istenilen davranışı (performans) ortaya çıkarma, geri bildirim (dönüt) sağlama ve davranışları (performansı, öğrenme ürünlerini) değerlendirme adımlarında (süreçlerinde, basamaklarında) rehberliği ön plana çıkmaktadır (Yeşilyurt, 2019a).

Tartışma yönteminde öğretmen yönetici değil, kolaylık sağlayıcı bir rehber rolü oynamaktadır. Tartışma, öğretmenin öğretici rolünün en az, yönlendirici yönünün fazla olduğu yöntemlerden biridir. Bu durum, öğretmenin işini bir bakıma zorlaştırmaktadır. Çünkü öğretmen kontrolü dışına çıkmış bulunan etkinlikleri dikkatle izlemek, öğretimin başarıyla ilerlemesini sağlamakla görevli, kritik bir konuma sahiptir.

Öğretmen, öğretim etkinliklerini başarıya ulaştırabilmek için girişimci, düzenleyici, bilgi sunan, destekleyici, değerlendirici bir grup etkinliğinin planlanıp uygulanmasını sağlamaktadır (Gacobsen ve diğ., 1993; Akt: Bilen, 2006: 106). Tartışmada öğretmenin rolü kolaylaştırıcılıktır. Öğretmen bir lider gibi hareket eder, öğrenciler tarafından üretilen bilgi ve fikirleri yönetir. Akademik bir lider konumunda olan öğretmen tartışmanın misyonu ve yönetimi, araştırma süreci, takım (grup) oluşturma, grup çalışması yapma ve yaptırma bakımından danışmanlık yapar (Partin, 1999; Olaitan & Agusiobo, 1981; Akt: Tok, 2012: 166; Yeşilyurt, 2007).

Bir tartışma etkinliğinde öğretmenler genellikle iki tür sözlü davranış sergilerler. Birincisi, tartışmanın hedefe odaklanmayı sağlayacak ve bu yönde fikirlerin üretilmesine yol açacak sorular sormaktır. İkincisi, öğrenci yorum ve fikirlerine karşılık vermektir. İyi cevaplama becerisine sahip öğretmenler öğrencinin ne dediğini dinler ve katılımlarını daha da artıracak yönde yorum yapar (Özerbaş, 2015: 245). Tartışma yönteminin uygulanması sürecinde öğretmenlerin benimseyeceği temel beş rol bulunmaktadır. Bu roller ve rollerin genel özellikleri şöyle sıralanabilir (Ments, 1990; Rudduck, 1979; Akt: Tokdemir, 2013: 52-53):

1. Uzman öğretici rolü: Bu rolü benimseyen öğretmenler genellikle sorularla ve cevaplarla tartışmaya katılır. Bazen de tartışmanın arasında konu anlatır, ilgili mesele ve durum hakkında bilgi verir. Uzman öğretici rolünde öğretmenler tartışmayı keserek tartışmanın konusuyla ve amacıyla ilgili öğrencilere bilgi verir. Öğretmenler uzman öğretici olarak tartışmanın arasına girdiğinde karizmatik bir akıcılıkla bilgi vermeli, öğrencilerin konu ile ilgili merak ve ilgilerini yükselterek tartışmanın gelişimine katkı yapmalıdır.

2. Hakem rolü: Kişi merkezli değil, görev merkezli bir rol olan hakem (tarafsız) rolünde öğretmen, görüşlerini söylemeden tarafsız kalır ve tartışmayı yönetir. Öğrencileri tartışmaya yönlendirir ve onları teşvik eder.

3. Tartışmacı rolü: Bu rolde olan öğretmen, tartışmanın katılımcılarından biri durumundadır. Tartışma sürecinde bazı durumlarda öğretmen kendi hipotezi, görüşü ve teorisi ile tartışmaya katılabilir. Ancak tartışmacı rolünde olan öğretmenin savunduğu görüşlerin öğrenciler tarafından doğru olacağı gibi bir önyargı ortaya çıkabilir veya farklı düşünceler bile öğretmene karşı pozisyon almayabilirler. Bu durumun ortaya çıkması, tartışmanın amacına ulaşılmasını engelleyebilir.

4. Şeytanın avukatı rolü: Tartışma sürecinde öğrencileri uyarmak, onları teşvik etmek veya farklı bakış açılarını geliştirmek amacıyla öğretmen öğrencilere provokatif ve spekülative sorular sorabilir, çeşitli iddialar ileri sürebilir. Ancak öğretmenin ortaya attığı provokatif ve spekülative sorular öğrencileri yanıltma amacıyla değil, tartışma konusu hakkında konuyu detaylandırmak, eksiklere işaret etmek, uyarmak, öğrencilerin derin ve anlamlı öğrenmesini sağlamak amacını taşımaktadır.

5. Danışman rolü: Bu rolü üstlenen öğretmenler tartışmadan kendini çekerek tartışmayı bir öğrencinin yönetmesini sağlar. Öğretmen ancak öğrencilere zorlandıkları yerlerde yardımcı olur. Öğrenciler, öğretmenin tavsiyeleri doğrultusunda hareket edip tartışmayı sürdürürler. Danışman rolü öğretmenin pasif olduğu, otoritesinin azaldığı, bu rolde kendine ihtiyaç duyulmadığını ve önemsiz biri olduğu hissine kapılabilir. Ancak tartışma yöntemi bir bütün olarak ele alındığında, öğretmenlerin bu süreçte işlevini ve rolünü gerçekleştirmesi bu duygunun oluşumunu engelleyecektir.

Lider

Lider (tartışma yöneticisi), tartışma yönteminin en önemli paydaşlarından birisidir. Tartışmanın başarısı büyük ölçüde etkin bir liderliğe bağlıdır. Tartışma sürecinde lider mümkün olduğu kadar öğrenciler arasından seçilmelidir.

Paylaşılan demokratik liderlik, sabit otorite sistemine yeğlenmeli, bu amaçla liderlik üyeler tarafından sırayla yürütülmelidir. Lider tartışmayı başlatır, yönetir ve sonlandırır. Liderin sorumlukları ve bu sorumlukları yürütebilmesi için bir liderin sahip olması beklenen nitelikleri şöyle sıralanabilir (Bilen, 2006: 104-105):

Liderin sorumlulukları şunlardır:

- ✓ Hedefin ve konunun dışına çıkılmasını engellemek,
- ✓ Üyelere (tartışmaya katılanlara) adil söz hakkı vermek,
- ✓ Plana mümkün olduğunca bağlı kalmak,
- ✓ Tartışmanın bir kişi veya grubun tekeline geçmesini engellemek,
- ✓ Üyelerin nitelikli soru sormalarını sağlamak ve varsa yanlışları düzeltmek,
- ✓ Çıkmaza girildiği zaman yol göstermek,
- ✓ Üyelerin girişimci olmalarını ve iletişim kumalarını sağlamak,
- ✓ Tartışma konusunun üyelerce analiz ve sentezini sağlamak,
- ✓ Tartışmayı özetlemek ve sonuç çıkarmak.

Bu sorumlukları yürütebilmesi için bir liderin sahip olması gereken bazı nitelikleri şunlardır:

- ✓ Kişisel fikirlerini mümkün olduğunca saklı tutmak,
- ✓ Grubun kararlarına saygılı olmak,
- ✓ Demokratik yaşama alışkanlığını kazanmış olmak,
- ✓ Tartışılan konuya ilgi duymak, konu hakkında derinlemesine bilgi sahibi olmak,
- ✓ İletişim ve mümkünse yönetim becerisi yüksek olmak.

Grup Kurma (Oluşturma)

Tartışma; işbirliğine dayalı, öğretmen ve öğrencilerin karşılıklı etkileşim içinde olduğu bir etkinliktir. Öğrenciler tartışma yaptıklarında yalnız değil, birlikte öğrenirler. Tartışma ile fikirler paylaşılır, farklı görüş ve düşünceler ortaya çıkar (Alexander, 2004; Akt: Tokdemir, 2013: 22). Tartışma, işbirliğine dayalı öğrenme anlayışı hedefiyle gerçekleşmemesi durumunda geleneksel grup çalışmasından öte bir anlam taşımayabilir. Tartışma grubunun oluşturulmasında temel dayanak noktası, işbirliğine dayalı öğrenme yöntemi grup oluşturma süreci ve aşamalarıdır (Yeşilyurt, 2019b). Öte yandan kurulacak grup sayısı ve çeşidi ile grup üye sayısının saptanmasında; dersin süresi, dershaneinin büyüklüğü, öğrencilerin sayısı ve yaşı, öğretim için ayrılan kaynak, araç ve gereçler dikkate alınmaktadır. Ancak, tartışma yönteminde öğretmenler aşağıda yer alan üç ilkeye göre grup kurmaktadır (Bilen, 2006: 108).

- ✓ **Kolaylık ilkesi:** Öğrencilerin informal biçimde tartışmasını gerektiren etkinlikler için en kolay kurulan grup olması nedeniyle tercih edilmektedir. Oturma düzenine, kura çekimine, arkadaşlık ilişkisine veya diğer basit yöntemlere göre gruplar belirlenebilir. Ancak bu ilkeye göre grup kurmak tartışma yönteminin amacına ulaşmasını engelleyebilir.
- ✓ **Yetenek ilkesi:** Tartışılacak konunun (argümanın) gerektirdiği yeteneğe sahip öğrencilerden grup oluşturulur. Bir başka deyişle, konunun niteliğine göre yetenekleri açısından benzer nitelikteki öğrencilerden gruplar oluşturulur. Ancak bazı durumlarda farklı yetenekteki veya yetenek düzeyindeki öğrencilerden oluşan grupların kurulması daha uygun olabilir.
- ✓ **İlgi ilkesi:** Tartışılacak konuya veya konunun alt bölümlerine (seçeneklerine, ilgi alanlarına vb.) ilgi duyan öğrencilerin birleştirilmesiyle gruplar oluşturulur. Örneğin “Öğrenci Başarısına Etki Eden Faktörlerin” tartışıldığı tartışmada önce konunun alt bölümleri (Örneğin; aile, öğretim yöntemi, ön bilgi düzeyi, imkân eşitliği, stres, dikkat ve dağımlığı vb.) belirlenir. Bu alt bölümlere oluşturulan gruplarda öğrenci ilgi duyduğu alt konuya (başlığa) uygun olan grupta yer alabilir.

Konuşmacılar veya Grup Üyeleri

Konuşmacıların yani diğer bir deyişle tartışma yönteminde yer alan grupların üyelerinin hem konuşma hem de dinleme becerisine sahip olması gerekmektedir. Kendi söyleyecekleri ile aşırı derecede meşgul olan konuşmacının diğer üyeleri dinlememe tehlikesi bulunmaktadır. Konuşma ve dinleme yeteneğine sahip olma ve bu işleri bir arada başarıyla yürütme oldukça güçtür. Ancak nedenle konuşmak kadar, konuşulanları dinlemenin de tartışmanın başarısı açısından önemli olduğu unutulmamalıdır. Öte ayandan konuşmacıların tartışma öncesinde tartışma konusu hakkında ciddi bir hazırlık yaparak bilgiye ve hazırbuluşluğa sahip olması gerekmektedir. Konuşmacıların yani grup üyelerinin konuşma, dinleme ve ön hazırlık açısından şu noktalara dikkat etmesi gerekir (Bilen, 2006: 105):

- ✓ Konuşmacı anlaşılır ve etkili bir dil kullanmalı; gösterişten uzak, basit ve açık bir konuşma biçimini benimsemelidir.
- ✓ Canlı ve hareketli bir tartışma sırasında anlaşılır ve kesin bir dille konuşmak, tartışmak istedikleri önemli noktaları atlamamak kolay bir iş olmadığından konuşmacıların önceden hazırlanmaları gerekir.
- ✓ Konuşmacı, sunmayı planladığı konuları belirli mantıksal sıra içinde ele almalı, hem kendisi karmaşaya düşmeden hem de başkalarını da kargaşaya düşürmeden iletişim kurmalıdır.
- ✓ Konuşmacı, konuşmanın ön denemesini yaparak deneyim (hazırlık) sahibi olmalıdır.

Sekreter

Sekreter, tartışma yönteminin önemli paydaşlarından birisidir. Kimi zaman ihmal edilse de veya görevi önemsenmese de tartışma yönteminin her tekniğinin kullanımında sekreter bulunmalıdır. Sekreter tartışmada ulaşılan kararların not edilmesi, tartışmaların özetlenmesi, tartışmanın kaydedilmesi, gözlem formlarının tutulması, özellikle ve asli olarak da toplantı tutanağının hazırlanması görevlerini yerine getirir. Sekreter bu işi yaparken zorlandığı zamanlarda öğretmenin ya da liderin sekretere yardımcı olması beklenir. Sekreter bu görevleri herkesin göreceği yazı tahtası, bilgisayar yansıması gibi bir yol veya yöntemle yerine getiremiyorsa (ön. Sadece kendi önündeki kâğıda not alıyorsa) lider ve öğretmenin de ayrıca not tutması yararlı olur. Sekreterin kayıt tutması durumunda öğrencilerin katkısı, performansı, tutum ve davranışları, tartışmanın amacına ulaşmasının değerlendirilmesi daha güvenilir ve geçerli olacaktır (Bratlinger, 2011; Oğuzkan, 1970: 78; Rudduck, 1979; Akt: Tokdemir, 2013: 67; Bilen, 2006: 105). Sekreter öğrenciler arasından seçileceği gibi öğretmen de bu görevi yerine getirebilir. Duyu organlarının; dinleme, kavrayış, anlama, yazma, özetleme ve hız yeterliğinin normal veya normalüstü olan bir öğrencinin sekreter olarak seçilmesi daha uygundur.

Dinleyiciler

Tartışma yönteminin paydaşlarından biri de dinleyicilerdir. Örneğin bir okulda veya sınıfta öğrencilerin tamamı değil, bir bölümü tartışmada konuşmacı, lider veya sekreter olarak görev yaparken diğerleri dinleyici rolündedir. Bu yöntemde sadece grupların veya konuşmacıların birbirini etkilemesi değil aynı zamanda dinleyicileri de etkilemesi beklenmektedir. Kimi tartışma sürecinde dinleyicilerin etkilenmesi birinci amaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle, dinleyicilerin de birtakım görev ve sorumlulukları vardır. Bilen (2006: 106) bunları şöyle sıralamaktadır:

- ✓ Dinleyici, konuşmacıların mesajlarını almaya hazır ve istekli olmalıdır.
- ✓ Dinleyici, konuşmaları dikkat ve özenle dinlemeli, konuşmacılara ve konuşmalara saygılı olmalıdır.
- ✓ Dinleyici, tartışma tekniğinin özelliğine göre yerinde ve zamanında konuşmacılara soru yönelendirmeli, görüşleriyle onlara katkı sunmalıdır.

- ✓ Dinleyici, toplantı bitmeden salondan ayrılmamalı, zorunluluk varsa gürültü yapmadan ve toplantının akışını bozmadan toplantıyı terk etmelidir.
- ✓ Dinleyicinin ayrılma zamanını bir konuşmacının konuşmasını bitirdiği ana rastlatmaktadır.
- ✓ Dinleyici, oturuşuyla, duruşuyla, ses çıkarıcı hareketleriyle, yerli yersiz konuşmasıyla, dikkat dağıtıcı bir eylemiyle konuşmacıları rahatsız edici davranışlardan kaçınmalıdır.

Gözlemciler

Tartışmanın değerlendirmesini yapmak amacıyla gözlemci ya da gözlemciler görevlendirilir. Aynı zamanda dinleyici konumunda da olan gözlemciler dinleyiciler arasında seçileceği gibi dışardan gelen uzmanlar tarafından da gözlem yapılabilir. Sekreterin tutanağı (raporu) ile gözlemcilerin raporu farklıdır. Gözlemciler, tartışmanın gelişimini gözleyip, başarısıyla ilgili rapor yazarlar. Bu amaçla tartışmanın akışını gözlemekte ve tartışmaya katılanları, katılma sayılarını gösteren bir tablo hazırlamaktadırlar. Böylece grubun tümünün tartışmaya katılma durumu belirlenmiş olur. Tartışmayı tekeline alan kişiler ve tartışma dışı kalmış olanlar da belirlenir. Gözlemcilerin, tartışmanın sonucu hakkında rapor hazırlarken şu noktaları dikkate almaları gerekmektedir (Bilen, 2006: 105-106):

- ✓ Gruba danışarak raporun türüne karar vermelidir.
- ✓ Ana problem, olay, fikir ve karardan uzaklaşmamalıdır.
- ✓ Grubun isteği üzerine çalışmalar özetlenmelidir.
- ✓ Notlar anlaşılmadığında gerekli ek açıklamalar yapılmalıdır.
- ✓ Rapora son şeklini vermeden grup üyelerinin görüşlerine sunulmalıdır.
- ✓ Rapora son şeklini vermelidir.

KAYNAKÇA

- Aldağ, H. (2006). Toulmin tartışma modeli. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 13-34.
- Aydoğdu, Ü. R., Karamustafaoğlu, O. & Bülbül, M. Ş. (2017). Akademik araştırmalarda araştırma yöntemleri ile örneklem ilişkisi: Doğrulayıcı doküman analizi örneği. *Z.G. Eğitim Fakültesi Dergisi*, (30), 556-565.
- Balyemez, S. (2014). *Öğretim ilke ve yöntemleri* (Ed: F. Güneş), Tartışma yöntemleri (ss. 199-218). Ankara: Pegem Akademi.
- Bilen, M. (2006). *Plandan uygulamaya öğretim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çeken, R. & Tezcan, R. (2011). Fiziksel ve kimyasal değişmelerin video gösterimi ve tartışma yöntemi ile öğretilmesinin yedinci sınıf öğrencilerinin başarı düzeyine etkisi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(1), 221-228.
- Demirel, Ö. (2007). *Öğretim ilke ve yöntemleri: Öğretmen sanatı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Driver, R., Newton, P. & Osborne, J. (2000). Establishing the norms of scientific argumentation in classrooms. *Science Education*, (84), 287-312. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1098-237X\(200005\)84:3<287::AID-SCE1>3.0.CO;2-A](https://doi.org/10.1002/(SICI)1098-237X(200005)84:3<287::AID-SCE1>3.0.CO;2-A)
- Erduran, S., Simon, S. & Osborne, J. (2004). Tapping into argumentation: developments in the application of toulmin's argument pattern for studying science discourse. Wiley Periodicals, Inc. *Science Education*, 88(6), 915-933.

- Herdman, E. A. (2006). Derleme makale yazımında, konferans ve bildiri sunumu hazırlamada pratik bilgiler (Çev. Z. Dörtbudak). *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 3(1), 2-4.
- Öğreten, B. (2014). *Argümantasyona (bilimsel tartışmaya) dayalı öğretim sürecinin akademik başarı ve tartışma seviyelerine etkisi*. Yüksek lisans tezi: Amasya Üniversitesi.
- Özerbaş, M. A. (2015). *Öğretim ilke ve yöntemleri* (Ed: S. Güven & M. A. Özerbaş), Temel öğretim yöntemleri (ss. 237-283). Ankara: Pegem Akademi
- Özkan, U. B. (2019). *Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Sönmez, V. (2008). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Taşpınar, M. (2012). *Kuramdan uygulamaya öğretim yöntemleri*. Ankara: Elhan Kitap Yayın Dağıtım.
- TDK (2024). *Argüman..* <https://sozluk.gov.tr/> Erişim Tarihi: 10.06.2024.
- Tok, Ş. (2012). *Öğretim ilke ve yöntemleri* (Ed: A. Doğanay), Etkili öğretim için yöntem ve teknikler (ss. 161-237). Ankara: Pegem Akademi.
- Tokdemir, M. A. (2013). *Ortaöğretim tarih dersinin öğretiminde tartışma yöntemine ilişkin öğretmenlerin görüş ve uygulamaları (Ankara ili örneği)*. Doktora tezi: Gazi Üniversitesi.
- Toulmin, S. (1958). *The uses of argument*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Yeşilyurt, E. (2007). Akademik ve yönetsel liderlik. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 18-193.
- Yeşilyurt, E. (2013). Bir eğitim programının nasıl olması gerektiğine ilişkin öğretmen adayları inançları. *e-Journal of New World Sciences Academy (NWSA) Education Sciences*, 8(1), 133-145.
- Yeşilyurt, E. (2019a). Öğretim durumları modeli: Kuramsal temeleri bağlamında kapsamlı bir derleme çalışması. *Turkish Studies - Educational Sciences*, 14(5), 2767-2785.
- Yeşilyurt, E. (2019b). İşbirliğine dayalı öğrenme yöntemi: Tüm teknikleri kapsayıcı bir derleme çalışması. *Turkish Studies - Educational Sciences*, 14(4), 1941-1970.

DISCUSSION METHOD IN THE CONTEXT OF THEORETICAL FOUNDATIONS
KURAMSAL TEMELİ BAĞLAMINDA TARTIŞMA YÖNTEMİ

ETEM YEŞİLYURT

Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü,
Antalya / Türkiye

ORCID NO: 0000-0002-7340-7536

Özet

Tartışma, sözlükte “Bir konuyla ilgili karşıt düşünceleri karşılıklı savunma; Karşılıklı ağır sözler söyleyerek yapılan çekişme; münakaşa; Bir sorun üzerine sözle veya yazılı olarak karşılıklı, bazen de sertçe savunma” olarak tanımlanmaktadır. Şemsiye bir kavram olan “tartışma” birçok eylemi ve kavramı karşılayacak şekilde kullanıldığı için alanyazında karışıklık mevcuttur. Öğretim yöntemleri arasında yer alan tartışma yönteminin tarihi Antik Yunanistan’da Sokrates, Platon ve Aristo’ya kadar geriye götürülebilir. Yüzyıllar içerisinde farklı biçimlerde kullanılmış olsa da tartışma yönteminin hem kullanım biçimi hem de kuramsal temeli alanyazında bir bütünlük içerisinde yer almamaktadır. Alanyazın taramasına dayalı olarak yürütülen bu çalışma, kuramsal temeli bağlamında tartışma yöntemini bir bütünlük içerisinde ele almak amacıyla yapılmıştır. Çalışma kapsamında önce “tartışma” kelimesinin etimolojisi ile İngilizcede, Arapça, eski Türkçe (Osmanlıca) ve TDK’deki sözlük kullanım şekline yer verilmiştir. Tarihsel kökenine değinildikten sonra tartışma yönteminin “ne olduğu” ve “ne olmadığı” üzerinde durulmuştur. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde tartışmanın sınıfları / türleri (anlatma/ezberden söyleme, amaçsız konuşmalar, münakaşa-münazara, müzakereci tartışma) ele alınmıştır. Çalışma kapsamında özellikle tartışma yönteminin temel ilkeleri olan hoşgörü, etkin katılım, açıklık, dikkat, tevazu, eşitlik, kanıta dayandırma, memnuniyet ve minnettarlık, beklenti, özerklik kavramları üzerinde durulmuştur. Çalışma kapsamında yöntemin kullanılmasındaki yanlış davranışlar öğretmene bağlılık, baskın öğrenci, gruplaşma (grup içi/dışı), günah keçisi, izole olmak, çatışma, kutuplaşma, uzlaşma, kaçınma, istemci (dikkat çekmek), tuhaf roller, sessizlik kavramları açıklamıştır. Çalışmanın sonuna doğru tartışma yöntemi için uygun konu (sorun, problem) belirleme üzerinde durulmuştur.

Anahtar kelimeler: Öğretim yöntemi, öğretim tekniği, tartışma yöntemi

Abstract

The term “discussion” is defined in the dictionary as “defending opposing views on a topic; engaging in verbal disputes with strong language; arguing; a verbal or written defense, sometimes intense, of a problem.” Being an umbrella concept, “discussion” is used in a way that covers many actions and concepts, leading to some confusion in the literature. The history of the discussion method, an instructional method, can be traced back to ancient Greece with Socrates, Plato, and Aristotle. Although it has been used in various forms over the centuries, there is no consistent structure in the literature regarding the usage and theoretical foundations of the discussion method. Based on a review of the literature, this study aims to examine the discussion method comprehensively within the context of its theoretical foundations. Initially, the study addresses the etymology of the term “discussion” and its definitions in English,

Arabic, Old Turkish (Ottoman), and the Turkish Language Association dictionary. After touching on its historical roots, the study explores what the discussion method “is” and “is not.” Later sections cover different types of discussion (narrative/recitation, purposeless conversation, debate, deliberative discussion). Key principles of the discussion method—such as tolerance, active participation, openness, attention, humility, equality, evidence-based reasoning, satisfaction and gratitude, expectation, and autonomy—are also emphasized. Additionally, the study addresses improper behaviors in the use of this method, including teacher dependency, dominance by a student, group dynamics (in-group/out-group), scapegoating, isolation, conflict, polarization, consensus, avoidance, attention-seeking, unusual roles, and silence. Toward the end of the study, attention is given to identifying appropriate topics (issues, problems) for the discussion method.

Keywords: Instructional method, instructional technique, discussion method

GİRİŞ

Tartışma, sözlükte “Bir konuyla ilgili karşıt düşünceleri karşılıklı savunma; Karşılıklı ağır sözler söyleyerek yapılan çekişme; münakaşa; Bir sorun üzerine sözle veya yazılı olarak karşılıklı, bazen de sertçe savunma” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2024). Şemsiye bir kavram olan “tartışma” birçok eylemi ve kavramı karşılayacak şekilde kullanıldığı için literatürde karışıklık mevcuttur. İngilizcede kullanılan, hepsinin farklı bir anlamı ve işlevi bulunan “argue”, “argument”, “argumentation”, “discussion”, “dispute”, “eristic”, “negotiation”, “debate” kelimelerinin tamamı Türkçeye “tartışma” şeklinde ifade edilmektedir. Benzer şekilde Arapça ve eski Türkçe’de (Osmanlıca) kullanılan “cedel”, “muhavere”, “mübahase”, “münakaşa”, “münazara”, “mütalaa”, “müzakere” kelimeleri de günümüzde “tartışma” kavramının karşılığı olarak kullanılmaktadır. Felsefe sözlüklerine bakıldığı zaman da tartışma kavramı “çekişme”, “didişme”, “diyalektik”, “eytişim” gibi kelimelerin karşılığı olarak verilmektedir (Tokdemir, 2013; 20). Oysa İngilizcede veya Osmanlıcada veya felsefede kullanılan bu kavramlar, tartışmanın farklı bir boyutuna ya da özelliğine vurgu yapmaktadır. TDK (2024) güncel Türkçe sözlüğüne göre “cedel, karşısındakini susturmak için yapılan tartışma; muhavere, iki kişi arasında karşılıklı olarak yapılan konuşma; mübahase, bir konu hakkında iki veya daha çok kişinin karşılıklı konuşması; münakaşa, tartışma; münazara, bir konu üzerinde belli kural ve yöntemlere uyularak yapılan tartışma; mütalaa, herhangi bir konu üzerinde ayrıntılı düşünme ile oluşan görüş ve yorum; müzakere, bir konuyla ilgili fikir alışverişinde bulunma, olaşma” şeklinde kullanılmaktadır. Öte yandan argümantasyon, cedel, diyalektik ve eytişim kavramları tartışmanın mantık boyutuyla; diyalog, muhavere, mübahase ve müzakere kavramları tartışmanın iletişim boyutuyla ilgiliyken çekişme ve münakaşa gibi kavramlar, günlük hayattaki karşılıklı konuşma şeklindeki veya alt seviyedeki tartışmalara işaret etmektedir. Ancak bu sınıflama ve ayrımlara rağmen yine de bu kavramları kesin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün görülmemektedir (Tokdemir, 2013; 20).

Çalışmanın Amacı

Bu çalışma kuramsal temeli bağlamında tartışma yöntemini bir bütünlük içerisinde ele almak amacıyla yapılmıştır. Bu genel doğrultusunda şu sorulara yanıt aranmıştır:

- Tartışma yöntemi nedir, ne değildir?
- Tartışma yönteminin sınıflar (türleri) nelerdir?
- Tartışma yönteminin temel ilkeleri nelerdir?
- Tartışma sürecinde yapılan yanlış davranışlar nelerdir?
- Tartışma yönteminde konu (sorun, problem) nasıl belirlenir?

YÖNTEM

Bu çalışma, genel bir alanyazın taraması şeklinde yürütülmüştür. Alanyazın taraması, nitel araştırma yaklaşımı içerisinde yer alan doküman incelemesi yönteminin bir parçasını/gereğini oluşturmaktadır. Ancak doküman incelemesi, sadece genel bir alanyazın taraması yapmayı ifade etmemektedir (Özkan, 2021). Doküman incelemesi yöntemi, çalışma kapsamında ele alınan konunun başlıklarına öncelik veren veya odaklanan derleme çalışmasına (Aydoğdu, Karamustafaoğlu & Bülbül, 2017) öncülük etmekte, alanyazında yer alan çalışmaların fikir ve yaklaşımların özetlenmesine veya bu çalışmalar ışığında araştırmanın amacına uygun sentez oluşturulmasına fırsat tanımaktadır (Herdman, 2006).

TARTIŞMA YÖNTEMİ

Tarihsel Kökeni

Tartışma yönteminin tarihi Antik Yunanistan'da Sokrates, Platon ve Aristo'ya kadar geriye götürülebilir. Socrates "Sokratik Tartışma" ya da "Sokratik Konuşma" olarak adlandırılan yöntemle meseleleri kendine has soru-cevap yoluyla ele almış ve günümüze kadar kendi adıyla anılagelen bir tartışma tekniğinin ilk örneklerini ortaya koymuştur (Freely & Steinberg, 2000; Ünder, 1994; Akt: Tokdemir, 2013: 28).

Nedir?

Buluş yoluyla öğretim stratejisini, öğrenci merkezli eğitimi ve aktif öğrenmeyi temel alan **tartışma yöntemi**; bir liderin yönetiminde ve sekreterin gözetiminde, önceden belirlenen ilgi çekici bir konu ve kurallar çerçevesinde, kuramı veya uygulaması bakımından ön hazırlığı iyi yapılmış bir şekilde, en az iki veya daha fazla kişinin konu (sorun, problem, durum, olay vb.) hakkında görüşlerini karşılıklı bildirmesini, birbirlerini dinlemesini, farklı görüş ve düşüncelerin dile getirilmesini ve saygı duyulmasını, sorgulama yapılmasını, etkileşimde bulunulmasını, konunun anlamlı ve derin öğrenilmesini, etkili iletişim kurulmasını, demokratik tutum ve davranışın sergilenmesini sağlayan, bilişsel ve duyuşsal davranışların kazandırılmasında oldukça etkili olan bir **öğretim yöntemidir**.

Ne Değildir?

- Sadece rahat bir ortamda gelişmiş güzel yapılan bir sohbet veya konuşma,
- Birkaç grup üyesi tarafından egemen olmak, öğretmenin aklına geldiğinde "tartışalım çocuklar" dediği bir yöntem,
- Sınıf içinde anlık olarak kullanılmasına karar verilen bir yöntem,
- Sınıfta o an için ortaya çıkan ve anlaşılmayan bir konuda öğretmenin birkaç öğrenciyi ikna etmek için sorular sorması veya birkaç öğrencinin birbirlerine karşılıklı cevap vermesi "tartışma yöntemi" değildir (Balyemez, 2014: 200; Sünbül, 2011: 310).

Sınıfları (Türleri)

Tanımında da görüldüğü gibi tartışma yöntemi çok geniş bir kapsama sahiptir. Drake ve Nelson (2005; Akt: Tokdemir, 2013: 34) okullarda uygulanan tartışma yöntemini şu şekilde sınıflandırmaktadır:

- **Anlatma/ezberden söyleme (Recitation):** Öğrenciler kendilerine yöneltilen soruları okudukları veya ezberledikleri haliyle aynen tekrar eder.
- **Amaçsız konuşmalar (Blather, bull sessions):** Öğrenciler, nedenlerini açıklamadan veya temellendirmeden görüşlerini ifade eder. Birçok görüş ortaya atılır. Konuşmaların ve tartışmanın herhangi bir yönü ve amacı bulunmaz, mevcut soruna çözüm getirmez.

- **Münakaşa-münazara (Debate):** Öğrenciler ilgili konuda taraf olur. Genellikle öğretmenin kışkırtıcı bir sorusu ile başlar. Öğrenciler bu soru etrafında görüşlerini belirleyip tartışır. Ancak bu boyutta amaç doğruya ulaşmak değil, tartışmayı kazanmaktır.
- **Müzakereci tartışma (Deliberative discussion):** Tartışma becerilerinin en iyi şekilde kullanıldığı, diyaloga dayalı, eğitim süreci açısından öğrenmenin en nitelikli haliyle gerçekleştiği tartışma türüdür.

Temel İlkeleri

Tartışma yönteminin etkili kullanılması yani yöntemin amacına ulaşması için öğretmenlerin, öğrencilerin ve varsa tartışmanın diğer paydaşlarının belirli ilkelere (niteliklere, prensiplere) sahip olması, tartışmayı bu ilkelere uygun bir şekilde yapması gerekmektedir. Konuya ilişkin literatürde yer alan bilgiyi derleyen Tokdemir (2013: 39-42), tartışma yönteminin temel ilkelerini kısaca şöyle ifade etmektedir:

- **Hoşgörü:** İyi bir diyalog ve etkileşim için hoşgörülü olmak şarttır. Herkesin rahatlıkla tartışmaya katılabilmesi hoşgörü ortamının oluşturulmasıyla olur. Hoşgörünün olmadığı bir ortamlarda tartışma yöntemi amacına ulaşmaz.
- **Etkin katılım:** Demokratik toplumun önemli özelliklerinden biri, katılımıdır. Demokratik tartışmada (özel neden / gerekçe hariç) öğrencilerin tamamının tartışmaya bilişsel ve fiziksel olarak etkin katılımı amaçlanır.
- **Açıklık:** Tartışmanın ön koşullarından birisidir. Tartışmanın hem mantıkî, hem entelektüel, hem de ahlaki prensipleriyle ilişkilidir. İyi bir tartışmada her şey (ele alınan konu, dil, üslup, kanıt) açık ve anlaşılır olmalıdır.
- **Dikkat:** Nitelikli bir tartışma için dikkatli konuşan ve dinleyen, ayrıntıları yakalayan katılımcı gerekir.
- **Tevazu:** Tevazu, kişilerin herkesin bilgi ve deneyiminin sınırlı olduğunu kabul etmesi, kendisinin de eksikliklerinin olduğunu kabul etmesi anlamına gelir.
- **Eşitlik:** Tartışma sürecinde katılımcının kendi görüşleri kadar diğer katılımcıların da görüşlerinin önemli olduğunu kabullenme, sorumluluk ve hakların karşılıklı olduğunu düşünmek ve uygulamaktır.
- **Kanıt dayandırma:** Olayların tartışılmasında ileri sürülen iddia ve görüşler, kanıtlarla, delille, belgeyle ya da mantıkla (tümevarım, tümdengelim) desteklenmelidir.
- **Memnuniyet ve minnettarlık:** Tartışmanın önemli özelliklerinden biri de katılımcıların karşılıklı diyaloglara katılanlara ve dinleyicilere minnettar olmasıdır.
- **Beklenti:** Tartışmada yeni bilgi öğrenme, bir sorunu çözme, anlaşılmaz bir meseleyi anlama, farklılıkları keşfetme umudu ve beklentisi olmalıdır.
- **Özerklik:** Tartışma sürecinde bireyi birey yapan, onu diğerlerinden ayıran özgün yanlarının yani bireysel farklılıkların korunması ve geliştirilmesi gerekir.

Yanlış Davranışlar

Yanlış davranışlar genellikle tartışmaya ilişkin prensip ve değerlere uyulmayan durumlarda ortaya çıkar. Diğer bir deyişle, tartışmaya ilişkin prensip ve değerlere uyulması, yanlış davranışların olmamasını veya en az düzeyde olmasını sağlar. Konuşmayı bölme, utangaçlık, kendini hazır hissetmeme, hoş görülmeceğini düşünme, beğenilmeyen fikri susturma, dürüst olmama, ikili tartışmaya girme, uygun üslup kullanmama, aynı anda herkesin konuşması vb. durum ve davranışlar tartışma sürecindeki yanlış davranışlardan bazılarını oluşturmaktadır

(Bridges, 1979; Brookfield & Perskill, 1999; Hill, 1977; Page, 1986; Akt: Tokdemir, 2013: 82-87). Öte yandan Rudduck (1978; Akt: Tokdemir, 2013: 82-87), tartışma sürecindeki yanlış davranışları şöyle sıralamaktadır:

- **Öğretmene bağlılık:** Tartışmada, öğrencilerin öğretmene bağlı olmasıdır.
- **Baskın öğrenci:** Her sınıfta ön plana çıkan, diğerlerine nazaran daha etkin ve konuşkan öğrenci ön plana çıkabilir.
- **Gruplaşma (Grup içi / dışı):** Bazı durumlarda sınıfta belli bir grup tartışmaya dâhil olurken bir grupta tartışmanın dışında kalır. Tartışmaya katılmayan grup sessiz ve pasif kalarak dersten uzaklaşır.
- **Günah keçisi:** Öğrencilerden biri veya bir kaçının eleştirilerin odağı olmasıdır.
- **İzole olmak:** Tartışma sürecinde belirli öğrenciler tamamen tartışmanın dışında kalabilir. Tartışmaya katılan diğer öğrenciler bu öğrencileri yok sayabilir.
- **Çatışma:** Tartışma sürecinde öğrencilerin demokratik bilincinin düşük olması gerilim oluşturabilir.
- **Kutuplaşma:** Bazen cinsiyete, siyasi görüşe, arkadaşlığa, hemşericiliğe, çıkara vb. bağlı kutuplaşma olabilir.
- **Uzlaş:** Tartışmalarda eleştiri ve itirazdan kaçınılmamalıdır. Uzlaş durumlarında karşılıklı etkileşim azalır, muhalif söylemler yerine daha önce söylenenler desteklenir ve katılımcılar birbirlerine ters düşmemeye çalışır.
- **Kaçınma:** Öğrenciler bazen tartışmalara katılmak istemez, tartışmaktan uzak kalmaya yönelir.
- **İstemci (dikkat çekmek):** Bazı öğrenciler ilgi ister veya bekler. Bu tür öğrenciler tartışma sürecinde kendini (görüş ve yaşantısını) tartışmanın merkezine koyarak tartışmanın odağı olmaya çalışır.
- **Tuhaf roller:** Tartışma sürecinde bazı öğrenciler tuhaf (muziplik yapmak, düzeysiz ve ayarsız espri yapmak, aptal rolü oynamak vb.) davranabilir.
- **Sessizlik:** Tartışmalarda kaygı, emin olmama ve kızgınlık durumları ile tepki göstermek maksadıyla sessizlik olabilir.

Konu (Sorun / Problem) Belirleme

Tartışma yönteminin alan olarak sosyal bilimler alanında yer alan derslerde, öğretim kademesi olarak da ortaokul (nispeten), lise ve yükseköğretim kademesinde daha fazla kullanışlı olduğu düşünülse de bu öğretim yöntemi bütün alanlarda, öğretim kademelerinde ve derslerde kullanılabilir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken nokta, tartışma konusunun amaç (kazanım, öğrenme çıktısı), içerik, öğrenme-öğretme süreci, ölçme ve değerlendirme bakımından öğrencinin hazırbulunuşluk düzeyine uygun olmasıdır. Başka bir deyişle tartışma yönteminde belirlenen konu; açık bir sistem olarak eğitim girdi, işlem (süreç), çıktı (ürün) ve dönüt öğelerine uygun olmalıdır (Yeşilyurt, 2021). Öte yandan tartışma konusu aynı olsa dahi (örneğin; küresel ısınma, çevre kirliliği) amaç, içerik, öğrenme-öğretme süreci, ölçme ve değerlendirme öğelerinin niceliği ve niteliği öğretim kademelerine, okul çeşitlerine, hatta aynı öğretim kademesinde veya okulda yer alan öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyine göre esneklik gösterebilir. Burada akla gelebilecek sorulardan bazıları şöyledir: Ne tartışılabilir? Tartışmanın konusu ne olabilir? Bu sorunun cevabını maddeler şeklinde şöyle sıralanabilir:

- Prensip olarak bir sorunun olduğu her konu (örneğin; küresel ısınma, enflasyon, ulusal sınav sonuçları, madde bağımlılığı, erozyon, değer erozyonu vb.)
- Üzerinde uzlaşma olmayan her türlü sorun (örneğin; eğitim sistemini etkileyen eğitim felsefesi akımları: daimicilik, esasicilik, ilerlemecilik, yeniden kurmacılık)
- İçinde bir problem barındıran, birey ve grupların üzerinde tam bir anlaşma ve uzlaşma sahip olmadığı konu (örneğin; sebepleri ve tedavi şekli bakımından kanser hastalığı)
- İçinde bir problem barındıran, birey ve grupların üzerinde tam bir anlaşma ve uzlaşma sahip olmadığı tartışmalı konular (örneğin; nükleer santraller gerekli midir değil midir? Bireyin hayatını öncelikle sağlık mı etkiler eğitim mi?)
- Konuşulması ya da tartışılması durumunda bir birey ya da belirli bir grubun rahatsız olabileceği gibi sakıncaları içinde barındıran hassas konular (örneğin; kan davası, Osmanlıda kardeş katli vb.)
- Öğretmenin çeşitli stratejiler kullanarak herhangi bir konuyu tartışma konusu haline getirmesi ki bu bütün derslerde kullanılabilir bir yoldur (örneğin; yakıtlar konusu işlenirken alternatif yakıtların neler olabileceği ve araçların geleceği)

KAYNAKÇA

- Aydoğdu, Ü. R., Karamustafaoğlu, O. & Bülbül, M. Ş. (2017). Akademik araştırmalarda araştırma yöntemleri ile örneklem ilişkisi: Doğrulayıcı doküman analizi örneği. *Z.G. Eğitim Fakültesi Dergisi*, (30), 556-565.
- Aykaç, N. (2018). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Balyemez, S. (2014). *Öğretim ilke ve yöntemleri* (Ed: F. Güneş), Tartışma yöntemleri (ss. 199-218). Ankara: Pegem Akademi.
- Bilen, M. (2006). *Plandan uygulamaya öğretim*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Demirel, Ö. (2007). *Öğretim ilke ve yöntemleri: Öğretmen sanatı*. Ankara: Pegem Akademi.
- Erginer, E. (2006). *Öğretimi planlama, uygulama ve değerlendirme*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Gözütok, F. D. (2023). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Herdman, E. A. (2006). Derleme makale yazımında, konferans ve bildiri sunumu hazırlamada pratik bilgiler (Çev. Z. Dörtbudak). *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 3(1), 2-4.
- Öğreten, B. (2014). *Argümantasyona (bilimsel tartışmaya) dayalı öğretim sürecinin akademik başarı ve tartışma seviyelerine etkisi*. Yüksek lisans tezi: Amasya Üniversitesi.
- Özerbaş, M. A. (2015). *Öğretim ilke ve yöntemleri* (Ed: S. Güven & M. A. Özerbaş), Temel öğretim yöntemleri (ss. 237-283). Ankara: Pegem Akademi
- Özkan, U. B. (2019). *Eğitim bilimleri araştırmaları için doküman inceleme yöntemi*. Ankara: Pegem Akademi.
- Sönmez, V. (2008). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Sünbül, A. M. (2011). *Öğretim ilke ve yöntemleri*. Konya: Eğitim Yayıncılık.
- Taşpınar, M. (2012). *Kuramdan uygulamaya öğretim yöntemleri*. Ankara: Elhan Kitap Yayın Dağıtım.

- TDK (2024). Tartışma, cedel, muhavere, mübahase, münakaşa, münazara, mütalaa, müzakere, <https://sozluk.gov.tr/>. Erişim Tarihi: 13.09.2024
- Tok, Ş. (2012). *Öğretim ilke ve yöntemleri* (Ed: A. Doğanay), Etkili öğretim için yöntem ve teknikler (ss. 161-237). Ankara: Pegem Akademi.
- Tokdemir, M. A. (2013). *Ortaöğretim tarih dersinin öğretiminde tartışma yöntemine ilişkin öğretmenlerin görüş ve uygulamaları (Ankara ili örneği)*. Doktora tezi: Gazi Üniversitesi.
- Ün Açıköz, K. (2007). *Aktif öğrenme*. İzmir: Biliş Yayınları.
- Yeşilyurt, E. (2021). Koronavirüs (Covid-19) pandemisinin açık bir sistem olarak eğitime yansması. *INSAC International Congress on Scientific Developments for Social and Education Sciences*. Bildiri Kitabı (ss. 92-100). Konya.

THE FALSIFICATION IN THE GOSPEL WITH ITS SOCIAL AND POLITICAL
REASONS

SOSYAL VE SİYASAL NEDENLERİYLE İNCİL'DE TAHRİF

AHMET SELİM KADIOĞLU¹

¹Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi,

Hukuk Felsefesi ve Sosyolojisi,

ORCID: 0000-0003-0877-4513

Özet

Sözlükte bir şeyin aslını bozmak ve değiştirmek gibi anlamlara sahip olan tahrif kelimesi terim olarak, özellikle kutsal, hukuksal, bilimsel veya edebi nitelikli metinlerin orijinal hallerinin kasıtlı veya kasıtsız biçimde değiştirilip saptırılması olarak ifade edilebilir. Söz konusu saptırma lafzen olabileceği gibi tevil veya yorum getirme yoluyla da olabilir. Bir metinde mevcut olmayan bir kelime, ibare veya cümleyi varmış gibi, mevcut olan kelime, ibare veya cümleyi ise yokmuş gibi gösterme en çok görülen tahrif yollarıdır. Tahrif terimi, Türk ve İslam literatüründe genellikle Tevrat ve İncil'in geçirdiği değişiklikler ve bunların aslının bozulmasını ifade etmek için kullanılır. Hıristiyanlıkta geçerli sayılan dört İncil'den hiçbiri doğrudan Hz. İsa'ya vahyedilen İncil olmadığı gibi onun yaşadığı dönemde yazılmış da değildir. Nitekim Hıristiyanlara göre Hz. İsa ne yazmış ne de yazdırmıştır. Dolayısıyla Hz. İsa'ya vahyedilen ve onun da tebliğ ettiği, aslını koruyabilmiş ve değişikliğe uğramamış orijinal İncil metni elimizde bulunmamaktadır. Bu itibarla İncil'de tahrifin bulunduğunu kabul etmek zorunludur. İslam'da harfi harfine Allah tarafından peygambere bildirilen ve o doğrultuda aynen kaydedilen vahiy ve kutsal kitap anlayışı kabul edilir. Hıristiyanlıkta ise Hz. İsa salt vahyi oluşturur. Hıristiyanlar, Hz. İsa'dan ilham alan İncil yazarlarının kutsal ruhun gözetimi altında İncilleri yazdıklarını, yine kutsal ruhun etkisiyle bu İncillerin otantikliğinin korunduğunu iddia ederler. Ayrıca Hıristiyanlığa göre kutsal metinlerin oluşumunda kutsal gelenek de önemli bir faktör olup bunların her ikisi de ilahi kaynaklıdır. Hıristiyan anlayış ve inancında vahyin bu şekilde farklı bir mahiyete sahip olduğuna inanılması ve kutsal kitabın geçerlilik şartlarının örneğin İslam anlayışından ayrı olması İncil'de tahrifin olmadığını ortaya koymaz. Hıristiyanlıktaki bu inanış ve görüşler objektif gerçekliğe değil, sübjektif kabullere tekabül eder. O dönemde yazılı kültürün ve yazılı aktarımın sözlü kültür ve aktarıma göre çok düşük olması, Hz. İsa'nın ve havarilerinin dinin temel ilkelerini tam anlamıyla anlatıp uygulayabilecekleri ortama ve zamana sahip olmamaları, toplumdan ve devletten yoğun tepki ve baskı görmeleri, ilk mensupların mesaj ve kutsal metni karşılıklı kontrol yapılabilecek ölçüde imkana ve büyüklüğe sahip bir toplumsal grup oluşturamamaları, dinin temel görünümünün ve yapısının teşekkül ettiği dönemde açık ve örgütlü bir toplumsal ve kurumsal yapı kurulamaması gibi dönemin toplumsal ve siyasal koşullarının etkisiyle söz konusu tahrifin meydana geldiği ifade edilebilir.

Anahtar kelimeler: Tahrif, İncil, vahiy, Hz. İsa.

Abstract

The word "falsification" which means to distort and alter something in the dictionary, as a term, can be defined as the intentional or unintentional alteration and distortion of the original forms

of texts, especially those of sacred, legal, scientific or literary nature. The aforementioned distortion can be literal or it can be through interpretation or commentary. One of the most common methods of falsification is to present a word, phrase, or sentence that does not exist in a text as if it does, and to present an existing word, phrase, or sentence as if it does not exist. In Turkish and Islamic literature, falsification is generally used to refer to the changes that the Torah and the Bible have undergone and the corruption of their original texts. None of the four Gospels considered valid in Christianity were directly revealed to Jesus Christ, nor were they written during his lifetime. Indeed, according to Christians, Jesus neither wrote nor had anything written. The original Gospel text that was revealed to Jesus and that he conveyed, which has preserved its original form and has not been altered, is not available to us. Therefore, it is necessary to accept that there is falsification in the Bible. In Islam, the concept of revelation and holy scripture is accepted as being conveyed word for word by God to the prophet and recorded exactly in that manner. In Christianity, Jesus constitutes the absolute revelation. Christians claim that the Gospel writers, inspired by Jesus Christ, wrote the Gospels under the supervision of the Holy Spirit, and that the authenticity of these Gospels is preserved under the protection of the Holy Spirit. Additionally, according to Christianity, sacred tradition is also an important factor in the formation of sacred texts, and both are divinely sourced. The belief in Christianity that revelation has a different nature in this way and that the conditions for the validity of the holy book are separate from the Islamic understanding, does not prove that there is no falsification in the Bible. These beliefs and views in Christianity correspond to subjective assumptions rather than objective reality. It can be stated that the falsification occurred due to the social and political conditions of the period, such as the very low level of written culture and written transmission compared to oral culture and transmission, the lack of an environment and time for Jesus Christ and his apostles to fully explain and practice the fundamental principles of the religion, the intense reaction and pressure from society and the state, the inability of the initial members to form a social group with sufficient capacity and size for mutual control of the message and sacred text, and the failure to establish an open and organized social and institutional structure during the period when the basic appearance and structure of the religion were formed.

Keywords: Falsification, Bible, Gospel, revelation, Jesus Christ.

A COMPARISON ON THE CHANGE OF PERSONS IN THE FACE OF LOVE AND
ART IN THE NOVEL SON MENZİL AND ULKER FIRTINASI

SON MENZİL VE ÜLKER FIRTINASI ROMANLARINDA AŞK KARŞISIDA
KİŞİLERİN DEĞİŞİMİ VE SANAT ÜZERİNE BİR MUKAYESE

MÜNEVVER KELEŞ

Doktora Öğrencisi, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Yeni Türk Edebiyatı,

ORCID no: 0009-0008-7360-3079

Özet

Bu çalışmanın amacı Samiha Ayverdi'nin *Son Menzil*(1943) romanı ile Safiye Erol'un *Ülker Fırtınası*(1944) romanını aşk, bu aşkın kişiler üzerindeki etkisini ve roman kahramanlarının sanat ile olan ilişkilerini ve ana kahramanların benliklerini arama yolunda sanatın etkisinin olup olmadığını değerlendirmektir. Bu iki eseri seçmemizdeki temel sebepler ise her iki yazarın yollarının Rifailik tarikatının mürşitlerinden Kenan Rifai ile kesişmesi, her iki yazarın *Kenan Rifai ve Yirminci Asrın Işığında Müslümanlık* adlı çalışmada yer alarak Kenan Rifai'yi ve Müslümanlığı anlatması ve yazdıkları dönem kapsamında her iki romanın bir yıl ara ile basılmış olmasıdır. Çalışmamızda her iki romanda da aşk yaşayan kahramanların aşktan vazgeçerek yazarın gözünde olgunlaştıklarını tespit ettik. Ancak *Son Menzil* romanındaki aşk, sadece hissi düzeyde kalan, dile gelmeyen ve aşk yaşayan kahramanın kalbinde, aklında yaptığı sorgulamalar ve çektiği ızdırap sonucunda olgunlaşmasını sağlayan bir unsurdur. *Ülker Fırtınası*'nda ise aşk; cinsellik, kıskançlık, kavuşma arzusu ve kavuşamama ile daha canlı ve inandırıcıdır. Aynı zamanda aşk yaşayan kişi iradesini kullanarak aşkın ızdırabından sıyrılır ve sanatına dönüp toplumuna hizmet eder. Her iki romanda da kahramanların bir kısmı sanat ile uğraşır. *Son Menzil* romanında sanatın herhangi bir işlevi yoktur ve daha çok eski sanata özlem şeklinde karşımıza çıkar. *Ülker Fırtınası*'nda ise sanat topluma hizmet aracıdır ve Batı'nın sanatı eski sanattan üstün görülür.

Anahtar kelimeler: Safiye Erol, Samiha Ayverdi, Ülker Fırtınası, Son Menzil, Aşk, Sanat

Abstract

The purpose of this study is to evaluate the novels *Son Menzil* (1943) by Samiha Ayverdi and *Ülker Fırtınası* (1944) by Safiye Erol in terms of love, the effect of this love on the characters, the relationships of the characters with art, and whether art has an effect on the search for the main characters' identities. The main reasons for choosing these two works are that both authors' paths crossed with Kenan Rifai, one of the mentors of the Rifai order, both authors took part in the work titled *Muslimness and Kenan Rifai in the 20th Century* and narrated Kenan Rifai and Islam, and both novels were published one year apart within the period they were written. In our study, we determined that the characters in love in both novels mature in the eyes of the author by giving up on love. However, the love in the novel *Son Menzil* is an element that remains only at an emotional level, is not expressed, and enables the character in love to mature as a result of the questions he makes in his heart and mind and the suffering he suffers. In *Ülker Fırtınası*, love; sexuality, jealousy, desire for union and failure to union are more vivid and convincing. At the same time, the person who is in love uses his will to escape the agony of love and turns to his art and serves his society.

In both novels, some of the heroes are involved in art. In *Son Menzil*, art has no function and appears more as a longing for old art. In *Ülker Fırtınası*, art is a means of serving society and Western art is seen as superior to old art.

Keywords: Saf, ye Erol, Samiha Ayverdi, Ülker Fırtınası, Son Menzil, Love, Art

1) GİRİŞ

Samiha Ayverdi, Kenan Rifai Büyükkaksoy ve Rifailik tarikatı ile 20'li yaşlarında tanışır ve onun müridi olur. 1920'li yılların sonundan itibaren hocasına bağlı kalır ve 1950'den sonra Kenan Rifai'nin ölümü üzerine tarikatın mürşidi olur. Safiye Erol ise 1948'de Samiha Ayverdi vasıtasıyla Kenan Rifai ile tanışır. (Uçman, 2020)

“1940'lı yılların ikinci yarısında önce Samiha Ayverdi, onun vasıtasıyla da Kenan Rifâi ile tanışır (1948), böylece hayatında yeni bir dönem başlar. O zamana kadar cevaplandıramadığı birçok soruyu, halledemediği meseleleri Kenan Rifâi'nin sohbetlerinde öğrendikleriyle halleder; bu şekilde yıllardır içinde esen fırtınalar diner ve ruhen sükûnete kavuşur.”

Samiha Ayverdi 1938 yılında ilk romanı *Aşk Budur*'u 1948'de ise son romanı *Mesih Paşa İmamı* 'nı yazar. Bundan sonra ise makale, deneme anı gibi türlerde eserler verir. Toplamda 8 roman kaleme alır ve tüm romanlarında ana kahramanın kimi zaman beşeri aşk ile kimi zaman ise bir mürşit vasıtası ile ilahi aşka yükselişini anlatır. Bu bakımdan romanları çeşitlilik göstermez. Nefisten sıyrılabilmek romanlarındaki en temel gayedir. Bunu vurgulamak adına seçilen her unsur bir vasıta ve sabittir. Örneğin kahramanlar, nefesine düşkün, nefisini tezkiye(arındırma) sürecinde ve saf, temiz kalpli olup basit yaradılıştaki olmak üzere üç grupta karşımıza çıkar. Mekan, genellikle İstanbul ve varlıklı ailelerin yaşadığı muhitlerdir; zaman ise belirsizdir.

Safiye Erol ise romanlarında genel olarak Türkiye'nin gelişimini anlatmayı amaç edinir. Seçtiği kahramanlar Batı'da eğitim almış ve toplumunun gelişmesine katkı sağlayacak kişilerdir. Aşk ile bunalımlı dönemler yaşayan kahramanlar aşkın ızdırabından iradelerini kullanarak arınırlar ve asıl görevlerinin toplumuna hizmet etmek olduğunu farkına varırlar. (Uçman, 2020)

“Romanlarında genellikle kadınlara ait problemleri ve kadının çevre ile ilişkilerini ele alan Safiye Erol'un kahramanları kaderlerinin mahkûmu gibi görünseler de iradeleri sayesinde sonunda ıstıraptan kurtulur ve arınarak âdeta yeniden doğmayı başarır. Romanlarına hâkim olan aşk duygusu beşerî aşktan Allah'a ve giderek topluma doğru bir gelişme gösterir.”

2) YÖNTEM

Çalışmamızda her iki romanın ana kahramanlarının benlik arayışında etkili olan unsurların neler olduğunu tespit etmeye çalıştık. Bu doğrultuda her iki romanda da ana kahramanların aşk ile bir döngü içine girdiklerini gördük. Bu aşamada aşkın ana kahramanlar için ne ifade ettiğini ve onlara nasıl bir değişim süreci yaşattığını ele aldık. Son olarak ister beşerî isterse ilahî aşk yaşamış olsun sanatçı özellikleri olan bu ana kahramanlar ve romanların diğer kahramanları için sanatın ne ifade ettiğini ortaya koymaya çalıştık.

3) BULGULAR

3.1 Aşk ve Aşk Karşısında Değişen Kişiler

İncelediğimiz her iki romanda da vakanın temelini aşkın oluşturduğu görülür. Aşk ile değişen kahramanlar üzerinden yazarlar, mesajlarını okura iletmişlerdir. *Ülker Fırtınası* romanında 1932-33 yılları arasındaki olaylar, arka planda anlatılırken farklı kahramanların başlarından geçenlere de yer verilmekle birlikte esas itibarıyla Nuran'ın Sermet'le yaşadığı aşk hikâyesi üzerinde durulur. (Dönmez, 2019) Aşk yaşayan diğer bir kahraman ise Nuran'ın eniştesi

Numan'dır. Burada aşkın getirdiği ızdırap Nuran'ın topluma hizmet edebilmesini sağlarken; Numan'ın intiharına sebep olur. Sermet'te de aşk neticesinde bir değişim söz konusudur; ancak bu değişim kitapta ne faydalı ne de faydasız olarak anlatılmıştır. Hatta inandırıcı olmayan bir değişim olarak belirtilir. Her üçünün aşkı da *Son Menzil* romanında olduğu gibi tam anlamıyla tasavvufi bir aşk değildir.

Ülker Fırtınası'nın başında ve sonunda Nuran Yerli'nin kaleme aldığı birer bölüm bulunur. Bu bölümlerin ilkinde Nuran, hikayesini bir yazarın anlatmasına izin verdiğini açıklar. Sonunda ise bu yazarın anlattıklarının asıl yaşadıklarının yanında hafif ve gülünç kaldığı yine Nuran'ın kaleminden anlatılır. Bu iki kısım romanın gerçekliğini arttırmak adına yazarın kullandığı bir yöntemdir. Nitekim romanın hangi yıllar arasında geçtiğine dair yapılan vurgular ve Cumhuriyet'in onuncu yıl etkinliklerine yer verilmesi de anlatılan aşkın gerçekten yaşanmış olduğu izlenimini arttırmıştır. Bu bağlamda *Son Menzil* romanında zamanın belirtilmeyişi, aşkın ise vakayı geri plana atarak içsel sorgulamalar ile Ressam Haşim'in huzursuzluğu ve gelgitleri, Aziz'in içe kapanıp camiye sığınışı üzerinden verilmesi romanın inandırıcılığını azaltmıştır diyebiliriz.

Ülker Fırtınası, Viyana'da müzik eğitimini tamamlamış Nuran'ın İstanbul'a dönüşüyle başlar. Bu kısımlarda Nuran idealleri olan, vatanına bağlı, Batılı kültür ile yetişmiş bağımsız bir kadın olarak tasvir edilir. Batı müziği ile eski Türk müziğini birleştirmeyi hedeflemektedir. Güçlü, eğitilmiş ve ne istediğini bilen bu kadın tasviri Nuran'ın esas benliğidir diyebiliriz. Nitekim tüm yaşananlardan sonra kendi benliğine dönecektir.

İkinci aşamada ise Nuran'ın udi Sermet Rıfat'la tanışması anlatılır. Bu tanışmadan sonra Nuran ile Sermet'in arasında bir aşk başlar. Bu aşk ile Nuran'ın değişimi başlamış olur. Sermet Rıfat'ın evli olduğunu öğrenmesine rağmen Sermet'ten ayrılamayan Nuran, bu aşamada aşkın içinde savrulan, kıskançlık yaşayan, sevdiği adamdan asla kopamayan bir kadın haline gelir. Kendini aciz görür, ancak bir türlü bu acizlikten kurtulamaz. Sermet'e olan aşkı ağır basar ve evli bir adamla metres hayatı yaşamaya başlar. Sermet'in, karısı Müzeyyen'den ayrılacağına dair verdiği söze inanır ve Sermet ile evliliği için hazırlıklar yapar; ancak Sermet verdiği sözü tutmaz ve karısı Müzeyyen'e geri döner. Yahuda olarak gördüğü Sermet Rıfat'ın yalancılığı, ikiyüzlülüğü karşısında Nuran aşık, çaresiz, kırgın, toplum içine çıkmak istemeyen, aciz ve Sermet Rıfat'a mahkum bir kadın haline gelir. Bu da Nuran'ın ruhunda yaşadığı ikinci benliktir.(Erol,2021)

"...Ben de hayatta bir böyle bir Yahuda, böyle çift yüzlü bir hilkat ile karşılaştım. Önüme çıkan kötü bir adam olsaydı ne kolay. Kendimi koruyabilirdim. Fakat o dediğim gibi çift yüzlü bir hilkatti. Her iki yüzü de hakiki olduğu için şaşırdım. Hıyanetinden kaçtığım zaman muhabbeti beni salıvermedi; muhabbetine güvendiğim vakit de hıyanetinin dehşeti altında ezildim.

...Ekseriya bir şeyin bir tek cephesini kıyısını bucağını görürüz. Bu bizi avutur, bu bize tesellidir. Fakat ben çok sevdim çok yandım; ona göre inandım, ona göre aldandım. Bende tabiatın üstün bir göreme hassası peyda oldu. Bu meş'um kudretimle bir gece Yahuda'yı gördüm, tamamıyla. Yaradılışın gizli derinliklerine indirdiğim bu idrak sonrası bana pahalıya mal oldu. Tabiatın muammalı oyunlarını anlarken kendi acizliğimi, kendi mahkumluğumu da birlikte anlamıştım."

Tüm bu olanlardan sonra Sermet Rıfat bir gün yine Nuran'ın karşısına çıkar ve pişmanlığını anlatır. Nuran onu affeder ve yeniden görüşmeye başlarlar. Feneryolu'ndaki köşk, onların aşk yuvası olur. Bu aşamada Nuran'ın aşk, cinsellik, kıskançlık duygularının yanı sıra pişmanlık ve vicdan azabı da yaşadığı görülür. "Asrın terbiyesini" alan Nuran ile Sermet'in metresi olup kadınlık gururu zedelenen Nuran çatışmaya başlar. Ancak Sermet'e olan aşkı hala üstündür ve Sermet ona her istediğini yaptırır. Hatta Müzeyyen'le birlikte yaşadıkları eve onu çağırır.

Nuran bu evde Sermet'in Müzeyyen'le birlikte uyduklarını görür. Oysaki Sermet aralarında herhangi bir cinsel münasebetin olmadığını söylemiştir. Bu yalan Nuran'ın ikinci kırılma noktası olur. Bektaşi olan babasının yanına sığınır ve orada huzur bulur. Babası ile olan sohbetlerinde inancı, imanı ve yaşadıklarını sorgular. Sevmek, inanmak, aldanmak üzerine düşünür ve esas benliğinin ne olduğunu bulmaya çalışır. Babasının yanından ayrılıp kendi köşküne geldiğinde Sermet'le yeniden görüşmeye başlar; ancak artık Sermet'e körü körüne aşık bir kadın değildir. Hala Sermet'ten ayrılacak gücü yoktur ama iç huzuru da kalmamıştır.. Bu aşamada Nuran'ın yeni ve son benliğine doğru ilerlediği görülür. Geçmişini, ideallerini eskiden nasıl bir kadın olduğunu sorgular. "Sevdiği erkekle beraber sevişerek yaşamayı her şeyden üstün tutan bir dişi, bir Havva, gelişigüzel kadın" olmak istemediğini idrak eder.(Erol,2021) Sonunda Sermet'ten ayrılır. Çok sevdiği müziğine sığınır. Babası gibi inzivaya çekilmez, toplumundan ve yaşantısından el çekmez. Beşeri aşktan ve bireysel yaşantıdan uzaklaşp vatanına borcunu ödemeye yönelir. Bu da Nuran'ın ruhunda yaşadığı son benliktir. Romanın başında olduğu gibi yeniden idealleri olan, güçlü bir kadın olur ancak artık eskisi gibi iradesiz ve hayat karşısında acemi değildir. Hayatın karşısında sürüklenen değil hayatını istediği gibi yönlendiren bir kadın olur.(Erol,2021)

Fakat ben en zebun anımda bile pahami unutmadım. Hiçbir kuvvetin bende susturamadığı bu ses, nefsimi iman vaadini tuttu.

Beni mucizelerden geçirdi, en büyük mucizeye basübadelmekte ulaştırdı. Şimdi alnım Tanrı'nın eşiğindedir, şükranımı ödüyorum. Cemiyete borcumu vereceğim."

Romanda Sermet de aşk neticesinde değişir. Nuran'ın babası Ali Fethi Bey'in himayesine sığınır. Ancak kitapta vurgulandığı üzere her zaman basit ve sathi düşüncede olan Sermet'in bu değişimi de sığ kalır. Birkaç beyit ezberleyerek imana ve inanca sığınır. Hem Nuran hem de Selçuk ve Turan tarafından alaya alınır.

Romanda aşk yaşayan diğer bir kahraman ise Nuran'ın eniştesi Numan Bey'dir. Numan Bey, Eglantin adındaki evli bir kadınla aşk yaşar. Eglantin'e yaptığı harcamalar onu maddi yönden felakete sürükler. Bir de Eglantin'in Ruçimano adlı yakışıklı bir İtalyan'la ilişki yaşadığını öğrenince gururu kırılır. Kendini aciz ve zavallı olarak görür. Numan'ın ruhundaki tek değişim budur ve romanda detaylı olarak anlatılmamıştır. Bu gelgitler ve kırgınlıklar neticesinde intihar eder.

Samih Ayverdi'nin romanlarında aşk; hem arayıcının olgunlaşmasını sağlayan bir araç olarak nitelendirilmekte, hem de durulması gereken son menzil olarak görülmektedir. (Alper,2018) *Son Menzil* romanında da bu durumun değişmediği görülür. Vaka geri plana atılarak, yapılan sohbetler üzerinden tasavvufi aşk yaşayan kahramanın değişimi anlatılır. Bu değişim kişinin istidadı yönünde yani yaratılışından getirdiği idrak ve genetik olarak ailesinden aldığı derinlik oranında çeşitli mertebelere ulaşır. Her zaman en son mertebeye varılamaz. Ancak her değişim olgunlaşma adına olumlu bir değişimdir. Ayverdi, nefsinden arınarak ilahi aşka yükselişi anlatmak için roman kahramanlarını bir denge üzerine oturtur. *Son Menzil* romanında da Melek, Seniha, Ali Feyyaz, Okçu Bahaddin yön gösterici ve olumlu; Cemile ve Siret nefsinin peşinden giden olumsuz kahramanlardır. Bu kahramanlar içinde Ressam Haşim nefsinden arınacak, manevi huzur bulacak, aşk ile değişecek ana kahramandır. Aziz ise Ressam Haşim'i ön plana çıkarmaya yardımcı olan kahramandır.

Ressam Haşim, Cemile'nin eşinden ayrılmasına sebep olmuş ve Cemile eşinden ayrıldıktan sonra onunla evlenmiştir. Bu kısım romanın girişinde özet olarak verilir. Haşim, Cemile ile yaşamaktan memnun değildir. 14 yıllık evliliğinden pişmanlık duymaktadır. Manevi huzuru aramakta ancak bulamamaktadır. Cemile, Haşim'in yanına gelirken kendi akrabalarından ve anne babasını küçük yaşta kaybetmiş olan Melek'i getirmek zorunda kalır.

Melek, roman içerisinde herhangi bir olayda herhangi etkin rolü olmamasına rağmen çocuk yaştan itibaren zekası, idraki, evi çekip çevirmekteki mahareti ile yüksek ve yüce yaradılışlı olarak anlatılır. Hatta Haşim kendisinden 20 yaş büyük olmasına rağmen Haşim'i bir çocuk olarak görecektir. Hem Aziz hem de Haşim Melek'e aşık olur. Melek'in bu iki aşktan da haberi olmaz. Aziz ve Haşim de bunu açık bir şekilde hiçbir zaman dile getirmezler. Sadece düşünce boyutunda, kavuşamama ızdırabı ile içlerindeki sorgulamalarla bu aşkı yaşarlar. Sonunda ise Aziz camiye sığınırken Haşim ise kendi içinde aydınlanma yaşar. Huzuru bulur, aşkı insan vücudunda tattıktan sonra onu tüm kainatta görecektir ışığı kendi içinde bulur.(Ayverdi,2007)

"(...) Yalnız şunu söyleyeyim ki bu dünyada insanı terbiye eden iki kuvvetli âmil var: İztırap, yâhut vecd derecesine yetmiş bir aşk! Şimdiye kadar birbirini tutmayan birbirinin zıddı olan pek çok fikirler, kafamda saltanat sürdü ve neticede hepsi de birer birer son buldu. Tıpkı ocakta yanan odunlarla hem ısınan hem de ışıklanan bir köy odası gibi, yakacak odun, hatta çalı çırpı buldukça ben de harâret ve şevk buldum; fakat geçti, hepsi de çarçabuk yanıp bitti ve ben soğuktan titredim, karanlıktan feryat ettim. Fakat şimdi? ... Artık ne oduna ne çırpıya ihtiyacım var, Zira ateş benim; kendi kendimi hem ısıtıyor, hem ışıklandırıyorum"

Romanda Haşim'e duyduğu aşk ile olgunlaşmış olan Seniha ise her zaman doğru, dürüst, olgun, tiyatrodaki başarısına rağmen alkışların esiri olmayan bir kadın olarak tasvir edilir. Romanın sonuna kadar onun Haşim'e olan aşkıdan hiç bahsedilmez. Romanın sonunda Haşim ile sohbetlerinde Haşim'e olan aşkı ile olgunlaştığını dile getirir. Bu bakımdan Haşim nefis tezkiyesi(arınma) sürecinde yolda olan kahramanken Seniha, yolun sonuna gelmiş ve nefisinden arınmayı başarmış kahramandır. (Ayverdi, 2007)

"Halbuki insanın hilkati, kendi gibi bir insanın sevgisinde oyalanıp kalmak için düzülmemiş Haşim... Meğer aşk yolunda insan bir menzilmiş. Fakat durulması değil, atlanması lazım gelen bir menzil, hakikate ulaştıran bir köprü. Geç, ondan da geç, yalnız aşkta dur, son menzil budur, onda karar et!

Eğer yolcu, konduğu menzillerden göçmese, asıl varacağı yeri nasıl bulur?(...)

(...)Şu muhakkak ki insan aşkı bir vücuttan tattıktan sonra onu bütün kainatte görmeyi öğrenmeli..."

3.2 Sanat

İncelediğimiz romanların her ikisinde de kahramanlar sanatla uğraşmaktadır. Özellikle *Son Menzil* romanındaki kahramanların önemli bir kısmı sanatın farklı bir dalı ile ilgilenmektedir. Haşim bir ressamdır ve Resim Akademisinde ders vermektedir. Melek ve Aziz de bu akademide öğrencidir. Aziz mimarlıkla, Melek ise resimle ilgilenmektedir. Seniha ve eşi Siret ise tiyatro sanatçısıdır. Okçu Bahaddin de yazarın belirttiği üzere okçuluk sanatıyla ilgilenmektedir ve sanatkar Okçu Selim Usta elinde yetişmiştir. Ancak buna rağmen kahramanların hayatında sanatın etkin bir rol oynadığını söyleyemeyiz.

Ressam Haşim ve Seniha sanatçı kimlikleriyle toplumda ünlü kişilerdir. Etraftan takdir toplamaktadırlar; ancak her ikisi de bundan memnun değildir. Ressam Haşim, resimlerini beğenen insanların asıl o resimleri yapan Haşim'i tanımadığını, hakkında hiçbir şey düşünmediğini söyleyerek yalnızlığa daha çok itildiğini düşünür. (Ayverdi, 2007)

Kimse demiyor ki bunu meydana getiren adam ne haldedir, muzdarip mi perişan mı, tesellisiz mi, bunu düşünen yok. Çünkü onlara ben lazım değilim, zürriyetim lazım. Kimse içimle alakadar olmuyor, kimse beni benim için sevip istemiyor. Beşeriyetin bu kahpe katılığına aklım ermiyor. Okçu, aklım ermiyor.

Seniha da tiyatrodaki ün kazanmasına rağmen halinden memnun değildir. Aldığı alkışların onun için herhangi bir ehemmiyeti yoktur. Hatta romanda tiyatro sanatçısı olan bir kadının herkesin malı diye ifade edilmesi oldukça ilginçtir. Yine Seniha'nın sahne kadını olmasına rağmen saf ve temiz olduğunun vurgulanması da açık bir şekilde ifade edilmese de kadın tiyatroculara olumlu bakılmadığı hissi uyandırmaktadır. (Ayverdi, 2007)

“(...) Düşün ki sahne hayatı yaşayan bir kadın olmama rağmen sana ve kendime söz getirecek hiçbir hareketimi gördün veya duydun mu?”

Bunların dışında romanın hangi zamanda geçtiği tam olarak belirtilmese de eski mimari ile yeni mimari karşılaştırılarak eski mimariye özlem duyulduğu anlatılmakta yeni mimari eleştirilmektedir. (Ayverdi, 2007)

Bak Aziz son asırlarda şehrin şahsiyeti ne derece kaybolmuş... Tıpkı çıban çıkarmış bir yüz gibi. Memleketin bu yoksul devrinin izlerini, şehrin çehresinden silmeye mecalimiz yok. Şu perişan ve harap salsalılara bak. Şu birinin üstüne yığılmış, birbirinden ifadesiz, uydurma mimariye bak...

Boğaziçi yalıları zevkli bir mimari eseri olarak övgüyle anlatılırken gökyüzüne kadar yükselen binalar da eleştirilir. (Ayverdi, 2007)

Boğaziçi yalılarının eskiden ne kadar zevkli bir mimari tarzı vardı. Ekserisi bir veya iki katı geçmeyen geniş, düz, bol ışıklı binalar, adeta uzayıp giden sahille yarış etmek ister gibi bir baştan bir başa serilip uzanmışlardı. Bunlar gökyüzüne kafa tutar gibi sivrilen binaların yanında gurur sahiplerini tevazularıyla mağlup ve mahcup eden kimselerin mutlak zaferine maliktirler.

Ülker Fırtınası romanında ise Sermet Rıfat ve Nuran müzikle ilgilenirler. Sermet Rıfat udîdir. Nuran ise yurt dışında konservatuar bitirip ülkesine dönmüştür. Sermet eski müziğin temsilcisi; Nuran ise yeni müziğin temsilcisidir. Nuran'ın amacı Batılı müzik tarzıyla eski Türk müziğini birleştirip yeni bir Türk müziği yaratmak ve ülkesine fayda sağlamaktır. Her ikisi de müziğini icra etmekten gurur duymaktadırlar ve hayatlarında müzik etkin bir rol oynamaktadır. Sermet alaturka müziğin olduğu her yerde aranan nadir isimlerdendir ve çaldığı ud ve söylediği besteler ile herkesi etkiler, ağlatır. Nuran içinse müzik yaşadığı aşk ızdırabından kurtulup yeniden yaşama tutunmasını sağlar. Romanın başındaki ideallerini müziği sayesinde yeniden hatırlar. Yeni bir Türk müziği ürettiğinde vatanına olan borcunu ödeyeceğini ve toplumuna faydalı olacağını düşünür. Böylece gelişen yeni Türkiye içinde kuzenleri romanın ideal kahramanları Turan ve Selçuk gibi yer edinecektir.

Romanda eski nesil ile yeni nesil hatta yazarın deyimiyle “Genç Türkiye” sık sık her bakımdan karşılaştırılırken müzik üzerinden de bu kıyaslama yapılır. Alaturka müziğin giderek yok olmaya mahkum olduğu vurgulanır. (Erol,2021)

Bana hiç şüphesiz bu nev'in en müstesna bir numunesini tattırdınız. Çaldığımız şeyler çok güzel, sevimli. Fakat orkestradan polifoniden mahrum kalmaya mahkum bir sanat, büyüyemez. Kendi karakteri onu ebediyen cüce bırakacaktır. Fakat siz ve arkadaşlarımız sayılı sanatkârlarsınız. Esasen fakir olan bir meyveden âzamî rahiya ve usareyi çıkarabildiniz.

Nitekim romanın sonunda da alaturka müziğin artık radyolarda çalınmayacağını gazetelerin ilan ettiği vurgulanır.(Erol,2021)

Bir ay evvel gazeteler radyoda artık alaturka çalınmayacağını ilan ettiği zaman bu sanatın erbabı telaş etmiş kendilerine ekmek kalmadığına hükmetmişlerdi. Ya radyodan sonra gazinolar da alaturkayı kaldırır ve halk da ağır ağır unutup rağbeti keserse! Kulaktan irak, gönülden irak...

Yazara göre değişen gelişen yeni Türkiye’de genç nesil yeniden Türkiye’yi inşa edecektir ve müzik de değişmesi gereken unsulardan biridir. Şarklılıktan kurtulup yeni Türk müziği oluşturulmalıdır. Yazar bunu açıkça dile getirmez ancak kahramanlarına yaptırdığı kıyaslamalarla fikrini ortaya koyar. Eski müziğin temsilcisi Sermet Rıfat’ı yalancı, riyakar ve kültür bakımından basit olarak tasvir edip onu kötü bir sona mahkum eder. Sermet, ne yaptığı belli olmayan, düşünceleri değersiz bir insan haline dönüşür. Sermet’in eşi Müzeyyen de hem güzellik bakımından çirkin hem de basit, kültürsüz bir kadın olarak tasvir edilir. O da eski müziğin temsilcidir ve ud çalmaktadır. O da romanın sonunda sefil bir halde tasvir edilir.

4)SONUC VE TARTIŞMA

Sonuç olarak *Ülker Fırtınası*’nda Nuran’ın aşkı her boyutuyla ele alındığı ve Nuran’ın yaşadıklarının neticesinde idraki ile bu aşktan kurtuluşu anlatıldığı için daha merak uyandırıcıdır denebilir. *Son Menzil* romanında takip edilecek olaylar yerine olumlu kahramanların Haşim ile sohbetleri ve yazarın sık sık araya girerek mesajını iletmek adına yazdıkları vardır. Bu da romanda yaşanan aşkı gerçeğin dışına itmiş ve romanın edebî haz olarak okunmasını engellemiştir. Hangi zamanda yaşandığı bilinmeyen bu aşk sadece amaca hizmet içindir ve kahramanlar sabit özelliklerinin dışına çıkmazlar. Oysa *Ülker Fırtınası*’nda her kahramanın farklı bir hikayesi ve farklı bir yönü vardır.Sanat hususunda ise *Son Menzil* romanında sanatın kahramanlar üzerinde herhangi bir etkisi yokken *Ülker Fırtınası*’nda sanat, romanın esas kahramanın olumlu değişimini sağlayan temel unsur olmuştur. Bunun yanı sıra *Son Menzil* romanında eski yeni kıyaslamasında eski övölüp yeni eleştirilirken *Ülker Fırtınası*’nda yeni Türkiye’nin içinde eski olan yıkılırken yeni olan her bakımdan inşa edilmiştir.

5)KAYNAKLAR

ALPER, Yasemin, *Sâmiha Ayverdi’nin Kurgu Evreninde İnsanın İçsel Gelişimi ve Dönüşümü*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018, Isparta.

AYVERDİ, Sâmiha, *Son Menzil*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 2007.

DÖNMEZ, Pınar, *Safiye Erol’un Romanlarındaki Simone De Beauvoir’in Feminist Teorisine Göre İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, İstanbul.

EROL, Safiye, *Ülker Fırtınası*, Kubbealtı Yayınları, İstanbul, 2021.

UÇMAN, Abdullah, “Safiye Erol”, *İslam Ansiklopedisi* C.1, 2020, Ankara.

VER SACRUM AND VISUAL EXPRESSIONS OF THE VIENNA SECESSION
VER SACRUM VE VİYANA SECESSION'UN GÖRSEL İFADELERİ

ÖZLEM UYAN¹

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi,
Grafik Tasarımı Bölümü,

ORCID: 0000-0002-8724-7633

Özet

Grafik tasarım tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilen Secession akımı, 19. yüzyılın sonlarında Avusturya'da sanatı günlük hayata dahil etmeyi amaçlayan yenilikçi bir sanat hareketidir. Bu akım, sanatın geleneklerine karşı çıkarak, dönemin sanat anlayışında köklü bir değişim yaratmayı hedeflemiş, grafik tasarımın sadece işlevsel bir araç değil, aynı zamanda sanatsal bir ifade biçimi olarak da değer kazanmasına katkıda bulunmuştur. Secession Akımı, sanatı yalnızca resim, heykel veya mimari ile sınırlamayıp, grafik tasarımı da önemli bir ifade aracı olarak görmüştür. Bu akımın öncülerinden olan Gustav Klimt, Koloman Moser ve Josef Hoffmann gibi sanatçılar, sanatı daha geniş bir kitleye ulaştırmak ve günlük hayatın parçası haline getirmek amacıyla grafik tasarıma yönelmişlerdir. Grafik tasarım, Secession sanatçılarının özgün tarzlarını ve sanatsal düşüncelerini yaygınlaştırmaları için önemli bir araç haline gelmiştir. Özellikle tipografinin, simetrinin ve sade kompozisyonların öne çıktığı bu dönemde, grafik tasarım eserleri hem sanatsal hem de fonksiyonel özellikleriyle dikkat çekmiştir. Bu tasarımlar, süslemecilikten uzak, minimalist bir yaklaşımı benimsemiştir. Ayrıca, dönemin sanatsal ve kültürel hareketlerini yansıtan simgeler ve motiflerle bezeli tasarımlar, modernizmin öncüsü sayılabilecek bir estetik anlayış sergilemektedir. Bu çalışma, 19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçiş sürecinde modernleşmenin getirdiği dönüşümle şekillenen Secession akımını, Viyana Secession Grubu'nun öncülüğünde yayımlanan Ver Sacrum dergisi üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla, Secession akımının, Art Nouveau'nun doğayı stilize eden organik formlarından hareketle modern sanata yönelişinde, Ver Sacrum dergisinin rolünü ele almıştır. Ver Sacrum, akıma yeni bir estetik anlayış getirmiş, sanatçıların estetik fikirlerini yaymak ve Secession'un sanatsal ideallerini tanıtmak için etkili bir mecra olmuştur. Çalışmada, Ver Sacrum üzerine biçimsel analizler yapılmış; dergide yer alan sanat eserleri, tipografik düzenlemeler ve illüstrasyonlar estetik açıdan incelenmiştir. Ayrıca, derginin yayın politikaları ve içeriği, akımın sanatsal ve ideolojik temelleri ile ilişkilendirilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ver Sacrum, Secession, Art Nouveau, grafik tasarım, görsel ifade.

Abstract

The Secession movement, recognized as a pivotal milestone in the history of graphic design, emerged in Austria during the late 19th century as an innovative artistic movement that sought to integrate art into daily life. This movement challenged artistic traditions, aiming to facilitate a fundamental transformation in the contemporary understanding of art, while contributing to the elevation of graphic design as not merely a functional tool but also as a form of artistic expression. The Secession Movement did not limit art to painting, sculpture or architecture, but also recognized graphic design as a significant medium of expression.

Pioneering artists of this movement, including Gustav Klimt, Koloman Moser, and Josef Hoffmann, gravitated toward graphic design as a means to democratize art and integrate it into everyday life. Graphic design evolved into a crucial vehicle through which Secession artists could disseminate their distinctive styles and artistic philosophies. During this period, characterized by an emphasis on typography, symmetry, and austere compositions, graphic design works garnered attention for both their artistic and functional attributes. These designs embraced a minimalist approach, eschewing ornate decoration. Furthermore, the designs, embellished with symbols and motifs reflecting the artistic and cultural movements of the era, exemplify an aesthetic sensibility that can be considered precursory to modernism. This study aims to examine the Secession movement, shaped by the transformative processes of modernization during the transition from the 19th to the 20th century, through the lens of *Ver Sacrum* magazine, published under the aegis of the Vienna Secession Group. To this end, it explores the role of *Ver Sacrum* in the movement's progression from Art Nouveau's stylized organic forms toward modern art. *Ver Sacrum* introduced a novel aesthetic perspective to the movement and served as an effective medium for disseminating artists' aesthetic ideas and promoting Secession's artistic ideals. The study conducts formal analyses of *Ver Sacrum*, examining the aesthetic aspects of artworks, typographic arrangements, and illustrations featured in the magazine. Additionally, it correlates the magazine's editorial policies and content with the artistic and ideological foundations of the movement.

Keywords: Ver Sacrum, Secession, Art Nouveau, graphic design, visual expression.

1. GİRİŞ

19. yüzyıldan 20. yüzyıla geçiş, müzik, dans ve edebiyattan görsel sanatlara kadar tüm kültürel alanlarda yoğun deneylerin yapıldığı bir dönem olmuştur. Dünyanın hızla değiştiği bu dönemde insanlar, modernleşmenin getirdiği dönüşümleri kabul ederken, geçmişin değerleri ile de bağlantıyı koparmamanın gerekli olduğunu düşünmüştür. Geniş bir şekilde tanımlanmış bir hareket olarak Art Nouveau, bu zorlukları ulusal ve uluslararası kimlik biçimleri, modernite, gelenek, rasyonel ve manevi idealler arasında kurulan dengeler yoluyla aşmaya çalışmıştır. Çelişkili dürtülerin bu karışımı çeviklik gerektirmiş, sanat ve tasarımın aldığı biçimlerde, benzeri görülmemiş bir icat dönemini körüklenmiştir. İnsanlar, kendilerini ve toplumlarını ifade etmenin farklı yollarını ararken; “yeni”, birçok dilde en sık ortaya çıkan terim olmuştur (Ashby, 2022:1). Endüstri Devrimi’ne tepki olarak ortaya çıkan Art Nouveau (yeni sanat)’da 1890’lı yıllardan itibaren, tüm dünyada yeni bin yılın habercisi olacak şekilde sanatçılar, ya güncel teknolojik malzeme ve keşiflere ve kucak açmış ya da seri üretimi kabullenmeyip geçmişe sığınmıştır. Bu doğrultuda Art Nouveau, uluslararası alanda farklı uygulayıcıların elinden çıkan birbiriyle çelişki içinde çok çeşitli imge ve fikirlerin kombinasyonu olmuştur. Akım, sanatı insanların galeri duvarlarında gördüğü bir şey olmasının ötesine geçirip sanat ve zanaat arasındaki bariyerleri ortadan kaldırmayı amaçlamıştır. Birçok Art Nouveau sanatçısı ve tasarımcısı, dekoratif sanatların güzel sanatlar statüsüne yükselmesini, sanat ve tasarımda retrospektif ve muhafazakâr fikirlerden uzaklaşılması gerektiğini savunmuştur. Sembolizmden olduğu kadar Kelt ve Japon sanatlarından da etkilenen Art Nouveau’nun karakteristik özellikleri; son derece stilize edilmiş, kıvrımlı, kavisli ve asimetrik şekiller, organik biçimler ve ritmik, dekoratif motifler olmuştur. Kadın figürü, hayvan ve bitki formları sıkça kullanılmıştır. Kullanılan modern ve yeni malzemeler arasında; cam, kurşun-kalay alaşımı, demir ve gümüş ön plana çıkmıştır. Renkler, yumuşak ve iddiasız bir şekilde ya da Japon baskılarındaki gibi güçlü ve canlı kullanılmıştır (Hodge, 2011:92). Art Nouveau, temel prensipler benzer kalsa da hemen hemen aynı zamanlarda dünyaya yayıldıkça her ülkede farklı şekillerde yorumlanmıştır. Akımı tanımlamak için; Belçika’da, *Style Coup de Fouet* (Whiplash Style), *Paling Stijl* (Yılan Balığı Stili) veya *Style Nouille* (Erişte Stili), Britanya’da Art

Nouveau'nun yanı sıra *Modern Style* veya Glasgow Okulu'nun çalışmalarından dolayı *Glasgow Style*, Almanya ve İskandinavya'da, *Reform Style* veya *Jugendstil* (Gençlik Stili) ve *Wellen Stil* (Dalga Stili) veya *Lilienstil* (Zambak Stili), Danimarka'da *Skønvirke* (Zarif Eser), İtalya'da, *Liberty Style*, bazen *Stile Floreale* (Çiçek Stili) veya *Arte Nuova* (Yeni Sanat), Amerika Birleşik Devletleri'nde, *Tiffany Style*, Hollanda'da *Nieuwe Kunst* (Yeni Sanat) veya *Nieuwe Stijl* (Yeni Stil), Portekiz'de *Arte Nova*, İspanya'da *Modernismo*, *Modernisme* ve *Arte Joven* (Genç Sanat), İsviçre'de, *Style Sapin* (Kökner Ağacı Stili), Finlandiya'da *Kalevala Style*, Rusya'da *Модерн* (Modern), Japonya'da *Shiro-Uma*, Romanya'da *Arta Nouă* (Yeni Sanat) veya *Noul Stil* (Yeni Stil) adları kullanılmıştır. Avusturya ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun parçası olan komşu ülkelerde, Viyana Ayrılıkçıları'nın sanatçılarına atfen *Wiener Jugendstil* veya *Secession Stil* olarak adlandırılmıştır (Fawakherji, 2022).

20. yüzyılın başlarında Viyana, çalkantılı ve hareketli bir Orta Avrupa merkezine dönüşmüştür. Avusturya-Macaristan Monarşisinin bir parçası olarak siyasi istikrarsızlıklara rağmen kültürel, sanatsal ve edebi üretimler, modernitenin yüzeye çıkmasına işaret eden insan merkezli bir dönüşüme girmiştir. Yeniden yaratmada, insan ruhuna ilişkin yeni algıların ve çevreye ilişkin izlenimlerin daha görünür ve anlaşılır bir platforma taşınması gerekliliği doğmuştur. Kişinin kendi psikolojisine, algısına ve bireyselliğine dair artan öz farkındalığı, radikal, sanatsal ve edebi ifadeler ve toplumsal baskıların gerçekleşmesine yol açmıştır. Viyana modernizmi dilin yeni bir yönünü başlatmış; görsel ve bilişsel olarak uyarıcı ve rahatsız edici sanata, edebiyata, mimariye, sosyal aktivitelere hatta tıbbi uygulamalara yol açacak bir ortam yaratmıştır (Laszlo,2016:16). Kısa ama yoğun bir dönemde, Otto Wagner (1841-1918), Arnold Schoenberg (1874-1951) ve Gustav Mahler (1860-1911) gibi devrimci figürler, sanatsal uygulamaları yeniden şekillendirmiş; bilim insanları yeni keşif alanlarına öncülük etmiş ve sanat tarihçileriyle müze müdürleri Rudolf Itelberger (1817-1885) ve Alois Riegl (1858-1905) gibi isimler, stil kavramları üzerinde silinmez izler bırakmıştır (Moblard, 2024:2). Böyle bir ortamda Secession, sanat dünyasına ileri görüşlü, enternasyonalist bir bakış açısıyla bağlı, türleri ve alanları kucaklayıp bütünleştirmede her şeyi kapsayan -son derece idealist bir şekilde- yerleşik değerlerin veya hâkim ticari zevklerin dayatmalarından kurtulmuş sanatçı ve tasarımcıların bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Başlangıç döneminde Gustav Klimt tarafından yönetilen

Secession, Joseph Maria Olbrich, Koloman Moser ve 20. yüzyılın ilk yirmi yılı sonrasında Avusturya sanatının tekrar ön plana çıkmasına büyük ölçüde yardımcı olan Josef Hoffmann'ın da bulunduğu üyelerinden bazılarının uluslararası üne kavuşmasında büyük rol oynamıştır. Sanatçıların çalışmaları, büyük ölçüde tıp, müzik ve felsefe gibi çeşitli alanlarla, 1900'lü yıllarda Viyana'nın yeni entelektüel ve kültürel gelişiminin görsel temsilini üstlenmiştir (The Art Story, t.y.). Gustav Klimt liderliğindeki genç sanatçı grubu, geometrik yapıya ve formun sadeliğine doğru yönelmiş, akademik gelenekleri reddederek yeni ifade biçimleri aramıştır (Meggs, 2024). Viyana'daki resmi sergi salonu Künstlerhaus'un demodeliğine ve katı muhafazakârlığına karşı çıkarak daha ilerici sanatçıların eserlerinin sergilenmesi için çabalayan Secession sanatçıları, ortak bir üsluba sahip olmayan akademik geleneğin kısıtlamalarının dışında sanatsal olasılıkları keşfetmek noktasında birleşmiş ve tamamen yeni bir tarz yaratmayı umut etmiştir (Hodge, 2011:93). Girişinde "her çağın sanatı, her sanatın özgürlüğü" sloganı bulunan Secession'ın binası, Batı'da her türden çağdaş sanat için ilk özel ve kalıcı sergi alanını yaratmıştır. Resim, heykel ve mimari gibi güzel sanatlar ile dekoratif ve grafik sanatlar arasındaki prestij farkını daraltmaya kendini adanmış tasarımcılara fiziksel bir form ve coğrafi konum sağlamış ayrıca bu türler arasındaki alışverişi teşvik etmiştir (The Art Story, t.y.).

Şekil.1 Secession binası (The Art Story, t.y.).

Secession sanatçıları bu yeni sanatın Almanya ve Fransa’da görülen bitki motifli üslubunu benimseyerek, akımın diğer ülkelerdeki gelişimiyle pek ilgilenmemiştir. Secession’un Avusturya’daki ciddiyeti, diğer Avrupa ülkelerinden farklı bir tutum sergilemiştir. Sanatçılar daha planlı bir yaşam biçimi geliştirmiş, günlük hayattaki her nesnenin, akımın idealine uygun şekilde tasarlanmasını bir gereklilik olarak görmüştür (Ayaydın, 2015:65).

1890’larda, sanat ve tasarımdaki yeni akımları keşfetmeye yönelik bir dizi sanat dergisi ortaya çıkmıştır. *The Studio* (İngiltere) ve *Deutsche Kunst und Dekoration* (Almanya) gibi bazıları yayıncıların; *Mir Iskustva* (Rusya) ve *Ver Sacrum* (Avusturya) gibi bazıları da sanatçı gruplarının öncülüğünde çıkan bu süreli yayınlar, modern sanat ve tasarım vizyonlarını tanıtmak için tasarlanmıştır. Dergiler, ulusal sanatın nasıl gelişebileceği konusunda bir tartışma forumu sağlayarak ulusal kültürü iyileştirme konusunda çalışmıştır. Sergiler ve fuarlar gibi bu dergiler de Art Nouveau’nun patlayıcı yaratıcılığını kolaylaştıran, sanat ve tasarım dünyasının uluslararasılığının bir mecrası olarak görülmüştür. Dergilerin her sayısı, makaleler, bildiriler, yarışmalar, yıllık sergiler, önemli toplulukların toplantıları ve kitap incelemeleriyle desteklenmiş, böylelikle sanat dünyasında zamanı ve mekânı sıkıştırma etkisi sağlanmıştır (Ashby, 2022:91).

Viyana Secession üyeleri için de benzer bir işlevi yerine getirmek üzere kurulan Ver Sacrum’un ilk sayısı, Mart 1898’de gerçekleşen ilk Secession sergisinden önce çıkmış ve sergi kavramı, derginin editörleri için çok önemli olmuştur. Dergi sadece gerçek sanat ve tasarım sergilerini kapsamakla kalmamış aynı zamanda her sayı küçük bir sergi olarak tasarlanmıştır. Nisan 1898’de, baş editör Alfred Roller, Klimt’e yazdığı bir mektupta; “Ver Sacrum’un her baskısının küçük bir sergi olduğu ancak Ver Sacrum’un bir bütün olarak büyük bir sergi olduğu ilkesine sıkı sıkıya bağlıyım” sözleriyle duyduğu coşkuyu ifade etmiştir (Ferri, 2014). Ver Sacrum’un Ocak 1898’de çıkan ilk sayının ilk başyazısı, Viyana kültürel yaşamını aşarak, başka yerlerde gerçekleşen sanat ve tasarımdaki büyük değişimlere dair farkındalık yaratmak üzerine yazılmıştır (Ashby, 2022:91). Sanatçılar, fikirlerini dekoratif Secessionist tarzdaki çizimlerle süsledikleri Ver Sacrum (kutsal ilkbahar) adlı dergi aracılığıyla yapmıştır.

Şekil.2 Ver Sacrum, ilk sayısının kapağı, Alfred Roller, Ocak 1898 (Vienna Secession, t.y.).

Gustav Klimt'in beş ay önceki Secession'un ilk sergisi için hazırladığı posterin yeniden basımına yer veren 1898 tarihli Ver Sacrum'un kapağında (şekil 3), sanat tanrıçası Athena'nın bakışları altında Theseus, Minotaur'u öldürmekte, böylece Atinalı gençleri korkudan kurtarmaktadır. Burada avangard ve gelenekçiler arasında devam eden savaşın bir alegorisi açıkça görülmektedir (Ferri, 2014).

Şekil.3 Ver Sacrum, 5-6. sayısının kapağı, Gustav Klimt, Mayıs-Haziran 1898 (*solda*) (Vienna Secession, t.y.).

Şekil.4 Balık Kanı, Gustav Klimt, Ver Sacrum, ilk baskı 1898 (*sağda*) (Hindahl, 2016).

Ver Sacrum'da, Japon estetiğinin etkisi, doğanın stilize edilmiş temsillerinde, asimetri ve negatif alan kullanımında, dikey kompozisyonlarda, cesur silüetlerde, sıkıştırılmış perspektif alanında ve derginin sayfalarında, Japon tekniklerinin, formatlarının ve motiflerinin kullanımında izlenebilmektedir. İki üretken sanatçı Friedrich König, Adolf Böhm ve derginin baş tasarımcısı Koloman Moser, eserleriyle bu yaratıcı etkiyi en iyi şekilde göstermekte, bu çalışmalarda Japon sanatının Ver Sacrum yayınlarına nüfuz etmesinin çeşitli yolları görülebilmektedir (Moblard, 2024:109).

Şekil.5 Ver Sacrum, 1899'un 4. sayısının kapağı, Koloman Moser (*solda*) (Vienna Secession, t.y.).

Şekil.6 Ver Sacrum, 1899'un 6. sayısının kapağı, Adolf Böhm (*sağda*) (Vienna Secession, t.y.).

Sanatsal ve kültürel bir dergi olarak 1898-1903 yılları arasında yayımlanan Ver Sacrum, insanın benliğinin kavramsallaştırılmasına açık bir referans noktası olmuştur. Dergi, yüzyılın sonundaki modernlik ve insanın içsel benliğini ifade etme yeteneğinde dilsel bir dönüşümü temsil etmiştir (Laszlo,2016:16). Derginin kare formatı ve geniş kenar boşlukları, çok çeşitli grafik tasarımları zarif bir ortamda sunmak için özgün ve esnek bir şablon sağlamıştır. Gesamtkunstwerk'in yapısal inceliklerine katkıda bulunan, tam bir sanat eseri olarak tasarlanan Ver Sacrum, çeşitli sanatsal alanlardaki (edebiyat, görsel sanatlar, mimari, tasarım, müzik) en son yenilikleri açıklamakla kalmayıp, aynı zamanda tipografi, süsleme/mücevher ve illüstrasyonları birleşik bir çalışmaya entegre etmeye çalışmıştır (Ferri, 2014). Dergi, özellikle ilk yıllarında düzenli olarak avangard retoriğe başvurmuştur. Örneğin, Şubat 1898 sayısı, Gustav Klimt'in sapkınlık ve marjinalliğin sembolü olan muhteşem cadı portresi *Hexe* ile açılmıştır (Ferri, 2014).

Şekil.7 Die Hexe, Gustav Klimt, Ver Sacrum, Şubat 1898 (Ferri, 2014).

Modern dil alanına köprü oluşturarak her şeyi kapsayan bütünsel bir sanat eseri fikri; bütünlük, kapsamlılık ve iş birliği de dahil olmak üzere kavramsal, sembolik ve fiziksel çerçevesini bünyesinde barındırmıştır. Dolayısıyla dergi aynı zamanda içinde bulunduğu sosyal ve kültürel ortamın da bir ürünü olarak; Viyana Modernizmini anlama konusunda oldukça önemli yer tutmaktadır (Laszlo,2016:26). Sanat editörleri 1900'den itibaren Ver Sacrum'da çiçekli desenler ve ortak bir iplik gibi dolaşan geometrik süslemelere yer vermiştir. En geç 1902'den itibaren Ver Sacrum, gravürün yeniden doğuşu için önemli hale gelmiştir. Koloman Moser, Carl Moll, Josef Maria Auchentaller, Wilhelm Laage ve Félix Valloton, dergi için özel olarak grafikler üretmiş ve bunlar artık derginin çiçekli başlangıçlarından ayrılmıştır (Hindahl, 2016).

Şekil.8 Ver Sacrum, sayfa tasarım örnekleri, Josef Maria Auchentaller (1898) (Ver Sacrum, t.y.).

Şekil.9 Ver Sacrum, sayfa tasarım örnekleri; Koloman Moser (1898) (*solda*) ve Wilhelm List (1899) (*sağda*) (Ver Sacrum, t.y.).

Şekil.10 Ver Sacrum, sayfa tasarım örnekleri; Gustav Klimt (1901) (*solda*) ve Adolf Böhm (1901) (*sağda*) (Ver Sacrum, t.y.).

Her açıdan yenilikçi ve bir grafik tasarım laboratuvarı gibi işlev gören Ver Sacrum'da, yayında olduğu 1898-1903 yılları boyunca katılımcılara para ödenmemiş ve yönetim, kurucu üyeler arasında sırayla üstlenilmiştir. Kare biçim seçimi gibi tipografik deneysel çalışmaları mümkün kılan nitelikli kâğıt seçimi, geometrik biçimleri, boşluk ya da beyaz alana yer açılması da derginin sayfa düzenini rahatlatan yenilikçi özellikleri olmuştur. İlk grafik tasarım dergisi olan Ver Sacrum'da renk oyunları uygulanmış, kontrast kullanımı ile pozitif-negatif etkiler yaratılmıştır. Secession'un afişleri de Jugendstil süslemelerinden ayrılarak -Koloman Moser, Berthold Löffler imzalı afişlerde görüldüğü gibi- dekoratif soyutlamaya yönelmiştir (Weill, 2007: 26). Dergi, 1903 yılı itibariyle düzensiz bir şekilde yayımlanmaya başlamış ve çok geçmeden yayınları durmuştur. Klimt ve birkaç sanatçı daha 1905'te Secession'dan ayrılınca birkaç yıl içinde akım son bulmuştur (Hindahl, 2016). Gustav Klimt ve Koloman Moser'in de katkılarıyla şekillenen dergi, dönemin en etkileyici sanat ve tasarım yayınlarından biri olarak kabul edilmektedir. Ver Sacrum, yalnızca sanatsal içerikleriyle değil, aynı zamanda grafik tasarımı ve baskı teknikleriyle de dönemin sanat anlayışını yansıtmıştır. Ver Sacrum, sanatçıların yaratıcı özgürlüğüne yer vermiş, geleneksel sınırları aşarak deneysel bir platform sunmuştur. Her sayısında farklı bir temayı ele alan dergi, Secession sanatçılarının en özgün eserlerini yayımlayarak, onlara kolektif bir ruhla çalışma imkânı buldukları bir alan yaratmıştır. Ver Sacrum, grafik tasarım ve illüstrasyonda yenilikçi bir dil oluşturmuş ve Viyana Secession akımının estetik ilkelerini yansıtmıştır. Ver Sacrum, sanatçıların özgünlüğüne önem verdiği için, farklı baskı teknikleri kullanımına olanak tanımıştır. Ağırlıklı olarak litografi tekniğinin kullanıldığı sayılarda, sanatçıların el yapımı desenleri özenle basılmış ve böylelikle her sayının benzersiz bir tasarımı olmuştur. Kullanılan tipografi, baskı ve renk seçimleriyle Ver Sacrum, geleneksel baskı tekniklerine karşı deneysel ve modern bir yaklaşım sergilemiştir.

2. YÖNTEM

Secession Akımı, 19. yüzyılın sonlarında, Modernizmin ortaya çıkış süreciyle ilişkili olarak gelişen bir sanat hareketidir. Viyana'da ortaya çıkan bu akım, geleneksel sanatsal sınırlara karşı çıkmış, sanat ve zanaatı bir araya getiren, özgün bir ifade biçimi yaratmıştır. Bu akımın temel özellikleri arasında, düz çizgiler, simetri ve sade kompozisyonlarla bezeli, minimalizm ve işlevselliği yücelten bir estetik anlayış yer almaktadır. Secession Akımı, bununla birlikte sanatçı ve tasarımcıların kendilerini özgürce ifade edebileceği bir platform yaratarak, sanatı günlük yaşamın bir parçası haline getirmeyi amaçlamıştır. Ver Sacrum dergisi, bu akımın estetik ve sanatsal ilkelerini yansıtan bir araç olarak öne çıkmıştır. Bu çalışmada, Ver Sacrum üzerine yapılan biçimsel analizlerde; dergide yer alan tipografik düzenlemeler, sayfa ve kapak tasarımları, illüstrasyonlar estetik ve teknik açıdan incelenmiştir. Ver Sacrum kapsamında ismi geçen sanatçıların eserleri ve katkılarının incelenmesinin yanı sıra, derginin yayın politikaları ve içeriği, akımın sanatsal ve ideolojik temelleri ile ilişkilendirilmiştir. Ver Sacrum dergisinin geliştirdiği görsel dil ile Secession Akımı üzerindeki etkileri belirlenmiştir. Çalışma, biçim ve içerik ilişkisini, biçimsel olarak kurulan anlamların, Secession Akımı çerçevesinde çözümlenmesini konu olarak ele almıştır. Literatür araştırmasıyla elde edilen yazılı ve Ver Sacrum dergisinin çeşitli sayılarına ait görsel tasarımlar betimsel analiz yaklaşımıyla incelenmiş; incelenen tasarımlarda kullanılan tipografi, kompozisyon, renk ve baskı teknikleri dikkate alınarak, Ver Sacrum'un grafik tasarıma kattığı yenilikler ve estetik unsurlar değerlendirilmiştir.

3. BULGULAR

Bu araştırma kapsamında, alanında yazılmış akademik makaleler, kitaplar, sanatsal çalışmalardan elde edilen verilere dayalı bulgulara göre, Ver Sacrum dergisinin grafik tasarıma katkıları, estetik anlayış açısından dikkat çekicidir. Dergide her sayıda farklı bir tema ele alınmış ve grafik tasarım unsurları sanatsal bir bakış açısıyla sunulmuştur. Dergi sayfalarında, dönemin estetik anlayışına uygun olarak zarif ve okunaklı tipografiler kullanılmıştır. Sade ve simetrik kompozisyonlar, derginin modernist bir görsellik sunmasını sağlamıştır. Bu özellikler, grafik tasarımın basit ve işlevsel olabileceğini gösterirken, Secession Akımı'nın estetik felsefesini de yansıtmaktadır. Ver Sacrum, baskı tekniklerinde de yenilikçi bir yaklaşım sergilemiştir. Litografi başta olmak üzere çeşitli baskı teknikleri kullanılarak üretilen sayılar, farklı baskı türleriyle yaratılan efektler ve sanatsal detaylarla donatılmıştır. Her sayının özgün bir tasarım sunması, derginin deneysel yapısını ve sanatçıların yaratıcı özgürlüğünü yansıtmaktadır. Derginin içerikleri incelendiğinde, Secession sanatçılarının sanatı toplumsal hayata taşıma hedefi görülmektedir. Dergide yer verilen tasarımlar, sanatın toplumla bütünleşmesi gerektiği düşüncesini yansıtmaktadır. Bu yönüyle Ver Sacrum'un sadece bir dergi değil, aynı zamanda bir sanat hareketi olarak değerlendirilebileceği de görülmektedir.

4. SONUÇ

Bu çalışmada, Secession Akımı ve Ver Sacrum dergisinin içeriksel ve biçimsel açıdan grafik tasarım üzerindeki etkileri incelenmiştir. Bulgular, Ver Sacrum'un grafik tasarımda yeni bir estetik anlayış geliştirdiğini ve modern grafik tasarımın temel ilkelerini önceden belirlediğini göstermektedir. Düz çizgiler, sade kompozisyonlar, minimalist yaklaşım ve işlevsel tasarımlar, bu dönemin grafik tasarım dilinin belirgin unsurları olarak öne çıkmaktadır. Düzgün hizalanmış tipografi, sade çizgiler ve simetrik kompozisyonlarla donatılmış tasarımlar, grafik tasarımın sade ve işlevsel olabileceğini göstermiştir. Bu yaklaşım, Art Nouveau akımının zarif ve karmaşık süslemelerinden farklı olarak minimalist bir yapıya sahiptir ve modern grafik tasarımın temel ilkelerini önceden haber verir niteliktedir.

Ver Sacrum, aynı zamanda sanatçıların birlikte çalışarak kolektif bir ruh geliştirmelerine olanak tanımış ve grafik tasarımı sadece basit bir iletişim aracı değil, sanatsal bir üretim alanı olarak değerlendirmiştir. Dergide yayımlanan eserler, Secession'un sanat ve zanaat birleşimini yücelten felsefesini yansıtmış ve sanatı toplumun her kesimine ulaştırma amacı taşımıştır. Dergi, grafik tasarımın geleneksel sanat disiplinleri kadar önemli bir ifade biçimi olduğunu vurgulayarak, sanatın günlük yaşama entegrasyonuna önemli bir katkı sağlamıştır. Ver Sacrum, grafik tasarımın bir iletişim aracı olmanın ötesine geçerek, sanatsal bir ifade aracı olarak kullanmış ve sanatın günlük yaşamla bütünleşmesine önemli bir katkı sağlamıştır. Dolayısıyla, Secession Akımı ve Ver Sacrum, grafik tasarım tarihinde sanatsal özgürlüğü ve yenilikçiliği öne çıkaran bir hareket olarak değerlendirilebilir.

5. KAYNAKLAR

- ASHBY, C., (2022). Art Nouveau: Art, Arcitecture and Design in Transformation. Londra: Bloomsbury Publishing. ISBN: 978-1-3500-6115-6
- AYAYDIN, A., (2015). Art Nouveau Akımına 21. Yüzyıl Perspektifinden Bir Bakış. *Ulakbilge*, 3(6), 59-73. DOI: 10.7816/ulakbilge-03-06-03
- FAWAKHERJI, I., (16.08.2022). Art Nouveau, *ArcUp*, <https://archup.net/art-nouveau/> (Erişim tarihi: 17.10.2024).
- FERRI, L., (02.05.2014). Ver Sacrum-The Most Beautiful Art Journal Ever!, *Rare Books Digest*, <https://rarebooksdigest.com/2014/05/02/ver-sacrum-the-most-beautiful-art-journal-ever/> (Erişim tarihi: 30.10.2024).
- HINDAHL, P., (06.08.2016). A Short Springtime, *to Schirn Magazine*, https://www.schirn.de/en/magazine/context/magazine_ver_sacrum_vienna_secession_art_for_all/ (Erişim tarihi: 01.10.2024).
- HODGE, S., (2011). 50 Art Ideas You Really Need to Know, Çev. Emre Gözgülü, İstanbul: Domingo Yayıncılık. ISBN: 978-605-4729-16-6
- LASZLO, R. K., (2016). Translations of the Artistic Selfhood in Ver Sacrum, the Seminal Magazine of the Vienna Secession. *Focus on German Studies* (23), 16-35.
- MEGGS, P. B., (24.09.2024). Graphic Design in the 20th Century, *Britannica*, <https://www.britannica.com/art/graphic-design/Graphic-design-in-the-20th-century> (Erişim tarihi: 06.10.2024).
- MOBLARD MEIER A. M., (2024). Viennese Japonismus and Modern Allegory in the Work of Gustav Klimt. Faculty of Bryn Mawr College Doctor of Philosophy in the Department of History of Art
- THE ART STORY, (t.y.). The Vienna Secession. <https://www.theartstory.org/movement/vienna-secession/> (Erişim tarihi: 02.10.2024).
- VER SACRUM, (t.y.). <https://www.fulltable.com/vts/v/versacrum/a.htm> Erişim tarihi: 12.10.2024).
- VIENNA SECESSION, (t.y.), Art Nouveau in Vienna and Germany 1895-1918-Ver Sacrum. <https://www.theviennasecession.com/ver-sacrum/> (Erişim tarihi: 07.10.2024).
- WEILL, A., (2007). Grafik Tasarım, Çeviren: Orçun Türkay, 4. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, ISBN 978-975-08-1252-1.

ÜSTÜN ZEKALI/YETENEKLİ TANISI KONULMUŞ VE KONULMAMIŞ LİSE
ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL MEDYA FENOMENLERİNDEN ETKİLENME
ALGILARININ KARŞILAŞTIRILMASI

NİSAN ÖZBULUN¹, RÜYA EŞME², MELTEM EZGİ TÜRKÖZÜ³

¹Öğrenci, Çukurova Bilim ve Sanat Merkezi, Eğitim,
0009-0000-5844-1800

²Öğrenci, Çukurova Bilim ve Sanat Merkezi, Eğitim,
0009-0000-0730-4275

³Öğretmen, Çukurova Bilim ve Sanat Merkezi, Müzik-Özel Yeteneklilerin Eğitimi,
0000-0002-2832-9161

Özet

Günümüzde sosyal medya fenomenleri, gençlerin davranışlarını ve toplumsal algılarını şekillendiren önemli aktörler haline gelmiştir. Özellikle üstün zekalı ve yetenekli öğrencilerin sosyal medya fenomenlerinden nasıl etkilendiklerini anlamak, bu öğrencilerin sosyal medya ile olan ilişkilerini derinlemesine incelemek açısından önem arz etmektedir. Bu çalışma, üstün zekalı/yetenekli tanısı konulmuş ve konulmamış lise öğrencilerinin sosyal medya fenomenlerinden etkilenme algılarını karşılaştırmayı amaçlamaktadır. Araştırmanın temel amacı, bu iki öğrenci grubunun sosyal medya fenomenlerinin davranışlarından nasıl etkilendiklerini ve fenomenleri kanaat önderi olarak görüp görmediklerini incelemektir. Araştırma, 125 öğrenciye uygulanmıştır. Bu öğrencilerden bir kısmı BİLSEM’de öğrenim gören üstün zekalı/yetenekli tanısı konulmuş öğrencilerden, diğer kısmı ise bu tanıya sahip olmayan Adana’nın çeşitli liselerinde öğrenim gören öğrencilerden oluşmaktadır. Bu araştırmada nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır. Araştırmaya katılan öğrenciler, sosyal medya fenomenlerinden etkilenme ölçeği ile değerlendirilmiştir. Veriler, bağımsız örneklem Mann-Whitney U testi, Kruskal-Wallis H testi, Spearman korelasyonu, Ki-kare testi ve faktör analizi ile analiz edilmiştir. Öğrencilerin sosyal medya fenomenlerinden etkilenme algısı, cinsiyet, yaş ve BİLSEM’de öğrenim görme durumu gibi değişkenler açısından incelenmiştir. Araştırma bulguları, üstün zekalı/yetenekli tanısı konulmuş ve konulmamış öğrencilerin sosyal medya fenomenlerinden etkilenme algısının cinsiyet, yaş ve BİLSEM’de öğrenim görme durumuna göre anlamlı farklılık göstermediğini ortaya koymuştur. Sosyal medya fenomenlerinin öğrenciler üzerindeki etkisi genel olarak iki boyutta toplanmıştır: fenomenlerin bireyler üzerindeki etkisi ve onların toplumsal kanaat önderi olarak algılanması. Bu sonuçlar, sosyal medya fenomenlerinin öğrenciler üzerindeki etkisinin değişkenler arası önemli bir farklılık taşımadığını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler : Üstün Zekalı/Yetenekli Öğrenciler, Sosyal Medya Fenomenleri, Etkilenme Algısı, BİLSEM, Sosyal Medya Kullanımı

WAY-MAKING: THINKING THROUGH MOVEMENT IN CREATIVE PROCESS
YOL YAPMAK: YARATICI SÜREÇTE HAREKET ARACILIĞIYLA DÜŞÜNMEK

AYŞEGÜL DAMLA YÜCEBAŞ

Arş. Gör. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,
Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü,
0000-0001-5896-8194

Özet

Önceden mevcut bir yolu, yöntemi izlemek veya bir şeyi yapılmadan önce belirlemek, bilme, öngörme, kontrol etme ve sabit bir dayanak bulma ihtiyacı doğrultusunda alışlagelmiş neden-sonuç ilişkileriyle hareket etmektir. Bu tür bir yapma biçimi, ne olacağının önceden bilinmesini de içerdiği için burada olanaklı olanın edimselleşmesinde yeni bir şey yoktur. Bu tür bir deneyim sadece öngörülerin doğrulanmasıdır. Buna karşılık önceden belirlenmemiş yaratma söz konusu olduğunda yeni olan ancak hareket gerçekleştikten sonra ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda yaratma, olanaklı olandan ziyade potansiyele temas etmekle ilgilidir ve bunun için de iç gözlem bir araç olarak kullanılabilir. Önceden belirlenmiş form ve düşüncelerle belli bir yönde hareket etmek yerine sanatçı, yönsüz, nedensiz, amaçsız, anlamsız, niyetsiz bir şekilde belirsizlik noktasında kalabilir. Böylelikle düşüncenin yönlendirmesinden çıkıp deneyim aracılığıyla hareketin içine yerleşebilir. Düşüncede, temsilde veya formda yeni bir şey olmasa da, bunların parçalanması veya aksamasıyla ortaya çıkan hareketi takip edebilir.

162

Hareket aracılığıyla düşünmek söz konusu olduğunda önce hareketin gerçekleşmesi ve bir sonraki adımın şartlarını oluşturması gerekmektedir. Bu anlamda yaratma süreci, önceden belirlenmiş bir yolda yürümek yerine, henüz mevcut olmayan bir yolu yürüyerek yapmaya benzer. Sanatçı yaratarak yol(u) yapar. “Yol” anlamına gelen Tao’yu tarif etmek için Almanca “*be-wëgen*” (hareket etmek) kavramını kullanan *Heidegger* bu kavram ile, önceden mevcut bir yolda yukarı aşağı hareket etmek yerine, bir yolun oluşturulmasını, yolun şekillendirilmesini kastetmiştir. (Lacertosa, 2019: 113) *Ames* ve *Hall* ise aynı kavramı “yol inşa etmek, dünyada ilerlemek, ileriye doğru yol oluşturmak” olarak ele almışlardır. (Lacertosa, 2018: 109-113) “Zaten orada bir yerde keşfedilmeyi ve takip edilmeyi bekleyen bir yol yoktur. Yol yapma hareketi yolu yapar. Yol, ancak aynı hareketle, aynı anda, açıldıkça, düşünüldüğü veya takip edildiği ölçüde yol olur. [...] Yol bir nesne değildir. Yol yapma öyle bir yol yapar ki, yolun kendisi olur, yani 'olan' tek şey yol yapma hareketidir. Hareket, hareket eder ve hepsi bu kadardır.” (Stenstad, 2006: 80-81).

Bu çalışmada “yol yapma” kavramı, önceden belirlenmemiş bir yaratma sürecinin temeli olarak önerilen “hareket aracılığıyla düşünme” yaklaşımıyla ilişkili olarak özgün tekstil baskı alanında ortaya konan bir eserin yapma süreci üzerinden değerlendirilmektedir.

Anahtar kelimeler: Yaratıcı Süreç, Sanat Pratiği, Yol Yapma, Hareket, Lif Sanatı, Tekstil Deseni.

Abstract

To follow a preexisting path, method, or to determine something before it is done is to act with the habitual relations of cause and effect in line with the need to know, anticipate, control, and find a fixed basis. Since this kind of doing involves knowing in advance what will happen, there is nothing new here in the actualization of what is possible. This kind of experience is merely the verification of predictions. In contrast, in the case of creation, which is not predetermined, the new emerges only after the action has taken place. Creation in this sense is about contacting potentiality rather than the possible, and introspection can be used as a tool for this contact. Thus, instead of moving in a certain direction with predetermined forms and thoughts, the artist can remain at the point of indeterminacy without a direction, reason, purpose, meaning, intention. In this way, one can move out of the direction of thought and settle into movement through experience. Even if there is nothing new in thought, representation or in form, the artist can follow the movement that emerges through their breakdown or disruption.

When it comes to thinking through movement, movement must first take place and create the conditions for the next step. In this sense, the process of creation is similar to walking on a path that does not yet exist, rather than walking on a predetermined path. The artist makes the way by creating. Heidegger, who used the concept of German word “be-wegen” (to move) to describe the Tao which means “way”, refers by this concept to “form a way” rather than move something up or down a path that is already there. (Lacertosa, 2019: 113) Ames and Hall, for their part, have addressed the same concept as “road building, moving ahead in the world, forging a way forward.” (Lacertosa, 2018, pp.109-113). “There is no way already there somewhere just waiting to be discovered and followed. Way-making movement gives and makes ways in way making. The way becomes way only as it opens and is thought or followed, in the same moving, at the same time. [...] Way-making makes way in such a way that ‘it is’ the way, that is, all there ‘is’ is way-making movement. The movement moves, and that is all.” (Stenstad, 2006, pp.80-81).

In this study, the concept of “way-making” is considered through the making process an artwork in the field of artistic textile printing in relation to the approach of “thinking through movement” which is proposed as the basis of an unpreetermined creation process,

Keywords: Creative Process, Art Practice, Way-Making, Movement, Fiber Art, Textile Pattern.

1. GİRİŞ

Yaratıcı süreç bağlamında bakış açılarının değişkenliği, doğru ve yanlışın kesin ve sabit olmayışı nedeniyle oldukça dayanaksız olan insanın, “neye göre yönünü tayin edebileceği” veya “nasıl bir yöntem izlemesi gerektiği” ile ilgili soruların etrafında, bu dayanak ve yöntem arayışının kendisinin de bir güvence ihtiyacından kaynaklanıyor olmasına karşın, “başka türlü” herhangi bir arayış içermeyen bir hareket ve varolma şeklinin mümkün olup olamayacağı sorusu, bu çalışmanın temel sorusudur.

Önceden mevcut bir yolu, yöntemi izlemek veya bir şeyi yapılmadan önce belirlemek, sonuç odaklı ve mükemmeliyetçi bir düşünme biçimidir. Yaratma ise hata ve rastlantıları kucaklayan süreç odaklı bir anlayışla ilgilidir. Öngörü ve bilme yoluyla belirsizliği kontrol etme alışkanlığına zıt bir şekilde, belirsizlik ile temasta olmayı gerektirir. Doğu geleneklerinin bütünsel anlayışıyla örtüşen yaratıcı süreçte hareketle aracılığıyla düşünme yaklaşımı, özne-nesne ayrımını aşarak dünya ile karşıtlık yaratmadan mevcut şartlarla birlikte hareket etmeyi içerir. Batı düşüncesindeki gibi dünyayı sabit bir bakış açısından algılayarak çizgisel bir zaman anlayışıyla olaylar arasında nedensel ilişkiler kurmaya dayalı değildir.

Yaratma eylemi, alışkanlıklar dahilinde kurgulanan neden-sonuç ilişkilerine yani biline dayalı bir düşünmeyle değil, bilinmeyenin barındırdığı yeni olasılıklarla karşılaşmakla ilgilidir.

Deleuze, *Fark ve Tekrar* isimli kitabında “Dünyada düşünmeye zorlayan bir şey vardır. Bu şey bir tanımın değil, temel bir karşılaşmanın nesnesidir.” der. (Deleuze, 2017: 191) Rahmi Ögdül’e göre, bizler tanıdık ve bildik nesnelere dünyası oluşturup “farkı dışarda tutarak” düşündüğümüzü zannediyoruz. Halbuki bilindik bir dünyada bizi düşünmeye zorlayacak herhangi bir şey yoktur. Bu yüzden aslında yaptığımız şey sadece “sınıflandırmak” yani karşılaştığımız şeyleri “uygun kategorilere yerleştirmektir”. Fakat ne zaman ki sınıflandırmadığımız bir şeyle karşılaşırız, işte o zaman “gerçekten düşünme” başlar. (Ögdül, 2017) Çünkü sınıflandırmadığımız, anlam veremediğimiz şeyler, mevcut sınıflandırmayı kesintiye uğratarak bizi yeni olasılıkları düşünmeye zorlar. Bu yüzden Ögdül’e göre gerçekten düşünmek ancak “felakete uğramakla” mümkündür:

“Ele avuca sığmayan bir tekillikle karşılaştığımız zaman, bir sınıflandırılmayan, farklı olan bir şeyle karşılaştığımız zaman, gerçekten düşünmeye başlıyoruz. Belki bildiğimiz tüm o düşünce şeması da çökmeye başlıyor. Gerçekten neyle karşılaştığıma dair duyumsama ya da düşünmeyle yeniden kurmak zorundayım o karşılaştığım deneyimi.” (Ögdül, 2017).

Buna göre düşünmek, karşılaştığımız şeylerin ne olduğunu mevcut zihinsel sınıflandırma üzerinden değerlendirmek yerine süreç içerisinde etkileşime girmekle; dolayısıyla şeylerin ne olduklarından çok, ne yaptıklarıyla ilgilidir. “Aktüel” ve “virtüel” kavramları bununla alakalıdır. *Aktüel*, gerçekleşmiş, edimselleşmiş, olup bitmiş olan; *virtüel* ise, oluş halinde, nasıl aktüelleşeceği bilinmeyen, ancak ortaya çıktıktan sonra görülebilecek olan çokluğun ve olasılıkların alanıdır. De Landa’ya göre, aynı etkilerin aynı tepkilere yol açtığı neden-sonuç ilişkilerine dayalı aktüel durumun aksine, virtüel, doğrusal ve nedensel ilişkilere dayanmayan, aynı etkilerin farklı tepkilere yol açabileceği şekilde tepkilerin çokluğuna imkan tanıyan olasılıkların alanıdır. (DeLanda, 2017: 3) Virtüel “olanaktan” ayırmanın önemine dikkat çeken Yücefer, Deleuze’ün “*Bergsonculuk*” kitabının önsözünde bu farkı şöyle ifade eder:

“Hareket olanağın edimselleşmesi olarak algılandığı sürece, hareket karşısındaki düşünce, onda yeni olan hiçbir şey bulamaz; deneyim düşüncenin önceden bildiğini doğrulamaktan öteye gitmez. Bilgi bakımından, henüz çiçek açmamış bitkiyle artık çiçek açmış bitki arasında hiçbir fark yoktur. Buna karşılık virtüel önceden belirlenmemiş güçtür. Ne olacağını görmek için hareketin gerçekleşmesini beklemek gerekir. Bir bestecinin kafasındaki henüz yazılmamış senfoni virtüeldir. Burada öngörülemez gerçek bir yaratım vardır. (Deleuze, 2014: 39)”

Birşeyi önceden planlamak, olanaklar dahilinde düşünmekle ilgilidir. Olanak, ne olacağını önceden bilinmesini de içerdiği için olanaklı olanın edimselleşmesinde yeni bir şey yoktur. Bu tip bir deneyim sadece öngörülerin doğrulanmasıdır. Buna karşın önceden belirlenmemiş bir yaratıcı süreç söz konusu olduğunda, yeni olan, ancak hareket gerçekleştikten sonra görülebilir olmaktadır. Bu anlamda yaratma, olanaklardan ziyade, henüz ortada olmayan ancak hareket gerçekleştikten sonra ortaya çıkacak olan potansiyelle ilgilidir.

2. POTANSİYELE TEMAS

Önceden belirlenmiş form ve düşüncelerle belli bir yönde hareket etmek yerine sanatçı, iç gözlem aracılığıyla yönsüz, nedensiz, amaçsız, anlamsız, niyetsiz bir şekilde belirsizlik noktasında kalabilir. Meditasyon gibi çeşitli iç gözlem pratiklerinde, belli bir dikkat ve mesafeye düşüncenin ötesinde bir boşluk açılır. Sullivan’a göre, tepkisel benliğin ve alışkanlıkların farkında olunmasını sağlayan bu boşluk, bir tür “tepkisizlik anı” içererek mevcut benlikten bağımsızlaşmaya, “alışkanlıkların her zaman unutturmaya çalıştığı bir potansiyellik alanıyla temas etmeye” izin verir.

Mevcut öznellikten bağımsızlaşmak, geçmişin bilgi ve alışkanlıklarının yanı sıra geleceğin beklenti ve öngörülerine karşı da mesafe koyarak düşünme sürecini bir anlamda askıya almayı ve kişiyi bir “bilmeme” (*not knowing*) durumuna taşımayı içerir. Bu sayede zihin devre dışı bırakılarak kendiliğinden hareket olanaklı hale gelir.

Kendiliğinden hareket, Taoist felsefenin barındırdığı “eylemeden eylemek” (*Wu Wei*) ilkesiyle örtüşür. Niyet veya sonuç beklentisi olmaksızın çabasız şekilde eylemde bulunmak anlamına gelen *Wu Wei ile ilişkili olarak Tao Te Ching*'in 48. bölümünde Ursula K. Le Guinn'in yorumu şu şekildedir:

“Kendisini öğrenmeye veren günden güne ağırlaşır.

Kendisini Yol'a veren günden güne hafifler.

Hafifler ve hafifler, ta ki yapmadan yapmaya erişinceye kadar.

Hiçbir şey yapmaz ama yapılmamış iş de kalmaz.” (Laozi, 2016: 52)

Eylememe, hiçbir şey yapmama veya hiçbir şeye müdahale etmeme anlamına gelmez. Aksine “kendi özüne uygun olarak eyleme” anlamı taşır. Soysal, eylememe prensibini takip eden kişiyi şöyle tanımlar: “O, bir yapan değildir; olsa olsa, mesafesini bozmadan, merkez olma ve eyleme yanılmasına kapılmadan gerçekliğin (hakikatin) özüne uygun davranışlar ortaya koyar.” (Soysal, 2015 : 21, 31,102)

2.1. Harekete Yerleşmek

Sullivan'a göre, yeni olan “mevcut varoluş düzleminin dışında” bir mekandan değil ama bir “zamandan” ortaya çıkar. Bu zaman, Bergson'un “saf potansiyelin virtüel alanı” dediği “saf hafıza (*pure-past*)dır.”(O'Sullivan, 2008: 92)

Saf hafıza, “hiçbir hiyerarşi, önem veya fayda gözetmeksizin her şeyi kara kutu gibi kaydeden” kendi kendinde mevcut olan, edimsel olmayan virtüel geçmiştir. Yalnızca şimdinin var olduğunu, geçmiş ve geleceğin mevcut olmadığını söyleyen felsefelerin tersine, Bergson'un düşüncesinde şimdi yoktur ve geçmiş vardır. Şimdi, “geçmişin geleceğe doğru sürekli açılımıdır.” Geçmiş, edimsel olmayan virtüel halinden çıkıp şimdide aktüelleşerek edimselleşir. Buna göre şimdi, geçmiş tarafından ortaya çıkarılır. Şimdide yaşanan deneyim, her zaman geçmişin şimdide algılanmasına dayandığı için biz aslında hep geçmişi algılarız. Şimdi bu anlamda yok olandır, algılanamayandır çünkü algılandığı anda geçmişe karışır. (Demir, 2015: 66-67)

Sullivan'a göre, “sabit alışkanlıklardan ve şimdiki zamanın çıkmazlarından kurtulmak” için virtüel haldeki saf hafızaya erişmek gereklidir. Çünkü “şimdiki zaman tarafından belirlenmemiş olan saf hafıza, paradoksal şekilde farklı bir geleceği belirleme olasılığını da içerir.” (O'Sullivan, 2008: 93)

Saf hafıza aynı zamanda Bergson'un ”süre” olarak tanımladığı içsel zamandır. Sezginin kavradığı bilinç akışıdır. Yücefer'e göre süre, bilincimizin kendisidir: “O bir geçmişe sahip olamaz; çünkü zaten kendi geçmişiyle özdeştir. Öte yandan bu geçmiş, öngörülemeyen bir geleceğe uzanmaktadır. Süremiz, geleceği nasıl yaşayacağımızı önceden belirlemez. Tersine süre yaratımdır, özgürlüktür.” (Deleuze, 2014: 29-30) Bilinç akışındaki her an, yeni ve farklı olduğu için süre, öngörülemeyen bir yaratımla ilişkilidir.

“Yaşadığımız durumları birbirinden ayırmaya kalktığımızda, onları içinde yer aldıkları akıştan kopararak adlandırdığımızda, birine arzu diğerine tutku, birine acı diğerine sevinç dediğimizde, kısacası kendimizi 'yaşamaya bırakmadığımızda' süreyi kavrayamaz hale geliriz.” (Deleuze, 2014: 29)

Sürenin, akışın kavranabilmesi ancak virtüel haldeki saf hafızaya erişim ile mümkündür. Bu ise, deneyimlerimiz hakkında tanımlamalar ve ayrımlar yaparak yaşamımızı sabit durumlara indirgemekle değil, "soyut kategorilerin ve kavramların güvenli zemininden" çıkıp harekete dahil olarak "akan gerçekliğin içine yerleşmekle" mümkündür. (Demir, 2015: 69)

Şekil 1. Fotoğraf, 2021

Bu karar anlarında

Soldan dedim solu seçtim.

Soldan dedim sağı seçtim.

Sağdan dedim solu seçtim ve sağdan

dediğim halde sağı seçtim.

Elbet bişey seçtim

Ama nasıl seçtim. (Günlük, 2020)

Hesaplayan zihnin yönlendirmesinden çıkmak, kararsızlık, belirsizlik ve çelişki içerisinde kalmayı gerektirir. Deneyim aracılığıyla harekete yerleşmek, eylemin zihinden önce geldiği, nasıl olması gerektiğine dair teoriler üretmeden eylemle eş zamanlı düşünmek yani hareketle aracılığıyla düşündürmektir.

3. HAREKET ARACILIĞIYLA DÜŞÜNMEK

“Doğaçlama yapmak, daha önce gidilen bir rotada bir bitiş noktasından başlangıç noktasına kadar bir bağlantı zincirini yeniden kurmak yerine, dünyanın yollarını açıldıkça takip etmektir.” (Ingold, 2010: 97)

Bir amaca, ideale veya hedefe ulaşmak için çaba ve yöntem içeren sonuç odaklı bir düşünme biçimi, potansiyel olarak gömülü olan olasılıkların açığa çıkmasına engel olabilir. Burada olmak yerine orada, belli bir zaman veya mesafe sonrasında olacaklara bağlı olarak ileriye bakmak ile o an mevcut bulunan yere bakmak arasında fark vardır. Mevcut dünyadan hareket etmek, halihazırda varolan bir yolu veya yöntemi izlemek yerine hareketle birlikte düşündürmektir. Bu anlamda yaratma süreci önceden belirlenmiş bir yolda yürümek yerine, henüz mevcut olmayan bir yolun adım adım yürünerek yapılmasına benzer. Bir yolun yüründükçe oluşması, hareketle birlikte şekillenmesi, sürecin kendiliğinden adım adım açılmasına izin vermektir. Çünkü sürekli değişen belirsizlikler arasında hareket aracılığıyla düşünmek söz konusu olduğunda önce hareketin gerçekleşmesi ve bir sonraki adımın şartlarını oluşturması gerekmektedir.

3.1. Yol Yapma

En yakın çevirisiyle “yol” (Almanca “weg”, İngilizce “way”) anlamına gelen Tao’yu tarif etmek için Heidegger, “be-wëgen” (hareket etmek) kavramını kullanmış; bu kavram ile, önceden mevcut bir yolda yukarı aşağı hareket etmek yerine, bir yolun oluşturulmasını, yolun ortaya çıkarılmasını yani şekillendirilmesini kastetmiştir. (Lacertosa, 2019: 113) Ames ve Hall ise, “yol yapma” (*way-making*) kavramını kullanarak Tao’yu şu şekilde ele almışlardır:

“Yol göstermek’ ve dolayısıyla ‘yol, patika, yöntem, kelimelere dökmek, açıklamak, öğretmek, doktrinler, sanat’. En temel düzeyde dao, ‘dünyada ilerleme’, ‘ileriye doğru bir yol açma’, ‘yol inşa etme’ gibi aktif bir projeyi ifade ediyor gibi görünmektedir. Dolayısıyla, bizim neolojizmimiz: “yol yapma”. Bunun uzantısı olarak dao, yapılmış ve dolayısıyla gidilebilecek bir yolu çağrıştırmaya başlar.” (Lacertosa, 2019: 109)

Şeylerin doğal akışı ve altta yatan ilke olarak tanımlanan Tao’yu Jung, “bu dünyanın örgütleyicisi” olarak nitelendirmiştir. (Jung, 2004: 96)

“İnsanlar yeryüzünü izler,

Yeryüzü gökleri,

Gökler Yol’u izler,

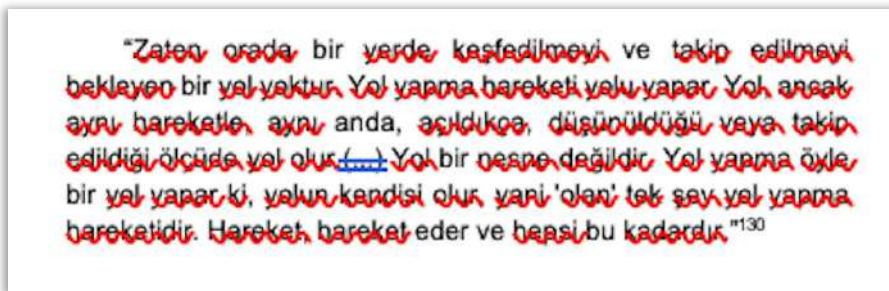
Yol ise olanı”

Burada Ursula Le Guinn, Tao’yu “yol” olarak yorumlarken; yolun olanı izlediğini söylediğinde aslında “yolun, kendisini izlediğini” kasteder. Çünkü ona göre zaten “yol, şeylerin nasıl olduğudur.” (Le Guinn, 2017: 53)

“Tao kelimesinin birincil anlamı olan ‘yol’ genelde yol gösterici doktrin, öğreti anlamına gelirken, *Tao Te Ching*’de hem ilke ve prensiplerden azade bir kendiliğindenliğin yolu, hem de doğanın dinamik ve üretken boyutu anlamlarında kullanılmıştır.(...) Nitekim nasıl doğa kendiliğinden varsa ve kendiliğinden türlü varlıkları üretiyorsa, ermiş kişi de tıpkı doğa gibi kendiliğinden hareket eder, koşulları aktif bir şekilde biçimlendirmeye çalışmak yerine doğal akışın bir parçası olur.” (Laozi, 2016: IX, 27)

Zorlamadan doğal şekilde gelişen olayları tarif eden “kendiliğindenlik” buna göre yolun izlediği kanundur.

“Zaten orada bir yerde keşfedilmeyi ve takip edilmeyi bekleyen bir yol yoktur. Yol yapma hareketi yolu yapar. Yol ancak aynı hareketle, aynı anda, açıldıkça, düşünüldüğü veya takip edildiği ölçüde yol olur.(...) Yol bir nesne değildir. Yol yapma öyle bir yol yapar ki, yolun kendisi olur, yani ‘olan’ tek şey yol yapma hareketidir. Hareket, hareket eder ve hepsi bu kadardır.” (Stenstad, 2006: 80-81)

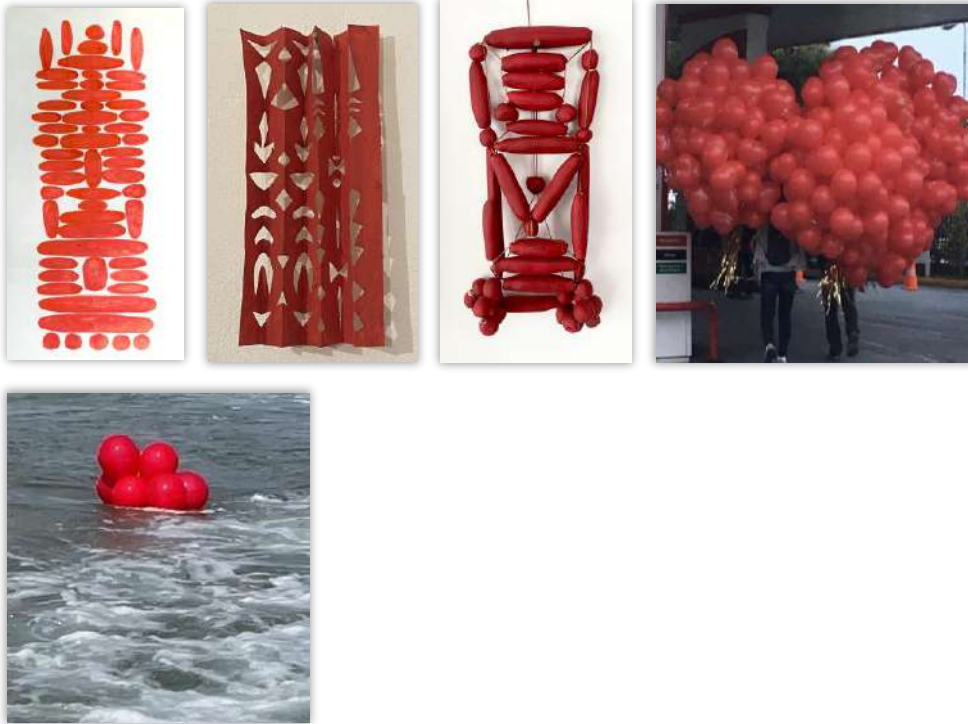
Şekil 2. Hata denetim çizgileri, Ekran görüntüsü, 2023

Hata ve rastlantıları yaratıcı süreç açısından değerlendirdiğim sanatta yeterlik eser metninin yazım süreci boyunca sürekli karşıma çıkan kırmızı hata denetim çizgileri, ilk olarak metni okumamı zorlaştırdığı için dikkatimi çekmişti. Başta işimi aksatan bir engel olarak algıladığım bu işaretler, zamanla farklı boyutlarını keşfetmeye başladığım birer oyuna dönüştü. Bates hatayı, “yönü ve amacı olmayan kendi başına bir yol” olarak tanımlıyordu. (Nunes, 2011: 8) Ben de neden yaptığımı bilmeden ekran görüntülerini biriktirmeye devam ediyordum.

Şekil 3. Hata denetim çizgileri, Eser metin ekran görüntüsü, 2023

Tesadüflerin, kazaların ve kontrol dışı durumların sürece dahil olması, düşünme alışkanlıklarının dışındaki yeni olasılıkları ve ilişkileri açığa çıkartıyor. Birbirinden bağımsız farklı zamanlarda yapılmış olan çalışmalar, sürekli farklılaşan yaşamın içinde birbirleriyle ilişkilenerken zaman içerisinde yeni nitelikler kazanıyorlar. Sokakta karşılaşılan balonlar, yıllar önce çekilen bir fotoğrafla bağlantı kurarak yeni bir olasılığı harekete geçirebiliyor.

Şekil 4. Farklı zamanlarda yapılan çalışmalardan örnekler

Yaratıcı süreç, daldan dala atlamalı şekilde geriye dönüşlerle beslenerek ileriye doğru açılıyor; hata, rastlantı ve karşılaşmalarla kendi olasılıklarını yaratıyor. Belirsizlik ve kendiliğinden hareket, henüz görünür olmayan şeylerin tesadüfen veya yanlışlıkla keşfedilmesini içerecek şekilde yaratıcı süreci yönlendiriyor.

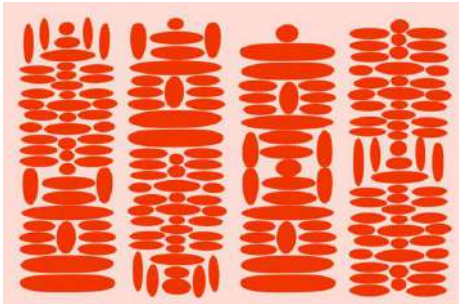
Şekil 5. Balonların Yürüyüşü, Video, 5", 2023.

Video bağlantısı: <https://vimeo.com/899087979?share=copy> Şifre:1

4. SONUÇ

Mevcut şartlarla hareket etmek, bir “planlayan” veya “yapan” olmadan, doğru-hata gibi ikili ayrımlarla “dünyayı düzenleyen bir benlik” olmadan olan bitenle karşılaşmak, meşgul olmak ve etkileşime girmekle ilgilidir. Rastlantı ve hataları dışlamak yerine sürece dahil etmek bir anlamda mevcut özneliğin getirdiği sabit bakış açısının dışına çıkmayı da mümkün kılar.

Zihnimizde dış dünya ve sabit benliğimiz hakkında karşıtlığa dayalı imgeler yaratırız. Kendimizi dünyayı “deneyimleyen”, dünyayı da bizim tarafımızdan “deneyimlenen” olarak ayırıp dünya ile aramızda bir ayrım yaratır, oluştan koparız. Kendimizi bir kesinlik formu olarak varsaydığımızda, sabit bir öznelikten dünyayı yargılayıp ona tepkiler veririz. Oysa ki Clairebrook’a göre “oluşun (her türlü temel veya kuruluşun yoksun, olduğu haliyle oluş) içkinliğini kabul ederek varlığın temelini ortadan kaldırırız.” Bu da “karşıtlığın ortadan kaldırılması” anlamına gelmektedir. Buna göre, kendimizi, bir özne olarak yaşamdan soyutlamak yerine onun bir parçası olduğumuzda dünya ile aramızdaki bölünme sona erer. Bizi hayattan kopartan karşıtlıklara dayalı modellere, soyutlamalara, nedenlere ve öngörülere başvurmaksızın yaşama her nasılsa öyle, olduğu haliyle katılırız. (Colebrook, 2009: 12,104,171)

Şekil 6. Dijital Desen, 2023.

Yukarıda şekil 6’da görünen desen, kumaş yüzeyine basıldıktan sonra kumaşın yanlışlıkla perde şeklinde büzülerek asılmasıyla ortaya çıkan şekil 7’deki görüntü, çalışmanın gidişatını belirleyen karşılaşmalardan biridir.

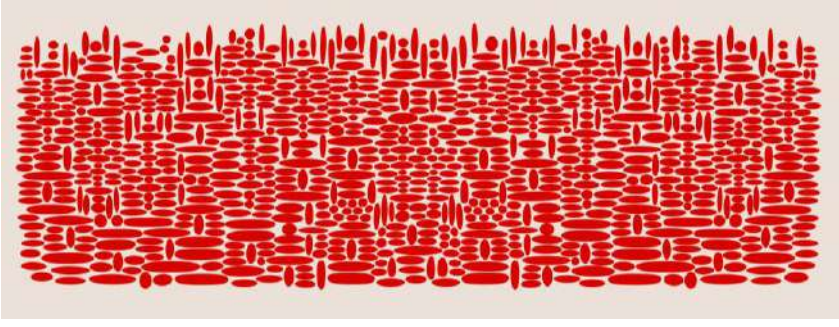

Şekil 7. Tekstil Üzerine Şablon Baskı, 120x70 cm, 2024.

Hata ve kusurlarıyla yaratıcı süreç açısından mükemmel denebilecek mevcut şartlarda, düşüncede, temsilde veya formda yeni bir şey olmasa da, bunların parçalanması veya aksamasıyla ortaya çıkan hareketi ve birbirleriyle kurdukları ilişkileri takip ederek eser yapma süreci kendiliğinden şekillendi.

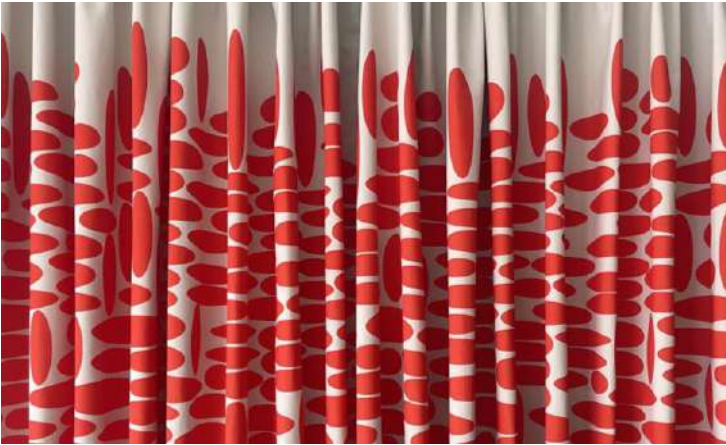
Şekil 8. Tekstil Üzerine Dijital Baskı (Ayrıntı) ve Kırmızı Denetim Çizgileri, 2024.

Şekil 9. Damla Yücebaş, Dijital Baskı Deseni (Yeniden Üretim) 700 x 250 cm, 2024.

Şekil 10. Damla Yücebaş, “Yol Yapma”, Tekstil Üzerine Dijital Baskı, 260x240 cm, 2024
Akbank 42. Günümüz Sanatçıları Ödülü Sergisinde yer almıştır.

Şekil 11. “Yol Yapma” (Ayrıntı)

Not: Bu bildiri 2024 yılında Damla Yücebaş tarafından Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Güzel Sanatlar Enstitüsü, Tekstil ve Moda Tasarımı Anasanat Dalında Prof. Kemal Can danışmanlığında tamamlanan “Yaratıcı Süreçte Bilmeme Pratiği” isimli Sanatta Yeterlik eser metin çalışmasından üretilmiştir.

5. KAYNAKLAR

- Colebrook, C. (2009). Gilles Deleuze, Çev. Cem Soydemir, Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- De Landa, M. (2015). The new materiality, Architectural Design, 85(9)
<https://doi.org/10.1002/ad.1948>
- Deleuze, G. (2014). Bergsonculuk, Çev.Hakan Yücefer, İstanbul: Otonom Yayıncılık.
- Deleuze, G. (2017). Fark ve tekrar, Çev. Burcu Yalım ve Emre Koyuncu, İstanbul: Norgunk Yayınları.
- Demir, M. (2015). Bergson-deleuze karşılaşması: virtüelin materyalizmi, Dîvan Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi, XX, 39(2), 57-103.
- Ingold, T. (2010). The textility of making, Cambridge Journal of Economics, 34 (1), 91-102.
- Jung, C. G. (2004). Eşzamanlılık: nedensellik dışı bağlayıcı bir ilke, Çev. Levent Özşar, İstanbul: Biblos Kitabevi.
- Lacertosa M. (2019). Interpreting dao between ‘way-making’ and ‘be-wëgen’, Ancient and Modern Practices of Citizenship in Asia and the West, Amsterdam University Press, 103-120.
- Laozi. (2016). Tao te ching, Çev. Sonya Özbey, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Le Guinn, U. K. (2017). Lao tzu: tao te ching, Çev. Bülent Somay, İstanbul: Metis Yayınları.
- Nunes, M. (2011). Error, noise, and potential: the outside of purpose, Error: Glitch, Noise, and Jam in New Media Cultures, New York: Continuum, 3-24.
- O’Sullivan, S. (2008). The production of the new and the care of the self, S. Zepke, S. O’Sullivan (Ed.), Deleuze, Guattari and the Production of the New, London: Continuum, 91-103.
- Öğdül, R. (2017). Felsefe Etkinlikleri 27: “Karanlık, Biraz Karanlık!” isimli etkinlik konuşması. <https://www.youtube.com/watch?v=q72iOyX-h8A>
- Soysal, A. (2015). Yolun Farkı Bir Tao Tö King Okuması, İstanbul: MonoKL Yayınları.
- Stenstad, G. (2006). Transformations: thinking after heidegger, University of Wisconsin Press, Usa.

TAOIST BODY DRAWINGS
TAOCU BEDEN ÇİZİMLERİ

AYŞEGÜL DAMLA YÜCEBAŞ

Arş. Gör. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi,
Tekstil ve Moda Tasarımı Bölümü,
0000-0001-5896-8194

Özet

Taoizm, karşıtlıkların birliği ve denge prensibine dayalı bir felsefe ve inanç sistemidir. Merkezinde tüm değişimlerin ardında yatan sabit ilke olarak Tao yer alır. Batı düşüncesi, insanı doğayı nesneleştiren bir özne olarak görürken, Taoist düşünce insanla doğanın uyumuna odaklanır. Taoist gelenekte nefes egzersizleri, hareket halinde ve hareketsiz meditasyonlar, zihinsel analizi ve entelektüel faaliyeti durdurarak kişinin Tao perspektifine ulaşmasını hedefler. Bu sayede bakış açısı genişletilerek tüm karşıtlıkları bir bütün halinde kavraması sağlanır. Kişinin “kendiliğindenlik” (Dao Fa Ziran) anlayışı doğrultusunda doğal akışa uygun şekilde hareket etmesi amaçlanır.

Taocu çizimler, bu felsefi anlayışın temel prensiplerinin, sembol ve öğretilerinin görsel ifadeleridir. Taoist düşüncenin derinliklerini, doğa ile bağlantısını ve içsel yolculuk sürecini görsel olarak sunarlar. Taoizmde beden, evrenin bir mikrokozmosu olarak görülür. El yazmaları için işlevsel amaçlarla oluşturulan beden illüstrasyonları, Taoistlerin bedenlerini kullanarak yaptıkları ritüellere dair bilgiler içerirler. Bedeni ve enerji merkezlerinin işleyişini tasvir eden Taocu beden çizimlerinde enerji dengeleme ve rafine etme süreçlerini içeren içsel simya pratiklerine yer verilir.

Taocu bedenin ezoterik bir haritası olarak bilinen “Mükemmelliği Geliştirmeye Yönelik Resim” (Xiuzhen Tu), insan bedenini bir dağ şeklinde temsil eden “İçsel Manzara Diyagramı” (Neijing Tu) ve Taoist ritüellerle yıllar boyunca yetiştirilen bir bedeni tasvir eden “Laozi'nin Beden Haritası” (Laojun Gulou) eserlerinde, makrokozmosun bir replikası olarak görülen beden, fiziksel, ruhsal ve ritüel bir alan olarak ele alınır. Taoist uygulamalar bedenin potansiyelini gerçekleştirmesini sağlar. Bu bildiri, Taoist felsefenin ve Taocu beden çizimlerinin içerdiği, bedende enerjiyi yönlendirip sezgiyi devreye sokan, bu sayede de şimdiki anda mevcut olan potansiyellere temas etmeyi mümkün kılan içgözlem pratiklerini, yaratıcı düşünme ile ilişkili olarak incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: Taocu Beden, Taoist Çizim, Kendiliğindenlik, İçgözlem, Yaratıcı Düşünme.

Abstract

Taoism is a philosophy and belief system based on the unity of opposites and the principle of balance. At its center is the Tao as the constant principle underlying all change. While Western thought considers human beings as a subject that objectifies nature, Taoist thought focuses on the harmony of humans and nature. Breathing exercises, moving and still meditations in the Taoist tradition aim at achieving the perspective of the Tao by suspending mental analysis and

intellectual activity. In this way, the perspective is broadened and all opposites are grasped as a whole. The aim is for the person to move in accordance with the natural flow in line with the understanding of “spontaneity” (Dao Fa Ziran).

Taoist drawings are visual expressions of the basic principles, symbols and teachings of this philosophical understanding. They visually present the depths of Taoist thinking, its connection with nature and the process of the inner journey. In Taoism, the body is seen as a microcosm of the universe. Body illustrations created for functional purposes for manuscripts contain information about the rituals Taoists perform using their bodies. Depicting the body and the functioning of energy centers, Taoist body drawings include internal alchemical practices involving energy balancing and refining processes.

The “Image for Cultivating Perfection” (Xiuzhen Tu), known as an esoteric map of the Taoist body, the “Chart of the Inner Warp” (Neijing Tu), which represents the human body as a mountain, and “Cosmic Body of Laozi” (Laojun Gulou), which depicts a body cultivated through years of Taoist rituals, consider the body, seen as a replica of the macrocosm, as a physical, spiritual and ritual space. Taoist cultivation enable the body to actualize its potential. This paper aims to examine the introspective practices in Taoist philosophy and Taoist body drawings, which navigate energy in the body and engage intuition, making it possible to encounter the potentials embedded in the present moment, in relation to creative thinking.

Keywords: Taoist Body, Taoist Drawing, Spontaneity, Introspection, Creative Thinking.

THE SECRET LANGUAGE OF THE VICTORIAN ERA: FLORIOGRAPHY
VİKTORYA DÖNEMİ'NİN GİZLİ DİLİ: FLORİYOGRAFİ

BEGÜM MÜTEVELLİOĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Resim Bölümü,
0000-0003-4186-3497

Özet

Floriyografi ya da çiçeklerin dili, geçmiş yüzyıllarda sözlü ifadeye başvurmadan bir dizi duyguyu aktarmanın bir aracı olarak kullanılan bir mesajlaşma sistemi olarak ortaya çıkmıştır. Çiçeklerin ve bitkilerin sanatta, özellikle de resimde tasvir edilmesi, bitkilerin salt bilimsel sınıflandırılmasının ötesine geçen anlamları kapsar. Bitkilerin sanattaki temsilleri, dekoratif ve bilimsel olabileceği gibi kimi zaman da doğrudan konunun ötesine geçen ifadeler ve sembolik anlamlar da taşıyabilir. Bu tür sembolik ifadeler, dini, ahlaki veya mizahi nitelikte olabilir. Sanat tarihinde çiçek ve bitkilerin tasvirlerinin yaygınlığına rağmen, bitkilerin çok yönlü sembolizmi, taşıdıkları anlamları ayırt etmeyi çoğu zaman zorlaştırmıştır. Kökleri Doğu'da, özellikle kadınlar arasında bir iletişim biçimi olarak kullanılan selam kavramına dayanan çiçeklerin gizli dili, on dokuzuncu yüzyıl İngiltere'sinde yeniden yorumlanmış ve çiçeklerin ayrıntılı tanımlarını içeren çiçek sözlüklerinin yayınlanmasıyla önem kazanmıştır. Bu uygulama birçok tarihsel dönemde benimsenmiş olsa da Viktorya dönemi çiçek sözlüklerindeki ayrıntılı anlamlara adanmışlık başka hiçbir dönemde görülmemiştir. Bu çalışma, floriyografinin tarihini incelemeyi, sanat tarihi üzerindeki etkisini ve sosyal iletişimdeki rolünü analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, literatür taraması ve doküman bazlı analizi de içeren nitel yöntem kullanılmaktadır. Bu çalışma, özellikle Viktorya dönemi sanatı ve günlük hayatında kullanılan çiçeklerin diline odaklanır. Farklı çiçek türlerinin botanik anlamlarının yanı sıra tasvir edilen çiçek motiflerinin sembolik nitelikleri, ev içi veya kamusal bağlamlardaki özel rolleri ve romantik ilişkilerdeki önemleri araştırılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Floriyografi, çiçeklerin dili, çiçek sözlükleri, Viktorya Dönemi, Pre-Raphaelite

Abstract

Floriography, or the language of flowers, emerged in past centuries as a messaging system used as a means of conveying a range of emotions without resorting to verbal expression. The depiction of flowers and plants in art, especially in painting, encompasses meanings that go beyond the purely scientific categorisation of plants. Representations of plants in art can be decorative and scientific, but sometimes they can also carry expressions and symbolic meanings that go beyond the direct subject matter. Such symbolic expressions may be religious, moral or humorous. Despite the prevalence of depictions of flowers and plants in the history of art, the multifaceted symbolism of plants has often made it difficult to distinguish their meanings. The secret language of flowers, which has its roots in the concept of selam used in the East as a form of communication, especially between women, was reinterpreted in nineteenth-century England and gained importance with the publication of flower dictionaries containing detailed descriptions of flowers.

Although this practice was adopted in many historical periods, the dedication to detailed meanings in Victorian floral dictionaries is unparalleled in any other period. This study aims to examine the history of floriography, analyse its impact on art history and its role in social communication. The study uses qualitative methodology, including literature review and document-based analysis. This study focuses on the language of flowers, especially as used in Victorian art and everyday life. The botanical meanings of different types of flowers are explored, as well as the symbolic qualities of the depicted floral motifs, their specific role in domestic or public contexts, and their significance in romantic relationships.

Keywords: Floriography, language of flowers, floral dictionaries, Victorian era, Pre-Raphaelite

1. GİRİŞ

Sanatsal ve kültürel anlamda bitkiler ve çiçekler ile ilgili araştırmalar söz konusu olduğunda; herhangi bir kültürde ortaya çıktıkları çeşitli sembolik bağlamları ve on dokuzuncu yüzyıl sonlarına dek anlamlarının aldığı özel biçim düşünülmektedir. Bu çalışma, Floriyografi konusunu ele almakta ve Viktorya Dönemi'nde çiçeklerin dili üzerine olan eserleri kapsamaktadır. Bu çalışmanın amacı, floriyografinin kökenlerini kısaca incelemek, çiçeklerin kadınlarla ilişkilendirildiği Batı düşüncesini, 1837-1901 yıllarını kapsayan Viktorya dönemi modasını ve sanattaki temsillerini araştırmak ve toplumsal iletişimdeki rolünü analiz etmektir. Sonuçlar bölümünde ise elde edilen bulguların ışığında çeşitli önerilerde bulunulacaktır.

2. FLORİYOĞRAFİNİN TANIMI VE KÖKENİ

Floriyografi ya da çiçeklerin dili, bitkileri kullanarak duyguları ve mesajları dile getirme sanatıdır. Ancak çiçekleri kullanarak duyguları ifade etme pratiğinin kökleri antik medeniyetlere dayanmaktadır.

Antik Yunan, Mısır ve Roma kültürlerinde çiçekler, ilahi lütuf veya sosyal statü sembolleri olarak ritüellerde önemli bir rol oynamıştır. Bu toplumların mitolojilerinde çiçekler sıklıkla tanrılar ve onların hikâyeleriyle ilişkilendirilmiştir. Çiçeklerin bu ilk sembolik kullanımı, sonraki kültürel geleneklerde daha ayrıntılı çiçek dillerinin evriminin temelini atmıştır.

Şekil 2.1 Klasik Yunan mezar steli, Çiçeğin yüceltilmesi, MÖ 5. yüzyıl

Çiçeğin Yüceltilmesi (L'Exaltation de la Fleur), MÖ 5. yüzyıldan kalma bir erken Klasik Yunan mezar stelidir. Elllerinde haşhaş veya narçiçeği tutan Demeter ve Kore tasviri olduğu düşünülen parça Louvre Müzesi Yunan, Etrüsk ve Roma Eserleri Bölümü'nde bulunmaktadır.

Zaman içinde, farklı kültürler pek çok çiçek için özel kullanımlar geliştirmiş ve buna bağlı olarak da onlara özel anlamlar yüklemiştir.

Keşifler ve ticaret yoluyla dünya birbirine daha da bağlandıkça, insanlar bu gelenekleri ve sembolleri kendi kültürlerine adapte etmeye başlamıştır.

Belirli dönemlerde çiçekler hem doğrudan hem de ima edilen dini, ideolojik mesajları ve batıl inançları iletmek için kullanılmıştır.

Özellikle Rönesans, Barok, Rokoko ve Pre-Raphaelist sanat eserlerinde çiçekler popüler olmuş, pek çok natürmortta çiçek düzenlemeleri kullanılmış, vanitas temalı eserlerde sanatçılar ölümlülüğü vurgulamak için yine bitkilere başvurmuştur. Bitkiler genellikle dünyevi ve ebedi yaşamın, vb. sembollerini taşımaktadır. Bu dönemlerin sanatı özel, kamusal ve kilise ortamlarında da varlığını sürdürmüştür. Birçok sanatçı çiçekleri alegorik olarak kullanmıştır; Lorenzo Lotto'nun resminde (Şekil 2.2) görüldüğü gibi, zambak Meryem'in saflığını ve masumiyetini simgeleyen bir eleman olarak kullanılmıştır.

Şekil 2.2 Lorenzo Lotto, Hieronymus ve Niccolas di Tolentino ile Madonna, 1521

Şekil 2.3 Maria van Oosterwijk, Vanitas natürmort, 1668

3. VİKTORYA DÖNEMİ (1837-1901)

Floriyografi ya da çiçeklerin dilinin, Uzak Doğu, Orta Doğu, Yunan ve Roma'nın kültürel, mitolojik ve dini sembollerinden, botanik kitaplarından, edebiyattan, Türklerin bitki ve nesnelere kafiyesiyle oluşturduğu selam olarak bilinen dilden yararlandığı bilinmektedir. On sekiz ve on dokuzuncu yüzyıllarda İngiltere, Fransa ve Amerika'da bu dil, yazarların ya da editörlerin hevesleriyle yeniden canlanarak hâkim sosyal, kültürel ve edebi geleneklerin karmaşık dokusunun bir parçasını oluşturmuştur. Çiçeklerin dili kitapları ilk olarak yıllık yayınlar olan edebi almanakların bir parçası olarak ortaya çıkmıştır. "Bu almanaklarda yer alan çiçek sözlükleri, Fransa'da 1765 ve Almanya'da 1770 tarihlerinde yayınlanmış ve yaklaşık 1820'den yüzyılın ortalarına kadar İngiltere ve Amerika'da popülerliklerini korumuştur" (Loy, 2001).

Bununla birlikte, söz konusu dilin evrensel olarak kabul edilebilecek tek bir anlam kümesinden oluşmadığı unutulmamalıdır. Çiçeklerin duygularla veya değer yargılarıyla ilişkilendirilmesi kültürler arasında görülen bir durumdur. Bununla birlikte, çiçeklere atfedilen özel anlamlar ve onları tanımlamak için kullanılan dil önemli ölçüde kültürel çeşitlilik göstermektedir. Viktorya dönemi toplumunda yaygın olarak bir iletişim aracı olarak kullanıldığına inanılan çiçek dili, sanılanın aksine, aslında çiftlerin özel iletişimlerinde yaygın olarak kullanılmamıştır, ancak şairler, yazarlar, sanatçılar ve tasarımcıların eserlerinde sıklıkla kullanılmıştır.

Türlere atfedilen bir tür kafiye sistemine dayanan çiçeklerin veya nesnelere dilinden, floriyografinin kaynaklarından biri olarak bahsedilmektedir. "Royal Horticultural Society Kütüphanecisi Brent Elliott, Türk sisteminin 'bir anlamlar dili değil, bir anımsatma sistemi olduğunu - nesnelere adlarının standart şiir dizeleriyle kafiyeli olduğunu ve dizelerin hatırlanmasına yardımcı olduğunu' yazmaktadır.

Nitekim *The Language of Flowers*'ın editörü Frederick Shoberl'e göre de (1839) 'Türkler, sadece herhangi bir çiçeğin ya da meyvenin adıyla kafiyeli olabilecek bir kelimeyi almakla yetinmişler, sonra da bu kafiyeyi onun anlamına uygun hayali bir ifadeyle doldurmuşlardır'. Böylece, örneğin Armut kelimesi diğer kelimelerin yanı sıra umut ile kafiyelidir ve bu kafiye; Armut – Ver bana bir umut şeklinde belirtilir" (Elliott ve Shoberl'den aktaran Loy, 2001).

Bu dilin kullanımına dair diğer örnekler;

“İnci: İngi Sensin Uzellerin gingi

Karanfil: Caremfilsen cararen Yok / Bu karanfil kadar incetin

Conge gulsun timarin yok / Açılmamış bir gülsün

Benseny choktan severim / Ben seni uzun zamandır seviyorum

Senin benden haberin Yok / ama sen bunu bilmiyorsun

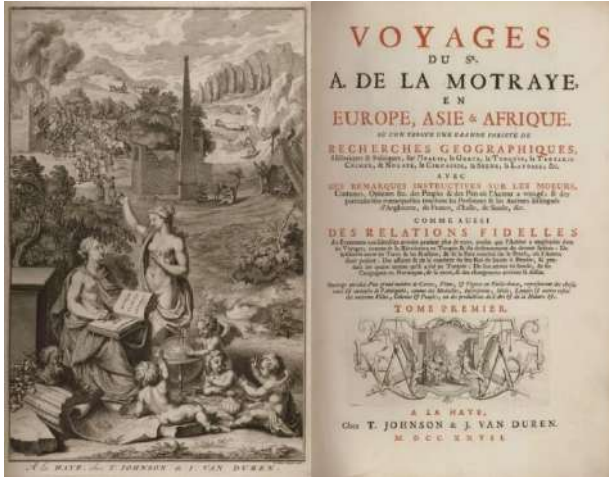
Pul Derdime derman bul

Gul Ben ağlarum sen gul

Uzum Benim iki Guzum

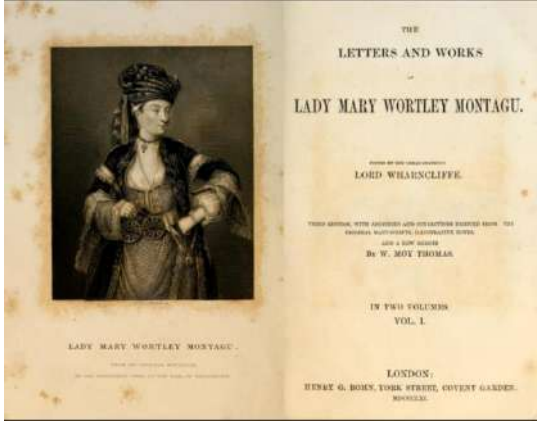
Biber Bize bir doğru haber" (Wortley, 2012: 161-162) şeklindedir.

Ayrıca kaynaklarda Türklerin selam dilini Avrupa'ya tanıtan iki önemli isimden söz edilmektedir: Aubry de la Motraye (1674-1743) ve Lady Mary Wortley Montagu (1689-1762). Motraye'in *Avrupa, Asya ve Afrika'ya* yaptığı ziyaretleri anlattığı kitabı 1727 yılında yayınlanmış ve İngilizceye çevrilmiştir. "Çiçeklerin dilinin Doğu'da var olduğu fikri, Avrupa'da büyük ölçüde Lady Mary Wortley Montagu'nun onsekizinci yüzyılda Türkiye'den yazdığı mektuplar aracılığıyla bilinir hale gelmiştir" (Goody, 1990: 133).

Şekil 3.1 Sr. Aubry de la Motraye, Avrupa, Asya ve Afrika seyahatleri, 1727

Tanınmış bir İngiliz deneme yazarı ve kadın haklarının ilk savunucularından biri olan Lady Mary Wortley Montagu de en çok, 1717-1719 yılları arasında Osmanlı sarayındaki İngiliz Büyükelçisi olan kocası Lord Edward Wortley Montagu ile yurtdışında yaşarken çeşitli arkadaşlarına ve aile üyelerine yazdığı Konstantinopolis'ten mektuplarıyla tanınmaktadır. Lady Montagu'nun mektupları, özellikle kadınlarla ilgili olanlar olmak üzere Türk geleneklerine karşı yoğun bir ilgi göstermektedir, kültürel farklılıkların bilincinde olup bunlar hakkında açık fikirlilikle kapsamlı yazılar yazmıştır.

Şekil 3.2 Leydi Mary Wortley Montagu'nun mektupları ve eserleri, 1887

İstanbul'u ilk kez 1799'da ziyaret eden ve 1809 yılında çiçeklerin sembolik anlamlarından oluşan *Çiçeklerin dili sözlüğü* (Dictionnaire du langage des fleurs) başlıklı bir liste oluşturan oryantalist Joseph von Hammer-Purgstall (1774-1856)'ın Montagu'nun mektuplarına yorumu; bu dilin harem dışında erkek hizmetçilerle ya da sevgililerle ilişki kurmak için kullanılmamış olduğu, daha çok harem sakinleri arasındaki lezbiyen ilişkiler için kullanıldığı yönündedir (Goody, 1993:234). Dolayısıyla Montagu'nun dönemin popüler kafiye düzenini romantikleştirdiğini ya da yanlış anladığını iddia etmiştir.

Montagu tarafından tarif edilen gizli kod, doğada cansız olan çeşitli nesnelere içerdiğinden, bir çiçek dili gibi görünmemektedir. Ayrıca, nesnelere özel bir anlamı olmadığı için tam anlamıyla bir dil de değildir; sadece isimleriyle ilişkili kafiyeli dizelerin hatırlanmasına yardımcı olmak için kullanılırlar. Bununla birlikte, Montagu'nun bir çiçek kodu icat ettiği düşüncesi, özellikle Oryantalist temalara ilgi duyanlar arasında önemli bir ilgi görmüştür.

3.1 Çiçek Sözlükleri

1800'lerin başında, *çiçeklerin dili* Avrupa'da yaygın olarak bilinmektedir. "1811'de B. Delachenaye'in *Flora ya da çiçeklerin dili üzerine bir başlangıç* (Abecedaire de flore ou langage des fleurs) kitabı yayınlanmıştır. Yaklaşık aynı dönemde Mme de Genlis'in *Tarihsel ve edebi botanik* (La Botanique historique et litteraire) (1810) ve Mme Victorine Maugirard'ın *Çiçekler, alegorik bir rüya* (Les Fleurs, reve allegorique) (1811) adlı kitapları yayınlanmıştır" (Goody, 1993: 235) 1819 yılında yayınlanan Alexis Lucot'nun *Çiçek Amblemleri* (Emblemes de Flore) adlı kitabı da bu türün ilk ve kapsamlı örneklerindedir. Ancak yine aynı yıl yayınlanmış olan Charlotte de Latour'un *Çiçeklerin Dili* (Le Langage des Fleurs) adlı kitabı bu türü popülerleştiren yayındır ve büyük ölçüde Lucot'nun kitabından alıntıdır.

Mme Charlotte de Latour'un *Çiçeklerin Dili* adlı kitabı, mevsimlere göre ay ay çiçeklerin isimlerini ve keşfettiği 'anımları', seçilmiş anekdotlarla birlikte verir. Kitabın sonunda, bir kişinin iletmek isteyebileceği anlamların ve bunu yapmak için kullanılacak çiçeklerin resmi bir listesi, bir "*Bir not yazmak veya bir selam göndermek için anlamlarıyla birlikte çiçeklerin dili sözlüğü*" şeklinde yer almaktadır. Her bir sununun anlamının her iki yönde de tercüme edilmesi gerekiyordu, bu nedenle "*Bir notayı veya bir selamı tercüme etmek için sembollerle birlikte bitkiler sözlüğü*" başlıklı ikinci bir liste hazırlandı; bu listede bitkinin ya da çiçeğin adı ve yine tek bir kelimeye indirgenmiş anlamı veriliyordu: pelin otu 'yokluk', akasya 'platonik aşk', gül 'zarafet', akantus 'sanat.' Charlotte de Latour çiçekleri öncelikle cinsiyetler arasında bir iletişim aracı olarak görür. "Her şeyden önce aşkı bilenler için ... Ancak başka amaçlara da hizmet edilebilir. "Bu dil aynı zamanda dostluğa, minnettarlığa, evlat ve anne sevgisine de hizmet eder. "Diğer tüm dillerde olduğu gibi, kişi anlamlarını detaylandırmak için çiçekleri kullanabilir,

'Dik tutulan bir çiçek bir düşünceyi ifade eder... tersini ifade etmesi için ters tutmak yeterlidir... örneğin, dikenleri ve yapraklarıyla bir gül goncası "korkuyorum ama umutluyum" anlamına gelir; eğer goncaı ters çevirirseniz: "Kişi korkmamalı ya da umut etmemelidir" anlamına gelir. İkinci olarak, bu amblem başka şekillerde de değiştirilebilir: dikenlerinden arındırılmış gül 'umut edilecek her şey var' anlamına gelirken, yapraklarından arındırılmış gül 'korkulacak her şey var' anlamına gelir. (Goody, 1993: 237,238)

Latour'un *Çiçeklerin Dili* (Le Langage des Fleurs) kitabı çeşitli formatlarda yayımlanmıştır. Bu yayın, özellikle Fransa, İngiltere ve Amerika'da, ayrıca Belçika, Almanya ve diğer Avrupa ülkeleri ile Güney Amerika'da yayıncılık sektörünü canlandırmıştır. Bu ülkelerdeki yayıncılar on dokuzuncu yüzyıl boyunca çiçeklerin dili kitaplarının çok sayıda baskısını yapmıştır.

Şekil 3.1.1 Charlotte de Latour, *Çiçeklerin dili* (Le Langage des Fleurs), 1819

Çiçeklerin dili 1820'lerde İngiltere'ye ulaşmıştır. Saunders ve Otley 1825 yılında Henry Phillips'in *Çiçek Amblemleri* (Floral Emblems) adlı kitabını, 1834 yılında ise Frederic Shoberl'in *Açıklamalı Şiirlerle Çiçeklerin Dili* (The Language of Flowers; With Illustrative Poetry) adlı kitabını yayınlamıştır.

Şekil 3.1.2 Henry Phillips, *Çiçek amblemleri* (Floral emblems), 1825

Şekil 3.1.3 Frederic Shoberl, Açıklamalı şiirlerle çiçeklerin dili (The language of flowers; with illustrative poetry), 1834

Çiçek dili kitaplarının en bilinenlerinden biri Kate Greenaway'in resimlediği *Çiçeklerin Dili* (The Language of Flowers) kitabıdır. İlk olarak 1884 yılında basılan bu kitap günümüzde de yeniden basılmaya devam etmektedir (Loy, 2001).

Yazarlar ve editörler birbirlerinin listelerini kopyaladıkları için Fransız, İngiliz ve Amerikan sözcük dağarcığı arasında belirli bir uyum bulunmaktadır. Dolayısıyla çiçek sözlüklerinin çoğu Latour'un *Çiçeklerin Dili*'nin (Le Langage des Fleurs) doğrudan ya da dolaylı kopyalarıdır. Ancak çiçeklerin tek bir tutarlı anlam kümesi yoktur, anlamlar, başvuru sözlüğe göre değişiklik gösterebilir.

Ayrıca İngiliz diline çevrilen ya da uyarlanan bu türde eserlere erkek editörler tarafından uygulanan ahlakçı, eril ve didaktik bir düzenleme de söz konusudur; bazı anlamlar İngiliz idealleri ve ahlaki değerlerine uygun bir şekilde arındırılmış, muhafazakâr bir eğilim yaratılmıştır. "Catherine Donzel'in belirttiği gibi, "ahlaki erdem Britanya'yı etkisi altına aldığından, İngilizce kitaplarda şok edici olabilecek her şey çıkarıldı: *Bambul otu* (heliotropium) bundan böyle "coşku, seni seviyorum" yerine "bağlılığı" sembolize ediyordu ki bu açıkça kabul edilemezdi!" (Stewart, 2024: 68)

Her bir çiçeğin farklı, ayrıntılı anlamları ve çağrışımları vardır. Çiçek hediye etmek romantik ya da duygusal eylemler olarak önem taşımaktadır ve özenle seçilen çiçekler tek kelime etmeden bireysel, içten mesajlar iletebilmektedir. Dönemin yazarları, farklı çiçek türlerinin kendine özgü anlamlarını bolca detaylandırmış ve her bir türle ilişkilendirilen anlamlara duyulan ilgi, çok sayıda basılı çiçek sözlüğü ve çiçek dili kitabında kendini göstermiştir. Floriyografinin kodları ve çiçeklerin belirli, dolaylı ve kodlanmış anlamlar üstlenme biçimleri, dönemin birçok sanat eseri ve tasarımında gösterilmiştir.

"Özellikle kadınlara yönelik olarak pazarlanan kitaplar, başlangıçta aşk entrikalarını yönetme aracı olarak kullanılmalarının yanı sıra, sosyal statü ve dişilik performansını simgeleyen öğeler olarak tanıtıldı. Beverly Seaton'ın özetlediği gibi, "çiçeklerin dili en iyi şekilde, çoğu bir aşk ilişkisinin yürütülmesiyle ilgili olan çiçek isimleri ve ilişkili anlamlarının bir listesi olarak tanımlanır". Bu sözlüklerde çiçeklere insani hisler ve duygular atfedilmiştir" (Stewart, 2024: 61).

Şekil 3.1.4 Robert Tyas, *Çiçeklerin dili: ya da düşüncelerin, duyguların ve hislerin bitkisel sembolleri* (The language of flowers: or, Floral emblems of thoughts, feelings, and sentiments) kitabından bir illüstrasyon, 1869

Şekil 3.1.5 Martin Johnson Heade, *Bağlılık çiçekleri ile Viktorya dönemi vazosu*, 1871-1880

Örneğin, Robert Tyas'ın *Çiçeklerin dili: ya da düşüncelerin, duyguların ve hislerin bitkisel sembolleri* (The language of flowers: or, Floral emblems of thoughts, feelings, and sentiments) (1869) adlı kitabında yer alan “yosun gülü, tatlı kokulu menekşe ve beyaz yaseminden oluşan bir buket”i gösteren resimleme “alçakgönüllülüğünüz ve sevecenliğiniz bana en sıcak sevgiyle ilham veriyor” anlamını taşımaktadır (Şekil 3.1.4) (Manty, 2021).

Birinden böyle bir buket almak, o kişinin sizin alçakgönüllülüğünüze ve sevecenliğinize hayran olduğu anlamına gelmektedir.

Benzer şekilde, Martin Johnson Heade'in *Bağlılık Çiçekleri ile Viktorya Dönemi Vazosu* resminde (Şekil 3.1.5), güzellik, nezaket, tatlılık, mutluluk, sadakat ve sevgiyi simgeleyen bir çift pembe çay gülü, vadi zambağı, bambul otu ve yasemin yaprakları resmedilmiştir.

“Birine yaratıcı zekâsına hayran olduğunuzu söylemek ve hedeflerinde başarılar dilemek istiyorsanız, gülhatmi, acı bakla, beyaz funda ve çingene karanfilinden oluşan bir aranjman gönderirdiniz. Yaban çiçeği ‘nezaket’, biberiye ‘hatırlama’ ve şakayık ‘utangaçlık’ anlamına geliyordu. Geceleri ya da dokunulduğunda yaprakları kapanan mimoza ise iffeti temsil ediyordu. Bazı bitkiler ise olumsuz mesajlar vermek için kullanılırdı: Aloe ‘acılık’, nar ‘kibir’ ve orman gülleri ‘tehlike’ anlamına geliyordu. Eğer birisi hezaren, ortanca, zakkum, fesleğen ve gazelboynuzundan oluşan bir aranjman aldıysa, bu onların kalpsiz olduklarını ve dikkat etmeleri gerektiğini belirten daha olumsuz bir mesaj anlamına geliyordu. Mersin sevgiyi simgeleyebilirdi, ancak ayçiçeği (sahte zenginlik) ile birlikte gönderilirse, sevginizin sahte olduğu ve itiraf etmeye değmeyeceği mesajı verilir. Çiçek göndermek ve almak aynı zamanda talipleri çekmenin ya da reddetmenin bir yoluydu. Bir erkek bir kadına ‘tercihi’ olduğunu göstermek için elma çiçeği ya da bir gül göndererek bağlılığını ilan ederse, kadın da bir birlikteliğe ilgi duyduğunu belirtmek için kamış ya da böyle bir fikri reddettiğini ifade etmek için sarı bir karanfil göndererek karşılık verebilirdi” (Manty, 2021).

Çiçeklerin diliyle ilgili olarak Viktorya dönemi sanatının incelenmesi, çeşitli çiçek türlerinin sembolik niteliklerine, romantizm ve ilişkilerle ilgili önemlerine yönelik halkın popüler ilgisini vurgulamaktadır.

Viktorya dönemi sanatçıları çeşitli ortamlarda çiçek dilinin önemli kültürel, duygusal ve estetik etkilerini canlandırmış ve çiçekleri karmaşık, duygusal anlamların ve kodların habercileri olarak nitelendiren görsel kompozisyonlar kullanmışlardır. Çiçek motifleri, çiçek dilinin temsilleri ya da yorumları olarak ev içi, kadınsı bir bağlamda çiçeklere kodlanmış, kişisel ve özel roller yüklemiştir. Sanatçılar, sanat eleştirmenleri ve yazarlar genel olarak botanik *sembolik dile* ilgi duymuş ve Viktorya dönemi İngiltere’inde sanat, edebiyat, tasarım, botanik ve dil alanlarını ilişkilendiren çeşitli disiplinler arası yorumlarda egzotik, nadir ve gizemli olanın etkisi görülmüştür.

Şekil 3.1.6 Viktorya döneminde muhtemelen yas için kullanılan çeşitli balmumu çiçek düzenlemeleri

“Araştırmalar, çiçeklerin dili kitaplarının sınıflar, cinsiyetler ve meslekler arasında çekiciliğe sahip olduğunu; gelişen bir aşk ilişkisi kadar yaşamın sonunu anmak için de hediye edildiklerini ve tomurcuklanan romantizm kadar aile ilişkilerini ve arkadaşlıkları pekiştirmede önemli olduklarını ortaya koymaktadır. Bu iddialar, bu türün ne kadar yaygın bir kültürel fenomen olduğunu yeniden vurgularken, etkisini ve mirasını okumak ve gözden geçirmek için yeni yollar da açmaktadır” (Stewart, 2024: 62).

3. 2 Floriyografi ve Kadın İmajı

Floriyografi, kadın imajıyla sıkı bir şekilde ilişkilendirilmiştir. Çiçeklerin dili aracılığıyla duyguların ve düşüncelerin ifade edilmesi durumu, kadınların duygusal ve hassas olduğu fikrine hizmet etmektedir. Ayrıca, çiçeklerin güzellik, zarafet ve saflık gibi nitelikleri ile kadınların da toplumda benzer şekilde olması gerektiği mesajını da iletmiştir. Sıklıkla söz erkekle özdeşleştirilirken, *çiçekler* de kadın ile, hassasiyet, doğa ve evcimenlik ile ilişkilendirilmiştir.

“Ancak Viktorya dönemi yazarları çiçeklerin Oryantalist kullanımını aile içi dil alışverişiyle birleştirdiğinde bu tür çağrışımlar karmaşıklaşır. Yazarlar Viktorya dönemi romanını Oryantalist unsurlarla canlandırır, ancak bu süreçte sembolik ekonomide ve yüzyıl ortası toplumsal cinsiyet retoriklerinde saf, tanrısal ve ayrılmaz bir şekilde kadınsı kabul edilen bir alanı ihlal ederler. Bir çiçek demetinin içindeki eril bir not doğal değildir ve sembolik olarak yetkisizdir; William Blake’in “Hasta Gül” (1794) adlı eserindeki görünmez solucanın gülün kıpkırmızı neşesine girip onu yok etmesini anımsatır. Bu tür tasvirler aynı zamanda eril entelektüel egemenliğe de meydan okur. Heyecanlandırma güçlerine rağmen, anlatı kurgusunda çiçek demetlerinin içine gizlenmiş yazılı notlar nadiren görevlerinde başarılı olurlar; çoğu durumda ele geçirilirler ya da istenmeyen, beklenmedik amaçlara hizmet ederler” (Engelhardt, 2016: 345).

Şekil 3.2.1 William Blake, Hasta Gül, 1794

Şekil 3.2.2 George Dunlop Leslie, Çiçeklerin dili, 1885

Şekil 3.2.3 Edwin Long, İmparatorluğumuzun kızları, İngiltere: Çuha çiçeği, 1887

George Dunlop Leslie'nin *Çiçeklerin Dili* (Şekil 3.2.2) adlı eserinde, on dokuzuncu yüzyılın son yıllarında çiçek sembolizminin geleneklerine kayıtsız görünen genç bir kadının karakterizasyonu dikkate değerdir. Söz konusu Viktorya dönemi olduğundan resim sanatı bağlamında Pre-Raphaelist sanatçıların üretimlerine de odaklanmak gerekmektedir. Pre-Raphaelitler, botanikçilerin yaptığı gibi çiçekleri incelemişler ve resimlerinde uyguladıkları şifreli bir sembolizm yaratmışlardır; nergis, gül, papatya, gelincik, menekşe ve elma çiçekleri gibi pek çok çiçek belirli bir sembolizmi yansıtmaktadır (King, 2021). Örneğin Edwin Long'un, *İmparatorluğumuzun kızları, İngiltere: Çuha çiçeği*, resminde (Şekil 3.2.3) çuha çiçeği; gençlik, yenilenme ve iyimserlik anlamındadır.

Şekil 3.2.4 Dante Gabriel Rossetti, Blazifiore (Kardelen), 1873

Şekil 3.2.5 Carlo Perugini, Katey Perugini'nin portresi, 1874

Viktorya dönemi floriyografisinde kardelen, umut ve saflığın sembolüdür, Dante Gabriel Rossetti de Blazifiore (Şekil 3.2.4) resminde kardeleni bu anlamda kullanmış olmalıdır, ancak bu çiçekler mezarlıklara dikilmeye başlanınca uğursuz sayılarak ölüm çiçeği olarak da adlandırılmaya başlanmıştır. Pre-Raphaelistler ile ilişkili bir sanatçı olan Carlo Perugini'nin 1874 yılında yaptığı eşi Katey'nin portresinde (Şekil 3.2.5) başlığa bir gül ve yakaya da unutmama beni çiçeği eklediği görülmektedir. Floriyografiye göre pembe gül, hayranlık duygusu ve hassas bir aşk, unutmama beni çiçeği de gerçek aşk ve beni unutmama anlamına gelmektedir. Portrede sanatçı, eşine olan sevgisini, çiçekleri ve anlamlarını kompozisyona dâhil ederek göstermektedir.

Kadınları çiçeklerle ve doğayla ilişkilendiren uzun gelenek, içerdiği sosyal ve kültürel değerlerin dikkatle ele alınmasını gerektirmektedir. Kadın cinselliği ve ahlakı, eril niteliklerin sahip olmadığı bir şekilde çiçek metaforlarıyla donatılmıştır (Dyson, 2003:2).

Şekil 3.2.6 Ford Madox Brown, İyileşmekte olan (Sanatçının eşinin portresi), 1872

Şekil 3.2.7 Anthony Frederick Augustus Sandys, Aşkın gölgesi, 1867

Ford Madox Brown'ın, İyileşmekte olan (Sanatçının eşinin portresi) resminde (Şekil 3.2.6), hasta kadının elindeki hercai menekşeler, fısıldanan sevgi ve sadakat mesajları, âşıkların birbiriyle ilgili düşünceleri anlamı taşımaktadır. Anthony Frederick Augustus Sandys'in Aşkın Gölgesi isimli resminde ise (Şekil 3.2.7) kaşlarını çatmış, çiçeklerin saplarını dişleriyle koparan

kadın figürü voyöristik bir bakışla aktarılmıştır. Kadının ısırdığı mavi menekşe ve bambul otu, çiçeklerin diline göre arzuyu, aşk ile bağlı olmayı simgeler.

Şekil 3.2.8 Sir John Everett Millais, Nedime, 1851

Şekil 3.2.9 Sir John Everett Millais, Menekşenin mesajı, 1854

Millais'in evlilik sembolleriyle dolu Nedime resminde ise (Şekil 3.2.8), kadının göğsünde evliliğin ve saflığın sembolü olan portakal çiçeği görülmektedir. Millais'in bir diğer resminde (Şekil 3.2.9) genç bir kadının, içinde mor menekşeler bulunan bir mektubu açtığı görülmektedir. Menekşeler, floriyografiye göre alçakgönüllülük ve sadakati simgelemektedir, dolayısıyla bu mektubun bir aşk mektubu olduğundan söz edilebilir.

“Edebi tahayyülde çiçekler kadınlarla, kadınsılıkla, evle ve romantizmle özdeşleştirilir. Bu sıfatla çiçekler, kadınlara yalnızca güzelleşme amacıyla değil, aynı zamanda zevk ve erkeklerin oyunlarına müdahil olma aracı olarak da hizmet eder” (Engelhardt, 2016:359).

4. SONUÇ

Floriyografi üzerine yapılan araştırma sonucunda, floriyografinin insan deneyiminin çeşitli alanlarına uygulanabilecek esnek bir sistem olma potansiyeline sahip olduğunu ve toplumsal iletişimde önemli bir etkiye sahip olduğu ortaya konmaktadır. Bu sistemin, insan ilişkilerinde gerçek bir bağ kurulmasını kolaylaştırma kapasitesine sahip olmasıyla birlikte, dilin metalaştırılmasının kişisel duyguların önemsizleştirilmesi veya yadsınmasıyla sonuçlanma riski olduğu da görülmektedir. Zira bu türün dolaşımı ve popüleritesi, duyguları ve hisleri pazarladığı görülen bir meta kültürü tarafından mümkün kılınmıştır. Hediye kitaplar alanında, çiçek antolojileri sadece estetik cazibeleri için değil, aynı zamanda sadece estetiğin ötesinde hizmet ettikleri sayısız amaç için de sıklıkla övülür. Bu koleksiyonlar zenginlik ve saygınlık yansıtmak, romantik ilgileri cezbetmek ve hatta evlilik düzenlemelerini kolaylaştırmak için kullanılmıştır. Çiçeklerin dili kitapları, hem çiçekleri hem de duyguları metalaştırarak, ataerkillik ve kapitalizmin yinelenen döngüsünü pekiştirecek şekilde pazarlanmıştır. Bu döngü, çiçeklerin dilini kadınları ve doğayı değiş tokuş etmenin bir aracı olarak konumlandırmakta ve böylece toplumsal cinsiyet ve sınıfla ilgili kalıp yargıları sürdürmektedir.

Günümüzde de aynı durum mevcuttur, çiçeklerin duygusal mesajları son derece doğrudan bir biçimde iletmek için yarı-edebi bir sıfatla donatılması tüketim kültürünün önemli bir olgusudur.

Bu çiçekler hediyelik olarak sunulduklarında, hediye veren ve alan arasında belirli, hislere dayalı bir ilişkinin tanımlanmasına katkıda bulunurlar.

Sonuç olarak, floriyografi sisteminin, toplumsal cinsiyet ayrımını derinleştirmeden çiçekler aracılığıyla duygusal ifadenin ayrımlarına dair yeni kavrayışlar sunarak incelenmesi gereken kültürel bir olgu olarak görülmesi önerilmektedir.

5. KAYNAKLAR

- Design & Dash. (2024, 26 Ocak). About floriography & The Victorian language of flowers. <https://designdash.com/2024/01/26/all-about-floriography-and-the-victorian-language-of-flowers/> (03.11.2024)
- Dyson, J. (2003). Botanical Illustration or Flower Painting Sexuality, Violence and Social Discourse. *Colloquy* 7.
- Engelhardt, M. (2016). Victorian Sélams and Talking Bouquets: Phallic Invasion of the Feminine/Floral Order. *Tulsa Studies in Women's Literature*, 35(2), 343–363. <http://www.jstor.org/stable/44785089> (03.11.2024).
- FloraQueen. (t.y.). Le langage des fleurs à l'époque victorienne: Comment ils encodaient leurs messages dans les bouquets. https://www.floraqueen.com/fr/blog/le-langage-des-fleurs-a-lepoque-victorienne-comment-ils-encodaient-leurs-messages-dans-les-bouquets?srsId=AfmBOorEjGfotKk9x8Afe7XMivKAhera3aw1P0EPvPztIaLZXJYb_DQQ (03.11.2024)
- Goody, J. (1990). The secret language of flowers. *The Yale Journal of Criticism*, 3(2), 133, New Haven, Conn.
- Goody, J. (1993). *The culture of flowers*. Cambridge University Press.
- King, E. (2021, 16 Haziran). A Closer Look: The language of flowers. https://dickensmuseum.com/blogs/charles-dickens-museum/a-closer-look-the-language-of-flowers?srsId=AfmBOopA4RtXnzGxb7kXd7wc2-0Zl2zA1ZvIQQVOeiSSggiVeWuxa7XY_ (03.11.2024)
- Loy, S. (2001). Flowers, the Angels' Alphabet. CSL Press. (<https://www.literarycalligraphy.com/books/history.html> (04.11.2024).
- Manty, K. (2021, 20 Temmuz). Victorians Used Flowers to Send Secret Messages. <https://www.antiquetrader.com/features/victorians-used-flowers-to-send-secret-messages> (03.11.2024).
- Montagu, M.W. (2012). *The Turkish Embassy Letters*. Broadview Editions.
- Shoberl, F. (1843). *The language of flowers with illustrative poetry : to which is now first added the calendar of flowers*. Lea and Blanchard.
- Stewart, J. (2024). An electric telegraph of the heart: a community of feeling in the Victorian language of flowers. *Romance, Revolution and Reform* 6. <https://eprints.bbk.ac.uk/id/eprint/53452> (02.11.2024).
- Stott, R. (2016, 15 Ağustos). How Flower-Obsessed Victorians Encoded Messages in Bouquets. <https://www.atlasobscura.com/articles/how-flowerobsessed-victorians-encoded-messages-in-bouquets> (02.11.2024)

World History Commons. (t.y.). Long Teaching Module: Women in the Early Modern World, 1500-1800 <https://worldhistorycommons.org/long-teaching-module-women-early-modern-world-1500-1800> (02.11.2024).

GÖRSEL KAYNAKLAR

Şekil 2.1 Foliot, F. (2020, 20-22 Ocak). L'Exaltation de la fleur. *Commons: Wikimedia France*. https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/7/7a/Fran%C3%A7oise_Foliot_-_Cor%C3%A9e_et_Demeter.jpg (03.11.2024).

Şekil 2.2 Feel The Art. (t.y.). Die Jungfrau und das Kind mit den Heiligen Hieronymus und Nikolaus von Tolentino. <https://app.fta.art/de/artwork/da1be960509cce822dbbc90aa583fa34a5f311a6> (13.11.2024).

Şekil 2.3 Wikiart. (2023, 12 Mayıs). Vanitas Still life, Maria van Oosterwijck. <https://www.wikiart.org/en/maria-van-oosterwijck/vanitas-still-life-1668> (13.11.2024).

Şekil 3.1 Online Müzayede (2024, 12 Haziran). Aubry de la Motraye – Voyages du Sr. A. de la Motraye, en Europe, Asie & Afrique. <https://www.onlinemuzayede.com/urun/5153113/aubry-de-la-motraye-voyages-du-sr-a-de-la-motraye-en-europe-asie-afrique> (13.11.2024).

Şekil 3.2 Montagu, M.W. (1887). The letters and Works of Lady Mary Wortley Montagu. Volume 1. World History Commons içinde. <https://worldhistorycommons.org/letters-lady-mary-wortley-montagu> (13.11.2024).

Şekil 3.1.1 Charles Russell Rare Books (t.y.) <https://www.russellrarebooks.com/item/6945/latour-charlotte-de-bessa-pancrace/le-langage-des-fleurs> (03.11.2024).

Şekil 3.1.2 Phillips, H. (1825). *Floral emblems*. Saunders and Otley.

Şekil 3.1.3 Shoberl, F. (1843). *The language of flowers with illustrative poetry : to which is now first added the calendar of flowers*. Lea and Blanchard.

Şekil 3.1.4 Manty, K. (2021, 20 Temmuz). Victorians Used Flowers to Send Secret Messages. <https://www.antiquetrader.com/features/victorians-used-flowers-to-send-secret-messages> (03.11.2024).

Şekil 3.1.5 Artsy (t.y.). Martin Johnson Heade Victorian vase with flowers of devotion, about 1871-80. <https://www.artsy.net/artwork/martin-johnson-heade-victorian-vase-with-flowers-of-devotion> (02.11.2024).

Şekil 3.1.6 Invaluable. (t.y.). Floriography: The secret language of Victorian florals. <https://www.invaluable.com/blog/floriography/?srsltid=AfmBOopnR4gEzfaOhoXGfiXxJgG-nNn5mISJj7VoOD8W9u6Q4vuWD7sa> (02.11.2024).

Şekil 3.2.1 Eaves, M., Essick, R.N., Viscomi, J. (2003). The sick rose, Object 44 (Bentley 39, Erdman 39, Keynes 39), 11.1 x 6.8 cm *The William Blake Archive*. <https://www.blakearchive.org/copy/songsie.b?descId=songsie.b.illbk.44> (13.11.2024)

Şekil 3.2.2 ArtUK. (t.y.). The language of flowers George Dunlop Leslie (1835-1921) *Manchester Art Gallery*. <https://artuk.org/discover/artworks/the-language-of-flowers-204894> (02.11.2024).

Şekil 3.2.3 YCBA. (t.y.) Edwin Long, 1829-1891, The daughters of our Empire. England: The primrose, 1887. <https://collections.britishart.yale.edu/catalog/tms:12021> (13.11.2024).

- Şekil 3.2.4** Bridgeman Art Library. (t.y.) Blanzifiore.
<https://www.rossettiarchive.org/docs/s227.rap.html> (02.11.2024).
- Şekil 3.2.5** ArtUK. (t.y.) Katie Perugini, née Dickens (1839-1929) Charles Edward Perugini (1839-1918) Charles Dickens Museum. <https://artuk.org/discover/artworks/katie-perugini-nee-dickens-18391929-191231> (02.11.2024).
- Şekil 3.2.6** The MET. (t.y.). The Convalescent (A portrait of the Artist's wife). <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/340945> (02.11.2024).
- Şekil 3.2.7** Sotheby's. (t.y.). 19th century paintings / Lot 69. <https://www.sothebys.com/en/auctions/ecatalogue/2011/19th-century-paintings-n08738/lot.69.html> (03.11.2024).
- Şekil 3.2.8** ArtUK. (t.y.) The Bridesmaid. John Everett Millais (1829-1896) *The Fitzwilliam Museum* <https://artuk.org/discover/artworks/the-bridesmaid-4901> (02.11.2024).
- Şekil 3.2.9** Arthive (t.y.). Violet a message. Sir John Everett Millais, 1854, 25.4×19.7 cm https://arthive.com/sl/johneverettmillais/works/538479~Violet_a_message (13.11.2024).

DIGITAL ARCHITECTURE FROM 1989 TO THE PRESENT: BIBLIOMETRIC
ANALYSIS OF ACADEMIC PUBLICATIONS

1989'DAN GÜNÜMÜZE DİJİTAL MİMARLIK: AKADEMİK YAYINLARIN
BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

İLHAMİ AY^{1*}, MURAT DAL²

¹Öğretim Görevlisi, Hakkâri Üniversitesi, Çölemerik Meslek Yüksekokulu,

0000-0002-3506-3234

²Prof. Dr., Munzur Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi,

0000-0001-5330-1868

Özet

Dijital mimarlık, teknolojik yeniliklerin mimarlık disiplinine entegre edilmesiyle ortaya çıkan bir alan olarak, mimari tasarım süreçlerinin dijital araçlarla yeniden tanımlanmasını sağlamaktadır. Dijital teknolojilerin hızlı gelişimi ile birlikte, bilgisayar destekli tasarım (CAD), modelleme ve simülasyon gibi araçlar, geleneksel mimarlık anlayışına yeni boyutlar kazandırmıştır. Bu bağlamda, dijital mimarlık yalnızca yapıların tasarımında değil, aynı zamanda yapıların üretimi, performans analizi ve sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle yapay zeka, nesnelerin interneti ve ileri düzey üretim teknolojilerinin entegrasyonu, dijital mimarlık alanını daha da dinamik hale getirmiştir. Bu çalışmada, dijital mimarlık alanındaki akademik araştırmaların kapsamlı bir bibliyometrik analizi yapılmaktadır. Web of Science veri tabanında “digital architecture” anahtar kelimesi kullanılarak gelişmiş arama motorunda yapılan tarama sonucunda, 407’si makale olmak üzere toplam 777 akademik çalışma tespit edilmiştir. Yayınların yıllara göre incelenmesi, 2000 yılından itibaren yayın sayısında yavaş fakat sürekli bir artış olduğunu göstermektedir. Bu artış, yalnızca yayın sayısında değil, aynı zamanda bu alanda yapılan çalışmaların aldığı atıf sayılarında da gözlemlenmektedir. Dijital mimarlık alanının akademik literatürde giderek daha fazla ilgi görmesi, disiplinin gelişen teknolojiyle paralel bir ilerleme kaydettiğini ve akademik çevrede giderek daha fazla kabul gördüğünü ortaya koymaktadır. Analiz edilen makalelerin dil dağılımı incelendiğinde, 392 makalenin İngilizce olarak yazıldığı ve İngilizce dışındaki İspanyolca, Çince, Fransızca, İtalyanca, Rusça ve Türkçe gibi farklı dillerde de yayınlar olduğu tespit edilmiştir. Anahtar kelime analizi ise araştırmaların “digital architecture”, “field programmable gate array” ve “artificial intelligence” gibi konular üzerinde yoğunlaştığını göstermektedir. Bu bağlamda, çalışma, dijital mimarlık alanındaki akademik yayınların eğilimlerini, disiplinler arası etkileşimlerini ve odaklanılan konuları kapsamlı bir şekilde değerlendirerek, alandaki güncel gelişmelere ve araştırma boşluklarına ışık tutmayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: dijital mimarlık, yapay zeka, bibliyometrik analiz, VOSviewer

Abstract

Digital architecture, as a field that emerged with the integration of technological innovations into the discipline of architecture, enables the redefinition of architectural design processes with digital tools.

With the rapid development of digital technologies, tools such as computer-aided design (CAD), modelling and simulation have brought new dimensions to the traditional understanding of architecture. In this context, digital architecture plays an important role not only in the design of buildings, but also in the production, performance analysis and evaluation of buildings in terms of sustainability. Especially the integration of artificial intelligence, internet of things and advanced manufacturing technologies has made the field of digital architecture even more dynamic. In this study, a comprehensive bibliometric analysis of academic research in the field of digital architecture is carried out. A total of 777 academic studies, 407 of which are articles, were identified as a result of the search in the advanced search engine using the keyword 'digital architecture' in the Web of Science database. Analysing the publications by years shows that there has been a slow but continuous increase in the number of publications since 2000. This increase is observed not only in the number of publications but also in the number of citations received by the studies in this field. The fact that the field of digital architecture is attracting more and more attention in the academic literature reveals that the discipline has made progress in parallel with the developing technology and is increasingly accepted in the academic environment. When the language distribution of the analysed articles was examined, it was found that 392 articles were written in English and there were publications in languages other than English such as Spanish, Chinese, French, Italian, Russian, Russian and Turkish. The keyword analysis shows that the research focuses on topics such as 'digital architecture', 'field programmable gate array' and 'artificial intelligence'. In this context, the study aims to shed light on current developments and research gaps in the field by comprehensively evaluating the trends, interdisciplinary interactions and focussed topics of academic publications in the field of digital architecture.

Keywords: digital architecture, artificial intelligence, bibliometric analysis, VOSviewer

1. GİRİŞ

Dijital mimarlık, mimarlık disiplininin dijital teknolojilerle entegrasyonunu ifade eden bir alan olup, mimari tasarım, planlama ve uygulama süreçlerini dönüştürmektedir. 1960'lı yıllarda başlayan dijitalleşme süreci, mimarlıkta yenilikçi ve özgün mekanların üretilmesine olanak tanımış, bu bağlamda bilgisayar destekli tasarım (CAD) yazılımları ve üç boyutlu modelleme teknikleri gibi araçların benimsenmesiyle önemli bir ivme kazanmıştır (Buntrock, 2006).

1960'larda ortaya çıkan dijital mimarlık araçları sayesinde mimari mekân dijitalleşmiş ve özellikle son on yılda sanal ortamlarda görünür hale gelmiştir. Artık mimari mekân, somut ve kalıcı bir varlık olarak algılanmamakta; bunun yerine veri ağları ile farklı mimari sistemler arasındaki gelişen iletişimin vazgeçilmez bir parçası olarak değerlendirilmektedir (Schroeder vd., 2001).

Dijitalleşme, başlangıçta yenilikçi ve alışılmadık mekanların üretilmesine olanak tanımıştır. Ancak dijital yöntemlerin gelişmesi ve mimarlar tarafından etkili bir şekilde kullanılması, zamanla fiziksel dünya koşullarında gerçekleştirilmesi mümkün olmayan mimari üretimlerin sanal ortamda var olduğu ve deneyimlenebildiği yeni bir temsil alanı olan "sanal mekân" kavramını ortaya çıkarmıştır (Pekince, 2024).

Baykan (2002)'a göre, sanal kavramı, gerçek olmamakla birlikte etkisi ve gücüyle gerçek gibi algılanabilen unsurları tanımlar. Mimarlık, bilgisayar ortamında üretilen ve deneyimlenen mekanları ifade etmek için "sanal" terimini kullanmaktadır. Sanal mekân, fiziksel bir varlığa sahip olmayan, dijital ortamda oluşturulmuş kurgusal mekanlardır. Bu mekanlar genellikle CAD araçları, sanal gerçeklik (VR), artırılmış gerçeklik (AR) ve yapay zekâ teknolojileri kullanılarak oluşturulmaktadır.

Sanal mekânlar, fiziksel mekânlara göre sınırsız büyüklüğe sahip olup, bütçe, maliyet, iklim koşulları, yer çekimi ve strüktürel gereklilikler gibi kısıtlamalardan bağımsız bir ortam sunarak mimarlara geniş bir tasarım özgürlüğü sağlamaktadır.

Dijital mimarlık, tasarım sürecinin her aşamasında yenilikçi yöntemler ve araçlar kullanarak, mimarların tasarımda daha fazla özgürlük ve esneklik elde etmelerini sağlamaktadır. Bu bağlamda, mimarlar sınırsız büyüklükte mekanlar tasarlayabilmekte, maliyet, yer çekimi, iklim koşulları ve strüktürel gereklilikler gibi fiziksel dünyaya ait kısıtlamalardan bağımsız bir çalışma ortamı bulabilmektedir (Marcos vd., 2024). Dolayısıyla, dijital mimarlık yalnızca bir tasarım aracı değil, aynı zamanda mimari deneyimi zenginleştiren ve genişleten bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir.

2. YÖNTEM

Bibliyometrik analiz, geçmişten günümüze yayımlanmış akademik makaleleri sistematik bir biçimde incelemek ve tanımlamak amacıyla kullanılan nicel bir yöntemdir. Bu yöntem, araştırmacıların odaklandıkları alanlardaki akademik çalışmalarını değerlendirmelerine yardımcı olmaktadır. Bibliyometrik analiz, dijital veri tabanlarından elde edilen ikincil verileri kullanarak, nicel ve nesnel bir bakış açısıyla literatürü incelemektedir. Bu sayede, sistematik, şeffaf ve tekrarlanabilir bir inceleme süreci sunarak yapılan araştırmanın güvenilirliğini ve kalitesini artırma potansiyeli taşımaktadır (Burkut & Dal, 2023; Burkut & Köseoğlu, 2022)

Bu çalışmada, nicel bir araştırma yöntemi olarak bibliyometrik analiz yöntemi tercih edilmiştir. Ayrıca, bibliyometrik analiz, araştırmanın kalitesini belirleyen faktörleri ölçmek için etkili bir teknik olarak öne çıkmaktadır. Bu yöntem, araştırma konusuna dayalı güvenilir bir metodolojiye bağlı olup, ilgili veri tabanlarından elde edilen veri setlerini gerektirmektedir (Dal vd., 2023; Tekin vd., 2024b).

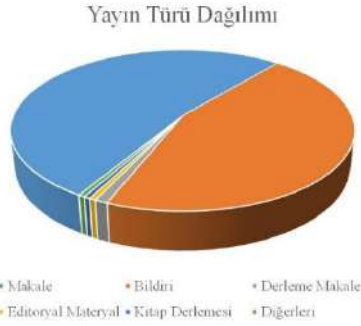
Elde edilen verilerin uygun görselleştirme yazılımı ile analiz edilmesi, bibliyometrik analiz sürecinde kritik bir öneme sahiptir. Akademisyenler tarafından yaygın olarak kullanılan güncel görselleştirme ve analiz yazılımları arasında CiteSpace, HistCite, Gephi, SciTool ve VOSviewer gibi araçlar öne çıkmaktadır. Bu kapsamda VOSviewer yazılım programı kullanılmıştır (Tekin vd., 2024a).

Bu çalışmada, dijital mimarlık literatürü geniş çaplı bir bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Araştırmanın temel amacı, dijital mimarlık alanındaki akademik yayınların genel yapısını, anahtar temalarını ve bu temalar arasındaki ilişkileri detaylı bir biçimde ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında, 04-11-2024 tarihinde Web of Science (WoS) veri tabanında "digital architecture" anahtar kelimesi kullanılarak yapılan taramada elde edilen 407 makale olmak üzere toplamda 777 akademik yayın tespit edilmiş ve bu akademik yayınlardan sadece makale grubu yayınların analizi gerçekleştirilmiştir. Bu analiz, yıllara göre dağılım, dil, yayın türleri ve anahtar kelimeler gibi çeşitli bibliyometrik özellikleri inceleyerek literatürdeki eğilimleri ve gelişim dinamiklerini anlamayı amaçlamaktadır (Burkut vd., 2025; Chen vd., 2010).

3. BULGULAR

Web of Science veri tabanında yapılan arama sonucunda elde edilen verilere göre toplamda 777 akademik çalışmaya rastlanmıştır. Bu akademik yayınların dağılımı Şekil 1'de gösterilmiştir. Akademik yayın türleri incelendiğinde bu çalışmaların büyük bir çoğunluğunun makale (407 adet) olduğu gözlemlenmiştir. Makale dışında bildiri (350 adet), derleme makale (8 adet), editoryal materyal (4 adet) gibi çalışmalar da bulunmaktadır.

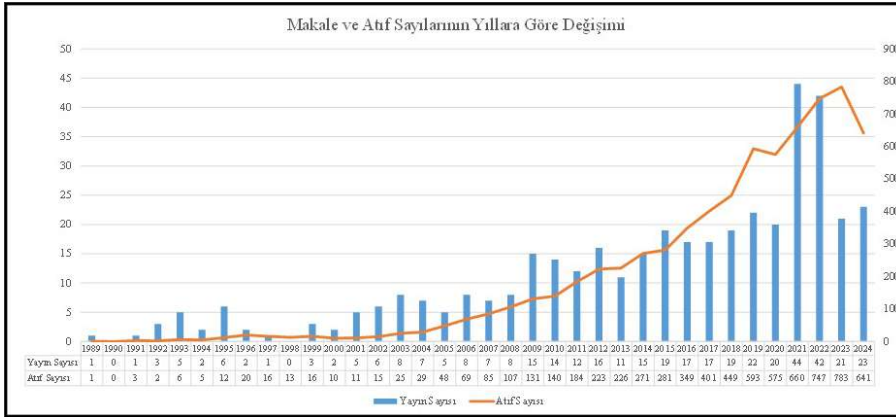
İlgili akademik çalışmaların yıllara göre dağılımı incelendiğinde ise ilk çalışmaların 1989 yılında kaleme alındığı tespit edilmiştir. İlk bildiri çalışması Duranton ve Mauduit (1989) tarafından kaleme alınan “A General-Purpose Digital Architecture For Neural Network Simulations” isimli çalışma iken; ilk makale ise Vandebout ve Miller (1989) tarafından kaleme alınan “A Digital Architecture Employing Stochasticism For The Simulation Of Hopfield Neural Nets” isimli çalışmadır.

Yayın Türü	Sayısı
Makale	407
Bildiri	350
Derleme Makale	8
Editoryal Materyal	4
Kitap Derlemesi	4
Diğerleri	4

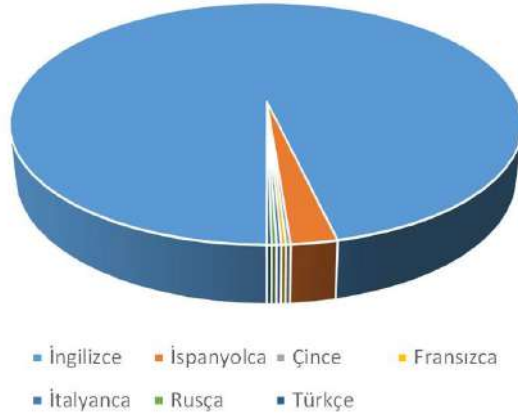
Şekil 1. Akademik yayınların türleri

Dijital mimarlık ile yazılan makale çalışmalarının yıllara göre dağılımları ve aldıkları atıf sayıları Şekil 2’te gösterilmiştir. Yıl bazında bakıldığında makalelerin dengeli bir artış olduğu tespit edilmiştir. En fazla yayın yapılan yıl ise 44 yayın ile 2021 yılıdır. Yayınların almış oldukları atıf sayıları incelendiğinde ise 2002 yılında itibaren artış eğiliminde olduğu ve en fazla atıf sayısının 783 atıf sayısı ile 2023 yılında olduğu söylenebilir.

Şekil 2. Makale ve atıf sayılarının yıllara göre dağılımı

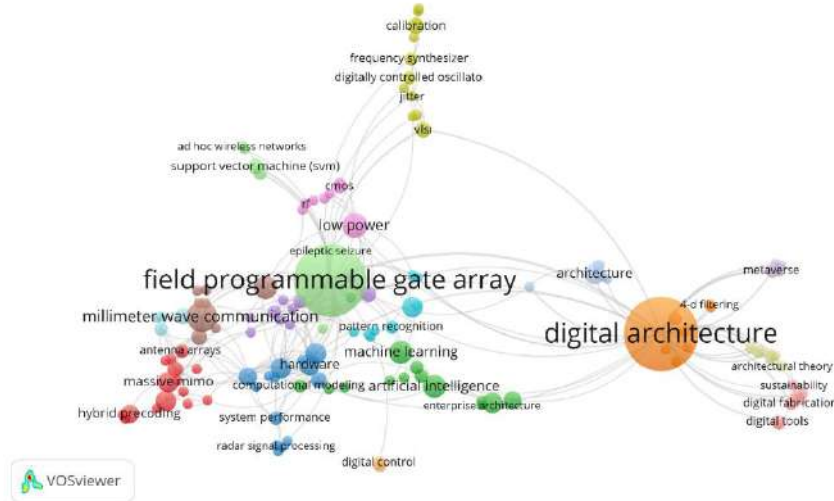
Dijital mimarlık konusu ile hazırlanan makalelerin dilleri incelendiğinde ise büyük bir çoğunluğunun İngilizce (392 adet) olduğu görülmüştür. Bu durum, İngilizce’nin akademik alanda evrensel bir iletişim dili olarak kullanılmasının yanı sıra, küresel bilgi paylaşımında bu dilin baskın rolünü de vurgulamaktadır. İngilizce dilinin yanı sıra İspanyolca (10 adet), Çince, Fransızca, İtalyanca, Rusça ve Türkçe (1er adet) dillerinde yazılmış makalelerin de olduğu görülmüştür. Bu dağılım, özellikle yerel dillerde dijital mimarlık konusundaki bilgi üretim ve paylaşımının artırılmasının gerekliliğini işaret etmekte, sürdürülebilirlik tartışmalarının çok dilli ve daha kapsayıcı bir yapıya kavuşmasının önemini ortaya koymaktadır. Makalelerin dil dağılımları Şekil 3’te gösterilmiştir.

Makale Dili	Sayısı
İngilizce	392
İspanyolca	10
Çince	1
Fransızca	1
İtalyanca	1
Rusça	1
Türkçe	1

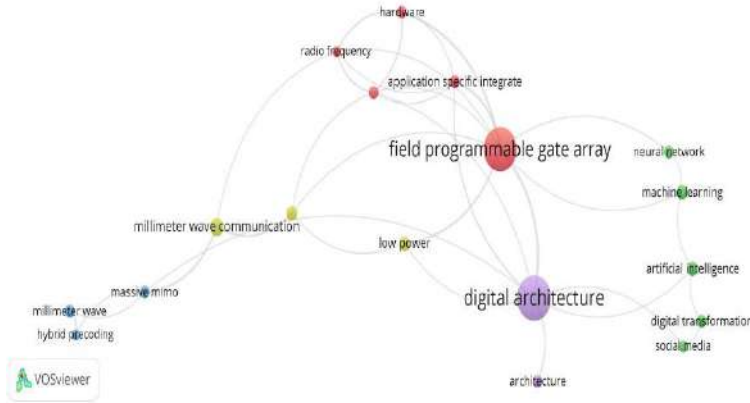
Şekil 3. Makalelerin dil dağılımı

Web of Science veri tabanında dijital mimarlık çalışma konusunun kavramsal yapısının ortaya konularak en etkili anahtar kelimeleri belirlemek ve alanın evrildiği konuları okuyucuya sunmak için Co-occurrence/Author keywords analizi yapılmıştır. Analize göre; makale yazarlarının kendi tercihleri doğrultusunda belirlediği anahtar kelimeler, makale başlıkları ve makale özetlerinde yer alan kelimelerden en az iki tanesinin farklı makale çalışmalarında tekrarlanması ile oluşan occurrences bağlantısı ile gerçekleştirilmiştir. Analiz kapsamında 407 makalede toplamda 1675 anahtar kelime tespit edilmiştir. Elde edilen bu anahtar kelimeler arasındaki birbiri ile aynı olan kelime grupları tek kelime altında toplamak amacıyla data cleaning işlemi yapılmıştır. Anahtar kelimenin en az iki kez kullanım şartı ile anahtar kelime sayısı 155'e indirgenmiştir. Elde edilen görsel haritalama Şekil 4'te gösterilmiştir.

Şekil 4. En etkin anahtar kavram ağ görselleştirmesi

Anahtar kelimelerin birbirleriyle ilişkilerini belirlemek için WOSviewer analiz programı tarafından en az 5 oluşum bağlantısına sahip anahtar kelimeler; 18 anahtar kelime ve 5 küme olarak haritalandırılmış ve Şekil 5'te gösterilmiştir.

Şekil 5. Birbiriyle ilişkili en etkin anahtar kavram ağ görselleştirilmesi

Kümelerin en etkin anahtar kelimeleri incelendiğinde; 1. kümede (kırmızı) 77 oluşum bağlantısı ile “*field programmable gate array*”; 2. kümede (yeşil) 7 oluşum bağlantısı ile “*machine learning*” ve “*artificial intelligence*”; 3. kümede (mavi) 5 oluşum bağlantısı ile “*millimeter wave*” ve “*massive mimo*”; 4. kümede (sarı) 11 oluşum bağlantısı ile “*millimeter wave communication*” ve 5. kümede (mor) 46 oluşum bağlantısı ile “*digital architecture*” anahtar kelimeleri öne çıktığı tespit edilmiştir.

Çalışmanın eş-oluşum gücü en yüksek 10 anahtar kelimesi Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Eş-oluşum sayısına göre en etkin 10 anahtar kelime

Anahtar Kavram	Eş-Oluşum	Toplam Bağlantı Gücü	Ortalama Yayın Yılı
Digital architecture	46	65	2017,07
Field programmable gate array	44	64	2015,34
Millimeter wave communication	11	19	2020,18
Low power	8	15	2016,00
Artificial intelligence	7	10	2021,14
Energy efficiency	7	13	2020,00
Machine learning	7	8	2019,29
Application specific integrated circuit	6	15	2021,67
Architecture	6	8	2016,50
Computer architecture	6	21	2022,33

Alanın anahtar kelimelerinin eş oluşum sıralaması incelendiğinde; Digital architecture anahtar kelimesi 46 eş-oluşum ile ilk sırada yer aldığı belirlenmiştir. Digital architecture anahtar kelimesini Field programmable gate array (44 eş-oluşum) ve Millimeter wave communication (11 eş-oluşum) anahtar kelimeleri takip etmektedir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışma, dijital mimarlık alanında yapılan akademik yayınların bibliyometrik analizini sunarak alandaki ana eğilimleri, önemli anahtar kelimeleri ve araştırma gündemini belirlemeyi amaçlamaktadır. Web of Science veri tabanından elde edilen veriler doğrultusunda gerçekleştirilen analiz, dijital mimarlık konusundaki literatürün yıllar içindeki evrimini ve güncel araştırma yönelimlerini kapsamlı bir şekilde ortaya koymuştur.

Araştırma sonuçlarına göre, dijital mimarlık alanında en yoğun kullanılan anahtar kelimeler “digital architecture,” “field programmable gate array” ve “millimeter wave communication” olarak öne çıkmaktadır. Bu anahtar kelimeler, dijital mimarlığın özellikle yenilikçi teknolojiler ve sanal ortamlar ile entegrasyonuna odaklandığını göstermektedir. “Digital architecture” anahtar kelimesinin 46 eş-oluşum ile en yüksek etkileşim değerine sahip olması, bu alanın geniş bir araştırma ilgi alanına sahip olduğunu ve dijitalleşmenin mimarlık üzerindeki etkilerinin kapsamlı bir şekilde incelendiğini ortaya koymaktadır.

Dijital mimarlık çalışmaları, büyük ölçüde İngilizce literatürde yoğunlaşmış olup, özellikle son yıllarda İngilizce dışındaki dillerde de yaygınlaşma eğilimi göstermektedir. Bu durum, alanın küresel ölçekte kabul görmesini sağlamakla birlikte, dijital mimarlık konusundaki bilgi üretiminin daha çok dilli bir yapı kazanmasının önemini de vurgulamaktadır. Ayrıca, dijital araçların sunduğu yeni tasarım olanakları, mimarlara sınırsız büyüklükte ve fiziksel kısıtlamalardan bağımsız mekanlar oluşturma fırsatı sunarak, mimarlık pratiğinin sınırlarını genişletmektedir.

Çalışmanın ortaya koyduğu veriler, dijital mimarlığın gelecekte nasıl şekillenebileceğine ve bu alanda yeni araştırma fırsatlarının hangi konular etrafında gelişeceğine dair öngörüler sunmaktadır. Özellikle “artificial intelligence” ve “machine learning” gibi teknolojilerle etkileşimin arttığı, enerji verimliliği ve düşük güç tüketimi gibi sürdürülebilirlik odaklı temaların önem kazandığı görülmektedir. Bu bağlamda, dijital mimarlık alanında yapılacak yeni çalışmalar, dijital teknolojilerin mimarlık disiplinine entegrasyonunu daha ileri seviyelere taşıyarak, sürdürülebilir ve yenilikçi tasarım yaklaşımlarını teşvik edebilir.

Sonuç olarak, bu çalışma dijital mimarlık alanındaki mevcut araştırma eğilimlerini, anahtar kelime analizi yoluyla detaylı bir biçimde ele almış ve gelecekteki araştırmalar için kapsamlı bir bilgi zemini sağlamıştır. Elde edilen bulgular, dijital mimarlığın mevcut durumu ve gelişim yönü hakkında değerli içgörüler sunarak, bu alanda ilerlemek isteyen araştırmacılara rehberlik edebilecek niteliktedir.

Yapılan çalışma için öneriler ise aşağıda sıralanmıştır:

- **Çok Disiplinli Araştırmaların Teşviki:** Dijital mimarlık, yalnızca mimarlıkla sınırlı kalmayan, aynı zamanda bilgisayar bilimi, yapay zeka, sanal ve artırılmış gerçeklik gibi alanlarla doğrudan ilişkili bir disiplindir. Gelecekteki çalışmalarda, bu alanlarda uzmanlaşmış araştırmacılarla iş birliği yapılarak çok disiplinli projeler geliştirilmesi önerilmektedir. Bu tür çalışmalar, dijital mimarlık konusundaki yenilikçi yaklaşımları çeşitlendirebilir ve teorik altyapıyı güçlendirebilir.
- **Yerel Dillerde Yayın Sayısının Artırılması:** Dijital mimarlık alanındaki literatürün büyük bir kısmının İngilizce olarak yayınlandığı görülmektedir. Alanın yerel dillerde de daha fazla çalışma ile desteklenmesi, konunun daha geniş kitlelere ulaşmasını sağlayacaktır. Bu nedenle, araştırmacıların bulgularını yerel dillerde de paylaşmaları ve farklı dillerde yayın yapmaya teşvik edilmeleri önerilmektedir. Böylece, dijital mimarlıkla ilgili bilgi birikimi daha kapsayıcı bir yapıya kavuşabilir.

- **Yeni Teknolojilerin Kullanımına Yönelik Derinlemesine Analizler:** Çalışmada öne çıkan "yapay zeka," "makine öğrenimi" ve "enerji verimliliği" gibi anahtar kelimeler, dijital mimarlığın güncel araştırma konuları arasındadır. Bu bağlamda, yapay zeka ve makine öğrenimi teknolojilerinin dijital mimarlık uygulamalarında nasıl etkin bir şekilde kullanılabilmesine yönelik daha fazla ampirik araştırma yapılması gerekmektedir. Ayrıca, enerji verimliliği gibi sürdürülebilirlik odaklı temaların mimarlık uygulamalarına entegrasyonu detaylı bir şekilde incelenmelidir.
- **Sanal ve Artırılmış Gerçeklik Araçlarının Entegrasyonu:** Dijital mimarlığın gelişmesiyle birlikte sanal ve artırılmış gerçeklik (VR ve AR) teknolojilerinin mimarlık eğitiminde ve profesyonel uygulamalarda daha fazla kullanılması mümkündür. Bu doğrultuda, özellikle eğitim kurumları ve mimarlık ofislerinin, dijital araçlarla sanal ortamda daha özgün ve etkili eğitim ve proje geliştirme süreçleri oluşturması önerilmektedir. Bu tür uygulamalar, mimarların sanal mekân kavramını deneyimlemesini sağlayarak tasarım sürecine katkıda bulunabilir.
- **Bibliyometrik Analiz Yöntemlerinin Yaygınlaştırılması:** Bu çalışmada kullanılan bibliyometrik analiz yöntemi, belirli bir alandaki akademik çalışmaların genel eğilimlerini ortaya koymada oldukça yararlıdır. Gelecekte, dijital mimarlık dışında farklı disiplinlerde de bibliyometrik analiz yönteminin uygulanması ve akademik eğilimlerin kapsamlı bir şekilde incelenmesi önerilmektedir. Böylece, her disiplinin gelişim yönü hakkında derinlemesine bilgi elde edilerek literatürün daha sistematik bir şekilde anlaşılması sağlanabilir.

5. KAYNAKLAR

- Baykan, C. A. (2002). Mimarlık, Sanallık ve Sanal Mekanların Tasarımı. İçinde *Arredamento Mimarlık Çağdaş Mimarlık Sorunları Dizisi* (ss. 55–62). Boyut Yayın Grubu.
- Buntrock, D. (2006). Architecture in the digital age: Design and manufacturing. *Journal of Architectural Education*, 60(1), 67–68.
- Burkut, E. B., & Dal, M. (2023). Systematic Literature Review and Scientific Maps on Ecological Architecture and Eco-Architecture. *International Journal of Pure and Applied Sciences*, 9(2), 369–380. <https://doi.org/10.29132/ijpas.1365407>
- Burkut, E. B., & Köseoğlu, E. (2022). Mimarlık Alanında Çocuklarla İlgili Yayınların Bibliyometrik Analizi ve Bibliyografik Haritaları. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 7(2), 511–527. <https://doi.org/10.30785/mbud.1099993>
- Burkut, E. B., Tekin, S., & Dal, M. (2025). Art and Museums in the Digital Age: An Overview of the Concepts and Spatial Design. *Online Journal of Art and Design*, 13(1), 73–87.
- Chen, C., Ibekwe-SanJuan, F., & Hou, J. (2010). The Structure and Dynamics of Cocitation Clusters: A Multiple-Perspective Cocitation Analysis. *Journal of The American Society For Information Science and Technology*, 61(7), 1386–1409. <https://doi.org/10.1002/asi.21309>
- Dal, M., Burkut, E. B., & Karataş, L. (2023). Analysis of Publications on Earthquake Research in Architecture Category and Analysis with R Studio-Biblioshiny Software. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 8(Special Issue), 183–197. <https://doi.org/10.30785/mbud.1333876>
- Duranton, M., & Mauduit, N. (1989). A General-Purpose Digital Architecture For Neural Network Simulations. *First IEE International Conference On Artificial Neural Networks*, 62–66.
- Marcos, C. L., Fernandez-Alvarez, A. J., & Pak, B. (2024). Architectural Disruption in The Age

- of Computation: A Critical Review on Digital Architecture. *METU Journal of The Faculty Of Architecture*, 41(1), 147–172. <https://doi.org/10.4305/METU.JFA.2024.1.8>
- Pekince, R. M. (2024). Dijital Mimarlığın Geleceği: WEB 3.0, Sanal Evrenler ve Yapay Zeka. *Mekansal Çalışmalar Dergisi*, 1(2), 80–93.
- Schroeder, R., Huxor, A., & Smith, A. (2001). Activeworlds: geography and social interaction in virtual reality. *Futures*, 33(7), 569–587. [https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0016-3287\(01\)00002-7](https://doi.org/https://doi.org/10.1016/S0016-3287(01)00002-7)
- Tekin, S., Burkut, E. B., & Dal, M. (2024a). Akıllı Şehirler ve Sanat Alanlarındaki Akademik Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. İçinde Z. Karaçor, S. Karaçor, & B. Güvenek (Ed.), *Munzur International Scientific Research And Innovation Congress* (ss. 288–297). Ubak Kongre.
- Tekin, S., Burkut, E. B., & Dal, M. (2024b). Culture and arts management: A bibliometric analysis using software. *Cultural Heritage and Science*, 5(1), 62–74. <https://doi.org/10.58598/cuhes.1471765>
- Vandenbout, D. E., & Miller, T. K. (1989). A Digital Architecture Employing Stochasticism For The Simulation of Hopfield Neural Nets. *IEEE Transactions on Circuits and Systems*, 36(5), 732–738. <https://doi.org/10.1109/31.31321>

A STUDY ON THE TREND OF CARBON FOOTPRINT STUDIES IN
ARCHITECTURE (2010-2024)
MİMARİDEKİ KARBON AYAK İZİ ÇALIŞMALARININ EĞİLİMİ ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA (2010-2024)

İLHAMİ AY^{1*}, MURAT DAL²

¹Öğretim Görevlisi, Hakkari Üniversitesi, Çölemerik Meslek Yüksekokulu,
0000-0002-3506-3234

²Prof. Dr., Munzur Üniversitesi, Güzel Sanatlar, Tasarım ve Mimarlık Fakültesi,
0000-0001-5330-1868

Özet

Mimarlık alanında karbon ayak izi, yapıların tasarım, inşaa ve kullanım süreçlerinin çevresel etkilerini azaltmaya yönelik önemli bir değerlendirme aracı olarak öne çıkmaktadır. Karbon ayak izi hesaplamaları, yapıların tüm yaşam döngüsünde ne kadar sera gazı emisyonu ürettiğini belirlemeye odaklanır ve böylece sürdürülebilirlik hedefleri doğrultusunda çevre dostu malzeme ve teknolojilerin seçilmesine rehberlik eder. Özellikle son yıllarda küresel iklim değişikliğiyle mücadelede mimaride sürdürülebilirlik ve enerji verimliliği öncelikli konular haline gelmiştir ve karbon ayak izini azaltma çabaları, mimarlık disiplininde daha fazla ilgi görmeye başlamıştır. Bu çalışmada, mimarlıkta karbon ayak izi üzerine yapılmış akademik çalışmaların bibliyometrik analizi sunulmaktadır. Web of Science veri tabanında "Carbon Footprint" ve "Architecture" anahtar kelimeleri kullanılarak gerçekleştirilen gelişmiş arama sonucunda, 201'i makale olmak üzere toplamda 326 akademik yayın elde edilmiştir. 2010 yılında yayımlanan ilk çalışmadan bu yana, yıllık yayın sayısında istikrarlı bir artış gözlemlenmektedir ve bu artışın akademik yayınların aldığı atıf sayısında da yansıtıldığı görülmektedir. Bu eğilim, mimarlıkta karbon ayak izi konusuna giderek artan bir akademik ilgi olduğunu ortaya koymaktadır. Analiz edilen makalelerin dil dağılımına bakıldığında, 199 makalenin İngilizce, kalan iki makalenin ise İspanyolca dilinde yazıldığı tespit edilmiştir. Anahtar kelime analizi, çalışmalarda en çok kullanılan terimlerin "carbon footprint", "sustainability" ve "energy efficiency" olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda, bu çalışma, karbon ayak izi ile ilgili mimari araştırmalardaki temel eğilimleri, odaklanılan anahtar konuları ve sürdürülebilirlik kavramıyla ilişkili araştırma alanlarını belirleyerek alandaki mevcut durumun kapsamlı bir değerlendirmesini sunmayı amaçlamaktadır.

Anahtar kelimeler: karbon ayak izi, mimarlık, bibliyometrik analiz, sürdürülebilirlik, VOSviewer

Abstract

In the field of architecture, carbon footprinting stands out as an important assessment tool to reduce the environmental impact of the design, construction and utilisation processes of buildings. Carbon footprint calculations focus on determining how much greenhouse gas emissions buildings produce in their entire life cycle, thus guiding the selection of environmentally friendly materials and technologies in line with sustainability goals.

Especially in recent years, sustainability and energy efficiency in architecture have become priority issues in the fight against global climate change, and efforts to reduce carbon footprint have started to attract more attention in the architectural discipline. This study presents a bibliometric analysis of academic studies on carbon footprint in architecture. An advanced search of the Web of Science database using the keywords ‘Carbon Footprint’ and ‘Architecture’ yielded a total of 326 academic publications, 201 of which were articles. Since the first study published in 2010, there has been a steady increase in the number of annual publications and this increase is reflected in the number of citations received by academic publications. This trend reveals that there is an increasing academic interest in carbon footprinting in architecture. Looking at the language distribution of the analysed articles, it was found that 199 articles were written in English and the remaining two articles were written in Spanish. Keyword analysis shows that the most commonly used terms in the studies are ‘carbon footprint’, ‘sustainability’ and ‘energy efficiency’. In this context, this study aims to provide a comprehensive assessment of the current situation in the field by identifying the main trends in architectural research related to carbon footprint, the key topics focused on and the research areas related to the concept of sustainability.

Keywords: carbon footprint, architecture, bibliometric analysis, sustainability, VOSviewer

1. GİRİŞ

Sanayi Devrimi'nden bu yana hızla artan endüstriyel faaliyetler ve fosil yakıt kullanımı, atmosferdeki sera gazı konsantrasyonlarını ciddi biçimde artırarak küresel ısınma ve iklim değişikliği sorunlarını ortaya çıkarmıştır (Liso vd., 2003). Bu süreçte, insan faaliyetlerinin doğrudan veya dolaylı olarak çevre üzerindeki etkilerini ölçmek için kullanılan *karbon ayak izi* kavramı büyük önem kazanmıştır. Karbon ayak izi, bireysel veya kurumsal düzeyde faaliyetlerin neden olduğu toplam sera gazı salınımını ölçen bir gösterge olarak tanımlanmakta olup, sürdürülebilirlik alanında alınan kararların etkinliğini değerlendirme konusunda da kritik bir metrik olarak kabul edilmektedir (H. Wang vd., 2023).

Mimarlık ve inşaat sektörü, küresel karbon salınımlarının önemli bir bölümünden sorumludur. Yapı sektörü, yalnızca enerji tüketimi yoluyla değil, aynı zamanda inşaat malzemelerinin üretiminden bina ömrünün sonuna kadar her aşamada çevresel bir ayak izi bırakmaktadır (Labaran vd., 2024). Bu nedenle, mimarlık alanında karbon ayak izini azaltma amacı güden stratejilerin geliştirilmesi, çevreye olan olumsuz etkileri azaltma yolunda büyük bir fırsat sunmaktadır. Yeşil bina standartlarının artışı, enerji verimliliği teknolojilerinin geliştirilmesi ve sürdürülebilir yapı malzemelerinin kullanımının yaygınlaşması, karbon ayak izini azaltma çabalarının başında gelmektedir (Huang vd., 2017). Ancak, bu süreçler yalnızca bireysel projelere değil, aynı zamanda kentsel planlama stratejilerine de entegre edilmelidir. Böylelikle, karbon salınımını azaltma yönündeki etkiler daha geniş ölçeklerde gözlemlenebilir hale gelecektir.

Günümüz mimarlık pratiklerinde sürdürülebilirlik, yalnızca çevresel bir sorumluluk değil, aynı zamanda kullanıcı ihtiyaçlarına duyarlı ve uzun ömürlü yapılar tasarlamak için bir zorunluluk olarak görülmektedir. Bu bağlamda, karbon ayak izini azaltmaya yönelik çözümler sunmak, mimarlık pratiklerinde yalnızca çevresel yükü azaltmayı değil, aynı zamanda toplum sağlığını ve refahını artırmayı da amaçlamaktadır. Yenilikçi tasarım yaklaşımları, enerji etkin yapı sistemleri, çevre dostu yapı malzemeleri kullanımı ve döngüsel ekonomi ilkelerinin entegrasyonu, bu sürecin temel bileşenlerindedir. Özellikle pasif enerji tasarımı, yeşil çatılar, güneş enerjisi sistemleri gibi sürdürülebilir mimari uygulamalar, karbon ayak izini azaltmada kritik öneme sahiptir (Yasir vd., 2024).

Bu çalışma, karbon ayak izi ve mimarlık alanındaki bilimsel gelişmeleri bibliyometrik bir perspektiften değerlendirerek, bu iki disiplinin kesişimindeki mevcut bilgi birikimini incelemeyi ve gelecek çalışmalar için önerilerde bulunmayı amaçlamaktadır. Yapılacak olan analiz, yalnızca akademik literatürdeki eğilimleri değil, aynı zamanda sürdürülebilir mimarlık alanında öne çıkan temel araştırma alanlarını, teorik yaklaşımları ve pratik uygulamaları ortaya koyarak, mimarlık alanında karbon ayak izinin azaltılmasına yönelik stratejiler geliştirmeye katkı sağlamayı hedeflemektedir.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada karbon ayak izi ve mimarlık alanındaki bilimsel çalışmaları değerlendirmek için bibliyometrik analiz yöntemi kullanılacaktır. Bibliyometrik analiz, belirli bir araştırma alanındaki akademik yayınları, atıfları ve anahtar kelime ilişkilerini inceleyerek, konuya dair bilimsel bir ağ oluşturur ve alandaki eğilimleri, araştırma boşluklarını ve araştırmacılar arası iş birliği yapısını ortaya koyar (Taris, 2006; Urbach, 1985). Bibliyometrik analiz, konuya özgü trendleri anlamak ve sürdürülebilirlik alanında en çok dikkat çeken alt başlıkları belirlemek için ideal bir yaklaşımdır. Bu yöntem, karbon ayak izi azaltımına yönelik mimarlık pratiklerinde öne çıkan yaklaşımları ve bu alandaki en çok atıf alan çalışmaları analiz ederek, bu alandaki bilimsel bilgi birikiminin kapsamlı bir haritasını sunmayı hedeflemektedir (Y. Wang vd., 2023).

Bu çalışmada, araştırma yöntemi olarak nicel bir yöntem olan bibliyometrik analiz tercih edilmiştir. Bibliyometrik analiz, araştırmanın kalitesini etkileyen faktörlerin değerlendirilmesinde etkin bir teknik olarak öne çıkmaktadır. Bu yöntem, araştırma konusuna ilişkin güvenilir bir metodolojiye dayanmakta ve ilgili veri tabanlarından elde edilen veri setlerinin kullanımını gerektirmektedir (Dal vd., 2023; Tekin vd., 2024b).

Elde edilen verilerin uygun görselleştirme yazılımları ile analiz edilmesi, bibliyometrik analiz sürecinde kritik öneme sahiptir. Akademisyenler tarafından sıklıkla kullanılan güncel görselleştirme ve analiz yazılımları arasında CiteSpace, HistCite, Gephi, SciTool ve VOSviewer yer almakta olup, bu çalışma kapsamında VOSviewer yazılımı kullanılmıştır (Tekin vd., 2024a).

Bu çalışmada, karbon ayak izi ve mimarlık literatürü kapsamlı bir bibliyometrik analiz yöntemiyle incelenmiştir. Araştırmanın temel amacı, karbon ayak izi ve mimarlık alanındaki akademik yayınların genel yapısını, temel temalarını ve bu temalar arasındaki ilişkileri ayrıntılı olarak ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında, 04.11.2024 tarihinde Web of Science (WoS) veri tabanında "Carbon Footprint" ve "Architecture" anahtar kelimeleri kullanılarak yapılan tarama sonucunda 202'si makale olmak üzere toplam 327 akademik yayın tespit edilmiş ve analiz yalnızca makale grubu üzerinde gerçekleştirilmiştir. Analiz, yıllara göre dağılım, dil, yayın türleri ve anahtar kelimeler gibi çeşitli bibliyometrik özellikleri inceleyerek literatürdeki eğilimleri ve gelişim dinamiklerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. (Burkut vd., 2025; Chen vd., 2010).

3. BULGULAR

Web of Science veri tabanında yapılan arama sonucunda elde edilen verilere göre toplamda 327 akademik çalışmaya rastlanmıştır. Bu akademik yayınların dağılımı Şekil 1'de gösterilmiştir. Akademik yayın türleri incelendiğinde bu çalışmaların büyük bir çoğunluğunun makale (202 adet) olduğu gözlemlenmiştir. Makale dışında bildiri (94 adet), derleme makale (30 adet), editoryal materyal (1 adet) gibi çalışmalar da bulunmaktadır.

İlgili akademik çalışmaların yıllara göre dağılımı incelendiğinde ise ilk çalışmaların 2010 yılında yapıldığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda ilgili konu ile ele alınan ilk bildiri McMenamin (2010) tarafından ele alınan "What Does A Telco Need for 400 VDC To Find A Place In The

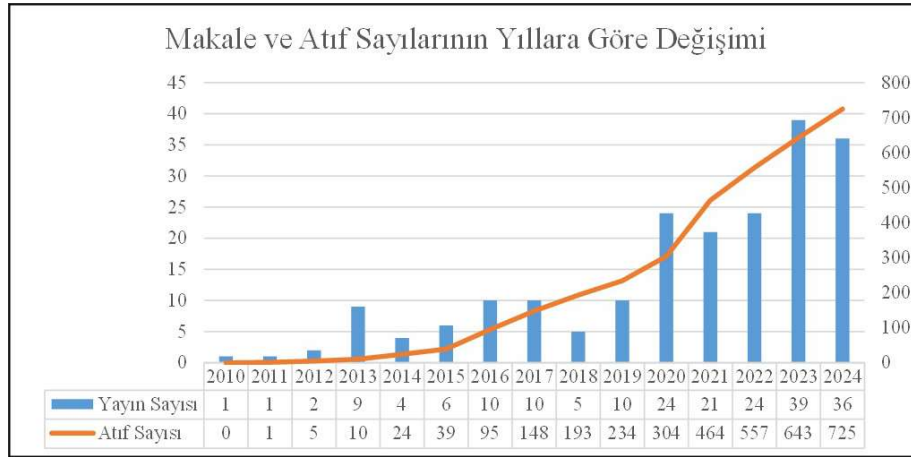
Central Office 400 Volts: Even Though The Technology Isn't Quite Here Yet, It's Not Just For Data Centers Anymore” isimli çalışmadır. İlk makale ise Yeang ve Lehmann (2010) tarafından kaleme alınan “Meeting with the Green Urban Planner: A Conversation Between Ken Yeang and Steffen Lehmann on Eco-Masterplanning for Green Cities” isimli çalışmadır.

Yayın Türü	Sayısı
Makale	202
Bildiri	94
Derleme Makale	30
Editoryal Materyal	1
Toplam	327

Şekil 1. Akademik yayınların türleri

Karbon ayak izi ve mimarlık ile yazılan makale çalışmalarının yıllara göre dağılımları ve aldıkları atıf sayıları Şekil 2’te gösterilmiştir. Yıl bazında bakıldığında makalelerin dengeli bir artış eğiliminde olduğu söylenebilir. 39 makalenin kaleme alındığı 2023 yılı en fazla yayın yapılan yıl olmuştur. Yayınların almış oldukları atıf sayıları incelendiğinde ise 2010 yılında itibaren sürekli bir artış olduğu ve en fazla atıf sayısının 725 atıf sayısı ile 2024 yılında olduğu söylenebilir.

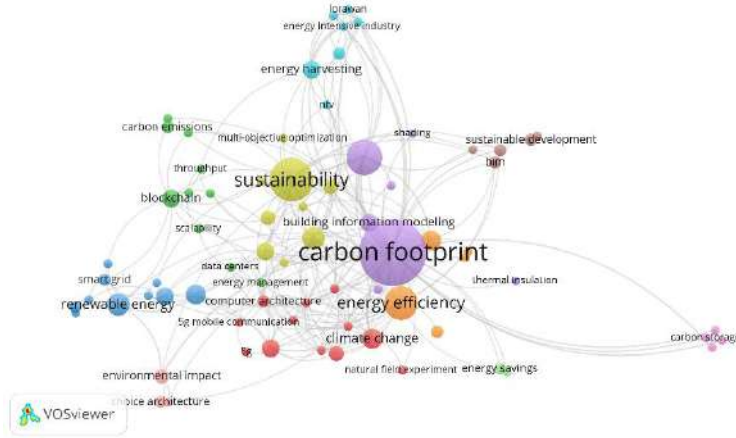

Şekil 2. Makale ve atıf sayılarının yıllara göre dağılımı

Karbon ayak izi ve mimarlık konusu ile hazırlanan makalelerin dilleri incelendiğinde ise 202 makale çalışmasının 200’ünün İngilizce, 2 çalışmanın ise İspanyolca olarak yazıldığı görülmüştür. Bu durum, İngilizcenin akademik alanda evrensel bir iletişim dili olarak kullanılmasının yanı sıra, küresel bilgi paylaşımında bu dilin baskın rolünü de vurgulamaktadır.

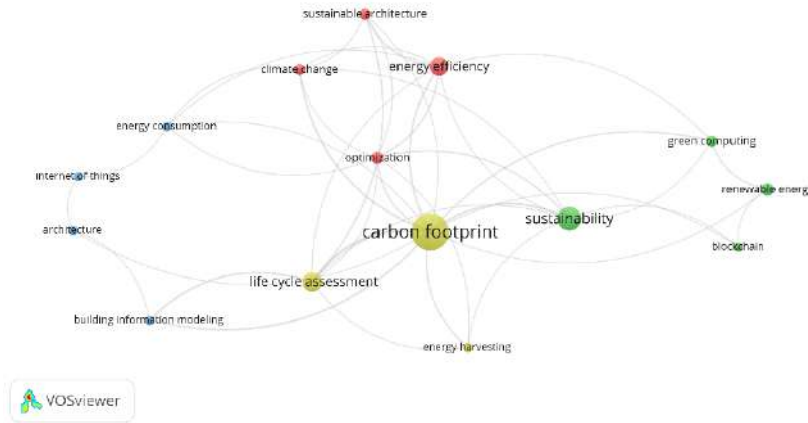
Web of Science veri tabanında karbon ayak izi ve mimarlık çalışma konusunun kavramsal yapısının ortaya konularak en etkili anahtar kelimeleri belirlemek ve alanın evrildiği konuları okuyucuya sunmak için Co-occurrence/Author keywords analizi yapılmıştır. Analize göre; makale yazarlarının kendi tercihleri doğrultusunda belirlediği anahtar kelimeler, makale başlıkları ve makale özetlerinde yer alan kelimelerden en az iki tanesinin farklı makale çalışmalarında tekrarlanması ile oluşan occurrences bağlantısı ile gerçekleştirilmiştir.

Analiz kapsamında 202 makalede toplamda 928 anahtar kelime tespit edilmiştir. Elde edilen bu anahtar kelimeler arasındaki birbiri ile aynı olan kelime grupları tek kelime altında toplamak amacıyla data cleaning işlemi yapılmıştır. Anahtar kelimenin en az iki kez kullanım şartı ile anahtar kelime sayısı 74'e indirgenmiştir. Elde edilen görsel haritalama Şekil 3'te gösterilmiştir.

Şekil 3. En etkin anahtar kavram ağ görselleştirmesi

Anahtar kelimelerin birbirleriyle ilişkilerini belirlemek için WOSviewer analiz programı tarafından en az 5 oluşum bağlantısına sahip anahtar kelimeler; 15 anahtar kelime ve 4 küme olarak haritalandırılmış ve Şekil 4'te gösterilmiştir.

Şekil 4. Birbiriyle ilişkili en etkin anahtar kavram ağ görselleştirmesi

Kümelerin en etkin anahtar kelimeleri incelendiğinde; 1. kümede (kırmızı) 12 oluşum bağlantısı ile “energy efficiency”; 2. kümede (yeşil) 17 oluşum bağlantısı ile “sustainability” ve 4. kümede (sarı) 31 oluşum bağlantısı ile “carbon footprint” anahtar kelimeleri öne çıktığı tespit edilmiştir. 3. kümede (mavi) yer alan tüm anahtar kelimeler ise 5 oluşum bağlantısına sahiptir.

Çalışmanın eş-oluşum gücü en yüksek 10 anahtar kelimesi Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Eş-oluşum sayısına göre en etkin 10 anahtar kelime

Anahtar Kavram	Eş-Oluşum	Toplam Bağlantı Gücü	Ortalama Yayın Yılı
Carbon Footprint	31	80	2021,32
Sustainability	17	29	2020,12
Life Cycle Assessment	13	32	2021,31
Energy Efficiency	12	29	2021,83
Optimization	7	28	2019,14
Renewable Energy	7	10	2020,00
Climate Change	6	18	2020,33
Green Computing	6	10	2019,17
Sustainable Architecture	6	14	2021,33
Architecture	5	8	2021,00

Alanın anahtar kelimelerinin eş oluşum sıralaması incelendiğinde; Carbon Footprint anahtar kelimesi 31 eş-oluşum ile ilk sırada yer aldığı belirlenmiştir. Carbon Footprint anahtar kelimesini Sustainability (17 eş-oluşum) ve Life Cycle Assessment (13 eş-oluşum) anahtar kelimeleri takip etmektedir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu çalışma, karbon ayak izi ve mimarlık literatürünün bibliyometrik bir analizini sunarak, bu iki alanın kesişimindeki bilimsel birikimi kapsamlı bir şekilde incelemiştir. Elde edilen bulgular, karbon ayak izi ve mimarlık alanındaki akademik çalışmaların giderek artan bir ivmeyle devam ettiğini ve bu çalışmaların sürdürülebilirlik, enerji verimliliği ve yaşam döngüsü değerlendirmesi gibi konulara odaklandığını göstermektedir. Özellikle, 2010 yılından bu yana konuyla ilgili yayınlanan makale ve bildirimlerde artış olduğu ve bu trendin son yıllarda hızlandığı gözlemlenmiştir. Araştırmada, en çok kullanılan anahtar kelimelerin "carbon footprint", "sustainability" ve "life cycle assessment" olduğu tespit edilmiş; bu kavramların mimarlık alanında karbon ayak izini azaltmaya yönelik çalışmaların temelini oluşturduğu ortaya konulmuştur. Yapılan analizde, enerji verimliliği, yenilenebilir enerji kullanımı ve iklim değişikliği gibi başlıkların da karbon ayak izi çalışmalarında önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Bu durum, mimarlık pratiklerinde çevresel sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşmak için disiplinlerarası yaklaşımların önemini vurgulamaktadır. Çalışmanın bulguları, mimarlık alanında sürdürülebilirlik odaklı stratejilerin ve karbon ayak izi azaltımına yönelik yaklaşımların gerekliliğine işaret etmektedir. Günümüz mimarlık ve yapı sektörü için önemli bir rehber niteliğinde olan enerji etkin yapı sistemleri, çevre dostu malzemeler ve döngüsel ekonomi ilkeleri, mimarlık alanındaki karbon ayak izini azaltmak için önemli stratejiler olarak öne çıkmaktadır. Bu çalışma, sürdürülebilir mimarlık uygulamalarının yalnızca yapı ölçeğinde değil, daha geniş kentsel planlama süreçlerine entegre edilmesi gerektiğine işaret etmektedir. Sonuç olarak, karbon ayak izi ve mimarlık literatürüne dair bu bibliyometrik analiz, gelecekte yapılacak araştırmalara yön verecek önemli başlıklar sunmaktadır.

Özellikle sürdürülebilir mimarlık ve çevresel tasarım alanında araştırma boşluklarının belirlenmesi, akademik işbirliklerinin geliştirilmesi ve uygulamalı araştırmaların artırılması, bu alandaki bilgi birikiminin derinleşmesine katkı sağlayacaktır. Gelecekte, karbon ayak izi ve mimarlık kesişimindeki çalışmaların artmasıyla, çevresel sürdürülebilirlik hedefine ulaşma yolunda daha güçlü adımlar atılması beklenmektedir. Bu bağlamda, yenilikçi tasarım çözümlerinin geliştirilmesi ve mevcut bilgi birikiminin genişletilmesi, küresel iklim kriziyle mücadelede mimarlık alanının daha aktif bir rol oynamasını sağlayacaktır.

Yapılan çalışma için öneriler ise aşağıda sıralanmıştır:

- **Disiplinlerarası Araştırmaların Teşvik Edilmesi:** Karbon ayak izi ve sürdürülebilirlik konularının sadece mimarlık değil, mühendislik, çevre bilimleri ve sosyal bilimler gibi farklı disiplinlerle işbirliği içinde ele alınması önemlidir. Bu tür disiplinlerarası araştırmalar, daha kapsamlı ve etkili çözüm önerileri geliştirilmesine katkı sağlayabilir.
- **Eğitim ve Farkındalık Programları:** Mimarlık öğrencileri ve profesyonelleri için karbon ayak izi ve sürdürülebilir tasarım prensipleri üzerine eğitim programları düzenlenmelidir. Bu programlar, gelecek nesil mimarların çevresel etkileri azaltmaya yönelik bilinçli kararlar alabilmelerini sağlayacaktır.
- **Politika Geliştirme:** Yerel ve ulusal düzeyde sürdürülebilir mimarlık uygulamalarını destekleyen politikaların oluşturulması gerekmektedir. Bu politikalar, enerji verimliliği, yenilenebilir enerji kullanımı ve çevre dostu malzemelerin teşvik edilmesi gibi alanları kapsamalıdır.
- **Sürdürülebilir Malzeme Kullanımı:** İnşaat sektöründe kullanılan malzemelerin karbon ayak izinin azaltılmasına yönelik sürdürülebilir alternatiflerinin araştırılması teşvik edilmelidir. Yenilenebilir kaynaklardan elde edilen malzemelerin kullanımı, çevresel etkilerin en aza indirilmesine yardımcı olabilir.
- **Yaşam Döngüsü Değerlendirmesi Uygulamaları:** Karbon ayak izinin hesaplanması ve azaltılması sürecinde yaşam döngüsü değerlendirmesi (LCA) yöntemlerinin sistematik olarak uygulanması önerilmektedir. Bu yöntem, binaların çevresel etkilerini tüm yaşam döngüsü boyunca değerlendirmeye olanak tanır.
- **Teknolojik Yenilikler:** Akıllı bina teknolojileri ve enerji yönetim sistemlerinin geliştirilmesi, enerji tüketimini azaltarak binaların karbon ayak izini düşürebilir. Araştırmaların, bu tür teknolojik yeniliklere odaklanması teşvik edilmelidir.
- **Uzun Vadeli İzleme ve Değerlendirme:** Sürdürülebilir mimarlık uygulamalarının etkilerini değerlendirmek amacıyla uzun vadeli izleme sistemlerinin kurulması önerilmektedir. Bu sistemler, uygulanan stratejilerin etkinliğini ölçerek gelecekteki projeler için değerli veriler sağlayacaktır.
- **Uluslararası İşbirlikleri:** Farklı ülkeler ve bölgeler arasında uluslararası işbirlikleri kurarak en iyi uygulamaların paylaşılması, mimarlık alanında sürdürülebilirlik hedeflerinin gerçekleştirilmesine önemli katkılar sunabilir.

5. KAYNAKLAR

Burkut, E. B., Tekin, S., & Dal, M. (2025). Art and Museums in the Digital Age: An Overview of the Concepts and Spatial Design. *Online Journal of Art and Design*, 13(1), 73–87.

Chen, C., Ibekwe-SanJuan, F., & Hou, J. (2010). The Structure and Dynamics of Cocitation Clusters: A Multiple-Perspective Cocitation Analysis. *Journal of The American Society For Information Science and Technology*, 61(7), 1386–1409.
<https://doi.org/10.1002/asi.21309>

- Dal, M., Burkut, E. B., & Karataş, L. (2023). Analysis of Publications on Earthquake Research in Architecture Category and Analysis with R Studio-Biblioshiny Software. *Journal of Architectural Sciences and Applications*, 8(Special Issue), 183–197. <https://doi.org/10.30785/mbud.1333876>
- Huang, W., Li, F., Cui, S., Li, F., Huang, L., & Lin, J. (2017). Carbon Footprint and Carbon Emission Reduction of Urban Buildings: A Case in Xiamen City, China. İçinde K. Seto, D. Robinson, H. Virji, Z. Kovacs, J. Zhai, N. Sami, C. Pettit, & K. S. Sridhar (Ed.), *Urban Transitions Conference* (C. 198, ss. 1007–1017). <https://doi.org/10.1016/j.proeng.2017.07.146>
- Labaran, Y. H., Musa, A. A., Mathur, V. S., & Saini, G. (2024). Exploring the carbon footprint of Nigeria's construction sector: a quantitative insight. *Environment Development and Sustainability*. <https://doi.org/10.1007/s10668-024-05111-5>
- Liso, K. R., Aandahl, G., Eriksen, S., & Alfsen, K. H. (2003). Preparing for climate change impacts in Norway's built environment. *Building Research and Information*, 31(3–4), 200–209. <https://doi.org/10.1080/0961321032000097629>
- McMenamin, D. (2010). What Does A Telco Need for 400 VDC To Find A Place In The Central Office 400 Volts: Even Though The Technology Isn't Quite Here Yet, It's Not Just For Data Centers Anymore. 32nd International Telecommunications Energy Conference (Intelec).
- Taris, T. (2006). Citation analysis in research evaluation. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 15(3), 378–382. <https://doi.org/10.1080/13594320600586272>
- Tekin, S., Burkut, E. B., & Dal, M. (2024a). Akıllı Şehirler ve Sanat Alanlarındaki Akademik Çalışmaların Bibliyometrik Analizi. İçinde Z. Karaçor, S. Karaçor, & B. Güvenek (Ed.), *Munzur International Scientific Research And Innovation Congress* (ss. 288–297). Ubak Kongre.
- Tekin, S., Burkut, E. B., & Dal, M. (2024b). Culture and arts management: A bibliometric analysis using software. *Cultural Heritage and Science*, 5(1), 62–74. <https://doi.org/10.58598/cuhes.1471765>
- Urbach, P. (1985). Citation Indexing - Its Theory And Application in Science, Technology, And Humanities. *Philosophy Of The Social Sciences*, 15(1), 101. <https://doi.org/10.1177/004839318501500116>
- Wang, H., Huang, H., Zhang, J., Hu, Z., & Zhou, Q. (2023). Environmental Processes Assessment of a Building System Based on LCA-Emergy-Carbon Footprint Methodology. *Processes*, 11(11). <https://doi.org/10.3390/pr11113113>
- Wang, Y., Jiang, Z., Li, L., Qi, Y., Sun, J., & Jiang, Z. (2023). A Bibliometric and Content Review of Carbon Emission Analysis for Building Construction. *Buildings*, 13(1). <https://doi.org/10.3390/buildings13010205>
- Yasir, K., Shen, J., & Lin, J. (2024). Sustainable Logistics: Synergizing Passive Design and PV-Battery Systems for Carbon Footprint Reduction. *Buildings*, 14(10). <https://doi.org/10.3390/buildings14103257>
- Yeang, K., & Lehmann, S. (2010). Meeting with the Green Urban Planner: A Conversation Between Ken Yeang and Steffen Lehmann on Eco-Masterplanning for Green Cities. *Journal of Green Building*, 5(1), 36–40. <https://doi.org/10.39>

AKADEMİK BAŞARININ DEĞERLER EĞİTİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

NAİL ÇETİN

Uzman Öğretmen, MEB Bilim ve Sanat Merkezi (BİLSEM) ,Felsefe Öğretmenliği

ORCID numarası: 0009-0009-1410-6926

ÖZET:

Bu araştırmada ‘Akademik olarak başarılı öğrencilerle, başarısız öğrenciler arasında değerler eğitimi açısından bir fark olup olmadığı sorusuna cevap aranmıştır.

Türkiye’de sekizinci sınıf öğrencileri her yıl akademik başarıyı esas alan bir sınavla seçilerek liselere yerleştirilmektedir. Sınav soruları tamamen akademik başarıyı ölçer nitelikte olup sekiz yıllık eğitimin hiçbir basamağında değerler eğitimi kazanım düzeyi belirlenmemektedir. Öğrenci kazanımı seviyesi bilinmediği için değerler eğitimiyle ilgili geri bildirim süreci işlememektedir.

Bu çalışmada değerlerle ilgili öğrenci tutumlarını belirleyip geri dönüt alıp geri bildirimde bulunmak amacıyla, Antalya Muratpaşa ’da örneklemimizi oluşturan üç proje okul(sınavla girilen okul) ve üç düz Anadolu Lisesinde (sınavsız girilen okul) 210 öğrenciye ulaşılarak araştırma yapılmıştır. Geliştirilen likert tipi ölçekle anket yapılmış, elde edilen veriler bağımsız örneklem t testi ile SPSS 25.00 programı kullanılarak sonuçlandırılmıştır.

Akademik başarı ile değerler eğitimi arasında nasıl bir ilişki olduğunu sorgulayan bu araştırma, değerler eğitimi ile akademik başarı arasında anlamlı bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmıştır, Akademik açıdan başarılı olan öğrencilerin değerler eğitimi bakımından da yüksek kazanıma sahip olduğu kanısının yanlış olduğu anlaşılmıştır. İki ana gruba ayrılan öğrencilerin farklı değerlere farklı tutumlar geliştirdikleri tespit edilmiştir. Değerlerle ilgili oluşan ayrışmanın, farklı değişkenlere bağlı olarak nasıl şekilleneceğinin ayrı bir araştırmanın konusu olabileceği kanaatine varılmıştır. Toplumun bir arada tutan ve her türlü toplumsal Anomaliye karşı bağlılık sistemi görevi gören değerlerin, geri bildirim süreci işlemeden kazandırılmayacağı gerçeğinden hareketle yapılan bu çalışmanın eğitim sürecine küçük dahi olsa bir ışık tutacağını umarım.

Anahtar Kelimeler: Yardımseverlik Sorumluluk On Kök Değer Dürüstlük Dostluk

ABSTRACT:

This study sought to answer the question of whether there is a difference between academically successful and unsuccessful students in terms of values education.

In Turkey, eighth grade students are selected and placed in high schools every year with an exam based on academic success. Exam questions are entirely of a nature that measures academic success, and the level of values education achievement cannot be determined at any stage of the eight-year education. Since the level of student achievement is unknown, the feedback process regarding values education does not work. In this study, in order to determine student attitudes regarding values and to receive and provide feedback, a study was conducted by reaching 210 students in three project schools (schools entered with an exam) and three regular Anatolian High Schools (schools entered without an exam) in Antalya Muratpaşa, which constitute our sample.

The survey was conducted with the developed Likert-type scale, and the obtained data were concluded using the SPSS 25.00 program with an independent sample t test.

This research, which questions the relationship between academic success and values education, has reached the conclusion that there is no significant relationship between values education and academic success. It has been understood that the belief that students who are academically successful also have high gains in terms of values education is wrong. It has been determined that the students we divided into two groups developed different attitudes towards different values. It has been concluded that how the separation regarding values will take shape depending on different variables can be the subject of a separate research. I hope that this study, which is based on the fact that values that hold society together and act as an immune system against all kinds of social anomalies cannot be acquired without a feedback process, will shed light, even if it is small, on the education process.

Keywords: Helpfulness Responsibility Ten Root Values Honesty Friendship

7. KAYNAKÇA

- "TÜRK EĞİTİM SİSTEMİ" / Türkiye Fulbright Eğitim Komisyonu- 20 Haziran 2021 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi / 2 Ağustos 2022
- “ madde 7"1997 KHK" (PDF). Türkiye Kabinesi, Bakanlar Kurulu. 3 Aralık 1996. 18 Ocak 2013 tarihinde kaynağından (PDF) arşivlendi. Erişim tarihi: 24 Kasım 2022.
- “ Başkanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu. "Haftalık Ders Çizelgeleri". ttkb.meb.gov.tr. 9 Temmuz 2012 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 12 Ağustos 2022.
- "Arşivlenmiş kopya". 5 Mayıs 2020 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 17 Nisan 2020.
- "Arşivlenmiş kopya" (PDF). 28 Ocak 2022 tarihinde kaynağından arşivlendi (PDF). Erişim tarihi: 6 Şubat 2022.
- "Arşivlenmiş kopya" (PDF). 17 Aralık 2013 tarihinde kaynağından arşivlendi (PDF). Erişim tarihi: 6 Şubat 2022.
- "Arşivlenmiş kopya". 6 Şubat 2022 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 6 Şubat 2022.
- 2022 tarihinde kaynağından arşivlendi. Erişim tarihi: 2 Ağustos 2022. Başaran İ. Ethem.(1996). Eğitim Yönetimi. Ankara, Yargıcı Matbaası
- Kırbaçoğlu Kılıç, Çağlar Yaprak Gül, 2021, Divan-ü Lügat-it Türk'te Eğitsel Değerler
- Erdoğan, 1976: 115, Kızılcılık ve Ejder, 1992: 99. değerler ve toplumsal yapıda sosyal değerlerin yeri
- Saygın ve Saygın, 2016, Negatif Limanlardan Pozitif Sulara
- Eğitimde Kuram ve Uygulama, Vefa Taşdelen, 2003
- <https://www.degerleregitiimi.gen.tr/okullarda-degerler-egitimi-uygulamaları/>Erişim Tarihi: 10.10.2023
- Değerler eğitimi etkinlik kitabı, 2012 MEB Yayınları.
- Divan-ü Lügati 'it Türk'te Eğitsel Değerler Yıl 2018, Cilt 1, Sayı 1, 39 - 58, 15.12.2018
- Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi 2016, 6 (2), 345-356. Prof. Dr. Şener BÜYÜKÖZTÜRK

- Erol, Eren (1996). Yönetim ve Organizasyon. İstanbul. Beta yayınları, No:401.
- Eğitim-sen (1998). Demokratik Eğitim Kurultayı Ankara 2-6 Şubat 1998.
- public et la décentralisation: a jour au 1 er septembre 1989. Paris: Berger-Levrault
- Ferrez, Jean., Périé, René (1989). Code Pratique de l'éducation nationale: l'enseignement
- Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi Yıl 3, sayı 3, Yaz 1997, ss.299-308.
- Gedikoğlu, Tokay (1997). "Eğitim Yönetimi Dün, Bugün ve 2000'li Yıllara Doğru"

WAR AND ITS IMPACT ON LITERATURE: THE LITERATURE OF WAR
SAVAŞ VE SAVAŞIN EDEBİYATA ETKİSİ: SAVAŞ EDEBİYATI

CEREN BEDRİYE YEĞİN¹

¹Öğrenci, Adana Çukurova BILSEM, Sosyoloji

0009-0002-0663-9879

Özet

Çeşitli nedenler sonucunda ortaya çıkan savaşlar, insanlık tarihinde büyük öneme sahiptir ve neredeyse insanlığın ayrılmaz bir parçasıdır. Savaşlar, sanatın diğer dallarında olduğu gibi edebiyatta da kapsamlı bir konu olarak yer almaktadır. Savaş edebiyatı; sadece savaşların konularını, ön ve arka cephelerde yaşanan olaylarını değil, bireyler ve toplumlar üzerinden psikolojik ve sosyolojik etkilerini de işlemektedir. Bunu farklı şekilde işleyen ve tanımlayan araştırmacılar, sanatçılar olduğu görülür. Savaş edebiyatının ne olduğu, neyi kapsadığının sınırları net bir şekilde sınırlanabilirken de yaygın görüş, savaşın bireylerin ve toplumların üzerindeki etkilerini aktüel zaman içerisinde işleyen eserler olarak belirlenmiş gibidir. Örnek olarak; kahramanlık ve fedakarlık anlayışında, Türk Kurtuluş Savaşı döneminde yazılan Halide Edip Adıvar'ın Ateşten Gömlek romanı, Pier Boulle'nin Kwai Köprüsü adlı romanı II. Dünya Savaşı döneminde, yazılma yılları ile kültürler/toplumlar karşılaştırıldığında daha çok rastlanıldığı gibi, savaşın anlamsızlığı ve yıkıcılığı anlayışında yazılmıştır. Savaş edebiyatı; askerlerin ve sivillerin yaşadıklarını/hislerini, savaşlarda edindikleri tecrübeleri, savaşın sonuçlarını, acı kayıplarını ve yıkımlarını ele alır. Üç farklı döneme ayırabileceğimiz savaş edebiyatı, insanlık tarihi boyunca sürekli var olmasına rağmen özellikle 20. Yüzyılda büyük artış göstermiştir. Bunun temel nedenleri arasında, dünyanın genelini etkileyen büyük savaşlar ve bu savaşların insanlar üzerindeki etkilerinden bahsedilebilir. Bu dönemde en çok dikkat çeken savaşlar; I. Dünya Savaşı (1914-1918), II. Dünya Savaşı (1939-1945), Soğuk Savaş ve Vietnam Savaşı (1950-1975) savaş edebiyatına oluşumuna etki eden bazı savaşlardır. Bu dönemlerde, savaşın insanlardaki yıkıcı etkilerini anlatan eserler, zaman/dönem bakımından değerlendirildiğinde çoğunlukta kahramanlık ve zafer konulu anlatımların da oldukça fazla görüldüğünü atlamamak gerekir. Bu bahsedilen iki temanın dışında (kahramanlık ve fedakarlık, yıkıcılık ve anlamsızlık temaları) beş farklı temada da (psikolojik etkiler, toplumsal ve kültürel yansımalar, ideolojik çatışmalar, savaş ve barış karşılaştırması, savaş sonrasında yeniden inşa ve barış temaları) işlenen savaş edebiyatı, sadece romanlarda değil şiir, tiyatro, deneme, anı, destanlar ve efsanelerde de sıklıkla işlenir. Bu bağlamda ortaya konulan eserlerin dil ve üslubu büyük önem arz eder. Savaş edebiyatı, tarihsel bağlamda sürekli olarak kendini yenilemiştir. Antik dönemlerde savaşlar, destanlarda yer bulurken; 19. yüzyılda savaşın gerçek yüzü, romanlarla daha detaylı bir şekilde işlenmiştir. 20. yüzyıl ve sonrasında ise savaş edebiyatı özellikle yoğun bir gelişim göstermiştir. Tüm bu türlerde, savaşın etkileri olarak Travma sonrası stres bozukluğu (TSSB), savaşların ardından toplumda görülen değişiklikler ayrıca kadınlar ve çocuklar üzerindeki etkileri de sıklıkla ele alınır.

Anahtar kelimeler: Savaş, Edebiyat, Soğuk Savaş

Abstract

Wars, which occur as a result of various reasons, have great importance in human history and are almost an inseparable part of humanity. Wars are a comprehensive subject in literature, as in other branches of art. War literature deals with not only the subjects of wars and the events experienced on the front and back fronts, but also the psychological and sociological effects on individuals and societies. It is seen that there are researchers and artists who deal with and define this in different ways. Although the boundaries of what war literature is and what it covers cannot be clearly delimited, the common view seems to be determined as works that deal with the effects of war on individuals and societies in current time. For example, in the understanding of heroism and sacrifice, Halide Edip Adivar's novel *Ateşten Gömlek* written during the Turkish War of Independence, and Pier Boule's novel *The Bridge on the River Kwai* were written during World War II, as it is more common when the years they were written and cultures/societies are compared, with the understanding of the meaninglessness and destructiveness of war. War literature; It deals with the experiences/feelings of soldiers and civilians, their experiences in wars, the consequences of war, their painful losses and destructions. War literature, which can be divided into three different periods, has existed continuously throughout human history, but has shown a great increase especially in the 20th century. The main reasons for this are the great wars that affected the world in general and the effects of these wars on people. The most notable wars in this period; World War I (1914-1918), World War II (1939-1945), the Cold War and the Vietnam War (1950-1975) are some of the wars that influenced the formation of war literature. In these periods, while works that describe the destructive effects of war on people are the majority when evaluated in terms of time/period, it should not be overlooked that narratives about heroism and victory are also quite common. War literature, which is handled in five different themes (psychological effects, social and cultural reflections, ideological conflicts, war and peace comparison, post-war reconstruction and peace themes) in addition to these two themes (heroism and sacrifice, destructiveness and meaninglessness themes), is frequently handled not only in novels but also in poetry, theater, essays, memoirs, epics and legends. In this context, the language and style of the works presented are of great importance. War literature has constantly renewed itself in the historical context. While wars were included in epics in ancient times, the real face of war was handled in more detail in novels in the 19th century. War literature has developed particularly intensively in the 20th century and afterwards. In all these genres, the effects of war such as post-traumatic stress disorder (PTSD), changes in society after wars and their effects on women and children are frequently addressed.

Keywords: War, Literature, Cold war

1. GİRİŞ

Savaşlar, insanlık tarihinin başlangıcından itibaren çeşitli şekillerde görüldüğü kabul edilir. Bireylere ve toplumlara çeşitli şekillerde yansımaktadır. Edebiyat ise hem bireyin hem de toplumların duygu ve düşüncelerini yazılı ve sözlü olarak aktarması olarak görülür. Yazının icadından önceki dönemlerde dahi çeşitli şekiller aracılığıyla anlatılmak/aktarılmak istenilenlerin olduğu gözlemlenir.

Tarihi çok eskiye dayanan bu iki kavramın, savaş ve edebiyat, birbiri ile etkileşime girmesi kaçınılmazdır. Savaşın nedenleri ve sonuçları, bireyler ve toplumlardaki etkileri edebi eserler yoluyla kalıcılaştırılır. Bu edebi eserler bir edebiyat türü olarak değerlendirildiğinde ortaya çıkan başlık/kavram 'savaş edebiyatı' olmaktadır. Ancak savaş konu alan her eserin savaş edebiyatına dahil olduğu söylenemez.

Sanatçılar eserlerinde sadece savaşların konularını, ön ve arka cephede yaşanan olaylarını değil, bireyler ve toplumlar üzerinden psikolojik ve sosyolojik etkilerini işlerse tam anlamıyla savaş edebiyatına ait eser ortaya çıkarmış olur. Lakin bazı araştırmacılar yetersiz veya doğruluğu kanıtlanamayan kaynaklardan dolayı (savaşa giden askerlerin yazdıkları yazılarının kaybolması vb. nedenlerden) tam anlamıyla bu savaş edebiyatından söz edilemeyeceğini savunur. (Duman,2018). Bu çalışmada, bireyler ve toplumlar üzerinde derin ve sarsıcı etkiler bırakan savaşların çeşitli toplumların/devletlerin edebiyatına yansımış ve anlatım biçimleri, birey ve toplum üzerindeki etkilerinin tahlil edilmiş biçimleri araştırılmıştır.

1.1. Kuramsal Çerçeve Savaşların İnsanlar ve Toplumlar Üzerindeki Etkileri

Savaşların bilinen tarihi MÖ 2700 yılına kadar, bu tarih Uruk Savaşı'na tekabül eder, dayandığı düşünülür. Detayları kaynak yetersizliğinden sebeple bilinmemekle birlikte bu tarihlerden itibaren savaş, insanlığın ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. (Oppenheim, A. L. ,1964). Haliyle savaşların, insanlar ve toplumlar üzerindeki etkileri yadsınamaz. Etkileri çeşitli ve derin olan savaşların etkilerini üç farklı başlıkta inceleyebiliriz. Bu başlıklar fiziksel etkiler, psikolojik etkiler ve toplumsal etkilerdir.

Fiziksel etkiler: Savaş bölgelerinde insanlar, ölüm, yaralanma, açlık ve hastalıklarla karşı karşıya kalır. Örneğin, II. Dünya Savaşı sırasında milyonlarca insan savaş cephelerinde hayatını kaybetmiş, şehirlerin bombalanması sonucu siviller ağır kayıplar yaşamıştır. Sağlık hizmetlerinin çökmesi ve temel ihtiyaçlara erişimin zorlaşması, bu etkilerin şiddetini artırmıştır.

Psikolojik etkiler: Savaşın psikolojik sonuçları genellikle daha uzun sürelidir ve daha az görünürdür. Bu nedenle sanatçıların, savaşların neden olduğu psikolojik etkilerini ele aldığı eserleri daha sonradan görmekteyiz. Savaşlar nedeniyle insanlar, sevdiklerini kaybetmenin, evlerini terk etmek zorunda kalmanın ve sürekli bir tehdit altında yaşamının travmasını taşır. Örneğin, Vietnam Savaşı'na katılan birçok asker, savaş sonrasında post-travmatik stres bozukluğu (PTSD) ile mücadele etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca, savaşın çocuklar üzerindeki etkileri daha da yıkıcıdır; eğitimden uzak kalan, korku içinde büyüyen çocuklar, bu deneyimlerin etkisini yetişkinliklerinde de hisseder.

Toplumsal etkiler: Savaşlar toplumların sosyal yapısını derinden sarsar. Ekonomik çöküş, etnik ve dini gruplar arasında düşmanlıkların artması gibi sonuçlar, toplumların uzun yıllar boyunca toparlanmasını zorlaştırır. Örneğin, Bosna Savaşı sırasında etnik temizlik politikaları uygulanmış, bu da toplumsal bağları tamamen koparma noktasına getirmiştir. Aynı zamanda, kültürel mirasın tahrip edilmesi, savaşın toplumların kimliği üzerindeki etkisini artırır.

Savaşlar başlamadan önce, savaş esnasında ve savaş sonrasında bireyler ve toplumlar üzerinde derin ve çeşitli izler bırakan bu kavramın/olayın etkisi küçümsenememekle birlikte sanatçıların bu etkileri yazılara, sözlere, görsellere aktarma ihtiyacı duyduğu görülür. Yazılar ve sözler dendiğinde akla gelecek kavram dil farketmeksizin edebiyat kavramıdır. Edebiyat; her insanın veya her toplumun, kendini ifade etmek, hislerini ve bilgilerini anlatmak adına konuşması, bunları bir zemine (kağıt çeşitleri, kiler, taşlar vb.) yazılar yazmasıdır.

Yazının icadından önce, yazılmak istenenler her ne kadar sadece şekillerle dahi olsa da, o dönemde konuşmaları da edebiyat kavramının tanımına/alanına girer. Her devlet/toplum için resmi/belirli diller olsa da insanlık tarihinin en eski dönemlerinde dahi edebiyatın etkisini görebiliriz. İnsanlık tarihi boyunca etkisinin bulunduğu kabul edilen bu kavramın birbirleriyle etkileşime girmemeleri beklenemez.

Savaş Edebiyatının Tanımı ve Kapsama Alanı

Bir eserin savaş edebiyatına dahil edilmesi için o eserde, sadece savaşların konularını, ön ve arka cephelerde yaşanan olaylarını değil, bireyler ve toplumlar üzerinden psikolojik ve sosyolojik etkilerini de işlenmesi gereklidir. Çeşitli üsluplarla işlenen savaş edebiyatını, destanlardan modern romanlara kadar farklı türlerde örnekleri olduğunu görebiliriz.

Savaş Edebiyatında İşlenen Yaygın Temalar

Kahramanlık ve fedakârlık temalarında zaferleri ve bireysel cesaret, yıkım ve anlamsızlık temalarında savaşın acımasız sonuçları, psikolojik etkiler temasında travma sonrası stres bozukluğu gibi savaşın bireylerdeki etkileri, toplumsal yansımalar temasında kültürel dönüşüm ve yeniden yapılanma, barış ve çatışma temalarında savaşın ideolojik nedenleri ve barış arayışları ele alınır. Örneğin Halide Edip Adivar ateşten gömlek romanında kahramanlık ve fedakarlık eserlerini vatan sevgisi çerçevesinde işlerken, Pier Boulle'nin Kwai Köprüsü adlı romanında savaşın yıkıcılığı ve anlamsızlığını ele alarak eser ortaya koymuştur. Bu örnekler özellikle 20. yüzyıl ve sonrasında daha da çoğaltılabilir hale gelmiştir. Erich Maria Remarque'nin Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok adlı romanında savaşın acımasız ve anlamsızlığı vurgulanır; askerlerin duygusal çöküşü ve savaşın kişiler üzerindeki yıkıcı etkileri detaylı şekilde ele alınır. Joseph Heller'in Catch-22 adlı romanında savaşın anlamsızlığı ve askerlerin yaşadığı travmalar işlenir. Tim O'Brien'in The Things They Carried adlı romanında savaşın psikolojik etkileri ve askerlerin hissettikleri travmalar, gerçekçilikle ve sembolizmle anlatılır ve roman, savaşın hem bedensel hem de zihinsel yüklerini derinlemesine işler. Lev Tolstoy'un Savaş ve Barış adlı romanında savaşın insan ruhu üzerindeki etkisini, toplumsal yapıyı ve bireysel sorumlulukları vurgulanır, savaşın hem bireysel hem de toplumsal boyutları detaylı bir şekilde ele alınır. Mehmet Akif Ersoy'un Çanakkale Şehitlerine adlı şiirinde kurtuluş mücadelesi ve vatan sevgisiyle savaşın destanı anlatılır, milli duygular ön plana çıkar, Çanakkale Savaşı'nda Türk askerlerinin gösterdiği kahramanlık ve fedakarlığı konu alınır. İlyada destanında ise kahramanlık, onur ve kader gibi temalar üzerinden savaş işlenir; insanların savaşla olan ilişkileri, ölüme ve tanrılara karşı duydukları saygı ile ele alınır.

Savaş Edebiyatında Türler ve Dil Kullanımı

Birçok örnek verebileceğimiz savaş edebiyatını birçok tazy türünde görebiliriz. Bu türler; destanlar, efsaneler, şiirler, tiyatro metinleri, romanlar, savaşın gerçekleştiği/ etkisini fiilen ve psikolojik olarak gösterdiği dönemlerde yazılan mektuplar veya anılardır. Bu türlerin kullanımı hem zamana hemde sanatçıya göre değişkenlik gösterebilir. Örnek olarak savaş edebiyatına dahil edilecek eserlerin ilk örnekleri destanlar veya efsaneler olurken gün geçtikçe şiirler ve romanların ortaya konulması artmıştır.

Savaş Edebiyatının Gelişimi ve Sürekliliği

Zamanla gelişen ve gelişmeye de devam edecek olan savaş edebiyatı en çok 20. yüzyıldan sonra artış göstermiştir. Bunun nedeni, hem tarihsel olayların büyüklüğünden, önceki savaşlara kıyasla neredeyse tüm dünyayı etkileyen savaşların gerçekleşmesi, hem de savaşın insan üzerindeki derin etkilerinin daha fazla fark edilmesinden kaynaklanmıştır. Bu dönemden sonra ortaya çıkan eserler, yalnızca savaşın dehşetini anlatmakla kalmayıp, insanlık adına derin sorgulamalar ve eleştiriler yaparak dönemin ruhunu yansıtmıştır. Detaylı bir inceleme yapıldığında eserlerde görülen artışın nedenlerini başlıklar halinde sıralayabiliriz. Bu başlıklar; 20. Yüzyılda Yaşanan Büyük Savaşlar, Modernizm ve Edebiyatın Değişimi, Toplumsal ve Kültürel Değişimler, Savaş Sonrası Travmalar ve Yazarlar, Edebi Türlerin ve Üslupların Çeşitlenmesi, Uluslararası İletişim ve Yayıncılık olmaktadır.

20. Yüzyılda Yaşanan Büyük Savaşlar başlığı; teknolojinin gelişimiyle tercih edilen savaş araçlarının büyük etkileri ve çoğunlukla dünyanın genelini kapsayan savaşların gerçekleşmesi sebebiyle belirlenmektedir. Modernizm ve Edebiyatın Değişimi ile Edebi Türlerin ve Üslupların Çeşitlenmesi başlıkları; sanatçıların savaşlar hakkındaki düşüncelerinin, savaşın çeşitli etkilerinin zamanla değişen edebi türler ve üsluplar ile farklı şekillerde işlenmesi nedeniyle belirlenmektedir. Savaş Sonrası Travmalar ve Yazarlar başlığı ile Uluslararası İletişim ve Yayıncılık başlığının belirlenmesindeki neden ise; savaşların insanlar üzerindeki travmatik etkilerin görülmesi 20. yüzyıldan sonra artmış ve gün geçtikçe gelişen teknolojiyle beraber iletişim ve yayın araçlarının da gelişmesi dolayısıyla bu etkilerin daha çok bireye, topluma ulaştırılmasını/ bilgi aktarımını yapılmasını sağlamıştır.

2. YÖNTEM

Bu çalışmada, savaş edebiyatının bireyler ve toplumlar üzerindeki etkilerini anlamak amacıyla çeşitli edebi eserler incelenmiştir. Araştırma sürecinde, savaşları ve savaşların edebiyata yansımalarını ele alan ilgili kitaplar, makaleler ve akademik kaynaklardan yararlanarak, savaşların psikolojik, sosyolojik ve kültürel etkilerini ele alan önemli eserler seçilmiştir. Halide Edip Adıvar'ın Ateşten Gömlek, Erich Maria Remarque'ın Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok, Pier Boulle'nin Kwai Köprüsü romanları ile Mehmet Akif Ersoy'un Çanakkale Şehitlerine şiiri ve İlyada destanı gibi eserler bu çalışmada yer alan bazı örneklerdendir.

Seçilen çeşitli eserlerde savaşların kahramanlık, fedakârlık, travma ve psikolojik etkiler gibi temaların nasıl işlendiği ve bu temaların bireyler ve toplumlar üzerindeki etkileri detaylı bir şekilde incelenmiştir. Özellikle savaşın insanların ruh hali üzerindeki etkileri, karakterlerin yaşadığı travmalar ve toplumsal değerlerdeki değişimler, savaş edebiyatına ait eserlerde gelişim ve değişim olarak ele alındığından daha fazla incelenmiştir.

Ayrıca, savaşların edebiyata yansımalarının tarihsel ve toplumsal bağlamdaki yeri de karşılaştırılmıştır. Farklı dönemlerde ve kültürlerde yazılmış eserler arasındaki ortak noktalar ve farklılıklar belirlenerek, savaşların evrensel etkilerinin yanı sıra yerel kültürlerde nasıl şekillendiği araştırılmıştır.

Bu çalışmada, savaş psikolojisi ve edebiyat teorileri üzerine yapılan akademik araştırmalardan faydalanılarak, savaşların bireylerin ruhsal durumları ve toplumların kültürel yapıları üzerindeki çok yönlü etkileri de derinlemesine incelenmiştir. Bu sayede, edebiyatın savaş deneyimlerini nasıl anlattığı ve bu deneyimlerin birey ve toplum için taşıdığı anlamlar üzerine geniş bir bakış açısı sağlanmıştır.

3. BULGULAR

Bu çalışmada yapılan incelemeler sonucunda, savaşların bireyler ve toplumlar üzerindeki etkilerinin edebi eserlere farklı biçimlerde, farklı bakış açılarıyla ele alınmış olduğu anlaşılmıştır. Bunun nedenleri ise her sanatçının ele aldığı savaşın boyutu, savaş öncesinde/anında/sonrasında yaşanan olaylar ve verilmesi gereken kararlar/seçimler, bireyler ve toplumlar üzerindeki çeşitli ve bazı farklı etkileri, sanatçıların ele aldığı savaşa karşı bakış açılarının farklılık gösterebilmesidir.

3.1. Bulgulara Ait Alt Başlıklar

Bu çalışmada yapılan incelemeler sonucunda, savaş edebiyatının bireyler ve toplumlar üzerindeki etkilerinin farklı açılardan ele alındığı görülmüştür. Elde edilen bulgular şu şekildedir:

Psikolojik Etkiler: Savaş, insanların ruhsal durumunu derinden etkilediği belirlenmiştir. Bu temayı ele alan çeşitli eser örnekleri verilebilir. Bunlardan biri olan Erich Maria Remarque'ın Batı Cephesinde Yeni Bir Şey Yok adlı eserinde, askerlerin savaş sırasında yaşadıkları korku

ve kaygılar, savaş sonrasında ise hayata uyum sağlama zorlukları detaylı bir şekilde işlenmiştir.

Toplumsal Yıkım ve Fedakârlık: Savaşların, toplumların düzenini bozduğu ve büyük yıkımlara yol açtığı görülmüştür. Çeşitli örnekler arasında bulunan Halide Edip Adivar'ın Ateşten Gömlek romanında, halkın vatan sevgisiyle yaptığı fedakârlıklar ve dayanışma duygusu ön plana çıkmaktadır.

Kahramanlık ve İnsanlık Çelişkisi: Kahramanlık teması savaş edebiyatında sıkça işlenirken, bazı eserlerde savaşın kahramanlık dışında insanlık dramı yönü de vurgulandığı belirlenmiştir. Bu eserlerden biri olan Leo Tolstoy'un Savaş ve Barış adlı eserinde, savaşın sadece strateji ve kahramanlık değil, aynı zamanda büyük insanlık bir vahşet olduğu anlatılmaktadır.

Edebi Anlatım ve Evrensellik: Savaşın bireyler ve toplumlar üzerindeki etkileri, farklı kültürlerde benzer şekilde işlendiği anlaşılmaktadır. Hem Batı hem de Doğu edebiyatında savaşın yarattığı travmalar benzer anlatım yöntemleriyle ele alındığı görülmüştür.

Bu bulgular, savaş edebiyatının sadece savaşları değil, savaşların insanlık üzerindeki derin etkilerini de ortaya koyduğunu ve bu sayede evrensel bir farkındalık yarattığını göstermektedir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

4.1.Sonuç

Bu çalışmada yapılan incelemeler, savaş edebiyatının, yalnızca savaşları değil, savaşların insanlar üzerindeki derin psikolojik ve toplumsal etkilerini de ele aldığını ortaya koymuştur. Savaş edebiyatı, bireylerin psikolojik travmalarını, toplumsal yıkımları, kahramanlık temalarını farklı bakış açılarıyla işler. Ayrıca, savaşın ve edebiyatın evrensel bir tema olduğunu ve kültürel, coğrafi farklılıklara rağmen benzer etkilerin benzer anlatım teknikleriyle ele alınabildiğini göstermektedir. Sonuç olarak savaş edebiyatı, insanın doğasının ve savaşın çok yönlü etkilerinin derinlemesine incelendiği önemli bir edebi alan olarak tanımlanabilir.

4.2.Tartışma

Savaş edebiyatında ele alınan temaların genel olarak evrenselliği, bu eserlerin sadece bir dönemi veya bölgeyi değil, tüm insanlık tarihini ve deneyimini yansıttığını göstermektedir. Savaşın bireyler üzerindeki etkileri, farklı kültürlerde benzer şekilde işlenmesine rağmen her toplumun kendi tarihi ve kültürü bağlamında farklı yansımalar yaratmıştır. Bu durum, savaş edebiyatının yalnızca tarihi bir olayı anlatmakla kalmayıp, insanların savaşla nasıl başa çıktıklarını, hayatta kalma mücadelesini ve toplumsal dayanışmayı nasıl kurduklarını da vurguladığını göstermektedir.

Bir başka önemli tartışma noktası ise, savaş edebiyatında kahramanlık temalarının nasıl ele alındığıdır. Bazı eserlerde kahramanlık yüce bir şekilde vurgulanırken, bazı eserlerde ise savaşın bu yönü sorgulanmakta ve savaşın insanlık için bir vahşet olduğu vurgulanmaktadır. Bu çelişki, savaşın iki farklı gerçeğini yansıtarak, savaş edebiyatının insanlık tarihi için ne kadar önemli bir alan olduğunu bir kez daha ortaya koymaktadır.

4.3. Öneri

Bu alanda yapılacak daha fazla araştırmada, savaş edebiyatının farklı dönemlerde nasıl şekillendiğini ve toplumların savaşlara bakış açılarının edebi yansımalarını inceleyebilir. Ayrıca, savaş edebiyatının sadece tarihi olayları değil, aynı zamanda bireysel ve toplumsal hafızayı nasıl şekillendirdiğini anlamak için savaş sonrası edebiyatın uzun vadeli etkileri

üzerine çalışmalar yapılabilir. Bir başka öneri, savaş edebiyatı eserlerinin modern dünyada da nasıl bir etki yarattığını incelemektir. Günümüzde savaşın şekli değişmiş olsa da, savaşın bireyler ve toplumlar üzerindeki psikolojik etkileri hala güncel bir konu olarak varlığını sürdürmektedir. Bu bağlamda, günümüz edebiyatı ile geçmiş savaş edebiyatı arasında bir karşılaştırma yapılarak, savaşın insanlık üzerindeki kalıcı etkilerinin nasıl işlendiği üzerine yeni bir bakış açısı geliştirilebilir.

5. KAYNAKLAR

- Adıvar** (1941). İngiliz Edebiyatı ve Harp
- Auerbach** (1941). Savaş Edebiyatı ve İki Türü
- Bilgegil** (1980). Savaş ve Edebiyat
- Çetin** (2003). Kurtuluş Savaşı Dönemini Anlatan Eserler Bibliyografyası, Erciyes Üniversitesi, Kayseri
- Duman** (2018). Savaş Edebiyatı
- Ertem** (1939). Savaş Dönemlerinde Sanat ve Edebiyat
- Güldürmez** (2018). Savaş ve Edebiyat Araştırmaları
- Kıroğlu** (1992). Mütareke Devri Türk Basınında Milli İztırab ve Milli Mücadele İle İlgili Şiirler, İstanbul Üniversitesi
- Mat** (2006). Türk Romanında Çanakkale Muharebeleri ve Çanakkale Muharebelerini Konu Alan Romanların Eğitime Etkisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir
- Polat** (2014). Kurtuluş Savaşı Dönemi Öykülerinde “Dedikodu”nun İşlevi ve “Öteki”nin Anlatısı, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon
- Tarlan** (1965). Savaş Edebiyatı
- Tökel** (2018). Savaş ve Şiir. Tarihin Tanığı Olarak Şiirler
- Ulucutsoy** (2020). Türk Savaş Edebiyatı ve Propagandası (1828-1912), Libra Kitap, İstanbul
- Vildiç** (2010). Bosna Savaşı'nın Modern Türk Şiirine Yansıması, Sakarya Üniversitesi
- Wellek** (1983). Savaş Edebiyatı Üzerine

SOCIAL STUDIES TEACHER CANDIDATES' METAPHORS ABOUT THE
CONCEPTS OF WAR AND PEACE

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ SAVAŞ VE BARIŞ
KAVRAMLARINA YÖNELİK METAFORLARI

ALİ ALTIKULAÇ¹

¹Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi

0000-0003-0792-265X

Özet

Bu çalışmanın amacı, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının, Sosyal Bilgiler dersi içinde sıkça geçen savaş ve barış kavramlarına ilişkin metaforlarını ortaya koymaktır. Araştırma, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının savaş ve barış kavramlarını metaforik olarak nasıl algıladıklarını ortaya koyması açısından önemli olabilir. Araştırmada nitel araştırma desenlerinden biri olan fenomenoloji kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu iki devlet üniversitesinin Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programının 4. sınıfında öğrenim gören 50 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmada, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının savaş ve barış kavramlarına hangi anlamları yükledikleri belirlenmiştir. Toplanan metaforlar, öğretmen adaylarının kullandıkları metaforlara göre sınıflandırılmıştır. Ayrıca, ortaya çıkan metaforlar belirli ortak temalar etrafında gruplandırılmıştır. Buna göre, araştırmaya katılan öğretmen adayları savaş kavramına ilişkin 33, barış kavramına ilişkin 30 metafor üretmiştir. Araştırma sonuçlarına göre en sık tekrarlanan savaş metaforu “katliam” olurken, bunu “cinayet”, “kıyamet”, “azrail” ve “virüs” gibi metaforlar takip etti. En sık tekrarlanan barış metaforu “nefes almak” olurken, bunu “barış”, “dostluk”, “anne” ve “zorunluluk” gibi metaforlar takip etti. Savaş ve barış kavramlarıyla ilgili metaforlar “olumlu” ve “olumsuz” olmak üzere iki kategori altında toplandı. Savaşla ilgili metaforlar “olumsuz” kategorisinde yoğunlaşırken, barışla ilgili metaforların “olumlu” kategorisinde yoğunlaştığı görüldü. Katılımcıların savaşa gitme kararlarının nedenleri incelendiğinde, en sık tekrarlanan cevaplar “ülkenin geleceği ve güvenliği tehlikedeyse” ve “barışı garanti altına almak” oldu. Mesleğe yeni başlayan Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının savaş olumsuz, barışı ise olumlu bir kavram olarak gördükleri belirlenmiştir. Öte yandan, savaşa karar vermede basit ve kolay gerekçeler üretmeleri, barışı yeterince içselleştiremedikleri şeklinde yorumlanabilir.

Anahtar kelimeler: Sosyal bilgiler, metafor, savaş, barış, öğretmen adayları

Abstract

The aim of this study is to reveal the metaphors of Social Studies teacher candidates regarding the concepts of war and peace, which are frequently used in the Social Studies course. The research may be important in terms of revealing how Social Studies teacher candidates perceive the concepts of war and peace metaphorically. Phenomenology, one of the qualitative research designs, was used in the research. The study group of the research consists of 50 teacher candidates studying in the 4th year of the Social Studies Teaching undergraduate program of two state universities. In the research, the meanings that Social Studies teacher candidates attribute to the concepts of war and peace were determined. The collected metaphors were classified according to the metaphors used by the teacher candidates.

In addition, the metaphors that emerged were grouped around certain common themes. Accordingly, the teacher candidates who participated in the research produced 33 metaphors related to the concept of war and 30 metaphors related to the concept of peace. According to the research results, the most frequently repeated war metaphor was “massacre”, followed by metaphors such as “murder”, “doomsday”, “grim reaper” and “virus”. The most frequently repeated metaphor for peace was “breathing”, followed by metaphors such as “peace”, “friendship”, “mother” and “obligation”. Metaphors related to the concepts of war and peace were grouped under two categories as “positive” and “negative”. While metaphors related to war were concentrated in the “negative” category, metaphors related to peace were concentrated in the “positive” category. When the reasons for the participants’ decisions to go to war were examined, the most frequently repeated answers were “if the future and security of the country is at risk” and “to guarantee peace”. It was determined that Social Studies teacher candidates who were new to the profession viewed war as a negative concept and peace as a positive concept. On the other hand, the fact that they produced simple and easy justifications in deciding to go to war can be interpreted as their failure to sufficiently internalize peace.

Keywords: Social studies, metaphor, war, peace, teacher candidates

TEACHERS OPINIONS ON THE CONTRIBUTION OF ART THERAPY TO THE
SELF-AWARENESS DEVELOPMENT OF BİLSEM STUDENTS

SANAT TERAPİSİNİN BİLSEM ÖĞRENCİLERİNİN ÖZ FARKINDALIK
GELİŞİMİNE KATKISINA İLİŞKİN ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİ

ÖZNUR YILDIZ

Rehber Öğretmen, Aliğa Habaş Mehmet Rüştü Başaran Bilim ve Sanat Merkezi,

ORCID NO: 0009-0007-1628-6858

Özet

Sanat terapisi, kişinin kendi içindeki duyguları sanat yoluyla dışa vurma yöntemidir. Sanat terapisti Cathy Malchiodi, “kişinin sanat yoluyla içsel dünyasını keşfetmesine, zor duyguları işlemesine ve kendini yeniden tanımlamasına olanak tanıyan bir ifade aracı” olarak tanımlamaktadır (Malchiodi, 2013). Türkiye’de sanat terapisi, henüz eğitim sisteminde yaygın olarak uygulanmasa da, bazı özel eğitim kurumlarında, rehabilitasyon merkezlerinde ve BİLSEM gibi üstün yetenekli öğrencileri destekleyen merkezlerde eğitim amaçlı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Üstün yetenekli ve üstün zekalı öğrenciler, genellikle yaşlılarından farklıdır. Yüksek başarı beklentisi, eleştiriye ve farklı fikirlere karşı hassasiyet ve mükemmeliyetçilik gibi özellikleri nedeniyle öz farkındalık geliştirmede zorluk yaşayabilirler. Bu araştırmanın amacı, sanat terapisinin üstün yetenekli ve üstün zekalı öğrencilerin öz farkındalık, duygusal ifade, sosyal etkileşim ve stresle başa çıkma becerileri üzerindeki etkilerini incelemektir. BİLSEM’de sanat terapisi uygulamalarının öğrencilerin akademik başarılarının yanı sıra kişisel-sosyal gelişimlerine ve öz farkındalıklarına katkı sağlama potansiyelini değerlendirmek hedeflenmektedir. Araştırmada, sanat terapisinin öğrencilerin eğitim sürecinde karşılaştıkları duygusal ve sosyal zorlukları aşmalarında ne ölçüde destekleyici bir rol oynadığını analiz edilerek, eğitimde sanat terapisi kullanımının yaygınlaştırılmasının önemini vurgulamak amaçlanmaktadır. Araştırma nitel araştırma yöntemi ve veri toplama tekniği olarak da yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır. Görüşme formunun pilot uygulaması yapılmıştır. Pilot uygulamadan sonra Eğitim Fakültesi’nde görev yapan öğretim elemanlarından uzman görüşü alınarak ve soruların görüşmeye uygunluğu tartışılmıştır. Görüşmeler, Aliğa Habaş Mehmet Rüştü Başaran Bilim ve Sanat Merkezi’nde görev yapan 2 Müzik, 1 Görsel Sanatlar, 1 Teknoloji Tasarım, 1 Bilişim Teknolojileri öğretmeni olmak üzere toplam 5 gönüllü öğretmen ile yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme verilerinin çözümlenmesi “içerik analizi” ile gerçekleştirilmiştir. Dış geçerliliği sağlamak için araştırma süreci ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Mevcut araştırmada öğretmen yanıtlarına ait doğrudan alıntılar tırnak içerisinde ve hiç bir değişiklik yapılmadan sunulmuştur. Araştırmanın güvenilirliği, alanında uzman iki kodlayıcı ile elde edilecektir. Araştırmanın güvenilirliği “Görüş birliği/ (görüş birliği+görüş ayrılığı)” formülü ile belirlenmiş, güvenilirlik oranı %80 olarak tespit edilmiştir. Güvenirlik formülü Miles ve Huberman’a aittir. Elde edilen bulgular, sistematik ve açık bir şekilde betimlenmiş, betimlemeler yorumlanmıştır. Araştırma bulguları sonucunda öğretmenlerin yeterli bilgiye sahip olmadıkları ancak sanat terapisinin BİLSEM’lerde uygulandığında öğrencilerin öz farkındalıklarına, sosyal becerilerine, duygularını farketme ve ifade etme becerilerinde etkisinin olumlu olacağı ortaya konulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Sanat Terapisi, Öz Farkındalık, Sosyal Gelişim.

Abstract

Art therapy is a way for individuals to express their emotions through art. Cathy Malchiodi, an art therapist, defines it as "a way for people to explore their inner world, deal with difficult emotions, and redefine themselves through art" (Malchiodi, 2013). Although art therapy is not yet widely used in the Turkish education system, it has started to be applied in some special education institutions, rehabilitation centers, and in centers like BİLSEM that support gifted students. Gifted and talented students often have different needs compared to their peers. Due to high expectations for success, sensitivity to criticism, and perfectionism, they may find it challenging to develop self-awareness. This study aims to explore the effects of art therapy on the self-awareness, emotional expression, social interaction, and stress management skills of gifted students. The goal is to understand how art therapy practices at BİLSEM can support students' academic success, as well as their personal and social development. The study also looks at how art therapy helps students overcome emotional and social challenges they face during their education, highlighting the importance of using art therapy more in educational settings. The research uses a qualitative approach, with semi-structured interviews for data collection. A pilot study was conducted, and feedback from experts at the Faculty of Education helped improve the interview questions. Interviews were conducted with five volunteer teachers from Aliğa Habaş Mehmet Rüştü Başaran Science and Art Center, including two Music, one Visual Arts, one Technology Design, and one Information Technologies teacher. The interview data were analyzed through content analysis, and the research process was explained in detail to ensure accuracy. Teachers' responses are presented as direct quotes without any changes, and the reliability of the research was ensured by involving two coders, resulting in an 80% reliability rate. The findings show that BİLSEM teachers do not have extensive knowledge of art therapy; however, they believe that using it at BİLSEM could have positive effects on students' self-awareness, social skills, and their ability to recognize and express emotions.

Keywords: Art Therapy, Self Awareness, Social Progress.

Giriş

Sanat terapisi, sanatı bir araç olarak kullanarak duyguları, düşünceleri, ihtiyaçları ifade etmektir. Sanat terapisinde kişinin kendisi sanat eseridir. Kişinin kendi içindeki duyguları sanat yoluyla dışa vurma yöntemidir. Sanat terapisi, bireylerin duygusal ve psikolojik durumlarını ifade etmelerini sağlayan ve bu süreçte kendilerini daha derinden anlamalarına olanak tanıyan yaratıcı bir tedavi yöntemi olarak tanımlanmaktadır (Malchiodi, 2013). Sanat terapisi, kalıplaşmış düşünce kalıplarının aşılması ve bireylerin duygusal dünyalarına erişim sağlaması açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Sanat terapisi duygular ve düşünceler üzerinde kontrol hissi verir. Sanat terapisi özgüveni pekiştirir, benlik saygısı ve özbilinci artırır, içgörü kazandırır. Malchiodi'ye (2013) göre sanat terapisi, "kişinin sanat yoluyla içsel dünyasını keşfetmesine, zor duyguları işlemesine ve kendini yeniden tanımlamasına olanak tanıyan bir ifade aracı" olarak tanımlanmaktadır. Özellikle üstün yetenekli ve üstün zekalı öğrenciler, duygusal hassasiyetleri, mükemmeliyetçilik eğilimleri ve yüksek beklentilere sahip olmaları nedeniyle sosyal ve duygusal açıdan önemli zorluklarla karşı karşıya kalmaktadır (Silverman, 1993). Bu öğrencilerin öz farkındalık geliştirmeleri ve duygularını ifade etmeleri, hem akademik başarıları hem de genel ruhsal iyi oluşları için kritik bir öneme sahiptir (Rogers, 1961). Bu bağlamda, sanat terapisi, üstün yetenekli öğrencilerin öz farkındalıklarını geliştirme, duygularını ifade etme ve sosyal etkileşim becerilerini güçlendirme açısından etkili bir yöntem olarak görülmektedir (Karkou & Sanderson, 2006).

Türkiye'de henüz yaygın olarak uygulanmasa da, sanat terapisi, özellikle üstün yetenekli veya benzersiz öğrenme profiline sahip öğrencilerin duygusal ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için umut verici bir yöntem olarak görülmektedir (Yıldız, 2021). Bu merkezlerde, sanat terapisi uygulamalarının öğrencilerin duygusal ve sosyal gelişimlerine katkı sağladığına ilişkin gözlemler, sanat terapisinin bu öğrenciler üzerindeki olumlu etkilerini ortaya koymaktadır (Malchiodi, 2013; Rubin, 2005). Üstün yetenekli öğrenciler, yüksek duyarlılıkları, mükemmeliyetçilikleri ve başarı baskısı nedeniyle sıklıkla duygusal zorluklar yaşamakta ve bu durum sosyal gelişimlerini ve öz farkındalıklarını engelleyebilmektedir. Sanat terapisi, bu öğrencilere duyguları işlemeleri, stresi yönetmeleri ve direnç geliştirmeleri için bir yol sunmaktadır (Kramer, 1958; Rubin, 1999). Sanat terapisi, bu öğrencilerin duygusal farkındalıklarını artırarak, stresle başa çıkmalarına ve kendilerini ifade etmelerine yardımcı olur. Ayrıca, sosyal etkileşim ve empati becerilerini güçlendirerek öğrencilerin sınıf ortamında daha uyumlu olmalarını sağlar. Bu yönleriyle, sanat terapisi, eğitimde bütüncül bir gelişim süreci sunarak öğrencilerin akademik başarılarının yanı sıra kişisel ve sosyal gelişimlerini de destekler. Öz farkındalık sağlar. Bu uygulamalar, öğrencilerin stresle başa çıkma becerilerini geliştirerek, akademik ve sosyal yaşamlarında daha dengeli bireyler olmalarına katkı sağlamaktadır (Klorer, 2000).

Yöntem

Araştırma nitel araştırma yöntemi ve veri toplama tekniği olarak da yarı yapılandırılmış görüşme tekniği uygulanmıştır. Görüşme formunun pilot uygulaması yapılmıştır.

Pilot uygulamadan sonra Eğitim Fakültesi'nde görev yapan öğretim elemanlarından uzman görüşü alınarak ve soruların görüşmeye uygunluğu tartışılmıştır. Görüşmeler, Aliğa Habaş Mehmet Rüştü Başaran Bilim ve Sanat Merkezi'nde görev yapan 2 Müzik, 1 Görsel Sanatlar, 1 Teknoloji Tasarım, 1 Bilişim Teknolojileri öğretmeni olmak üzere toplam 5 gönüllü öğretmen ile yapılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşme verilerinin çözümlenmesi "içerik analizi" ile gerçekleştirilmiştir.

Dış geçerliliği sağlamak için araştırma süreci ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Mevcut araştırmada öğretmen yanıtlarına ait doğrudan alıntılar tırnak içerisinde ve hiç bir değişiklik yapılmadan sunulmuştur. Kodlar verilerek araştırmaya katılan öğretmenlerin görüşlerine yer verilmiştir. Örneğin; Ö1 Birinci Müzik Öğretmenini, Ö2 İkinci Müzik Öğretmenini, Ö3 Görsel Sanatlar Öğretmenini, Ö4 Teknoloji Tasarım Öğretmenini, Ö5 ise Bilişim Teknolojileri Öğretmenini ifade etmektedir. Araştırmanın güvenilirliği, alanında uzman iki kodlayıcı ile elde edilmiştir. "Görüş birliği/ (görüş birliği+görüş ayrılığı)" yöntemiyle ile güvenilirlik katsayısı $4/(4+1)=0,80$ belirlenmiş, yani güvenilirlik oranı %80 olarak tespit edilmiştir. Güvenirlik formülü Miles ve Huberman'a aittir. Elde edilen bulgular, sistematik ve açık bir şekilde betimlenmiş, betimlemeler yorumlanmıştır.

Araştırmada 2 tema belirlenmiştir. Bu temalar ve temalara ilişkin sorular aşağıdaki gibidir;

1. Sanat Terapisi, Öğrencilerin Öz Farkındalık ve Duygusal Gelişimlerine Nasıl Katkı Sağladığına Yönelik Öğretmen Görüşleri Nelerdir ?

-Sanat terapisini nasıl tanımlarsınız?

-Sanat terapisinin, BİLSEM öğrencilerinin öz farkındalık geliştirmesine nasıl katkı sağlayacağını düşünüyorsunuz?

-Sanat terapisi, BİLSEM öğrencilerinin kendilerini ifade etmeleri açısından nasıl bir alan sunar?

-Sanat terapisi uygulamalarının öğrencilerin duygusal farkındalıklarını artıracığına inanıyor musunuz? Bu süreçte nasıl bir dönüşüm beklenebilir?

-Bu tür bir terapinin, öğrencilerin stres yönetimi ve başa çıkma becerilerine katkıda bulunma durumu hakkında ne düşünüyorsunuz?

2.Sanat Terapisi, Öğrencilerin Sosyal Etkileşim, Akademik Başarı ve Eğitim Ortamına Katkısı Konusundaki Öğretmenlerin Tutumları, Algıları ve Görüşleri Nelerdir?

-Sanat terapisi, BİLSEM öğrencilerine nasıl uygulanabilir ve bu yöntemin etkili olabilmesi için hangi hazırlıkların yapılması gerekmektedir?

-Sanat terapisi uygulamaları için eğitim ortamında ne tür hazırlıkların yapılması gerektiğini düşünüyorsunuz? Hangi materyallere veya kaynaklara ihtiyaç var?

-Sanat terapisi uygulamalarının, öğrencilerin sosyal becerilerini geliştirmede nasıl bir rol oynayabileceğini düşünüyorsunuz? Örnekler verebilir misiniz?

-Sanat terapisi uygulamalarının akademik başarıya katkı sağlayabileceğini düşünüyor musunuz? Hangi alanlarda bu katkı sağlanabilir?

-BİLSEM' deki eğitim ortamında sanat terapisi uygulamalarının, sınıf içindeki sosyal dinamikler üzerinde nasıl bir etkisi olacağını düşünüyorsunuz?

Bulgular

Görüşme formunda yer alan temalardan birincisi olan sanat terapisi, öğrencilerin öz farkındalık ve duygusal gelişimlerine nasıl katkı sağladığına yönelik öğretmen görüşlerine ilişkin bulgular aşağıdaki gibidir.

Tema 1:Sanat Terapisi, öğrencilerin öz farkındalık ve duygusal gelişimlerine nasıl katkı sağladığına yönelik öğretmen görüşleri nelerdir ?

Tablo 1. Sanat terapisi tanımı

Tema	Kodlar	f
<u>Sanat terapisi tanımı</u>	Bedensel, ruhsal, duygusal(f:2) Duygusal ve sosyal gelişim(f:2) Kişinin duygu ve düşünceleri(f:2) Farkındalık(f:1) Ruhsal, nörolojik ve davranışsal(f:1) Özgüven hissi oluşumu(f:1) Uzman psikolog(f:1) Sanatın farklı yolları(f:1) Kendini ifade etme(f:1) Terapi yöntemi(f:1) Estetik yönleri(f:1) Temel tasarım ilkeleri(f:1) Fikir alışverişi(f:1)	16

Tablo 1’de görüldüğü gibi, "Bedensel, ruhsal, duygusal(f:2)", "Duygusal ve sosyal gelişim(f:2)", "Kişinin duygu ve düşünceleri(f:2)", "Farkındalık(f:1)", "Ruhsal, nörolojik ve davranışsal(f:1)", "Özgüven hissi oluşumu(f:1)", "Uzman psikolog(f:1)", "Sanatın farklı

yolları(f:1)”, “Kendini ifade etme(f:1)”, “Terapi yöntemi(f:1)”, “Estetik yönleri(f:1)”, “Temel tasarım ilkeleri(f:1)”,

“Fikir alışverişi(f:1)” yanıtları izlenmiştir. Aşağıda öğretmenlerin yaptığı açıklamalardan örnek yer almaktadır.

Örnek: Ö4: Sanat terapisi sayesinde derse katılımı az olan duygusal ve sosyal gelişimi zayıf olan öğrencilerimizin temel tasarım ilkeleriyle oluşturdukları çizgi, desen, dokular sayesinde arkadaşları ile etkileşimde bulunup kendi aralarında fikir alışverişi yapıp derse katılımları ve aynı zamanda sosyal gelişimlerinin arttığı görüşümdedir.

Tablo:2. Bilsem öğrencilerinin öz farkındalık gelişimi

Tema	Kodlar	f
<u>Bilsem öğrencilerinin öz farkındalık gelişimi</u>	İfade etme becerisi (f:2) Öz farkındalık(f:2) İçsel yapı (f:1) Özgüven (f:1) Hayal gücü(f:1) Yaratıcılık keşfi(f:1) Farklı bakış açısı(f:1) Sözel ifade(f:1) Üç boyutlu modelleme(f:1), Grafik tasarım(f:1), Çok boyut (f:1)	13

223

Tablo 2’de görüldüğü gibi, “İfade etme becerisi (f:2)”, “Öz farkındalık(f:2)”, “İçsel yapı (f:1)”, “Özgüven (f:1)”, “Hayal gücü(f:1)”, “Yaratıcılık keşfi(f:1)”, “Farklı bakış açısı(f:1)”, “Sözel ifade(f:1)”, “Üç boyutlu modelleme(f:1)”, “Grafik tasarım(f:1)”, “Çok boyut (f:1)” yanıtları izlenmiştir. Aşağıda öğretmenlerin yaptığı açıklamalardan örnek yer almaktadır.

Örnek: Ö2: İçsel yapılarını sanatla ifade edebilme becerisini kazanırlar. Aynı zamanda kişinin daha özgüvenli olmasını, hayal gücünü ve yaratıcılığını keşfetmesini, farklı bakış açıları kazanmasını da sağlamaktadır.

Tablo 3. Bilsem öğrencilerinin kendilerini ifade etme alanı

Tema	Kodlar	f
<u>Bilsem öğrencilerinin kendilerini ifade etme alanı</u>	Özgürce ifade edebilme becerisi(f:3) Duygusal farkındalık(f:1) Görsel sanatlar(f:1) Sanat terapisi(f:1) Patent ve faydalı model(f:1) İletişim(f:1)	8

Tablo 3’te görüldüğü gibi, " Özgürce ifade edebilme becerisi(f:3)", "Özgürce ifade edebilme becerisi(f:3)", "Duygusal farkındalık(f:1)", "Görsel sanatlar(f:1)", "Sanat terapisi(f:1)", "Patent ve faydalı model(f:1)", "İletişim(f:1)" yanıtları izlenmiştir.

Aşağıda öğretmenlerin yaptığı açıklamalardan örnek yer almaktadır. Aşağıda öğretmenlerin yaptığı açıklamalardan örnek yer almaktadır.

Örnek: Ö2: Kendisini özgürce ifade edebilme becerisi kazanır. Kendine ait eseri üretirken ya da başka eserleri icra ederken duygusal farkındalık kazanırlar.

Tablo:4. Öğrencilerin duygusal farkındalık dönüşümü

Tema	Kodlar	f
<u>Duygusal farkındalık dönüşümü</u>	İfade yeteneği (f:1) Ruhsal,nörolojik,davranışsal gelişim (f:1) Duygusal farkındalık(f:1) Öz farkındalık (f:1) Duygusal gelişim(f:1) Ortak çalışma(f:1)	6

Tablo 4’te görüldüğü gibi "İfade yeteneği (f:1)," "Ruhsal,nörolojik,davranışsal gelişim (f:1)", "Duygusal farkındalık(f:1)", "Öz farkındalık (f:1)", "Duygusal gelişim(f:1)", "Ortak çalışma(f:1)" yanıtları izlenmiştir. Aşağıda öğretmenlerin yaptığı açıklamalardan örnek yer almaktadır.

Örnek: Ö1: Evet. Duygularımı güzel bir dille ifade yeteneği kazandıkları için kendi bestelerini yapabilirler.

Tablo:5. Sanat terapisinin öğrencilerin stres yönetimi ve başa çıkma becerilerine katkısı

Tema	Kodlar	f
<u>Sanat terapisinin öğrencilerin stres yönetimi ve başa çıkma becerilerine katkısı</u>	Stres (f:4) İfade etme(f:2) Deşifre etme (f:1) Sabırlı olma(f:1) 6 şapka düşünme tekniği (f:1) Duygu durumu(f:1)	10

Tablo 5’te görüldüğü gibi, "Stres (f:4)", "İfade etme(f:2)", "Deşifre etme (f:1)", "Sabırlı olma(f:1)", "6 şapka düşünme tekniği (f:1)", "Duygu durumu(f:1)". yanıtları izlenmiştir. Aşağıda öğretmenlerin yaptığı açıklamalardan örnek yer almaktadır.

Örnek: Ö2: Sabırla Motifleri deşifre ederek sabırlı olmayı öğrenir. Stresle daha iyi baş etmeye başlar.

Görüşme formunda yer alan temalardan ikincisi . Sanat Terapisi, Öğrencilerin Sosyal Etkileşim, Akademik Başarı ve Eğitim Ortamına Katkısı Konusundaki Öğretmenlerin Tutumları, Algıları ve Görüşlerine ilişkin bulgular aşağıdaki gibidir.

Tema 2:Sanat terapisi, öğrencilerin sosyal etkileşim, akademik başarı ve eğitim ortamına katkısı konusundaki öğretmenlerin tutumları, algıları ve görüşleri nelerdir?

Tablo:6. Sanat terapisinin bilsem öğrencilerine uygulanışı ve hazırlıklar

Tema	Kodlar	f
<u>Sanat terapisinin bilsem öğrencilerine uygulanışı ve hazırlıklar</u>	3 boyutlu tasarım(f:2), Kendini ifade etme(f:2), Temel eğitim(f:1), Uygulamalı çalışma(f:1) Oyun(f:1), Müzik teorisi(f:1), Dikte(f:1), Solfej(f:1), Ses aralıklarını tanıma (f:1), Duyusal bellek(f:1), Ritmik bellek(f:1), Enstrüman desteği (f:1) Boya türleri(f:1), Kolaj (f:1), Heykel(f:1), Çizim tekniği(f:1), Atölye(f:1), Renkler (f:1), Ebru sanatı(f:1), Temel tasarım eğitimi(f:1), Çizgi desen(f:1), 2 boyutlu tasarım(f:1)	24

Tablo 6’da görüldüğü gibi, “3 boyutlu tasarım(f:2)”, “Kendini ifade etme(f:2)”, “Temel eğitim(f:1)”, “Uygulamalı çalışma(f:1)”, “Oyun(f:1)”, “Müzik teorisi(f:1)”, “Dikte(f:1)”, “Solfej(f:1)”, “Ses aralıklarını tanıma (f:1)”, “Duyusal bellek(f:1)”, “Ritmik bellek(f:1)”, “Enstrüman desteği (f:1)”, “Boya türleri(f:1)”, “Kolaj (f:1)”, “Heykel(f:1)”, “Çizim tekniği(f:1)”, “Atölye(f:1)”, “Renkler (f:1)”, “Ebru sanatı(f:1)”, “Temel tasarım eğitimi(f:1)”, “Çizgi desen(f:1)”, “2 boyutlu tasarım(f:1)”. yanıtları izlenmiştir. Aşağıda öğretmenlerin yaptığı açıklamalardan örnek yer almaktadır.

Örnek: Ö5: Üç boyutlu çizimler yaparak öğrencilerin kendilerini ifade etmeleri için alternatif sunabilir.

Tablo:7. Eğitim ortamındaki hazırlıklar, materyal ve kaynaklar

Tema	Kodlar	f
<u>Eğitim ortamındaki hazırlıklar, materyal ve kaynaklar</u>	Hazırbulunuşluk(f:1) Uygulamalı çalışma(f:1) Enstrüman(f:1), Ses ve Görüntülü Materyal(f:1) Atölye(f:1) Kaygı(f:1) Tasarım(f:1) Üç boyutlu kalem(f:1) Hizmet içi eğitim(f:1)	9

Tablo 7’de görüldüğü gibi, “Hazırbulunuşluk(f:1)”, “Uygulamalı çalışma(f:1)”, “Enstrüman(f:1)”, “Ses ve Görüntülü Materyal(f:1)”, “Atölye(f:1)”, “Kaygı(f:1)”, “Tasarım(f:1)”, “Üç boyutlu kalem(f:1)”, “Hizmet içi eğitim(f:1)”. yanıtları izlenmiştir. Aşağıda öğretmenlerin yaptığı açıklamalardan örnek yer almaktadır.

Örnek: Ö1: Çocuğun hazır bulunuşluğu önemlidir. Ona göre de uygulamalı çalışma yapılır. Teorik bilgiler için kitaplar, piyano, yan flüt olabilir, nota sehпасı, bateri, vurmali çalgılar, kajan, gitar, vb. şan için de Pilates topu ve pilates çemberi kullanılır.

Tablo 8. Sanat terapisinin öğrencilerde sosyal becerileri geliştirmedeki rolü

Tema	Kodlar	f
<u>Sanat terapisinin öğrencilerde sosyal becerileri geliştirmedeki rolü</u>	Sosyal Beceri(f:3) Kendini İfade etme(f:1) Bireysel farkındalık(f:1) Kendini keşfetme(f:1) Yaratıcı yön(f:1) Duygusal bağ kurma(f:1) Grup çalışması(f:1)	9

Tablo 8’de görüldüğü gibi, “Sosyal Beceri(f:3)”, “Kendini İfade etme(f:1)”, “Bireysel farkındalık(f:1)”, “Kendini keşfetme(f:1)”, “Yaratıcı yön(f:1)”, “Duygusal bağ kurma(f:1)”, “Grup çalışması(f:1)” yanıtları izlenmiştir. Aşağıda öğretmenlerin yaptığı açıklamalardan örnek yer almaktadır.

Ö4: Birlikte yapılan çalışmalar sınıfta muhafaza edilir ve zaman zaman güncellenir ise bu öğrencilerin üzerinde sahiplik hissi ile duygusal bağ kurmaları ve hem arkadaşlıklarını geliştirmeleri hem de ortaya çıkan ürünü sahiplenmeleri açısından önemli olabilir, yani öğrencileri ortak bir projede tutmak işe yarayabilir diye düşünüyorum.

Tablo:9. Sanat terapisinin akademik başarıya katkısı ve alanları

Tema	Kodlar	f
<u>Sanat terapisinin akademik başarıya katkısı ve alanları</u>	Matematiksel zeka(f:1) Düşünme gücü(f:1) Psikoloji(f:1) Görsel sanatlar(f:1) Mimari tasarım(f:1) Grafik tasarımı(f:1) Endüstriye tasarım(f:1) Çok yönlü gelişim(f:1) Akademik başarı(f:1)	9

Tablo 9’da görüldüğü gibi, “Matematiksel zeka(f:1)”, “Düşünme gücü(f:1)”, “Psikoloji(f:1)”, “Görsel sanatlar(f:1)”, “Mimari tasarım(f:1)”, “Grafik tasarımı(f:1)”, “Endüstriye tasarım(f:1)”, “Çok yönlü gelişim(f:1)”, “Akademik başarı(f:1)”. yanıtları izlenmiştir. Aşağıda öğretmenlerin yaptığı açıklamalardan örnek yer almaktadır.

Ö3: Özellikle psikoloji ve görsel sanatların tüm alanlarıyla bu katkının sağlanacağını düşünüyorum.

Tablo 10. Sanat terapisinin sınıf içindeki sosyal dinamikler üzerindeki etkileri

Tema	Kodlar	f
<u>Sanat terapisinin sınıf içindeki sosyal dinamikler üzerindeki etkileri</u>	Fikir alışverişi(f:1) Motivasyon(f:1) Sosyal beceri(f:1) Duygu yönetimi(f:1) Kendini ifade etme(f:1) Sınıf içi uyum(f:1)	6

Tablo 10’da görüldüğü gibi, “Fikir alışverişi(f:1)”, “Motivasyon(f:1)”, “Sosyal beceri(f:1)”, “Duygu yönetimi(f:1)”, “Kendini ifade etme(f:1)”, “Sınıf içi uyum(f:1)” yanıtları izlenmiştir. Aşağıda öğretmenlerin yaptığı açıklamalardan örnek yer almaktadır.

Örnek: Ö1: Sınıf içinde birlikte çalarlar, bir araya toplandıklarında koro parçaları söyleyebilirler. Biri çalar, biri söyler birbirlerine eşlik edip birbirlerine fikir alışverişinde bulunurlar. Birbirlerinin yanlışlarını düzeltirler. Birbirlerini motive ederler. Bütünleşmeyi sağlar.

Sonuç ve Öneriler

Sonuç

Araştırma bulguları sonucunda öğretmenlerin yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür. Ancak öğretmenler sanat terapisinin eğitim ortamında kullanılması sonucu BİLSEM öğrencilerine olumlu katkı sağlayacağını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, öğretmenler sanat terapisi hakkında daha fazla bilgi edinmeye ve bu bilgileri sınıf ortamında uygulamaya istekli olduklarını belirtmişlerdir. Öğretmenler, sanat terapisinin, BİLSEM’lerde uygulandığında öğrencilerin öz farkındalıklarına, sosyal becerilerine, duygularını farketme ve ifade etme becerilerine, katkı sağlayacağını belirtmişlerdir.

Öneriler

Çalışma sonucunda elde edilen başlıca öneriler de şu şekildedir:

Öğretmenlere kaynaklar ve materyaller sağlanmalıdır.

Sadece BİLSEM’lerdeki ve okullardaki rehber öğretmenlere değil, tüm öğretmenlere sanat terapisi eğitimi ve seminerleri düzenlenmelidir.

.Sanat Terapisi sadece psikolojik destek uygulaması değil, öğrencilerin sosyal, duygusal gelişimlerini desteklemek için önemli bir araç olduğundan müfredatlara sanat terapisi içeriği dahil edilmelidir.

Sanat terapisi atölye çalışmaları düzenlenmelidir ve uygulanmalıdır.

Sanat terapisiyle ilgili erişilebilir kaynaklar artırılmalıdır.

Rehberlik ve psikolojik danışmanlık hizmetleriyle işbirliği içinde sanat terapisi uygulamaları geliştirilmelidir.

Kaynakça

- Karkou, V., & Sanderson, P. (2006). *Arts Therapies: A Research-Based Map of the Field*. Elsevier.
- Klorer, P. G. (2000). *Expressive Therapy with Troubled Children*. Jason Aronson.
- Kramer, E. (1958). *Art as Therapy with Children*. Schocken Books.
- Malchiodi, C. A. (2013). *Art Therapy and Health Care*. Guilford Press.
- Rogers, C. R. (1961). *On Becoming a Person: A Therapist's View of Psychotherapy*. Houghton Mifflin.
- Rubin, J. A. (1999). *Art Therapy: An Introduction*. Brunner-Routledge.
- Rubin, J. A. (2005). *Child Art Therapy*. John Wiley & Sons.
- Silverman, L. K. (1993). *Counseling the Gifted and Talented*. Love Publishing Company.
- Yıldız, F. Ü. (2021). Çocukluk ve Sanat Terapisi. *Journal of New Approaches in Education*, 4(1), 1-17.

MINSTRELS AMONG US
AŞIKLAR ARAMIZDA

HÜLYA ÜNSAL

Bilim Uzmanı, Öğretmen, Dokuz Eylül Üniversitesi ,Kültür
ORCID kodu:0009-0006-8216-2696

ÖZET

Aşıklık geleneği, Türk toplumunun sözlü kültürüne dayanmakta ve tarihsel süreç içinde gelişerek günümüze kadar ulaşmaktadır. Aşıklar, duygularını, düşüncelerini ve toplumsal olayları saz eşliğinde dile getirir, hem bireysel hem de toplumsal meseleleri ele alırlar. Aşıklık geleneği ,genellikle aşk,doğa,yaşam ve ölüm gibi evrensel temalar etrafında şekillenir.Aşıkların eserlerinde aşkın derinliği,kaybetme korkusu,doğanın güzellikleri ve toplumsal adalet gibi konular ön plana çıkar. Bu temalar, dinleyicilerle olan etkileşimde derin duygusal bir bağ oluşturur. Aşıkların performansları, sosyal bir olay olarak kabul edilir ve toplumda dayanışma duygusunu pekiştirir. Bu performanslar sırasında aşıklara, "türkü" ya da "deyiş" adı verilen halk müziği formu eşlik eder. Aşıkların eserleri, genellikle bir hikaye veya olay etrafında dönerken, doğaçlama unsurları da içerir. Aşıkların eserlerinde kullandıkları dil,halkın gündelik yaşamını yansıtır ve bu sayede halk kültürünün bir parçası haline gelir.Geleneksel temalar,zamanla modern konularla harmanlanarak yeni bir boyut kazandığından aşıklar sadece geçmişin izlerini taşımakla kalmaz ,aynı zamanda güncel sorunlara da duyarlık göstererek ,topluma ayna tutarlar.

Aşıklık geleneği , merak edildiği üzere İzmir gibi büyükşehirlerde de varlığını sürdürmektedir. Geleneğin İzmir'deki temsilcileri –Ali Rıza EZGİ gibi yaşayan insan hazinesi olarak unvan kazanan aşıkları da dahil olmak üzere - bu geleneği yaşatmakta ve yeni nesillere aktarmaktadır.

İzmir, tarihsel olarak önemli sanat ve kültür merkezlerinden biri olduğundan, aşıklık geleneği burada önemli bir yer tutmaktadır. İzmirli aşıklar, şehrin kültürel zenginliğini verirken geleneksel temaların yanı sıra, çağdaş konuları da ele almaktadır. Aşıkların performansları ve eserleri, hem kültürel etkinliklerle hem de sosyal medya aracılığıyla geniş kitlelere ulaşma imkanı bulmakta, İzmir'de yaşayan, varlık gösteren temsilcilerin ve eserlerinin tanıtımı birçok yolla yapılmaktadır. Kültürün en önemli taşıyıcısı olan bu temsilcilerimiz için “Aşıklar Aramızda” diyerek katılacakları festivaller ve etkinlikler düzenlemek; üniversiteler ve yerel kurumlarla işbirliği yapmak hem geleneksel sanatın tanıtımına hem de aşıklara yeni dinleyici kitleleri kazandırmaya yardımcı olmaktadır.

Sonuç olarak, aşıklık geleneği, Türk edebiyatının dinamik ve canlı bir parçasıdır. Aşıklar yalnızca sanatçı değil, toplumun sesi, kültürün taşıyıcısı ve geleneklerin bekçisidir. Bu nedenle aşıkların eserleri ve performansları ,Türk edebiyatının derinliğini ve zenginliğini anlamak için vazgeçilmez bir kaynaktır.Geleneksel değerlerin ve sosyal meselelerin bir araya geldiği bu geleneği büyükşehirlerde de yaşatmak ,gelecek nesillere aktarabilmek adına büyük önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Aşıklık Geleneği, İzmir'de Yaşayan Aşıklar, Kültür,Türk Edebiyatı

SUMMARY

The minstrelsy tradition, rooted in Turkish oral culture, has evolved over time and reached the present day. Minstrels express their emotions, thoughts, and social issues through songs accompanied by the saz, addressing both individual and societal matters. The minstrelsy tradition often revolves around universal themes such as love, nature, life, and death. In the works of minstrels, themes like the depth of love, fear of loss, the beauty of nature, and social justice are highlighted. These themes create a deep emotional bond with listeners, and the performances of minstrels are regarded as social events that strengthen the sense of solidarity within the community. During performances, minstrels are accompanied by folk music forms known as “türkü” or “deyiş.” Minstrels’ works often revolve around a story or event and include elements of improvisation. The language used in their works reflects the daily life of the people, making it an integral part of folk culture. Traditional themes, over time, merge with contemporary topics, giving the tradition a new dimension; thus, minstrels not only carry traces of the past but also reflect current issues, acting as a mirror for society.

The minstrelsy tradition continues to exist in major cities like İzmir. The representatives of this tradition in İzmir — including minstrels such as Ali Rıza Ezgi, who has earned the title of “living human treasure” — continue to sustain and pass on this tradition to new generations.

As İzmir has historically been one of the key centers of art and culture, minstrelsy holds an important place here. İzmir’s minstrels, while reflecting the city’s cultural richness, address contemporary issues alongside traditional themes. Their performances and works reach broad audiences through cultural events and social media, and the representatives and works that thrive in İzmir are promoted through various channels. Organizing festivals and events under the banner of “Minstrels Among Us” and collaborating with universities and local institutions help introduce traditional art forms to new audiences and bring minstrels to wider listener groups.

In conclusion, the minstrelsy tradition is a dynamic and vibrant part of Turkish literature. Minstrels are not merely artists; they are the voice of society, the bearers of culture, and the guardians of tradition. For this reason, the works and performances of minstrels are indispensable for understanding the depth and richness of Turkish literature. Preserving this tradition in large cities and passing it on to future generations is of great importance in keeping traditional values and social issues alive within this cultural heritage.

Keywords: Minstrelsy Tradition, Minstrels Living in İzmir, Culture, Turkish Literature

PERFORMATIVE IMAGE IN THE CONTEXT OF GENDER
TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA PERFORMATİF İMGE

ELÇİN ACUN

**Dr. Araştırma Görevlisi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fotoğraf Bölümü,
0000-0001-8071-3999**

Özet

Toplumsal cinsiyet kavramı; doğduğumuz andan itibaren cinsel organlarımıza dayandırılarak kimliğimizi, karakterimizi, psikolojimizi, davranış biçimlerimizi şekillendiren, bedenimizin biçimini yönlendiren; dış görünüşümüzün, jestlerimizin, hareketlerimizin nasıl olması gerektiğini öğreten; kısaca kim olduğumuzu ya da olabileceğimizi belirleyen; tarihsel, toplumsal ve kültürel olarak inşa edilmiş, iktidar sistemleri tarafından denetlenen, dayatılan, aksi olasılıkları imkansız kılan, okunaksız varsayan, görmezden gelen ve dışlayan kabuller bütünüdür. Bu kabuller, biyolojik cinsiyetimizin bir sonucu gibi algılanır; özümüze bağlı olan bir toplumsal cinsiyet olduğu fikri hakimdir. İnsan bedeni eril ya da dişil olarak ikili norm sistemi dahilinde tanımlandığında, bu eril ve dişil nitelikler, bedenlerin toplumsal dünyada nasıl konumlanacağını, kurumlar ve iktidarla nasıl ilişkileneceğini belirleyen en önemli özelliklerden biri haline gelir. Böylece biyolojik cinsiyet, toplumsallık içinde bedenlerden beklentiye şekillendirir; onların hayatlarını nasıl yaşamaları gerektiğini, davranışlarını, rollerini ve görevlerini doğanın bir yansıması olarak meşrulaştırır. Yani iki farklı biyolojik cinsiyete sahip olan iki farklı beden için doğa yasalarından ve yaratılıştan kaynaklı iki farklı kader olduğu ön kabulü değişmez varsayıdır.

Ancak 1970'lerden itibaren, ikinci dalga feminist düşüncüyü şekillendiren teorisyenler, toplumsal cinsiyet kavramına yeni bir anlam yükleyerek biyolojik cinsiyetten kaynaklı ve sabit olduğu fikrine karşı çıkmışlardır ve cinsiyete dayalı ayrımı ortaya çıkaran bir kavram olarak kullanmışlardır. Bu bağlamda feminist düşüncenin, cinsiyet eşitsizliğine karşı verdiği en temel mücadelesi, bu eşitsizliğin doğal, tanrısal ya da biyolojik herhangi bir mutlak kökeni olduğu fikrini çöktürmeye çalışmak ve kadınlık ile erkekliğin toplumsal iktidar ilişkileri yoluyla kurulduğunu vurgulamak olmuştur. Feministler, toplumsal cinsiyeti düşünürken bedenin kendine içkin, özünde tutarlı bir anlam taşıdığı ve bu anlamın kimliği şekillendirerek, olduğumuz kişi olmamıza neden olduğu anlayışını reddetmişlerdir. Onlara göre, dişil cinsiyet organı ile doğmuş olmak, kadınsı olarak kabul edilen özellikleri doğal olarak taşıdığımız anlamına gelmemektedir; aynı şekilde eril cinsel organlar, erkeklik mefhumunu yüklenmemize sebep olarak görülmemelidir. Aslında söz konusu özellikler bir çeşit taklit yoluyla üstlenilmekte ve yayılarak çoğalmaktadır.

Bu noktada, ikinci dalga feminist hareketin gelişimi içinde hayati önem taşıyan feminist sanatın aktörleri olan sanatçılar, toplumsal cinsiyetin nasıl bir taklit biçimi olduğunu sorgulayarak bunun toplumsal ve kültürel kodlar aracılığıyla sürekli yeniden üretilen bir yapı olduğunu vurgulayan işler üretmişlerdir. İkinci dalganın açtığı kapı ile bedenlerine ve öznel deneyimlerine odaklanan bu sanatçıların, sanatsal pratiklerini performans temelli şekillendirdikleri gözlemlenebilmektedir.

Bu çalışmada da toplumsal cinsiyet mefhumunu sorgularken fotoğraf ve videoyu performatif biçimde kullanan Lorna Simpson, Adrian Piper ve Martha Rosler'in işleri incelenmekte; söz konusu sanatçıların performans aracılığıyla bedeni politik bir alan olarak nasıl yeniden yorumladıkları araştırılmaktadır.

Anahtar kelimeler: Toplumsal Cinsiyet, Performans, Feminist Sanat

Abstract

The concept of gender encompasses a set of norms and assumptions that shape our identity, character, psychology, and behavior from birth based on our sexual organs. It dictates the form of our bodies, prescribes how we should look, move, and gesture, and essentially informs us of who we are or could be. Gender, historically, socially, and culturally constructed, is regulated and imposed by power systems, rendering alternative possibilities inconceivable, illegible, and marginalized. These assumptions are perceived as outcomes of our biological sex, and it is widely believed that there is an intrinsic gender identity tied to our essence. When the human body is defined within a binary norm system as masculine or feminine, these qualities become pivotal in determining how bodies are positioned in the social world and how they relate to institutions and power structures. Consequently, biological sex informs expectations for bodies in society, legitimating their lives, behaviors, roles, and duties as reflections of nature. Thus, the assumption of two distinct destinies—derived from natural laws and creation—exists for bodies with two different biological sexes.

However, beginning in the 1970s, theorists who shaped second-wave feminist thought began to ascribe new meaning to the concept of gender, challenging the idea that it stems from biological sex and is fixed. Instead, they posited it as a socially constructed concept that highlights the division based on gender. In this context, the fundamental aim of feminist thought in its fight against gender inequality has been to dismantle the notion that this inequality has a natural, divine, or biological origin and to emphasize that femininity and masculinity are constructed through social power relations. Feminists have rejected the notion that the body inherently carries a consistent meaning that shapes identity and defines who we are. For them, being born with female genitalia does not inherently mean possessing traits associated with femininity, nor should male genitalia be seen as defining masculinity. Instead, these qualities are assumed, reproduced, and spread through a form of imitation.

At this point, artists, who became pivotal figures in feminist art within the development of the second-wave feminist movement, produced works that questioned gender as a form of imitation and highlighted its perpetually reproduced nature through social and cultural codes. With the doors opened by the second wave, these artists focused on their bodies and subjective experiences, often shaping their artistic practices through performance-based approaches. This study examines the works of Lorna Simpson, Adrian Piper, and Martha Rosler, who use photography and video as performative media to explore the notion of gender, and investigates how these artists reinterpret the body as a political domain through performance.

Keywords: Gender, Performance, Feminist Art

*Elçin Acun “*Bir Anlatı Ögesi Olarak Toplumsal Cinsiyetin Video Sanatında Temsili*” isimli sanatta yeterlik çalışmasından faydalanarak hazırlanmıştır.

1. GİRİŞ

Toplumsal cinsiyet, cinsiyet rolleri ve kimlik, bireylerin toplumsal yapılar içinde nasıl konumlandıklarının ve bu çerçevelerle nasıl ilişki kurduklarının kavramak için bir alan oluşturur. Bu kavramlar biyolojik cinsiyetin ötesine geçerek, toplumsal beklentileri şekillendiren ve bu beklentiler tarafından şekillendirilen kültürel ve sosyal bağlamları da kapsar. Toplumsal cinsiyet rolleri, bu toplumsal normların bireylerin yaşamlarını nasıl etkilediğini, hangi davranışların kabul edilebilir sayıldığını ve kimliklerin nasıl inşa edildiğini belirler. Bu dinamik, kişisel deneyimlerin ve toplumsal beklentilerin kesiştiği noktada ortaya çıkmakta, dolayısıyla toplumsal cinsiyetin yalnızca biyolojik bir belirleyici olmaktan ziyade toplumsal bir yapı olarak anlaşılmasına ilişkin önemli söylemleri gündeme getirmektedir. Toplumsal cinsiyetin sosyal inşası bireylerin bedenleri, eylemleri ve kimlikleri aracılığıyla gerçekleşir, ancak bu normlar sıklıkla sabit ve değişmez olarak algılanır.

Judith Butler'ın performativite teorisi, toplumsal cinsiyetin durağan bir kimlik değil, sürekli olarak üretilen ve hayata geçirilen bir yapı olduğunu öne sürer. Bu anlamda, toplumsal cinsiyetin sosyal bir yapı olarak nasıl işlediğini, bireylerin bu rolleri nasıl "icra ettiğini" ve bu rollerin toplumsal güçler tarafından nasıl öngörüldüğünü ve dayatıldığını araştırmak elzem hale gelmektedir. Beden, bu performatif süreçte merkezi bir konuma sahiptir ve toplumsal cinsiyetin sosyal inşası için kritik bir araç olarak hizmet eder. Sanat, bu normları sorgulamak için bir alan sunar ve toplumsal cinsiyete atfedilen anlamları yapıbozuma uğratmanın ve yeniden inşa etmenin güçlü bir aracı olarak işlev görür.

Sanat, bireylerin ve toplulukların toplumsal cinsiyetin katı sınırlarını aşarak kimliklerini, bedenlerini ve rollerini yeniden gözden geçirmeleri ve yeniden ifade etmeleri için bir araç sağlar. Bu temaları işleyen sanatsal çalışmalar, toplumsal cinsiyetin, toplumsal cinsiyet rollerinin ve kimliğin akışkanlığını ve değişkenliğini vurgular. Sanat, dönüştürücü potansiyeli sayesinde toplum tarafından dayatılan toplumsal cinsiyet normlarının sorgulanmasına, altüst edilmesine ve yeniden tanımlanmasına olanak tanır. Özellikle performans sanatı, video ve fotoğraf, toplumsal cinsiyetin ve bedenin sosyal olarak nasıl kodlandığı ve temsil edildiğinin ele alınması için güçlü araçlar olarak hizmet eder. Bu anlamda sanat, toplumsal cinsiyetin performatif ve dinamik bir olgu olduğunu vurgulayarak hem bireysel hem de kolektif kimliklerin yeniden yapılandırılması için bir platform sunar. Böylece sanat yalnızca bir ifade biçimi olarak değil, aynı zamanda toplumsal değişim için bir katalizör olarak da işlev görür.

2. TOPLUMSAL CİNSİYET NEDİR?

"Toplumsal cinsiyet altta yatan cinsiyeti dışsal özellikler üzerinden belirten kuvvetli bir koddur; yokluğunda, benim kim olduğuma ya da herhangi birimizin kim olduğuna dair çok az şey söylenebilir." (Holmes, 2018 :104)

Toplumsal cinsiyet, İngilizcedeki "gender" kelimesinin Türkçedeki karşılığıdır ve doğumdan itibaren bireylerin cinsel organlarına göre kimliklerini, kişiliklerini, davranışlarını ve dış görünüşlerini belirlemeleri beklentisini içerir; ayrıca beden dili, jest ve mimiklerin nasıl olması gerektiğine dair bir normatif yapı sunar. Bu yapı, tarihsel, toplumsal ve kültürel bağlamda kurgulanmış; iktidar sistemleri tarafından denetlenerek bireylere dayatılmıştır ve bu çerçevenin dışındaki seçenekler genellikle yok sayılır veya geçersiz görülür. Toplumsal cinsiyet, genellikle biyolojik cinsiyetin doğal bir uzantısı gibi algılanır ve sanki özümüzde var olan bir özellikmiş gibi kabul edilir. Beden, ikili bir norm sistemi içinde "eril" ya da "dişil" olarak tanımlandığında, bu nitelikler, bireyin toplumsal dünyada nasıl yer alacağına ve kurumlar ya da iktidar yapılarıyla nasıl ilişki kuracağına dair belirleyici olur.

Bu durumda, biyolojik cinsiyet, bireylerden toplum içinde nasıl davranmaları, nasıl yaşamaları gerektiğine dair bir dizi beklentiye beraberinde getirir; onların hareketlerini, cinsel yönelimlerini, sosyal rollerini ve sorumluluklarını, doğal bir zorunluluk olarak oluşturur. Böylece, iki farklı biyolojik cinsiyetin, doğadan gelen iki ayrı "kaderi" olduğu varsayımı sorgulanmadan kabul edilir.

Erkek ile kadını kesin olarak ayırdığı düşünülen üreme, hormon ve kromozom farklılıkları, toplumsal cinsiyet normlarının temeli olarak kabul edilir. Bu normlar, Batılı, beyaz, cis¹ heteronormatif² sistemlerin ikili cinsiyet anlayışını veya cinsiyetin ikili yapısını belirleyip bu tanımlara dayanarak denetimi sağlamak amacıyla kullanılır. Sürekli tekrarlanan, zamanla dönüşerek ve değişerek dönemin koşullarına ya da bulunduğu coğrafyaya uyum sağlayan ve etkilerini içselleştirmeden kaçınmadığımız bu kurallar bütünü, toplumsal cinsiyetimizin değişmez olduğunu ve biyolojik cinsiyetimizden bağımsız olamayacağı varsayımını oluşturur. Aslında biyolojik cinsiyet ile toplumsal cinsiyet arasındaki ilişki oldukça karmaşık olup iki basit kutuptan çok daha geniş bir çeşitliliğe sahiptir. Çeşitli bilimsel ve sosyolojik araştırmalar, kadın ve erkek gibi iki kutup arasında bir spektrumun varlığını göstererek cinsiyetin tanımını genişletmiştir. Toplumsal cinsiyet, sabit olmaktan ziyade sosyal, kültürel ve bireysel tercihlere göre şekillenen bir yapıdır; Judith Butler'ın ifadesiyle akışkandır, bu yüzden biyoloji ile sınırlandırılmaz (Aktaran, Hines, 2019).

Biyolojik cinsiyet, doğum anında belirgin olan üreme sistemi anatomisi temel alınarak, üreme organları, genetik yapı ve kromozomlar gibi biyolojik verilerden yola çıkılarak varsayılır; bu nedenle "atanmış cinsiyet" terimiyle de ifade edilen bir kavramdır. Bu anlayışa göre, XX kromozom yapısının dişiyi, XY kromozom yapısının ise erkeği tanımladığı ve bu iki farklı yapının birbirine karşıt, doğal, sağlıklı kabul edilen bir ikilik oluşturduğu düşünülür. Bu ikili cinsiyet sistemi, hormon ve kromozom farklılıklarının sosyal rolleri ve davranış biçimlerini feminen ve maskülen olarak belirlediğini iddia eder ve her iki toplumsal cinsiyete de evrensel özellikler yükler. Bu bakış açısına göre, evrimsel olarak kadınların üreme, çocuk bakımı gibi alanlarda daha müşfik, evcimen ve duygusal rollere uygun olduğu öne sürülürken, erkeklerin toplumsal konumda, çalışma hayatında daha güçlü, sosyal ve liderlikle ilgili roller üstlenmeye yatkın olduğu; bilim, teknoloji ve politika gibi alanlarda kadınlardan daha başarılı olduğu kabul edilir.

1970'lerde feministler, "toplumsal cinsiyet" kavramını ilk kez, biyolojik cinsiyetin doğal ve değişmez olduğu fikrine karşı çıkararak, cinsiyete dayalı ayrımı vurgulayan ve toplumsal cinsiyetin toplum tarafından inşa edildiğine işaret eden bir anlamda kullanmışlardır. Bu yeni yaklaşımla, toplumsal cinsiyetin sabit olmadığını, aksine sosyal olarak kurgulandığını ortaya koymuşlardır. Onların bakış açısıyla; "Bu kelime, cinsiyet ya da cinsel farklılık gibi terimlerin kullanımında örtük bir şekilde mevcut olan biyolojik determinizmin reddedilmesi anlamına gelmiştir" (Scott, 2007 :3).

¹ Cis: Cisgender'in kısaltması, cinsiyet kimlikleri doğumda atanan cinsiyeti ile uyumlu kişiler. Trans olmayan, natrans. "Cis, İngilizce de bir sıfat olarak 'aynı tarafta', 'aynı düzlemde' gibi anlamlara gelir, 'trans' ise 'karşıda', 'farklı düzlemde' demektir. Yani cis insanlar, doğumda atanmış cinsiyetiyle aynı yerdeyken, trans bireyler farklı bir noktadadır. Türkçe de ise 'natrans' yani 'trans olmayan' anlamında da cis kullanılmaktadır. Cis ya da natrans kullanılmasının en önemli nedeniyse, trans olmanın 'anormal', trans olmamanın da 'normal' olarak konumlanmasına karşı çıkmaktır. Eğer ki bazı kadınlar trans ise bazıları da mantıken cis olmaktadır. İnsanların atanmış cinsiyetinde uyum içinde yaşaması tecrübesine 'cis' tecrübe denmektedir." (Zencefil, 2022)

² Heteronormativite: "Heteroseksüelliğin tek normal cinsel yönelim olarak görülmesi, toplumsal değerlerin, kuralların ve yaşam biçimlerinin herkes heteroseksüelmiş gibi kabul edilmesidir. İnsanların kadın ve erkek olarak ikiye ayrılmasını; cinsel ilişkilerin/evliliklerin sadece ve sadece kadın ve erkek arasında olabileceğini iddia eden inançlar, düşünceler, normlar bütünüdür. Heteronormativite bu normlar bütünü üzerinden bütün bir toplumsal yapıyı inşa eder." (Sıkça Sorulan Sorular-Kaos GL, 2020)

Daha önce, “cinsiyet” (sex) kavramı kadın ile erkek arasındaki biyolojik ve anatomik farkları tanımlarken, “toplumsal cinsiyet” (gender) ise cinsel kimliklerin oluşumunun toplumsal ve kültürel dinamiklere dayandığını ifade eden bir kavram

olarak kullanılıyordu. Bu çerçevede, toplumsal cinsiyetin biyolojik cinsiyetin doğal bir sonucu olduğu ve kadın ile erkeğin toplumsal, kültürel ve psikolojik açıdan farklı olmalarının kaçınılmaz olduğu görüşü cinsiyete özgü özelliklere dayandırılıyordu. Feministlere göre, bu bakış açısı cinsiyetten kaynaklanan eşitsizliğin doğal bir olgu olarak algılanmasına yol açtığı için sorunludur. Bu bağlamda, feminist düşüncenin cinsiyet eşitsizliğine karşı verdiği en temel mücadele, bu eşitsizliğin “...doğal, tanrısal ya da biyolojik bir temele dayandığı” inancını çürütmek ve “...kadınlık ve erkekliğin toplumsal iktidar ilişkileri aracılığıyla şekillendiğini vurgulamak olmuştur.” (Özkazanç, 2018 :109).

Feminist düşünürler, toplumsal cinsiyeti ele alırken bedenin sabit, özsel bir anlam taşıdığı ve bu anlamın kimliği şekillendirerek kim olduğumuzu belirlediği anlayışını kabul etmediler. Onlara göre, dişi cinsiyet organına sahip olmak, kadınsı özellikleri doğal olarak taşıdığımız anlamına gelmez; aynı şekilde, eril cinsel organlar da erkeklik kavramını bizlere zorla yüklememelidir. Feminist görüşe göre, kadın ve erkek toplumsal cinsiyet kimliklerine atfedilen özellikler, toplumun tarihsel, kültürel ve toplumsal yapılarıyla inşa edilir ve bu roller zamanla değişebilir. Yani toplumsal cinsiyet, “...erkeklerin ve kadınların öznel kimliklerinin sadece toplumsal kökenlerini belirgin kılmanın bir yoludur” ve bu tanımlamaya göre “...cinsiyetli bir bedene zorla yüklenen toplumsal bir kategoridir” (Scott, 2007 :11).

Toplumsal cinsiyet özdeşimi, her zaman sabit ve değişmez olmak zorunda değildir. Ayrıca, erkek ve kadın arasındaki katı, insanlığın varoluşsal temeli olarak kabul edilen ikili karşıtlık ilişkisini tek geçerli ilişki biçimi olarak varsaymak yanlıştır. 1970’lerin feminist düşüncesi, toplumsal cinsiyetin nasıl inşa edildiğini, nasıl üretildiğini, bedenlere nasıl dayatıldığını ve hiyerarşik bir şekilde nasıl işlediğini inceleyerek bu yapıları açığa çıkarmaya ve sorgulamaya çalışsa da bedenin baştan itibaren cinsiyetlendirilmiş olduğu ve sabit farklılıklar içerdiği fikrinde ısrarcıdır. Feminist yazar Joan Scott, asıl ihtiyacımızın bu ikili karşıtlığın yapı bozuma uğratılması olduğunu söyler ve feminist düşüncenin kadın/erkek kategorilerini temelde sabit varsayarak, bu kategoriler arasındaki ilişkinin hiyerarşik yapılanmasını reddederek tersine çevrilebilmesine çabaladığını, bunu yaparken “...kadın sorununun varlığı” üzerine hareket ettiğini dile getirir (Scott, 2007 :34).

3. TOPLUMSAL CİNSİYETİN PERFORMATİVİTE BAĞLAMI

1990’larda kuir teorisinin ana düşünürlerinden olan Judith Butler, toplumsal cinsiyet kimliği ve cinsiyet arasında zorunlu ve doğalmış gibi görülen denkliği irdeler ve “...kimliğin kendisiyle özdeş olduğu; değişmez, birleşik ve kendi içinde tutarlı bir halde zaman içinde süregittiği sanısını, temellendiren şey nedir?” diye sorar (Butler, 2016 :65). Toplumsal cinsiyetin yalnızca ikili bir modelle tanımlanamayacak kadar karmaşık ve çok yönlü bir olgu olduğunu vurgulayan bu düşünce, toplumsal cinsiyetin biyolojik cinsiyetle sınırlı olmadığına dair önemli bir eleştiridir. İkili cinsiyet sistemi, toplumsal yapıları ve kültürel normlar tarafından sıkça dayatılır, ancak bu bakış açısı, cisgender olmayan bireyleri, interseks¹ kişileri ve daha geniş bir cinsiyet spektrumunu göz ardı eder. Bu sınırlamalar, bireylerin cinsiyet kimliklerini baskılar ve ayrımcılığa yol açar. Ancak, toplumsal cinsiyetin çoklu ve esnek bir yapıya sahip olması gerektiği düşüncesi, daha kapsayıcı ve eşitlikçi bir yaklaşım önerir. Bu, toplumsal cinsiyetin insan deneyimlerinin bir yansıması olarak daha geniş bir yelpazeye sahip olduğunu kabul eden bir perspektifi temsil eder.

¹ İnterseks: Çift cinsiyetlilik.

Kendini kadın olarak tanımlayan bir trans birey, toplumsal olarak kadınsı sayılan şekilde davranabilir ve görünebilir, ancak biyolojik cinsiyetine dair bir konforu ya da tercihi olabilir. Aynı şekilde, bir trans erkek, bedensel değişiklikler yapmış olsa bile, toplumsal cinsiyetine ve kimliğine dair normları sorgulayan ve kişisel tercihlerine göre giyim tarzını, davranışlarını ya da arzu biçimlerini farklı şekillerde şekillendirebilir. Yani etek giyebilir, çocuk sahibi olmaktan sakınca görmeyebilir ya da kadınlara ilgi duyabilir. Biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim arasındaki ilişkiler karmaşık ve muğlak olabilir; bir kişinin toplumsal cinsiyetine dayalı olarak, hangi cinsel yönelime sahip olacağı ya da hangi cinsiyet kimliğini benimseyeceği öngörülemez. Cinsiyet kimlikleri ve arzular, bireylerin toplumsal normlardan bağımsız olarak, çok çeşitli ve özgün şekilde şekillenir. Bu da toplumsal cinsiyetin ve kimliklerin esnekliğini ve bireysel deneyimlerin çeşitliliğini daha açık bir şekilde ortaya koyar.

Judith Butler, toplumsal cinsiyetin toplumsal olarak inşa edilmiş ve performatif bir yapı olduğunu savunur. "Kadın gibi giyinmiş erkek" ya da "erkek gibi giyinmiş kadın" ifadelerinde ikincil terimin (yani, erkek veya kadın olmak) toplumsal cinsiyetin gerçekliğini oluştururken, diğer terimin (yani, kadın ya da erkek gibi giyinmek) bir tür benzetme ya da yanılısma gibi görüldüğünü dile getirir. Hangisinin gerçek olduğuna, ilk andaki algılarımızla karar verme eğiliminde olduğumuzu ve burada ilk toplumsal cinsiyet kimliğini bir oyun, aldatma, yanılısma şeklinde kabul ettiğimizi belirtir. Butler'ın argümanı, anatomik beden çeşitliliğinin ne kadar geniş olduğunun farkında olmadan, toplumsal kategoriler aracılığıyla toplumsal cinsiyetin algılanmasının yanlış olabileceğini savunur. Biz, doğduğumuzdan itibaren, kültürel ve toplumsal olarak kodlanmış bu kategorilerle şekillenen bir bakış açısına sahip oluruz ve bu bakış, bedenin, kimliğin ve cinsiyetin ne şekilde anlamlandırıldığını belirler. Baktığımız bedeni bu kategorilerin ötesinde kavrayabilmeyi başardığımızda "...toplumsal cinsiyetin gerçekliği krize girer. Gerçeğin nasıl gerçek dışından ayrılacağı belirsizleşir" (Butler, 2016 :28).

Toplumsal normlar, kadın ve erkek kimliklerini değişmez, ikili varoluş kategorileri olarak kabul eder ve bu ikili tanımın dışında kalan bedenleri anlamak, kabul etmek ve sınıflandırmakta zorluk çeker. Bu durum, toplumun bu bedensel çeşitliliği "okunaksız," "idrak edilemez," "olağan dışı," "marjinal," "patolojik" ve bazen de "sahte" olarak yaftalamasına neden olur. Dolayısıyla toplumsal cinsiyetin ikili yapısına uymayan kimlikler, genellikle bu normlar karşısında dışlanır ve tıbbi, psikolojik ya da toplumsal düzeyde müdahalelere tabi tutulurlar. Bu anlayış yüzünden eşcinsellik, uzun bir süre boyunca bir hastalık olarak görülüp, heteronormatif düzeni koruyabilmek adına "düzeltici" tedavilerle ya da terapilerle değiştirilmesi gerektiği düşünülmüştür. Benzer şekilde, interseks bireylerin doğumlarından itibaren, toplumsal cinsiyetin ikili normlarına uymaları adına, aileleri tarafından cinsiyetlerini belirgin hale getirecek ameliyatlar yapılmıştır. Trans bireyler ise, toplumsal normlara uymadıkları gerekçesiyle dışlanmış ve genellikle iş dünyasında, sosyal yaşamda, kamusal alanda görünmez hale getirilmişlerdir.

Butler toplumsal cinsiyetin performativite kavramıyla açıklanabileceğini ileri sürer. Ona göre, toplumsal cinsiyet, doğrudan bir kimlik değil, sürekli olarak yapılan bir eylem, bir performanstır ve bir çeşit taklittir. Bu yüzden de sabit olması beklenmek yanıltıcıdır; çünkü toplumsal cinsiyet, normlar ve iktidar ilişkileri aracılığıyla, toplumsal söylemler ve pratiklerle sürekli olarak yeniden ve yeniden üretilen bir şekilde oluşmaktadır. Bu performatif eylemler, bireylerin bedenlerinde "doğal" bir biçim alır ve bu doğallaşmış durum, toplumsal cinsiyetin başka bir şekilde icra edilemeyeceği algısını yaratır. Ama Butler'a göre toplumsal cinsiyeti eylemlerimizin kaynağında yatan tutarlı ve değişmez bir kimlik olarak görmek yerine sürece yayılan, "edimlerin stilize tekrarı" olarak okumak gerekir. Eğer toplumsal cinsiyet icra edilebilen bir şey ve icra edilen şey toplumsal cinsiyeti yaratan şey ise o zaman 'gerçek' toplumsal cinsiyetin bir kurgu olduğu anlaşılır. (Butler, 2016 :230).

Judith Butler, toplumsal cinsiyetin performatif olmasını, onun her zaman bir "yapma" ve "etme" eylemiyle ilişkili olduğunu ifade ederek açıklar. Bu bakış açısına göre, toplumsal cinsiyetin kendisi, yapılan eylemlerle şekillenir ve önceki bir kimlikten ya da sabit bir özden bağımsızdır. Yani, toplumsal cinsiyet, önceden var olan bir kimlik olarak değil, sürekli olarak yapılan bir faaliyet ve icranın sonucudur. Toplumsal cinsiyet kimliği, dışavurumlar ve ifadeler aracılığıyla "görünür" kılınır, ancak bu dışavurumlar, kimliği zaten var olan bir şey olarak yansıtmak yerine, toplumsal cinsiyetin inşa edilmesinde aktif bir rol oynar. Başka bir deyişle, toplumsal cinsiyet, -miş gibi bir performansla kendisini oluşturur ve bu performans, toplumsal cinsiyetin gerçekliğini yaratır. Buda, toplumsal cinsiyetin bir "öz" değil, tekrarlanan ve yapılan bir şey olduğunu vurgular (Butler, 2016 :77).

“Toplumsal cinsiyetli beden performatif olması demek, gerçekliğini teşkil eden çeşitli edimlerden ayrı bir ontolojik statüsü olmaması demektir” (Butler, 2016 :223). Yani bir beden neyi yapabiliyorsa odur. Bu beden doğduğunda normdan bağımsız olan, sonradan norm tarafından şekillendirilen boş bir yüzey değildir, aksine norm toplumsal cinsiyetli bedeni yaratır ve toplumsal cinsiyet edimlerini icra eder (Grosz, 2018). Ayrıca bu ‘yapma-etme/icra’ bir defaya mahsus değildir; sürekli kendini tekrara dayalı bir ritüel, istemeden, durmaksızın gerçekleştirilen bir faaliyet, bendenin doğallaştırdığı “...kültürel olarak sürdürülen zamansal bir süreç olarak kavranmalıdır” (Butler, 2016 :20). Toplumsal cinsiyetin bir yapma edimi olması otomatik veya mekanik ya da keyfi olabileceği yanlısını yaratabilir. Oysa toplumsal cinsiyet;

“... sınırlılıklardan oluşan bir sahnede gerçekleştirilen bir doğaçlama pratiğidir. Tek başına yapılan bir şey de değildir. Her zaman başkasıyla veya başkası için yapılır – o başkası hayali olsa bile. Kendi toplumsal cinsiyetimin benim yarattığım, hatta sahibi olduğum bir şey gibi görüldüğü zamanlar olabilir. Ama toplumsal cinsiyetimizi oluşturan terimler/ koşullar/ şartlar daha en başından bizim dışımızdadır, ötemizdedir, yaratıcısı tek bir kişi olmayan toplumsallığın içindedir” (Butler 2020 :17).

Bu bağlamda Lorna Simpson’ın siyah beyaz, 10 dakika 25 saniyelik *Chest (2013) (Satranç)* adlı üç kanallı video yerleştirmesi örnek verilebilir. Video üç projeksiyon ile yansıtılacak şekilde üç kanallı bir enstalasyon olarak kurgulanmıştır. İlk iki videoda Simpson’ın kendisi satranç oynayan bir erkek ve kadın karakterleri canlandırmaktadır. Karakterler menteşeli ayna yardımıyla aynı kadraj içinde beş farklı açıdan görülür ve yüzleri bir merkeze bakacak şekilde kendilerine dönük olarak oturmaktadır. Üçüncü görüntüde ise caz piyanisti ve besteci Jason Moran, bu enstalasyon için bestelediği parçayı çalarken aynı biçimsel simetriye sahip olarak görülmektedir. Simpson’ın kılık değiştirerek canlandırdığı erkek ve kadın karakterler birbirlerine karşı değil de kendilerine karşı satranç oynamaktadırlar ve video ilerledikçe makyaj ve saçtaki değişimler yardımıyla karakterlerin yaşlandıklarını izleriz.

Şekil 1. Lorna Simpson, Chess (Satranç), 2013.

Sanatçı bu videoda, 1957-2009 isimli fotoğraf serisinden yola çıkmıştır. Fotoğraf serinde de eBay'den tesadüfen satın aldığı bir fotoğraf albümünü referans alır. Bu albüm, 1957 yılında Los Angeles'ta çekilmiş, siyah bir kadın ve erkeğin çeşitli iç ve dış mekanlarda verdikleri pozlardan oluşan fotoğrafları içerir. Fotoğrafçının ve modellerin kimliklerine dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak, fotoğraflarda yer alan kişilerin verdikleri pozlar, 1950'lerin baştan çıkarıcı ve Pin-Up tarzı fotoğrafçılığını yansıtmaktadır ve bu tarz, dönemin Hollywood'undaki aktrisler ve modeller arasında yaygın olarak kullanılıyordu. Dolayısıyla, bu fotoğrafların, Hollywood'da oyunculuk kariyerine başlamak isteyen bir çiftin portföy çalışması amacıyla çekilmiş olması muhtemeldir. Simpson, 2009 yılında, bu buluntu fotoğraflardaki kadın ve erkeğin pozlarını, mekanlarını, kıyafetlerini ve saç stillerini taklit ederek siyah-beyaz fotoğraflar üretir. Kendi fotoğraflarını orijinal fotoğraflarla eşleştirerek bir dizi düzenleme ile bir arada sergiler. Bu yöntem, geçmiş ve bugün arasındaki ilişkiyi sorgular ve tarihsel fotoğrafçılığın, toplumsal cinsiyet, kimlik ve temsil üzerine nasıl evrildiğine dair bir eleştirel bakış açısı sunar (Moma, URL.1).

Şekil 2. Lorna Simpson, 1957-2009 (Detay), 2009.

Toplam 307¹ imajdan oluşan bu fotoğraf serisi, geçmişten gelen anonim öznelere ve sanatçının kendi öznesiyle somutladığı yeniden üretimleriyle, sonunda bir kimlik stereotipi eleştirisine dönüşür. 1950'li yılların ideal kadın ve erkek temsillerini yansıtan orijinal fotoğraflar, aslında beyazlara özgü bir görsel anlatı barındırmaktadır. Bu bağlamda, sanatçı bu fotoğrafları yeniden üretirken, dönemin toplumsal cinsiyet rollerinin mirası üzerine düşünme fırsatı sunarken, bu rollerin ırksal olarak nasıl değiştiğini de sorgular. Orijinal fotoğraflardaki anonim siyah bedenler, beyazların dünyasına adım atmaya çalışırken, dönemin beyaz kimlik stereotiplerinin kılığına girmiştir. Sanatçı, bu pozları verirken, onların girdikleri kılıklara cinsiyeti de performe ederek kendi kimliğini de bu performansa dahil eder. Zaten bir performans olarak yapılan bu eylemi, Simpson bir kez daha performe eder, fakat bu sefer toplumsal cinsiyet kimliğini de performansa ekler. Fotoğraftaki kişinin kadın ya da erkek olması, Simpson için önemli değildir. Taklit ve performans sırasında, istediği toplumsal cinsiyet kimliğini seçme ya da herhangi bir seçim yapmama özgürlüğüne sahiptir.

¹Lorna Simpson-Moma. <https://www.moma.org/collection/works/133656>

Bu yaklaşım, toplumsal cinsiyetin performatif doğasını ve kimliklerin esnekliğini sorgular, sabit ve belirgin kimlik kategorilerinin ötesinde bir alan açar.

Satranç videosu, bu serisinin devamı niteliğindedir ve buluntu fotoğraflarda yer alan karakterlerin zaman içinde nasıl evrildiğini, dönemin toplumsal ve kültürel bağlarıyla nasıl ilişkilendiğini keşfeder. Videoda, buluntu fotoğraflarındaki karakterler, 1957'den 2013'e taşınarak, zaman mefhumunu hareketli görüntü aracılığıyla somutlaştırır. Bu işlemle birlikte, karakterler yaşlandırılır ve yeni bir bağlama yerleştirilir. Buluntu fotoğraflardakinin aksine karakterler satranç tahtası önünde yalnız değildir, videoda karakterler birbirleriyle yüzleşir. Hamleler bir yüzleşme gibi yapılır, karakterlerin karşılıklı olarak kendilerine karşı yaptığı hamleler, toplumsal cinsiyetin ve ırkın evrimini simgeler. Üçüncü bir ekranda piyano çalan Moran'ın caz bestesi duyulurken, kaleydoskopik bir görüntüyle karışan elleri dikkat çeker. Bu detay, video boyunca izleyiciye birden fazla katman sunar. Simpson'un performansı, 1957'deki karakterleri yeniden somutlarken, müzikle de bu karakterlerin kültürel kökenlerine gönderme yapar. Çalan caz müziği, Afro-Amerikan kültürüyle bağlantı kurar, böylece video sadece toplumsal cinsiyetin değil, aynı zamanda ırkın ve kültürün de nasıl zaman içinde değiştiğini sorgular. Satranç tahtası hem bir strateji alanı hem de kimliklerin ve kültürel tarihlerin mücadelesini simgeleyen bir metafor olarak işlev görür. Bu bağlamda, Simpson'un sanatı, toplumsal cinsiyet, ırk ve zamanın kesişim noktalarını sorgulayan çok katmanlı bir eleştiri sunar.

Başka bir örnekte de Adrian Piper 1973 yılında The Mythic Being (Efsanevi/ Mitik Varlık) adını verdiği bir karakter olarak kılık değiştirmeye başlamıştır. Performans, gazete ilanları, siyah-beyaz çizimler, fotoğraflar ve çeşitli videolarla sanatsal ifade bulan bu karakter, kılık değiştirmenin ötesinde Piper'ın, 1973 ve 1975 yılları arasında periyodik olarak büründüğü erkek alter egosu olmuştur. Otobiyografik anlatıyı ve toplumsal cinsiyet stereotiplerini bir araya getiren sanatçı; büyük, afro peruk ve aynalı gözlükler takarak, ağzının kenarında sigarasıyla Manhattan ve Cambridge sokaklarında dolaşmış, metroya binmiş, filmlere ve konserlere gitmiş, kamusal alanda çeşitli eylemlerde bulunmuştur. Afro peruk, sergilediği erkeksi tavırlar ve zayıf, açık tenli bedeni, dönemin işçi sınıfı siyah erkek hareketinin güçlü imajıyla çelişmiş ve ırk ile cinsiyet arasındaki sınırları belirsizleştirmiştir. Bu, toplumsal cinsiyet ve ırk ilişkilerini karmaşık hale getiren bir karşıtlık yaratmıştır.

Görsel 3. Adrian Piper, Beyaz Kadınları Seyretmek (Cruising White Women), 1975.

Mitik Varlık Piper'ın öteki kimliği olur ve bu kimliğe büründüğünde o karakterden beklenebilecek türden eylemler gerçekleştirir. Sokaklarda kadınlara laf atar, parklarda kavga çıkarır, metroda bacaklarını açarak oturur; izleyiciler onunla hiç tanışmamış olsalar bile tanıdıklarını düşündükleri biri olarak kolektif bilinçdışında var olur. Sanatçının kimlik ikamesi; aynı anda hem kendi hem de öteki olabileceği bir alanı keşfetmesinin hikâyesini anlatmaktadır.

Aslında Piper'ın Mitik Varlık'ı yalnızca bir cinsiyet performansı değildir aynı zamanda siyah erkek figürüne yöneltilmiş beyaz/orta sınıf önyargılarını açığa çıkarır ve siyah erkeklige atfedilmiş toplumsal cinsiyet kimliğini de parodileştirir. Bir stereotip olarak Mitik Varlık, karşılaşılmaktan korkulan bir figürdür; siyahlığı eril, heteroseksüel ve işçi sınıfı olarak tanımlayan, dile getirilmeyen ırkçı ideolojinin doğallaştırılmış gerekçesidir. (Bowles, 2007).

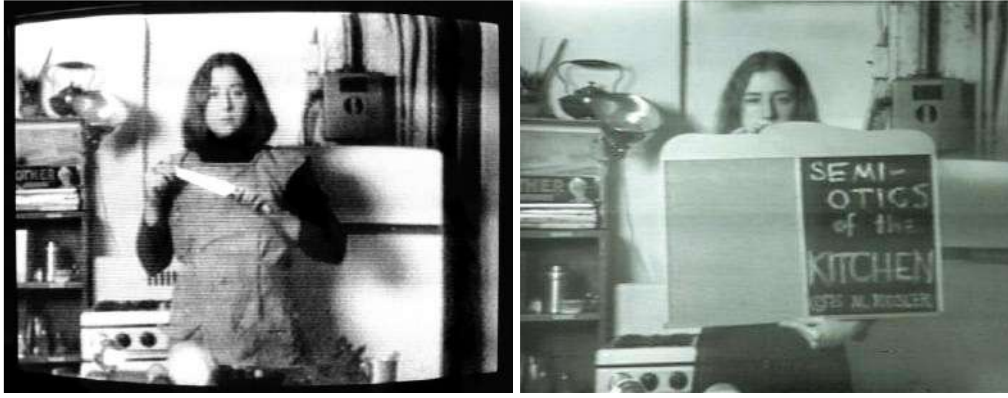
Piper, Mitik Varlık'ta feminizm ve ırkçılığın kesiştiği bir noktaya değinmektedir. Siyah kadınların tarihsel klişelerde aşırı erotikleştirilmiş olmalarının tepkisi olarak saldırgan bir karakterde kadınlığın izlerini gizler, siyah erillige atfedilmiş kontrol edilemez, yırtıcı heteroseksüel klişeleri, bu klişeleri karşılamayan kendi bedeninde feminist bir parodiye dönüştürür. Böylece kimliğin performatif yapısını açığa çıkarmayı amaçlamaktadır.

4. Kimlik Roller ve Martha Rosler Örneği

Gazetelerde, dergilerde, kitaplarda ve akademik makalelerde ya da çevrimiçi basında yayımlanan, tırnak içinde bilimsel kanıtlara, nörolojik keşiflere ve istatistiksel araştırmalara dayandırılan raporlar, özünde iki farklı cinsiyetin iki farklı beyine sahip olduğu iddiasıyla, değişmez psikolojik farklılıkların var olduğunu öne sürmektedir. Popüler kültür de örneğin John Gray'in yazdığı *Erkekler Mars'tan Kadınlar Venüs'ten* gibi kitaplarla, moda dergileriyle, TV programlarıyla, reklamlarla, filmlerle bu iddiaları destekler (Hines, 2019). Bu tip anlatılar "...toplumsal cinsiyet statükosunu meşrulaştıran mutena ve tatmin edici bir açıklamaya sahip etkili hikayelerdir" (Fine, 2017 :18). Bu yüzden çok inandırıcıdır ve cinsiyet stereotiplerini kabullenmemize, hayatımızı bu tipolojilere göre yönlendirmemizde sebep olurlar (Fine, 2017). Biyolojik cinsiyete dayalı farklar üzerinden şekillenen toplumsal cinsiyet kabulleri, dolaylı olarak bilim, matematik gibi analitik ve zihne dayalı alanların, spor ve liderlik gibi otorite ve bedensel güç gerektiren faaliyetlerin erkeklere ait olduğu varsayımını pekiştirir. Buna karşın, kadınlar; sekreterlik, hemşirelik gibi ikincil kabul edilen mesleklerde, doğa ile bağlantılı işlerde ve fedakârlık, hijyen, bakım, ev işleri, aile ve çocuk büyütme gibi domestik alanlarda, erkeklere kıyasla daha fazla yer alır. (Fine, 2017).

Toplumsal cinsiyet kabulleri ile şekillenen benlik algularımıza, cinsiyet kategorilerini stereotiplere dönüştüren özellikler sızar ve bizleri nasıl birer birey olmamız gerektiği konusunda belirli kodlarla yönlendirir. Kadınlar, matematikte yetersiz oldukları ya da en uygun mesleklerinin anaokulu öğretmenliği olduğu gibi yargılara içtenlikle inanabilir ve bu inançlar, kendi toplumsal cinsiyet kimliklerinin sınırlarını sürekli olarak yeniden çizmelerine neden olur. Kadınlardan kibar, mütevazı ve mağrur olmaları beklenir ve bu beklenti içselleştirilmiştir. Bu yüzden, bir şirkette üst düzey yönetici konumundaki bir kadın, "erkeksi" olarak algılanabilir. Aynı şekilde, toplumsal cinsiyet normlarına göre erkeklerin sert, kaba ve otoriter olmaları beklenir. Bu özelliklere sahip olmayan erkekler, kadınsı olarak tanımlanan imalarla aşağılanır ve toplum tarafından küçümsenir. Hemşirelik ya da hosteslik gibi mesleklerde çalışan bir erkek de bu tür toplumsal yargılara maruz kalabilir. Toplumsal cinsiyet normları her yerde gizlenir; "...toplumun hangi davranışın uygun cinsiyet davranış olduğuna dair beklentisini gerçekleştirme ihtiyacı tüm aktivitelerde ağır basar." (Hines, 2019 :43).

Ağırlıklı olarak 1970'lerden beri feminist sanatçılar bu konularda yani kadına atanmış cinsiyet rollerine gönderme yaptıkları birçok iş üretmektedirler. Özellikle de 'ev' meselesine eğilerek 'kadın rolü ve erkek rolü' mefhumlarının ne olduğuna, nerede ayrıştığına ve iktidar ilişkilerini nasıl örgütlediğine ilişkin sorgulamalarda bulunmaktadır örneğin, Martha Rosler'in 1975 tarihli 6 dakika 30 saniyelik *Semiotics of the Kitchen* (1975) (Mutfağın Göstergibilimi) isimli performatif videosu geleneksel olarak kadına atanmış cinsiyet rollerini açığa çıkarmak adına mutfağı bir metafor olarak ele almaktadır.

Şekil 4. Martha Rosler, Mutfağın Göstergibilimi (Semiotics Of The Kitchen), 1975.

Video, televizyon kanallarının gündüz kuşağında yayınlanan ve genellikle yemek tariflerinin, mutfakta geçirilen zamanın, bir kadın uzman tarafından ideal hanımefendi özelliklerinin, çocuk bakımı ve güzellik sırlarının öğretildiği kadın programlarını ironik bir dille eleştirir. Rosler, "Mutfağın Göstergibilimi" adlı eserinde, mutfak olan bir çekim setinde, sabit bir kameranın önünde mutfak aletlerinin isimlerini alfabetik sırayla seslendirir ve ardından bu aletlerin işlevlerini soyutlanmış jestlerle taklit eder (örneğin, "bıçak" der ve havayı bıçaklama hareketi yapar). Bu şekilde, toplumsal cinsiyetin ve kadınlık rollerinin günlük yaşamdaki yansımalarını eleştiren video, izleyiciye bu tür normların nasıl içselleştirildiğini sorgulamaya çalışır. Performans videosu olarak adlandırılabilir bu çalışma, kadına atfedilen mekanlar, cinsiyet rolleri ve bu rolleri oluşturan mekanizmalar gibi kavramları sorgular. Kadına verilen roller üzerinden, kadın kategorisinin feminist bir bağlamda eleştirisini yaparak, toplumsal yapının cinsiyet üzerindeki etkilerini ve bu rollerin nasıl yeniden üretildiğini gösterir. Video boyunca Rosler, gülümseyen, orta sınıf, beyaz, ev kadını imgesine tamamen zıt bir şekilde, donuk bir ses tonu ve yüz ifadesiyle, mekanik ve öfkeli hareketler yapar. Toplumsal cinsiyet kimliği gereği beklenen neşeli, kibar, öğretici, şefkatli tavrı sergilemez. Bunun yerine, öfkeli ve teatral hareketleriyle yarattığı mizahi anlatı, İkinci Dünya Savaşı sonrası yaygınlaşan bakımlı, mutlu, kocasına ve çocuklarına kendini adamış ev kadını-anne imajını sarsar. Sanatçı, nesnelerin kullanımını taklit ederken, çoğu nesneyi kendi özel işlevinden ve bağlamından kopararak, kuralsız ve metaforik bir şekilde kullanır. Rosler'in performatif eylemi, kelimelerin ve nesnelerin belirlenmiş anlamlarını kırar, ev işlerine atfedilen geleneksel anlamları parçalar ve egemen toplumsal normları sorgular. Bu şekilde, izleyiciyi toplumsal cinsiyet rollerinin içindeki normatif yapıların sorgulanması ve yeniden düşünülmesi üzerine düşünmeye davet eder.

5. SONUÇ

Toplumsal cinsiyet, toplumsal cinsiyet rolleri ve performatiflik kavramları, özellikle modern teorik çerçevelere yanıt olarak çağdaş toplumda önemli ölçüde yeniden şekillenmiştir ve sanat bu dönüştürücü süreçte önemli bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Judith Butler'ın toplumsal cinsiyetin biyolojik bir belirleyici değil, sosyo-kültürel bir yapı olduğunu öne süren performatiflik teorisi, bu dinamiklerin toplumsal normlar tarafından nasıl sürekli olarak yeniden üretildiği ve şekillendirildiği konusunda önemli bir içgörü sağlar. Performativite, toplumsal cinsiyetin sabit bir kimlik olduğu düşüncesine meydan okur ve bunun yerine toplumsal yapılar tarafından tanımlanan ve bu yapılar içinde sürekli olarak yeniden canlandırılan devam eden bir süreç olarak sunar. Bu bağlamda, beden yalnızca biyolojik bir varlık olarak değil, toplumsal cinsiyet ve kimliğin performatif olarak ifade edildiği en görünür ve birincil araç olarak ortaya çıkar.

Dolayısıyla toplumsal cinsiyetin önemi, bireylerin bedensel canlandırmaları yoluyla sürekli olarak yeniden inşa edilir ve sanat bu süreçleri sorgulamak ve dönüştürmek için hayati bir zemin haline gelir.

Martha Rosler, Adrian Piper ve Lorna Simpson gibi sanatçılar toplumsal cinsiyet ve kimliğin sosyo-kültürel yorumuna önemli katkılarda bulunmuş, sanatsal pratiklerini bu yapıları yapı sökümü uğratmak ve eleştirel bir şekilde ele almak için kullanmışlardır. Örneğin Rosler'in eserleri, medya ve kurumsal çerçeveler aracılığıyla kadınların toplumsal cinsiyet rolleri üzerindeki toplumsal baskıları ele alırken, aynı zamanda bu toplumsal normların bireysel kimlikleri şekillendirmeye nasıl hizmet ettiğini sorgulamaktadır. Adrian Piper, performans sanatı aracılığıyla, bireylerin kimliklerini sürekli olarak yeniden tanımlamaya teşvik edildiği, toplumsal cinsiyet ve sosyal yapıların geleneksel olarak dayattığı sınırları aşan bir alan yaratır. Piper'in çalışmaları, cinsiyet ve kimliğin akışkanlığının altını çiziyor ve bunları sabit kategoriler yerine sürekli dönüşüm süreçleri olarak konumlandırıyor. Lorna Simpson, özellikle fotoğraf ve video çalışmaları aracılığıyla, siyah kadın kimliğine odaklanarak toplumsal cinsiyet ve ırkın kesişim noktalarını ele alıyor. Simpson'un çalışmaları, görsel kültürde kimlik ve toplumsal cinsiyetin nasıl inşa ve temsil edildiğinin daha incelikli bir şekilde anlaşılmasını teşvik ederek beden temsilinin daha derinlemesine araştırılmasını kolaylaştırıyor.

Sonuç olarak, toplumsal cinsiyetin kavramsallaştırılması yalnızca biyolojik zorunlulukların bir ürünü olmayıp, sürekli değişim halinde olan kültürel, sosyal ve sanatsal bağlamlar tarafından şekillendirilmektedir. Bu bağlamda sanat, toplumsal cinsiyetin normatif çerçevelerine meydan okumak, bunları yapıbozuma uğratmak ve yeniden yapılandırmak için güçlü bir mekanizma işlevi görür. Rosler, Piper ve Simpson'un çalışmaları, toplumsal cinsiyet ve kimliğin statik varlıklar olmadığını, aksine sosyal olarak inşa edilen ve sürekli olarak yeniden tanımlanan performatif yapılar olduğunu göstermektedir. Bu sanatçılar, toplumsal cinsiyet ve kimliğin anlaşılma ve temsil edilme biçimlerini hem eleştiren hem de yeniden şekillendiren sanatın dönüştürücü potansiyelinin altını çizmektedir. Dolayısıyla, toplumsal cinsiyet ve kimlik yalnızca bireysel özelliklerin sonucu değil, aynı zamanda toplumsal ve sanatsal üretimin dinamiklerine de bağlıdır. Bu anlamda sanat, hem bireysel ifade için bir araç hem de daha geniş toplumsal değişim için bir katalizör olarak ortaya çıkar.

6. KAYNAKLAR

- BOWLES, J. (2006). *American Art*, Sayı: 20, No. 3, Güz 2006, "Adrian Piper as African American Artist", The University of Chicago Press, 108-117. <https://www.jstor.org/journal/americanart> Erişim Tarihi: 3 Nisan 2023
- BUTLER, J. (2016). *Cinsiyet Belası: Feminizm ve Kimliğin Altüst Edilmesi* (Ertür, B. Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- BUTLER, J. (2020). *Çözülen Cinsiyet* (Aksoy, B. E. Çev.). İstanbul: MonoKL Yayınları.
- FİNE, C. (2017). *TOPLUMSAL CİNSİYET YANILSAMASI; Zihnimiz Toplum ve Nörocinsiyetçilik Nasıl Fark Yaratıyor?* (Tanrıyar, K. Çev.) İstanbul: SEL Yayıncılık.
- GROSZ, E. (2018). *Deneysel Arzu Queer Öznelliğini Yeniden Düşünmek*, (Ünal, E. Çev.) Cogito Üç Aylık Düşünce Dergisi: Cinsel Yönelim ve Queer Kuram, Sayı 65/66, İstanbul: YKY, 7-36.
- HİNES, S. (2019). *Toplumsal Cinsiyet Akışkan mıdır? 21. yüzyıl için bir rehber* (Aksoy, Ö. Çev.). İstanbul: Hep Yayınları.
- HOLMES VE MORGAN. (2018). *İnterseks: Tehlikeli Bir Farklılık* (B. Günay, Çev.). *Cogito: Cinsel Yönelimler ve Queer Kuram*. Sayı: 65-66. s.99-123.

- Jones, A. ve Silver, E. (2016). *Queer Feminist art History, an Imperfect Genealogy*,
KAOS GL Derneği, (2020), *SIKÇA SORULAN SORULAR*, Ankara: OnAda Tanıtım Basım.
ÖZKAZANÇ, A. (2018). *Feminizm ve Queer Kuram*. Ankara: Dipnot Yayınları
SCOTT, J. (2007). *Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi* (Kılıç A. Çev.).
İstanbul: Agora Kitaplığı.
URL-1, Lorna Simpson. <https://www.moma.org/collection/works/133656> Erişim Tarihi: 9
Kasım 2024
ZENCEFİL, A. (2022). *Cis-normativite*. <https://feministbellek.org/cis-normativite/> Erişim
Tarihi: 9 Kasım 2024.

TÜRKİYE'DEKİ RAP SANATÇILARININ ŞARKI SÖZLERİNİN SOSYOKÜLTÜREL AÇIDAN İNCELENMESİ

SALİH TAHA ACAR¹, EMEK KOÇAK²

¹Öğrenci, Mersin Üniversitesi Uluslararası İlişkiler

ORCID 0009-0002-5793-283X

²Öğretmen, Yenişehir Belediyesi Bilim ve Sanat Merkezi, Biyoloji

ORCID 0000-0002-6957-7778

Özet

Birleşik Devletler'de ortaya çıkıp dünyaya yayılan, Türkiye'de ise Almanya'ya göç eden Türk işçi ailelerin çocukları sayesinde tanınmaya başlanan rap müzik, 90'lardan günümüze kadar gelişimini sürdürmüştür. Rap müzik küresel çapta en çok dinlenen müzik türlerinden biridir. Rap sanatçılarının anlattığı her hikâye, bahsettiği her konu gündem olabilmektedir. Rap müziğin doğası gereği, diğer tarzlardan temel farkı daha sert ve gerçekçi olmasıdır.

Bu araştırmada Türkiye'deki rap sanatçılarının ülke sorunlarını eleştirdiği protest şarkı sözleri sosyokültürel açıdan incelenmiştir. Ülkesel problemleri şarkılarında işleyen bu sanatçıların sözlerinin incelenmesi ve tutarlılığının ölçülmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın evrenini Mersin ili Hacı Sabancı Anadolu Lisesinde okuyan 756 öğrenci oluşturmuştur. 18 kişi olarak seçilen örneklem grubuna ise kartopu örnekleme kullanılarak ulaşılmıştır. Örneklem grubuna yöneltilen ankete verilen cevaplar temel alınarak 10 adet ülke problemi konu alınıp kavramlar belirlenmiştir. Bu bağlamda ülke problemleri hakkında yazılan şarkı sözleri ve makaleler doküman analizi yöntemi ile araştırılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda yüzden fazla şarkı incelenmiş ve elliden fazla söz filtrelenip bulgulara dâhil edilmiştir. Ölçüt olarak 2010-2024 yılları arasındaki rap şarkılarından 100.000 üzeri dinlenmiş olanlar seçilmiştir.

Anket sonuçlarına göre konu aldığımız; Adalet, Ülke Ekonomisi, Doğa, Kadın cinayetleri, İşsizlik, Yönetim, Kontrolsüz göç, Din tüccarlığı, Eğitim sistemi ve İfade özgürlüğü olarak belirlenen 10 farklı ülke problemi hakkında yazılmış şarkı sözleri araştırılıp, sosyolojik yönleri analiz edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Rap, Sosyokültürel, Ülke Sorunları

Abstract

It is obligatory for your abstracts to be in the range of 200-400 words, and to have the name and surname, place of work, field of study, e-mail addresses and mandatory ORCID numbers of all authors in the paper. All letters in the title should be capitalized and centered. Margins should be 2 cm. Font should be set as Times New Roman, 12 pt and single line spacing (6 pt first, then 6 pt). At least three keywords should be written. You must send your abstracts in word/doc format to the relevant congress e-mail address. It is obligatory for your abstracts to be in the range of 200-400 words, and to have the name and surname, place of work, field of study, e-mail addresses and mandatory ORCID numbers of all authors in the paper. All letters in the title should be capitalized and centered. Margins should be 2 cm. Font should be set as Times New Roman, 12 pt and single line spacing (6 pt first, then 6 pt). At least three keywords should be written.

You must send your abstracts in word/doc format to the relevant congress e-mail address. It is obligatory for your abstracts to be in the range of 200-400 words, and to have the name and surname, place of work, field of study, e-mail addresses and mandatory ORCID numbers of all authors in the paper. All letters in the title should be capitalized and centered. Margins should be 2 cm. Font should be set as Times New Roman, 12 pt and single line spacing (6 pt first, then 6 pt). At least three keywords should be written. You must send your abstracts in word/doc format to the relevant congress e-mail address. It is obligatory for your abstracts to be in the range of 200-400 words, and to have the name and surname, place of work, field of study, e-mail addresses and mandatory ORCID numbers of all authors in the paper. All letters in the title should be capitalized and centered. Margins should be 2 cm. Font should be set as Times New Roman, 12 pt and single line spacing (6 pt first, then 6 pt). At least three keywords should be written. You must send your abstracts in word/doc format to the relevant congress e-mail address.

Keywords: Keyword, keyword, keyword

ALZHEİMER VE BAKIM VEREN İLİŞKİSİNDE AYNA NÖRON İŞLEVİ

EMEK KOÇAK¹, ZEYNEP NİSAN ERKAN²

¹Öğretmen, Çalıştığı yer, Biyoloji

0000-0002-6957-7778

²Öğrenci, İçel Anadolu Lisesi, Psikoloji

0009-0001-7126-122X

Özet

Ayna nöronlar, yaklaşık 30 yıl önce Rizolatti ve ekibi tarafından makak maymunlarında beyinde F5 alanı ve inferior parietal lobüllerde (IPL) keşfedilmiştir (Pellegrino ve Ark. 1992). İnsanlarda ise ayna nöron varlığı non-invazif metotlarla belirlenmekte olup, eylemlerin tanınması, yorumlanması, taklit edilmesi, empati, öğrenme ve hafıza gibi birçok karmaşık işlevler ile ilişkilendirilmiştir. Bu açıdan bakıldığında temelde nöronların hasar görmesi ile gelişen demans ve türevi olan Alzheimer hastalarında ayna nöronların işlevlerini yerine getirip getirmediği, getiriyorsa nasıl getirdiği araştırılması gereken bir süreçtir. Bu çalışmada, Alzheimer hastaları üzerinden olmasa da onlara bakım veren personelin kaygı düzeyleri üzerinden Alzheimer hastalarının kaygı düzeyleri yordanacaktır. Ayna nöronların temel işlevlerinden birisi “sen üzülürsen ben de üzülürüm” şeklinde özetlenebilirse, bakım veren personelin kaygı düzeyi hem Alzheimer hastalarının kaygı düzeyini etkileyen hem de onların kaygı düzeylerinden etkilenen şekilde yorumlanabilecektir. Bakım veren personele Durumluk ve Sürekli Kaygı Ölçekleri uygulanıp, elde edilen veriler cinsiyet ve hizmet süresi değişkenlerine göre incelenmiştir. Çalışma sonunda elde edilen veriler analizinde SPSS 20 programı kullanılmıştır. Bakım veren personelin %84,6’sının 30 yaşın altında olduğu, cinsiyete bakıldığında personelin çoğunluğunun kadın olduğu (%80,8), personelin hizmet süresi %61,5’inin hizmet süresinin 1 yıldan daha fazla olduğu görülmüştür. Kadınların erkeklere göre, hizmet süresinin artışına göre, 30 yaşın altında olan genç bireylerde kaygı düzeyi daha yüksek bulunmuştur. Ayna nöron etkisi bir canlının canlı ile empati yapması ve o duyguları kendi bedeninde yaşamasıdır. Bakım verenlerin de kaygılı olmasının sebebi buna bağlanmıştır. Bu çalışmadan elde edilen bulguların bakım veren personel ve Alzheimer hastalarının kaygı düzeylerini düzenlemeye yönelik programların geliştirilmesinde kullanılabileceği düşünülmektedir.

Anahtar kelimeler: Alzheimer, ayna nöron, hasta bakımı, sürekli kaygı ölçeği, durumluk ölçeği

Abstract

It is obligatory for your abstracts to be in the range of 200-400 words, and to have the name and surname, place of work, field of study, e-mail addresses and mandatory ORCID numbers of all authors in the paper. All letters in the title should be capitalized and centered. Margins should be 2 cm. Font should be set as Times New Roman, 12 pt and single line spacing (6 pt first, then 6 pt). At least three keywords should be written. You must send your abstracts in word/doc format to the relevant congress e-mail address. It is obligatory for your abstracts to be in the range of 200-400 words, and to have the name and surname, place of work, field of study, e-mail addresses and mandatory ORCID numbers of all authors in the paper. All letters in the title should be capitalized and centered.

Margins should be 2 cm. Font should be set as Times New Roman, 12 pt and single line spacing (6 pt first, then 6 pt). At least three keywords should be written. You must send your abstracts in word/doc format to the relevant congress e-mail address. It is obligatory for your abstracts to be in the range of 200-400 words, and to have the name and surname, place of work, field of study, e-mail addresses and mandatory ORCID numbers of all authors in the paper. All letters in the title should be capitalized and centered. Margins should be 2 cm. Font should be set as Times New Roman, 12 pt and single line spacing (6 pt first, then 6 pt). At least three keywords should be written. You must send your abstracts in word/doc format to the relevant congress e-mail address. It is obligatory for your abstracts to be in the range of 200-400 words, and to have the name and surname, place of work, field of study, e-mail addresses and mandatory ORCID numbers of all authors in the paper. All letters in the title should be capitalized and centered. Margins should be 2 cm. Font should be set as Times New Roman, 12 pt and single line spacing (6 pt first, then 6 pt). At least three keywords should be written. You must send your abstracts in word/doc format to the relevant congress e-mail address.

Keywords: Keyword, keyword, keyword

EXAMINING POSTGRADUATE THESES WRITTEN ON CIVIL AVIATION-
RELATED LEADERSHIP WITH CONTENT ANALYSIS

SİVİL HAVACILIKLA İLGİLİ LİDERLİK KONUSUNDA YAZILMIŞ OLAN
LİSANSÜSTÜ TEZLERİN İÇERİK ANALİZİ İLE İNCELENMESİ

HAKAN GÖKGÖZ

Öğr.Gör.Dr., Kırklareli Üniversitesi, Sivil Havacılık

0000-0003-4422-6813

Özet

Sivil havacılık sektörü, günümüzde artan uçuş sayıları ve sıklığı, yolcu sayıları ve kargodaki artış nedeniyle oldukça dinamik, yoğun ve karmaşık bir sektördür. Böyle bir tempoda faaliyet gösteren örgütlerde etkili bir liderlik anlayışı oldukça önemlidir, çünkü örgütsel performansı, verimi ve başarıyı arttırmak, yöneticilerin başarılı liderlik tarzlarıyla mümkündür. Dinamik bir yapıya sahip olan havacılık sektöründe lider ile çalışanlar arasındaki olumlu ilişkiler çalışanları etkilemekte ve bu durum da örgütsel başarıya katkı sunmaktadır. Bu araştırmanın amacı Türkiye’de sivil havacılık sektöründe liderlik konusunda yapılan lisansüstü tezlerinin genel durumunu ortaya koymaktır. Bu amaçla Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezinde “liderlik” ve “havacılık” ifadelerini içeren tezler taranmış ve 30 Eylül 2024 tarihinden önce yazılmış olan 23 lisansüstü tez içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Araştırma kapsamında tezler, tez türü, dili, üniversite türü, anabilim dalı, araştırma yöntemi, yılı ve birlikte ele alındığı konular bakımından değerlendirilmiştir. Buna göre incelenen tezlerin 8’i doktora ve 15’i yüksek lisans tezi olup, tezlerden sadece 1 tanesi İngilizce olarak yazılmıştır. Tezlerden 10’u devlet üniversitesinden ve 13’ü vakıf üniversitesinden olup, 16 tez işletme anabilim dalında, geri kalan tezler ise sivil havacılık yönetimi, lojistik, turizm işletmeciliği, insan kaynakları ve girişimcilik anabilim dallarında hazırlanmıştır. Tezlerde araştırma yöntemi olarak ise kitap incelemesi yapılan 1 içerik analizi ile mülakat yapılan 1 nitel veri analizi olduğu, kalanlarında havacılık çalışanlarına anket uygulandığı görülmektedir. Tezlerin yarısından fazlasının son 3 yılda (2022-2024) yazıldığı ve bu bakımdan sivil havacılıkta liderlik konusuna bir eğilimin oluşmaya başladığı söylenebilir. Araştırmada incelenen kavramlarla birlikte performans, motivasyon, örgütsel bağlılık, iş tatmini, yenilikçi iş davranışı ve yaratıcılık gibi konuların ele alındığı ve incelenen lisansüstü tezlerin sonuçlarına göre etkili liderlik davranışlarının ve etkin lider üye ilişkisinin bu unsurlarda olumlu yönde artışa yol açtığı görülmektedir. Sonuç olarak sivil havacılık ile liderlik kavramlarının birlikte ele alındığı tez çalışmasının az olduğu, tezlerin çoğunlukla işletme anabilim dalında yazıldığı, çoğunluğunun yüksek lisans tezi olduğu ve İngilizce tez sayısının oldukça düşük olduğu ifade edilebilir.

Anahtar kelimeler: Sivil havacılık, liderlik, içerik analizi.

Abstract

The civil aviation sector is a very dynamic, busy and complex sector due to the increasing number and frequency of flights, passenger numbers and cargo. An effective leadership approach is very important in organizations operating at such a pace, because increasing organizational performance, efficiency and success is possible with the successful leadership styles of managers.

In the aviation industry, which has a dynamic structure, positive relationships between the leader and the employees affect the employees, and this contributes to organizational success. The aim of this research is to reveal the general situation of postgraduate theses on leadership in the civil aviation sector in Turkey. For this purpose, theses containing the expressions “leadership” and “aviation” were scanned at the National Thesis Center of the Council of Higher Education and 23 postgraduate theses written before September 30, 2024 were examined with the content analysis method. Within the scope of the research, theses were evaluated in terms of thesis type, language, university type, department, research method, year and the topics they were discussed together. Accordingly, 8 of the theses examined were doctoral theses and 15 were master's theses, and only 1 of the theses was written in English. 10 of the theses were from state universities and 13 from foundation universities, 16 theses were prepared in the department of business administration, and the remaining theses were prepared in the departments of civil aviation management, logistics, tourism management, human resources and entrepreneurship. As for the research method in the theses, it is seen that there is 1 content analysis in which a book is reviewed and 1 qualitative data analysis in which an interview is conducted, and in the remaining ones, a survey is applied to aviation employees. It can be said that more than half of the theses have been written in the last 3 years (2022-2024) and in this respect, a trend has begun to emerge on the subject of leadership in civil aviation. Along with the concepts examined in the research, issues such as performance, motivation, organizational commitment, job satisfaction, innovative work behavior and creativity were discussed, and according to the results of the postgraduate theses examined, it is seen that effective leadership behaviors and effective leader-member relations lead to a positive increase in these elements. As a result, it can be stated that there are few theses in which the concepts of civil aviation and leadership are discussed together, the theses are mostly written in the department of business administration, the majority of them are master's theses, and the number of theses in English is quite low.

Key words: Civil aviation, leadership, content analysis.

INVESTIGATION OF ANTIMICROBIAL AND ANTIFUNGAL ACTIVITIES OF
CO(II) COMPLEXES OF 2-AMINO-6-(H,CL,CH₃)BENZOTHAZOLE
DERIVATIVES

2-AMİNO-6-(H,CL,CH₃)BENZOTİYAZOL TÜREVLERİNİN CO(II)
KOMPLEKSLERİNİN ANTIMİKROBİYAL VE ANTIFUNGAL AKTİVİTELERİNİN
İNCELENMESİ

HALİL İLKİMEN^{1*} VE AYSEL GÜLBANDILAR²

¹Doktor Öğretim Üyesi, Kimya Bölümü, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye.
Orcid No: 0000-0003-1747-159X.

²Doçent Doktor, Gıda Mühendisliği Bölümü, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye.
Orcid No: 0000-0001-9075-9923.

Özet

Benzotiyazol gibi heterosiklik bileşikler, çeşitli fizyolojik işlevleri nedeniyle organik kimya ve ilaç keşfinde büyük öneme sahiptir. 2-Aminobenzotiyazol ve türevleri, tıbbi kimya ve ilaç keşfi araştırmalarında ayrıcalıklı bir yapı olarak geniş uygulaması nedeniyle büyük ilgi görmektedir. 2-Aminobenzotiyazol türevleri ve metal komplekslerinin karbonik anhidraz inhibitörleri, anti-ülser, antifungal, antelmintik, antimikrobiyal, antiinflamatuvar, analjezik ve antitümör gibi biyolojik aktiviteleri bilinmektedir. 2-Aminobenzotiyazol azot, amino grubu veya kükürt atomları ile metal iyonlarına tek veya iki dişli koordine ligantlardır. Bu çalışmada 2-aminobenzotiyazol (abt), 2-amino-6-klorobenzotiyazol (Clabt) ve 2-amino-6-metilbenzotiyazol'un (Meabt) Co(II) kompleksleri {[Co(abt)₂(CH₃COO)₂] (Coabt), [Co(Clabt)₂(CH₃COO)₂] (CoClabt [Co(Meabt)₂(CH₃COO)₂] (CoMeabt)} literatürde bulunan yöntemlerle elde edilmiştir. abt, Clabt, Meabt, Coabt, CoClabt ve CoMeabt bileşiklerinin *C. albicans* mayasına ve *E. faecalis*, *B. subtilis*, *S. aureus*, *P. aeruginosa*, *L. monocytogenes* ve *E. coli* bakterilerine karşı antimikrobiyal aktiviteleri incelenmiştir. Antimikrobiyal aktiviteleri Flukonazol, Ketokonazol, Levoflaksin, Kloromfenikol, Vankomisin ve Sefepim antibiyotikleri ile kıyaslanmıştır. Çalışılan bileşiklerin bakterilere ve mayaya karşı etkili olduğu gözlenmiştir. En iyi aktiviteyi bakterilerde *B. subtilis*'te CoMeabt (31,25 µg/mL) bileşiği, *S. aureus*'da Coabt, Clabt ve CoClabt (62,50 µg/mL) bileşikleri, *P. aeruginosa*'da Coabt, Clabt ve CoClabt (62,50 µg/mL) bileşikleri, *L. monocytogenes*'te Clabt ve CoClabt (31,25 µg/mL) bileşikleri, *E. coli*'de abt ve Clabt (31,25 µg/mL) bileşikleri, *E. faecalis*'te CoMeabt (31,25 µg/mL) bileşiği ve *C. albicans* mayasında Clabt (15,62 µg/mL) bileşiğinde gözlenmiştir.

Anahtar kelimeler: 2-Aminobenzotiyazol, 2-amino-6-klorobenzotiyazol, 2-amino-6-metilbenzotiyazol, Co(II) kompleksi, antibakteriyel aktivite, antifungal aktivite.

Abstract

Heterocyclic compounds such as benzothiazole are of great importance in organic chemistry and drug discovery due to their various physiological functions. 2-Aminobenzothiazole and its derivatives are of great interest due to their wide application as a privileged structure in medicinal chemistry and drug discovery research. 2-Aminobenzothiazole derivatives and metal complexes are known to have biological activities such as carbonic anhydrase inhibitors, antiulcer, antifungal, anthelmintic, antimicrobial, antiinflammatory, analgesic and antitumor.

2-Aminobenzothiazole is mono or bidentate coordinated ligands to metal ions with nitrogen, amino group or sulfur atoms. In this study, Co(II) complexes of 2-aminobenzothiazole (abt), 2-amino-6-chlorobenzothiazole (Clabt) and 2-amino-6-methylbenzothiazole (Meabt) {[Co(abt)₂(CH₃COO)₂] (Coabt), [Co(Clabt)₂(CH₃COO)₂] (CoClabt [Co(Meabt)₂(CH₃COO)₂] (CoMeabt)} were obtained by the methods available in the literature. The antimicrobial activities of abt, Clabt, Meabt, Coabt, CoClabt and CoMeabt compounds against *C. albicans* yeast and *E. faecalis*, *B. subtilis*, *S. aureus*, *P. aeruginosa*, *L. monocytogenes* and *E. coli* bacteria were investigated. Antimicrobial activities of Fluconazole, Ketoconazole, Levofloxacin, Chloromphenicol, Vancomycin and Cefepime antibiotics. It was observed that the studied compounds were effective against bacteria and yeast. The best activity was observed in bacteria with CoMeabt (31.25 µg/mL) in *B. subtilis*, Coabt, Clabt and CoClabt (62.50 µg/mL) in *S. aureus*, Coabt, Clabt and CoClabt (62.50 µg/mL) in *P. aeruginosa*, Clabt and CoClabt (31.25 µg/mL) in *L. monocytogenes*, abt and Clabt (31.25 µg/mL) in *E. coli*, CoMeabt (31.25 µg/mL) in *E. faecalis* and Clabt (15.62 µg/mL) compound was observed.

Key words: 2-Aminobenzothiazole, 2-amino-6-chlorobenzothiazole, 2-amino-6-methylbenzothiazole, Co(II) complex, antibacterial activity, antifungal activity.

1. GİRİŞ

Benzotiyazol gibi heterosiklik bileşikler, çeşitli fizyolojik işlevleri nedeniyle organik kimya ve ilaç keşfinde büyük öneme sahiptir (Ingle and Marathe 2012). Benzotiyazol ve türevleri, potansiyel biyolojik aktiviteleri açısından kapsamlı bir şekilde incelenmiştir. 1950'lerde, benzotiyazol türevleri, özellikle 2-aminobenzotiyazoller, kas gevşetici özellikleri açısından araştırılmıştır. O zamandan beri, benzotiyazol analoglarının antibakteriyel, anti-inflamatuar, analjezik, antikonvülsan, antiviral, antelmintik, antioksidan ve antikanser özellikleri de dahil olmak üzere çok çeşitli farmakolojik etkiler sergilediği bulunmuştur (Khare et al. 2019; Pathak et al. 2020).

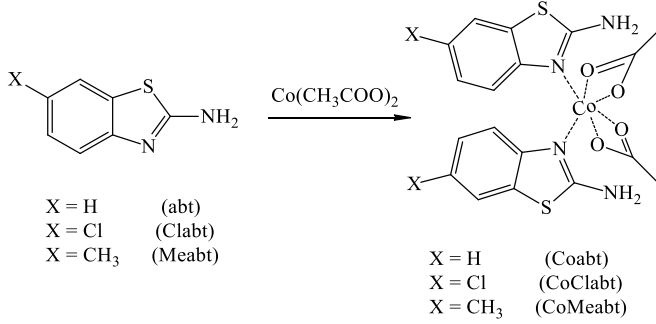
Benzotiyazol analoglarını sentezlemek için çeşitli yöntemler vardır. Yaygın bir yaklaşım, açıl klorürler, karboksilik asitler, esterler, nitriller ve ikame edilmiş aldehitler içeren o-aminotiyofenollerin benzotiyazol türevleri oluşturmak üzere reaksiyona sokulduğu yoğunlaşma sürecini içerir. Yaygın olarak kullanılan bir diğer yöntem ise o-halothioformanilidin Pd/Cu/Mn/kloranil katalizli siklizasyonudur. Bu sentetik yöntemler, çeşitli yapısal modifikasyonlar ve farmakolojik etkilere sahip çok sayıda benzotiyazol türevinin sentezlenmesini sağlamıştır. Devam eden araştırmalar, benzotiyazol bileşiklerinin ve türevlerinin potansiyel uygulamalarını ve özelliklerini keşfetmeye devam etmektedir (Asif and Imran 2021). 2-Aminobenzotiyazol türevleri ve metal komplekslerinin karbonik anhidraz inhibitörleri, anti-ülser, antifungal, antelmintik, antimikrobiyal, antiinflamatuar, analjezik ve antitümör gibi biyolojik aktiviteleri bilinmektedir (Achaiah et al. 2016; Joseph et al. 2016; Yadav et al. 2011,2023). 2-Aminobenzotiyazol azot, amino grubu veya kükürt atomları ile metal iyonlarına tek veya iki dişli koordine ligantlardır (İlkimen 2018).

Bu çalışmada, 2-aminobenzotiyazol (abt), 2-amino-6-klorobenzotiyazol (Clabt) ve 2-amino-6-metilbenzotiyazolün (Meabt) Co(II) kompleksleri {[Co(abt)₂(CH₃COO)₂] (Coabt) (Campbell et al. 1970) [Co(Clabt)₂(CH₃COO)₂] (CoClabt [Co(Meabt)₂(CH₃COO)₂] (CoMeabt) (Misra et al. 1981)} literatürde bulunan yöntemlerle sentezlenmiştir. abt, Clabt, Meabt, MeOabt, Coabt, CoClabt ve CoMeabt bileşiklerinin *C. albicans* mayası ve *E. faecalis*, *B. subtilis*, *S. aureus*, *P. aeruginosa*, *L. monocytogenes* ve *E. coli* bakterilerine karşı antimikrobiyal aktiviteleri incelenmiştir. Antimikrobiyal aktiviteleri Flukonazol, Ketokonazol, Levoflaksin, Kloromfenikol, Vankomisin ve Sefepim kıyaslanmıştır. Tüm maddeler maya ve bakterilere karşı aktivite göstermiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1 Metal Komplekslerin Sentezi

10 mmol $\text{Co}(\text{CH}_3\text{COO})_2 \cdot 4\text{H}_2\text{O}$ ve 10 mmol 2-aminobenzotiyazol türevi 100 mL sıcak etanolde su banyosunda bir gün karıştırıldı. Oda koşullarında beş gün karıştırıldıktan sonra çöken pembe renkli toz katılar süzüldü (Verim: Coabt için %75, CoClabt için %70 ve CoMeabt için %65).

Şekil 1. Komplekslerin elde edilmesi

2.1 Antimikrobiyal aktivite

Antimikrobiyal aktiviteler mikrodilüsyon yöntemi ile minimum inhibitör konsantrasyon (MİK) değerleri bulunmuştur. Bu amaçla mikrodilüsyon yönteminde U şeklinde 96 gözlü mikropalakalar kullanılmıştır. MHB ortamı, tek ve çift kuvvette hazırlanmıştır. Tüm maddeler (4 mg) 2 mL DMSO'da çözülmüştür. Kullanılan bakteri ve mantarlar gece boyunca tek güçlü Mueller Hinton Buyyon (MHB) ortamında inkübe edilmiş ve kültürleri taze olarak hazırlanmıştır. Daha sonra kültür süspansiyonları hazırlanmış ve hücre yoğunlukları 0,5 McFarland tüpü bulanıklığına ($1,0 \times 10^8$ (cfu)/mL) ayarlanmıştır (Kaplancıklı et al. 2004;2007; Avan et al. 2013).

3. BULGULAR

Komplekslerin AAS sonuçları $\{\% \text{Co}_{\text{deneysel}}(\text{teorik})\}$: Coabt için %12,35(12,34), CoClabt için %10,70(10,79) ve CoMeabt için %11,60(11,66) olarak bulunmuş ve literatürde bulunan yapılar ile uyum içerisinde olduğu gözlenmiştir (Campbell et al. 1970; Misra et al. 1981).

4. TARTIŞMA

4.1 Antimikrobiyal değerleri

abt, Clabt, Meabt, Coabt, CoClabt ve CoMeabt bileşiklerinin MİK değerleri Tablo 1'de verilmiştir. Mikrobiyal sonuçlar Levoflaksın, Kloromfenikol, Sefepim, Vankomisin, Ketokonazol ve Flukonazol ile karşılaştırılmıştır. Bu sonuçlar literatürde bulunan benzer bileşiklerle uyum içerisinde (İlkimen vd. 2023a,b; 2024).

Bileşiklerin *B. subtilis* bakterisine karşı MİK değerleri kıyaslamasında; CoMeabt bileşiği Vankomisin ve Levoflaksın ile aynı değere sahip iken diğer bileşik ve antibiyotiklere göre daha iyi değer göstermiştir. Diğer bileşikler ise Kloromfenikol ve Sefepim ile aynı değere sahiptir.

Bileşiklerin *S. aureus* bakterisine karşı MİK değerleri karşılaştırılmasında; tüm bileşikler Vankomisin ve Sefepim'den daha az aktivite gözlenmiştir. Kloromfenikol ve Levoflaksın ile karşılaştırıldığında ise, abt, Meabt ve CoMeabt aynı aktivite gözlenirken, diğerleri daha az aktivite gözlenmiştir.

Bileşiklerin *P. aeruginosa* bakterisine karşı MİK değerleri kıyaslamasında; tüm bileşikler Sefepim ve Levoflaksın'den daha az etkiye sahiptir.

Vankomisin ile kıyaslandığında; Coabt, Clabt ve CoClabt aynı etkiye sahipken, diğerleri daha az etkiye sahiptir. Kloromfenikol ile kıyaslandığında Coabt, Clabt ve CoClabt daha fazla etkiye sahipken, diğerleri aynı etkiye sahiptir.

Bileşiklerin *L. monocytogenes* bakterisine karşı MİK değerleri karşılaştırılmasında; Sefepim, Levoflaksın ve Kloromfenikol ile karşılaştırıldığında Clabt ve CoClabt bileşikleri daha iyi aktiviteye sahipken, abt, Coabt ve Meabt aynı aktiviteye sahiptir. CoMeabt ise daha az aktiviteye sahiptir. Vankomisin ile karşılaştırıldığında ise; CoMeabt aynı aktiviteye gösterirken, diğer bileşikler ise, daha fazla aktivite göstermiştir.

Bileşiklerin *E. coli* bakterisine karşı MİK değerleri kıyaslamasında; abt ve Clabt Levoflaksın ve Sefepim ile aynı etkiyi gösterirken, diğerleri daha az etki göstermiştir. Kloromfenikol ile kıyaslandığında abt ve Clabt daha iyi etki gösterirken, CoClabt ve Meabt aynı etkiyi göstermiştir. Vankomisin ile karşılaştırıldığında ise; CoMeabt aynı aktiviteye gösterirken, diğer bileşikler ise daha fazla aktivite göstermiştir.

Bileşiklerin *E. faecalis* bakterisine karşı MİK değerleri karşılaştırılmasında; CoMeabt Levoflaksın ve Vankomisin ile aynı aktiviteye sahipken diğerleri daha az etkiye sahiptir. Sefepim ve Kloromfenikol ile karşılaştırıldığında; CoMeabt bileşiği daha iyi aktiviteye sahipken, Clabt ve CoClabt aynı aktiviteye sahiptir. Diğer bileşikler ise daha az aktiviteye sahiptir.

Bileşiklerin *Candida Albican* mayasına karşı MİK değerleri kıyaslamasında; Clabt Ketokonazol ve Flukonazol'den daha iyi derecede etkili iken, CoClabt ve CoMeabt bileşikler aynı ve diğer bileşiklerin ise, daha az etkili olduğu gözlenmiştir.

Tablo 1. Bileşiklerin antibakteriyel ve antifungal aktivite sonuçları ($\mu\text{g/mL}$).

	<i>B. subtilis</i>	<i>S. aureus</i>	<i>P. aeruginosa</i>	<i>L. monocytogenes</i>	<i>E. Coli</i>	<i>E. faecalis</i>	<i>C. albicans</i>
Vankomisin	31,25	31,25	62,50	125,00	125,00	31,25	-
Levoflaksasin	31,25	62,50	31,25	62,50	31,25	31,25	-
Sefepim	62,50	31,25	31,25	62,50	31,25	62,50	-
Kloromfenikol	62,50	62,50	125,00	62,50	62,50	62,50	
Flukonazol	-	-	-	-	-	-	62,50
Ketokonazol	-	-	-	-	-	-	62,50
abt	62,50	125,00	125,00	62,50	31,25	125,00	125,00
Coabt	62,50	62,50	62,50	62,50	62,50	125,00	250,00
Clabt	62,50	62,50	62,50	31,25	31,25	62,50	15,62
CoClabt	62,50	62,50	62,50	31,25	62,50	62,50	62,50
Meabt	62,50	125,00	125,00	62,50	62,50	125,00	125,00
CoMeabt	31,25	125,00	125,00	125,00	125,00	31,25	62,50

5. SONUÇLAR

Bu çalışmada, 2-aminobenzotiyazol, 2-amino-6-klorobenzotiyazol ve 2-amino-6-metilbenzotiyazolün Co(II) kompleksleri literatürde bulunan yöntemlerle sentezlenmiş ve AAS sonuçları ile desteklenmiştir. abt, Clabt, Meabt, , Coabt, CoClabt ve CoMeabt bileşikleri *C. Albicans* mayasına ve *E. faecalis*, *B. subtilis*, *S. aureus*, *P. aeruginosa*, *L. monocytogenes* ve *E.coli* bakterilerine karşı antimikrobiyal aktiviteleri test edilmiş ve Levoflaksin, Kloromfenikol, Sefepim, Vankomisin, Ketokonazol ve Flukonazol ile karşılaştırılmıştır. Tüm bileşiklerin bakterileri ve mayaya karşı aktiviteye gösterdiği görülmüştür. En iyi aktiviteyi bakterilerde *B. subtilis*'te CoMeabt, *S. aureus*'da Coabt, Clabt ve CoClabt, *P. aeruginosa*'da Coabt, Clabt ve CoClabt, *L. monocytogenes*'te Clabt ve CoClabt, *E. coli*'de abt ve Clabt, *E. faecalis*'te CoMeabt ve *C. albicans* mayasında Clabt gözlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyon'unca, 2022/03 numaralı proje olarak desteklenmiştir. Katkılarından dolayı komisyona teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

- Achaiah, G., Goud, N.S., Kumar, K.P., Mayuri, P., (2016). Review on 2-substituted benzothiazoles: Diversity of synthetic methods and biological activities. *International Journal Of Pharmaceutical Sciences and Research*, 7(4), 1375-1382.
- Asif, M., Imran, M., (2021). A mini-review on pharmacological importance of benzothiazole scaffold. *Mini-Reviews in Organic Chemistry*, 18(8), 1086-1097.
- Avan, İ., Güven, A., Güven, K., (2013). Synthesis and antimicrobial investigation of some 5H-pyridazino[4,5-b]indoles. *Turkish Journal of Chemistry*, 37, 271-291.
- Campbell, M.J.M., Card, D.W., Grzeskowiak, R., Goldstein, M., (1970). Complexes of 2-aminobenzothiazole with cobalt(II) and nickel(II). *Journal of the Chemical Society A: Inorganic, Physical, Theoretical*, 4, 672-675.
- Ingle, R.G., Marathe, R.P., (2012). Review on literature study of benzothiazole. *International Journal of Pharmaceutical Research and Allied Sciences*, 1(4), 11-15.
- İlkimen, H., (2018). 2-Aminobenzotiyazolün karışık ligandlı metal kompleksleri ve biyolojik özellikleri hakkında literatür çalışması. *Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Bilimleri Dergisi*, 42(7), 1360-1369.
- İlkimen, H., Yenikaya, C., Gülbandılar, A. 2-Amino-6-(H,Cl,CH₃,OCH₃)benzotiyazol türevlerinin Fe(III) komplekslerinin antimikrobiyal ve antifungal aktivitelerinin incelenmesi. 4th International Conference on Engineering, Natural and Social Sciences, 22-23 October 2024, Konya, **Türkiye**.
- İlkimen, H., Yenikaya, C., Gülbandılar, A. 2-Amino-6-substitübenzotiyazol türevlerinin Ni(II) komplekslerinin antimikrobiyal ve antifungal aktivitelerinin incelenmesi. 2nd International Conference on Contemporary Academic Research ICCAR 2023, 4-5 November 2023a, Konya, **Türkiye**.
- İlkimen, H., Yenikaya, C., Gülbandılar, A. 2-Amino-6-substitübenzotiyazol türevlerinin Cu(II) komplekslerinin antimikrobiyal ve antifungal aktivitelerinin incelenmesi. 2nd International Conference on Contemporary Academic Research ICCAR 2023, 4-5 November 2023b, Konya, **Türkiye**.

- Joseph, J., Janaki, G.B., Dharmaraja, J., (2016). Metal complexes of 2-aminobenzothiazole derivatives as a versatile system tuning up their structural and biological properties. *Journal of Chemical and Pharmaceutical Research*, 8, 133-152.
- Kaplancıklı, Z.A., Turan-Zitouni, G., Özdemir, A., Güven, K., (2004). Synthesis and study of antibacterial and antifungal activities of novel 2-[[[(benzoxazole/benzimidazole-2-yl)sulfanyl] acetylamino]thiazoles. *Archives of Pharmacal Research*, 27(11), 1081-1085.
- Kaplancıklı, Z.A., Turan-Zitouni, G., Özdemir, A., Revial, G., Güven, K., (2007). Synthesis and antimicrobial activity of some thiazolyl-pyrazoline derivatives. *Phosphorus, Sulfur, and Silicon and the Related Elements*, 182(4), 749-764.
- Khare, E., Sharma, S., Singh, Y., Keshri, P., (2019). A comprehensive review on the biological aspects of emerging benzothiazole. *Pharma*, 7(2), 1-8.
- Misra, R., Mahapatra, B.B., Guru, S., (1981). Cobalt(II) and copper(II) complexes with substituted aminobenzothiazoles. Part II. *Journal of the Indian Chemical Society*, 58(8), 808-810.
- Pathak, N., Rathi, E., Kumar, N., Kini, S.G., Rao, C.M., (2020). A review on anticancer potentials of benzothiazole derivatives. *Mini-Reviews in Medicinal Chemistry*, 20(1), 12-23.
- Yadav, K.P., Rahman, M.A., Nishad, S., Maurya, S.K., Anas, M., Mujahid, M., (2023). Synthesis and biological activities of benzothiazole derivatives: A review. *Intelligent Pharmacy*, 1, 122-132.
- Yadav, P.S., Prakash, D., Senthilkumar, G.P., (2011). Benzothiazole: Different methods of synthesis and diverse biological activities. *International Journal Of Pharmaceutical Sciences and Research*, 3(1), 01-07.

INVESTIGATION OF ANTIMICROBIAL ACTIVITIES OF CO(II), NI(II) AND
CU(II) COMPLEXES OF 2-AMINO-6-METHOXYBENZOTHIAZOLE
2-AMİNO-6-METOKSİBENZOTİYAZOLÜN CO(II), Nİ(II) VE CU(II)
KOMPLEKSLERİNİN ANTIMİKROBİYAL AKTİVİTELERİNİN İNCELENMESİ

HALİL İLKİMEN^{1*} VE AYSEL GÜLBANDILAR²

¹Doktor Öğretim Üyesi, Kimya Bölümü, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi, Türkiye.
Orcid No: 0000-0003-1747-159X.

²Doçent Doktor, Gıda Mühendisliği Bölümü, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Türkiye.
Orcid No: 0000-0001-9075-9923.

Özet

Benzotiyazol gibi heterosiklik bileşikler, çeşitli fizyolojik işlevleri nedeniyle organik kimya ve ilaç keşfinde Azot/kükürt içeren heterosiklikler biyolojik olarak önemli yapı taşlarıdır. Bu tür heterosikliklerin önemli bir ailesi olarak 2-aminobenzotiyazol, tıbbi kimya ve ilaç keşfi araştırmalarında ayrıcalıklı bir yapı olarak geniş uygulaması nedeniyle büyük ilgi görmüştür. 2-Aminobenzotiyazol ve türevleri, tıbbi kimya ve ilaç keşfi araştırmalarında ayrıcalıklı bir yapı olarak geniş uygulaması nedeniyle büyük ilgi görmektedir. 2-Aminobenzotiyazol türevleri ve metal komplekslerinin karbonik anhidraz inhibitörleri, anti-ülser, antifungal, antelmintik, antimikrobiyal, antiinflamatuvar, analjezik ve antitümör gibi biyolojik aktiviteleri bilinmektedir. 2-Aminobenzotiyazol azot, amino grubu veya kükürt atomları ile metal iyonlarına tek veya iki dişli koordine ligantlardır. Bu çalışmada, 2-amino-6-metoksibenzotiyazolün (MeOabt) Co(II) {[Co(MeOabt)₂(CH₃COO)₂] (CoMeOabt)}, Ni(II) {[Ni(MeOabt)₂(CH₃COO)₂] (NiMeOabt)} ve Cu(II) {[Cu(MeOabt)₂(CH₃COO)₂] (CuMeOabt)} kompleksleri literatürde bulunan yöntemlerle elde edilmiştir. MeOabt, CoMeOabt, NiMeOabt ve CuMeOabt bileşiklerinin *C. albicans* mayasına ve *E. faecalis*, *B. subtilis*, *S. aureus*, *P. aeruginosa*, *L. monocytogenes* ve *E. coli* bakterilerine karşı antimikrobiyal aktiviteleri incelenmiştir. Antimikrobiyal aktiviteleri Flukonazol, Ketokonazol, Levoflaksın, Kloromfenikol, Vankomisin ve Sefepim kıyaslanmıştır. Çalışılan bileşiklerin bakterilere ve mayaya karşı etkili olduğu gözlenmiştir. En iyi aktiviteyi bakterilerde *B. subtilis*'te CuMeOabt (31,25 µg/mL) bileşiği, *S. aureus*'da CuMeOabt (62,50 µg/mL) bileşiği, *P. aeruginosa*'da NiMeOabt (62,50 µg/mL) bileşiği, *L. monocytogenes*'te NiMeOabt (31,25 µg/mL) bileşiği, *E. coli*'de CuMeOabt (31,25 µg/mL) bileşiği, *E. faecalis*'te MeOabt (31,25 µg/mL) bileşiği ve *C. albicans* mayasında CuMeOabt ve NiMeOabt (15,62 µg/mL) bileşikleri gözlenmiştir.

Anahtar kelimeler: 2-Amino-6-metoksibenzotiyazol, Co(II) kompleksi, Ni(II) kompleksi, Cu(II) kompleksi, antimikrobiyal aktivite

Abstract

Nitrogen/sulfur containing heterocycles are biologically important building blocks. As an important family of such heterocycles, 2-aminobenzothiazole has attracted great attention due to its wide application as a privileged structure in medicinal chemistry and drug discovery research. 2-Aminobenzothiazole and its derivatives have attracted great attention due to its wide application as a privileged structure in medicinal chemistry and drug discovery research.

2-Aminobenzothiazole derivatives and metal complexes are known to have biological activities such as carbonic anhydrase inhibitors, antiulcer, antifungal, anthelmintic, antimicrobial, antiinflammatory, analgesic and antitumor. 2-Aminobenzothiazole is a mono or bidentate coordinate ligand to metal ions with nitrogen, amino group or sulfur atoms. In this study, Co(II) {[Co(MeOabt)₂(CH₃COO)₂] (CoMeOabt)}, Ni(II) {[Ni(MeOabt)₂(CH₃COO)₂] (NiMeOabt)} and Cu(II) {[Cu(MeOabt)₂(CH₃COO)₂] (CuMeOabt)} complexes of 2-amino-6-methoxybenzothiazole (MeOabt) were obtained by the methods available in literature. The antimicrobial activities of MeOabt, CoMeOabt, NiMeOabt and CuMeOabt compounds against *C. albicans* yeast and *E. faecalis*, *B. subtilis*, *S. aureus*, *P. aeruginosa*, *L. monocytogenes* and *E. coli* bacteria were investigated. The antimicrobial activities of Fluconazole, Ketoconazole, Levofloxacin, Chloromphenicol, Vancomycin and Cefepime were compared. It was observed that the studied compounds were effective against bacteria and yeast. The best activity was observed in bacteria with CuMeOabt (31.25 µg/mL) in *B. subtilis*, CuMeOabt (62.50 µg/mL) in *S. aureus*, NiMeOabt (62.50 µg/mL) in *P. aeruginosa*, NiMeOabt (31.25 µg/mL) in *L. monocytogenes*, CuMeOabt (31.25 µg/mL) in *E. coli*, MeOabt (31.25 µg/mL) in *E. faecalis*, and CuMeOabt and NiMeOabt (15.62 µg/mL) in *C. albicans*.

Key words: 2-Amino-6-methoxybenzothiazole, Co(II) complex, Ni(II) complex, Cu(II) complex, antimicrobial activity

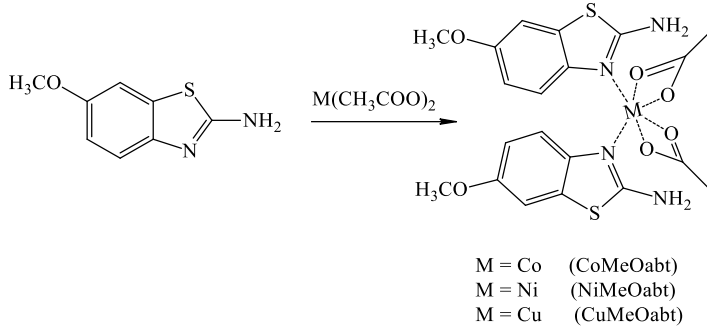
1. GİRİŞ

Azot/kükürt içeren heterosiklikler biyolojik olarak önemli yapı taşlarıdır ve çok sayıda doğal üründe ve ticari olarak satılan ilaçlarda yaygın olarak bulunurlar (Akhtar et al. 2017; Pathania et al. 2019; Kerruet al. 2020). Bu tür heterosikliklerin önemli bir ailesi olarak 2-aminobenzotiyazol, tıbbi kimya ve ilaç keşfi araştırmalarında ayrıcalıklı bir yapı olarak geniş uygulaması nedeniyle büyük ilgi görmüştür (Achaiah et al. 2016; Joseph et al. 2016; Khare et al. 2019; Pathak et al. 2020; Yadav et al. 2011,2023). Yapısal olarak, 2-aminobenzotiyazol kısmı bir benzotiyazol halkası ve bir amino grubundan oluşur. Benzotiyazol, tiyazol halkasının 4,5-pozisyonlarına kaynaşmış bir benzen halkası içeren bir heterosiklikdir ve çok çeşitli biyolojik aktiviteler uygular (Keri et al. 2015; Ammazalorso et al. 2020; Law and Yeong 2022). 2-Aminobenzotiyazolün amino grubu, birçok yapısal parçaya bağlanabilen veya çeşitli kaynaşmış heterosiklikler oluşturabilen aktif ve kullanışlı bir işlevselliktir (Dadmal et al. 2018). Ek olarak, 2-aminobenzotiyazol çekirdeği (ekzosiklik azot, siklik kükürt ve siklik azot) metaller için uygun koordinasyon yeri/yerleri sağlayabilir. Yapısal düzeyde, 2-aminobenzotiyazol parçası hidrojen bağlarının (bir hidrojen bağı alıcısı ve/veya vericisi olarak), kalkojen bağlarının ve hedef proteinlerdeki spesifik amino asit kalıntılarıyla π - π istifleme/van der Waals temaslarının oluşumunda rol oynayabilir ve bu da inhibitör aktiviteye katkıda bulunur. Bu çalışmada, 2-amino-6-metoksibenzotiyazolün (MeOabt) Co(II) {[Co(MeOabt)₂(CH₃COO)₂] (CoMeOabt)}, Ni(II) {[Ni(MeOabt)₂(CH₃COO)₂] (NiMeOabt)} ve Cu(II) {[Cu(MeOabt)₂(CH₃COO)₂] (CuMeOabt)} kompleksleri literatürde bulunan yöntemlerle sentezlenmiştir (Sinha et al. 1989). MeOabt, CoMeOabt, NiMeOabt ve CuMeOabt bileşiklerinin *C. albicans* mayası ve *E. faecalis*, *B. subtilis*, *S. aureus*, *P. aeruginosa*, *L. monocytogenes* ve *E. coli* bakterilerine karşı antimikrobiyal aktiviteleri incelenmiştir. Antimikrobiyal aktiviteleri Flukonazol, Ketokonazol, Levoflaksin, Kloromfenikol, Vankomisin ve Sefepim kıyaslanmıştır. Tüm maddeler maya ve bakterilere karşı aktivite göstermiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

2.1 Metal Komplekslerin Sentezi

10 mmol 2-amino-6-metoksibenzotiyazol ve 10 mmol $\text{Co}(\text{CH}_3\text{COO})_2 \cdot 4\text{H}_2\text{O}$; $\text{Ni}(\text{CH}_3\text{COO})_2 \cdot 4\text{H}_2\text{O}$ ve $\text{Cu}(\text{CH}_3\text{COO})_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$ 100 mL sıcak etanolde su banyosunda bir gün karıştırıldı. Oda koşullarında beş gün karıştırıldıktan sonra çöken sırasıyla pembe, yeşil ve mavi renkli toz katılar süzüldü (Verim: CoMeOabt için %55, NiMeOabt için %60 ve CuMeOabt için %55).

Şekil 1. Komplekslerin elde edilmesi

2.1 Antimikrobiyal aktivite

Antimikrobiyal aktiviteler mikrodilüsyon yöntemi ile minimum inhibitör konsantrasyon (MİK) değerleri bulunmuştur. Bu amaçla mikrodilüsyon yönteminde U şeklinde 96 gözlü mikropalakalar kullanılmıştır. MHB ortamı, tek ve çift kuvvette hazırlanmıştır. Tüm maddeler (4 mg) 2 mL DMSO'da çözülmüştür. Kullanılan bakteri ve mantarlar gece boyunca tek güçlü Mueller Hinton Buyyon (MHB) ortamında inkübe edilmiş ve kültürleri taze olarak hazırlanmıştır. Daha sonra kültür süspansiyonları hazırlanmış ve hücre yoğunlukları 0,5 McFarland tüpü bulanıklığına ($1,0 \times 10^8$ (cfu)/mL) ayarlanmıştır (Kaplancıklı et al. 2004;2007; Avan et al. 2013).

3. BULGULAR

Komplekslerin AAS sonuçları literatürde bulunan yapılar ile uyum içerisinde olduğu gözlenmiştir { $\%C_{\text{deneysel}}(\text{teorik})$: CoMeOabt için %11,00(10,96), NiMeOabt için %11,00(10,93) ve CuMeOabt için %11,80(11,72)} (Sinha et al. 1989).

4. TARTIŞMA

4.1 Antimikrobiyal değerleri

MeOabt, CoMeOabt, NiMeOabt ve CuMeOabt bileşiklerinin MİK değerleri Tablo 1'de verilmiştir. Mikrobiyal sonuçlar Levoflaksin, Kloromfenikol, Sefepim, Vankomisin, Ketokonazol ve Flukonazol ile karşılaştırılmıştır. Bu sonuçlar literatürde bulunan benzer bileşiklerle uyum içerisinde (İlkimen vd. 2023a,b; 2024).

Bileşiklerin *B. subtilis* bakterisine karşı MİK değerleri kıyaslamasında; CoMeOabt bileşiği Vankomisin ve Levoflaksin ile aynı değere sahip iken, diğer bileşik ve antibiyotiklere göre daha iyi değer göstermiştir. Diğer bileşikler ise, Kloromfenikol ve Sefepim ile aynı değere sahiptir.

Bileşiklerin *S. aureus* bakterisine karşı MİK değerleri karşılaştırılmasında; CoMeOabt bileşiği Vankomisin ve Sefepim ile aynı aktivite gözlenirken, diğer bileşik ve antibiyotiklere göre daha iyi değer göstermiştir. Diğer bileşikler ise, Kloromfenikol ve Levoflaksin ile karşılaştırıldığında ise; aynı aktivite gözlenmiştir.

Bileşiklerin *P. aeruginosa* bakterisine karşı MİK değerleri kıyaslamasında; NiMeOabt bileşiği Sefepim ve Levoflaksin ile aynı etkiye sahipken, diğer bileşikler daha az etkiye sahiptir. Vankomisin ile kıyaslandığında MeOabt ve CuMeOabt aynı etkiye sahipken, CoMeOabt bileşiği daha az etkiye sahiptir. Kloromfenikol ile kıyaslandığında NiMeOabt, MeOabt ve CuMeOabt daha fazla etkiye sahipken, diğerleri aynı etkiye sahiptir.

Bileşiklerin *L. monocytogens* bakterisine karşı MİK değerleri karşılaştırılmasında; NiMeOabt bileşiği Sefepim, Levoflaksin ve Kloromfenikol'den daha iyi aktiviteye sahipken, MeOabt ve CuMeOabt aynı aktiviteye sahiptir. CoMeOabt ise daha az aktiviteye sahiptir. Vankomisin ile karşılaştırıldığında ise; CoMeOabt aynı aktiviteye gösterirken, diğer bileşikler ise daha fazla aktivite göstermiştir.

Bileşiklerin *E. coli* bakterisine karşı MİK değerleri kıyaslamasında; CuMeOabt bileşiği Levoflaksin ve Sefepim ile aynı etkiyi gösterirken, diğerleri daha az etki göstermiştir. Kloromfenikol ile kıyaslandığında; CuMeOabt daha iyi etki gösterirken, MeOabt aynı etkiyi göstermiştir. Diğer bileşikler ise; daha az etki göstermiştir. Vankomisin ile karşılaştırıldığında ise; CoMeOabt ve NiMeOabt aynı aktiviteye gösterirken, diğer bileşikler ise daha fazla aktivite göstermiştir.

Bileşiklerin *E. faecalis* bakterisine karşı MİK değerleri karşılaştırılmasında; tüm bileşikler Levoflaksin ve Vankomisin'den daha az etkiye sahiptir. Sefepim ve Kloromfenikol ile karşılaştırıldığında; MeOabt bileşiği aynı aktiviteye sahipken, diğerleri daha az aktiviteye sahiptir.

Bileşiklerin *Candida Albican* mayasına karşı MİK değerleri kıyaslamasında; CoMeOabt ve NiMeOabt Ketokonazol ve Flukonazol'den aynı etkili olduğu diğer bileşiklerin ise, daha az etkili olduğu gözlenmiştir.

Tablo 1. Bileşiklerin antibakteriyel ve antifungal aktivite sonuçları (µg/mL).

	<i>B. subtilis</i>	<i>S. aureus</i>	<i>P. aeruginosa</i>	<i>L. monocytogenes</i>	<i>E. Coli</i>	<i>E. faecalis</i>	<i>C. albicans</i>
Vankomisin	31,25	31,25	62,50	125,00	125,00	31,25	-
Levoflaksasin	31,25	62,50	31,25	62,50	31,25	31,25	-
Sefepim	62,50	31,25	31,25	62,50	31,25	62,50	-
Kloromfenikol	62,50	62,50	125,00	62,50	62,50	62,50	
Flukonazol	-	-	-	-	-	-	62,50
Ketokonazol	-	-	-	-	-	-	62,50
MeOabt	62,50	62,50	62,50	62,50	62,50	62,50	125,00
CoMeOabt	62,50	62,50	125,00	125,00	125,00	125,00	62,50
NiMeOabt	62,50	62,50	31,25	31,25	125,00	125,00	62,50
CuMeOabt	31,25	31,25	62,50	62,50	31,25	125,00	125,00

5. SONUÇLAR

Bu çalışmada, 2-amino-6-metilbenzotiyazolün (MeOabt) Co(II) {[Co(MeOabt)₂(CH₃COO)₂] (CoMeOabt)}, Ni(II) {[Ni(MeOabt)₂(CH₃COO)₂] (NiMeOabt)} ve Cu(II) {[Cu(MeOabt)₂(CH₃COO)₂] (CuMeOabt)} kompleksleri literatürde bulunan yöntemlerle sentezlenmiş ve AAS sonuçları ile desteklenmiştir. MeOabt, CoMeOabt, NiMeOabt ve CuMeOabt bileşikleri *C. Albicans* mayasına ve *E. faecalis*, *B. subtilis*, *S. aureus*, *P. aeruginosa*, *L. monocytogenes* ve *E.coli* bakterilerine karşı antimikrobiyal aktiviteleri test edilmiş ve Levoflaksın, Kloromfenikol, Sefepim, Vankomisin, Ketokonazol ve Flukonazol ile karşılaştırılmıştır. Tüm bileşiklerin bakterileri ve mayaya karşı aktiviteye gösterdiği görülmüştür. Bileşiklerde en iyi aktiviteler bakterilerde *B. subtilis*'te CuMeOabt, *S. aureus*'da CuMeOabt, *P. aeruginosa*'da NiMeOabt, *L. monocytogenes*'te NiMeOabt, *E. coli*'de CuMeOabt, *E. faecalis*'te MeOabt ve *C. albicans* mayasında CuMeOabt ve NiMeOabt gözlenmiştir.

TEŞEKKÜR

Bu çalışma, Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyon'unca, 2022/03 numaralı proje olarak desteklenmiştir. Katkılarından dolayı komisyona teşekkür ederiz.

KAYNAKLAR

- Achaiah, G., Goud, N.S., Kumar, K.P., Mayuri, P., (2016). Review on 2-substituted benzothiazoles: Diversity of synthetic methods and biological activities. *International Journal of Pharmaceutical Sciences and Research*, 7(4), 1375-1382.
- Akhtar, J., Khan, A.A., Ali, Z., Haider, R., Yar, M.S., (2017). Structure-activity relationship (SAR) study and design strategies of nitrogen-containing heterocyclic moieties for their anticancer activities. *European Journal of Medicinal Chemistry*, 125, 143-189, 2017.
- Ammazzalorso, A., Carradori, S., Amoroso, R., Fernandez, I.F., (2020). 2-substituted benzothiazoles as antiproliferative agents: novel insights on structure-activity relationships. *European Journal of Medicinal Chemistry*, 207, 112762.
- Avan, İ., Güven, A., Güven, K., (2013). Synthesis and antimicrobial investigation of some 5H-pyridazino[4,5-b]indoles. *Turkish Journal of Chemistry*, 37, 271-291.
- Dadmal, T.L., Katre, S.D., Mandewale, M.C., Kumbhare, R.M., (2018). Contemporary progress in the synthesis and reactions of 2-aminobenzothiazole: a review. *New Journal of Chemistry*, 42(2), 776-797.
- İlkimen, H., Yenikaya, C., Gülbandılar, A. 2-Amino-6-(H,Cl,CH₃,OCH₃)benzotiyazol türevlerinin Fe(III) komplekslerinin antimikrobiyal ve antifungal aktivitelerinin incelenmesi. 4th International Conference on Engineering, Natural and Social Sciences, 22-23 October 2024, Konya, **Türkiye**.
- İlkimen, H., Yenikaya, C., Gülbandılar, A. 2-Amino-6-substitübenzotiyazol türevlerinin Ni(II) komplekslerinin antimikrobiyal ve antifungal aktivitelerinin incelenmesi. 2nd International Conference on Contemporary Academic Research ICCAR 2023, 4-5 November 2023a, Konya, **Türkiye**.
- İlkimen, H., Yenikaya, C., Gülbandılar, A. 2-Amino-6-substitübenzotiyazol türevlerinin Cu(II) komplekslerinin antimikrobiyal ve antifungal aktivitelerinin incelenmesi. 2nd International Conference on Contemporary Academic Research ICCAR 2023, 4-5 November 2023b, Konya, **Türkiye**.

- Joseph, J., Janaki, G.B., Dharmaraja, J., (2016). Metal complexes of 2-aminobenzothiazole derivatives as a versatile system tuning up their structural and biological properties. *Journal of Chemical and Pharmaceutical Research*, 8, 133-152.
- Kaplancıklı, Z.A., Turan-Zitouni, G., Özdemir, A., Güven, K., (2004). Synthesis and study of antibacterial and antifungal activities of novel 2-[[[(benzoxazole/benzimidazole2yl)sulfanyl] acetyl amino]thiazoles. *Archives of Pharmacol Research*, 27(11), 1081-1085.
- Kaplancıklı, Z.A., Turan-Zitouni, G., Özdemir, A., Revial, G., Güven, K., (2007). Synthesis and antimicrobial activity of some thiazolyl-pyrazoline derivatives. *Phosphorus, Sulfur, Silicon and the Related Elements*, 182(4), 749-764.
- Keri, R.S., Patil, M.R., Patil, S.A., Budagumpi, S., (2015). A comprehensive review in current developments of benzothiazole-based molecules in medicinal chemistry. *European Journal of Medicinal Chemistry*, 89, 207-251.
- Kerru, N., Gummidi, L., Maddila, S., Gangu, K.K., Jonnalagadda, S.B., (2020). A review on recent advances in nitrogen-containing molecules and their biological applications. *Molecules*, 25(8), 1909.
- Khare, E., Sharma, S., Singh, Y., Keshri, P., (2019). A comprehensive review on the biological aspects of emerging benzothiazole. *Pharmatutor.*, 7(2), 1-8.
- Law, C.S.W., Yeong, K.Y., (2022). Current trends of benzothiazoles in drug discovery: a patent review (2015-2020). *Expert Opinion on Therapeutic Patents*, 32(3), 299-315.
- Pathak, N., Rathi, E., Kumar, N., Kini, S.G., Rao, C.M., (2020). A review on anticancer potentials of benzothiazole derivatives. *Mini-Reviews in Medicinal Chemistry*, 20(1), 12-23.
- Pathania, S., Narang, R.K., Rawal, R.K., (2019). Role of sulphur-heterocycles in medicinal chemistry: an update. *European Journal of Medicinal Chemistry*, 180, 486-508.
- Sinha, A.I., Agarwal, P., Tewari, S., (1989). Metal complexes of 6-methoxy-2-benzothiazolamine. *Current Science*, 58(16), 899-903.
- Yadav, K.P., Rahman, M.A., Nishad, S., Maurya, S.K., Anas, M., Mujahid, M., (2023). Synthesis and biological activities of benzothiazole derivatives: A review. *Intelligent Pharmacy*, 1, 122-132.
- Yadav, P.S., Prakash, D., Senthilkumar, G.P., (2011). Benzothiazole: Different methods of synthesis and diverse biological activities. *International Journal of Pharmaceutical Sciences and Drug*, 3(1), 01-07.

ACOUSTIC PHONONS IN QUANTUM WIRES WITH PARABOLIC POTENTIAL
THERMOELECTRIC INCREASE

АКУСТИЧЕСКИЕ ФОНОНЫ В КВАНТОВЫХ ПРОВОДАХ С
ПАРАБОЛИЧЕСКИМ ПОТЕНЦИАЛОМ

¹Naile Qardashbeyova Adem, ²Qulieva Adile Adem

Nakhchivan State University

orcid id 0000-0002-0191-9428

Abstract

The property of the energy spectrum of band carriers in finite-size systems makes it promising to create devices with unique properties. Therefore, studying transfer phenomena in them is one of the most important issues. The development of submicron-sized quantum structures further increases the focus on the study of thermoelectric effects in nanostructures. Quasi one-dimensional systems are continuously studied both theoretically and experimentally due to their unusual properties. As we know, these unusual properties are closely related to the limiting potentials of these systems. It is very important to study the effect of external magnetic field on the physical properties of nanostructures.

Keywords: phonon, semiconductor, acoustic, concentration, electron, quantum wires, spontaneous, relaxation

Краткое содержание

Свойства энергетического спектра зонных носителей в системах конечных размеров делают перспективным создание устройств с уникальными свойствами. Поэтому изучение явлений переноса в них является одной из важнейших задач. Развитие квантовых структур субмикронного размера еще больше увеличивает внимание к изучению термоэлектрических эффектов в наноструктурах. Квазиодномерные системы постоянно изучаются как теоретически, так и экспериментально в связи с их необычными свойствами. Как мы знаем, эти необычные свойства тесно связаны с предельными потенциалами этих систем. Очень важно изучить влияние внешнего магнитного поля на физические свойства наноструктур.

Ключевые слова: фонон, полупроводник, акустика, концентрация, электрон, квантовые проволоки, спонтанная, релаксация.

I.GİRİŞ

$A^{III}B^V$ qrup yarımkəçiricilərdə müxtəlif tip kimyəvi rabitə olduğundan elektronların səpilməsi polyar optik fononlardan, akustik fononlardan həmçinin ionlardan baş verir. Burada $A^{III}B^V$ birləşmələri qismən polyar olsalar da, elektron- fonon qarşılıqlı təsiri həddindən artıq zəif olduğundan optik səpilmə vaxtı polyaron problemi yaranmır. Səpilməyə kvant nöqtəyi nəzərdən baxdıqda hesab edilir ki, fotonun enerjisi elektronun enerjisindən böyükdür, əks halda kvant nəzəriyyə klassik Drude nəzəriyyəsinə ekvivalent olur. $A^{III}B^V$ qrup yarımkəçiricilər üçün sərbəst yükdaşıyıcılar ilə işığın udulması nəzəriyyəsi eksperimental olaraq [2,3] işlərində aydınlaşdırılmışdır. $A^{III}B^V$ birləşməli yarımkəçiricilər əsasında olan bərk məhlullarda isə elektronlar ərintinin nizamsızlığından səpildikdə sərbəst yükdaşıyıcılar ilə işığın udulma nəzəriyyəsi $In_{1-x}Ga_xAs$ kristalında eksperimental olaraq tədqiq edilmişdir.

Həmçinin kvant çuxurlarda elektronlar akustik və optik fononlardan ,piezoelektrik rəqslərdən yükdaşıyıcılar ilə işığın udulması nəzəriyyəsi eksperimental olaraq tədqiq edilmişdir [2,3]. A^{III} B^V qrup yarımkəçiricilər əsasında olan bərk məhlullarda elektronlar ərintinin nizamsızlığından səpildikdə sərbəst yükdaşıyıcılar ilə işığın udulma nəzəriyyəsi bir çox tədqiqatçılar tərəfindən və In -Ga As kristalında eksperimental olaraq tədqiq edilmişdir.

Kvant çuxurlarda elektronlar aşqar atomlarından, akustik və optik fononlardan məhdud fononlardan,piezoelektrik rəqslərdən,səthin nahamarlığından ,ərintinin nizamsızlığından və elektron - elektron qarşılıqlı təsirindən səpildikdə sərbəst yükdaşıyıcılar ilə işığın udulması məsələləri də tədqiq edilmişdir.

Kvant naqillərin alınmasında və onun optik xassələrə malik olması, kvant naqilin digər xassələrini də tədqiq etməyə marağı artırır.

II.Parabolik potensiallı kvant naqildə temperatur gradienti olduqda fononların dayanıqsızlığının nəzəriyyəsi

Məlumdur ki, temperatur qradienti ilə əlaqədar fononların qeyri tarazlıq halında paylanması müəyyən şəraitdə termoelektrik hadisələrdə əsas rol oynaya bilər [1]. Həcmi yarımkəçiricilərdə temperatur qradienti olduqda akustik fononların termoelektrik artması [4]-ətraflı tədqiq edilmişdir

Bu məqalədə [5]-cu işlər əsasında parabolik potensiallı kvant naqildə temperatur gradienti olduqda fononların dayanıqsızlığının nəzəriyyəsi göstərilmişdir. Fononların artması nəzəriyyəsi kinetik tənlik əsasında verilir. Akustik fononların paylanma funksiyası (0,0) üçün kinetik tənlik aşağıdakı kimi yazıla bilər.

$$\frac{dN_q(t)}{dt} = \gamma_q N_q - \left(\frac{N_q(t) - N_q^0}{\tau_q} \right)$$

Burada, tənliyin sağ tərəfində 1-ci hədd elektron-fonon qarşılıqlı təsirlə, 2-ci hədd fononların spontan(öz-özünə) vəziyyəti ilə bağlıdır. τ_q , Landau-Rumer düsturu əsasında verilən akustik fononların relaksasiya müddətidir [3], N_q^0 –fononların tarazlıq paylanma funksiyası, γ_q – ,temperatur qradienti olduqda elektronlarla toqquşması nəticəsində fononların artma sürətidir.

Tutaq ki,nümunə açıq və qapalı elektrik dövrəsinə daxil edilmişdir.

Qapalı dövrə üçün temperatur qradienti olduqda relaksasiya müddəti yaxınlaşmasında elektronların paylanma funksiyası belə təyin olunur [4],

$$f_{kn} = f_{k,n}^0 \left[1 - \frac{\hbar\tau}{m^*} k \left[\frac{\nabla T}{T} \left(E_{n,k} / K_B T \right) \right] \right]$$

Burada t- elektronların relaksasiya müddətini göstərir, ∇T –isə temperatur gradientidir. Elektronların tarazlıq paylanma funksiyası $f_{k,n}^0$ elə seçilir ki, $2 \sum f_{k,n}^0 = N_0$, şərti ödənilsin. N_0 – elektronların konsentrasiyasıdır.Cırlaşmamış elektron qazı üçün paylanma funksiyasını belə yazıla bilər.

$$f_{k,n}^0 = \frac{\sqrt{2\pi\hbar n_1}}{\delta_n (m^* K_B T)^{1/2}} \exp\left(-\frac{\hbar\omega(n+\frac{1}{2})}{K_B T}\right) \exp\left(-\frac{\hbar^2 k^2}{2m^* K_B T}\right) \quad \text{və}$$

$$\delta_n = \sum_n \exp\left[-\frac{\hbar\omega(n+\frac{1}{2})}{K_B T}\right]$$

Burada n_1 - elektronların bir ölçülü konsentrasiyasıdır. Açıq elektrik dövrəsi üçün elektronların paylanma funksiyasının ifadəsi aşağıdakı şəkildədir

$$f_{kn} = f_{k,n}^0 \left\{ 1 - \frac{\hbar\tau}{m^*} k \left[\frac{\nabla T}{T} (E_{n,k}/K_B T) - \frac{e\nabla\varphi}{K_B T} \right] \right\}$$

Burada e - elektronların yükü və φ -elektrostatik potensialdır.

Elektrostatik potensial isə bu aşağıdakı

$$j = -\frac{eh}{m^*} \sum f_{k,n} k = 0$$

şərtindən tapılır.

III. Maqnit sahəsi olmadıqda kvant naqildə fononların termoelektrik artması

İndi isə maqnit sahəsi olmadıqda kvant naqildə fononların termoelektrik artmasına baxaq

L_x, L_y, L_z ölçüləri ilə məhdudlanmış kvazi bir ölçülü elektron qazına baxaq. Belə ki $L_y, L_z \ll L_x = L$ olsun. Y oxu istiqamətdə məhdudlaşdırıcı parabolik potensialla və Z oxu istiqamətdə üçbucaq çuxurla verilir. Elektronların sıxlığı elədir ki, elə nəzərə alaq ki, z istiqamətdə yalnız ən aşağı altzona E_Z^0 - doludur. Uyğun dalğa funksiyasını $\psi_0(z)$ ilə işarə edək. Elektronlar naqil uzunlu istiqamətdə sərbəst hərəkət edir. Parabolik potensial kvant naqilin elektronları üçün enerji spektri və dalğa funksiyasını aşağıdakı şəkildə yazıb bilirik :

$$\psi_{n,k} = \sqrt{1/L} H_n(y) e^{ikx} \psi_0(z)$$

$$E_{n,k} = \hbar\omega \left(n + \frac{1}{2} \right) + \frac{\hbar^2 k^2}{2m^*} + E^0$$

burada $H_n(y)$ Ermit polinomu, L -naqilin uzunluğu, m^* - keçirici elektronun effektiv kütləsidir. Beləliklə, ifadələrin müqayisəsindən deyə bilirik ki, maqnit sahəsində kvant naqillərdə fononların termoelektrik artma əmsalı böyüyür. Bu da onunla izah edilir ki, kvant naqilin elektronları maqnit sahəsində güclü lokallaşır. Ona görə də yükdaşıyıcıların fononlardan səpilmə prosesi daha aktiv olur. Maqnit sahəsi artdıqca kvant limit halında elektronların səpilməsinin effektiv artması tədqiq edilmişdir. Beləliklə deyə bilirik ki, fononların termo elektrik artma əmsalı naqilin en kəsiyi azaldıqca böyüyür. Bu isə kvant sistemlərdə ölçünün azalması, fononların termoelektrik artma əmsalının böyüməsinə səbəb olur.

IV. Meylli maqnit sahəsində parabolik potensiallı yarımkəçirici naqillərin termodinamikası

Kvazi bir ölçülü sistemlər özlərinin qeyri-adi xassələri ilə əlaqədar olaraq həm nəzəri, həm də eksperimental olaraq davamlı tədqiq olunur. Bildiyimiz kimi, bu qeyri-adi xassələr bu sistemlərin məhdudlaşdırıcı potensialları ilə sıx əlaqədardır. Xarici maqnit sahəsinin nanostrukturaların fiziki xassələrinə təsirini öyrənmək olduqca vacibdir.

Aşağı ölçülü sistemlərdə məhdudlaşdırıcı potensialın eksperimental olaraq dəqiq formasını hələ ki, müəyyənləşdirmək mümkün olmadığından nəzəri işlərdə müxtəlif növ potensiallar modelindən istifadə olunur. kvant naqillərdə kvazi bir ölçülü elektron qazının termodinamik xassələri tədqiq edilmişdir [6] Meylli maqnit sahəsində parabolik potensiallı yarımkəçirici naqillərdə kvazi bir ölçülü elektron qazının entropiya, maqnit qavrayıcılığı həmçinin istilik tutumu hesablanıb. Parabolik potensiallı kvazi iki ölçülü sistemlərin termodinamik xassələri isə bir çox tədqiqatçılar tərəfindən öyrənilmişdir.

X və Z oxları istiqamətində uyğun olaraq ω_1 , və ω_2 kimi iki müxtəlif məhdudlaşdırıcı parabolik potensiala malik olan, yalnız naqilin uzununu (y) boyunca hərəkət edən kvazi bir ölçülü elektron qazına baxaq. Tutaq ki, maqnit sahəsi meyilli yönəlib $H = (H_x, 0, H_z)$, başqa sözlə vektor potensialın qurulmasını yəni kalibrovkasını aşağıdakı şəkildə seçirik.

$A = (0, xH_z - zH_x, 0)$. Belə sistemlərin elektronlarının enerji spektrləri, H maqnit sahəsinin ϑ meyl bucağından asılı olması bu sistemlərin kinetik xassələrinin bucaqdan asılı olmasına gətirib çıxarır. Həmçinin tarazlıq xassələrinin bucaqdan əsaslı asılı olmasına da şərait yaradır..

Bildiyimiz kimi, enerji spektri tezlikləri ϑ -meyl bucağından asılı olan kinetik enerjinin və iki harmonik ossilyatorun cəmindən ibarət olur. Bu halda baxılan sistemin enerjisi aşağıdakı şəkildə olar:

$$E_{ni}(k_y) = (n+1/2)h\Omega_1 + \left(l + \frac{1}{2}\right)h\Omega_2 + \frac{\hbar^2 k_y^2}{2m}$$

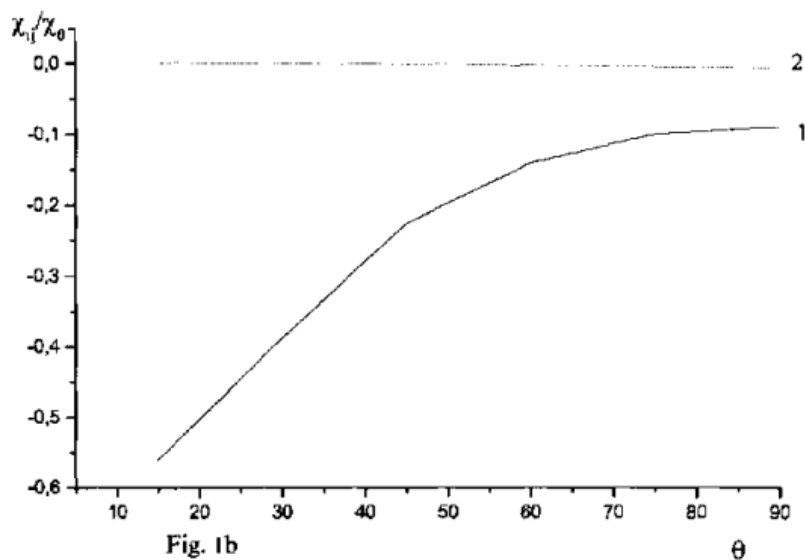
burada, $\Omega_1^2 = \omega_1^2 + \omega_2^2$, $\Omega_2^2 = \omega_2^2 + \omega_x^2$, $\omega_x = eH_x/m^*c = \omega_c \cos \vartheta$,

$$\omega_z = eH_z/m^*c = \omega_c \sin \vartheta, \quad x_0 = -b_1 l_{B1}^2 k_y, \quad z_0 = b_2 l_{B2}^2 k_y,$$

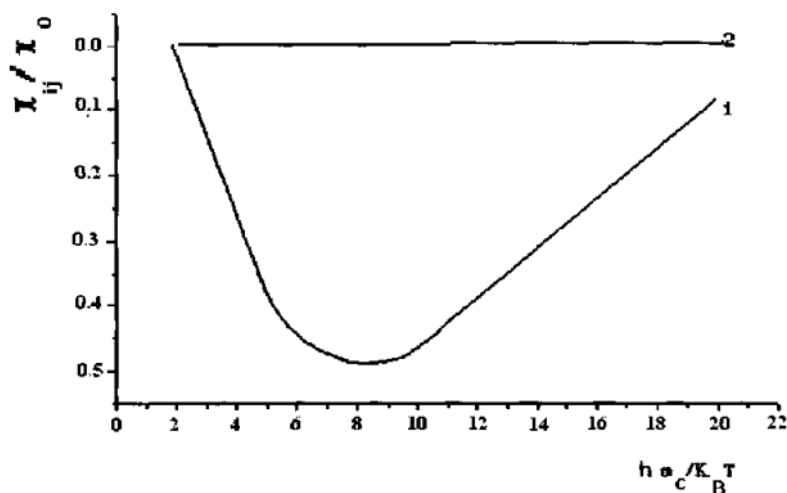
$$m = m^* (\Omega_1^2 \Omega_2^2) (\omega_1^2 \omega_2^2 - \omega_x^2 \omega_z^2)^{-1}$$

Belə enerji spektrinə malik cırışmamış elektron qazlarının F sərbəst enerjisi bu düsturla ifadə olunur :

$$F = K_B T N \ln \frac{e}{N} \sum_{n,l,k} \exp [-E_{nl}(k_y)/K_B T]$$

Şəkil 1 Maqnit qavrayıcılığının komponentinin maqnit sahəsindən asılılığı

Səkil 2 Maqnit qavrayıcılığının komponentinin meyl bucağından asılılığı

a) ($\vartheta = 30^\circ, \frac{h\omega_1}{k_B T} = 5, \frac{h\omega_2}{k_B T} = 10$)

b) ($\frac{h\omega_c}{k_B T} = \frac{h\omega_1}{k_B T} = 5, \frac{h\omega_2}{k_B T} = 10$) 1- χ_{11} , 2 - χ_{22}

NƏTİCƏ

Beləliklə, xüsusi istilik tutumu, entropiya, maqnit qavrayıcılığının komponentləri maqnit sahəsinin istiqamətindən, parabolik çuxurun parametrindən asılı olduğunu deyə bilərik. Məqalədə, enerji spektri tezlikləri ϑ -meyl bucağından asılı olan kinetik enerjinin və iki harmonik ossilyatorun cəmindən ibarət olduğu göstərilmişdir.

Ədəbiyyat

1. Ибрагимов Г.Б. Взаимодействие электронов с разупорядоченностью структуры твердых растворов In-GaAs. Диссерт. на соиск. канд.
2. Алиев М.И., Халилов Х.А., Ибрагимов Г.Б. Доп поглощение ик излучения в In-Ga, As. Физика полупроводников. Сборник ИФАН Азерб.ССР 1991 с.8-1:
3. Балагурова Е.А., Греков Ю.Б., Прудникова И.А. Семиколенова Н.А., Шабалкин В.П., Поглощение инфракрасного излучения свободными
4. Nunes O.A.C. Thermoelectric amplification of phonons in semiconductors. J.Appl. Phys., 1986, v.2.p.651-653.
5. Ибрагимов Г.Б. Термоэлектрическое увеличение фононов в квантовой проволоке с параболическим потенциалом в квантующем магнитном поле. Труды V Международной конференции Оптика, Оптоэлектроника и технологии, Ульяновск, 2003 с.57
6. Ибрагимов Г. Б. Магнитная восприимчивость квазиодномерной системы в наклонном магнитном поле Fizikanin aktual Problemləri III Respublika elmi konfransi 2004,с.99

SELF-PORTRAIT IN PHOTOGRAPHY AND CRITICAL CONSTRUCTIONS IN
THE CONTEXT OF IDENTITY

FOTOĞRAFTA OTOPORTE İLE KİMLİK BAĞLAMINDA ELEŞTİREL
KURGULAMALAR

MERT ÇAĞIL TÜRKAY¹

¹Dr. Öğr. Üyesi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fotoğraf Bölümü,
0000-0002-1133-8029

Özet

Görsel kültürde ve fotoğraf tarihinde sıkça karşılaşılan, belirli bir şablona indirgenen imajların yanında reklam kültürü, alternatif teknolojiler, sosyal medya gibi platformlar, yeni iktidar alanları açarak kendi stereotiplerini oluşturmanın yollarını ararlar. Beden, cinsiyet, kimlik konusunda araştırmalarını sanatsal pratikleri ile çözümlenmeyi amaç edinen sanatçılar, görsel kültürde yeni baskılar kurmaya çalışan bu yeni yapıları fotoğraf üretimleri ile eleştirirken, süregelen ideolojik imgeleri de anlam sökümüne uğrattırır. Özellikle beden, cinsiyet ve kimlik üzerinden yaratılan kriz ile özgürlüklerini ortaya koymaya çalışan sanatçılar, söylemlerini direkt olarak aktarabilecekleri ve iktidarın bireyi tahakküm altına alma yolunda kendisini somutlaştırdığı ilk alan olan bedeni kullanma yoluna gitmişlerdir. Fotoğraf tarihinin erken dönemlerinden itibaren otoportreyi bir ifade biçimi olarak tercih eden sanatçıların kendi bedenleri üzerinden toplumsal yargılara dikkat çekerek yarattıkları politik ve eleştirel atmosfer ile fotoğraf pratiğinde paralel katmanlar yaratmışlardır. Sanatçıların görsel temsil sistemindeki basmakalıp tavrı ters yüz eder nitelikteki fotoğrafları, beden, cinsiyet, kimlik ve ırk politikalarını silikleştirirken iktidar mekanizmalarının sınırlarının stratejik bir sorgulamasını yapmaktadır. Sanatçıların otoportreleri ile ortaya attıkları argümanlar, sanatsal kurgulama eşliğinde bedenleri ile ortaya koydukları performativite, kimlik, ırk, etnik köken gibi sosyolojik ve bireysel kavramları içerisinde barındırmaktadır. Batı ekseninde ilerleyen pratiklerin temel alındığı ideolojik görüşü sorun haline getiren sanatçıların söylemlerinden yola çıkılarak fotografik temsildeki eleştirel ifade biçimlerinin nasıl oluştuğuna dair incelemelerden fotoğraf örnekleri sunulacaktır. Fotoğraf, otoportre ve beden bağlamında ele alınırken yeni bakış açılarına yönlendirmesi açısından hangi görsel değerleri bize sunar sorusu araştırmanın temel sorusunu oluşturmaktadır. İlgili çalışmada, fotoğrafı sanatsal dilleri olarak benimsemiş sanatçıların eleştirel altyapılarının oluşmasını sağlayan, yaratıcı süreçlerini zenginleştiren ve dönemleri itibarıyla normatif yapı karşısında eserlerini birer direniş biçimine dönüştüren etkilerden nasıl beslendikleri incelenecektir.

Anahtar kelimeler: Fotoğraf, otoportre, kimlik, beden, eleştiri

Abstract

In addition to the images that are frequently encountered in visual culture and the history of photography, which are reduced to a certain template, platforms such as advertising culture, alternative technologies and social media seek ways to create their own stereotypes by opening new areas of power. Artists who aim to analyze their research on body, gender and identity through their artistic practices criticize these new structures that seek to establish new pressures in visual culture through their photographic productions, while deconstructing the meaning of

ongoing ideological images. In particular, artists who try to assert their freedom with the crisis created through the body, gender and identity have chosen to use the body, which is the first area where they can directly convey their discourse and where power embodies itself in the way of domination of the individual. Artists who have preferred self-portraiture as a form of expression since the early periods of the history of photography have created parallel layers in the practice of photography with the political and critical atmosphere they have created by drawing attention to social judgments through their own bodies. The artists' photographs, which turn the stereotypical attitude in the visual representation system upside down, make a strategic questioning of the limits of power mechanisms while obscuring the politics of body, gender, identity and race. The arguments put forward by the artists with their self-portraits, the performativity they reveal with their bodies accompanied by artistic fictionalization contain sociological and individual concepts such as identity, race and ethnicity. Based on the discourses of the artists who problematize the ideological view based on the practices progressing on the Western axis, examples of photographs will be presented from the analysis of how critical forms of expression in photographic representation are formed. The question of which visual values photography offers us in terms of directing us to new perspectives while being handled in the context of self-portrait and body constitutes the main question of the research. In the related study, it will be examined how artists who have adopted photography as their artistic language are nourished by the influences that enable the formation of their critical infrastructure, enrich their creative processes and transform their works into a form of resistance against the normative structure of their period.

Keywords: Photography, self-portrait, identity, body, criticism

* Mert Çağıl Türkay'ın "Kuir Kuramı Ekseninde Fotoğrafta Otoportre" isimli Sanatta Yeterlik tez çalışmasından faydalanarak hazırlanmıştır.

1. GİRİŞ

Reklam kültürü, yeni teknolojiler ve sosyal medya gibi platformlar, görsel kültürde ve fotoğraf tarihinde yaygın olarak görülen ve belirli şablonları takip eden imgelerin yanı sıra, artık yeni etki alanlarını keşfederek kendi normlarını oluşturmaya çalışmaktadır. Yaratıcı pratikleri aracılığıyla beden, toplumsal cinsiyet ve kimlik araştırmalarına odaklanan sanatçılar, fotoğraf çalışmalarını aracılığıyla görsel kültürde yeni baskılar dayatmaya çalışan bu yeni yapıları eleştirirken, bir yandan da önceden var olan ideolojik görsellerin önemini ortadan kaldırmaktadır. Bu sanatçılar, mesajlarını iletebilecekleri dolaysız bir araç ve iktidarın birey üzerinde kontrol uyguladığı bir alan olan bedeni kullanarak, özellikle beden, toplumsal cinsiyet ve kimlikle ilgili krizler karşısında bağımsızlıklarını ortaya koymayı amaçlamaktadırlar.

Fotoğrafın ilk günlerinden bu yana, bir ifade biçimi olarak otoportreye yönelen sanatçılar, toplumsal eleştirileri vurgulamak için kendi bedenlerini kullanarak fotoğraf pratiğine yeni katmanlar eklediler ve politik olarak yüklü ve eleştirel bir atmosfer yaratmışlardır. Görsel temsilin geleneksel normlarını altüst eden fotoğraflar, beden, cinsiyet, kimlik ve ırk politikaları etrafındaki çizgileri bulanıklaştırırken, iktidar sistemleri tarafından belirlenen sınırlara stratejik olarak meydan okumaktadır. Yarattıkları otoportreler ve performatif eylemler sanatsal yorumla birleşerek kimlik, ırk ve etnisite gibi sosyolojik ve kişisel temalar etrafında tartışmalara yol açmaktadır. Geleneksel olarak Batı merkezli uygulamalara dayanan ideolojik çerçeveleri sorgulayan sanatçıların bakış açılarından yola çıkarak, analizlerinden fotoğraf örnekleri görsel kültür alanında alternatif perspektifler sunarak, fotoğraf ortamında eleştirel ifade biçimlerinin nasıl ortaya çıkabileceğini göstermektedir.

2. YÖNTEM

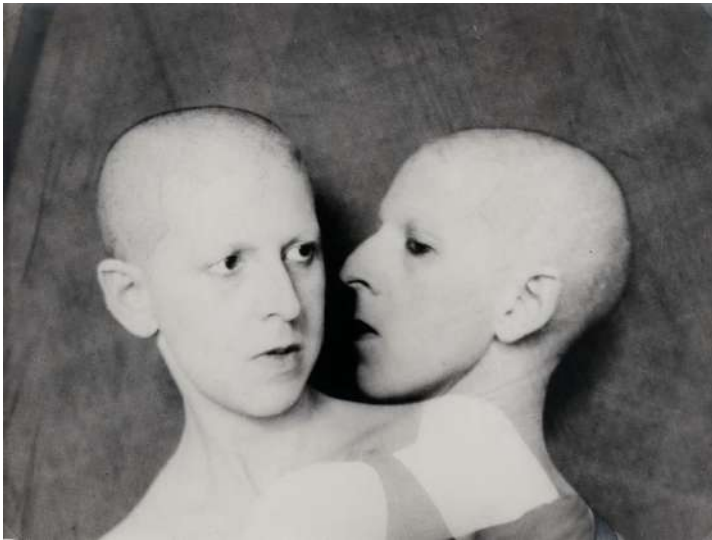
Fotoğraf, otoportre ve beden temaları üzerinden incelendiğinde, sanatçıların yeni bakış açıları sunan görsel değerler sunduğu görülür. Bu çalışma, fotoğrafı sanatsal bir ifade aracı olarak kullanan sanatçıların, eleştirel temellerini nasıl geliştirdiğini ve yaratıcı süreçlerini nasıl zenginleştirdiğini, eserlerinin dönemin normatif yapılarıyla karşıtlık oluşturacak şekilde birer direnişe nasıl dönüştüğünü inceleyecektir. Fotoğrafın ilk dönemlerinden itibaren otoportreyi bir ifade aracı olarak seçen sanatçılar, bedenleri üzerinden toplumsal yargılara dikkat çekerek fotoğraf pratiğinde politik bir dil oluşturmuşlardır. Sanatçıların, geleneksel görsel temsil kalıplarına karşı durarak ortaya koydukları eserler, beden, cinsiyet, kimlik ve ırk gibi temalar üzerinden iktidar yapılarının sınırlarını stratejik bir biçimde sorgulamaktadır. Bu stratejik sorgulama içerisinde, fotoğraf tarihinden kronolojik olarak öncelikle modernist dönem, sonrasında postmodernist dönem ve çağdaş fotoğraf şeklinde sanatçıların üslupları ve eserlerinden örnekler, literatür tarama ve ilgili alandaki kuramcıların eserlerin ve sanatçıların üretim biçimlerine paralel gidişattaki düşünceleri ortaya koyulacaktır.

3. BULGULAR

Otoportre, kimliği anlama arayışında bedeni keşfeden, kimliğin özünü araştıran ve bilinç ile bilinçaltı arasındaki bağlantıların yanı sıra güç ve cinsiyet dinamiklerini inceleyen sanatçılar tarafından sıklıkla kullanılır. Modernist fotoğrafçılık büyük ölçüde güzellik ve estetiği yakalamaya odaklanırken, postmodern ve çağdaş dönemlerde aracın sınırları önemli ölçüde genişledi. Kimlik, toplumsal cinsiyet, güç, meydan okuma, geleneksel güzellik ideallerinin reddi ve feminizm gibi konu ve kavramları ele alan bir ifade biçimine dönüşmüştür.

3.1. Claude Cahun

Modernist dönemde fotoğrafı seçtikleri araç olarak benimseyen bir sanatçı olan Claude Cahun, fotoğraf tarihinin kilit figürlerinden biridir. Cahun, sanat çalışmalarını zamanlarının normatif yapılarına karşı bir direniş eylemine dönüştürerek eleştirel bir temel oluşturmada önemli bir rol oynamıştır. Cahun, geleneksel olarak erkek egemen bir alana meydan okumak için fotoğrafı kullanarak adından söz ettiren önemli bir sanatçı olarak öne çıkmaktadır. Çok yönlü bir figür olan Cahun, Sürrealizmin merkezinde yer alan bir tema olan bilinçaltı ve beden arasındaki etkileşimi sık sık hayata geçirmiştir. Fotoğrafı performansla birleştirme konusunda öncü olan Cahun, fotoğraflarında kendi bedenini öne çıkararak çeşitli kimliklere ve formlara bürünmüştür.

Şekil 1. Claude cahun, otoportre, self-portrait, 1921.

Yaratıcı sürecinde Cahun, dünyaya cinsiyet ve kimliği sorgulayan bir mercekte bakmış ve cinsiyetin geleneksel ikili tanımlarını yıkmıştır. Toplumsal olarak inşa edilmiş cinsiyet imgesini reddederek, kasıtlı olarak tanımlanmamış bir cinsiyet kimliğine sahip bir bireyi tasvir etmeye odaklanmıştır. Dışavurumcu çalışmaları, kostüm değişiklikleri, maskeler, çeşitli aksesuarlar ve karmaşık bir şekilde hazırlanmış anlatılar kullanılarak zenginleştirilmiştir. Bıraktığı her yeni, muğlak kişilikle, toplumsal cinsiyete dair alışılmadık yaklaşımını ve bakış açısını fotografik eserlerine aşılamıştır.

Şekil 2. Claude Cahun, otoportre, 1921.

Şekil 3. Claude Cahun, otoportre, 1928.

Ataerkil bir bağlamda faaliyet gösteren Cahun'un otoportreleri, akışkan ve geçişken kimlikleri tasvir etmede çığır açmıştır. Çalışmaları, cinsel kimliğin doğasını sorgulayarak ve kimlik politikalarına içkin akışkanlığı vurgulayarak toplumsal cinsiyet, beden ve benlik üzerine söylemlere katkıda bulunmuştur.

Sanatçıların otoportreyi tercih etmelerindeki önemli sebepler ortaya koydukları eserleri doğrultusunda, kategorizasyondan ve normatiflikten sıyrılarak alternatif biçimlemelerin ele alınabileceğini, belirli bir kimliği temsil etmenin gerekli olmadığını göstermektedir. Otoportre, sanatçının bizzat kendi bedensel deneyimi ile çözümlemeyi gaye edindiği performatif bir yapıya dönüşmektedir.

Çağdaş sanatçılar, özellikle de fotoğraf alanında çalışanlar, süregelen bu kuşaklar arası konuyu keşfetmek için sanat tarihi ve arşiv araştırmalarından yararlanmaktadırlar. Yaratıcı düşüncelerini ve üretimlerini giderek bu kavrama doğru yönlendirmektelerdir. Postmodern dönemi ve çağdaş fotoğrafçılığı incelerken, bu eserlerin hangi görsel değerleri taşıdığı sorusu önem kazanmıştır. Bu odaklanma, özellikle otoportre ve bedenin temsiline araştırılmasında bizi yeni bakış açılarına yönlendirdiği için çok önemlidir.

3.2. Tomoko Sawada

Fotoğraf ve performans alanındaki çalışmalarıyla tanınan Japon feminist çağdaş sanatçı Tomoko Sawada, kimlik, bireysellik ve toplumsal cinsiyet temalarını araştırmaktadır. Hem geleneksel hem de modern kültürel portreler kullanan sanatçı, bakışlarını içe çevirerek kendi bedenini incelerken, bireysellik ve topluluğun Uzak Doğu kültürel değerleri ve kimlik

politikalarının karmaşık manzarası içinde nasıl algılandığını incelemektedir. Sawada, görünüşünü dönüştürmek için makyaj ve kostümleri yaratıcı bir şekilde kullanarak kimlik kavramını güçlendirmektedir.

Şekil 4. Tomoko sawada, okul günleri, school days, 2004.

“Okul Günleri” serisinde Sawada, izleyicilere başlangıçta bir dizi standart okul fotoğrafı sunar. Ancak daha yakından incelendiğinde, sanatçının tüm öğrencilerin yüzlerini dijital olarak kendi yüzüyle değiştirdiği anlaşılmaktadır. Her fotoğraf benzersiz bir bireyi tasvir ediyor gibi görünse de aslında her figür Sawada'dır. Sawada bu çalışmasıyla, resmî kurumları, kurumsallaşma sürecini ve uyma dürtüsünü eleştirmektedir. Okul kataloğu için sıraya dizilmiş üniformalı öğrencilerin birbirinin aynı yüzlerini ve aşırı disiplinli pozlarını vurgulayarak, fotoğrafta yakalanan monotonluk ve tekdüzelik üzerine düşündürmektedir.

Şekil 5. Tomoko sawada, okul günleri, school days, 2004.

“Sawada çalışmalarında, bedenini ortaya koyarak alternatif kimlik modellerini inşa ederken gerçek ve öteki arasındaki gerilimin çeperinde gezinir. Bedenini, kendi kültürel mirasından yola çıkarak çoklu personalar kurgulayabileceği bir sahneye dönüştürür.” (Sand, 2021).

Claude Cahun'un eserlerine benzer bir tarzda, Sawada, kimlik, cinsiyet, meslek, kültürel statü ve toplumsal stereotipler hakkında toplumun varsayımlarının Doğu geleneklerini nasıl etkilediğini araştırmaktadır. Bu özel eserlerinde yalnızca kadın bedenine odaklanan Sawada, kendi kültüründen imgeler kullanarak sanatta feminizme yeni bir bakış açısı getirir. Eserlerini feminizmle ilişkilendirerek, "farklı görme" fikriyle özdeşleşiyor. Kendi yaşamını yeniden tasarlayarak, toplumsal kimliğin sınırlarını aşmanın farklı bir yolunu sunuyor ve hiyerarşik normlardan uzak, bütünsel bir yaklaşım benimser.

Fotoğraflarının deneysellik ve tekrarlayıcı doğası, onun kostüm tasarımı ve performans konusundaki yeteneğini vurgulamaktadır. Görsellerindeki dijital düzenlemeler, gerçekçi ve inandırıcı karakterler yaratır. Bu unsurlar, Japon toplumunun ve bireylerinin görsel bir belgeselini oluşturur. Sawada'nın eseri, kimlik ve kültür arasındaki ilişkiyi incelediği Doğu toplumlarında, kurumlaşmış kimlik kategorilerinin feminizm açısından nasıl yeniden değerlendirilebileceğine dair bir eleştiri sunar. Eserleri, temsil ve kimlik ideolojik yapıları ile yüzleştiği maskelenme yoluyla ele aldığı konuları dikkate alarak, daha geniş bir kültürel bağlamda değerlendirilmelidir.

Judith Butler, "toplumsal cinsiyet edimselliğinin bir 'maskeli balo' ortaya koyulması ile ilgisi olmadığını, aksine toplumsal cinsiyet edimselliğininin, failliği bireyi kuran ve bireyin karşı geldiği iktidar olgularından türetmek gibi bir görevi olduğunu" vurgular. (Benhabib, Butler, Cornell, Fraser, 2017:148.) Sawada'da çalışmalarında, kimliğin inşasının hangi kültürel yapılar tarafından şekillendirildiği sorgulanır. Sanatçının amacı, cinsiyet rolünü benimsediği bir durum yaratmak değil; taklitte bulunmak ya da normları tekrarlamak gibi bir yaklaşımda bulunmamaktır.

Şekil 6. Tomoko sawada, okul günleri, school days, 2004.

Sawada, özellikle Uzak Doğu toplumlarında kimlik ve kültür arasındaki ilişkileri fotoğraflarında sergileyerek, toplumsal olarak dayatılan kimlik kategorilerinin feminist bir bakış açısıyla nasıl görsel bir şekilde değerlendirilebileceğini ortaya koyar. Eserleri, kimliksel temsillerde yaşadığı sorunları ve ideolojik kimlik yapılarını ele alırken, farklı bir kültürel bağlamda ele alınmalıdır. Bu çalışmalar, kimliğin nasıl kültürel ve toplumsal yapılarla belirlendiğini sorgular. Sawada, cinsiyeti ve kimliği üstlenmektense, toplumsal normların nasıl bir baskı ve yapı oluşturduğunu sorgular ve bu normların yeniden üretimiyle ilgili bir girişimde bulunmaz.

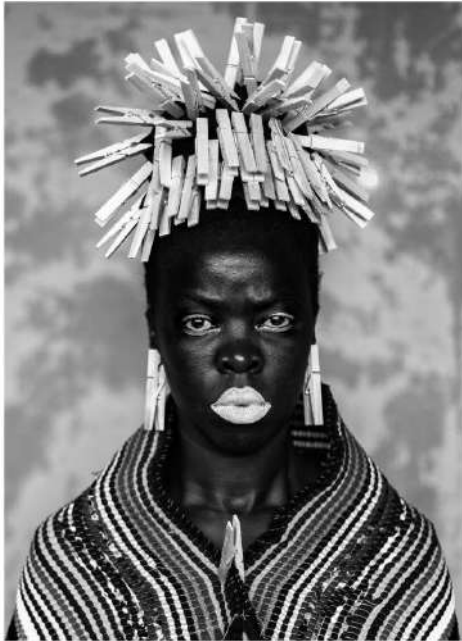
3.3. Zanele Muholi

Siyah bedeninin görünürlüğü ve temsili üzerine çalışan en önemli çağdaş sanatçılardan biri Zanele Muholi'dir. Güney Afrikalı postkolonyal bir sanatçı olan Muholi, fotoğraf, video, enstalasyon ve resim gibi farklı alanlarda üretim yapmaktadır. Eserlerinde ırk, cinsiyet ve cinselliği eleştiren Muholi, postkolonyal sürecin belgelenmesinin yanı sıra, araştırmalarına kendi bedenini de dahil ederek otoportrelerine yer verir.

Şekil 7. Zanele muholi, somnyama ngonyama, ntozakhe, 2016.

Muholi'nin "farklı karakterler ve arketiplerle deneyler yapan, ırk ve kimlik siyasetini aynı anda sorgulayan otoportreleri, Güney Afrika'nın siyasi tarihindeki belirli olaylara da atıfta bulunmaktadır." (Richardson, 2020).

Şekil 8. Zanele muholi, bester I, mayotte, 2015.

Otoportrelerini, farklı ülkelerde gerçekleştirdiği bir deneyim yolculuğu sırasında kaldığı otel odalarında çeker. Bu yolculuk esnasında, bedeni nedeniyle karşılaştığı ötekileştirme deneyimlerini güçlü bir şekilde görselleştirir. Serideki her fotoğraf, gündelik nesnelere oluşan unsurlarla bir anlatı kurgular. Kolonizasyon ve köleleştirme tarihine atıfta bulunan imgeleri, sembolik aksesuarlar ve nesnelere çerçeveye yerleştirilerek, baskıcı beyaz güzellik standartlarına hem göndermede bulunur hem de onlara karşı bir itirazda bulunur.

Şekil 9. Zanele muholi, somnyama ngonyama II, buciko I, 2019.

Bedeni yeniden anlamlandırarak cinsiyet ve kimlik üzerine çıkarımlar yapar, Batı kültürünün siyah bedene yüklediği anlamları sorgular ve bu bağlamda alternatif bir bakış açısı yaratır. Fotoğraf dilini, görünürlük ve toplumsal güçlenme üzerine iletmek istediği mesajlar için kullanır. Muholi, Amerikan toplumunda “siyah kadın” olmanın taşıdığı anlamı sorgulayarak, sanatın ve politikanın iç içe geçtiği görsel anlatım gücünden faydalanmış ve örtük ırkçılığı ele alan imgeleri fotoğraflarında güncel bir biçimde ele almıştır.

3.4. Shadi Ghadirian

İranlı sanatçı Shadi Ghadirian, bir İslam devletinde biçimlendirilen kadın rollerine karşı durarak, genel önyargılara meydan okumaktadır. Fotoğraflarında, ülkesini simgeleyen dini kodlar doğrultusunda yaşayan bir kadın olarak, kişisel deneyimlerinden yola çıkarak anlatılar sunar. Hem Orta Doğu hem de evrensel düzeyde kadınların üzerindeki geleneksel tanımlamalara karşı çıkarak, tek bir kadını değil, toplumsal yapıyı bütünsel bir şekilde ele alır. İran'daki toplumsal ikilik ve çelişkilerden ilham alarak oluşturduğu fotoğraf serilerinde, toplumsal cinsiyet rolleri, kadın kimliği ve uluslararası politika bağlamında mizah ve ironiyle yaklaşarak sahneler kurar. Batı medyasında sürekli bir tehdit unsuru olarak gösterilen Müslüman kadın imgesini yeniden anlamlandırmayı amaçlayan bir alan yaratır. Sadece medya kültürüne değil, toplumun temel yapı taşlarını simgeleyen aile, anne ve kimlik kavramlarına da beden üzerinden eleştiriler getirir.

Şekil 10. Shadi ghadirian, hergünkü gibi, like everyday, 2000-2002.

Ghadirian, deneyimlerinden yola çıkarak fotoğraf üretimine devam ederken, aile içindeki kadın rolü, evlilikte kadına yüklenen sorumluluklar ve ailedeki hukuki yapılanmayı sorgulayan bir otoportre hissiyatı yaratan “Hergünkü Gibi” serisini oluşturur. Eserin ismi de, ailede kadına yüklenen görevlerin sürekli tekrarı anlamına gelir.

Fotoğraflarında, cinsiyetin ve kültürün birleşiminin belirli bir kimliği nasıl şekillendirdiğini gösterir. Görseller, bir dereceye kadar İslam'a özgü olsa da, benzer cinsiyet ve kültür temelli beklentiler arasında sıkışan herhangi bir birey için anlam taşır. Ghadirian'ın eserleri, yalnızca yerel toplumu eleştirmekle kalmaz, aynı zamanda dünya çapında kadınlık ve kimlik olgusu üzerine de eleştirel bir bakış açısı sunar.

Fotoğraflarında bıçak, kevgir, süpürge gibi ev eşyalarına metaforik anlamlar yükleyerek kurgulamıştır. Gündelik nesnelere, tasarladığı kompozisyon ile anonim hallerinden uzaklaştırarak “iş bölümü” veya “cinsiyet rolleri” bağlamına taşımaktadır. Kullandığı nesnelere kadınların karşılaştığı toplumsal algılara gönderme yaparken aile prototiplerinin kamusal varlığının gösterenlerini açığa çıkarmaktadır. Sanat ve fotoğraf kuramcısı Terry Barrett bu serinin, “protest yönü nedeniyle fotoğrafta etik açıdan önemli bir değerlendirici olarak sınıflandırılabilmesini ve Ghadirian'ın ev aletleri tutan kadınlarının, İranlı kadınların kişisel kimliklerinin yokluğuna vurgu yapıyor gibi görünmektedir.” şeklinde belirtmektedir (Barrett, 2017:205).

Şekil 11. Shadi ghadirian, hergünkü gibi, like everyday, 2000-2002.

“Cinsiyete dayalı iş bölümü analizleri, toplumsal cinsiyet kategorilerini genellikle ekonomik yaşamdaki basit bir sınırlama çizgisi olarak kurar ve bu çizginin farklı toplumlardaki görünümünü ayrıntılarıyla çıkararak işin daha da karmaşık bir hale gelmesine yol açar.” (Connell, 2016:88-96). Cinsiyet rolü teorisinin büyük bir bölümü, gözlemlerle ortaya atılan sorunlar etrafında değil, normatif standart analizler olarak kurulmuştur. Böylelikle cinsiyet rolleri, asgari düzeyde aile içerisinde yinelenmektedir. Ghadirian fotoğraflarında, cinsiyetin ve kültürün birleşiminin belirli bir kimliği nasıl şekillendirdiğini gösterir. Görseller, bir dereceye kadar İslam'a özgü olsa da, benzer cinsiyet ve kültür temelli beklentiler arasında sıkışan herhangi bir birey için anlam taşır. Ghadirian'ın eserleri, yalnızca yerel toplumu eleştirmekle kalmaz, aynı zamanda dünya çapında kadınlık ve kimlik olgusu üzerine de eleştirel bir bakış açısı sunar.

Fotoğraf, dijital ortamda güncel olaylarla bağlantı kurarken, toplumların, politikanın, protestoların, temsillerin, şiddetin ve yeni var oluşların tanıklığını sürdürür. Teknik olanakları genişleterek, bu olaylara dair yeni kavramlar yaratmayı başarır. Sanal ortamda kullanılan yazılımlar sayesinde, neredeyse sıfırdan yaratılan pek çok imge, toplumların görsel mirasına dahil olmaya devam etmektedir. Ayrıca, beden kavramı sanal dünyada cinsiyet kısıtlamalarından bağımsız olarak yeniden şekillendirilebilir hale gelmiş, bu da iktidar, sansür ve biyolojik cinsiyet gibi kavramların görüntüler aracılığıyla yeniden incelenmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Dijital medya, izleyicilere sadece mevcut bir dünyayı göstermekle kalmaz, aynı zamanda sunduğu manipülasyon ve yaratıcı olanaklarla neredeyse sonsuz bir görsel çeşitlilik ve tasarlama yeteneği sağlar. Hayal gücünü kullanarak, imgelerin temsilini sınırsızca şekillendirme imkânı sunar ve özgün görüntüler elde edilmesine olanak sunar.

3.5. David Uzochukwu

Günümüzün öne çıkan genç sanatçılarından biri olan David Uzochukwu, kimlik ve beden temalarını dijital teknolojilerle birleştirerek fotoğraf ve otoportreler üretmektedir. Nijerya kökenli Avusturyalı bir sanatçı olarak, aidiyet olgusuna dair derin bir bağ kurar ve otoportrelerinde bu temayı yoğun bir şekilde işler. Ayrıca, toplumun dışına itilmiş kimliklerin ve marjinal yaşam deneyimlerinin nasıl şekillendiğini, fotoğraflarındaki dijital manipülasyonlarla izleyicilere sunar.

Şekil 12. David uzochukwu, yükseliş, 2015.

Toplumdaki stereotip kimlikleri, sınıf yapılarını ve ırksal kodları çözerek beden üzerinden çeşitli analizler yapar. Oluşturduğu sahnelerde, amacının ideal bedeni kutsamak olmadığını, aksine klişelerin dışına çıkarak özgür bedenler yaratmayı hedeflediğini söylemek mümkündür. Sadece insanla sınırlı kalmayıp, doğa ve doğal olanla ilişki kurarak normatif beden temsillerine eleştiriler getirir ve bu bağlamda pozlar üretir. Doğayı bir sığınak olarak tasvir ettiği otoportrelerinde, kimlik ve cinsiyet belirleyicilerini ortadan kaldırmak için dijital müdahalelerle bedeni yeniden şekillendirir ve bunu doğaüstü bir bağlama yerleştirir.

Şekil 13. David uzochukwu, bahar heyecanı, 2020.

Rosi Braidotti'ye göre, “İnsanmerkezcilik sonrası değişim, bir tür yabancılaşma ve öznenin radikal olarak yeniden konumlandırılmasını gerektirmektedir. Bunu elde etmenin en iyi yolu, başat özne görüşüne aşinalığımızın tersyüz edilmesi ve buna karşı eleştirel biçimde mesafelenme stratejisi olacaktır.” (Braidotti, 2014:100). Uzochukwu da Braidotti'nin ifade ettiği paralelde kimlikler arası geçişi simgeleyen metaforlar kullanarak, toplumsal düşünce yapılarının ötesine geçildiğini ve bu yapıların “insansı olandan uzaklaştırılmış bireyleri” nasıl yarattığını vurgular.

Şekil 14. David uzochukwu, istediğın kadar ağla, 2013.

Öznelliğe dair alternatif bir bakış açısı geliştirerek, mevcut ideolojik söylemler ve temsillerin tartışılabilceğini, hatta bu temsillerin yok sayılabileceğini savunur. Bu yaklaşım, zamanı ve mekânı silikleştirerek ilerleyen alternatif bir kimlik, beden ve cinsiyet anlayışını ortaya koyar.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Fotoğraf pratiğinde otoportre, kimlik olgusunu ele alırken, sanatçının nerede olduğu, hangi dilde ifade bulduğu, aktivist yönü ve politik arayışları bu çalışmanın temel yapı taşlarını oluşturmaktadır. Genel olarak, kimlik ve beden bağlamında otoportrenin yaratacağı eleştirel etkiler tartışılmıştır. Sanatçılar, toplumsal normlara karşı duydukları hisleri, bireysel deneyimlerini doğrudan aktararak, iktidar tarafından belirlenen “doğru” ya da “normal” olanı sorgulayan eserler ortaya koymaktadır. Normatif olanın yarattığı çatışmaları, sanatsal bir dil aracılığıyla ifade eden sanatçılar, görme biçimlerini daraltan bu algıyı dönüştürmeye yönelik önemli katkılar sağlamaktadır. Çalışmada yer alan örneklerde, fotoğrafın toplum ve mekân ideolojileri içindeki konumlanması, yalnızca ırkçılık değil, aynı zamanda cinsiyet temelli çözüm arayışlarıyla bağlantılı sosyal, politik ve görsel alanlarla kurduğu eleştirel diyalog üzerinde durulmaktadır. Kimlik kavramı etrafında hem geçmişte hem de günümüzde beden üzerinden uygulanan otoriter yaklaşımların fotoğraf yoluyla nasıl sorgulandığı, politik etkileri ve öne sürülen çeşitli argümanlar vurgulanmaktadır. Fotoğraflarda, kültürel bağlamda Batılı ve Doğulu toplumlar arasında kurulan heteronormatif yapılar, idealleştirilen aile ve anne figürleri ile ırk temsilleri arasında yapılan vurgular önemli bir yer tutmaktadır. İdeal kimlik ve beden algısını tersine çeviren otoportreler, Uzak Doğu, Afrika, Batı ve Orta Doğu'daki devletlerin, kimlik ve cinsiyet düzenlemeleri üzerinden nasıl bir baskı oluşturduğunu ve bunun otoportre aracılığıyla nasıl dönüştürüldüğünü gözler önüne serer. Çalışmada ileri sürülen argümanlar, fotoğrafın yalnızca tarihsel bir belge olmanın ötesinde, kültürel ve politik süreçlerin detaylarını ölçebilen, cinsiyet, ırk ve özne politikaları ile kimlik oluşumlarına dair derinlemesine bir anlayış geliştiren önemli bir araç olarak işlev gördüğünü ortaya koymaktadır. Görsel hafızanın ve yerel anlatıların ne kadar biçimlendirici olabileceği ve bu etkileşimlerin toplumsal yapılar üzerindeki etkileri de değerlendirilmiştir.

5. KAYNAKLAR

- Barrett, T. (2015). *Neden bu sanat? çağdaş sanatta estetik ve eleştiri* (E. Ermert, Çev.). Hayalperest Yayınları.
- Barrett, T. (2017). *Fotoğrafi eleştirmek* (Y. Harcanoğlu, Çev.). Hayalperest Yayınları.
- Benhabib, S. & Butler, J. vd. (2017). *Çatışan feminizmler, felsefi fikir alışverişi*. (F. E. Sezer, Çev.). Metis Yayınları.

- Berger, J. (2015). *Bir fotoğrafı anlamak* (B. Eyüboğlu, Çev.). Metis Yayınları.
- Braidotti, R. (2014). *İnsan sonrası* (Ö. Karakaş, Çev.). Kolektif Kitap Yayınları.
- Butler, J.(2014). *Bela bedenler* (C. Çakırlar, Z. Talay, Çev.). Pinhan Yayınları.
- Cahun, C. (2019). <http://wearewia.com/claude-cahun/>
<https://collections.lacma.org/node/194311>
- Connell, R. W. (2016). *Toplumsal cinsiyet ve iktidar* (C. Soydemir, Çev.). Ayrıntı Yayınları.
- Crimp, D. (2002). *Postmodernizmin fotoğraf etkinliği* (K. Atakay, Çev.). Sanat Dünyamız, 84:121-129.
- Durden, M. (2015). *Fotoğraf bugün* (Y. Adam, E. Gözğü, Çev.). Akbank Kültür ve Sanat Dizisi, Lal Yayınları.
- Ghadirian, S. (2020). *The Hidden World of Shadi Ghadirian*, https://www.saatchigallery.com/artist/shadi_ghadirian
- Hacking, J. (2015). *Fotoğrafın tüm öyküsü* (A. Bozkurt, Çev.). Hayalperest Yayınevi.
- Muholi, Z. (2021). <http://archive.stevenson.info/exhibitions/muholi/>
<https://www.theguardian.com/artanddesign/2020/nov/02/zanele-muholi-interview-queerphotographer-lgbtq-south-africa-tate>
- Richardson, Y. (2020). *Yansey Richardson Gallery, Zanele Muholi*
<https://www.yanceyrichardson.com/artists/zanele-muholi>
- Sand, O. (2021). *Asian Art Newspaper, Tomoko Sawada*.
<https://asianartnewspaper.com/tomoko-sawada/>
- Sawada, T. (2021). www.tomoksawada.com <https://www.nazraeli.com/opb-tomoko-sawada-face>
- Uzochukwu, D. (2020). www.daviduzochukwu.com

GLOBAL SEARCHES IN CONFLICT MANAGEMENT: EVALUATION OF THE
UNIVERSITY OMBUDSMAN THROUGH THE VIEWS OF ACADEMICS

ÇATIŞMA YÖNETİMİNDE KÜRESEL ARAYIŞLAR: ÜNİVERSİTE
OMBUDSMANLIĞININ AKADEMİSYEN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNDEN
DEĞERLENDİRİLMESİ

SELMAN ŞİŞMAN

Araştırma Görevlisi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri, Eğitim Yönetimi
Anabilim Dalı, Ankara-Türkiye

ORCID: 0000-0002-8554-1572.

Özet

Dünyada örgütsel problemlerin çözümünde formel yolların haricinde çatışma çözümüne katkı sunabilecek alternatif mekanizmaların geliştirilmesi üzerinde artan bir şekilde ilgi vardır. Batıda 20. Yüzyılın sonlarına doğru başlayan ve günümüzde birçok ülkede farklı uzmanlık alanlarında örgütsel düzeyde kurulmuş olan ombudsmanlıklar, kurumsal sorunların hukuki boyutlara ulaşmadan çözümlenmesi adına hizmet etmektedir. Bunlardan biri de Üniversite Ombudsmanlıklarıdır. Kampüs ombudsmanlığı olarak da adlandırılan bu kurum, üniversitelerin karmaşık ilişkisel yapısı ve süreçleri bakımından akademisyen-öğrenci, akademisyen-akademisyen ilişkilerinde olduğu gibi farklı düzeylerde ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların kolay, hızlı ve arabulucu bir tavırla giderilmesi açısından önemli görülebilir. Türkiye’de Üniversite Ombudsmanlığı üzerinde çalışma ve uygulamaların oldukça sınırlı olduğu görüldüğünden dolayı konuya ilişkin daha çok çalışma yapılması gerekebilir. Bu bakımdan çalışmanın amacı, üniversitelerde ombudsmanlığın kurulmasının gerekçeleri ve üniversite ombudsmanlığının birtakım yönleri hakkında akademisyen görüşlerine dayalı olarak bir değerlendirme yapmaktır. Bu çalışmada, üniversitelerin başta yönetim, araştırma, eğitim ve öğretim gibi süreçlere ilişkin olarak akademisyenlerin, diğer paydaşlara nazaran daha çok hâkim olabileceği ve konuya ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür. Bu çalışmada, nitel araştırma yöntemlerinden görüşme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırma grubuna Google Form uygulaması üzerinden oluşturulan kişisel bilgi formu ve yarı yapılandırılmış sorular yöneltilmiştir. Çalışma grubunu, Türkiye’deki üniversitelerde çalışan 17 akademisyen oluşturmaktadır. Araştırma grubunun seçiminde kartopu örnekleme metodu seçilmiştir. Araştırma verileri içeriksel olarak analiz edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Ombudsmanlık, üniversite ombudsmanlığı, çatışma yönetimi.

Abstract

In the world, there is an increasing interest in the development of alternative mechanisms that can contribute to conflict resolution other than formal ways of solving organisational problems. Ombudsman offices, which started towards the end of the 20th century in the West and have been established at the organisational level in different fields of expertise in many countries today, serve to resolve institutional problems before they reach legal dimensions. One of these is University Ombudsman Offices. This institution, which is also called campus ombudsman, can be seen as important in terms of resolving disputes that may arise at different levels, such as academic-student, academic-academician relations, in terms of the complex relational

structure and processes of universities, in an easy, fast and mediating manner. Since it is seen that studies and practices on University Ombudsman in Turkey are quite limited, more studies on the subject may be necessary. In this respect, the aim of this study is to make an evaluation based on the opinions of academicians about the reasons for the establishment of ombudsman in universities and some aspects of university ombudsman. In this study, it is thought that academics may have more control over the processes such as management, research, education and training in universities compared to other stakeholders and that it would be appropriate to evaluate their views on the subject. In this study, interview method, one of the qualitative research methods, was preferred. The research group was asked a personal information form and semi-structured questions via Google Form application. The study group consisted of 17 academicians working in universities in Turkey. Snowball sampling method was used in the selection of the research group. The research data were analysed descriptively and contextually.

Key words: Ombudsman, university ombudsman, conflict management

1. GİRİŞ

Kısa tanımıyla ombudsman, bir hukuki uyuşmazlıktan kaynaklı olarak kendisine iletilen şikayetleri inceleyen ve karara bağlayan bağımsız kişidir (Ellis-Jones, 2003). İdare ile bireyler arasındaki uyuşmazlıkların iyi yönetim ilkelerine göre çözülmesi, bürokratik yönetimin demokratikleştirilmesi, hukukun üstünlüğünün sağlanması ve vatandaşların haklarının savunulması gibi ihtiyaçlara binaen ombudsmanlık uygulaması, önemli bir konumda görülmektedir. Dünya genelinde ombudsmanlık, kendiliğinden veya şikâyet üzerinden harekete geçebilen bir kurumdur (Ellis-Jones, 2003). Ombudsmanlıkların bir mahkeme olmadığı kabul edilir. Usule ilişkin formalite ve sıkı normatif uygulamalar gibi yargısal özelliklerden sıyrılmış olan ombudsmanlar, idari yargı yelpazesinin daha yumuşak ucunda yer alır. Bu yönüyle alternatif bir denetim ve uyuşmazlık çözüm merkezi konumundadır (Thomson, 2022). Ombudsman, bir avukat da olmayıp bu yönüyle uyuşmazlık yaşayan taraflardan bağımsızdır. Bu sebeple bir şikâyetin soruşturulmasında tarafsız davranmalıdır (Reif, 2004). Ombudsmanlıklar, dostane çözüm, masrafsız, kolay ve hızlı çözüm üretmesi gibi özelliklerle öne çıkan bir kurumdur (Dursunoğlu, Boyalı ve Gündoğdu, 2021). Dünya genelinde ombudsmanların yaptırım gücünün diğer bir deyişle normatif bağlayıcılığının olmaması yönünde bir uygulama hakimdir (Remac, 2013). Zira bazı yazarlarca yaptırım gücü, kurumu yargı yoluna benzeteceği fikri ile desteklenmemektedir. Kimi yazarlar ise kurumun yaptırım gücüne sahip olması gerektiğini düşünmektedir (Şişman, 2023).

Üniversitelerde ombudsmanlık uygulamasına ilişkin olarak literatürde kampüs ombudsmanı, kolej ombudsmanı, üniversite ombudsmanlık ofisi, yükseköğretim ombudsmanlığı, öğrenci ombudsmanlığı gibi kavramlaştırmalara rastlanabilmektedir (Eddy, 1968; Shiroma, 2018; Smith, 2020 ve Hayden, 1997). Üniversite ombudsmanlığı, başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) olmak üzere çeşitli ülkelerde, 1960'lı yıllardan bu yana uygulanmaktadır. Kuzey Amerika'daki ilk ombudsman ofisi, 1965'te Simon Fraser Üniversitesi'nde; ABD'deki ilk ofis ise 1966'da Eastern Montana Üniversitesi'nde kurulmuştur. Bunu hızla Stony Brook Üniversitesi'ndeki ofisler izlemiştir (Smith, 2020). Bunlara ek olarak Amerika'da Kurumsal Ombudsmanlar Derneği (COA, 1984) ve Üniversite ve Kolej Ombudsmanlık Derneği (UCOA, 1985) de kurulmuştur. Daha sonra bu iki dernek, Uluslararası Ombudsmanlık Derneği (İOA, 2005) adı altında birleştirilmiştir (İOA, 2024).

Türkiye'de ise 6328 sayılı yasa ile Kurulan T.C. Kamu Denetçiliği Kurumunun (KDK) görevi, anılan Kanunda "*Kurum, idarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmakla*

görevlidir.” şeklinde açıklanmıştır. KDK, idarenin işlemleri hakkında inceleme ve soruşturmalarını iyi yönetim ilkelerini gözeterek yapmaktadır (Uysal, 2023). KDK'nın kararlarında gözettiği iyi yönetim ilkeleri, “*kanunlara uygunluk, eşitlik ve ayrımcılığın önlenmesi, ölçülülük, yetkinin kötüye kullanılmaması, tarafsızlık, dürüstlük, nezaket şeffaflık, hesap verebilirlik, kazanılmış hakların korunması ve haklı beklentiye uygunluk, dinlenilme ve savunma hakkı, bilgi edinme hakkı, makul sürede karar verme, kararların gerekçeli olması, kararlara karşı başvuru yollarının gözetilmesi, kararların geciktirilmeksizin bildirilmesi, kişisel verilerin korunması*” şeklindedir. (KDK, İyi Yönetim İlkeleri Rehberi, 2019). Bu ilkeler doğrultusunda üniversitelerdeki ombudsmanlık uygulamalarının da hedeflerinden birinin, iyi yönetim idealini gerçekleştirmek olduğu söylenebilir (Hayden, 1997).

Türkiye’de mevcut durumda üniversitelerde 148 adet üniversite ombudsmanlığı öğrenci topluluğu bulunmaktadır (KDK, 2024). Üniversite topluluklarının yanında İstanbul Altınbaş Üniversitesinde 2021’de kurulan öğrenci ombudsmanlığı vardır (Altınbaş, 2024). Yine İstanbul Medipol üniversitesinde, 2021 yılında Ayrımcılıkla Mücadele ve Eşitlik Ombudsmanlığı Biriminin, İstanbul Topkapı Üniversitesinde Çalışan/Öğrenci Ombudsmanlığının oluşturulduğu görülmektedir (Medipol, 2024; Topkapı, 2024). Bunlardan Altınbaş ve Medipol üniversitelerindeki ombudsmanlıkların birim yönergelerinin de olduğu görülmektedir. Türkiye’de son zamanlarda vakıf üniversitelerince bu konuda bazı çalışmaların yapıldığı görülmekle birlikte devlet üniversitelerinde ombudsmanlık birimlerine rastlanılmamıştır.

1.1. Kuramsal Çerçeve

Ombudsmanlıklar; uluslararası, bölgesel, ülkesel, yerel ve kurumsal/örgütsel düzeylerde olmak üzere katmanlı olarak kurulmuş olan yapılardır. Uluslararası düzeyde *Uluslararası Ombudsmanlık Enstitüsü (IOI)* ve *Uluslararası Ombudsman Birliği (IOA)*; bölgesel ombudsman olarak *Avrupa Birliği Ombudsmanlığı*; ülkesel olarak İngiltere’de *Bağımsız Yükseköğretim Hakemliği (OİHAE)*; yerel bakımdan İtalya’daki *bölge ve il ombudsmanlıkları*, örgütsel/kurumsal düzeyde ise *Üniversite Ombudsmanlıkları* gibi kurum ve kuruluşlar örnek verilebilir (Vogiatzis, 2018; Kutlu, Örselli ve Kahraman, 2018; Yavuz, 2021; OİHAE, 2024; IOA; 2024). Ombudsmanlıkların, türlerine veya uzmanlık alanlarına göre de ayrıştığı görülmektedir. Erdoğan (2020), dünyadaki çeşitli düzey, sektör ve alanlarda görev yapan aşağıdaki ombudsmanlıklardan söz etmiştir: “*Yapay Zeka Ombudsmanlığı, Maden ve Enerji Ombudsmanlığı, Cezaevi Ombudsmanlığı, Sağlık Ombudsmanlığı, Askeri Ombudsmanlığı, Engelli Ombudsmanlığı, Yatırım Ombudsmanlığı, Konut Ombudsmanlığı, Kentsel Dönüşüm Ombudsmanlığı, Kadın/Çocuk ve Aile Ombudsmanlığı, Basın Ombudsmanlığı, Üniversite Ombudsmanlığı, İnsan Hakları Ombudsmanlığı, Yerel Yönetim Ombudsmanlığı, Tüketici Ombudsmanlığı, Adil İş Ombudsmanlığı, Çevre Ombudsmanlığı, Emeklilik Ombudsmanlığı*”; Aşar (2012) ise ek olarak “*Sinema Ombudsmanlığı, Banka Ombudsmanlığı, Sigortacılık Ombudsmanlığı, Taşımacılık Ombudsmanlığı, İnternet Ombudsmanlığı, Etnik Ayrımcılığı Karşı Ombudsman, Cinsel Yönelim Temelli Ayrımcılığa Karşı Ombudsman, Fırsat Eşitliği Ombudsmanı*”. Buradan da anlaşılacağı üzere günümüzde ombudsmanlıklar dünya genelinde birçok sektör ve kurumda uygulama alanı bulmaktadır.

Örgütlerde çatışmaları çözümlenmek için bir takım çatışma çözüm stratejileri geliştirilmesi gerekmektedir. Söz konusu çözüm stratejileri arasında; iletişim, oylama, kura çekimi, hakem tayini, arabuluculuk, örgütü yeniden yapılandırma, müzakere, kaynakların geliştirilmesi, üst hedefler oluşturma, ortak değer ve normlar oluşturma gibi farklı seçeneklerden söz edilebilir (Çuhadar, 2019). Örgütsel ombudsmanlık da çatışma yönetimine katkı sunan bir kurum olarak; (1) örgütte her bireyin, örgüt içindeki uyuşmazlıklara, hukuki sorunlara ve sisteme ilişkin endişe ve arayışları konusunda *danışman*, (2) kurum içi alt-üst ilişkilerini koordine etmek,

anlaşmazlıkları gidermek, uzlaşma ve işbirliğini desteklemek bakımından *arabulucu*, (3) sistemin ve çalışanlarının hesap verebilir, şeffaf tutulmasına ve etkinliğin nasıl teşvik edileceği bakımından *rehber*, (4) çatışma kaynaklarının neler olduğu, nasıl ele alınacağı ve çözüm stratejileri açısından ise *analizci* rollerini üstlenir (Rowe, 2009).

Mckee ve Belson, (1990) çalışmalarında üniversite ombudsmanının görev alanlarını şu şekilde sınıflandırmışlardır: (1) Bilgi sağlama/bürokratik engellerin çözümü, (2) akademik ve idari kararlara karşı itirazlar; öğretim elemanları, danışmanlar, program kalitesi ve örgüt ile ilgili sorunlar, (3) kabul, kayıt ve ücretler, (4) disiplin işleri ve etik ihlaller, (5) adaletsizlik ve ayrımcılık, (6) Diğer (kütüphane, otopark, konaklama, öğrenci yardımı, vb.).

Örgütsel ombudsman için birtakım ilkelerden bahsetmek mümkündür. Bunlar; “*bağımsızlık, tarafsızlık, gizlilik, gayri resmîlik*” ilkeleridir. Bu ilkeler doğrultusunda örgütsel ombudsman, örgütlerden ve üyelerinden bürokratik olarak bağımsız hareket eder. Kimseden talimat almaz ve bağlı olduğu bir yapı yoktur. Araştırma ve soruşturma faaliyetleri kapsamında çeşitli bilgi ve belgelere yasal sınırlar dahilinde erişebilir. Üst birimlere sadece rapor sunmak bakımından sorumlu olduğu kabul edilebilir. Örgütsel ombudsman, tarafsızlığını, eşit ve adil kalabilmesini olumsuz etkileyebilecek ilişkilerden kaçınır. Kendisine başvuruları tepside yarayacak kayıtlar almaz; kişisel bilgilerin, şikâyet veya soruşturma konusunu gizli tutar; örgütün diğer birimleri ile paylaşmaz. Gayri resmîlik ise örgütsel ombudsmanın, bağlayıcı kararlar veremeyeceği, esnek çözüm yollarına başvurabileceği gibi durumları tanımlar (Kaya, 2020). Bu bakımdan Harrison (2004)’e göre ombudsmanlığa ilişkin yaklaşımlar ağırlıklı olarak doğası gereği iletişimsel olup aktif dinleme, duygulara kulak verme, öfkeyi etkisiz hale getirme, tavsiye verme, yaratıcı problem çözme ve geliştirme gibi teknikleri içerir.

Üniversiteler, örgütler içinde çeşitli boyutların bulunduğu çok yönlü yapılardır (Bir örgüt olarak üniversiteler, ilişkisel ağları ve akademik yönden özerk yapıları gereği karmaşık bir yapıya sahiptir (Pugh, Hickson, Hinings ve Turner, 1968; Clark, 1971; Çuhadar, 2019). Dolayısıyla söz konusu yapı içerisinde birtakım sorun, anlaşmazlık ve ihlallerin meydana gelme potansiyeli yüksektir. Alanyazına bakıldığında mobbing, etik suç ve ihlaller, üniversitede çatışma, disiplin işlerinde uzmanlık sorunu, öğrenci-akademisyen uyumsuzlukları, akademisyenlerin üniversite dışında gelir getirici faaliyetlerde bulunması, ayrımcılık ve ifade özgürlüğünün kısıtlanması gibi hukuki boyutu değerlendirilebilecek birçok problem gün yüzüne çıkmaktadır (Deliveli, 2013; Yıldız, 2003; Demircioğlu, 2014; Gülan, 2011; Duman, 2023). Diğer taraftan eğitimde dava ve uyumsuzluklar ile disiplin işlemleri gün gittikçe artmakta olup yargısal ve idari iş yükü de ağırlaşmaktadır. Nitekim Kamu Denetçiliği Kurumunun 2023 tarihli raporuna bakıldığında “üniversite ve fakülterlere” ilişkin şikâyet başvuruları, 1.149 (%6) başvuru sayısı ile 38 idari mercii arasında 5. sırada gösterilmiştir. Bu da üniversitelerdeki uyumsuzlukların yüksek oranlarda olduğunu göstermektedir (KDK, 2023). Bu bakımdan üniversitelerde bağımsız ombudsmanlık ofislerinin açılması veya kurum içerisinde bir ombudsman belirlenmesi, söz konusu hukuki sorunları ve iş yükünü hafifletebilmesi; kurumsal çatışmalar, bürokratik, yavaş ve sıkı işleyen bir sürece dahil edilmeden çözümlenebilmesi; akademik ve idari kadrolar ile öğrenciler arasındaki iş birliği ve iletişimin sürdürülmesi umulmaktadır.

Türkiye’de üniversite ombudsmanlığına ilişkin olarak; Üniversite Ombudsmanlığı, Kampüs Ombudsmanlığı, Öğrenci Ombudsmanlığı ve Yükseköğretimde Ombudsmanlık veya Ombudsmanlık Ofisi gibi kavramlardan hareketle çeşitli çalışmaların yürütüldüğü görülmektedir (Kaygısız, 2018; Özerdem, 2018; Kaya, 2020; Yavuz, 2021; Güray, 2021). Anılan araştırmacılardan Kaygısız (2018), kampüs ombudsmanlığına yönelik üniversite öğrencilerinin algısını ölçmüştür. Güray (2021) ise bir örnek olay incelemesi olarak İstanbul

Altınbaş Üniversitesindeki Öğrenci Ombudsmanlığını incelemiştir. Diğer çalışmaların ise derleme niteliğinde olduğu görülmektedir.

Türkiye’de üniversite ombudsmanlığına yönelik çalışmaların oldukça sınırlı olduğu görülmüştür. Bu bakımdan çalışmanın amacı, üniversitelerde ombudsmanlığın kurulmasının gerekçeleri ve üniversite ombudsmanlığının birtakım yönleri hakkında akademisyen görüşlerine dayalı olarak bir değerlendirme yapmaktır. Bu çalışmada, üniversitelerin başta yönetim, araştırma, eğitim ve öğretim gibi süreçlere ilişkin olarak akademisyenlerin, diğer paydaşlara nazaran daha çok hâkim olabileceği ve konuya ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesinin uygun olacağı düşünülmüştür.

2. YÖNTEM

2.2. Çalışma Grubu

Çalışma grubunu, Türkiye’deki üniversitelerde çalışan 17 akademisyen oluşturmaktadır. Araştırma grubunun seçiminde kartopu örnekleme metodu seçilmiştir. Kartopu örneklemede araştırma grubunu, herhangi bir özel neden ve teknik belirlenmeksizin seçilen kişiler oluşturur (Hall, Higson, Pierce, Price ve Skousen, 2013).

Tablo 1. Çalışma grubunun demografik özellikleri

Kod	Fakülte	Kıdem	Cinsiyet
A1	<i>Fen-Edebiyat</i>	16 yıl ve üzeri	Erkek
A2	<i>Güzel Sanatlar</i>	16 yıl ve üzeri	Erkek
A3	<i>İletişim</i>	11-15 yıl arası	Erkek
A4	<i>İlahiyat</i>	1-5 yıl arası	Erkek
A5	Eğitim Bilimleri	16 yıl ve üzeri	Erkek
A6	<i>Eğitim</i>	16 yıl ve üzeri	Erkek
A7	<i>Fen-Edebiyat</i>	16 yıl ve üzeri	Erkek
A8	Eğitim Bilimleri	16 yıl ve üzeri	Erkek
A9	Eğitim Bilimleri	16 yıl ve üzeri	Erkek
A10	Eğitim Bilimleri	11-15 yıl arası	Kadın
A11	Veterinerlik	16 yıl ve üzeri	Erkek
A12	Eğitim Bilimleri	6-10 yıl arası	Kadın
A13	Sağlık Bilimleri	16 yıl ve üzeri	Kadın
A14	Eğitim Bilimleri	16 yıl ve üzeri	Kadın
A15	Eğitim Bilimleri	6-10 yıl arası	Kadın
A16	<i>Fen-Edebiyat</i>	1-5 yıl arası	Erkek
A17	Eğitim Bilimleri	11-15 yıl arası	Erkek

2.1. Verilerin Toplanması

Bu araştırma nitel araştırma yöntemlerinden görüşme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırma grubuna Google form üzerinden oluşturulan yarı yapılandırılmış sorular yöneltilmiştir.

Görüşme yöntemi, sözel yöntemler ile yapılabilmekle birlikte sözel olmayan bir takım araç ve teknikler ile de gerçekleştirilebilmektedir (Turan, 2020). Veri toplanması sürecinde çalışma grubunun kıdem, cinsiyet ve bölümleri talep edilmiştir. Akademisyenlerin kimlik gizliliğinin sağlanması için isimleri yerine “A1,A2,A3...” şeklinde kodlama yapılmıştır. Kişisel bilgi talebi içeren soruları yanıtlamayan akademisyenlerin ilgili kısımlarına “-“ işareti konulmuştur.

2.3. Verilerin Analizi

Araştırma verileri için içerik analizi kullanılmıştır. İçerik analizi, verilerin açık veya kapalı anlamlarını çözümlmek için kullanılabilir (Drisko ve Maschi, 2016). Bu çalışmada açık anlamlar üzerinden analiz yapılmıştır. Bununla beraber araştırmacı, çalışma grubunun sayısı dolayısıyla belirtilen görüşleri birbirlerine benzeyen ifadeleri belirli cümlelerde kategorize ederek çalışma grubuna referans vermiştir.

3. BULGULAR

3.1. Üniversitelerde ombudsmanlık uygulamasının gerekli olduğunu düşünüyor musunuz?

Üniversitelerde ombudsmanlık uygulamasının gerekliliğine ilişkin olarak yöneltilen 1. sorunun yanıtlarında akademisyenlerden 13’ü üniversitede ombudsmanlık uygulamasının gerekli olduğu yönünde görüş bildirmişlerdir

Evet (A1, A2, A3, A4, A5, A6, A7, A8, A9, A10, A11, A12, A14).

Hayır (A16, A17).

Kısmen (A13).

Olabilir (A15).

2 akademisyen ise hayır şeklinde yanıt vermiştir. Diğer iki akademisyen ise söz konusu uygulamanın gerekliliği noktasında kısmen ve olabilir yanıtları vererek tereddütlerini bildirmişlerdir. Çoğunluk görüşü dikkate alındığında üniversitelerde ombudsmanlık uygulamasının gerekli olabileceği sonucuna ulaşılmaktadır.

3.2. Üniversite Ombudsmanlığının hangi konularda daha çok yararlı olabileceğini düşünüyorsunuz deneyimleriniz doğrultusunda açıklar mısınız?

Üniversite Ombudsmanlığının hangi konularda daha çok yararlı olabileceğine ilişkin olarak yöneltilen 2. sorunun yanıtlarında akademisyenlerden 6’sı, üniversite ombudsmanlığının örgütsel çatışmaların çözümü ve soruşturma öncesi arabuluculuk noktasında faydalı olabileceğine ilişkin görüş bildirmişlerdir. Yine sırasıyla adalet ve liyakat ile mobbing/yıldırma ve etik ihlaller konuları ikincil olarak en çok üzerinde durulan konulardır. Diğer taraftan Üniversite Ombudsmanlığının, hukuki ve üniversitedeki usul ve esaslar bakımından danışmanlık, üst birimlere karşı raportörlük, karar alma mekanizmasını güçlendirmek, karar itiraz mercii gibi konularda da görev alabileceği belirtilmektedir.

Yönetici kadrolarla akademik kadronun, akademik kadrolarla araştırma görevlileri arasında yaşanan sorunlar; disiplinden sorumlu amirle personelin arasındaki anlaşmazlıklarda; öğrenci ve akademisyen arası çatışmalarda, çatışma çözümü ve soruşturma öncesi uzlaşma sağlamak (A2, A9, A11, A13, A12, A15).

Adaletin, bilimsel ve akademik liyakatin gerçekleşmesine katkı sağlamak (A1, A6, A7, A13).

Özlük haklarını iyileştirme ve mobbingin/yıldırmanın önlenmesi ve buna karşı önlemler (A3, A5, A13, A17)

Araştırma ve bilimsel etik ihalelerin çözümü ve önlenmesi (A13, A14, A16).

Hukuki konulara ve üniversite uygulamalarına ilişkin danışmanlık rolünü üstlenmesi (A12).

Üst birimlere karşı raportörlük ve aracı rolünü üstlenebilirler (A12).

Üniversitedeki yetkili personel ve organların hızlı ve etkili karar almasına yardımcı olmak (A12).

İdare mahkemesinin konusu olabilecek hukuki sorunların çözümünde rol oynayabilir (A8).

Üniversitenin yönetim organlarının verdiği kararlara ilişkin alternatif bir başvuru merkezi olarak hizmet edebilir (A5).

Verilen cevaplar doğrultusunda belirtmek gerekir ki üniversitelerde ombudsmanlığa duyulan ihtiyaç daha çok kişiler arasındaki uyuşmazlıkları gidermek veya arabuluculuk yapma konusunda ortaya çıkmaktadır. Nitekim üniversitelerde akademisyenler arasında veya idari-akademik kadroların birbirleri ile ilişkilerinde ve bunların öğrenciler ile etkileşimlerinde çeşitli sorunlar ortaya çıkabilmektedir. Yine çalışma grubundan dört akademisyenin de vurguladığı üzere mobbing/yıldırma, genel olarak eğitim kurumlarında ve konu özelinde üniversitelerde oldukça yoğun bir şekilde kendisini gösterebilmektedir.

3.3. Üniversitelere ombudsman görevlendirilmesi nasıl yapılmalıdır?

Üniversitelerde ombudsman görevlendirmesinin nasıl yapılacağına ilişkin soruya verilen yanıtlarda akademisyenlerin çoğunluğu (n: 7) ombudsman görevlendirilmesinin üniversiteden bağımsız şekilde yapılması yönünde görüş bildirmiştir. Ombudsmanın tarafsızlık ve bağımsızlık ilkelerince hareket edebilmesi açısından üniversiteden bağımsız bir ombudsman görevlendirilmesi isabetli olabilir.

Üniversiteden bağımsız bir ombudsman (A1, A4, A6, A7, A9, A14, A17).

Üniversite içinden bir öğretim üyesi (A10, A11, A13, A15, A16).

Üniversite örgütsel yapı ve işleyişine hâkim ilgili üniversite dışından bir öğretim üyesi (A5).

Her ikisi de olabilir. Hangisi daha etkili olabilir bilemiyorum. Gruplaşma probleminin olduğu kurumlar için bağımsız biri daha iyisi olacaktır. Ancak kimi kurumlarda da kendilerinden birinin kendilerini daha iyi anlayacağını düşünebilirler (A12).

Diğer yandan görevlendirilecek ombudsmanın, üniversitelerin yapı ve işleyişine hâkim olması da önem taşımaktadır. Bu bakımdan akademisyenlerden 5'i, ombudsman görevlendirilmesinin üniversite içinden bir öğretim üyesi kanalıyla yapılabileceğini belirtmektedir. A5 ise üniversite ombudsmanının üniversitelerin yapı ve işleyişine hâkim fakat üniversite dışından olan bir öğretim üyesinin görevlendirilmesini önermektedir. Türkiye'deki örneklerde de üniversite içinden bir öğretim üyesinin görevlendirdiği görülebilmektedir. A12 ise üniversitelerin dinamiklerinin birbirine göre farklılık gösterebileceğinden bahisle konuya durumsal yaklaşılabileceği yönünde görüş bildirmiştir.

3.4. Üniversite Ombudsmanlığı, hangi yetki ve görevlere öncelikli olarak sahip olması gerekir?

Üniversite Ombudsmanının öncelikle sahip olması öngörülen yetki ve görevlerin neler olabileceğine ilişkin yöneltilen sorunun yanıtlarında akademisyen görüşleri doğrultusunda (n: 12) kurumun en öne çıkan görev alanının "arabuluculuk ve çatışma yönetimi" olduğu

görülmektedir. Genel olarak kurumun asli işlevlerinden belki de en önemlisi uzlaştırma görev ve yetkisine sahip olmasıdır. Bu bakımdan ombudsmanlık, iyi yönetim ilkelerine vurgu yaparak ilgili kişi ve mercilere tavsiyelerde bulunabilmektedir, uyuşmazlık ve çatışma durumlarını çözümlenmek için tarafları iletişimsel yollar ile barıştırma ve uzlaştırma rolünü de benimseyebilir.

Yönetimin işlemleri hakkında, iyi yönetim ilkelerine davet eden tavsiye kararları tesis edebilme (A1, A3, A5, A10, A12, A13, A15, A16, A17).

Arabuluculuk ve çatışma yönetimi (A2, A3, A4, A5, A8, A10, A11, A12, A13, A14, A15, A16).

Şikâyet/ talep üzerine ve kendiliğinden harekete geçebilme (A3, A4, A5, A6, A7, A10, A12, A13, A15, A17).

Sadece şikâyet/ talep üzerine hareket geçebilme (A8, A9, A11, A14).

Hukuki danışmanlık ve rehberlik (A4, A7, A10, A12, A13, A14, A15, A17).

Üst yönetime karşı raportörlük (A5, A8, A10, A12, A13).

Dünyada genel olarak ombudsmanlıklar açısından şikâyet üzerine ya da re'sen (kendiliğinden) harekete geçebilme konusu tartışılmaktadır. Kamu denetçiliği kurumu bünyesinde tanınmamış olan bu yetki, bir takım örgütsel sorunların dile getirilmemesi sonucunda üzerinin kapanabileceği gibi gerekçeler ile eleştirilebilmektedir. Fakat diğer yandan kendiliğinden harekete geçme durumu yetki ve sorumluluğun da alabildiğince genişletilebilmesi sonucunu doğurabilecektir. Yine Ombudsmanlık doğası gereği denetim mekanizmasıdır. Bu doğrultuda denetim de kurumun asli işlevlerinden sayılabilir. Üniversiteler ise akademik yönden özerk yapıda olup birçok konuda bilgi ve hizmet üretebilmeleri yönünden esnekler. Bu bakımdan ombudsmanlığın kendiliğinden üniversite süreçlerine müdahale etmesi de çeşitli sorunları beraberinde getirebilir. Yetki sınırları iyi düşünülerek tespit edilmelidir. Bu konuda akademisyenlerin 10'u hem şikâyet/ talep üzerine hem de kendiliğinden harekete geçebilme yetkisine sahip olabilmesi yönünde görüş bildirmiştir. 4 akademisyen ise kurumun sadece şikâyet/ talep üzerine harekete geçebilme yetkisine sahip olması yönünde görüş bildirmiştir.

Akademisyen görüşleri doğrultusunda üniversite ombudsmanlığının hukuki danışmanlık rolünün de öne çıktığı görülmektedir. Her ne kadar üniversitelerin hukuk müşavirliği olsa da bu birim daha çok kurumsal dava ve disiplin işleri üzerinde yoğunlaşmış olduğundan hukuki yönlendirmelerde alt birimler ve öğrenciler için danışmanlık konusunda kolay ulaşılabilir bir mercinin olması kanımızca önemlidir. Diğer taraftan akademisyen ve idari kadro da hukuk müşavirliklerine rağmen komisyon, fakülte iş ve işlemleri ve disiplin işleri gibi birçok konuda usul ve esasla ilgili hatalar yapılabilmektedir. Bu bakımdan üniversite ombudsmanlığının hukuki danışmanlık ve rehberlik rolü üzerinde de düşünülebilir.

3.5. Üniversite Ombudsmanlığında olmasını öngördüğünüz yetki, görev ve işlevler ile örgütlenmesi hakkında önerileriniz nelerdir ?

Aşağıda yer alan akademisyen görüşlerinde ombudsmanlığın yetki, görev alanı, statüsü gibi konularda Üniversite Ombudsmanlığının çeşitli yönlerine ilişkin önerilerin belirtildiği görülmektedir.

A1: Ombudsmanlık senato üzerinde bir kurum olmalı; alınan kararlar bağlayıcı olmalı.

A2: Mahkemelere benzer bir örgütlenme olabilir.

A3: Kararları bağlayıcı olmalı ancak yargı ve itiraz yolu açık olmalı.

A4: Akademinin içinden biri olmalı, en az 10 yıl üniversite deneyimi olmalı, ombudsmanlardan biri üniversite içinden diğeri başka bir üniversiteden olmalı, memur olmamalı, akademiye her yönüyle tanıyan biri olmalı.

A5: Ombudsmanın hazırlayacağı raporların neticesinin hukuksal durumu, zaman ve yapılması gerekenler şeklinde net ortaya konması gerekir. Üst yönetimin rapora ne kadar sürede işlem yapacağı ve tavsiyelerin uygulanmaması halinde ne tür bir sorumluluk üstlenileceği, ombudsmanın süreçleri nasıl takip edebileceği ve bu raporların hukuksal süreçlerdeki rolünün tanımlanması gerekir. Üniversitenin akademik, idari ve yönetsel mekanizmalarının dışında, finansal olarak bağımsız tam zamanlı bir örgütsel yapısı olmalıdır.

A6: Güçlü yaptırımı olmalı.

A7: Tüm akademik ve idari birimlerde soruları çözebilen bilgi ve tecrübeye sahip bulunmak.

A8: Üniversitede yaşanan sorunları öğrenci-öğretim elemanı, öğrenci-yönetim, öğretim elemanı-yönetim ve öğretim elemanı-öğretim elemanı şeklinde gruplamak mümkündür. Bu taraflar arasında oluşabilecek hukuki anlaşmazlık veya herhangi bir çatışma durumu Ombudsmanlık sistemi yoluyla çözüme kavuşturulabilir. Böyle bir uygulama üniversite yönetimi ve öğretim elemanlarını daha tedbirli adımlar atmaya yöneltir. Böyle bir uygulamada yetki durumu YÖK tarafından verilmelidir. Öğretim üyeleri kendi üniversiteleri dışındaki üniversitelerdeki sorunlar için görev alabilmelidir. Uzmanlık alanı gerektiren konularda uzmanlık durumu mutlaka gözetilmelidir. Buna göre YÖK yapısında Baş Ombudsmanlık örgütlemesi yapılmalıdır. Bu uygulamanın iyi kullanıldığı takdirde iyi sonuçlar vereceğini düşünmekteyim.

A9 Üniversite yönetiminden Bağımsız özerk bir yapı olmalı, görev yetki ve işlevleri yönetmelikle belirlenmeli.

A10: Bence danışmanlık ve bilgilendirme görevleri olmalı. Bu durumda çatışma ya da sorun çıkmaksızın önlemler alınmış olacaktır.

A11: İnceleme değerlendirme ve sonuca bağlama.

A12: Hukuki bir alt yapısı olan bir kişi olması ve resmi bir kimliği (görevlendirmesi) olması yaptıklarının ve söylediklerinin ciddiye alınması açısından önemli olabilir. Bir memur gibi değil de arabulucu bir hukukçu (veya uzman) konumunda bir görevlendirmesi olması daha iyi olabilir.

A13: (1) Diğer birimlerle yetki çatışması yaşanmamalıdır. Denetleme ve yaptırım yetkisi olmamalıdır. Başvuru esaslı olarak belli aralıklarla yıllık ve dönemlik, açık raporlar yayınlamalıdır. Birimlere göre şikâyet sayısı ve dağılımı vb. (2) Başvuruya gerek olmadan mevcut durumu ortaya koymak üzere de idari personel, öğrenci, ar-gör, senato ve senato dışı akademisyenlerle çalışma alanına giren konularda huzur anketleri çalışılabilir.

A14: Sadece çözüm için tecrübelerinden hareketle arabuluculuk rolü ile öneride bulunmalı, yönetmelik üstü bir yetkisi olmaması gerekir.

A15: Örgütlenme açısından üniversite içinden bağımsız bir öğretim üyesi dahil olmak üzere üniversite dışından da objektif bir üye olabilir. Yetki anlamında bağlayıcılığı olabilir.

A16: Özerk olmalıdır. Akademisyenlerin görüşlerini dikkate almalı. Adaleti gözetmelidir.

A17: İç denetçilerde olduğu gibi en az yönetim, hukuk vb. alanlarda doktoralı olan akademik kadrodan bağımsız bir birim kurulmalı bu birim yönetime karşı sorumluluğu olmamalı bağımsız bir birim olmalıdır.

Akademisyen görüşlerinde, ombudsmanlığın statü olarak senato üzerinde bir kurum olması, mahkemelere benzer biçimde örgütlenebileceği, kararlarının bağlayıcı diğer bir deyişle yaptırım gücü taşıması gerektiği, akademisyenlerin görevlendirilmesi, akademiye tanıyan kimselerin olması, tavsiye kararlarına uyulmadığı takdirde ne yapılacağı konuları üzerinde durulmuştur.

Senato üzerinde bir kurum olması noktasında denebilir ki ombudsman yetki kapsamı üniversitedeki bütün alanı kapsayabilmelidir. Bazı yönetim organlarının geri planda bırakılması, kurumun kendisinden beklenen işlevi tam olarak yerine getirememesi ile sonuçlanabilir. Bu bakımdan kurum olarak daha üstte değilse de her birim için hesap verebilirliği ve şeffaflığı sağlamak yönünden senatonun da kapsama dahil edilebilmesi düşünülebilir. Kararlarının bağlayıcılığı (yaptırım gücü) konusunda kurumun mahkemeye benzeştirilmesi bakımdan tartışmalar da bulunmaktadır. KDK uygulamalarında yaptırım olmamakla birlikte karar uyum oranlarında artış yaşanmaktadır. Bu bakımdan üniversitenin sorunlarının dostane yollarla çözümü açısından yaptırım uygulanması sakınca oluşturabilir. Bununla birlikte bazı ülkelerde yaşanan/yaşatılan sorunun, üzüntünün veya sebep olunan zararın telafisine yönelik parasal yaptırımın uygulandığı görülmektedir. Ombudsman olarak görevlendirilecek kimsenin tarafsızlığı, iletişim yeteneklerinin gelişmiş olması, bilgi gücü ve örgüt nazarında saygı duyulan bir konumda olması karar, tavsiye ve görüşlerinin dikkate alınmasını kolaylaştıracaktır.

Diğer taraftan ombudsman olarak görevlendirilecek kimsenin en az 10 yıl üniversite deneyiminin olması, hukuk ve yönetim alanlarında alt yapısının olması, akademik ve idari düzeydeki sorunları çözebilecek bilgi ve kabiliyete, arabuluculuk yeterliklerine sahip olması konularında öneriler gelmiştir. Belirli bir tecrübe sahibi kimselerin göreve getirilmesi oldukça önem arz etmektedir. Nitekim üniversitenin yapı ve işleyişine hâkim olan kimselerin görevi icra kabiliyetinin artması beklenmektedir. Diğer taraftan akademisyenler arasından özellikle yönetim, hukuk gibi alanlarda çalışan kamu yönetimi ve siyaset bilimi, hukuk, eğitim yönetimi gibi bilim alanlarından bulunan öğretim üyelerinden görevlendirme yapılması isabetli olabilir.

Akademisyen görüşlerinde vurgulanan ve dikkate değer diğer bir konu, YÖK bünyesinde Üniversite Baş Ombudsmanlığın kurulabileceği ve YÖK'ü baş ombudsmanlık vasıtasıyla üniversitedeki ombudsmanlıkların yetkilendirilmesidir. Ombudsmanlık örneklerinde kurumsal ombudsmanlık, yerel ombudsmanlık, ülke genelinde ombudsmanlık gibi katmanlı bir örgütlenmeye rastlanabilmektedir. Ombudsmanlıkların denetimi, gözetimi, görevlendirilmesi gibi işlemler açısından YÖK'ün yetkili kılınması isabetli olabilir. Yine görüşler de önerildiği gibi üniversite ombudsmanlıkları bünyesinde üniversite içinden ve dışından görevlendirmelerin yapılarak birden fazla üyeden oluşması, yine idari ve akademik süreçlerin niteliğine göre uzmanlık ayırımı yapılması gibi durumlarda üniversite ombudsmanlıklarının örgütlenmesinde dikkat edilebilecek konulardır. Uygulamalar ve akademisyen görüşlerinden de anlaşıldığı üzere üniversite ombudsmanlığına işlerlik kazandırabilecek önemli konulardan biri de kurumun, yönetmelik ve yönergelerle düzenlenmiş olması, yetki ve sorumlulukların net bir şekilde belirtilmiş olması gerekli görülmektedir.

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Örgütlerde bireyler arasındaki ilişkilerde güç, menfaat ve değer gibi kaynaklardan ortaya çıkabilen çatışmaların, suç düzeyinde olanları hariç kısa yoldan çözümlenmesi bürokratik iş yükünü azaltabilecektir.

Diğer yandan herhangi bir çatışma yönetimi mekanizmasının ana varoluş nedeni, insanların bir şeylerin yanlış olduğunu düşündüklerinde doğrudan harekete geçmelerini veya endişelerinin uygun şekilde ele alınabilmesi için şikayetlerini bildirmelerini sağlamaktır. Bununla birlikte, birçok insan doğrudan hareket etmez veya ciddi olduğuna inandıkları sorunları ve çatışmaları bildirmeyebilirler. Sık sık bunu yapmayı düşünebilirler, ancak harekete geçmemeye karar verebilirler. Bunun bazı nedenleri resmi makamlardan çekinme, delil eksikliği ve yönetime karşı güvensizlik gibi sebepler olabilir. Örneğin memurun müdürü hakkında disiplin işlemleri başlatması kendisine karşı daha çok mobbing yöneltilmesi ile sonuçlanabilir. Bu bakımdan örgütlerde sorunların dostane yollardan çözümlenmesi, güç ve yetki gibi konularda bakımından zayıf olan üyelerin ve dezavantajlı grupların sorunlarına çözüm aranması gibi durumlarda örgütsel ombudsmanlık faydalı olabilir. Özellikle karmaşık ve çok yönlü hizmetleri dolayısıyla anlaşmazlık ve uyuşmazlıkların sıklıkla görüldüğü yerler olarak üniversitelerde ombudsmanlık, akademisyen görüşlerinde de görüldüğü üzere Türkiye’de devlet ve vakıf üniversiteleri bünyesinde kurulması gerekli görülebilecek bir birimdir. Bulgulardan da hareketle söz konusu birimin örgütlenmesinde başlıca aşağıdaki hususlar göz önüne alınabilir.

- Üniversite ombudsmanlığında görev alacak ombudsmanın/ombudsmanların üniversiteden bağımsız kişilerden oluşması; bununla beraber birime seçilecek kişilerin üniversitelerin işleyişine ve mevzuat sistematiğine hâkim olması, belirli bir yıl tecrübe sahibi olması, bu kişilerin akademisyen olması.
- Üniversite ombudsmanlığının, arabuluculuk ve çatışma yönetimi, gerekli gördüğünde kendiliğinden harekete geçebilme, hukuki danışmanlık ve rehberlik, üst yönetime karşı raportörlük konularında yetki sahibi kılınması,
- Üniversitenin bütün üyeleri arasında gelişme potansiyeli olan çatışmaları çözüme kavuşturmaya çabalamak, iyi yönetim ilkelerini benimsemek ve soruşturmalarını buna uygun gerçekleştirmek,
- Üniversite kurul ve organlarının kararlarının hukuka ve hakkaniyete uygunluğu konusunda alternatif bir başvuru mekanizması olarak hizmet edebilmek ve bunlara ilişkin tavsiye kararları tesis edebilmek,
- Kurumun finansmanı, görevlendirilecek memurun özlük hakları ve yukarıdaki konular açısından kendine özgü mevzuatı olabilir.

5. KAYNAKLAR

- Ellis-Jones, I. (2003). *Essential Administrative Law*. Routledge-Cavendish.
- Vogiatzis, N. (2018). *The European Ombudsman and Good Administration in The European Union*. London: Palgrave Macmillan.
- Kutlu, Ö., Örselli, E., & Kahraman, S. (2018). Türkiye’de yerel ombudsmanlığın uygulanabilirliği: italya yerel ombudsmanlığı üzerinden bir analiz. *Ombudsman Akademik*, (8), 15-38.
- Yavuz, C. (2021). Üniversite Ombudsmanlığı. *Ombudsman Akademik*, 7(14), 151-169.
- Erdoğan, O. (2020). *Ombudsmanlık, dünyada uygulanan özel amaçlı ombudsmanlık türleri ve uygulamaları*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Thomson, S. (2022). Ombudsmen as courts. *Oxford Journal Of Legal Studies*, 42(1), 76-103.
- Rowe, M. (2009). An organizational ombuds office in a system for dealing with conflict and learning from conflict, or conflict management system. *Harv. Negot. L. Rev.*, 14, 279.

- Reif, L. C. (2004). *The ombudsman, good governance, and the international human rights system* (79). Boston: Martinus Nijhoff Publishers.
- Uysal, Ş. (2023). İyi yönetim ilkeleri kapsamında Türkiye Ombudsmanlık kararlarının içerik analizi. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 24(2), 341-363.
- Dursunoğlu, İ., Boyalı, H., & Gündoğdu, S. (2021). Türkiye’de kamu denetçiliği kurumu (ombudsmanlık) imajına yönelik bir araştırma. *Ombudsman Akademik*, 7(14), 67-94.
- Remac, M. (2013). Standards of ombudsman assessment: A new normative concept?. *Utrecht Law Review*, 62-78.
- KDK, İyi Yönetim İlkeleri Rehberi (2018). <https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/documentuploads/iyi-yonrtim-ilkeleri-turkce/mobile/index.html#p=3> adresinden 22.07.2024 tarihinde erişildi.
- Kaya, M. (2020). Bir örgütsel ombudsmanlık uygulaması olarak yükseköğretim ombudsmanlık ofisleri. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 159-164.
- Duman, B. (2023). *Yükseköğretim ceza ve disiplin soruşturması*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Deliveli, K. (2013). Üniversitelerde mobbing mağduru kadın yöneticiler. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5(1), 341-352.
- Yıldız, K. (2003). Üniversitelerde çatışma ve çatışma yöntemi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(1).
- Demircioğlu, M. Y. (2014). Üniversitelerde 2014 yılından önce işlenen intihal suçlarıyla ilgili disiplin soruşturması ve cezalandırma sistemi. *Ankara Barosu Dergisi*, (4).
- Gülan, A. (2011). Akademik personelin üniversite dışında mesleki gelir getirici çalışmalarda bulunmasının meşruluğu sorunu. *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 69(1-2), 37-42.
- Pugh, D. S., Hickson, D. J., Hinings, C. R., & Turner, C. (1968). Dimensions of organization structure. *Administrative Science Quarterly*, 65-105.
- Clark, B. R. (1971). Belief and loyalty in college organization. *The Journal of Higher Education*, 42(6), 499-515.
- Şişman, S. (2023). İnsan hakları çerçevesinde idareyi denetleyen bir kurum olarak dünyada ve Türkiye’de ombudsmanlık. *Yüksek Lisans Tezi*. KTO Karatay Üniversitesi. Konya.
- Çuhadar, F. M. (2019). Akademisyenlerin çatışma nedenleri ve sonuçları. Konya: Eğitim Yayınevi.
- Eddy, J. P. (1968). Campus ombudsman in american higher education. *Kappa Delta Pi Record*, 5(2), 33-35.
- Shiroma, K. (2018). How higher education ombudsman systems can benefit by implementing modified restorative justice practices. *Pepp. Disp. Resol. LJ*, 18, 241.
- Smith, R. (2020). A brief history of the student ombudsman: the early evolution of the role in US higher education. *Journal of the International Ombudsman Association*, 13(1), 2-4.
- Office of the Independent Adjudicator for Higher Education (OIAHE, 2024). <https://www.oiahe.org.uk/> adresinden 29.07.2024 tarihinde erişildi.
- Hayden, S. R. (1997). The Ombuds Office in Higher Education. ERIC.

- İnternational Ombuds Association (IOA), <https://www.ombudsassociation.org/> adresinden 29.07.2024 tarihinde erişildi.
- KDK (2024), <https://topluluk.ombudsman.gov.tr/universite-topluluklarimiz.html> adresinden 29.07.2024 tarihinde erişildi.
- Harrison, T. R. (2004). What is success in ombuds processes? Evaluation of a university ombudsman. *Conflict Resolution Quarterly*, 21(3), 313-335.
- Turan, S. (ed.). *Eğitimde Araştırma Yöntemleri*, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Hall, T. W., Higson, A. W., Pierce, B. J., Price, K. H., & Skousen, C. J. (2013). Haphazard sampling: selection biases and the estimation consequences of these biases. *Current Issues in Auditing*, 7(2), P16-P22.
- İstanbul Medipol Üniversitesi, Ombudsmanlık Birimi, <https://www.medipol.edu.tr/akademik/rektorluge-bagli-birimler/ayrimciligi-onleme-ve-esitlik-ombudsmanligi-birimi>, adresinden 01.08.2024 tarihinde erişildi.
- İstanbul Topkapı Üniversitesi, Ombudsmanlık Birimi, <https://www.topkapi.edu.tr/tr-TR/ana-sayfa/135641> adresinden 01.08.2024 tarihinde erişildi.
- İstanbul Altınbaş Üniversitesi, Ombudsmanlık Birimi, <https://altinbas.edu.tr/ogrenci/ilgili-birimler/ombudsmanlik.web> adresinden 29.08.2024 tarihinde erişildi.
- Uluslararası Ombudsman Birliği, (IOA, 2024). <https://www.ombudsassociation.org/> adresinden 20.08.2024 tarihinde erişildi.
- Thomson, S. (2022). Ombudsmen as courts. *Oxford Journal Of Legal Studies*, 42(1), 76-103.
- Kaygısız, Ü. (2018). Üniversitelerde uyuşmazlık çözümü aracı olarak kampus ombudsmanlığı: öğrencilerin algılarını ölçmeye yönelik bir analiz. *Ombudsman Akademik*, (8), 125-140.
- Yavuz, C. (2021). Üniversite ombudsmanlığı. *Ombudsman Akademik*, 7(14), 151-169.
- Güray, G. (2021). Türkiye’de öğrenci ombudsmanlığı: Bir örnek olay incelemesi. *Ombudsman Akademik*, 7(14), 115-149.
- Kaya, M. (2020). Bir örgütsel ombudsmanlık uygulaması olarak yükseköğretim ombudsmanlık ofisleri. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3(3), 159-164.
- Özerdem, F. (2018). Dünyada yükseköğretim sisteminde ombudsmanlık kurumunun gelişimi ve Türk yükseköğretim sisteminde ombudsmanlık sisteminin getirilmesine dair öneriler. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 9(16), 71-84.
- Mckee, C., & Belson, S. (1990). The ombudsman in canadian universities: And justice for all. *Studies In Higher Education*, 15(2), 197-206.
- KDK (2024). <https://paylasim.ombudsman.gov.tr/dokuman/documentuploads/kdk-ombudsman-2023-yillik-raporu/index.html> 07.10. 2024 tarihinde erişildi.
- 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu (2024). <https://www.mevzuat.gov.tr> adresinden 15.08.2024 tarihinde erişildi.
- Drisko, J. W., & Maschi, T. (2016). *Content analysis*. Oxford University Press, Usa.

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE BİBLİYOTERAPİ VE DEĞERLER EĞİTİMİ: SEVGİ ODAKLI MASAL UYARLAMALARI

ŞEBNEM GÜRLER

Türkçe Öğretmeni, Çorlu Bilim ve Sanat Merkezi, Değerler Eğitimi,

ORCID Code:0009-0009-4910-8198

Özet

Çocuk edebiyatı alanında yapılan araştırmalar, şiddet içeren masalların çocukların ruhsal gelişimi üzerindeki olumsuz etkilerini ortaya koymaktadır. Şiddetin öğrenilen bir davranış olarak çocukların zihninde kalıcı izler bıraktığı, okul öncesi dönemde bu tür içeriklerin, çocuğun güven ve sevgi duyguları üzerinde travmatik etkiler yaratabileceği bilinmektedir. Özellikle okul öncesi dönemdeki çocuklar için ruhsal gelişimlerine katkı sağlayacak, sevgi, güven ve empati gibi değerleri içselleştiren, şiddetten arındırılmış masalların azlığı önemli bir sorundur. Bu bağlamda, bibliyoterapik bir yaklaşımla, Grimm Masalları'ndan seçilen iki popüler masal (Pamuk Prenses ve Kırmızı Başlıklı Kız), şiddet unsurlarından arındırılarak yeniden düzenlenmiştir. Çocukların kendilerini hikâye karakterleriyle özdeşleştirerek pozitif değerlerin içselleştirmesinin sağlanması, çocuk edebiyatında etik değerlerin öne çıkarılması amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma deseni kullanılmış olup, doküman incelemesi yöntemiyle masalların dönüşüm süreci analiz edilmiştir. Seçilen masallar şiddet içeriklerinden arındırılıp sevgi değerini öne çıkaran motiflerle yeniden yapılandırılmış ve dijital içerik haline getirilmiştir. Örneğin, "Pamuk Prenses" masalında kötü üvey anne karakteri yerine koruyucu bir anne figürü eklenmiş, "Kırmızı Başlıklı Kız" masalında ise kurt karakteri empati kurabilen, doğayla uyumlu bir hayvan olarak kurgulanmıştır. Dijital içerikler hazırlanırken ritmik müzik ve görseller kullanılmış, masalların dikkat çekiciliği artırılmıştır. Ayrıca, bibliyoterapik etkinin sağlanması adına karakterlerin çatışmaları, çocukların empati kurabileceği şekilde uyarlanmıştır. Araştırma, 2023-2024 eğitim öğretim yılında, MEB'e bağlı anaokulunda, 5-6 yaş grubunda 11 okul öncesi çocukla gerçekleştirilmiştir. Veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formu ve kontrol listesi aracılığıyla toplanmış ve betimsel analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir. Araştırmada, "Çocuk gerçekliği ve çocuğa görelilik ilkesine dayalı, şiddetten arınmış masallar, okul öncesi çocukların ilgisini çeker ve olumlu ruhsal etkiler yaratır." hipotezi doğrulanmıştır. Katılımcıların büyük çoğunluğu, sevgi değerini içselleştiren dönüştürülmüş masalların orijinal masallardan daha ilgi çekici ve rahatlatıcı olduğunu ifade etmiştir. Çocukların %75'i masal karakterlerinin iyilik yapma davranışlarını tekrarlamak istediklerini belirtmiş, bu durum sevgi değerini içselleştirmede bibliyoterapinin etkili olduğunu göstermiştir. Sonuçlar, bibliyoterapinin çocukların ruhsal sağlığını destekleyen önemli bir araç olduğunu ortaya koymaktadır. Okul öncesi eğitim materyallerinin geliştirilmesinde, çocukların ruhsal gelişimlerini destekleyecek şekilde, şiddetten arındırılmış, "çocuğa göre" ve değer odaklı içeriklere daha fazla yer verilmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Değerler Eğitimi, Bibliyoterapi, Sevgi, Çocuk Edebiyatı.

ZULFIYA'S LIFE AND CREATIVITY
ZÜLFİYYƏNİN HƏYATI VƏ YARADICILIĞI

ELMAN QULİYEV

Azərbaycan, Bakı

Prof. Dr. Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, Türkoloji Mərkəzin Türk
Ədəbiyyatı Bölməsinin Müdiri

Orcid: 0000-0001-5413-9479

Özet

Müasir Özbək ədəbiyyatının görkəmli şairlərindən olan Zülfıyyə şeirə erkən yaş dövründə qədəm qoymuşdur. Təxminən 13-14 yaşlarından etibarən kiçik həcmli şeirlər yazmağa başlamışdır. 1930-cu ildə onun ilk şeiri mətbuatda çap olunmuşdur. “Həyat səhifələri” adlı ilk şeirlər kitabı 1932-ci ildə çapdan çıxmışdır. Bu kitabda dərc olunan “Gənc traktorçuya”, “Məxanik Qumru”, “Azad qız”, “Bizlər”, “Məktəb yolunda”, “Zavod yolunda” və s. şeirləri şairin yeni həyat və qadın azadlığı yolunda arzu və istəyini əks etdirirdi. 1930-cu illərin axırlarında şairin iki yeni şeirlər kitabı olan “Şeirlər” və “Qızlar nəğməsi” çap olunmuşdur.

Anahtar kelimələr: Züfiyyə, Özbək, şair, şeir, yaradıcılıq

Summary

Zulfiyya, one of the prominent poets of modern Uzbek literature, entered poetry at an early age. He started writing small poems from the age of 13-14. In 1930, his first poem was published in the press. The first book of poems called "Life Pages" was published in 1932. "To a young tractor", "Mechanic Gumru", "Azad girl", "We", "On the school road", "On the factory road" etc. published in this book. his poems reflected the poet's desire for a new life and women's freedom. At the end of the 1930s, two new books of the poet's poems, "Poems" and "Girls' Song", were published.

Key words: Zufiya, Uzbek, poet, poetry, creativity

GİRİŞ

Zülfıyyə müasir özbək ədəbiyyatının görkəmli şairlərindən biridir. O, 1915-ci ildə Daşkənd şəhərində dəmirçi ailəsində dünyaya göz açmışdır. Zülfıyyə A.S.Puşkin adına Dil və Ədəbiyyat elmi-tədqiqat institutunun aspiranturasına daxil olmuşdur. Buranı bitirdikdən sonra Özbəkistan Dövlət Nəşriyyatında əmək fəaliyyətinə başlamışdır. Daha sonra o, Özbəkistan Yazıçılar Birliyində, ayrı-ayrı qəzet və jurnallarda çalışmışdır. Zülfıyyənin jurnalistika sahəsində xidmətləri xüsusilə böyükdür. Şairə qadın 1953-1985-ci illərdə Daşkənddə çıxan “Səadət” jurnalında baş redaktor olmuşdur. 1944-cü ildə şairin həyat yoldaşı Həmid Alimcan vəfat edir. Həyat yoldaşının vaxtsız ölümü şairə üçün ağır təsir göstərir. 1956-cı ildə Zülfıyyə Asiya və Afrika tərəqqipərvər yazıçılarının Hindistanda keçirilən konfransında iştirak edir. Bu səfər şairə yazmaq üçün çoxlu mövzu verir.

Yaradıcılığındakı xalqlar dostluğu və dünya xalqlarının dinc yaşamaq meylinin gülü təbliğatına görə ona 1968-ci ildə C.Nehru adına Dövlət mükafatı və 1970-ci ildə “Nilufər” mükafatı verilmişdir.

Zülfıyyə bədi oçerk və publisistika sahəsində səmərəli fəaliyyət göstərmişdir. Belə əsərlərində o, həyatın həll vacib və aktual problem- lərinə xüsusi yer ayırmışdır. Zülfıyyə bir şair, publisist olmaqla bərabər, həm də mahir tərcüməçi kimi də tanınmışdır. Şair Nekrasovdan, Mustay Kərimdən, D.Bednıdan, N.Hikmətdən, M.Dilbazıdan və başqalarından bir çox şeirlər doğma özbək dilinə tərcümə etmişdir.

Ədəbiyyat sahəsində göstərdiyi xidmətlərinə görə ona 1965-ci ildə Özbəkistan xalq şairi fəxri adı verilmişdir. O, 1985-ci ildə Sosialist Əməyi Qəhrəmanı adına layiq görülmüşdür. Həmçinin ayrı-ayrı vaxt- larda Zülfıyyə Qırmızı Əmək bayrağı, Xalqlar dostluğu ordeni və Döv- lət mükafatları ilə təltif edilmişdir.

1985-1986-cı illərdə Daşkənddə Zülfıyyənin əsərlərinin üç cildliyi çapdan çıxmışdır. Onun bir neçə şeiri Azərbaycan dilinə tərcümə edil- mişdir. Zülfıyyə 1996-cı ildə vəfat etmişdir.

Müasir özbək ədəbiyyatında lirik şeirin ən gözəl nümunələrini ya- radan sənətkarlardan biri də Zülfıyyədir. Zülfıyyə poeziyası Şərq və Qərb ənənələri zəminində formalaşmış yüksək mərhələyə çatan sənət- dir. Özünün qeyd etdiyi kimi, böyük Nəvainin həssas qəzəlləri, Füzü- linin poemaları, Puşkinin billur misraları, Bayronun üsyankar şeirləri, Lermontovun təsirli poeziyası, Nekrasovun səmimi və sadə obrazları şairə güclü təsir göstərmiş və yaradıcılığında silinməz izlər buraxmış- dır. Şairin ömür-gün yoldaşı, özbək ədəbiyyatının istedadlı və böyük nümayəndəsi Həmid Alımcanın Zülfıyyə sənətinə təsirini də nəzərdən qaçıрмаq qeyri- mümkünüdür. Zülfıyyə yazır ki, “Həmid Alımcan mə- nim həyat yoldaşım, övladlarımla atası olmaqla yanaşı, həm də sənət məsləhətçisi idi. Mən şeir yazmağı ondan öyrəndim, onun sənət məktə- bində təlim aldım”.

Bütün bunların təsiridir ki, Zülfıyyə yaradıcılığı daim irəliyə doğru formalaşmış, yeni məzmun və ideya kəsb edə bilmişdir.

Şairin 30-cu illər poeziyası onun yaradıcılığının ilkin mərhələsi kimi xarakterizə olunur. Bu dövr yaradıcılığında Zülfıyyə yeni həyat və qadın azadlığı probleminə daha çox nəzər yetirir, baş vermiş ictimai-siyasi dəyişiklikləri o dövrün təlim və tələblərinə uyğun olaraq irəliyə və inkişafa doğru addım kimi qiymətləndirirdi. İstər “Həyat səhifələri” adlı ilk şe- irlər kitabında, istərsə də 30-cu illərin axırlarında çapdan çıxmış “Şeir- lər” və “Qızlar nəğməsi” kitablarında problemə müdaxilə və münasibət bu aspektdən bildirilirdi. Məs., sonrakı iki şeir kitablarında olan “Sənin məktəbin”, “Həcər”, “Nişanlı qız”, “Bahar”, “Əhd”, “Tələbə qız”, “Ba- har gecəsi” və s. şeirlərdə ictimai həyata çağırış, yeni insan, cəhalətə nifrət, elmsevərlik, vətənpərvərlik mövzusu əsas yeri tuturdu.

Böyük vətən müharibəsi illərində Zülfıyyə yaradıcılığı vətən sev- gisi, düşməne nifrət, gələcəyə inam ifadə etmək yolunda özünün yeni mərhələsinə qədəm qoydu. Bu illərdə şairin “Ona Fərhad deyirdilər” (1943), “Hicran günlərində” (1944) və s. kitabları çapdan çıxmışdır. Zülfıyyənin “Mənim vətənim”, “İgidlərə”, “Hicran”, “Vəfa”, “İki şeir”, “Hicran günlərində”, “Güllər açılarda” və digər şeirləri bilavasitə çətin günlərin, ağırlı-acılı illərin təəssüratlarını əks etdirmək ilə yanaşı, həm də nikbinlik aşılamaq baxımından yüksək maraq doğurur. Bu cür şeir- lərin əksəriyyətində əsasən, qələbəyə inam üstünlük təşkil edir. Demək olar ki, onun müharibə mövzulu şeirlərində olduğu kimi, poemalarında da eyni ideya və eyni ruh hakimdir. Məs., Zülfıyyənin 1943-cü ildə yaz- dığı “Ona Fərhad deyirdilər” poeması faşizmə qarşı mübarizə aparan, qələbəyə böyük inamı olan qəhrəmanların mübarizəsini əks etdirmək baxımından xarakterikdir. Əsər lirik-epik səciyyə daşıyır və tarixi-av- tobiografik materiallara əsaslanmışdır. Əsərin baş qəhrəmanı vətənpər- vər özbək döyüşçüsü Qabil Qari Siddiqovdur. Qabil həmçinin tanınmış özbək artistidir. Poemanın əvvəlində göstərilir ki, o, Daşkənd teatrında Fərhad rolunda çıxış edir. Sonra biz onu Ukraynada cəbhədə düşmənlə üzbəüz döyüşən bir əsgər kimi görürük. Qabil vətəni hədsiz dərəcədə sevir.

Döyüşlərin birində ağır yaralanır. Ölüm ayağında döyüş dostları- na son ana qədər vuruşmağı, vətəni düşmənlərdən azad etməyi vəsiyyətdir. Poemada bir tərəfdən obrazın ölümünə təəssüflə yanaşılırsa, digər tərəfdən onun qəhrəmanlığı mədh olunur. Ona görə də əsərdə son anda nikbin ruh, həyatla bağlılıq amilləri aparıcılıq təşkil edir.

“Keçir, qaldım qəflətdə”, “Bahar sənin sorağında”, “Sən qayıdırsan,

ürəyim”, “Nə beləyə etdin mübtəla” və s. şeirləri Zülfüyyənin şəxsi həyat, tale, sevgi və digər məsələlərə münasibətini nümayiş etdirən əsərlərdir. Həmin əsərlər bilvasitə Zülfüyyənin həyat yoldaşı Həmid Alim- canın 1944-cü ildə vəfatından sonra yazılmışdır. Maraqlıdır ki, belə şeirlərində Zülfüyyənin şəxsi tale yönümü ön plana çəkilsə də, ümumi mənada hadisələr şəxsi həyat dairəsindən çıxarılır, ona ictimai don ge- yindirilir.

“Bahar sənin sorağında” şeirində şair dünyasını vaxtsız dəyişən həyat yoldaşının ölümünü təəssüflə yad edir. Şeirdə baharın gəlişində bir sevinc, bir həyat, yeni bir ruh təbliğ olunsada, H.Alimcanın həyatda olmaması ilə bu sevincə bir kədər, qəm payı əlavə olunur:

Yenə bahar gəlib! Bahar dünyası,

Badam güllərinin süd rəngləriylə. Quşların pərvazı, yellərin nazı, Dünyanın müqəddəs çiçəkləriylə. Ömrüm! Sən baharı necə sevardın, Öpərdin az qala hər tumurcuğu.

Ərik güllərini gözüne sürtüb Necə də oxşardın hər körpə zoğu.

Budur, canım-gözüm, yaz gəlib yenə Sənin sorağında gəzir sərsəri,

Qızın yaxasından tutub: “Ver!” deyir, O da qan-yaş töküüb çəkilir geri.

Lakin şeirdə H.Alimcanın yoxluğu, ölümü cismani mənada qəbul olunur. Şairə görə H.Alimcan öz sənəti və şəxsiyyəti ilə xalqının qəl- bində elə bir yüksəkliyə ucalmışdır ki, ölümündən sonra da yüz illər keçsə belə daimi yaşayacaqdır:

Sən göz işığımda, ürək odumda,

Necə ki, mən sağam, bil sən də sağsan. Gecə yuxumdasan, gündüz yadımda... Yox... Məndən sonra da yaşayacaqsan!

“Ömrün ötən günləri” şeirində şairin həyatla, tale ilə bağlı gö- rüşləri öz əksini tapmışdır. “Ömrün ötən günləri” avtobioqrafik şeir nümunəsidir. Burada keçən günlərə nəzər salınır, həyatının kədərli və sevincli anları xatırlanır, nəticə etibarilə həyatın dialektikasının dərki özünə yer tapır:

Ötən günlərimə nəzər salanda Gördüm yaşamışam layəqətlə mən. Ürəkdən sevindim xoşbəxt olanda, Sevəndə çalışıb sevdim ürəkdən.

Ya ipək, yad da çit geydim əynimə, Heç bunun fərqi varan deyildim. Baxtım gətirmədi sevgidə, yenə Qəlbimi kədərdən qoruya bildim.

Eh, ötən günümə, ötən ayıma... Nə çıxar mənasız üzüntülərdən.

Hörmət də, kədər də düşdü payıma, Ömrə bunun üçün minnətdaram mən.

Ümumiyyətlə, Zülfüyyə poeziyasında insan ömrünün, həyatın za- hiri, cismani və mənəvi qiymətləndirmə paralelliyində hər iki halın qə- bulu dayansa da, əbədi mənəvilikə daha çox yer verilir. Yəni məsələnin dərki belədir ki, şairin poeziyasında yaşamaq, ömür sürmək həyatın ən şirin, ən dadlı neməti kimi qəbul olunur.

Ölüm isə həyatın belə bir şirinliyini insanın əlindən alan dərddə şək- lində təzahür edir. Lakin şairin fəlsəfi şeir yaradıcılığında ölüm insan həyatının cismani, fiziki mənada sonudur.

İnsan bu dünyada cismən ölsə də, mənən yaşayır, başqaları isə ünsiyyətini davam etdirir. Bu sahə- də Zülfıyyə birinci növbədə yazıçı və şairlərə, böyük əməl sahiblərinə yer ayırır, yəqinliklə bildirir ki, yaradıcılıqları ilə könüllərə işıq salan, qəlbləri oxşayanlar əbədi yaşamaq hüququ qazana bilirlər. S.Vurğunun ev muzeyinin təəssüratları əsasında qələmə alınmış “Bir dənə papiros” şeiri bu baxımdan səciyyəvidir. Zülfıyyə, S.Vurğunun ev muzeyində saxlanılan şairin son dəfə çəkdiyi yarımçıq papirosdan təsirlənərək həyat, yaşamaq, ölüm problemləri barədə fikirlərini fəlsəfi aspektdən qələmə alır. S.Vurğunun papirosunun yarımçıq qalması əslində onun ömrünün yarımçıq qalması şəklində ifadə olunur. Lakin ölüm S.Vurğunun ömrünü, həyatını yarımçıq saxlasa da, S.Vurğunun poeziyası ölümə qalib gələrək onu həyatda daim yaşadacaq, yaddaşlardan silin- məyə qoymayacaqdır:

Əriyib bir anda ulduzlar kimi, Bəlkə də min sözün ölkəri batdı... Yarımçıq papiros sızır qəlbimi Bu nə nişanədi, nə xatiratdı!

Sənin dodağında sənən papiros Qaraldı əbədi, keçdi əbədi.

Amma dodağında qatarlanan söz Oldu könüllərin işıq məbədi.

Zülfıyyənin poeziyasında Vətənə məhəbbət, Vətən gözəlliklərinin tərənnümü, Vətənə bağlılıq geniş bir sahəni əhatə edir. Bu cür şeirlər- rində torpaq təəssübkeşliyi, el-obaya məftunluq əsas qayəyə çevrilir. O, “Balxaş axşamı”, “Tacikistan xatirələri”, “Cənub axşamı”, “Ürəyimə yaxın adamlar” və s. şeirlərində həm vətən, təbiət gözəlliklərindən söhbət açır, Vətəni bədii obraz kimi səciyyələndirir, həm də xalqların, ölkələrin dostluq, qardaşlıq şəraitində yaşamağının fayda və əhəmiyyətindən danışır. “Ürəyimə yaxın adamlar” şeiri ənənəvi olaraq keçmiş sovet adamlarının dostluq və qardaşlıq gücünü əks etdirən bir şeir kimi təhlil edilsə də, əslində şairin şəxsən özünün bəşəri ideallardan güc alan xalqların birlik və dostluq şəraitində yaşamaq arzusunu nümayiş etdirir:

Dostlarımla təmiz eşqi hər axşam-səhər Mənim ürək mahnım oldu, hər evə vardım; Tapdım orda bu dostluğa qol-qanad verən Ürəyimə yaxın, doğma adamları mən.

Vətənimin hər yerində, hər bucağında Çoxdur mənə belə doğma, yaxın adamlar. Mən bəxtiyar zənn edərdim özümü onda, Ürəyində yer versəydi şeirimə onlar.

Zülfıyyə müasir özbək uşaq ədəbiyyatının inkişafında da misilsiz xidmətləri olan şairlərdəndir. Bu növ şeirlərində Zülfıyyə uşaq dünyasının özüməxsusluğu fonunda uşaqların maraqlarına səbəb olacaq məsələlərdən bəhs açır. “Bir bala var, adı Əlişir”, “Qızıl meydanda”, “Mən doğulan gün”, “Sənin şəfəqin” və s. kimi onlarla şeirlərinin toplandı- ğı “Güllərim” (1959) kitabı bilavasitə uşaq şeir nümunələrindən ibarətdir. Kitaba belə bir adın verilməsi təsadüfi deyildir. Çünki Zülfıyyə uşaqlara həmişə “Mənim güllərim” deyərək müraciət etmiş və uşaq aləminin qəribəliklərinə nüfuz edə bilmişdir. Məs., “Bir bala var, adı Əlişir” şeirində şair kiçik Əlişirin həyata maraq və baxışlarını uşaq yaş və psixologiyasına uyğunlaşdırır:

Bizim Fərqanədə, gözəl qışlaqda, Qəşəng bir binada yaşar Əlişir.

Gözü gah fırçada, gah da varaqda, Qələmlə, rəng ilə daim əlləşir.

Ancaq bir suala tapmayırs cavab: “Rəssam, ya jurnalist yeni dünyanın. Fəal qurucusu ola bilərmisən?”

Tək budur qayğısı rəssam balanın.

Zülfıyyənin epik yaradıcılığı da olduqca geniş və rəngarəngdir. O, özbək ədəbiyyatında “Ona Fərhad deyirdilər”, “İki yoldaş”, “Müşairə”, “Vadi ulduzları”, “Nəğməli qələm” və digər poemaların müəllifi kimi tanınır. “Müşairə” poeması Asiya və Afrika tərəqqipərvər yazıçılarının 1956-cı ildə Hindistanda keçirilən konfransının təəssüratları əsasında qələm

alınmışdır. Poema xalqlar dostluğu, beynəlmiləçilik, insanpər- vərlik və s. ideyaların təbliğini özündə əks etdirir. “Nəğməli qələm” poeması isə böyük şair və alim M.Aybəkin xatirəsinə həsr olunmuş və burada onun ədəbi obrazı yaradılmışdır.

Zülfüyyə müasir özbək ədəbiyyatında məşhur şair olmaqla yanaşı, həm də bir çox libretto, oçerk və publisistik əsərlər müəllifi kimi də şöhrət qazanmışdır

KAYNAKLAR

- 1.Quliyev E. Türk xalqları ədəbiyyatı. Bakı, 2011
- 2.Quliyev E. Türk xalqları ədəbiyyatı. Bakı, 2014
- 3.Zülfüyyə. Əsərləri, 3 cildə, Daşkənd, 1985-1986.

ERKIN VAHİDOV'S LYRICS
ERKİN VAHİDOVUN LİRİKASI

ELMAN QULİYEV

Azərbaycan, Bakı, Prof. Dr. Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, Türkoloji
mərkəzin Türk ədəbiyyatı bölməsinin müdiri

Orcid: 0000-0001-5413-9479

Özet

Özbək ədəbiyyatının tanınmış şairlərindən biri də Erkin Vahidov olmuşdur. Şairin yaradıcılığı mövzu ideya baxımından istər onun yaşadığı zamanda ,istərsə də bugünkü zaman üçün də aktual olmuşdur. Çünki E.Vahidov köhnə düşüncədən uzaq, hər zaman yenilik axtaran milli dəyərləri qoruyub saxlayan bir sənətkar olmuşdur. Onun yaradıcılığında klassik ədəbiyyatın ənənələrini görmək mümkündür. Şair klassik poeziyadan bəhrələnərək yeniliyi yaratmışdır.E.Vahidovun yaradıcılığında vətənpərvərlik motivli, ictimai məzmunlu, milli-əxlaqi dəyərləri və s. təbliğ edən şeirlər xüsusi yer tutur.

Anahtar kelimələr: E.Vahidov, özbək, şeir, poeziya, ictimai

Summary

One of the well-known poets of Uzbek literature was Erkin Vahidov. The poet's creativity has been relevant both in his time and today in terms of subject ideas. Because E. Vahidov was an artist who preserved national values, always looking for innovation, far from old thinking. It is possible to see the traditions of classical literature in his work. The poet created innovation by benefiting from classical poetry. In the work of E. Vahidov, patriotic motive, social content, national-moral values, etc. preaching poems have a special place.

Key words: E. Vahidov, Uzbek, poetry, poetry, public

GİRİŞ

Erkin Vahidovun ədəbiyyata gəlişi 60-cı illərə təsadüf edir. Ar tıq bu illərdən başlayaraq müasir özbək poeziyasında özünü göstərən vətənpərvərlik motivi bir çox şairlər kimi E.Vahidovun da yaradıcılığında möhkəmlənməyə başladı. “Gözəllik”, “Gənclik divanı”, “Şirin”, “Gəncliyim, gəl” və digər şeirləri yeni mövzu və ideya sahəsində şairin uğurlu axtarışlarının məhsuluna çevrilmişdir.Erkin Vahidov klassik ədəbiyyata yaxşı bələd olduğu üçün yaradıcılığında həmin ədəbiyyatın təsiri yüksək planda hiss olunur. O, daha çox Nəvai və Füzuli poeziyasından bəhrələnmiş və onların sənətində olduğu kimi, sözün ifadə və işlənmə imkanlarının müxtəlifliyini yaradıcılığında təmin edə bilmişdir. Bu səbəbdəndir ki, E.Vahidov poeziyasında fəlsəfilik, sadəlik və musiqilik nəzərə çarpan cəhətlərdən biridir.

70-80-cı illərdə Erkin Vahidovun yaradıcılığının ictimai mahiy- yəti güclənməyə başlamışdır. Şairin “Nida” (1965), “İndiki gənclər” (1974), “Məhəbbətnamə” (1986), “Sədaqətnamə” (1986) kimi kitab- larında toplanan bir çox şeirlərində özbək xalqının əsasən zəhmət- sevrliyi, insanpərvərliyi və s. təsvir olunmuşdur. Onun “Qətrələr”, “Ürək və ağıl”, “Şahmat və şeir” adlı parçaları, “Nida” poeması öz- bək gəncliyinin çağdaş düşüncə tərzini əks etdirir” (X.R.Ulutürk).

Demək olar ki, Vahidovun şeirlərində xalq arzularının tərənnümü ön plana keçir. Məs., “İndiki gənclər” şeirində müdrək bir qocanın keçdiyi ömür yoluna baxış fonunda bu günkü həyatın reallıqlarına münasibət əks etdirilir. Bu baxışda arxayınçılıq və qürur duyulmaqla yanaşı, həm də bir narahatçılıq özünü göstərir. Şeirdə şairi ölkənin, xalqın şərəfli gələcəyi düşündürür. Ona görə də müəllif müdrək, dün- yagörmüş qocanın fikirlərində indiki gəncliyi gələcək tarixin qoru- yucuları və layiqli övladları şəklində təqdim edir. Lakin qoca nara- hatdır ki, indiki gənclik belə tarixi missiyanın həyata keçirilməsinə hazır deyildir:

Cavanlar gözümə dəyir bir təhər.

Biz də gənc olmuşuq, Bilmirəm nədən

Axı belə oldu indiki gənclik.

Şeir bu günkü gənclərə öyüd-nəsihət vermək baxımından olduqca qiymətlidir. Əsərdə gənclərə vətəni sevmək, elm, mərifət öyrənmək, xalqa bağlı olmaq və s. cəhətlər aşılır. Asan yolla elm, mənsəb və vəzifə qazanmaq istəyənlərə tənqidi münasibət bildirilir:

Ancaq narazıdır o, nəvəsindən, Qocanın könlünü dərd-qəm alıbdır:

“Uşaq imtahandan kəsilib nədən?

Niyə yaxşı-yaxşı hazırlaşmır o?

Belə imkan yoxdu biz oxuyanda. Niyə çətinliyə heç qatlaşmır o? Görən, qeyrət hissi yoxdumu onda?”

Müdrək qoca mənsəb olduğu nəslin uşaqlıq, gənclik, kamillik dövrünün zəhmətə və xalqa bağlılığını indiki gənclərə örnək kimi nü- munə gətirir. Lakin əsərdə müasir gəncliyin həyat baxışları və əməl- ləri tənqid olunsa da, burada düzgün yola, əməyə bağlılığa, gələcəyə layiqli övlad olmağa çağırış olduqca güclüdür. Ona görə də “Özbə- yim” şeirində zəhmətkeş xalqın obrazını yaratmaqla şair həyatın daha lazımlı örnək ola biləcək xüsusiyyətlərindən danışmışdır. Bir sənət- kar kimi Erkin Vahidovun poeziyasında səmimi hiss və duyğuların yüksələn xətt boyu inkişafı müşahidə olunur. Belə halda mənəviy- yat məsələləri, fəlsəfilik sadə poetik tərz deyimindədir. “İş görürük biz” şeirində şair zəhmətin, əməyin istər cəmiyyətdə, istərsə də insan həyatında oynadığı rolun əhəmiyyətindən söhbət açır. Şeirdə obyekt- tivlik, hər şeyin düzgün, yerli-yerində dərk və qiymətləndirilməsi ən vacib tələb kimi ortaya atılır. Ona görə də zəhmət adamının əməyini qiymətləndirərkən müxbirin müsahibəsində işlənən bəlağətli ifadələr zəhmətkeş kəndlinin əməyinin həyatı yox, nəzəri aspektdən təhlili kimi səciyyələndirilərək tənqid olunur:

Bizi vəsf edirsən: “Köhlən çaparlar!” “Zəfər mərəsinə gedib çatanlar!” Vallah, bu mədhiyyəni yaraşmır bizə, Bizim cadar-cadar əllərimizə.

Şeirdə ağır iş şəraitindən, çətin əməklərindən həm zövq alan, həm də inciyən sadə özbək xalqının arzu və istəyi də məcburiyyət şəklində süni deyilmişlərin poetik ifadəsi deyil, ömrünü torpağa bağlamış insanların, çox işləyib az qazanan adamların mənən zənginliklərinin və yüksək təmənnada olmamalarının əksidir.

Qonaq-qara gülsə gülər üzümüz, Bir toğlu kəsməyə çatar gücümüz,

Bircə əhdimiz var: dava olmasın, Azad nəfəs alsın bu tarla, bu düz.

“Bir damcı göy yaşı” şeiri isə sırf səmimi duyğuların, insani hiss- lərin yüksək fəlsəfi tərzdə ifadəsini əks etdirir. Həyatda insanın yerini, mövqeyini, adamların bir-birinə münasibətlərini müəyyənləşdirir:

Qayadan bir kiçik daş yumalansa, Dağlara iz salar – demə neyləyər. Gözündən bir damcı yaş yumalansa, Könlünü dağlayar, viran eyləyər.

Köksümə düşərsə, inanın ki, mən Qadirəm qaldıram dağlar daşını. Qaldıra bilmərəm kirpiklərimdən Üzülən bir damcı qayğı yaşını.

“Şeir və şahmat” və “Alimlər-şairlər” şeirləri Erkin Vahidovun bi-lavasitə elm-sənət görüşlərinin tərənnümünə daha çox yaxınlaşır. Bu vəziyyətdə şair həm də şeirin məqsəd və vəzifələri, həyat problemləri barədə təsirli fikirlərini oxucu ilə bölüşmək imkanı əldə edir:

Sənət, mübarizə, gözəllik, cürət, Şeirdə, şahmatda daim yanaşı. Min ildən bəridir: köksündə qüdrət Onlar çarpışurlar şahlara qarşı.

Sözün meydanında söz gərək olsun, Şahmat taxtasında zəka şöləsi.

Burda sərrast gərək, düz gərək olsun, Hər fiqur addımı, hər söz zərbəsi.

“Şeir və şahmat” şeirində irəli atılan ideyalardan biri də budur ki, əsərlərinin gələcəkdə yaşamaq ehtimalı çox olan sənətkarlar xoşbəxtdirlər:

Bircə əsərimi, bircə şeirimi Sabaha üzüağ çıxara bilsəm.

Şahmatı yaratmış o hindli kimi, Mən xoşbəxt sayardım özümü əslən.

Erkin Vahidov bir çox poemalar müəllifidir. Onun “Arzu çeşməsi”, “Nida”, “Palatkada yazılan dastan”, “Nəğmə diyarı”, “Çıraqban”, “Ruhlar üsyanı” və s. kimi çoxsaylı poemaları istər mövzu, istərsə də ideya baxımından diqqətəlayiqdir.

“Nida” poeması Böyük Vətən müharibəsində həlak olan adamların qəhrəmanlıqlarından, vətənevərliklərindən bəhs açır. Onların yollarının övladları tərəfindən davamı böyük fərəh və ümid hissi ilə qeyd olunur.

“Ruhlar üsyanı” poemasının mövzusunu Hindistanın inqilabçı şairi Narzul İslamın həyat və fədakarlığının tərənnümü təşkil edir. Əsərin ideyası isə azadlıq, ədalət və həqiqət prinsiplərinə əsaslanır.

Erkin Vahidovun dramaturji fəaliyyəti də təqdirəlayiqdir. Onun “Qızıl divar” (1970) komediyası və “İstanbul faciəsi” (1985) mənzum dramı sənətkara uğur qazandırmış əsərlərindəndir.

KAYNAKLAR

1. Quliyev E. Şərq xalqları ədəbiyyatı (müntəxəbat). 2 cildə, Bakı, 2011.
2. Quliyev E. Türk xalqları ədəbiyyatı. Bakı, 2011
3. Quliyev E. Türk xalqları ədəbiyyatı. Bakı, 2014
4. Vahidov Erkin. Əsərləri, 2 cildə, Daşkənd, 1986.

THE POETIC STRUCTURE OF THE ART OF LOVE
AŞIĞ SƏNƏTİNİN POETİK STRUKTURU

ÜLKER BAŞIYEVA

ADPU-Nun Filoloji Fakültesinin, Edebiyatın Tedrisi Teknolojisi, Bölümünün
Baş Öğretim Üyesi, Dr.

ORCID İD 0000-0002-5994-2356

Özet

Aşıq şeirinin qoşma, gəraylı, müxəmməs və s. janrları aşığa gözəlliyi bütün kəmiyyət və keyfiyyət əlamətləri ilə təsvir etməyə imkan verir. Xalq poeziyasının inkişaf, təkamül tarixini diqqətlə izləyən M.İbrahimov aşıq şeirinin mənşəyini bayatı, xalq məsəlləri kimi janrlarla əlaqələndirmişdir. Əvvəlcədən qeyd etmək istədik ki, onun bu sahədəki fikirləri bir çox cəhətdən zamanı qabaqlayan fikirlərdir və bu gün də öz aktuallığını saxlayır.

Anahtar kelimələr: M.İbrahimov, aşıq yaradıcılığı, poetika, sənət

Summary

Couplets, garayli, mukhammas, etc. of Ashik's poem. genres allow Ashiga to describe beauty with all quantitative and qualitative signs. M.Ibrahimov, who carefully followed the history of the development and evolution of folk poetry, connected the origin of love poetry with such genres as stale and folk proverbs. We would like to mention in advance that his ideas in this field are in many ways ahead of time and still remain relevant today.

Key words: M.Ibrahimov, ashig creativity, poetics, art

GİRİŞ

M.İbrahimov aşıq poeziyasının poetik ritmini araşdıraraq göstərir ki, Azərbaycan dilinin təbiətinə daha uyğun olan heca vəznə əsas şeir vəznə olmuşdur. Əsrlər boyu davam edən daxili proses və təkamül nəticəsində bu vəznə aşıq şeirinin qoşma, gəraylı, tənris, müxəmməs və müsəddəs kimi əsas formaları yaranmışdır. Bu formalar içərisində ən çox yayılmış qoşma və gəraylıdır. Nəinki ayrı-ayrı şeirlərin, dastanların da əksəriyyətində qoşma və gəraylı hakim formadır(2, 460-461).

M.İbrahimov öz müşahidələrində dəqiqdir. Aşıq şeirinin janrları Azərbaycan poetik dilinin daxili təkamülünün nəticəsi olaraq meydana çıxmışdır. Özünün «Heca vəznli şeir və mənzum ata sözləri» (2001), «Heca vəznli tapmacaların inkişafı» (2001) və «Heca vəzninin bayatı və qoşma möcüzələri» (2003) kitablarında heca vəzninin inkişaf tarixini atalar sözləri, tapmacalar, bayatılar və qoşmalar əsasında tədqiq etmiş S.P.Pirsultanlının əldə etdiyi əsas nəticələrdən birinə görə, «ilk mənzum şeir hesab etdiyimiz atalar sözü daxilində qafiyələnmə sistemi getmiş, rədiflər yaranmış, lakin Azərbaycan milli şeiri 4 qafiyəli olduğundan bunlar mənzum tapmacalar daxilində öz formasını tapmış, hətta tapmacaların daxilində gələcəkdə yaradılacaq şeirlərin, cinasların rüşeymləri, ünsürləri və elementləri yaranmışdır. Hətta tapmacaların daxilində öz məzmun və forması ilə seçilən bayatı-tapmacalar, cinas sözlərlə bəzənmiş bayatı-bağlama şeir şəklinin bitkin nümunələri yaranıb meydana çıxmışdır» (1, 74).

Digər tərəfdən, qoşma və gəraylı aşiq poeziyasının ən yüksək işlənmə tezliyinə malik janrlarıdır. M.İbrahimov bunu təkcə müşahidə edib, qeyd etməklə qalmır, öz oxucusunun diqqətini bunun səbəbləri üzərinə yönəldərək yazır: “Bədii formanın özünün yaradıcılıq metodu ilə realist və ya antirealist meyillərlə üzvi surətdə bağlı olduğunu nəzərə alsaq, xalqa yaxın olan qoşma və gəraylının geniş yayılmasının səbəbsiz olmadığını görürük”(2, 461).

Bu səbəblər barədə düşünən M.İbrahimov əsərdə qoşma və gəraylılardan nümunələr gətirməklə bu janrların çox işlənməsinin onların mütəhərrik poetik quruluşa malik olması, sənətkara özünün daha geniş ifadə imkanları təqdim etməsilə əlaqələndirir (2, 461-462). Doğrudan da, aşiq gözəllik aşığıdır. Aşiq şeirinin qoşma, gəraylı, müxəmməs və s. janrları aşığa gözəlliyi bütün kəmiyyət və keyfiyyət əlamətləri ilə təsvir etməyə imkan verir. Əziz Mirəhmədov yazır ki, “çox vaxt qoşma və müxəmməs formalarında yaradılan gözəlləmədə şair, yaxud aşiq qəşəng qız və gəlinlərin, bəzən də sevgililərinin gözəlliyini, ağıl və mərifətini təsvir, onlara hörmət və məhəbbət duyğularını tərənnüm edirlər” (1, 111).

Xalq poeziyasının inkişaf, təkamül tarixini diqqətlə izləyən M.İbrahimov aşiq şeirinin mənşəyini bayatı, xalq məsəlləri kimi janrlarla əlaqələndirmişdir. Əvvəlcədən qeyd etmək istərdik ki, onun bu sahədəki fikirləri bir çox cəhətdən zamanı qabaqlayan fikirlərdir və bu gün də öz aktuallığını saxlayır. Ədib yazır: “Aşiq poeziyasının rüşeymi bayatılarda, xalq mərasimlərində, xalq havalarında, xalqın təbii, arasıkəsilməz gündəlik bədii özfəaliyyətindədir ki, bu da onda realist ünsürlərin və gözəl, təsirli, inandırıcı, real təsvir vasitələrinin meydana çıxmasında az rol oynamamışdır. Heç şübhəsiz ki, bayatılar, müdrik xalq məsəlləri, nağıllar bir adamın, iki adamın yox, yüzlərlə, minlərlə adamın iştirakı ilə yaranmışdır, yəni ümumxalq şüurunun, ümumxalq bədii təfəkkürünün məhsuludur. Həm də bayatı, ağı, gəraylı kimi şeir formaları birdən-birə əmələ gəlməmişdir, yavaş-yavaş, on illər, yüz illər ərzində bədii sözün ibtidai təşəbbül və oxşatmalar şəklindən daha dolğun və mürəkkəb ifadə vasitələrinə doğru tədricən təkamülü nəticəsində formalaşmışdır”(2, 468).

M.İbrahimovun bu fikrinin məna, məzmun aləminə enib, onu təhlil etdikdə aşağıdakı elmi-nəzəri qənaətlər meydana çıxır. Beləliklə, M.İbrahimova görə:

- Aşiq poeziyasının rüşeymi poetik baxımdan bayatılarla bağlıdır;
- Aşiq poeziyasının köklərində həm də xalq məsəlləri – deyimlər durur.
- Aşiq poeziyasının bir qaynağı da xalq mərasimləridir;
- Aşiq poeziyası eyni zamanda xalqın arasıkəsilməz bədii yaradıcılıq təcrübəsindən qaynaqlanır.

Qeyd edək ki, M.İbrahimovun fikirlərindən doğan bu tezislərin hər biri bir tədqiqatın mövzusu olmağa layiqdir. Belə ki, M.İbrahimovun fikirlərinin müəyyən qismini sonradan Azərbaycan folklorşünaslığı təsdiqlədi və bununla da onun nə qədər dərin düşüncəli bir tədqiqatçı olduğu üzə çıxdı.

Aşiq poeziyasının öz mənşəyi etibarilə həm də xalq mərasimləri ilə bağlanmasına gəlincə, bu çox mürəkkəb və perspektivli mövzudur. Aşiq mərasim adamıdır, onun fəaliyyəti mərasimdən kənar təsəvvür olunmur. Onun bütün davranışı mərasim hərəkətləridir. Bu cəhətdən M.İbrahimovun müşahidəsi obyektiv olmaqla folklorşünaslıq qarşısında yeni tədqiqat perspektivləri açır.

Aşiq poeziyasını aşiq musiqisindən kənar təsəvvür etmək mümkün deyildir. M.İbrahimova görə, aşiq poeziyası öz təkmilləşmə yolunu aşiq musiqisi ilə qırılmaz vəhdətdə getmişdir: “Xalq musiqi formaları da eyni yollardan keçmiş, sevinci, şadlığı, qələbəni, kədəri, qüssəni, məğlubiyyəti ifadə edən ibtidai nidalar, səslər, hərəkətlər və jestlərin getdikcə kamilləşməsi,

inkışafı sayəsində az-çox bitkin formalar yaranmışdır. Təbii ki, bu şeir, musiqi və rəqs formalarının ibtidailikdən, bəsitlikdən mürəkkəbliyə, mükamilliyə doğru inkışafı uzun əmək prosesində, həyat mübarizəsində insanın hissiyyatının, duyğularının, fikirlərinin, anlayışlarının dəyişməsi, inkışaf etməsi, zənginləşməsi ilə bağlı olmuşdur. Bu mənada aşiq yaradıcılığı qədim tarixə malikdir”(2, 468-469).

Ümumiyyətlə, M.İbrahimovun aşiqin poetik söz yaradıcılığı, aşiq ədəbiyyatının inkışaf tarixi haqqında görüşlərini əks etdirən “Aşiq poeziyasında realizm əsəri” aşiq poeziyasının inkışaf tarixinin izlənməsi baxımından zəngin material verir. Burada aşiq poeziyasının tarixi izlənilmiş, görkəmli yaradıcı aşıqların aşiq poeziyasının inkışafındakı rolu haqqında bu gün belə öz dəyərini itirməyən qiymətli fikirlər söylənilmişdir.

KAYNAKLAR

1. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cildə, I cild, Bakı: Yazıçı, 1978, 512 s.
2. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cildə, II cild, Bakı: Yazıçı, 1978, 504 s.
3. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cildə, III cild, Bakı: Yazıçı, 1979, 592 s.
4. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cildə, IV cild, Bakı: Yazıçı, 1979, 596 s.
5. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cildə, V cild, Bakı: Yazıçı, 1980, 339 s.
6. Məmmədov X. Ədəbiyyatşünaslıq abidəsi / Ədəbiyyat qəzeti, 11 noyabr, 2005, №45, səh.1

THE PLACE AND ROLE OF ASHIQ LITERATURE BETWEEN FOLKLORE AND
WRITTEN LITERATURE (BASED ON THE SCIENTIFIC AND THEORETICAL
VIEWS OF M. İBRAHİMOV)

AŞIQ ƏDƏBİYYATININ FOLKLOR VƏ YAZILI ƏDƏBİYYAT ARASINDAKI YERİ
VƏ ROLU (M.İBRAHİMOVUN ELMİ-NƏZƏRİ GÖRÜŞLƏRİNƏ ƏSASƏN)

ÜLKER BAŞŞİYEVA

ADPU-nun Filoloji Fakültesinin, Edebiyatın Tedrisi Teknolojisi,
Bölümünün Baş Öğretim Üyesi, Dr.

ORCID İD 0000-0002-5994-2356

Özet

Folklor və yazılı ədəbiyyat bədii düşüncə tərzini kimi iki müstəqil hadisədir. Yazılı ədəbiyyat folklorlardan törəyir. Bu, onların bir-birinə daimi şəkildə bağlılığını şərtləndirir. Yazılı ədəbiyyatın meydana çıxması folkloru məhv etmir. Bu iki bədii yaradıcılıq tipi əsrlər boyunca yanaşı yaşayır və qarşılıqlı əlaqədə olur. Həmin qarşılıqlı əlaqə onların arasında aralıq, keçid sahəsini təşkil edir. M.İbrahimova görə, aşiq yaradıcılığı məhz bu keçid, aralıq sahəsini təşkil etməklə folklorla yazılı ədəbiyyat arasında körpü rolunu oynayır. M.İbrahimov, göründüyü kimi, aşiq ədəbiyyatını nə yazılı ədəbiyyatdan, nə də şifahi ədəbiyyatdan ayırmamış, onun yerini düzgün olaraq ədəbiyyatla folklorun arasındakı sahədə müəyyənləşdirmişdir.

Anahtar kelimələr: M.İbrahimov, Aşiq ədəbiyyatı, folklor, yazılı ədəbiyyat

305

Summary

Folklore and written literature are two independent phenomena as artistic ways of thinking. Written literature originates from folklore. This determines their permanent connection to each other. The emergence of written literature does not destroy folklore. These two types of artistic creation coexist and interact for centuries. That interaction forms an intermediate, transitional area between them. According to M.İbrahimov, Ashiq's creativity plays the role of a bridge between folklore and written literature by organizing this transition, intermediate area. M.İbrahimov, as you can see, did not separate Ashiq literature from written literature or oral literature, he correctly defined its place in the area between literature and folklore.

Key words: M.İbrahimov, ashig literature, folklore, written literature

GİRİŞ

Akademik M.İbrahimov elmi-nəzəri görüşlərində aşiq yaradıcılığının, folklorun və ümumilikdə yazılı ədəbiyyatın bir çox aktual məsələlərindən bəhs etmişdir. Bunlardan biri aşiq yaradıcılığının folklorla ədəbiyyat arasındakı yeridir. M.İbrahimov yazır ki, aşiq poeziyası xalq yaradıcılığı ilə yazılı ədəbiyyat arasındakı keçid, möhkəm bir körpü olmuşdur. O, bir tərəfdən xalq yaradıcılığına bağlanmış, o biri tərəfdən yazılı ədəbiyyata. Həm bununla, həm də onunla qarşılıqlı əlaqə və təsirdə inkişaf etmişdir. Onun kökləri, rişələri folklorlardan, xalq yaradıcılığından su içirsə, budaqları, qol-qanadı həmişə yazılı ədəbiyyatla qovuşur, ona təsir edir və ondan qüvvət alır. Bu isə aşiq şeirinin bədii ifadə vasitələrinin zənginləşməsinə, fikri və siyasi-ictimai kəskinliyinə kömək edirdi. Onun yazılı ədəbiyyata təsiri sayəsində isə həm ədəbiyyatda xalq ruhu, xalq dili və ifadələri, realist meyillər daha da güclənirdi.

M.İbrahimovun aşiq pœziyasının folklorla yazılı ədəbiyyat arasındakı yerini dəqiq cizgilər daxilində müəyyənləşdirmək istiqamətində söylədiyi fikirlər bu gün çox aktual görünür. Çünki Azərbaycan filoloji fikrində həm rəsmi, həm də qeyri-rəsmi tribunalardan aşiq yaradıcılığının folklor, yoxsa yazılı ədəbiyyat olması haqqında fikirlər tez-tez eşidilir. Bu və digər mövqeyi əsaslandırın, müdafiə edən fikirlər səslənir. Bu fikirlərdə folklor və ədəbiyyat qütbləndirilir və aşiq yaradıcılığı qəti şəkildə ya folklor, ya da ədəbiyyat “qütbünə” aid edilir.

Folklor və yazılı ədəbiyyat bədii düşüncə tərzini kimi iki müstəqil hadisədir. Yazılı ədəbiyyat folkloordan törəyir. Bu, onların bir-birinə daimi şəkildə bağlılığını şərtləndirir. Yazılı ədəbiyyatın meydana çıxması folkloru məhv etmir. Bu iki bədii yaradıcılıq tipi əsrlər boyunca yanaşı yaşayır və qarşılıqlı əlaqədə olur. Həmin qarşılıqlı əlaqə onların arasında aralıq, keçid sahəsini təşkil edir. M.İbrahimova görə, aşiq yaradıcılığı məhz bu keçid, aralıq sahəsini təşkil etməklə folklorla yazılı ədəbiyyat arasında körpü rolunu oynayır. Lakin bununla bərabər mübahisələr zamanla davam edir və ciddi arqumentlər səsləndirilir. Həmin əsas arqumentlərdən biri ondan ibarətdir ki, yazılı ədəbiyyatdakı heca vəznindəki şeirlərlə aşiq yaradıcılığında şeirlər arasında heç bir fərq yoxdur. Məsələn, deyilir ki, Molla Pənah Vaqifin qoşmaları ilə Aşiq Ələsgərin qoşmaları eyni janrdadır, eyni qəlibdə “qoşulduğuna” baxmayaraq, nə üçün Vaqifin yaradıcılığı yazılı ədəbiyyata, Aşiq Ələsgərin yaradıcılığı şifahi ədəbiyyata aid edilməlidir?

Bu suallar, əslində, Azərbaycan filologiyasının aktual məsələlərini ortaya qoyur və onların meydana çıxması filoloji düşüncəni yalnız inkişaf etdirir. Bu baxımdan, yuxarıdakı sual ətrafında söylənmiş fikirlərdən birində deyilir: “Vaqifin qoşması Ələsgər qoşmasından fərqli olaraq göründüyü boydadır, Ələsgərdə isə qoşma həm eninə, həm də dərininə göründüyündən xeyli böyükdür. Dərininə ona görə böyükdür ki, həmin mətnin həm semantik, həm də poetik strukturunda arxestrükturlar lay-lay qalaqlanıb. Əslində, bu laylar aşiq sənətinin genezis və təkamül dinamikasının bütün keçdiyi yolun mikromodelidir. Ələsgər qoşmasında sənət layı, təriqət layı, ata-baba layı və s. var. Ələsgər o bazanın əsasında yarandığı üçün bu laylar mətnə tərəküründən süzülüb gəlmişdir. Ələsgər qoşmasının eninə göründüyündən böyük olması dedikdə isə mətnin daha çox funksiyalılığı nəzərdə tutulur.

Ələsgər qoşması yaranma prosesində aşağıdakı amillərlə şərtləndirilir:

1. Saz havası ilə;
2. İfa tərzini ilə;
3. Məclisin auditoriyası ilə;
4. Praqmatik məqsədə yönəlməsi ilə;
5. Bədii-estetik əyləndirmə funksiyaları və s. ilə.

Aşiq Ələsgər qoşmasında mətnin bədii-estetik əyləndirmə istiqaməti onun çoxsaylı funksional elementlərindən yalnız biridir. Və mətnin bədii ədəbiyyatla ortaq məqamı yalnız bu funksiya ilə bağlıdır. Digər funksiyaları ilə folklorla bağlıdır. Əgər Ələsgər yazılı ədəbiyyat nümunəsi kimi ədəbiyyatşünaslıq metodları ilə öyrənilsə, onda onun sənət fenomenologiyasını şərtləndirən cəhətlərin heç ondan biri izah oluna bilməz» (1, 16-17).

Beləliklə, Vaqifin qoşması ilə Ələsgər qoşması arasındakı əsas fərq aşiq sənəti, aşiq musiqisi ilə bağlıdır. Ələsgərin qoşması bilavasitə aşiq havası ilə bağlıdır və konkret aşiq havasına uyğundur, Vaqifin qoşması isə ayrı poetik ritmə malikdir və bu ritm heç bir halda konkret bir aşiq havasının ritmi ilə bağlı deyildir, başqa sözlə, hər hansı havaya uyğunlaşdırılmamışdır. Bütün bunları dərinləndirən bilən, anlayan və dərk edən M.İbrahimov, göründüyü kimi, aşiq ədəbiyyatını nə yazılı ədəbiyyatdan, nə də şifahi ədəbiyyatdan ayırmamış, onun yerini düzgün olaraq ədəbiyyatla folklorun arasındakı sahədə müəyyənləşdirmişdir.

KAYNAKLAR

1. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cildə, I cild, Bakı: Yazıçı, 1978, 512 s.
2. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cildə, II cild, Bakı: Yazıçı, 1978, 504 s.
3. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cildə, III cild, Bakı: Yazıçı, 1979, 592 s.
4. İbrahimov M. Əsərləri , 10 cildə, IV cild, Bakı: Yazıçı, 1979, 596 s.
5. İbrahimov M. Əsərləri, 10 cildə, V cild, Bakı: Yazıçı, 1980, 339 s.
6. Məmmədov X. Ədəbiyyatşünaslıq abidəsi / Ədəbiyyat qəzeti, 11 noyabr, 2005, №45, səh.1

MY THOUGHTS ABOUT THE GENIUS OF RUSSIAN LITERATURE LEV
TOLSTOY

RUS ƏDƏBİYYATININ DAHİSİ LEV TOLSTOY HAQQINDA DÜŞÜNCƏLƏRİM

AYNUR ZAHİR QIZI BƏDƏLOVA

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Müəllimi

XÜLASƏ

Rus və dünya ədəbiyyatı tarixi Lev Tolstoy kimi çox az yazıçılar tanıyır ki, onlar həm sağlığında həm də ölümündən sonra dəyərlə və ehtiramla anılsın və əsərlərinin qüdrəti hər dəfə fərqli tədqiqatlarla sübut olunsun, yaradıcılıqları haqqında geniş təhlillər aparılsın. Bəs yazıçı irsinin belə heyrətamiz davamlılığının və solmazlığının sirri nədir? Onun hansı ideya və prinsipləri bu gün müasir və aktual hesab olunur? Tolstoy bugünkü günümüzdə də bir çoxlarının heyranlığını, bəzilərinin hiddətini oyatmaqla qəlbləri həyəcanlandırmaqda davam edir. Məqalədə dahi Tolstoy haqqında düşüncələr, onun dini baxışları, cəmiyyətə münasibəti və həyatının müxtəlif mərhələlərinə nəzər salınmış və bir daha yazıçının ölməz sənətkarlığı və rus xalqının iftixarı olduğu öz təsdiqini tapmışdır. Dünyada Tolstoyu tanımayan mədəni bir ölkə, mədəni bir millət yoxdur və hər kəs ona hörmət bəsləyir. Xalq onu böyük ehtiramla yad edir və onun ölməz sənətkar ruhu qarşısında baş əyir.

Açar sözlər: xalq, yazıçı, sənətkar, əsər, irs, yaradıcılıq

ABSTRACT

The history of Russian and world literature knows very few writers like Leo Tolstoy, who are remembered with value and respect both during their lifetime and after their death, and the power of their works is proven each time by different studies, and extensive analyzes of their creativity are conducted. But what is the secret of such amazing continuity and immortality of the writer's legacy? Which of his ideas and principles are considered modern and relevant today? Even today, Tolstoy continues to excite the hearts of many, arousing the admiration of many and the indignation of others. In the article, thoughts about the genius Tolstoy, his religious views, attitude to society and different stages of his life were looked at, and once again it was confirmed that the writer is an immortal artist and the pride of the Russian people. There is no cultured country, cultured nation in the world that does not know Tolstoy, and everyone respects him. The people remember him with great respect and bow before his immortal artistic spirit.

Keywords: people, writer, artist, work, heritage, creativity

Giriş

Rus və dünya ədəbiyyatı tarixi Lev Tolstoy kimi çox az yazıçılar tanıyır ki, onlar həm sağlığında həm də ölümündən sonra dəyərlə və ehtiramla anılsın və əsərlərinin qüdrəti hər dəfə fərqli tədqiqatlarla sübut olunsun, yaradıcılıqları haqqında geniş təhlillər aparılsın. Bəs yazıçı irsinin belə heyrətamiz davamlılığının və solmazlığının sirri nədir? Onun hansı ideya və prinsipləri bu gün müasir və aktual hesab olunur? Tolstoy bugünkü günümüzdə də bir çoxlarının heyranlığını, bəzilərinin hiddətini oyatmaqla qəlbləri həyəcanlandırmaqda davam edir.

Onun “Hərb və Sülh”, “Anna Karenina” kimi əsərlərində fundamental sosial problemlərlə bağlı çıxışlarının çoxu bu gün də, sanki bizim dövrümüzdə yazılmış kimi səslənir. Tolstoy mütləqiyyət və təhkimçilik sisteminə qarşı rus xalqının apardığı azadlıq mübarizəsi ilə ruhlanmışdı. O, nəinki rus həyatının misilsiz təsvirini vermiş, həm də dünya ədəbiyyatının öndə gedən əsərlərini yaratmışdır. Tolstoy heç yorulmamış və fədakar bir zəhmətkeş həyatı yaşamışdır. Onun iki min səhifədən ibarət irihəcmli "Hərb və sülh" romanı onun tərəfindən yeddi dəfə düzəldilmişdir və yenidən köçürülmüşdür. Yazıcının yaradıcılığını tədqiq edən K.Lomunov Tolstoyun mürəkkəb və ziddiyyətli yazı yolunun vəhdəti ideyasını inkişaf etdirərək onun yaradıcılıq fərdiliyinin orijinal təsvirini vermiş, Tolstoyun bir rəssam kimi orijinallığını müəyyən edən xüsusiyyətləri aydınlaşdırmışdır. [2.]

Bu cür sənətkarların sırf Rusiyada yetişməsi heç də təsadüfi deyil. Özü zadəgan nəslindən olsa da (onun qraf kimi dvoryan titulu var) o, məhz özünün səmimi və dürüst təsvirləri ilə milyonlarla kəndlilərin etiraz səsi olmuşdur, kütlələri dilənçi edən ictimai səbəbləri, yazıq kəndlilərin düşüncəsindəki təbəddülatı güclü bir hiss, qüvvətli inandırıcılıq və mətin cəsarətlə ifadə etmişdir və öz tənqidində bu məsələlərin kökünə gedib çıxmışdır. Azərbaycanda da Tolstoy bu səbəbdən çox sevilmişdir. Gənc və namuslu qüvvələri məhv edən çarizmə zidd olaraq Tolstoy, gənc nəsillərə böyük ümid bəsləmişdir. Tolstoyun məhsuldar pedaqoji fəaliyyəti sırf bu ümid ilə bağlı olmuşdur. Dahi yazıçı xalq kütlələrinin içindən, kənd uşaqları arasından daha da parlaq istedadların yetişəcəyinə həmişə inanmışdır.

Tolstoy bir çox dostları ilə məktublaşdı. Burada o bir çox problemlərə toxunur və onların həllini tapmağa çalışdı. Mənbələrin birində Tolstoyun Straxovla məktublaşması barəsində qeyd edilir: ” Nikolay Straxovun ilk məktubunda qadınlara siyasi hüquqların verilməsi məsələsinə toxunulub. İki mütəfəkkir arasındakı sonrakı polemikalar antropologiya və fəlsəfənin bu gün də aktual olan problemlərini, o cümlədən “inam” və “sülh” kateqoriyalarını anlamaq istəyini əks etdirirdi”. [3.]

Tolstoyun dinə münasibəti birmənalı olmamışdır. O, kilsə mühitini sevmirdi amma bütün dinlərə qarşı hörmət bəsləyirdi. Onun kilsəyə qarşı etirazına görə dvoryan dövləti özünün xəfiyyətləri, jandarmları, senzurası, rəsmi dövlət kilsəsi, baş ruhani idarəsi vasitəsilə bu dahi və əməlisaleh sənətkarı addım-addım izləyirdi. Xalqda Tolstoya qarşı nifrət yaratmaq məqsədilə Tolstoyun kilsəyə getməsi rəsmən qadağan edilmişdi və dualar ediləndə ona lənətlər oxunurdu. Kilsə Ali İdarəetmə Şurasının verdiyi bu qərar hökumət tərəfindən bəyənilmişdi və bu qərar ölkənin bütün ruhani idarələrinə, kilsələrə göndərilmişdi. Bütün bunlara baxmayaraq, həm dövlət, həm də kilsə Tolstoydan çox qorxurdu, onlar Tolstoydan qorxduqları qədər heç bir yazıçıdan qorxmayıblar. Başda Çar Rusiyası olmaqla, bütün rəsmi dövlət idarələri Tolstoyun xalq içində hörməti, beynəlxalq dərəcəli nüfuzu qarşısında özlərini çox zəif hiss edirdilər. Onların bu hissənin səbəbi isə Tolstoyun öz amansız tənqidində milyonların dilindən danışması, milyonların qəlbindən xəbər verməsi idi. Tolstoy elə bir sənətkar olmuşdur ki, o, həm mənəviyyatda, həm əqidədə, həm həyat tərzində və fəaliyyətdə, həm də xalqın taleyində və cəmiyyətdə hər şeydən əvvəl bir gerçəklik, bir saflıq axtarmışdır. Onun arşdırmalarının səbəbi həyatın mənasını anlamaq və dərk etmək, insanın nə üçün yaşadığını həm özü, həm də oxucuları üçün müəyyən etmək olmuşdur. Hər şeydən çox onu düşündürən məsələ yaradıcılığının ilk dövrlərində insan şəxsiyyətinin inkişafı və kamilləşməsi ideyası idi. Həmin dövrün cəmiyyətində baş verən bütün prosesləri Tolstoy aydın görürdü. Bir yazıçı kimi o, realizm ilə, bir mütəfəkkir kimi isə dini təlim ilə mövcud olan quruluşun dağılmasının tərəfdarı idi, o, bu quruluşun bir gün sıradan çıxacağını deyirdi. Onun arzusu kasıblara kömək etmək, onları işlə təmin etmək, uşaqların məktəbə yazılması, yurdsuzların sığınacaq tapması idi. Tolstoy Moskvada əhalinin siyahıya alınması tədbirlərində 1882-ci ildə könüllü olaraq iştirak etmişdi.

Onun bu işdə iştirakının məqsədi camaatın güzəranı ilə yaxından tanış olmaq, yoxsulları üzə çıxarmaq, onlara yardım etməkdən ibarət idi. Bu da onun dahiliyindən xəbər verir. O, bu məsələlərlə əlaqəli mətbuatda da, şəhər dumasında da sürəkli müzakirələr qaldırırdı. Bu cür əməllərinə görə Tolstoy sağlığında ikən ölməzlik qazandı və haqlı olaraq xalq onu peyğəmbər sanırdı. Bu yazıçı insan amili idi və həyatı tərəqqipərvər, genişürəkli, yazdıqları ilə əməlləri vəhdət təşkil edən bir yazıçı idi və bu yazıçını bir an rahat buraxmırdılar. Azərbaycan zəhmətkeşləri, oxucuları tərəfindən də sırf bu xarakterlərinə görə Tolstoy əziz olmuşdur. O, böyük insanpərvər idi. İnsana, zəhmətkeş fərdə, millətindən asılı olmayaraq onun əsərlərində böyük bir sevgi öz əksini tapmışdır. Öz əlinin qabarı, alınının təri ilə yaşayan namuslu adamlar Tolstoy tərəfindən sevilərdi, Tolstoy belə adamları əsarət altında, kölə vəziyyətində saxlamaq istəyənlərə isə nifrət bəsləyərdi.

Tolstoy həyatının axırına yaxın sətəlcəm xəstəliyinə tutulur. Bu səbəbdən o, öz şəxsi həkimi ilə birlikdə, öz ailəsinə bildirmədən, sadəcə həyat yoldaşına vida məktubu yazaraq, Yasnaya Polyananı oktyabrın 27-də tərk etmişdir. O, öz qohumuna baş çəkmiş, sonra Qafqaza getmək fikrinə düşmüşdür və Ryazan-Ural istiqamətində işləyən dəmir yolu qatarı ilə yola düşmüşdür. O, sətəlcəm xəstəliyindən əziyyət çəkirdi, bu səbəbdən oktyabrın 31- də Lipetsk vilayətinin Astanovo stansiyasında qatardan düşməyə məcbur olur. Stansiyanın rəisi əslən Latviyalı, milliyyətə latış İvan İvanoviç Ozolin axşam saat 7-də yazıçını evinə gətirir və dərin ehtiram və hörmətlə ona xidmət göstərir. Bu hadisədən bütün dünya xəbər tutur. Tolstoy Rusiyanın hər yerində 60 il müddətində bütün mənfilikləri, haqsızlıqları ifşa edərək həqiqət səsini hər yerdə ucaltmışdır. Yazıçı hələ sağlığında dünya şöhrəti qazanmışdır, yazıçını bu yüksək səviyyəyə çatdıran onun yaşayış-yaratdığı müddət ərzində rus cəmiyyətinin həyatı haqqında söylədiyi gerçəklər, bədii əsərlərində ecazkar bir dürüstlüklə təcəssüm etdirdiyi Rusiyanın ictimai-siyasi həyatı olmuşdur. Tolstoyun 80 illik yubileyi 1908-ci ildə keçirilərkən bütün rəsmi hökumət və bütün liberal mətbuat dahi rus ədibinin həyatına və yaradıcılığına həsr olunmuş məqalələr ilə dolu olmuşdur. Bütün liberallar hər vaxt Tolstoyu yalnız bir sənətkar kimi deyil, eyni zamanda bir müəllim və mütəfəkkir kimi görmüşlər və tərif etmişlər. Tolstoy qarış-qarış məkanları müşahidə edərək 60 il müddətində Rusiyanı dolaşmış, xarici ölkələrdə səyahət etmiş, həbsxanalara, sürgünlərə, qubernatorların idarələrinə, müxtəlif düşərgələrə, karvansaralara, kəndlilərin daxmalarına, aristokratların zəngin evlərinə baş çəkmişdir.

Beləliklə, dünyada Tolstoyu tanımayan mədəni bir ölkə, mədəni bir millət yoxdur və hər kəs ona hörmət bəsləyir. Xalq onu böyük ehtiramla yad edir və onun ölməz sənətkar ruhu qarşısında baş əyir.

ƏDƏBİYYAT

1. Tolstoy, L. Seçilmiş əsərləri / L.Tolstoy. – Bakı: Şərq-Qərb, 2006. – 336 s.
2. К. Ломунов, Лев Толстой в современном мире, «Современник», М. 1975, 495 стр.
3. Глазами молодых: человек, вера и мир в диалоге Льва Толстого и Николая Страхова. <https://daily.hse.ru/post/glazami-molodyh-chelovek-vera-i-mir-v-dialoge-lva-tolstogo-i-nikolaya-strahova>
4. Коратаева, Н. В. Биография льва николаевича толстого в разные исторические периоды // Мир науки, культуры, образования, 2021, - (4 (89)). - с. 356-358.

FORMATION OF READING TECHNIQUES AND METHODS IN READING TEXTS
MƏTNLƏRİN OXUSUNDA OXU TEXNİKASI VƏ ÜSULLARININ
FORMALAŞDIRILMASI

AYNUR ZAHİR QIZI BƏDƏLOVA

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Müəllimi

XÜLASƏ

İbtidai və ümumi orta təhsilin Dövlət Təhsil Standartı məktəb qarşısında oxu təlimi ilə bir çox vəzifələr qoyur ki, bu da məktəblilərin mətni ümumi başa düşmək, ona tənqidi yanaşmaq kimi idrak və kommunikativ vəzifələri həll etməyə hazırlığını nəzərdə tutması, şagirdlər tərəfindən tam oxu bacarıqlarını mənimsəməkdir. Oxu texnologiyası, oxu fəaliyyətinin qanunlarına əsaslanan və xüsusi oxu üsullarının köməyi ilə oxucu tərəfindən mətnin tam qavranılmasını və başa düşülməsini, qarşılıqlı əlaqədə aktiv oxu mövqeyini təmin edən təhsil texnologiyasıdır. Məqalədə mətnlərin oxusu zamanı oxu texnologiyası və üsullar araşdırılmış və alınan nəticələr bədii nümunələr üzərində əsaslandırılmışdır. Beləliklə, İbtidai məktəb dərslərində məhsuldar oxu texnologiyasından istifadə Dövlət Təhsil Standartı çərçivəsində dövlət tərəfindən məktəb qarşısında qoyulan vəzifələrin həllinə kömək edəcəkdir. Bu texnologiya tədris prosesinin səmərəliliyini artırmağa və yeni standartlarda təsvir olunan nəticələrə nail olmağa kömək edəcəkdir.

Açar sözlər: mətn, oxu, standart, təhsil, üsul, hazırlıq

ABSTRACT

The State Educational Standard of primary and general secondary education sets many tasks for the school with reading training, which implies the readiness of schoolchildren to solve cognitive and communicative tasks such as general understanding of the text, critical approach to it, and full mastery of reading skills by students. Reading technology is an educational technology that is based on the laws of reading activity and ensures full comprehension and understanding of the text by the reader, an active reading position in interaction with the help of special reading methods. In the article, the reading technology and methods during the reading of the texts were investigated and the obtained results were based on artistic examples. Thus, the use of productive reading technology in primary school classes will help to solve the tasks set before the school by the state within the framework of the State Education Standard. This technology will help increase the efficiency of the educational process and achieve the results described in the new standards.

Keywords: text, reading, standard, education, method, preparation

GİRİŞ

İbtidai və ümumi orta təhsilin Dövlət Təhsil Standartı məktəb qarşısında oxu təlimi ilə bir çox vəzifələr qoyur ki, bu da məktəblilərin mətni ümumi başa düşmək, ona tənqidi yanaşmaq kimi idrak və kommunikativ vəzifələri həll etməyə hazırlığını nəzərdə tutması, şagirdlər tərəfindən tam oxu bacarıqlarını mənimsəməkdir. Oxu texnologiyası, oxu fəaliyyətinin qanunlarına əsaslanan və xüsusi oxu üsullarının köməyi ilə oxucu tərəfindən mətnin tam qavranılmasını və başa düşülməsini, qarşılıqlı əlaqədə aktiv oxu mövqeyini təmin edən təhsil texnologiyasıdır.

Oxu texnologiyasının bir sıra məqsəd və vəzifələri vardır. Texnologiyanın məqsədi şagirdin oxu səriştəsini inkişaf etdirməkdir. Bu məqsədə nail olmaq aşağıdakı vəzifələrin həllini əhatə edir:

1. Mətni başa düşmək və təhlil etmək üçün oxu texnikası və üsullarının formalaşdırılması; oxu prosesinin özünə marağın eyni vaxtda inkişafı, oxumaq ehtiyacı.
2. Uşaqları ədəbiyyat vasitəsilə insani münasibətləri, əxlaqi dəyərləri tanıtmaq. Onlarda estetik zövqün formalaşması.
3. Şifahi və yazılı nitqin inkişafı, nitq və ünsiyyət mədəniyyətinə yiyələnmək; uşaqların yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafı
4. Ədəbiyyata söz sənəti kimi giriş, nəzəri və ədəbi və bədii anlayışlarla praktiki tanışlıq

Oxu texnologiyasının özü mətnlə işləməyin 3 mərhələsini əhatə edir:

Birincisi, oxumadan əvvəl mətnlə işləmək.

Bu mərhələdə mətnin semantik, tematik, emosional yönümü müəyyən edilməli, onun personajları uşaqların oxu təcrübəsinə əsaslanaraq əsərin adı, müəllifin adı, açar sözlər, mətndən əvvəlki mövzularla müəyyən edilməlidir.

Mərhələ şagirdlərin işə ümumi (motivasiya, emosional, psixoloji) hazırlığını nəzərə alaraq dərs məqsədlərinin müəyyən edilməsi ilə başa çatır.

Məsələn: III sinif Azərbaycan dili dərslərindən “Dostluq” hekayəsinə nəzər salaq.

- Başlığı oxuyun! Sizə aydındır? - Şəkildə nə görürsünüz?, Müəllim və şagirdə diqqətlə baxın.

Uşaqlar evdə mətnlə tanış olsalar belə, bu mərhələ davam edir.

Bu vəziyyətdə suallar fərqli şəkildə tərtib edilir.

Məsələn: Mətdən gözləntiləriniz nədir?

- Oxumazdan əvvəl mətnlə bağlı hansı suallarınız var?

- Oxumazdan əvvəl nələrə diqqət etdiniz və niyə?

Mərhələ II. Oxuyarkən mətnlə işləmək.

Əlbəttə ki, mərhələ mətnin ilkin oxunması ilə başlayır, lakin mətnin xüsusiyyətlərinə, şagirdlərin yaşına və fərdi imkanlarına uyğun olaraq uşaqlar tərəfindən səsli oxu və ya səsiz oxuya (müəllimin seçimi ilə) üstünlük verilir.

İlkin qavrayışın müəyyənləşdirilməsi ənənəvi olaraq sual-cavab, ilkin təəssüratların qeyd edilməsi ilə həyata keçirilir. Şagirdlərin ilkin fərziyyələri oxunan mətnin məzmunu və emosional çalarları ilə üst-üstə düşməsinin müəyyən edilməsi ilə başa çatır. Hekayədən bir parçaya diqqət edək:

“Cəmil musiqi dərində idi. Sınıf yoldaşları yeni mahnı öyrənirdilər. O isə ağızucu zümzümə edirdi. Fikri partasının üstünü mıxla cızmaqda idi. Heç özü də bilmədi ki, nə vaxt dəhlizdə divara yazdıqlarını burada yazdı. Xəbər tutanda artıq gec idi. Əl-ayağa düşdü. Yazını pozmaq istədi. Üstünə mürəkkəb yaydı. Pozulmadı! Qara qələmlə rənglədi. Pozulmadı! Kazım müəllim gəlib durdu gözlərinin qabağında. Nə etsin? Yaxşı ki, bu vaxt zəng çalındı. Cəmil çantasını götürüb, uşaqları itələy-itələyə sinifdən bayıra atıldı. Fikirləşdi ki, bəlkə, sabaha kimi yazılar öz-özünə qaralıb görünməz olar...”[3.]

Mətnin təkrar oxusu verilir. Aramla, şüurlu və düzgün təkrar oxuma (bütün mətnin və ya onun ayrı-ayrı hissələrinin) və mətnin təhlili aşağıdakı üsullardan keçir:

oxunanlar haqqında sual-cavab, mətnin şərhinin verilməsi, söz boğçasının vurğulanması.

Eyni mərhələdə ümumiləşdirici suallar verməklə oxunanların ümumiləşdirilməsi həyata keçirilir. Mətnin ayrı-ayrı hissələrinə istinad etməklə ekspressiv oxu həyaya keçirilə bilər.

Bu mərhələdə mətn vasitəsilə müəlliflə dialoq, şərhli oxu kimi iş üsulları aparıcı olur.

Müəlliflə dialoq nədir?

Tədris metodikası nöqtəyi-nəzərindən bu, mətni oxuyarkən onunla işləmək üsuludur (bugünkü məktəb üçün olduqca yenidir). Bu mətnin müəllifi ilə sual-cavab deməkdir. Dialoqun mənalı və dolğun olması üçün oxucu oxuduqca müxtəlif iş görməlidir: mətnə birbaşa və gizli müəllif suallarını tapmalı, öz suallarını verməli, mətnin sonrakı məzmunu ilə bağlı fərziyyələr üzərində düşünməlidir. Şagird fikirlərinin müəllifin fikirləri ilə üst-üstə düşüb-düşmədiyini nəzər yetirməlidir.

Müəlliflə dialoq aparmaq müstəqil olaraq yaranmayan bir qabiliyyətdir, ona görə də xüsusi olaraq inkişaf etdirilməlidir.

“Özümə” ilkin oxuduqdan sonra suallar verirəm:

- Sizi nə təəccübləndirdi? Ən maraqlısı nə idi?

Yenidən ucadan oxuduqda müəllim müəlliflə dialoq aparır. Əsas vəzifə:

1) uşaqlara mətnə müəllifin birbaşa və gizli suallarını görməyə öyrədin:

Şagirdlərin yaradıcı təxəyyülündən istifadə etməyə sövq edin. söz, təfərrüat kimi mətn məlumatlarına əsasən, şagird nə olacağını proqnozlaşdırır. Məsələn,

Daha sonra hadisələr necə inkişaf edəcək, bu epizod necə bitə bilər?

3) uşaqlara oxuyarkən müəllifə suallarını verməyi öyrədin. Bunlar cavabları mətnə olan, lakin gizli suallardır. Məsələn, bunu necə izah etmək olar? Hansı fikir aşılır? Niyə məhz...? nə üçün...? Kimdir...?

Yenidən ortaya çıxan suallar cavabların, fərziyələrin meydana çıxmasını və sonrakı oxu zamanı özünü sınağa nəzərdə tutur;

4) ilkin oxu zamanı şagirdlər müstəqil olaraq müəlliflə dialoq aparmağa sövq edilməlidir.

“O gün Kazım müəllim bu yazıya məktəbin ayrı-ayrı yerlərində də rast gəldi. Səbri lap tükəndi. Dərs hissə müdirinin otağına qalxdı. Jurnallara baxdı. Məktəbdə Cəmil və Mahir adlı çox şagird oxuyurdu. Birinci sinifdə, ikidə, üçdə, səkkizdə, onda... Hansını çağırırsın, kimdən soruşsun?”[3.]

Şagirdlər müəllifə müxtəlif suallar verə bilərlər. Məsələn, - Kazım müəllim bu yazılara başqa harda rast gəlmişdi? - Niyə məhz Kazım müəllimin dərində bu baş vermişdi? -Şagirdlərin adı niyə məhz Cəmil və Mahirdir?

Uşaqlar müəllimin köməyi ilə şərhli oxu texnikasına yiyələnirlər. İlk mərhələdə uşaqlar oxuyur - müəllim, oxucu kimi şərh edir. Burada əsas odur ki, şərh həddindən artıq geniş olmamalıdır və mövzudan, mətndən kənara çıxmamalıdır.

III mərhələ. Oxuduqdan sonra mətnlə işləmək.

Mətnlə iş mətn üzərində semantik danışıqla davam etdirilir. Oxunanların hamılıqla müzakirəsi şagirdləri diskussiyaya cəlb etməlidir. Burada oxucunun mətnə verdiyi şərhlər – qiymətləndirmələr ilə müəllifin mövqeyi arasında əlaqə olmalıdır. Mətnin əsas ideyasının və ya onun əsas mənasının müəyyən edilməsi və formalaşdırılması yerinə yetirilməlidir.

Beləliklə, İbtidai məktəb dərslərində məhsuldar oxu texnologiyasından istifadə Dövlət Təhsil Standartı çərçivəsində dövlət tərəfindən məktəb qarşısında qoyulan vəzifələrin həllinə kömək edəcəkdir. Bu texnologiya tədris prosesinin səmərəliliyini artırmağa və yeni standartlarda təsvir olunan nəticələrə nail olmağa kömək edəcəkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. N.B.Cəfərova.Oxu təliminin metodikası.ADPU nəşriyyat, Bakı, 2023 308 səh.
2. Oxu təlimi. Müəllimlər üçün vəsait. 49 səh
3. Azərbaycan dili 7-ci sinif dərslük. https://e_derslik.edu.az/books/332/units/unit-1/page43.xhtml

ORGANIZATION OF EXTRA-CLASS WORK ON THE AZERBAIJAN LANGUAGE
AZERBAIJAN DİLİ İLE İLGİLİ DERS DIŞI ÇALIŞMALARIN
ORGANİZASYONU

ARZU KARİMOVA

Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi
AZƏRBAYCAN DİLİ ÜZRƏ SİNF DƏNXARİC İŞİN TƏŐKİLİ
(Ü. Hacıbeyov-68), 0000-0002-2662-6015

ÖZET

Ortaokulların asıl görevi, yeni nesli faaliyetlere hazırlamak, bireyin yaratıcı potansiyelini geliştirmek, genç neslin tüm entelektüel ve kültürel niteliklerine sahip yaratıcı düşünceyi eğitmektir. Bu bakımdan ders dışı etkinliklerin doğru organizasyonu büyük önem taşımaktadır. Bu makalenin amacı, Azerbaycan'daki okullarda ve yakın ve uzak ülkelerdeki ders dışı derslerin yürütölme deneyimini analiz etmektir.

Müfredat dışı ve müfredat dışı etkinliklerle ilgili uluslararası deneyim açıklanmaktadır. 21. yüzyılın gerekliliklerine uygun olarak okul sonrası ve ders dışı etkinliklerin etkin bir şekilde organize edilmesi için önerilerde bulunuldu. Azerbaycan'ın ders dışı ve okul sonrası etkinliklerin organizasyonundaki deneyimi anlatılmaktadır. Pedagojik deney sürecinde, okul sonrası faaliyetlerinde, okul çocukları, bilgisayar oyunlarını öğreterek, hikaye rol yapma ve basit eğitici oyunlar geliştirerek çeşitli alanlardaki becerilerini geliştirmeye çalıştılar. Deney sırasında, farklı sınıflardaki öğrencilerin ders dışı etkinliklere gönüllü olarak katıldıklarını gördük. Okul çocukları arasında tekrarlanan bir anket yapıldı ve sonuçlar, eğitici oyunlar ve bilgisayar montaj işlemleriyle daha çok ilgilendiklerini gösteriyor.

Ders dışı veya okul sonrası çalışma, öğrencilerin tüm faaliyetlerini bir araya getirir ve çeşitli biçimlerde dil çerçevesi içindeki gelişimlerini zenginleőtirir. Bunlar oyunlar, metinler, sınavlar, yürüyüşler ve geziler, gazete ve dergilerin yayınlanması, radyo programları, TV filmlerinin çekilmesi, en iyi kompozisyon veya şiir için yarışmalar, bağımsız (ders dışı) kitap, dergi ve gazete okumalarıdır. Ders dışı dersler dersten sonra okulda, evde, çocuk kulüplerinde vb. yapılır. Bu çalışma, zorunlu standartlara, eğitim konularının müfredatına değil, çocukların kendi çıkarlarına odaklanmaktadır.

Çevrelerin çalışmaları daha düzenlidir: Azerbaycan dili, edebiyatı, yabancı diller, tiyatro, tarih vb. Genellikle düzenli bir süpervizörle belirli bir plana göre çalışırlar.

Anahtar kelimeler: sınıf, dernek, oluşum, dil, konuşma.

ABSTRACT

The main task of secondary schools is to prepare the new generation for activities, to develop the creative potential of the individual, to train creative thinking with all the intellectual and cultural qualities of the young generation. In this regard, the correct organization of extracurricular activities is of great importance. The purpose of this article is to analyze the experience of conducting extracurricular courses in schools in Azerbaijan and near and far countries.

International experience related to extra-curricular and extra-curricular activities is described. 21. Recommendations were made for the effective organization of after-school and extracurricular activities in accordance with the requirements of the century. The article describes the experience of Azerbaijan in the organization of extracurricular and after-school activities. During the pedagogical experiment process, in their after-school activities, schoolchildren tried to improve their skills in various fields by teaching computer games, story role-playing and developing simple educational games. During the experiment, we found that students in different grades voluntarily participated in extracurricular activities. A repeated survey was conducted among schoolchildren, and the results show that they are more interested in educational games and computer assembly processes.

Extracurricular or after-school study brings together all the activities of students and enriches their development within the framework of language in various forms. These are games, texts, exams, walks and trips, publishing newspapers and magazines, radio programs, shooting TV movies, competitions for the best composition or poetry, independent (extracurricular) books, magazines and newspaper readings. Extracurricular lessons after class at school, at home, in children's clubs, etc. makes. This work focuses on mandatory standards, the curriculum of educational subjects, and not on children's own interests.

The work of the circles is more regular: Azerbaijani language, literature, foreign languages, theater, history, etc. They usually work according to a certain plan with a regular supervisor.

Key words: class, association, formation, language, speech.

Giriş. Ümumtəhsil məktəblərinin əsas vəzifəsi yeni nəslin fəaliyyətə hazırlanması, fərdin yaradıcı potensialının inkişafı, gənc nəslin intellektual və mədəni keyfiyyətlərinin bütün məcmusuna sahib olan yaradıcı düşüncənin tərbiyəsidir. Bu baxımdan məktəbdənkənar və məktəbdənkənar tədbirlərin düzgün təşkili böyük əhəmiyyət kəsb edir. Bu məqalənin məqsədi Azərbaycan və yaxın və uzaq xarici ölkələrin məktəblərində dərsdənkənar məşğələlərin keçirilməsi təcrübəsini təhlil etməkdir.

Nəzəri metodlar. Dərsdənkənar və məktəbdənkənar tədbirlərin keçirilməsində beynəlxalq təcrübə təsvir edilmişdir. XXI əsrin tələblərinə uyğun olaraq məktəbdənkənar və məktəbdənkənar tədbirlərin səmərəli təşkili üçün təkliflər irəli sürülmüşdür. Dərsdənkənar və məktəbdənkənar tədbirlərin təşkilində Azərbaycanın təcrübəsi təsvir edilmişdir. Pedaqoji eksperiment prosesində, dərsdənkənar tədbirlərdə məktəblilər tədris kompüter oyunlarından istifadə edərək müxtəlif sahələrdə bacarıqlarını artırmağa çalışdılar, rol oynayır və sadə təhsil oyunları inkişaf etdirir. Təcrübə zamanı müxtəlif sinif şagirdlərinin könüllü olaraq dərsdənkənar fəaliyyətlərə qoşulduğunu gördük. Məktəblilər arasında təkrar sorğu keçirildi və nəticələr təhsil oyunları və kompüter qurma əməliyyatları ilə daha çox maraqlandıqlarını göstərir.

Sinifdənkənar və ya məktəbdənkənar iş şagird fəaliyyətinin bütün növlərini birləşdirir və müxtəlif formada onların dil çərçivəsində inkişafını zənginləşdirir. Bunlar oyunlar, mətnlər, viktorinalar, gəzintilər və ekskursiyalar, qəzet və jurnalların nəşri, radio verilişləri, televiziya filmlərinin çəkilməsi, ən yaxşı inşaa və ya şeir müsabiqələri, müstəqil (sinifdənkənar) kitab, jurnal və qəzet oxumaqdır. Sinifdənkənar işlər məktəbdə dərsdən sonra, evdə, uşaq klublarında və s. həyata keçirilir. Bu iş məcburi standartlara, tədris fənlərinin kurikulumuna deyil, uşaqların öz maraqlarına yönəlmişdir.

Dərnəklərin işi daha çox tənzimlənir: Azərbaycan dili, ədəbiyyat, xarici dillər, teatr, tarix və s. Onlar, adətən, müəyyən plan əsasında, daimi rəhbərlə işləyirlər.

Sınıfdänkənar işin müxtəlif təşkilati formalarının idarə edilməsi həm ibtidai sinif müəllimlərinə, həm də fənn müəllimlərinə, dəvət olunmuş mütəxəssislərə - jurnalistlərə, rəssamlara, arxeoloqlara, turizm təlimatçılarına və b. həvalə oluna bilər.

Sınıfdänkənar işin əsas vəzifələri:

a) uşaqlarda "Azərbaycan dili" fənninə, canlı dilə, nitqə, ana dilində ədəbiyyata marağın inkişafı;

b) dil fənlərinə erkən meyl göstərən uşaqların fərdi meyllərinin və istedadlarının inkişafı;

c) sərbəst təşəbbüs şəraitində şagirdlərin müstəqil idrak fəaliyyətinin inkişafı, uşaqlara əlavə olaraq müxtəlif ədəbiyyatdan istifadə etməyi öyrətmək.

ç) dərslərdə əldə olunan dil haqqında biliklərin dərinləşdirilməsi, bu bilik və bacarıqların keyfiyyətinin yüksəldilməsi aiddir.[1, 211]

Sınıfdänkənar fəaliyyətlərin rolu öyrənmənin sosial funksiyasını artırır, onlar şagirdləri həyatın daha geniş axarlarına daxil edir, onları kütləvi fəaliyyətlə tanış edir və biliklərini genişləndirirlər.

Son illərdə şagirdlərin hərtərəfli inkişafında ailənin rolunun artması müşahidə olunur: bu mənada evdə evdə mütaliənin, ailə kitabxanalarının rolu böyükdür.

Sınıfdänkənar iş geridə qalanlara tərbiyəvi yardımdan fərqləndirilməlidir; lakin geridə qalanlara kömək edənlər üçün bu, bütün dərslərdə fəaliyyətdir və bununla belə çox nəcib bir işdir. Ev tapşırıqlarının yerinə yetirilməsi də dərslərdə iş sisteminə daxil deyil.

Sınıfdänkənar fəaliyyətin prinsipləri:

– dərslərin mövzu və formalarının seçimində seçicilik;

– uşaqların öz arzu və hobbilərini nəzərə almaq;

– müəllimlə şagirdlər arasında sinifdəkindən daha çox əməkdaşlıq etmək. [3, 101]

Müəllim, rəhbər və şagirdlərin iş üsulları:

- tədqiqat;

- maraqlara əsaslanan fərdi iş;

- yaradıcı fəaliyyət;

- koqnitiv, subyektiv və yaradıcı problemlərin həlli.

- modelləşdirmə, proqramlaşdırma, alqoritmləşdirmə və s.

Bildiyiniz kimi, oyunlar dərslərdə şagirdlərin idrakını daha da inkişaf etdirmək üçün istifadə olunur, lakin sinifdänkənar iş bu baxımdan daha geniş sahəni əhatə edir.

Dil oyunları adətən əyləncəlidir, lakin həmişə didaktik element ehtiva edir, bəzən yüksək səviyyəyə çatır.

Bu didaktik töhfənin ağırlığına əsasən oyunlar qiymətləndirilir və təsnif edilir. Oyunlar fəaliyyət növünə görə də fərqlənir:

- müşahidəyə əsaslanan oyunlar;

-yeni strukturların layihələndirilməsi və icad edilməsi üçün oyunlar;

-yaradıcı oyunlar. [4, 93]

Oyunlar həm də dil materialına görə təsnif edilir: şifahi, qrammatik, əlifba və s.

Son onilliklərdə oyun texnikasına dair çoxlu dərsliklər nəşr edilmişdir: bunlar nağıllardır - qrammatik mövzuların inanılmaz təqdimatı, uşaqların özlərinin nitq yaradıcılığı kimi nağıllar və s.; tapmacalar, uşaq mahnıları, uşaq yumoru və s.; zəka oyunları, "çətin" tapşırıqlar; söz oyunları, krossvordlar, söz və şəkil lotoları, sözlərdə hərflərin və ya hecaların dəyişdirilməsi, söz nərdivanları, viktorina və olimpiada üçün materiallar; atalar sözləri və frazeoloji vahidlərin həlli üçün tapşırıqlar; sinonim qrupları, antonimik cütləri, omonimləri, paronimləri seçmək və şərh etmək üçün tapşırıqlar, sözlərin çoxmənalılığı və s.

Bəzən oyunlar əsl ciddi konstruksiyaya çevrilir: məsələn, naməlum kodla şifrələnmiş mətni deşifrə etmək və ya əksinə - öz kodunuzu yaratmaq, şifrələmək və bəzi mətnləri şifrələmək: məktəbliyə naməlum şəkildə şifrələnmiş bəzi ədəbi əsərdən mətn verilir, məsələn, "Məlikməmmədin nağılı" nın başlanğıcı. Mətni bilən məktəblilər kodu həll etməlidirlər.

Nəticə. Təcrübə göstərir ki, uşaqların bacarıq və istedadları ailədə, evdə oyanır. Çünki burada, valideynlərin rolu böyükdür: valideynlər, nənələr, babalar, ailənin böyük uşaqları tərəfindən yaradılan mədəni mühit vardır. [3, 89-90]

Məlumdur ki, bacarıqlı, istedadlı uşaqların seçilməsi meyarları arasında ilk yeri uşağın ümumi inkişaf meyarı tutur: nitqi, müşahidəsi, ünsiyyətcilliyi, onun yaddaşının, diqqətinin sabitliyi, təşkilatçılığı, fəallığı, ünsiyyət bacarıqları. Bütün bu məsələlərlə bağlı məktəb öz şagirdlərinin ailələri ilə qabaqcadan iş aparmalıdır.

Bütün bu keyfiyyətlər məktəbə qədər şagirdlərin xarakterində, psixikasında təsbit edilir; gələcək valideynlər məktəblə təmaslara hazırlaşır və müəllim başa düşməlidir ki, onun şagirdlərlə işinin, xüsusən də nitq mədəniyyətinin uğuru əsasən bu əlaqələrdən, qarşılıqlı inamdan asılıdır.

İstifadə olunan ədəbiyyat

1. Abdullayev A. Orta məktəbdə Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası, "Maarif", 1978, 280 s.
2. Kərimov Y. Ana dilinin tədrisi metodikası. Bakı, "Kövsər", 2011, 563 səh.
3. İbtidai siniflərdə ana dilinin tədrisi metodikası. "Maarif", 1968, 373 səh.
4. Həsənov M., Cəfərova N. İbtidai siniflərdə Azərbaycan dilinin tədrisi metodikası. I hissə, Bakı: "Mürtəcim", 2013, 412 s.
5. Əfəndizadə Ə. Yazılışı çətin sözlər və onların öyrədilməsi yolları. Bakı, 1964, 59 s.

TRANSLATION AS A WAY OF PERCEIVING A FOREIGN CULTURE

SAMIRA HASANOVA¹, ULVIYYA NASIROVA², KAMALA AKBEROVA³

¹Odlar Yurdu University, Department of Languages, Azerbaijan,
ORCID NO: 0000-0002-6292-874X

²Odlar Yurdu University, Department of Languages, Azerbaijan,
ORCID NO: 0000-0002-7226-2857

³Odlar Yurdu University, Department of Languages, Azerbaijan,
ORCID NO: 0009-0008-2643-8082

Abstract

This article discusses the main problems of translation and the importance of foreign culture of the given language. Translation is a literal transfer of information into a foreign language and a cultural rethinking of all the facts that come from two participants in communication when interacting with a translation specialist. A translator should not ignore the semantic differences between languages when working on a translation - this applies to both a live dialogue in an informal setting and professional joint work on a project. Component analysis is aimed at a deep understanding of the meaning of the content of a text or oral message and its competent interpretation, accessible for understanding in the target language. In this case, the cultural features of the language are erased, and only the informative content of the original message comes to the fore. In translation work, it is important to take into account the correct interpretation of not only specific words and phrases, but also the content of each sentence as a whole in the context of the general meaning of the material. A linguist must study the cultural nuances of the target language, understand the specifics of working with a specific audience and clearly define the purpose of the information presented in written or oral form. It is important to take into account that there is always a difference in the semantic meaning of various cultural terms, and a competent translator in most cases can only approximately interpret what is said in another language, avoiding gross errors, inaccuracies and interpretation of concepts in the opposite meaning.

Key words: translation, cultural nuances, foreign language, interpretation, meaning

1. INTRODUCTION

Language is a product of society and the crystallization of human history and culture. It embodies the characteristics of social consciousness, history and culture, customs and traditions of the nation, passed down from generation to generation. Learning a language is not just learning words and grammar, but more importantly, learning the cultural information contained in the language. Language is a vital part of interpersonal communication, as the main tool for communication between people, language can more fully and in detail show the real development of human society. At the same time, there is a certain internal connection between language and culture, which is expressed in the fact that language itself is one of the important carriers of culture, and culture can also realize the value of language. Language is inseparable from the support of culture and can support the inheritance of culture.

Translation is a tool of cultural communication, which acts as a bridge and link between the source culture and the target culture. Translation is a kind of linguistic behavior and cultural communicative behavior, it contains two aspects, languages and cultures, which are inseparable. Translation is a tool of cultural transmission, which acts as a bridge and a link between countries, between the culture of the source language and the culture of the target language. Translation is not just the transition of a text from one language to another, but also the process of harmonization between texts and cultures. It is not only about the transformation of signs, skills or methods of conveying meaning, but also about a very creative and complex. Translation as a practical activity includes both a subject and an object. Translation is an intercultural communicative behavior in which a translator tries to convey information transmitted in one language in another language. Translation, as a practice of human communication, has gone through a long period of development from an initial skill to an independent discipline. As an inevitable means of human communication, translation is a transformation between two languages on the surface, but in essence, translation conveys cultural information. The purpose of translation is to establish an equivalent relationship between the source text and the translated text. In other words, both texts carry the same information. In the course of translation, translators have to overcome various obstacles, one of the main obstacles is intercultural differences. The root of the differences in different language systems lies in cultural differences such as different thinking, life habits, historical heritage and religious beliefs. Cultural differences have a great impact on translation, especially literary works. Proper handling of cultural differences is part of translation skills and is taken seriously. Only by truly understanding the essence of translation, mastering the theory of translation, wisely using translation skills and correctly handling cultural differences can a translator translate literary works perfectly. Nowadays, intercultural communication has become a trend, and the issue of cultural translation is attracting more and more attention. How to preserve the characteristics of one's own national culture and merge with the cultures of different nationalities of the world in interlingual translation is an important issue in each country, and it is worth studying for translators, language students, translators and translation theorists.

2.METHODOLOGY

Language is the carrier of culture. In the process of translating a work from one language to another, the cultural information carried by the culture in the original language also enters into the cultural system of translation. In this process, the existence of cultural differences has created many obstacles to intercultural communication. These problems mainly include two aspects: understanding and expression. In terms of understanding, the cultural information in the original work covers a wide range. As an individual translator, his knowledge is always limited, so it is normal to not understand this or that cultural information in the original text. Due to cultural differences and different customs, people may also be biased towards this or that understanding. If these differences cannot be understood correctly, and there are no relevant reference books to refer to and relevant experts to consult, mistranslations will occur and communication barriers will arise.

One of the key areas of modern scientific activity is the phenomenon of interdisciplinarity, which underlies various modern studies by both domestic and foreign scientists, who are sensitive to such challenges and trends of the new century as hybridity and turbulence. The changing linguistic and geopolitical landscapes of our time require close attention and comprehensive understanding, with the involvement of related sciences, of the cognitive problems of intercultural and interethnic communication, which are inevitably accompanied by linguopsychological and sociocultural risks, the growth of linguistic and regional conflicts.

This necessitates the optimization of the most effective techniques and methods of teaching foreign languages religions and cultures. That is why the new generation of translators, to a greater extent than before, concentrate on achieving mutual understanding in the field of cultures, the effectiveness of cultural dialogue. Many foreign linguists sometimes even hypostatize the importance of culture in translation, calling translators "cultural intermediaries". The concept of culture at the turn of the century acquired a new meaning. If previously the concept of so-called cultural values, works of art, literature, etc. prevailed, then in the modern world the importance of the concept of culture is growing, in which a significant place is given to the description and interpretation of national traditions of people, their way of life, specific behavior, thinking and perception of the surrounding world. In this regard, the priorities of linguistics have also changed: at the current stage of its development, more and more attention is paid to issues related to the national and cultural specificity of languages, with the national originality of the image of the world that has developed in a linguacultural community. Translation scholars, recognizing the special significance that culture has for translation, emphasize the role of translation as the most important means of intercultural communication.

3.FINDINGS AND DISCUSSION

Culture plays an important role in shaping the beliefs, social habits, customs and traditions of certain groups of people. Language, being an integral part of culture, helps define it. It is a complex system of communication that people adapt to their cultural characteristics. Translation is a process that allows people speaking different languages to understand each other and connect cultures by eliminating cultural barriers. Translation is important for language and culture because it helps improve communication and helps bridge the gap created by different languages. The need for trade and other forms of interdependence between people has given translation great importance. What makes a good translation and how does it affect cultural exchanges. Good translations evoke the same feelings in the native language readers of the translation as in the people reading the original text. A good translation will allow a brand to convey ideas and beliefs in the correct cultural and native language of its audience so that people from different cultures and geographic regions experience the same emotions towards the brand and the product. Culture is not just a set of norms, behavioral attitudes and values that exist in the culture of the speakers of the target language. Culture, among other things, is also an integral condition for the existence of language, the context in which language operates and manifests itself. In other words, language is inextricably linked with culture, with the reality in which people live and with the activities they perform, that is, it is the most important culture-forming element. The spiritual culture of a people is expressed in language, and the system and norm of language influence this culture. The use of language acquires its meaning only in activity. Thus, speaking a certain language is part of the activity within the boundaries of a certain culture. Since both national language and national culture are manifestations of a special national mentality, overcoming only the language barrier in translation is not enough. Understanding the meaning of the cultural barrier and neutralizing it in translation is no less a difficult problem than neutralizing differences of a purely linguistic nature. The success of a translator as a mediator between two cultures depends on knowledge and understanding of the national culture and cultural experience underlying language, speech acts and written texts; knowledge of the potential of two semiotic systems in terms of their ability to create a national picture of the world; understanding of implicitly expressed meanings shared by all members of a linguacultural community and based on cultural values; the ability to correctly select linguistic means for conveying a message in order to achieve the impact of the translation equivalent to the impact of the original. The most important interpersonal aspect of grammar, which is central to both oral and written speech, is modality.

Translators who translate marketing materials, translate apps, dub videos and films, and translate literature must take a keen interest in the culture of the people for whom the text is intended. They may be asked to “localize” the translated material, i.e. adapt it to cultural nuances. This is easy to understand when studying advertising campaigns that have been literally translated rather than designed to appeal to a local audience. Translation was started so that there would be no gaps in communication between different countries, so that cultural exchange and trade could take place. Translation is an opportunity to enrich and form one's own culture by familiarizing oneself with, understanding and borrowing cultural elements of other ethnic groups in the process of interlingual communication. Such work action consists not only in the help of translation services, but can also help a person to improve himself. As Eugene Nida, a famous American researcher of translation, said, translation reproduces one language so that it closely resembles the original language in terms of style and meaning. Translation should help the reader establish a connection with the text and achieve a deep understanding of it in his native language. A translator's knowledge of another culture greatly simplifies translation and also helps ensure the accuracy of the translation. The goal of translation is to achieve semantic equivalence, which can only be achieved if the translator has a good knowledge and understanding of the cultural background of the source and target languages. A cultural universal or human universal is an element, pattern, trait or institution that is common to all humans. It helps us improve communication and is impossible without translation. The exchange of ideas, intercultural growth and trade are the result of the concept of cultural universals, which influences much of our lives. Translation is greatly affected by cultural differences, so the accuracy of the translation of a text is proportional to the translator's knowledge of another culture. Therefore, when translating, not only the translator's linguistic abilities are tested, but also how well he knows the cultural background of the target language. The more the translator knows, the more useful the translation is for an international audience. Therefore, our translators always translate into their native language. Translations can be:

- direct - creative meetings, readings, online conferences;
- indirect.

Translation plays a leading role in overcoming cultural barriers. Specific differences that reach back centuries, spiritual culture cannot be perceived equally and only an approximate idea of the personality of a foreign culture is possible. To become an expert in a foreign culture, you need to live in the corresponding environment for some time and observe all the customs and traditions of another people. Everything can be translated: socio-political and official business documents, scientific and technical texts, newspaper and information materials, as well as fiction. However, the question arises of how well the translation was done. In order to successfully translate a work of fiction, it is necessary to study the writing style and try to reproduce it. We have all repeatedly been indignant that the translation of the book we read differs significantly from the original. In fact, in order to evaluate the translation of a work of fiction, we often resort to subjectivity and do not understand the full scale of the work on the translation. In order to perfectly translate a work, you need to understand how they speak in the original language and translate the essence with the help of appropriate comparisons or phraseological units in the language in which the translation is carried out. In other words, the translator must not only know both languages perfectly, but also understand the meanings of traditional expressions. Translation of documents, of course, seemed to be standard forms of expressions tai everything, but in fact - it is a business style of speech with its own characteristics in each country. If you turn to oral translation, this is an even more difficult process.

Just think that the translator must have not only perfect grammar and a huge set of words of the corresponding language, but also be able to pronounce everything correctly, know all the features of pronunciation of certain sounds and letters. To achieve a positive translation, you should constantly replenish your knowledge, apply it in practice, expand your horizons and speak the language fluently. Translation helps people understand another culture, so the translator's job is to integrate cultural aspects into the translated content. There are many discussions about whether language is part of culture. It is important to understand that culture and language are interconnected. Culture influences various things: literacy, art, dialect and speech, religion, ideology. One form of translation is localization, where the translator must take into account cultural differences, both significant and minor. Even neighboring countries with a common history and similar mentality are home to people with cultural differences. In summary, a translator should take into account even the most minor cultural differences between different social groups. And it is important to understand whether this is an individual feature or a cultural norm in a certain area. Interpreters should also study cultural differences in order to find a common language with people with different backgrounds. Without a translator, it is also impossible to enter the international market. In order to convey a commercial offer to an international audience, it is not enough to simply transform the content from the original to the target language. This is a more complex process. When localizing content, you must ensure that the original message will not offend the feelings of the foreign audience and will not become a reason for ridicule. In essence, the main function of localization is transformation. First, information about local customs and culture is collected, then this knowledge is used to adapt the translated content to the new audience. Incorrectly adapted information can destroy your marketing strategy, and the company will not attract new consumers. To promote a product or service on the international market, the advertising message must be fully understood by the audience. It should not be offensive or offensive, so as not to distract from the product. Localization of content is not only translated and adapted text, it is also the proper use of other elements: images, colors, videos, in some cases, font types. For example, if a company plans to enter the market of countries where sexual minorities do not have rights, gender equality is not recognized by society, and clothing is paid attention to from the point of view of religious meaning, as in Muslim countries, the appearance of models on advertising posters and banners should be reviewed. Cultural differences make every country unique. Each region's culture has evolved over thousands of years, meaning local customs, traditions, and beliefs are deeply ingrained in people. And these differences make global translation difficult. Let's find out why we should pay so much attention to cultural differences:

- self-respect

For example, in the United States, it is perfectly acceptable to make a good-natured joke about someone, to make witty jokes. But such a philosophy is absolutely unacceptable in those countries where the highest human value is reputation, personal dignity, and respect depending on one's position in society, family, or work. This applies to Asian countries, in particular, China, Malaysia, or Indonesia. At the same time, in China or South Korea, Confucian values such as a sense of duty, loyalty, and humility are respected. And in other Asian cultures, entrepreneurship and proactivity are respected.

- family values.

Different cultures have different understandings of what a family is, and considerations may also differ in this matter. For example, in Asian countries, family is understood as relatives — a group of people who are related by blood or in a heterosexual marriage. In other countries

where same-sex marriage is legal, a family may mean a same-sex couple raising an adopted child. As you can see, different parts of the world have different understandings of family.

- color in different cultures.

Color as a visual attribute is also a feature of a local culture. Let's take red, for example. In China, it is a symbol of happiness. The English usually associate this color with love and danger. In Japan, it is a symbol of power, vitality, and energy. In Egypt, it is associated with luck. In Iran, it is a symbol of courage. In India, red symbolizes sensuality, spirituality, and purity. But red means death for some African countries. In Nigeria, it is a sign of aggression. Green in many Western cultures symbolizes vitality, nature, and health. In some eastern countries, green also symbolizes new life and fertility. But in Great Britain, green is the color of jealousy, and in China, of godlessness. In Indonesia, green is... forbidden. For many countries, it is a shade of war (olive). As you can see, in different parts of the world, the same things are perceived by people in a positive, neutral, or negative context. Marketers should take these mentality features into account so that the company can successfully develop new markets.

English has a rich system of lexical and grammatical means of expressing modality. The word-formation system of language also plays a major role in the creation of the “cultural world”. It appears as a tool for reflecting reality with the help of linguistic signs. Every language has words that name realities, unique concepts, values, types of situations that are inherent only to a given culture and, accordingly, language. There are several possibilities when translating realities. The language either borrows the name of the concept, or does without it, or invents its own name. Thanks to the intensification of cultural exchange, many realities cease to be a national feature, and one culture penetrates another. The greatest difficulty in translation, however, is not caused by linguistic differences, but by those elements of culture that are above the level of elementary linguistic communication. They represent an extralinguistic reality, connected not with external manifestations of culture (language, gestures, behavior, morals, customs, artifacts), but with internal ones (ideas, beliefs, values). And here the attention of translators is focused to a greater extent not on what can be seen, heard, read or felt, but on what is implied in the message, how it is transmitted, and how it is perceived. The most difficult thing in translation is the correct interpretation of cultural values, cultural stereotypes and norms embedded in the text. What is considered positive in one culture may be negatively interpreted in another. Often, cultural information that does not meet the expectations of the readers of the translated text or concerns some taboo topic may be omitted. Culture can be manifested in the text as an object of description or mention (cultural and historical events, customs, traditions, etc.). In this case, a certain set of background (extralinguistic) knowledge is necessary for the correct interpretation and translation of the text. There were no equivalent words to describe these once foreign objects, so the words came along with the objects. Each of these words can be easily associated with a country. We define a culture by the objects associated with it. Words develop in a language to describe habits, objects, and beliefs unique to a culture, and so they may not have an exact translation into another language.

4.CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

Many people learn another language at one time or another. In most cases, they do so without the cultural immersion of native speakers. The extent to which the connection between language and culture is appreciated depends on the reasons for learning the language. A person who is interested in becoming fluent in another language because he or she wants to travel, live, work, or study in a country where that language is spoken will soon encounter the language of a particular culture that he or she will want to become familiar with in order to communicate effectively. Language learners often find slang and idiomatic expressions difficult to translate.

Language, culture, and translation are inextricably linked. One striking example of this connection is the unique vocabulary and phraseology used by cultures. Many words in a language arise to describe specific objects, beliefs, and behaviors associated with a particular cultural group. The acceptance of the language and culture in the original book by the reader depends on how receptive the reader is to the target languages. If the translation matches the expected horizon of the target language reader, it easily resonates in the depth of the reader, thereby stimulating the acceptance of literary translations. In this way, the translator voluntarily translates the language and culture contained in the literature to match the cognitive level and aesthetics of the target language readers, a process called cultural adaptation. It is an undeniable fact that translation and culture have a deep connection. Good translation can be done by human translators who strengthen the connection between cultures by producing translations that are not only accurate but also take into account the cultural differences that exist between speakers of different languages. Translators introduce target audiences to translations that are intertwined with their culture. Thus, the solution of translation problems related to linguacultural translation is determined by the art of choosing an adequate measure of preserving elements of a foreign-language culture in translation and an acceptable measure of replacing them with functionally similar elements of one's own culture. If this measure is not observed, serious cultural errors are encountered in translations, preventing readers from adequately perceiving the text of the translation. As in any other professional service, there are different levels of product quality, customer service, and reliability in translation. A human translator is still the fastest and most cost-effective way to get a high-quality translation that can evoke the desired emotional response. To sum up the above, we note that translators must combine knowledge of the language itself with knowledge of customs, traditions, morals, and the peculiarities of the national psychology of the speakers of the two cultures, and have background knowledge of national culture and current events known to speakers of the source language.

5. REFERENCES

- [1] Bezuidenhout, I. (1998) A Discursive-Semiotic Approach to Translating Cultural Aspects in Persuasive Advertisements. Retrieved from <http://ilze.org/semio>
- [2] D'hulst, L. (2008). Cultural translation. In A. Pym (Ed.), *Beyond descriptive Translation Studies: Investigations in homage to Gideon Toury* (pp. 220-232). Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- [3] Holmes, James S. (1988). *Translated! Papers on Literary Translation and Translation Studies*. Amsterdam: Rodopi
- [4] Keene, Donald. (1992). "Translation and Comparative Literature". Cornelia N. Moore and Lucy Lower, eds. *Translation East and West: A Cross-Cultural Approach 5: Literary Studies East and West*. Hawaii: University of Hawaii Press.
- [5] Larson, M. L. (1984). *Meaning-Based Translation: A Guide to Cross-Language Equivalence*. Lanham: University Press of America.
- [6] Munday, J. (2001). *Introducing Translation Studies—Theories and applications*. London and New York: Routledge.
- [7] Newmark, P. (1998). *More Paragraphs on Translation*. Clevedon: British Library Cataloguing in Publication Data.
- [8] Segers, Rien T. (2000). The cultural turn: The importance of the concept "cultural identity". In: Geest, D. de; Graef, O. de; Delabastita, D.; Geldof, K.; Ghesquière, R.; Lambert, J. (eds.),

Under Construction: Links for the Site of Literary Theory (Essays in Honour of Hendrik van Gorp). Leuven: Leuven University Press, 367–388.

D. Hymes. (ed). Language in Culture and Society. A Reader in Linguistics and Anthropology. New York: Harper

& Row. 2000

D. Hymes. (ed). Language in Culture and Society. A Reader in Linguistics and Anthropology. New York: Harper

& Row. 2000

D. Hymes. (ed). Language in Culture and Society. A Reader in Linguistics and Anthropology. New York: Harper

& Row. 2000

[9] Williams, J., & Chesterman, A. (2002). The Map. A Beginner's guide to doing research in Translation Studies. London: St Jerome Publishing.

Steiner, George. (2001). After Babel: Aspects of Language and Translation. Shanghai foreign language education press.

İ.ƏFƏNDİYEVİN NƏSR NÜMUNƏLƏRİNDƏ ÖZÜNƏMƏXSUS JANR
XÜSUSİYYƏTLƏRİNİN MÜXTƏLİF ASPEKTLƏRDƏN TƏHLİLİ

GÜNEL HÜMMƏTOVA (PƏNİYEVA) SALEH

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, Ədəbiyyatın Tədrisi Texnologiyası
Kafedrasının Baş Müəllimi, Fil.Ü.F.Dok.

Orcid ID:0000-0002-8916-3484

Özet

İ.Əfəndiyevin kiçik hekayə və oçerklərindən tutmuş pyeslərinə, povest və romanlarına qədər bütün əsərlərdə ictimai inkişafın aparıcı meylə əks olunur.

“İ.Əfəndiyev nəsrini oxuyursan, istər onun romanı, povesti olsun, istərsə bir-birindən gözəl hekayəsi olsun heç birisi oxucunu yormur. Oxucu İlyas yaradıcılığın oxuyanda onun nə zaman bitəcəyin gözlənir, əksinə onun sonunu fikirləşir, nə olacağını düşünür. Çünki, ədibin nəsrində bu nəsrin hər bir səhifəsində, sətrində bədii səhd vardır. S.Rəhimovun yazıçının nəsrinə barəsində dedi ki “vaxtı ilə mən yazıçının “Söyüdlü arx” romanını maraqla, məmnuniyyətlə oxumuşam. Daxildən gələn səsi dinləmişəm. “Söyüdlü arx” barəsində başlığı altında müfəssəl bir məqalə yazıb öz sözümlü demişəm. Hələ də “Söyüdlü arx” mənim gözümdə şırıltı ilə axır, mən Nuriyyəni, Muradı görürəm, onların romantik məhəbbət macərəsini duyuram”. İ.Əfəndiyevin dramaturgiyası ilə bağlı Mehdi Məmmədov “səhnəmizin müttəfiqi” adlı məqaləsində qeyd edir: “ O mövzu seçməyi, məntiqli sujet qurmağı, drammatik vəziyyətlər və xarakterlər yaratmağı, öz fikirlərini bəyanət yolu ilə deyil, canlı hadisələrdə, yığcam dialoqlarda, əsil səhnə dili vasitəsilə ifadə etməyi gözəl bacarır”.

Bədii nəsrin dramaturgiyası ilə fərqli cəhətləri, janr və ədəbi növ xüsusiyyətləri vardır. Amma onların hər ikisi üçün zəruri olan ümumi cəhətlər də az deyildir. Nəsr hekayə danışmağı mükəmməl bacarmalıdır. Bəlkə də bacarmaq az olardı, təhkiyə etməyin ustası olmalıdır. Çünki, hekayə, nağıl, roman, povest elə nağıl edilməlidir ki, öz dili, üslubu, təhkiyə üslubu ilə fərqliliyi yaratmalıdır. Məhz, görkəmli nəsir o təhkiyəçilərdəndir ki, özünə məxsus yazıçı stixası, yazıçı təfəkkürü və təxəyyülünün məhsuluna uyğun şəkildə şərh edir. Ədibin təhkiyə üslubu çox güclü və qabarıqdır. “Söyüdlü arx”, “Qərribə oğlan”, “Unuda bilmirəm”, “Mahını dağlarda qaldı”, “Sarıköynəklə Valehin nağılı” romanı və digər irili-xırdalı pyeslərinin heç birinin qəhrəmanları unudulmur. Çünki, ədib hadisəni elə qürur, elə nağıl edir və ya göstərir ki, oxucusunun və ya tamaşaçısının təkcə düşüncəsində deyil, qəlbində iz salır. Sanki, yazıçı xarakterləri elə təqdim edir ki, onlar lap bizim müasirimiz olsa da, yenə təzə kəşf olunmuş adamlar kimi görünür, hafizə və qəlblərdə özünə yer tapır. İ.Əfəndiyev insanın zahirindəki cizgilərdən başlayıb daxili aləminə tərəf yox, daxili aləmindəki cizgilərdən başlayıb zahirinə tərəf gedən bədii təhlil yoluna çəkir. Ədib hadisə və əhvalatın təkcə məntiqini deyil, eyni zamanda daxili psixologiyasını görüb duymaq qabiliyyətinə malikdir. Bu cəhətlər İ.Əfəndiyevin bütün nəsr və roman nümunələrində əks etdirilir. Həmin romanlardan olan “Sarıköynəklə Valehin nağılı” adlı son romanıdır ki, burada İ.Əfəndiyevin bütün yaradıcılığı boyu narahat etmiş mənəvi saflıq probleminə u İnsan mənəviyyatının paklığı, onun qorunub saxlanması xoşbəxt ailə fənalıqla aydın mövqedən amansız mübarizə amalı sağlam müasir cəmiyyət qurmaq və cəmiyyəti qüsursuz yaşamaq, irəlilətmək üçün əsas amildir. Romanın təhlili lirik-romantik üslubun ideya-estetik tələbləri çərçivəsində aparılmalıdır.

Əsər öz üslubunun tələbləri ilə təhlil olunarsa, daha doğru nəticələr alınar. A.Şaiqin “Köç” hekayəsi, S.S.Axundovun “Qorxulu nağıllar” realizmin lirik-romantik üslubunda yazılmış əsərdir ki, biz İ.Əfəndiyevin “Sarıköynəklə Valehin nağılı” romanını bura aid edə bilərik. *“Ədib realizmin lirik romantik üslubu düşünülmüş mövzunu nağıl strukturunda işlənməyə imkan verir. Müəllif romanın ideyası ilə strukturası, üslubu arasında vəhdətin yaranmasına nail ola bilmişdir. Bizə elə gəlir ki, romanın adındakı “nağıl” sözü təsadüfi olaraq sərlövəyə çıxarılmamışdır.”* Bu əsərin üslubu. Təhkiyənin manerası, obrazların səciyyəsi, hətta romanın ideyası ilə bağlı bir sözdə sadəcə olaraq “hekayət sözünün sinonimi mənasını daşıyır”.

Əsərin əsas ideyasını iki müxtəlif qütbə toplayan yazıçı müsbət və mənfi surətlərin fikir, mənəvo toqquşmaları zəminində nümayiş etdirir, konfliktli mənəvi-əxlaqi ziddiyyətlər əsasında qurur. Eyni zamanda romanın lirik-romantik üslubda qurulmasını folklor elementlərindən geniş istifadə edilməsini əks etdirən faktlarda özünü biruzə verir. Beləki, burada cərəyan edən hadisələrin və surətlərin te-tez keçmişə, keçmiş adət-ənənələrimizə, bu adətləri özlərində yaşadan təmiz, saf romantik təbiətli surətlərə müraciət olunmasındadır.

Müəllif çox təbii şəkildə müasir həyatdan, bu gündən keçmişə, babalarımızın həyat tərzinə, keçmiş günlərə körpü salır, bu günə keçmiş arasında mənəvi bir əlaqə yaradır. Gülbəyim xala, Qədirxan baba, Qöncə xala dağların qoynunda yaşayan, həyat devizləri “yaxşılıq”dan bu saf, təmiz surətlər bizə S.S.Axundovun Piri babasını, A.Şaiqin isə Kərim babasını, Ayrıım qızını xatırladır. Eyni üslubun lirik-romantik üslubun məhsulu olan surətləri sanki bir yüz il sonra yaşamış, lakin keçmiş dünyanın idillik həyat tərzinə malik insanlarla yenidən görüşürük. Bu surətlərdə keçmiş dünyanın bu gün gerilil kimi görünən qalıqları da varz. Bunu müəllif çox üzrə vurmur, ancaq oxucu hiss və təsəvvür edir. Çünki, həmin surətlər dədə-babalarımızın ən yaxşı mənəvi-əxlaqi keyfiyyətlərini qoruyub saxlayan insanlar kimi böyük valehliklə təsvir olunurlar. Müəllif öz qəhrəmanlarını da onların yolu ilə aparmağa çalışır. Əsərin cavanları öz əməllərində yaxşı adət-ənənlərə riayət edirlər. Bu xüsusiyyətlər tam olaraq İ.Əfəndiyevin təkə bir romanında deyil, bu keyfiyyətləri bütün yaradıcılığında əks etdirir. İstər “Qəribə oğlanl”da, istər “Söyüdlü arxda”, “Qarımış oğlanda”, istərsə də hımin dövr ədəbiyyatının nümayəndələrindən İ.Şıxlının “Ayrılan yollar”, “Yanar ürək” romanında öz əksini tapır.

Açar sözlər: nəsr, təsfir etmək, hekayə, roman

THE HISTORY OF TERM CREATION IN THE AZERBAIJANI LANGUAGE
AZƏRBAYCAN DİLİNDƏ TERMİN YARADICILIĞI TARİXİ

XANIM QASIMOVA

Azərbaycan Dili Və Ədəbiyyatı Müəllimi, Filologiya Üzrə Fəlsəfə Doktoru ,Bakı Şəhəri
220 Nömrəli Məktəb-Lisey

0009-0006-5122-9245

Xülasə

Azərbaycan dilində termin yaradıcılığının qədim tarixi kökləri var.Şifahi xalq yaradıcılığında rast gəlinən terminlər bunu söyləməyə əsas verir.

"Kitabi-Dədə Qorqud"un dilində terminoloji məzmunlu leksika Ümumişlək leksikadan müəyyən qədər ayrılmışdır: təsərrüfat leksikası, hərbi terminologiya, dini leksika və s. Bu cür diferensiallıq abidənin dilinin mükəmməlliyini göstərir».[1 ,112]

VI-VII əsrlər və daha əvvəlki dövrlərin dil xüsusiyyətlərini bütün dolğunluğu ilə əks etdirən bu möhtəşəm abidə "Kitabi-Dədə Qorqud" dastanı uzun müddət tədqiqat obyektinə olmuş və hər bir tədqiqatçı ondan bəhrələnmişdir.

Dilimizin lüğət tərkibinə daxil olan terminlərin əksəriyyəti milli sözlər əsasında yarandığından qədim dövrlərdən bu günə qədər gəlib çatmışdır və bu gün də işlənməkdədir. Bədən üzvləri (baş, göz, qulaq, əl, ayaq və s.), zoonimləri (qaz, keyik, şahin, dovşan, siçan və s.) ifadə edən terminlər uzun əsrlərin sınağından çıxaraq bu günümüzdə gəlib çatmışdır.Yazılı ədəbi dilin inkişafını şifahi ədəbi dilin səviyyəsi müəyyən edir. XI- XIII əsrlərdə farsca yazmaq ənənəsi güclü olduğuna baxmayaraq, şifahi ədəbiyyatda termin yaradıcılığı daha çox ümumişlək sözlərdən istifadəyə əsaslanırdı.XIII əsrdən XIX əsrin 30-cu illərinə qədərki dövr bir mərhələ üçün çox böyük zaman vahididir. Lakin bədii üslubun aparıcı olması, digər üslublar üçün mənbə rolunu oynaması və bu dövr terminologiya yaradıcılığını öyrənmək üçün daha çox bədii və bədii-fəlsəfi əsərlərə müraciət olunması XIII əsrdən XIX əsrin 30-cu illərinə qədər davam etməsi danılmaz faktdır.

XI-XIII əsrlərdə bir sıra müəlliflər öz əsərlərini farsca və ərəbcə yazırlar. Dəmirçizadənin fikrinə görə, "Ədəbi dildə işlənilən terminlərin demək olar ki, 90 faizi fars, o cümlədən, ərəb dilindən alınmışdır. Həmin dövrdə termin yaradıcılığında Azərbaycan dili nəinki əsas, hətta ikinci dərəcəli mənbə kimi özünü göstərirdi.

Yalnız bu dövrün sonlarında Azərbaycan dili az da olsa, bəzi terminlərin yaranmasında mənbə dil funksiyası daşıya bilir". [2,257]

Açar sözlər:termin ,mənbə ,ümumişlək sözlər.

Abstract:

The creation of terms in the Azerbaijani language has ancient historical roots. The terms found in the oral folk creativity give reason to say this.The lexicon with terminological content in the language of "Kitabi-Dada Gorgud" is somewhat separated from the general lexicon: economic lexicon, military terminology, religious lexicon, etc. Such differentiation shows the perfection of the language of the monument".[1,112]

"Kitabi-Dade Gorgud" epic, which fully reflects the language characteristics of the VI-VII centuries and earlier periods, has been the object of research for a long time and every researcher has benefited from it.

Since most of the terms included in the vocabulary of our language were created on the basis of national words, they have come to this day from ancient times and are still being used today. Terms denoting body parts (head, eye, ear, hand, foot, etc.), zoonyms (goose, deer, hawk, rabbit, mouse, etc.) have survived the test of many centuries and have come to this day. determines the level of the language. Although the tradition of writing in Persian was strong in the 11th and 13th centuries, term creation in oral literature was based on the use of common words. The period from the 13th century to the 30s of the 19th century is a very large time unit for one stage. However, it is an undeniable fact that the artistic style was the leader, played the role of a source for other styles, and that more artistic and artistic-philosophical works were used to study the creation of terminology during this period from the 13th century to the 30s of the 19th century.

In the XI-XIII centuries, a number of authors wrote their works in Persian and Arabic. According to Demirchizadeh, "Almost 90 percent of the terms used in the literary language are taken from Persian, including Arabic. At that time, the Azerbaijani language was not only the main, but even the secondary source in the creation of the term.

Only at the end of this period, the Azerbaijani language can play the role of a source language in the creation of some terms, even if only a little." [2,257]

Key words: term, source, general words.

KLASSİK SƏNƏTKARLARIMIZ VƏ M.Ə.SABİR YARADICILIĞI

ULDUZ FƏRHAD QIZI QƏHRƏMANOVA

Filologiya Üzrə, Fəlsəfə Doktoru,
ADPU-nun “Ədəbiyyat” Kafedrasında Baş Müəllim
Orcid ID: 0009-0003-4418-9319

Abstrakt:

M.Ə.Sabirin klassik irsdən bəhrələnmə üsulları rəngarəngdir. O, klassik poeziyada lirik qəhrəmanın öz aşiqi yolunda çəkdiyi izzətləri və bundan irəli gələn şikayətləri satirik planda oxucuya təqdim edir. Nəticədə, lirik aşiq satirik tipə, onun izzətlərinin mahiyyəti isə ülvilikdən çıxıb hərisliyə, acgözlüyə çevrilir. Yaxud burada aşiqin vurulduğu da hər hansı gözəl deyil. Onun məşuqu elm və təhsildir, məktəb və mədrəsədir. Ata da övladını əslində tərəqqi və inkişafdan çəkəndirməyə çalışır. Çünki onun oğlu elm və təhsil “pərisi”nə, tərəqqi və inkişaf “mələyi”nə aşiq olmuşdur. Bu eşq onu Məcnun kimi çöllərə deyil, işıqlı sabaha, istiqbala aparır. Atanın öz övladını bu yoldan çəkəndirmək cəhdi isə ya nadanlıqdan, ya da tərəqqiyə düşmənlərdən irəli gəlir. Yaxud klassik ədəbiyyatdakı lirik qəhrəman bütün varlığı ilə sevdiyi məşuqunun yolunda hər cürə fədakarlığa hazırdır. Çünki onun nəzərində sevgilisi bütün gözəlliklərdən gözəl, incəliklərdən incədir. Ona görə ona hər cür zərif epitetlərlə müraciət edir. Sabirin satirik tipi isə vara, pula, yeməyə vurulmuşdur. O, var, dövlət, pul, qızıl yığmaq üçün hər cürə yamanlığa, hərislik və qəddarlığa hazırdır. Pulu, qızılı, var-dövləti bütün müqəddəs anlayışlardan –Məkkədən, Mədinədən, Qiblədən və s. üstün hesab edir.

Beləliklə, M.Ə.Sabir lirik qəhrəmanın da, onun valideyinin də, məşuqunun da təbiətini dəyişir. Oxucu tamamilə yeni bir qəhrəman, yeni bir ictimai-əxlaqi mühit, yeni bir məşuqla üz-üzə qalır. Həmin qəhrəmanlarla isə gündəlik həyatda rastlaşır, onlarla “həmsöhbət olur”. Nəticədə, o, klassik irsdə olan müasirlik və novatorluq keyfiyyətlərini yeni biçimdə oxucuya təqdim edə bilmişdir. Şairin klassik irslə hələ uşaq ikən olan ilkin tanışlığı ona hörmət, ehtiram və yaradıcı münasibəti bütün ömrü boyu davam etmişdir. Həm də həmin əlaqələr yüksələn, daim püxtələşən xətlə inkişaf etmişdir.

M.Ə.Sabir klassik irsdən bəzən birbaşa bəhrələnmiş, yəni onların hansısa əsərini təzmin, parodiya etmiş, yaxud nəzirə və bənzətmə yazmış, bəzən də ümumi şəkildə tarixi yaddaşın qorunmasına və yeni keyfiyyətdə bərpasına çalışmışdır.

Ümumiyyətlə, M.Ə.Sabir Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində novator və orijinal yaradıcılığa malik bir şair kimi şöhrət tapmışdır. O, bu zirvəyə yüksələrkən klassik irsdən sənətkarlıqla bəhrələnmiş, öz səsini sələflərinin nəfəsi, səsi ilə qüvvələndirmişdir. M.Ə.Sabir klassiklərdən bəhrələndikən onların yaradıcılıqlarının cəvherində olan dramatizmlə milli dramaturgiyanın yaradıcılıq təcrübəsini dövrün dramatizmi ilə məharətlə uzlaşdırıb bilmişdir. Bütün bunlar isə onun poeziyasının həm də dramatik keyfiyyətdə meydana çıxmasını təmin etmişdir.

Açar sözlər: M.Ə.Sabir, klassika, Azərbaycan ədəbiyyatı, poeziya, müasirlik və novatorluq

Giriş:

Məlum olduğu kimi, ədəbiyyatda hər bir gənc sənətkar ilk addımlarını atmağa başlayanda özündən əvvəlki müəlliflərdən nəşə öyrənməli olur. Çünki bunsuz yeni-yeni ayaq açmağa çalışdığı sahədə heç nəyə nail ola bilməz. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində də sələf-xələflik əlaqələri daim olmuşdur. Xaqani ənənələri, Nizami ənənələri, Nizaminin “Xəmsə” yaratmaq işinin yeni formada təkrarlanması, Füzuli poeziya ənənələri, M.P.Vaqif poeziya ənənələri, M.F.Axundzadənin dramaturgiya ənənələri və s. dediyimizə canlı sübutdur. Bu yaradıcılıq ənənələri zamanı xələflər öz ustadlarının, sələflərinin yollarını davam və inkişaf etdirməyə çalışırlar. Həmin yolda uğur qazananlar da olur, kölgədə qalanlar da. Adətən uğur qazananlar ənənədən bəhrələnib, özünə yeni yol seçməyi bacaranlardır. Kölgədə qalanlar isə nəzirəçilik, təqlidçilik dairəsindən çıxma bilməyənlərdir.

Özündən əvvəlki sənətkardan bəhrələnməyin ən geniş və sınaq edilmiş yolu nəzirəçilikdir; bu zaman gənc qələm sahibi öz sələfinin və ya müasirinin hər hansı əsərinin mövzusunu, forma və qafiyəsini, vəznini özü üçün əsas götürür. Məsələn, Nizami Gəncəvinin “Leyli və Məcnun” poeması mövzusunda ondan sonra çoxlu “Leyli və Məcnun” yaranmışdır. Bundan başqa, N.Gəncəvi mövzuları və obrazları müxtəlif planda sonrakı əsərlərdə də işlənmişdir. Eyni ilə Füzuli poeziya ənənələri şairin özündən sonra Şərq ədəbiyyatında bir neçə əsr davam etmiş və hal-hazırda da yaşamaqdadır. Bu poeziya məktəbi ədəbiyyatın inkişafında böyük rol oynasa da, sonralar epiqonçuluğun, təqlidçiliyin yaranmasına gətirib çıxarmışdır. Deməli, təqlidçiliyin, nəzirəçiliyin müsbət cəhətləri olduğu kimi, mənfi tərəfləri də vardır. Nəzirəçilikdən, onun forma və üsullarından bəhs edərkən professor Mir Cəlal Paşayev yazır: “Məlum olduğu üzrə, nəzirə-bənzətmə, ədəbiyyatda özündən əvvəlki əsərə həmrəylik ilə səs vermə deməkdir. Adətən nəzirələrdə müraciət olunan müəllifin əsəri əsas götürülür və yeni əsər həmin formada, ruhda davam və bəzən də təkrar olunur.

Qəzəl şairi tapılmaz ki, əvvəlki ustalara – Nizami, Nəvai, Hafız, Füzuli və s. müraciət edib nəzirə yazmasın. Sabir isə nəzirəni belə düşünüb qəbul etmir. Onun nəzirələrinin, demək olar, hamısında əvvəlki əsər ya mahiyyət etibarilə rədd olunur, ya da məna, məzmun istiqamətini dəyişdirir” (2, 161).

Göründüyü kimi, alim öz fikirlərində hər bir sahədə olduğu kimi, Sabirin nəzirəçilikdə, klassik irsə münasibətdə də orijinal, təqliddən uzaq bir yol tutduğunu xüsusi olaraq nəzərə çatdırmışdır. Sabirin nəzirəçilikdə də öz orijinallığını qoruyub saxladığını bildirmişdir. Bu məsələdən bəhs edərkən professor Əziz Şərif yazırdı: “Hər xalqın tarixində olduğu kimi, bizim də tariximizdə şairlər müxtəlif olmuşdur. Bunlardan bəziləri (azları) şeirə yenilik gətirmiş, onun üzünə yeni yollar açmış, ona yeni ruh vermiş və şeir mədəniyyətini bir pillə yüksəltmişdir. Başqaları (çoxları) isə özlərindən qabaq yaşayıb yaradan şairlərin izi ilə getmiş, onlardan öyrənmiş, onlara şagird (bəzən çox istedadlı şagird) olmuş, onların yolunu davam etdirmiş, lakin özləri heç bir yenilik yaratmamış, yeni söz deməmiş, yeni yol açmamışlar” (6, 89).

Alim ədəbiyyat tarixində nəzirəçiliyin yeri, əhəmiyyəti və xüsusiyyətləri haqqında fikirlərini bildirdikdən sonra sözü belə davam etmişdir: “Azəri şeirində tarix boyu inkişaf etmiş, bütün şeir formalarını mənimsəmiş Sabir bu formaları yeni mündəricə, yeni məzmun, yeni ideyalarla doldurdu, nəticədə də bu gün bizim heyrat və məhəbbətlə oxuduğumuz ölməz “Hophopnamə” meydana gəldi. Bu əsərdə bizi heyratə gətirən cəhət əski ənənə ilə yeniliyin canlı bir vəhdətidir. Əsrlər boyu adət etdiyimiz qəzəl və müxəmməslər, rübai və müsəddəslər Sabirin qüdrətli qələmi altında tamamilə başqa cür səsləndi” (6, 90).

Doğrudan da, Sabirin poeziyası, onun yüksək sənətkarlıqla yazdığı satıralar özünün cazibədarlığı ilə seçilir. Yüz ildən artıqdır ki, şairin “Hophopnamə” adlı kitabı ürəkləri fəth edir. Sabirin şeirlərinin təsiri ilə onun sağlığında olduğu kimi, bu gün də şeirlər yazan şairlər var.

Cürbəcür söhbətlərdə, vəziyyətlərdə Sabirin adı, onun kəlamları və tipləri tez-tez xatırlanır. Bütün bunlara şair həm öz istedadı, həm də zəhmətsevərliyi, geniş mütəlləsi, klassik ədəbi irsə bələdliyi, onlardan bəhrələnmə bacarığı, həyatı müşahidə qabiliyyəti, kiçik bir əlamətin arxasında böyük mətləbləri görə bilmə qabiliyyəti və sairə nail ola bilmişdir. O, klassik Şərq poeziyasına dərinləndən bələd olmaqla yanaşı həyatda baş verən proseslərin sirlərindən çox yaxşı baş çıxarıb və hər hansı hadisəyə münasibət bildirmək üçün lazım olan bədii formanı məharətlə tapırdı. Bunun üçün təsirli vasitələrdən birini klassiklərin zəngin söz xəzinələrinə müraciət etməkdə görürdü. Çünki geniş xalq kütləsi əsrlərdən bəri həmin klassiklərin ədəbi qəhrəmanlarını tanıyırdı.

Sabir bu köhnə ədəbi qəhrəmanlara yeni ruh verdi, onları sanki əsrə görə, həyatda baş verən hadisələrin içində, həmin proseslərin canlı qəhrəmanları kimi təqdim etdi.

Müşahidələr göstərir ki, M.Ə.Sabirin klassik irsdən bəhrələnməsi, onlardan istifadə üsulları çox müxtəlifdir; o, ustaların poetik deyim tərzlərini, təsvir və ifadə üsullarını zamana uyğunlaşdırır, müəllif mövqeyində dəyişiklik edir, lirik qəhrəmanlar gah fədakar adamlara, gah da satirik tiplərə çevrilirlər, qəhrəmanın “məşuq”u, “sevgili”si mahiyyətə dəyişdirilir, lirik dialoq və monoloqlar satirik və yumoristik şəklə salınır, bəzi hallarda şikayət və giley-güzar yeni “aşiq”in fədakarlığının təsdiqinə yox, onun daxili eybəcərliyinin ifşasına, və ya ətalətinin tənqidinə xidmət edir və s. Bütün bu çoxçalarlı təsvir və bədii təqdimat üsulları nəticəsində Sabirin surətlər aləminin zənginliyi təmin edilmiş olur. Sabirşünas alim, professor A.Bayramoğlu, görünür məhz bu keyfiyyəti nəzərdə tutduğu üçün Sabirin ədəbi qəhrəmanlarının və satirik tiplərinin sayının onun əsərlərinin sayından çox olduğunu bildirir. Bu münasibətlə o, yazır: “Sabirin satirik ifşa üsulları dialoqlarla, qarşı tərəfə müraciət şəklində giley-güzarla, bəzən öyüd-nəsihətlə olur. Müşahidələr göstərir ki, bu üsulların da hər birini tipin xarakteri, mövzuya uyğun seçilən fikrin ifadə forması müəyyənləşdirir. Məsələn, “Əhvalpürsənliq, yaxud qonuşma” satirasındakı...baş-başa verən ictimai tiplərlə, “Bura say!” satirasındakı Zilli Soltanla camaatın dialoqunu, “Vah, bu imiş dərsi-üsuli-cədid?” – deyən köhnəlik tərəfdarı ilə “Çatlayır, Xanbacı qəmdən ürəyim” – deyən giley edən avam qadının danışığını eyniləşdirmək olmaz. Eyni zamanda “Millət necə tarac olur, olsun, nə işim var?” – deyən satirik tiplə “Mən bilməz idim bəxtdə bu nikbət olurmuş” deyənləri yan-yana qoymaq mümkün deyil. Çünki onların hər birinin öz siması, öz düşüncəsi, öz danışiq təzi var.

Sabirin “Səttarxana” şeiri ilə Məhəmmədəli şaha həsr etdiyi “Doğrudan, Məmdəli, qeyrət həlal olsun sənə!” satirası arasındakı fərq milli azadlıq qəhrəmanı Səttarxanla despotluq nümunəsi Məhəmmədəli şahın arasındakı fərq qədərdir” (1, 28).

Bütün bu zənginliklər təkə həyatdan gəlmirdi. Onlara verilən yeni rənglər həm də klassik sənətkarların ədəbi irslərində əsrlərdən bəri formalaşmış gələn təsvir və təhkiyə üsulundan, obrazların daxili aləmindən qidalanırdı. Sabir sanki həyatda qarşılaşdığı ictimai tipin, sosial problemin hər birinə nəzər saldıqda klassik əsər və ya onların qəhrəmanlarından biri gəlib onun gözünün qabağında dururdu. Beləliklə, “köhnə” qəhrəman yeni biçimdə dilə gəlib danışdı. Bütün bunlar tarixiliklə novatorluğun qovuşmasına, bir-birini tamamlamasına səbəb olurdu. Məsələn, bildiyimiz kimi, “Əkinçi” qəzeti abunəçi qıtlığı problemi ilə qarşılaşanda S.Ə.Şirvani ona dəstək vermək, həmvətənlərini qəzetə abunə olmağa çağırmaq məqsədi ilə “Qəzet nədir?” adlı bir şeir yazmışdı. Həmin şeirdə qəzetin əhəmiyyətini gözdən salmağa çalışan, texnikanın inkişafının guya, şeytan əməli kimi insanlara ancaq zərər vuracağını sübut etməyə səy göstərən, əslində isə, tərəqqi və inkişafın yalnız özü kimi xalqın cahilliyində mənafeyi olan zümrələrin isti aşına soyuq su tökəcəyini başa düşdüyü üçün narahatlıq keçirən tiplər tənqid atəşinə tutulmuşdur.

Nəticələr: Dissertasiyanın obyektı M.Ə.Sabirin klassik Şərq poeziyasından bəhrələnməsinin bədii sənətkarlıq xüsusiyyətlərinin öyrənilməsindən ibarətdir. Bu da tədqiqatın predmetini müəyyən edir.

Mövzunun aktuallığı. Mirzə Ələkbər Sabir çoxəsrlik Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin zirvələrindən biridir. O, öz yaradıcılığı ilə ədəbiyyatda yeni çıxır açan novator şairlərdəndir. Çox keçmədi ki, şairin yaradıcılığını davam etdirən, onun üslubunda yazmağa başlayan şairlər yetişdilər. Sabirin inqilabi satira poeziya məktəbi “Molla Nəsrəddin” jurnalının səhifələrində formalaşsa da, çox keçmədən digər mətbuat orqanlarını və ədəbiyyatın realist sahəsini əhatə etdi. Sabir molla-nəsrəddinçilərin ön sıralarında dayandı. O, XX əsr Azərbaycan şeirində elə bir şeir məktəbi yaratmışdır ki, bu məktəbi köhnə məktəbin yeni davamı və ya inkişafı kimi qiymətləndirmək hələ tam söz demək deyildir. Sabir Azərbaycan şeirində tamamilə yeni bir məktəbin – inqilabi satira məktəbinin əsasını qoydu. Yüz illər boyu nizamilərə, nəsimilərə, füzulilərə təqlidən yazılan, lakin bir çox halda epiqonçulardan irəli getməyən, köhnəlmiş, ictimai zəminəsini, tərəvətini itirmiş qəzəl ədəbiyyatına qarşı Sabirin yeni məzmunlu, realist satirik şeiri parlaq bir qılınc kimi parladı. (3, 204) O, Azərbaycan ədəbiyyatında realizmin inkişafında misilsiz xidmət göstərərək hələ öz sağlığında nəinki Azərbaycanda, həm də Yaxın Şərqdə bir sıra ölkələrin ədəbi hərəkatına qüvvətli təsir göstərmişdir. “Mirzə Ələkbər Sabirin 150 illik yubileyinin keçirilməsi haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidenti cənab İlham Əliyevin imzaladığı 1 iyun 2010-cu il tarixli sərəncamda göstərildiyi kimi, Mirzə Ələkbər Sabir çoxəsrlik poeziyamızın parlaq ənənələrini layiqincə yaşatmaqla bərabər, ədəbiyyatımızı keyfiyyətcə yeni mərhələyə yüksəldərək onu ictimai məfkurə baxımından daha da zənginləşdirən söz ustası kimi geniş şöhrət tapmışdır. O, əsrlərdən bəri davam edən nəzirçilik ənənəsinə də bir yenilik gətirmişdir. Professor Cəfər Xəndan doğru olaraq yazır: “Sabirin nəzirələrini şərti olaraq tərs mənada nəzirə-parodiya adlandırsaq, həm onların orijinallığı, həm də əsas xüsusiyyətləri haqqında daha aydın təsəvvür əldə edə bilərik. Əsli yunanca “parodiya” kəlməsindən alınan bu sözün hərfi mənası tərsinə nəgmə deməkdir. Ədəbiyyat tarixində bu sözdən istifadə edənlər öz zərbələrini sevmədikləri janra qarşı çevirmiş, məsələn, fəxriyyə, Sabirin də qəzəl janrının, bədii təsvir vasitələrinə qarşı yazdığı parodiyası vardır. Lakin Sabir öz parodiyalarında da heç kəsə bənzəmək istəməmişdir” (4, 319).

Sabir klassik poeziyanın ən populyar, ən işlək janrlarından olan qəzəli də satiraya tabe etdi. Bu, şairin kəşfi, Azərbaycan poeziyasının isə ən uğurlu novatorluğundan biridir. Deməli, Sabirin novatorluğu zəminsiz, yaddaşsız deyildir. Bu novatorluq klassik irsin zəngin xəzinəsindən qidalanır, çoxəsrlik ədəbi təcrübəyə söykənirdi. Bir sözlə, Sabir şeiri köhnə yaradıcılıq vərdişlərinə yeni müasir nəfəs və yaradıcılıq üslubu gətirdi. A.Səhhətin yazdığı kimi: O, “köhnə şeirlə yeni şeir arasında bir əsrlik uçurum yaratdı”. Həmin uçurumun miqyası və dərinliyi o qədər böyük oldu ki, Sabirin gətirdiyi bu novatorluqdan sonra köhnə qəzəl ədəbiyyatının ənənələrindən istifadə tərzini getdikcə arxa plana keçdi. Poeziya gül, bülbül tərifi unudub xalqın dərdlərini, problemlərini qələmə almağa, işıqlandırmağa başladı. Görkəmli tənqidçilərdən olan Əli Nazim məhz bunları nəzərdə tutub yazırdı: “Sabirin ən böyük xidmətlərindən biri də xalqın özünü özünə tanıtması idi. Sabir yaradıcılığı Azərbaycan xalqı həyatının ensiklopediyasıdır ” (5, 362-363).

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, dövrün tələbi ilə yeni üsluba ehtiyac duyulurdu. Çünki birinci rus inqilabı ilə əlaqədar bütün ölkədə, o cümlədən Azərbaycanda başlanan kütləvi xalq hərəkatı, azadlıq uğrunda mübarizə, istibdada, istismara qarşı xalqın kin və qəzəbinin açıq-açığına ifadəsi imkanı bütün açıq fikirli ziyalılar üçün əsaslı bir stimul oldu. Sabir də bu əlverişli tarixi-ictimai şəraitdən istifadə edərək özünün yeni yaradıcılıq üslubu olan inqilabi satira ilə geniş fəaliyyət meydanına çıxdı. Həmin satira həm dövrün tələbi ilə üzə çıxırdı, həm də zəngin ədəbi ənənələrə yaradıcı şəkildə söykənməklə yaranırdı.

Bu gün də ədəbi ənənələr müxtəlif forma və üslublarda davam etməkdədir. Ona görə M.Ə.Sabir və klassik irs probleminin dərinəndən araşdırılması Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının qarşısında duran həlli vacib məsələlərdəndir. Bu, həm də ədəbiyyatşünaslığın artıq müstəqil bir sahəsinə çevrilən sabirşünaslığın daha da inkişaf etdirilməsi üçün əhəmiyyətlidir. Mövzunun aktuallığını qarşıda duran həmin məsələlərin yerinə yetirilməsi zərurəti şərtləndirir.

Dissertasiyanın elmi yeniliyi. Təqdim edilən bu dissertasiya M.Ə.Sabir və klassik irs probleminə həsr edilmiş ilk sistemli elmi tədqiqat işidir. Şairin irsinin tədqiqı və təbliği ümumi şəkildə öyrənilmiş və bu barədə qiymətli elmi tədqiqat əsərləri nəşr etdirilmişdir. Ancaq həmin tədqiqatlarda onun klassik irslə əlaqəsi məsələsi ayrıca öyrənilməmişdir. Bu dissertasiyada isə M.Ə.Sabirin klassik irslə yaradıcılıq əlaqələrinə dair söylənmiş fikir və mülahizələr xronoloji ardıcılıqla və sistemli şəkildə ilk dəfə ayrıca nəzərdən keçirilərək elmi-nəzəri cəhətdən ümumiləşdirmələr aparılmışdır. Sabir və klassik irs probleminin öyrənilməsinin elmi-nəzəri mənzərəsinə aydınlıq gətirilmişdir.

M.Ə.Sabirin klassik irs və ədəbi ənənələrlə tanışlığının tarixi və bu tanışlığın nəticəsi olaraq meydana çıxan poetik nümunələr haqqında xeyli məlumat verilmişdir. Ancaq həmin əsərlərdə şairin həmin poetik nümunələrə, yəni öz sələflərinin yaradıcılıq irslərinə yanaşmasının incəliklərinə və novator keyfiyyətlərinə dair bir qədər ötəri fikirlər söylənməklə kifayətlənilmişdir. Bu dissertasiyada ilk dəfə olaraq M.Ə.Sabirin klassik irslə ilkin əlaqələrindən tutmuş sonrakı mərhələlərdə də yaradıcı yanaşmanın xarakterik xüsusiyyətlərinə sistemli elmi münasibət bildirilmişdir. Tədqiqatda ilk dəfə olaraq belə bir fikir irəli sürülüb əsaslandırılmışdır ki, M.Ə.Sabir klassik poetik irsin forma xüsusiyyətlərindən də məharətlə bəhrələnmiş, şeirinin novatorluğunun təminində klassiklərin sənətkarlıq qüdrətindən məharətlə bəhrələnmişdir. Klassik poeziyada xüsusi mövqə tutan lirik qəhrəmanın təbiətinin dövrün (XX əsrin əvvəllərinin) xüsusiyyətlərinə uyğun şəkildə dəyişdirilməsi, onun gah satirik biçimdə, gah da ciddi planda təqdimatının tamamilə yeni ideya-estetik keyfiyyət qazanmasının poetik özəllikləri ilk dəfə bu dissertasiyada konkret nümunələrin təhlili yolu ilə sistemli şəkildə izah edilmişdir. Satirik tipin nadanlıqdan, mühafizəkarlıqdan, şəxsi mənafeyini hər şeydən üstün tutmaqdan, yeniliyə düşmən olmasından və s. irəli gələn eybəcərliklərin ifşasında, klassik poeziya qəhrəmanlarının təbiətinin dəyişdirilməsi yolu ilə ifşa üsul və imkanlarından M.Ə.Sabirin məharətlə yararlanmasının konkret formaları ilk dəfə olaraq təhlilə cəlb edilmiş, yeni fikirlər irəli sürülmüşdür. Klassik poeziyada mədhiyyə və fəxriyyələr xüsusi yer tutur. M.Ə.Sabirin həmin mədhiyyələri ayrı-ayrı şahırlara və sultanlara deyil, azadlıq və istiqlaliyyət qəhrəmanlarına həsr etməsinin ideya-estetik xüsusiyyətləri konkret nümunələr əsasında ilk dəfə şərh edilmiş, fəxriyyələrin isə ciddi plandan çıxarılıb satirik mahiyyətdə təqdim edilməsinin uğurlu cəhətləri özünün elmi-nəzəri təhlilini tapmışdır. M.Ə.Sabir poeziyasının dövrə uyğun olaraq daxili dramatizminin üzə çıxmasının forma və şəkilləri haqda vaxtilə irəli sürülən elmi tezislər konkret poetik nümunələrin təhlili vasitəsi ilə xeyli inkişaf etdirilmişdir. Bu iş şairin satiralarında dialoq və monoloqların mahiyyəti haqda söylənən fikirlər üzərində də həyata keçirilmişdir.

Problemin praktiki əhəmiyyəti. M.Ə.Sabir, onun yaradıcılıq yolu, poeziyasının bənzərsiz novator keyfiyyətləri haqda çox yazılmışdır. Ancaq onun klassik irslə əlaqəsinin forma və üsulları sistemli elmi tədqiqat obyektinə çevrilməmişdi. Bu dissertasiyanın nəticələrindən şairin yaradıcılığının poetik xüsusiyyətlərinin öyrənilməsində, poetikasının yazılmasında, həmçinin klassik ədəbi ənənələrin davam və inkişaf etdirilməsinin novator keyfiyyətlərinin üzə çıxarılmasına həsr edilən elmi-tədqiqat işlərinin yazılmasında istifadə edilə bilər. M.Ə.Sabir irsinin öyrədilməsində, ali məktəblərdə xüsusi kursların aparılmasında bu dissertasiyanın materiallarından istifadə edilə bilər.

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixinin, nəzəri kitabların, dərslik və metodik vəsaitlərin yazılması üçün də bu dissertasiyanın materialları və elmi-nəzəri nəticələri faydalıdır.

Nəticə: M.Ə.Sabirin klassik irsdən bəhrələnmə üsulları rəngarəngdir. O, klassik poeziyada lirik qəhrəmanın öz aşığı yolunda çəkdiyi iztirabları və bundan irəli gələn şikayətləri satirik planda oxucuya təqdim edir. Nəticədə, lirik aşiq satirik tipə, onun iztirablarının mahiyyəti isə ülvilikdən çıxıb hərisliyə, acgözlüyə çevrilir. Yaxud burada aşiqin vurulduğu da hər hansı gözəl deyil. Onun məşuqu elm və təhsildir, məktəb və mədrəsədir. Ata da övladını əslində tərəqqi və inkişafdan çəkəndirməyə çalışır. Çünki onun oğlu elm və təhsil “pərisi”nə, tərəqqi və inkişaf “mələyi”nə aşiq olmuşdur. Bu eşq onu Məcnun kimi çöllərə deyil, işıqlı sabaha, istiqbala aparır. Atanın öz övladını bu yoldan çəkəndirmək cəhdi isə ya nadanlıqdan, ya da tərəqqiyə düşmən olmağından irəli gəlir. Yaxud klassik ədəbiyyatdakı lirik qəhrəman bütün varlığı ilə sevdiyi məşuqunun yolunda hər cürə fədakarlığa hazırdır. Çünki onun nəzərində sevgilisi bütün gözəlliklərdən gözəl, incəliklərdən incədir. Ona görə ona hər cür zərif epitetlərlə müraciət edir. Sabirin satirik tipi isə vara, pula, yeməyə vurulmuşdur. O, var, dövlət, pul, qızıl yığmaq üçün hər cürə yamanlığa, hərislik və qəddarlığa hazırdır. Pulu, qızılı, var-dövləti bütün müqəddəs anlayışlardan –Məkkədən, Mədinədən, Qiblədən və s. üstün hesab edir. Beləliklə, M.Ə.Sabir lirik qəhrəmanın da, onun valideyinin də, məşuqunun da təbiətini dəyişir. Oxucu tamamilə yeni bir qəhrəman, yeni bir ictimai-əxlaqi mühit, yeni bir məşuqla üz-üzə qalır. Həmin qəhrəmanlarla isə gündəlik həyatda rastlaşır, onlarla “həmsöhbət olur”. Nəticədə, o, klassik irsdə olan müasirlik və novatorluq keyfiyyətlərini yeni biçimdə oxucuya təqdim edə bilmişdir. Şairin klassik irslə hələ uşaq ikən olan ilkin tanışlığı ona hörmət, ehtiram və yaradıcı münasibəti bütün ömrü boyu davam etmişdir. Həm də həmin əlaqələr yüksələn, daim püxtələşən xətlə inkişaf etmişdir. M.Ə.Sabir klassik irsdən bəzən birbaşa bəhrələnmiş, yəni onların hansısa əsərini təzmin, parodiya etmiş, yaxud nəzirə və bənzətmə yazmış, bəzən də ümumi şəkildə tarixi yaddaşın qorunmasına və yeni keyfiyyətdə bərpasına çalışmışdır. Ümumiyyətlə, M.Ə.Sabir Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində novator və orijinal yaradıcılığa malik bir şair kimi şöhrət tapmışdır. O, bu zirvəyə yüksələrkən klassik irsdən sənətkarlıqla bəhrələnmiş, öz səsini sələflərinin nəfəsi, səsi ilə qüvvələndirmişdir. M.Ə.Sabir klassiklərdən bəhrələnmərkən onların yaradıcılıqlarının cövhərində olan drammatizmlə milli dramaturgiyanın yaradıcılıq təcrübəsini dövrün drammatizmi ilə məharətlə uzlaşdırıb bilmişdir. Bütün bunlar isə onun poeziyasının həm də dramatik keyfiyyətdə meydana çıxmasını təmin etmişdir.

Ədəbiyyat:

1. Bayramoğlu A. Mirzə Ələkbər Sabir (qısa tərcümeyi-hal). Bakı: Nurlan, 2001, 140 s.
2. Cəlal M. Sabir yaradıcılığında bədii sənətkarlıq // Azərbaycan jurnalı, 1961, № 12, s. 154-165.
3. Çəmənəminli Y. V. Əsərləri. 3 cildə, III c., Tərtib edən Tofiq Hüseynoğlu, Bakı: Avrasiya-Press, 2005, 440 s.
4. Xəndan C. Sabir yaradıcılığının sənətkarlıq xüsusiyyətləri. Bakı: Azər nəşr, 1962, 434 s.
5. Nazim Ə. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Yazıçı, 1979, s. 362-363
6. Şərif Ə. Sabirin nəzirələri // Azərbaycan jurnalı, 1962, № 5, s. 89-96.
7. Zakir Q. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Avrasiya-press, 2005, 398 s.
8. Zamanov A. Əməl dostları. Bakı: Yazıçı, 1979, 368 s.

NOUNS BELONGING TO TURKISH LANGUAGES OF THE OGUZ GROUP

AYNUR MURAD GİZİ NAMAZOVA

Phd student of ASPU, of the Department of Modern Azerbaijani Language, Azerbaijan

<https://orcid.org/0009-0001-2498-8880>

Summary:

Azerbaijani and Turkish languages, belonging to the southwestern, or Oghuz, group of Turkic languages, associated with the history of the development of the people. The formation of the Azerbaijani language is associated with the ancient existence on the territory of Azerbaijan of a number of tribal and related languages of Turkic origin, when in different historical periods political dominance belonged to different tribal groups [3, s. 16]. Over time, these Turkic-speaking tribes disappeared into the group of Oghuz tribes, and their linguistic features were preserved in various dialects of the modern Azerbaijani language. The strong influence of the Arabic and Persian languages, the Karluk-Kypchak influence, as well as the influence of various external linguistic factors in different periods led to the development of specific features of the languages of the Oguz group.

In addition, similar and distinctive features of these languages are also manifested in the differences in the literary language and its dialects. For example, any feature in the Turkish literary language in the Azerbaijani language can be considered a feature of dialects, or vice versa [3, s. 2]. For example, the word *sülüş*, found in the Borchali dialect of the Azerbaijani language, is also found in the Turkish literary language [4, s. 450] *Şimdi gidip yanağıma beş on sülüş yapıştıracağım* – I'll go and put five to ten leeches on my cheek (Faik Reshat) [5, s. 2873]. This word has the same meaning in both Turkish and Azerbaijani – “leech”. The words *dalda // dalday // daldey* are used in the Baku, Fizuli, Goychay, Kurdamir, Kakh and Mingachevir dialects of the Azerbaijani language in the meaning of “wind, rain; a place where the sun doesn't shine.” For example: *Heyvanları çek, daldada saxlagınən* (Baku); *Yeydə daldada uturanda isdi güc eləmiy* (Kakhi); *Daldada düzəliv işdirik* (Fuzuli); *Malçının bağı daldaydadı, onö:rə da meyvəni küləx` töx`mür* (Çenberek); *Ağacın altında daldey vardı* (Kazakh), *Ojağı daldeyda qala* (Ganja); *Bu yağış bizim əhdimizi kəsəjəx` ; o qa:lıqda daldey olar* (Shamkir) [3, s. 112–113]. In the Turkish literary language, this word is used in the following meanings: 1) canopy, barrier (from rain, wind, etc.); 2) protection, patronage. Also appropriate meanings of this word are “a quiet, remote, secluded place.” For example, (...) *hayli aralıklı dut ağaçlarının ve kavakların duldasına yapılmıştı. ... quite far away, under a canopy of mulberries and poplars* (Mustafa N. Sepetcioglu) [6, s. 764]. In the monuments of the ancient Turkic language this word appears in the form *dalda>dulda* [7, s. 60]. In the works of the Turkish folk poet Karacaoglan, the word *dulda* is used in the meaning of “patronage”: *Yiğit duldasında yiğit saklanır / Muhannette gölge olmaz dal olmaz* [6, p. 764]. The above meaning of this word is found in such dialects of Turkey as Amasya, Kayseri, Nide and Adana [8].

The word *dalda* in many dialects of the Turkish language is used to mean “a barrier, a canopy from rain, wind, etc.” [8]. In fact, the word *dal* could be translated as “back, backside.” But linguists attribute the lexical unit *dalda* to the Mongolian-Tungusic languages. In Mongolian, the word *dalda* means “support”; the words *dali* – “close, hide”, *daliqa* – “closed place, wall”. In the ancient Turkic language the meaning of “close, hide” is expressed by the word *yaşur*.

The word yaşmak is used in the meaning of “veil, i.e. coverings worn by oriental women.” Based on these examples, E.V. Severotyan attributes the word dalda/dalda to the common Altai vocabulary, refuting the Turkic origin of this word [9].

The words bildir - “last year” and sancaq - “pin, a type of female jewelry of various shapes and sizes, made of ordinary or precious metal and used for pinning” - are used in modern Azerbaijani literary language, but are not found in modern Turkish literary language.

However, you can find these words in various dialects of the Turkish language. For example, the word bildir is used with the meaning (last year) in the dialects of such Turkish cities as Afyon, Kars, Bolu and Adana [11]; and the word sancaq in the above meaning is used in the Kars dialect of Turkish. For example: İki üç sancah al, başıma sancajam - “Buy me two or three pins. I will attach them to my head” [12].

Key words: Turkish language, West Azerbaijani dialect, linguistics, dialects, Oghuz language, words.

REFERENCES

1. Zeynalov F.R. Türkologiyanın əsasları. Bakı: Maarif, 1981. 344 s.
2. See: Cəfəroğlu Ə. Seçilmiş əsərləri. Bakı: Mütərcim, 2008, 408 s. pp. 314–316.
3. Əzizov E. Azərbaycan dilinin tarixi dialektologiyası. Bakı: Bakı Universiteti nəşriyyatı, 1999. 352 s.
4. Azərbaycan dilinin dialektoloji lüğəti. Bakı: Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu, 2007, 566 s.
5. Ayverdi I. Misalli Büyük Türkçe Sözlük, 3 (O-Z). Kubbealtı Neşriyyatı, İstanbul, March 2006, 3549 s.
6. Ayverdi I. Misalli Büyük Türkçe Sözlük, 1 (A-G), İstanbul: Kubbealtı Neşriyyatı, March, 2006, 1125 s.
7. Yeni Tarama Sözlüğü, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara: Üniversitesi Basımevi, 1983, 476 s.
8. Derleme Sözlüğü. P: 4 // Türkiye Türkçesi ağızları sözlüğü. [Electronic resource]. URL: <http://tdkterim.gov.tr>.
9. Severotin E.V. Etymological dictionary of Turkic languages (common Turkic and inter-Turkic bases for the letters “V”, “G” and “D”). M.: Nauka, 1980, 389 p. pp. 138–139.
10. Derleme Sözlüğü. C: 5 // Türkiye Türkçesi ağızları sözlüğü. [Electronic resource]. URL: <http://tdkterim.gov.tr>.
11. Derleme Sözlüğü. C: 2 // Türkiye Türkçesi ağızları sözlüğü. [Electronic resource]. URL: <http://tdkterim.gov.tr>.
12. Derleme Sözlüğü. C:10 // Türkiye Türkçesi ağızları sözlüğü. [Electronic resource]. URL: <http://tdkterim.gov.tr>.
13. Doğan D.M. Büyük Türkçe Sözlük. İstanbul: Ülke Yayın Haber Tic. LTD. ŞTİ, 1994, 1169 s. S. 240.

THE ROLE OF DIFFERENTIAL APPROACH IN FINE ARTS TEACHING
METHODOLOGY
TƏSVİRİ SƏNƏT FƏNNİNİN TƏDRİSİ METODİKASINDA DİFERENSİAL
YANAŞMANIN ROLU

EMİL RAUL OĞLU AĞAYEV

Teacher of the subject combination commission "Art and physical education" of the
Azerbaijan State Pedagogical College under the Azerbaijan State Pedagogical
University

Abstract:

As in every subject taught in secondary schools, the differential approach has an important role in the teaching methodology of fine arts. In the teaching methodology of fine art subject, it is necessary to work with students from different groups in the same class or learning environment with different methods, and planning should be done according to the students who occupy a position in each group. The following abilities of the main student should be taken into account.

Keywords: Fine art, differential, student, color, image

Orta məktəblərdə tədris edilən hər bir fənnə olduğu kimi, təsviri sənətdə tədrisi metodikasında diferensial yanaşmanın mühüm rolu vardır. Təsviri sənət fənninin tədrisi metodikasında eyni sinif və ya təlim mühitində müxtəlif qrupa daxil olan şagirdlərlə fərqli metodlarla işləmək və hər bir qrupda mövqe tutan şagirdlərə uyğun planlaşdırma aparılmalıdır. Əsas şagirdin aşağıdakı qabiliyyətləri nəzərə alınmalıdır:

1. Öyrənmə qabiliyyəti
2. İntellekt düşüncəsi
3. Təlim nailiyyətləri
4. Qavrama qabiliyyəti
5. Yaradıcı yanaşma forması

Təsviri sənət fənninin tədrisi metodikasında müəllim müxtəlif təlim ehtiyacı və öyrənmə xüsusiyyətlərinə malik şagirdlər üçün daha çevik dərslər planlamaqla uğura nail ola bilər. Yaradıcı fəaliyyətləri müxtəlif olan şagirdlər üçün qarşıya qoyulan məqsədə çatmaq düzgün dərslər planlaşdırmasından başlayır. Biz bilir ki, şagirdlər müxtəlif öyrənmə qabiliyyətlərinə görə bir-birindən fərqlənirlər. Bunun üçün təsviri sənət müəllimi təlim nailiyyəti daha yüksək olan şagirdlərə daha yüksək və maraqlı, digər zəif olan şagirdlərə isə asan tapşırıqlar verməlidir. Təsviri sənətin tədrisi zamanı elə bir yaradıcı mühit qurulmalıdır ki, bütün şagirdlər üçün maraqlı olsun. Fənnin tədrisi zamanı müəllim sinfdə təkcə istedadlı şagirdləri nəzərə almamalıdır.

Təsviri sənət fənninin tədrisi zamanı diferensiaslaşma prosesində şagirdlərin əvvəlki bilikləri və təlim məqsədləri nəzərə alınmalıdır. Aşağıdakı qaydalara riayət edilməlidir:

1. Təsviri sənət fənninə qarşı şagirdlərin marağı-şagirdləri ən çox maraqlandıran sahə və mövzuları müəyyənləşdirmək. 9-cu sinif şagirdləri Vasili Kandinski yaradıcılığını öyrənərkən daha çox abstraksionizm cərəyanında rəsm işləri üzərində çalışmağa maraq göstərilir.

2. Təsviri sənət fənnində şagirdlərin hazırlıq səviyyəsi-şagirdlər təsviri sənət fənnində nə öyrəniblər və nə öyrənmədirlər bacarıqları inkişaf etdirilməlidir. Müəllim “Miniatür rəngkarlığı” mövzusunun keçərkən miniatür üslubu haqqında ilkin fikirləri və Sadiq bəy Əfşar yaradıcılığını şagirdlərlə bərabər daha dəqiq təhlil etməlidir.

3. Təsviri sənət fənninin tədrisi zamanı öyrənmə tərzləri-şagirdlər öyrənmə tərzlərindən istifadə edərək mövzuların məzmununu daha yaxşı öyrənirlər.

Diferensial təlimin dərslər qurulmasında aşağıdakı istiqamətlərdən geniş istifadə edilir:

1. Təsviri sənət fənninin tədrisi zamanı şagirdlərə ötürülən informasiyanın məzmununu altstandartların tələblərinə uyğun olmalıdır. Şagirdlər mövzunu qavrayarkən müxtəlif formalarda öyrənirlər. Təsviri sənət fənnində şagirdlər üçün tapşırıq hazırlayarkən blum taksonomiyasının mərhələlərinə uyğun gəlməlidir. Müəllim V sinif şagirdlərinə “Xalq geyimləri” mövzusunun keçərkən aşağıdakı sualları təqdim etməlidir.

a. Xalq geyimləri dedikdə nə başa düşürsünüz?

b. Qadın geyimlərinin fərdi xüsusiyyəti nədir?

c. Qadın geyimləri hansılardır?

ç. Albom vərəqində öz fərdi düşüncələrinizdən istifadə edərək qadın geyimi işləyə bilərsinizmi?

d. Kişi geyimləri hansılardır?

e. Kişi papaq növlərindən hansıları tanıyırsınız?

f. Albom vərəqində kişi geyimi işləyə bilərsinizmi?

İLL 1. Xalq geyimləri

2. Təsviri sənət fənninin tədrisi zamanı dərslər şagirdlər üçün düzgün qurulması prosesi. Hər bir şagirdin fərdi öyrənmə tərzləri var. Təsviri sənət fənninin tədrisi zamanı uğurlu diferensial təlimin düzgün qurulması zamanı bəzi şagirdlər cütlərlə, bəziləri qrupla işləməyi seçə bilərlər. Təsviri sənət müəllimi V sinif şagirdlərinə “Azərbaycan tikmələrində kompozisiya” mövzusunun keçərkən şagirdlərin marağını nəzərə almalıdır:

- a. Tikmə nümunələrini vizual və ya sözlə öyrənmək.
- b. Tikmə nümunələrinə aid videolara baxmaq.
- c. Tikmə nümunələrini müqayisə edərək fikir mübadiləsi aparmaq.

İLL 2. Təkəlduz

3. Təsviri sənət fənninin tədrisi metodikasında şagirdlərin əldə elədiyi bilik və bacarıqların nəticələnməsi. Hər bir fəndə olduğu kimi təsviri sənətin hər bir dərsinin sonunda esse, layihələr, hesabatlar formasında nəticələr təqdim edilə bilər. Şagirdlər hər bir dərsin sonunda layihələri aşağıdakı formada təqdim edirlər:

a. Şagirdlər esse vərəqinin üzərində tapdıqları məlumatları yazırlar.

b. Şagirdlər esse vərəqlərinin quruluşunu müstəqil olaraq seçirlər.

c. Şagirdlər esse vərəqlərinin üzərində qısa fotolar yapışdırır.

d. Şagirdlər esse vərəqləri üzərində rəngli karandaş və boyalardan istifadə etməklə əks etdirdikləri məlumatları yerləşdirirlər.

4. Təsviri sənət fənninin tədrisində qiymətləndirmə. Formativ və summativ qiymətləndirmənin nəticələrinə müvafiq olaraq ümumi rəy bildirmək əvəzinə, hər bir şagirdə çətinlik çəkdiyi mövzularla bağlı rəylər verilməlidir. Qarşılıqlı qiymətləndirmənin özündə diferensial təlimə yönəlmişdir.

Təsviri sənət fənninin tədrisi zamanı diferensial təlimin bir sıra üstünlükləri vardır:

- ümumiyyətlə tədqiqatlar göstərir ki, diferensial təlim yüksək qabiliyyətli şagirdlərlə bərabər, inklüziv şagirdlər üçün də mühümdür.

- şagirdlərə öz öyrənmə üsullarını fərdi seçdikdə daha uğurlu nəticələr əldə edirlər.

Diferensial təlimin təsviri sənət fənninin tədrisində əhəmiyyətli rolunu artırısaq uğurlu nəticələr əldə edə bilərik.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Ümumtəhsil məktəblərinin təsviri incəsənət fənni üzrə dərslikləri.

2. Metodika və pedaqogika. TAİM 2024. s 88-89.

THE INFLUENCE OF AZERBAIJANI EPICS ON ARMENIAN FOLKLORE
AZƏRBAYCAN DASTANLARININ ERMƏNİ FOLKLORUNA TƏSİRİ

GÜNAY ORUCZADƏ

AMEA Folklor İnstitutu, Mərasim Folkloru Şöbəsinin Elmi İşçisi

ORCID=0009-0002-4640-8696

Özət

Tarix boyu Azərbaycan türkləri böyük Türk ailəsinin üzvü kimi öz şifahi xalq ədəbiyyatının zənginliyi ilə seçilib. Azərbaycan türklərinin adət və ənənələri və folklorunun qonşu olduğu xalqlarla müqayisədə həm qədimliyi, həm də zənginliyi ilə diqqəti cəlb edir. Lakin ermənilərin əl atdığı mənimsəmə, özünüküləşdirmə, saxtakarlıq xarakteri Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatından da yan keçməmişdir. Azərbaycan folklorunun erməni folkloruna böyük təsiri olmuşdur. Ermənilər zaman-zaman Azərbaycan folklorunu müxtəlif yollarla saxtalaşdırmağa hələ XIX əsrin 80-ci illərindən etibarən cəhdlər göstərməyə başlamışlar.

Azərbaycan dastanlarının erməni folkloruna təsiri, iki xalqın mədəniyyətləri arasındakı qarşılıqlı əlaqələrin bir göstəricisidir. Dastanlar, hər iki xalqın mədəni irsində əhəmiyyətli yer tutan və dərin köklərə malik olan epik ədəbiyyat nümunələridir. Bu ədəbiyyat forması, xalqın həyatını, adət-ənənələrini, qəhrəmanlıq mübarizələrini və dəyərlərini əks etdirir.

Erməni folkloruna geniş təsir edən Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı janrlarından biri də dastanlardır. Şifahi xalq ədəbiyyatımızın ən böyük janrı olan dastanlarımızdan bəhrələnmə, hətta mənimsəmə də ermənilər tərəfindən həyata keçirilmişdir. İ. Abbaslı bu sahəyə həsr olunmuş əsərlərində göstərir ki, Azərbaycan dastan düşüncəsinin tarixi-milləni ənənələrinin erməni folklor düşüncəsinə böyük təsiri olmuşdur. Azərbaycan dastanlarının erməni folkloruna təsiri, iki xalqın mədəniyyətləri arasındakı əlaqələri əks etdirir. Bu, həm tarixi, həm də mədəni kontekstdə dərin köklərə malik olan bir prosesdir. Dastanlar, yalnız folklorun deyil, həm də iki xalqın kimliyinin formalaşmasında əhəmiyyətli rol oynayan bir mədəniyyət formasıdır. Bu təsirlər, müasir dövrdə də mədəniyyətlərarası dialoqun və anlaşmanın inkişafında əhəmiyyətli ola bilər.

Məqalədə bütün bu məsələlərə aydınlıq gətirilir, folklorumuzda erməni saxtakarlıqları əhatəli şəkildə tədqiqatə cəlb edilir.

Açar sözlər: Azərbaycan folkloru, dastanlar, ermənilər, erməni saxtakarlığı.

Summary

Throughout history, Azerbaijani Turks have been distinguished by the richness of their oral folk literature as a member of the great Turkish family. The customs and traditions and folklore of the Azerbaijani Turks attract attention with both their antiquity and richness compared to neighboring nations. However, the nature of appropriation, appropriation, and forgery by Armenians did not escape the oral folk literature of Azerbaijan. Azerbaijani folklore had a great influence on Armenian folklore. Armenians have been trying to falsify Azerbaijani folklore in various ways since the 80s of the 19th century.

The influence of Azerbaijani epics on Armenian folklore is an indicator of mutual relations between the cultures of the two nations. Epics are examples of epic literature that have deep roots and hold an important place in the cultural heritage of both nations. This form of literature reflects the life, traditions, heroic struggles and values of the people.

Epics are one of the genres of oral folk literature of Azerbaijan, which have a wide influence on Armenian folklore. The greatest genre of our oral folk literature, our epics, have been used and even appropriated by Armenians. In his works dedicated to this field, I. Abbasli shows that the historical-national traditions of Azerbaijani epic thought had a great influence on Armenian folklore thought. The influence of Azerbaijani epics on Armenian folklore reflects the relationship between the cultures of the two peoples. It is a process deeply rooted in both historical and cultural context. Epics are not only folklore, but also a form of culture that plays an important role in the formation of the identity of two peoples. These effects can be important in the development of intercultural dialogue and understanding in modern times.

The article clarifies all these issues, Armenian forgeries in our folklore are involved in comprehensive research.

Keywords: Azerbaijani folklore, epics, Armenians, Armenian forgery.

Azərbaycan türkləri böyük Türk ailəsinin üzvü kimi öz şifahi xalq ədəbiyyatının zənginliyi ilə hər zaman seçilib. Azərbaycan türklərinin adət və ənənələri və folklorunun qonşu olduğu xalqlarla müqayisədə həm qədimliyi, həm də zənginliyi və özünəməxsusluğu ilə diqqəti cəlb edir. Lakin ermənilərin özünəməxsus mənimsəmə, özünüküləşdirmə xarakteri Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatına təsirsiz ötürməmişdir.

Folklorşünas Elxan Yurdoğlu yazır: "Azərbaycan torpaqlarına köçürüldükdən sonra yerli xalqla iç-içə yaşayan ermənilərin, demək olar ki, yox dərəcəsində olan şifahi ədəbiyyatı məhz yerli əhalinin – Azərbaycan türklərinin yaratdığı nümunələr hesabına zənginləşmişdir. Belə ki, azərbaycanlılarla qapıbir qonşu yaşayan ermənilərin adətləri, ənənələri müəyyən qədər azərbaycanlılarınkına yaxınlaşmışdır. Azərbaycanlının əsrlər boyu qoşub oxuduğu bayatını ermənilər də oxumuş, söylədiyi dastanları ermənilər də dinləmiş, ermənilər də sevmişlər" (1, 256).

Erməni folkloruna geniş təsir edən Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı janrlarından biri də dastanlardır. Şifahi xalq ədəbiyyatımızın ən böyük janrı olan dastanlarımızdan bəhrələnmə və mənimsəmə də ermənilər tərəfindən həyata keçirilmişdir. İ. Abbaslı "Azərbaycan qəhrəmanlıq dastanlarının erməni dilinə tərcümə, təbdil, nəşri tarixi və tədqiqi məsələləri" adlı digər məqaləsində yazır ki, erməni dilinə təbdil-tərcümə olunmuş xalq romanları içərisində tarixi hadisələrlə səsləşən qəhrəmanlıq dastanları mühüm yer tutur. İ. Abbaslının "Nahabət Qucaq və Azərbaycan folkloru" məqaləsi Azərbaycan dastan düşüncəsinin tarixi-milli ənənələrinin erməni folklor düşüncəsinə təsiri probleminə həsr olunmuşdur (2, 27).

Azərbaycan dastanları təkcə erməni folkloruna yox, həm də erməni yazılı ədəbiyyatının inkişafına çox böyük təsir etmişdir. Y. Ramazanovun "X. Abovyan yaradıcılığında Azərbaycan xalq dastanlarının mövqeyi" məqaləsi bu məsələnin öyrənilməsinə həsr olunmuşdur (3, 154). Azərbaycan folklorunun, eləcə də dastanlarının erməni folkloruna və yazılı ədəbiyyatına təsiri zahiri tərəfləri baxımından "ədəbi əlaqələr" mövzusunda uyğun gəlir. Ancaq fakt budur ki, ermənilərlə belə ədəbi əlaqələr heç vaxt baş verməmişdir. Ermənilər hər zaman bizim mədəniyyətimizi, incəsənətimizi, folklorumuzu və milli-mənəvi dəyərləri-mizi mənimsəməyə, erməniləşdirməyə çalışmışlar.

"Əsli-Kərəm" Azərbaycan dastan yaradıcılığının erkən orta əsrlər dövrünə aid olan şifahi abidələrindən biridir.

Dastanın əldə olan bütün variantlarında alban mədəniyyəti elementlərinin özünü güclü şəkildə qoruyub saxlamasına baxmayaraq, ermənilər dastanın əsas qəhrəmanlarından biri olan Əslini albanlıqdan çıxarılıb erməniləşdirmişlər. Dastandakı Alban keşişini isə erməni kimi təqdim etməklə ermənilər erkən orta əsr tarixində öz yerlərini möhkəmlətməyə cəhd etmişlər. Bir sıra hallarda isə erməni tədqiqatçıları hətta “Əsli-Kərəm”i sırf erməni dastanı kimi təqdim etməkdən belə çəkinməmişlər. Baxmayaraq ki, dastanın istər Türkiyədə, istərsə də, Qafqaz və Orta Asiyada yayılmış variantlarında alban mədəniyyəti ilə bağlı izlər daha aydın görünməkdədir. Bu gün Azərbaycan tədqiqatçıları ermənilərin bu cür mülahizələrini ciddi faktlarla rədd edirlər (4, 112; 5, 208).

Erkən orta əsrlərdə yarandığı ehtimal olunan və yanlış olaraq erməni mənbələri ilə bağlanan başqa bir dastanımız da “Vanlı Göyçək”dir (6, 29). Bu dastan XIV-XV əsrlərdə Şirvanda yaşamış Aşıq Köçərin adı ilə bağlıdır. Aşıq Köçər tanınmış dastançı aşıqlardan biri olmuşdur. Gözəl qəddi-qaməti, mehriban və yaraşlıq cöhrəsi onu xalq arasında “Aşıq Göyçək”, “Səsli Göyçək”, “Vanlı Göyçək” kimi də tanıtmışdır. Yunis İmrə və Molla Qasım ədəbi ənənələrinin davamçısı kimi tanınan Aşıq Köçər eyni zamanda Əhməd Yasəvinin görüşlərini təbliğ etməklə də Şirvanda böyük şöhrət qazanmışdır. Bəzi tədqiqatçıların qadın aşıq kimi təqdim etdikləri Aşıq Köçərin (Vanlı Göyçəyin) bizə bir dastanı, bir qoşma və gəraylısı gəlib çatmışdır.

Professor Azad Nəbiyev yazır: “Bu gün istər “Əsli-Kərəm”, istərsə də Vanlı Köçərin adı ilə bağlı dastan haqqında tarixi faktların ilkin qaynaqlar əsasında öyrənilməsi çox əhəmiyyətlidir. Təəssüf ki, bütün bu kimi faktların açıqlanıb üzə çıxarılmasında, aşıq sənətinin yaranma tarixinin dəqiqləşdirilməsində erməni-Azərbaycan ədəbi əlaqələri üzrə “mütəxəssislər” həmişə öz “dəlillərini” ortaya qoymuş, aşıq sənətinin “yaranma tarixini” hər vasitə ilə erməniləşdirməyə cəhd göstərmişlər” (7, 50).

“Əsli-Kərəm” dastanı kimi, “Vanlı Göyçək” və onun yaradıcısı XIV-XV əsrlərin sənətkarı Vanlı Köçər də “araşdırıcıların” belə saxtakarlığına məruz qalmışlar. Vanlı Köçərin şəxsiyyəti XVII əsr erməni şairi Nabahet Quçakın adına çıxılmış, onun şeirləri başdan-başa təhrif edilmişdir.

Ermənilər tərəfindən mənəvi mədəniyyətimizin saxtalaşdırılması 1920-1990-ci illərdə də böyük sürətlə davam etdirilmişdir. Bu illərdə ermənilər Azərbaycan folklorunun erməniləşdirilməsi prosesinə daha geniş yer vermişlər. 1930-cu illərdə Ermənistan Nazirlər Soveti yanında Dövlət Əlyazmaları Evinin -Matenadaranın açılması ilə buraya külli miqdarda əlyazmalar daxil olmuşdu. Bunların böyük qismi erməni əlifbası ilə yazılmış, əksər hallarda isə erməniləşdirilib mənimsənilmiş Azərbaycan folkloru materialları idi.

1920-ci illərin sonlarında ermənilər A.Xodzkonun mətni əsasında “Koroğlu” dastanının yenidən işlənmiş erməni variantını “yaratdılar”. Bu dövrdə Azərbaycan-da dastanın toplanma və nəşr işlərinə qarşı hər cür iftira atan ermənilər professor Vəli Xulufunu millətçilikdə, Zaqafqaziya xalqlarının mənəvi dəyərlərini təhrif etməkdə ittiham etməyə başladılar.

1920-30-cu illərdə erməni mütəxəssisləri “Koroğlu” eposunun özlərinə məxsus olma iddialarını davam etdirməkdə, dastanın müxtəlif qollarını erməni dilində “yazıya alıb” öz adlarına çıxmaqda idilər. 1941-ci ildə “Koroğlu” dastanı Ermənistanda erməni dilində nəşr edildi. Kitabda X.Samuelyanın müqəddiməsi erməni və rus dillərində idi. Bu müqəddimədə “Koroğlu” dastanına münasibət birmənalı deyildi. Müqəddimənin bir yerində X.Samuelyan erməni variantını eposun ən son variantlarından biri hesab edirdi. O yazırdı ki, Koroğlunun azadlıq rəmzi kimi qəbul etdiyindən, hər bir xalq onu öz milli qəhrəmanı hesab edir. Ona görə də Koroğlu türk variantında türk, gürcü variantında gürcü, özbək variantında özbək, erməni variantında isə ermənidir.

Bu baxış, milli eposumuza sovet ideologiyası baxımından yanaşma idi. Amma bu, sosialist metodologiyasından gələn bir yanlışlıq idi. X.Samuelyan həmçinin sonradan həqiqəti olduğu kimi etiraf da edirdi: “Erməni xalqının “Koroğlu” adında eposu olmayıb. Bu, ermənilərin Azərbaycan aşıqlarının repertuarından sonralar götürərək düzüb-qoşduğu uydurmada başqa bir şey deyildir” (8, 14).

Tədqiqatçılar “Koroğlu” dastanına müraciət edən yazıçılardan Q.Ağayanın adını xüsusilə qeyd edirlər. Q. Ağayan “Koroğlu” dastanıyla əlaqəli üç hekayə qələmə almışdır: “Yazıçı ilk dəfə “Dəyirmançı Koroğlu” əsərini 1887-ci ildə, “Koroğlunun qılıncı” əfsanəsini 1893-cü ildə, “Koroğlu həbsdə” əsərini isə həmin ilin sonunda müxtəlif mətbuat orqanlarında dərc etdirib” (9, 22).

Q.Ağayan Koroğlunun nə qədər erməni olduğunu qeyd etsə də, təkcə elə xalq qəhrəmanının adındakı “kor” və “oğlu” sözlərinin birbaşa türk sözü olması erməni yazıçının iddiasının tamamilə yalan olduğunu sübut edir. İkincisi isə, Ağayanın fikirləri də göstərir ki, “Koroğlu” Azərbaycan xalqına məxsus dastandır və Q. Ağayan da ondan təsirlənmişdir.

Azərbaycan dastanlarının erməni folkloruna təsirinin nəticələri, mədəniyyətlərin zənginləşməsi, milli kimliyin güclənməsi, dialoq və anlaşmanın artması, kültürel stereotiplərin qırılması və sənət dünyasında inkişaf kimi bir çox müsbət aspektləri əhatə edir. Bu təsirlər, iki xalqın bir-birini daha yaxından tanımasına və mədəniyyətlərarası münasibətlərin inkişafına təkan verir. Beləliklə, Azərbaycan dastanlarının erməni folkloruna olan təsiri, yalnız mədəni irs baxımından deyil, həm də sosial və siyasi kontekstdə əhəmiyyətlidir.

Ədəbiyyat siyahısı

1. Məmmədov E. “Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatı “erməni folkloru”nun formalaşmasında mənbə kimi”. Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Naxçıvan bölməsinin xəbərləri. İctimai və humanitar elmlər seriyası, 2017, № 3, səh. 253-265
2. Abbaslı İ. “Nabahet Quçaq və Azərbaycan folkloru” // Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatına dair tədqiqlər. XXII kitab. Bakı: Nurlan, 2007, s. 16-27
3. Ramazanov Y. “X.Abovyan yaradıcılığında Azərbaycan xalq dastanlarının mövqeyi” // “Tədqiqlər”. VII kitab. Bakı: Elm, 1987, s. 152-160
4. “Folklorşünaslıq məsələləri”, Bakı, BDU nəşri, IV buraxılış, 1999, səh.112-120.
5. “Folklorşünaslıq məsələləri”, Bakı, BDU nəşri, V buraxılış, 2002, səh. 208- 212.
6. “Azərbaycan dastanları”. Bakı, Gənclik, 1977, 182 səh., s.17-29.
7. Nəbiyev A. “Milli təəssübkeşlik, yoxsa erməni saxtakarlığı”. Bakı: Bakı Universiteti Nəşriyyatı. 2003, s.50
8. Qaliboğlu E. “Erməni xalqının “Koroğlu” adında eposu olmayıb”. Xalq Cəbhəsi, 2009, 29 dekabr, səh.14.
9. Ramazanov Y. “XIX əsr erməni nəsrində Azərbaycan folkloru motivləri”. Bakı: Elm, 1985, 112 s.

"VICTORY" MOTIVES IN THE CREATIVITY OF AZERBAIJAN PAINTERS
AZƏRBAYCAN RƏSSAMLARININ YARADICILIĞINDA "ZƏFƏR" MOTİVLƏRİ

EMİL RAUL OĞLU AĞAYEV

Teacher of the subject combination commission "Art and physical education" of the
Azerbaijan State Pedagogical College under the Azerbaijan State Pedagogical
University

ORCID NO: 0000-0001-9354-0839

Xülasə. Müasir Azərbaycan tarixinin şanlı səhifələrindən birini təşkil edən ikinci Qarabağ müharibəsində qazanılan Zəfər rəssamlarımız üçün ilham mənbəyinə çevrildi. Müəllifləri olduqları hər bir əsərdə qalib xalqın obrazı müxtəlif təsvir vasitələriylə canlandırılır. Bir-birindən maraqlı süjet xəttinə malik olan "Zəfər" mövzulu əsərlərdə simvolik həllərdə leytmotiv hesab edilir. Bu məqalədə Vüqar Əlinin "Şuşada bahar", Təbriz Soltanlının "Qarabağın tacı", Eldar Hacıyevin "Qələbə", Valeriya Rəhimovanın "Qarabağ qızları", Müşfiq Heydərovun "Xanəndə", Arif Hüseynovun "Xarıbülbul" əsərləri sənətsünaslıq kontekstində təhlil edilmişdir.

Açar sözlər: Azərbaycan, Qarabağ, Zəfər, Şuşa, təsviri sənət, dekorativ-tətbiqi sənət

Abstract. The victory won in the second Karabakh war, which is one of the glorious pages of the history of modern Azerbaijan, became a source of inspiration for our painters. In each of their works, the image of the victorious nation is revived with various means of description. It is considered a leitmotif in symbolic solutions in works with the theme "Victory", which have an interesting plot line. In this article, the works of Vugar Ali "Spring in Shusha", "Crown of Karabakh" by Tabriz Soltanli, "Victory" by Eldar Hajiyev, "Girls of Karabakh" by Valeriya Rahimova, "The Singer" by Mushfig Heydarov, "Kharibulbul" by Arif Huseynov are analyzed in the context of art studies.

Keywords: Azerbaijan, Karabakh, Victory, Shusha, fine art, decorative-applied art

Dünya tarixinin hər bir əsri və mərhələsində əsas mövqələrdən birini müharibə, xalqların bir-biri ilə mübarizə səhnələri tutur. Qeyd etmək lazımdır ki, Azərbaycan tarixi hər zaman belə müharibələrə şahidlik etmişdir. 90-cı illərdə Azərbaycan müstəqilliyini yenidən əldə etdikdən sonra, ermənistan tərəfindən ərazilərinin işğalına məruz qaldı. 30 il ərzində ermənistan dünyanın gözü qarşısında Qarabağda insanlığa yaraşmayan vəhşiliklər, cinayətlər, mədəni irsimizə qarşı hörmətsizlik edirdi. 2020-ci il 27 sentyabr tarixində ermənistanın növbəti dəfə atəşkəsi pozması nəticəsində Azərbaycan ordusu ərazilərinin bütövlüyü uğrunda mübarizəyə qalxdı. 44 gün ərzində kənd, qəsəbə, şəhərləri azad edən ordumuz 2020-ci il 8 noyabr tarixində Şuşada üçrəngli Azərbaycan bayrağını ucaldaraq Zəfər qazandı. Qazanılan tarixi uğur rəssamlarımız üçün ilham mənbəyinə çevrildi. Müasir Azərbaycan təsviri və dekorativ-tətbiqi sənətində "Zəfər" mövzusu yeni mərhələni əhatə etməyə başladı.

Vüqar Əlinin "Şuşada bahar" əsəri kətan üzərində, akril boyalarla işlənmişdir. Kompozisiyada stilizə edilmiş atributlara üstünlük verilmişdi. Rəngarəng bahar Şuşanı bəzəyir. Bülbül isə azad Şuşaya baharın gəldiyini xəbər verir.

İLL 1. Vüqar Əli “Şuşada bahar” (2024) (kətan, akril, 120x55 sm)

“Qarabağın tacı” əsərində Təbriz Soltanlı bürünc materialına müraciət etmişdi. Əsərdə sanki Qarabağa gedən mübarizə yolu əks olunmuşdu. Heykəltəraşlıq nümunəsində Xudafərin körpüsü, Gövhərağa məscidi, Xudavəng monastrı kimi memarlıq abidələrimizin obrazını izləyirik. Qarabağı yenidən azadlığa qovuşdurmaq üçün nərdivanlar və uçan qartallar isə igid qəhrəmanlarımızın mübarizəsinə işarədir.

İLL 2. Təbriz Soltanlı “Qarabağın tacı” (2024) (bürünc, 53x29x12 sm)

Eldar Hacıyevin “Qələbə” əsərində xalça üzərində ilmələrlə Zəfərin ümumi obrazı təqdim edilmişdi. Qarabağa gedən yolun xalça üzərində canlandırılması, mərkəzi hissədə isə göl medalyonunun içindəki İlham Əliyevin obrazı tamaşaçıların diqqətinə çatdırılmışdır.

İLL 3. Eldar Hacıyev “Qələbə” (xalça, ipək, yun, 120x180 sm)

“Qarabağ qızları” əsərində Valeriya Rəhimova Azərbaycanın görkəmli rəssamları Mikayıl Abdullayev və Böyükağa Mirzəzadə üslubuna müraciət etmişdir. Kətan üzərində, yağlı boya texnikasıyla işlənən kompozisiyada ənənəvi uzunsov formalar, təbiətin gözəlliyini tamamlayan qadın obrazlarına müraciət olunmuşdur. Mərkəzi hissədə qadın obrazları dinamik və sakit baxışlarıyla seçilir.

İLL 4.Valeriya Rəhimova (kətan, yağlı boya, 150x100 sm)

Müşfiq Heydərovun “Xanəndə” əsəri aypara formasında həll edilmişdir. Formanın üzərində Şuşanın memarlıq abidələri, Qarabağ atı təsvir edilmişdir. Şuşanın mədəniyyətin beşiyi olduğunu xanəndə obrazında canlandırmışdı.

İLL 5.Müşfiq Heydərov “Xanəndə”

“Xarıbülbul” əsərində Arif Hüseynov çiçəklənən milli simvolun ətrafına toplaşan Şuşalı qızların sevincini rənglərlə vurğulayır. Əsər ümumilikdə azadlığın, vətən sevgisinin simvoludur.

İLL 6.Arif Hüseyinov “Xarıbülbul” (kətan, yağlı boya, 73x98 sm)

Müasir Azərbaycan təsviri sənətində mühüm yer tutan “Zəfər” mövzusu yeni-yeni əsərlərlə zənginləşdirilərək, gələcək nəsillərə tarixi qələbəmiz haqqında mühüm məlumatlar ötürür...

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

- 1.Ağayev E. “Victory” theme in the creativity of Azerbaijan painters. 1.İnternational Paris scientific researches and innovation congress. October 3-4, 2024. France, Paris. P 312-316
- 2.Əliyev Z. ”Qarabağ savaşı qaliblərinin tərənnümü”. Mədəniyyət qəzeti.20 yanvar 2020. S 7

MUHAMMAD FUZULI PEAK OF POETIC LOVE
POETİK SEVGİNİN MƏHƏMMƏD FÜZULİ ZİRVƏSİ

ZEYNALOVA AFAQ MƏMMƏD Q.

Fil.ü. f.dok., dosent, Azərbaycan Texniki Universiteti

0009-0001-4530-5874

Məlumdur ki, XV- XVI əsrlər qədim dövrlərdən formalaşan və diferensial inkişaf xətti keçirən yazılı və şifahi ədəbi dil məhz bu mərhələdə bir-birinə inteqrasiya edərək ədəbi dilimizdə başlayan milliləşmə prosesini nəzərə cərpacaq dərəcədə gücləndirmişdir. Bu dövr dilinin ən böyük nümayəndəsi Məhəmməd Füzulinin “ Azərbaycan ədəbi dili sahəsindəki fəaliyyəti hər hansı bir şairin öz ana dilində yazması kimi təbii bir hadisə olmaqdan çox düşünüldükdən, dərinlən dərk edilmiş bir mövqedir ”. (N. Xudiyev)

Ol səbəbdən farsı ləfz ilə çoxdur nəzm kim,

Nəzmi nazik türk ləfz ilə ikən düşvar olur..

Deyən şair bütün qüdrətilə Azərbaycan türkcəsinin imkanlarından istifadə etdi və poeziyanın mötəbəri sayılan ərəb əruzuna sədəfdən zərif bir don biçdi. . “Anadilli şeirimizin zirvəsi olan Füzuli həm də XVI əsr Azərbaycan ədəbi dilinin zirvəsidir. Azərbaycan dilinin tarixi olduqca qədim və zəngindir. Amma Füzuli elə böyük sənətkardır ki, o, Azərbaycan dilinin, Azərbaycan türkcəsinin potensialından ən maksimum dərəcədə istifadə etməyi bacarmış, bu dilin şəhədi, şəkəri, imkanlarını bütün dünyaya, o cümlədən, bilavasitə türkdilli xalqlara nümayiş etdirmişdir.” (T.Quliyev)

Füzuli Azərbaycan türkcəsində klassik şeirin bütün janrlarına aid incilər yaratdı. Bu incilərin dili ərəb nizamı, fars lirizmi və türk ruhu ilə yığılırdı. Ona görə də II minillikdən ədəbiyyatımızda kök salan əcəbi dil təsirləri ustadın qələmində mükəmməl şəkildə milli müqavimətlə qarşılaşır. Məlumdur ki, ilkin orta əsrlərdən Azərbaycan türklərinin mədəniyyət, ədəbiyyat və ictimai həyatına ərəb-fars mədəniyyəti, dini, ədəbi görüşləri təsir etməyə başlayır. Bu təsir müəyyən səbəblərdən XVI əsrədək davam etmiş, yalnız ədəbi dilin milliləşmə mərhələsində zəifləməyə başlamışdır. Bu mərhələdə dilimizə təbii və süni yolla daxil olan alınmalar klassik dildə -xüsusilə şeir üslubunda və elmi üslubda geniş işlənmə imkanları qazanmışdır. Şərq fəlsəfəsinə dərinlən bələd olan şair həm də ana dilini , milli kimliyini dərk edərək onu uca tutmağa çalışmışdır. Məhz bu sevgi ilə o ərəb əruzunda anadilli misilsiz incilər yaratmışdır.

Ey mələksima ki, səndən özgə heyrandır sana,

Həq bilir, insan deməz hər kim ki, insandır sana.

Bu qəzəlinde şair sevgilini o qədər vurğunluqla, o qədər heyranlıqla təsvir edir ki, bu gözəlliyin başqa bir insan övladına məxsus olmadığını, yalnız qeyri-adi varlıqların belə gözəl xəlf olunduğuna işarə edir. Və onu mələk adlandırır, bu müqayisə , bədii təsvir yalnız aşiqin sevgisinin böyüklüyündən xəbər verir. Şair hətta başqa varlıqların da onun kimi düşündüyünü, onların da bu gözəllik qarşısında aciz olduğunu vurğulamaqla oxucunu inandırmağa çalışır və buna nail olur. Statistik təhlil əsasən qəzəlin dilində alınma sözlər çoxdur lakin nəzərə alaq ki, köməkçi sözlərin əksəriyyəti və qrammatik kateqoriya əlamətləri millidir.

Eyni zamanda alınma sözlərin işləklik dərəcəsi milli dilə - xalq dilinə uyğundur. Bütün bunlar onu deməyə əsas verir ki, Füzulinin lirik qəhrəmanı türk-Azərbaycan dilində danışır. Beləcə xalq dilinə yaxınlaşan klassik yazılı dil şifahi ədəbi dilə inteqrasiya edərək milliləşirdi. Bununla da böyük şair zəngin yaradıcılığı ilə milli dil konsepsiyasının əsasını qoymuşdur. Məhz bu səbəbdəndir ki, Füzuli 500 ildən çoxdur eyni sevgi və eyni heyranlıqla oxunur.

Açar sözlər: şeir, milli sözlər, eşq, poetizmlər, leksem ;

It is known that the written and spoken literary language, which was formed from ancient times in the XV-XVI centuries and underwent a differential development line, integrated each other at this stage and significantly strengthened the process of nationalization that began in our literary language. The greatest representative of the language of this period, Muhammad Fuzuli, "the activity in the field of Azerbaijani literary language is a well-thought-out, deeply understood position rather than being a natural phenomenon like any poet writing in his native language." (N. Khudiyev)

Ol səbəbdən farsî ləfz ilə çoxdur nəzm kim,

Nəzmi nazik türk ləfz ilə ikən düşvar olur..

The said poet used the possibilities of the Azerbaijani Turkish language with all his might and made an elegant gown of mother-of-pearl for the Arab dream, which is considered the most authoritative of poetry. . "Fuzuli, which is the peak of our native language poetry, is also the peak of the literary language of the 16th century Azerbaijan. The history of the Azerbaijani language is very old and rich. But Fuzuli is such a great artist that he managed to use the potential of the Azerbaijani language and Azerbaijani Turkish to the maximum extent, and demonstrated the beauty, sugar, and possibilities of this language to the whole world, including directly to the Turkic-speaking peoples. (T. Guliyev)

Fuzuli created pearls of all genres of classical poetry in Azerbaijani Turkish. The language of these pearls was mixed with Arabic order, Persian lyricism and Turkish spirit. Therefore, foreign language influences that have taken root in our literature since the 2nd millennium perfectly meet national resistance in the master's pen. It is known that Arab-Persian culture, religious and literary meetings began to influence the culture, literature and social life of Azerbaijani Turks from the early Middle Ages. For certain reasons, this influence continued until the 16th century, and only began to weaken during the nationalization of the literary language. At this stage, the borrowings that entered our language naturally and artificially gained opportunities for wide development in the classical language - especially in the style of poetry and in the scientific style. The poet, who is deeply familiar with Eastern philosophy, tried to hold it high by understanding his mother tongue and national identity. It is with this love that he created incomparable pearls in the arabic dream.

Ey mələksima ki, səndən özgə heyrandır sana,

Həq bilir, insan deməz hər kim ki, insandır sana.

In this ghazal, the poet describes the beloved with such pride and admiration that this beauty does not belong to any other human race, but only extraordinary beings are such beautiful people. And he calls him an angel, this comparison, artistic description only shows the greatness of the lover's love. The poet tries to convince the reader by emphasizing that even other beings think like him, and that they are powerless in front of this beauty, and succeeds in this.

According to the statistical analysis, there are many borrowed words in the ghazal language, but it should be noted that most of the auxiliary words and signs of grammatical categories are national. At the same time, the degree of functionality of borrowed words corresponds to the national language - the vernacular. All this suggests that Fuzuli's lyrical hero speaks the Turkish-Azerbaijani language. In this way, the classical written language, approaching the vernacular, became nationalized by integrating with the oral literary language. With this, the great poet laid the foundation of the national language concept with his rich creativity. It is for this reason that Fuzuli has been read with the same love and admiration for more than 500 years.

Key words: poetry, national words, love, poeticisms, lexemes;

RAMİZ MUSTAFAYEV “VAQİF” OPERASI

NAZİLƏ QARDAŞBƏYOVA

Naxçıvan Dövlət Universiteti

Summary

Ramiz Mustafayev's opera "Vagif" is dedicated to the deep roots of Azerbaijani literature, especially the life and work of Molla Panah Vagif. Opera reflects the socio-political and cultural environment of Azerbaijan at the end of the 18th century.

In the center of the work is Vagif's poet activity, his political struggle and love story. Vagif is known not only for its creativity, but also for the struggle of the people because of its decline. The opera dramatizes the difficulties he faces, his love affairs and his relationships with friends.

The music is rich in melodies that reflect Vagif's emotional state. Opera also combines rich elements of Azerbaijani culture and music. This work plays an important role in the preservation and promotion of Vagif's heritage.

Key words: Opera, composer, work, choirmaster, romance, contata

Xülasə

Ramiz Mustafayevin “ Vaqif” operası Azərbaycan ədəbiyyatının dərin köklərinə , xüsusilə Molla Pənah Vaqifin həyatı və yaradıcılığına həsr olunub. Opera , XVIII əsrin sonlarında Azərbaycanın ictimai-siyasi və mədəni mühitini əks etdirir.

İşin mərkəzində Vaqifin şairlik fəaliyyəti , onun siyasi mübarizəsi və sevgi hekayəsi dayanır. Vaqif yalnız öz yaradıcılığı ilə deyil , həm də xalqın azaldığı üçün mübarizəsi ilə tanınır. Operada, onun qarşılaşdığı çətinliklər, sevgi münasibətləri və dostları ilə olan əlaqələri dramatik şəkildə təsvir olunur.

Musiqi Vaqifin emosional vəziyyətini əks etdirən melodiylarla zəngindir. Opera , həmçinin Azərbaycan mədəniyyətinin və musiqisinin zəngin elementlərini özündə birləşdirir. Bu əsər, Vaqifin irsinin qorunması və tanınması baxımından əhəmiyyətli rol oynayır.

Açar sözlər: Opera, bəstəkar, əsər, xormeyster,romans, kontata.

Azərbaycan bəstəkarlıq məktəbinin görkəmli nümayəndələrindən biri də, respublikanın xalq artisti, dirijor, pedaqoq, ictimai musiqi xadimi, «Şöhrət» ordenli, professor Ramiz Mustafayevdir. Onun yaradıcılığı musiqi ictimaiyyətinin və geniş dinləyici kütlələrinin hörmətini qazanmışdır. Ramiz Hacı oğlu Mustafayev 1926-cı il oktyabr ayının 16-da Türkmənistan Respublikasının Çərcou şəhərində dünyaya gəlmişdir. 1927-ci ildə onun ailəsi Bakı şəhərinə köçüb. O, bəstəkarlıq sənətinə aktyorluqdan gəlib. 1941-ci ildə Teatr Texnikumunun aktyorluq şöbəsinə daxil olduqdan sonra Ramiz Mustafayev M.Qorki adına Gənc Tamaşaçılar Teatrında və M.Əzizbəyov adına Dram Teatrında aktyor kimi çalışıb. Lakin vokal sənətinə olan böyük həvəsi onu Ü.Hacıbəyli adına Azərbaycan Dövlət Konservatoriyasına gətirib çıxardı.

O, 1948-ci ildə Azərbaycan professional vokal məktəbinin banisi Bülbülün sinfinə daxil olur. Tələbəlik illərində Ramiz Mustafayev eyni zamanda bəstəkarlığa da meyl göstərir. O, 1952-1957-ci illərdə konservatoriyanın bəstəkarlıq fakültəsində, görkəmli pedaqoq, professor Boris Zeydmanın sinfində təhsilini davam etdirmiş və konservatoriyanı bəstəkar kimi bitirmişdir. 50 ildən artıq yaradıcılığı dövründə bəstəkar musiqinin müxtəlif janrlarında dəyərli əsərlər yaratmışdır. O, 6 opera, 5 musiqili komediya, 9 oratoriya, 7 kantata, 5 vokal-simfonik poema, 8 simfoniya, 500-ə qədər mahnı və romansların, 200-dən artıq xalq mahnılarının xor üçün işləmələrinin müəllifi olmuşdur. Ramiz Mustafayevin vokal sənətinə olan marağı sayəsində onun yaradıcılığında vokal musiqi janrları daha geniş yer tutur. Diplom işi kimi təqdim etdiyi bir pərdəli «Şirin» operasından sonra onun bir sıra operaları - o cümlədən, «Vaqif», «Aydın», «Polad», «Xan və əkinçi», «Tərs keçi» uşaq operası yaranır. Lakin bəstəkarın ən uğurlu səhnə əsəri Səməd Vurğunun eyniadlı dramı əsasında yazılmış «Vaqif» operası olmuşdur. Bu operaya görə bəstəkar 1962-ci ildə Gənc Bəstəkarların Ümumittifaq Müsabiqəsində laureat adına layiq görülmüşdür. Bəstəkarın musiqili-komediya sahəsindəki fəaliyyəti də diqqətəlayiqdir.

Onun «Axırı yaxşı olar», «Xəsis» (həmmüəllif V.Adıgözəlov), «Qonşumuzda bir oğlan var», «Məsmə xala dayımdır» musiqili komediyaları tamaşaçıların rəğbətini qazanmışdır. Ramiz Mustafayevin bir bəstəkar kimi yaradıcılıq simasını müəyyənləşdirən digər aparıcı sahə - xor musiqisidir. 50 ilə yaxın bir dövrdə Azərbaycan Dövlət Televiziyası və Radiosunun xorunda əvvəl xormeyster, daha sonra baş dirijor və bədii rəhbər kimi çalışan bəstəkar bu janrda bir sıra sərbəlləşdirən əsərlər yazmışdır. Onun «Ana», «Hüseyn Cavid», «Nəriman Nərimanov», «İnam», «Mənim müasirim», «Salatın», «Nizami», «Məhəmməd və Leyla» oratoriyaları; «Haqq sənindir», «Səməd Vurğun», «Kür-Abşeron» kantataları; «Bu qan yerdə qalan deyil!», «Nədən yarandı», «Füzuli» vokal-simfonik poemaları milli xor sənətimizin nailiyyətlərindən sayılır.

Ramiz Mustafayev bəstəkarlıq və dirijorluqla yanaşı təcrübəli pedaqoq və tanınmış ictimai musiqi xadimi kimi xatırlanır. O, Bakı Musiqi Akademiyasının və Azərbaycan Dövlət Milli Konservatoiyasının professoru kimi çalışaraq gənc musiqiçi kadrının yetişməsində əlindən gələni əsirgəməmişdir. Ramiz Mustafayev 1957-ci ildən Azərbaycan Bəstəkarlar İttifaqının üzvü, bu təşkilatın İdarə Heyətinin üzvü, habelə «Musiqili səhnə əsərləri» bölməsinin sədri kimi Respublikanın musiqi həyatında fəal iştirak etmişdir.

Ramiz Mustafayev Azərbaycanda musiqili teatr səhnəsində çalışan görkəmli sənətkarlardandır. Keçən əsrin 50 - 60 -ci illəri Azərbaycan musiqi mədəniyyətinin, o cümlədən, musiqili teatr sahəsinin çiçəkləndiyi bir dövr idi. Belə bir dövrdə ciddi musiqi sahəsində işləyən bəstəkarlar arasında öz yetərli sözünü demək önəmli əsərlərlə yaddaşlara həkk olmaq çox çətin idi. R. Mustafayev yaradıcılığa başladığı ilk andan musiqi mədəniyyətimizə öz ecazkarlığı ilə diqqət çəkən əsərlər bəxş edən sənətkarlardan idi.

Ramiz Mustafayev Məhəmməd Füzuli, Aşıq Ələsgər, Bəxtiyar Vahabzadə, Aslan Aslanov, Mirvarid Dilbazi, Hamlet İsxanlı, Zəlimxan Yaqub, və başqa şairlərin sözlərinə mahnı və romanslar bəstələyib. Sözləri Hamlet İsxanlıya aid olan Vasif Adıgözəlovla birlikdə Xəzər Universitetinin himninin də müəllifidir.

Bəs Ramiz Mustafayev Azərbaycan musiqi mədəniyyətinə nə gətirib? Nə ilə yadda qalıb? Bəstəkarın yaradıcılıq irsinin ən parlaq səhifəsini təşkil edən Vaqif operası bu suala ətraflı şəkildə cavab verməyə əsas verir. Burada bəstəkarın üslub xüsusiyyətləri sintezləşdirilir, onun yaradıcılıq qayəsi özünü aydın şəkildə büruzə verir. Əsər S. Vurğunun eyni adlı əsəri əsasında yazılmışdır.

Məlumdur ki, görkəmli Azərbaycan şairi S. Vurgunun həyatı Azərbaycan dövlət teatrları ilə sıx bağlı olmuşdur. Təsadüfi deyil ki, məhz Azərbaycan teatrları S. Vurgunun dramaturq kimi formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. 1938 –ci ildə dramın primyerası olur. Burada tamaşaçıların gözü önündə konfliktli situasiyalar, koloritli obrazlar qalereyası canlanır. Bir tərəfdən dramın çox böyük müvəffəqiyyəti, digər tərəfdən isə S. Vurgunun yaradıcılığına, Vaqif poeziyasına vurgunluğu bəstəkarı eyni adlı opera yazmaga ruhlandırdı. Bu haqda bəstəkar qeyd edir ki, “S. Vurgun yaradıcılığı mənim həyatımda həlledici rol oynadı. Qeyd etməliyəm ki, Azərbaycan dram teatrlarında 5 il işlədiyim müddətdə mən Vaqif pyesində Əlibəy rolunu ifa edirdim. Mənim S. Vurgunun başqa tamaşalarında oynadığım digər rollar da var. Mən şairin bənzərsiz qələminə məxsus hər bir əsərin heyranı idim.

“Vaqif” əsərində oynadığım zaman bu əsərin opera üçün yarandığını fikirləşib onu opera səhnəsində təsvir edirdim. Bu arzumu həyata keçirmək üçün mən Konservatoriyanın bəstəkarlıq fakültəsinə daxil oldum. Nəhayət ki mənim xəyallarım reallaşdı və mən “Vaqif” operasını yazdım. Mənim üçün çox sevindirici haldır ki, bu əsər artıq neçə illərdir ki, Azərbaycan opera və balet teatrlarının səhnəsində müvəffəqiyyətlə səhnəyə qoyulur.

1960 –ci ildə Azərbaycan opera və balet teatrlarının səhnəsində tamaşaya qoyulan bu əsər həm bəstəkarın yaradıcılığında, həm də respublikanın musiqi həyatında mühüm bir hadisəyə çevrildi. Qeyd etmək lazımdır ki, 1962 –ci ildə bəstəkar bu əsərə görə gənc bəstəkarların Beynəlxalq müsabiqəsində laureat adına layiq görülür və beləliklə bu əsər onun yaradıcılıq təntənəsinə çevrilir.

R. Mustafayevi S. Vurgun poeziyasında şairin yaradıcılığına xas olan dərin məzmun, drammatizm və məişət lövhələrinin parlaq ifadəsi, milli ruh mətnin daxilən musiqililiyi cəlb edirdi. Təbii ki, bəstəkar şairin poetik dramını musiqiyə çevirərkən onu öz üslub prinsiplərinə tabe edir. Buna görə də opera səviyyəliliyi ilə fərqlənir. Opera və teatr. Teatr və dram. Bu məfhumlar bir araya gələrək, operada səhnə elementinin, dramatik hərəkətin önəmli rolunu şərtləndirir. Belə ki, məhz bu komponentlər musiqinin həm xarakterini, həm də dinləyici marağını müəyyən edir.

Opera tarixindən, xüsusilə XX əsr yaradıcılıq təcrübəsindən opera librettolarının əsrin tale yükündə oynadığı rol yaxşı məlumdur. “Vaqif” operasının librettosunun diqqət çəkənliyi də həm S. Vurgun poeziyasının dramatik xüsusiyyətləri, həm də librettonun müəllifi F. Mehdiyevin məntiqi şərhilə bağlıdır.

Qeyd etmək lazımdır ki, Mustafayevin obrazları musiqiyə çatmamış ilk növbədə sözdə maddiləşirdi. Operanın librettosu şairin poeziyasının bütün özəlliklərini üzə çıxarır. Burada bir daha S. Vurgun poeziyasının Azərbaycanın şeir – sənət xəzinəsinin qiymətli sərəvəti olduğunun şahidi olursan. Mübaligəsiz demək olar ki, şairin poetik dilini, onun qəlbini, ruhunu dərinləndirən duya bilən bəstəkar Azərbaycan dilinin bütün özəlliyini özündə ifadə edən “Vaqif” dramını əzbər bilirdi. Operanın hər bir səhnəsi S. Vurgun poeziyasının şövqü ilə işıqlanmışdır. Nəinki müsbət, həm də mənfi qəhrəmanların nitqini bəzəyən bu poetik incilər operanın librettosunun bədii dəyərini şərtləndirir. Qeyd etmək lazımdır ki, bu sujet ərzində bəstəkar hələ konservatoriyanın tələbəsi olduğu illərdə işləməyə başlamışdır. Libretto ərzində işi bəstəkar həm uşaqlıq, həm də tələbəlik dostu F. Mehdiyevə həvələyir. (qeyd edək ki, F. Mehdiyev Qacar rolunun ən yaxşı ifaçisi idi) 1951 - 58 – ci illər ərzində o, opera işə başlayır. Bəstəkar hələ tələbəlik illərində bir çox epizod və tamamlanmış səhnələri qələmə almışdı.

Ramiz Mustafayev “Vaqif” operasından ayrı ayrı parçaları “İçəri şəhər”də öz anasının evində bəstəkar dostlarına tez tez nümayiş etdirər, onların fikirlərini bilmək istərdi.

Bu parçalar bəstəkarın bacısı –Güllü Mustafayevanın evində tez-tez səslənirdi. O baxt bu mənəzildə keçirilən ad günləri və bayramlarda operadan parçalar Famil Mehdiyev, Firəngiz Əhmədova, Lütviyar İmanov, pianoçu Traktovskaya tərəfindən ifa olunardı. Bu ailə məclislərinin iştirakçılari ən məşhur heykəltaraş,rəssam. Yazıçılar tarixçilər operanın həm ilk dinləyiciləri həm də ilk tənqidçiləri idi. Buna görə də, operanın ilk gündən musiqi ictimayətinin diqqətinə səbəb olması təsadüfi deyildi.

R. Mustafayev bu əsərdə Azərbaycan opera klassikasının dramatik obraz və prinsiplərinə sadıq qalır.Bu mənada Vaqif operası Ü. Hacıbəyovun “Koroglu” operasının ənənələrini davam etdirir.

Bəstəkarın özünün etirafına görə o, milli opera musiqimizin zirvəsi sayılan “Koroglu” operasının bütün özəlliklərini dərinləndirən öyrənmiş və hər zaman “Koroglu” səviyyəsində opera yazmaq arzusunda olmuşdur.“Koroglu” operası ilə “Vaqif” operasını hər şeydən əvvəl ideya əsası yaxınlaşdırır: hər ikisində xalqın öz azadlığı uğrunda mübarizəsi, operanın həm rəvayət epizodlarında,həm də kütləvi xalq səhnələrində nəzəri cəlb edən ümumi epik başlangıç ön plana çəkilir.

Bundan əlavə ,əsrin lirik psixoloji yönümü ,qəhrəmanların , xüsusilə də Vaqifin daxili hissələrinin dərin dramatik ifadəsi bu əsəri F. Əmirovun həm Ü. Hacıbəyovun ,həm də rus lirik psixoloji operalarının ənənələrini davam etdirən “Sevil” operasına yaxınlaşdırır.Operanın məişət səhnələri , özündə ariozo,deklamasiya və romansa məxsus xüsusiyyətləri cəmləşdirən melodik vokal üslubu onu Pyotr Çaykovski , Serqey Raxmaninovun opera ənənələrinin davamı kimi təsdiq edir.

Epik,dramatik,lirik başlanğıcların qarşılıqlı təsiri əsərin müasir opera mədəniyyəti üçün səciyyəvi olan çoxsaylı janr təbiətini müəyyən edir.

Əsərin əsasını Azərbaycan xalqının İran şahı Qacara və yerli feodallara qarşı öz azadlığı uğrunda mübarizəsi təşkil edir. Dramın mərkəzində dahi Azərbaycan şairi,filosofu,böyük şəxsiyyət və vətəni qəlbən sevən bir vətəndaş olan Molla Pənah Vaqifin obrazı durur.Dramun mühüm dramaturji məqamlarını saxlayan libretto müəllifləri dramın poetik mətnini opera janrının tələblərinə uyğun bir qədər qısaltmışlar.

R.Mustafayev operada dövrün bütün mürəkkəbliyini,ziddiyyətliyini və Vaqifin azadsevər şəxsiyyətini yaratmaga nail olmuşdur.Şairin obrazı psixoloji cəhətdən mürəkkəb və ziddiyyətlidir Operada Vaqifin partiyası vahid üslub axarında verilmişdir: o bütünlüklə monoloq və reçitativlərdən təşkil olunmuş aramsız səslənən ariozonu xatırladır. Burada mahnıvarilik və deklamasiya başlanğıcı orqanik şəkildə uzlaşmışdır.

Klarnetlərin fanfarası,sonra isə trubaların yavaş səslənməsi musiqiyə yeni xarakter gətirir. Və Vaqifin leytmotivinə qarşı kəskin kontrastlıq təşkil edir. Bütün əsər boyu leytmotiv səviyyəsinə qalxan bu mövzu Qacanın dəhşətli obrazı ilə bağlıdır. R.Mustafayev operanın musiqisində S.Vurgunun dramının özündə yumşaq lirizm və əsl vətəndaşlıq pafosunu nümayiş etdirən poetik dilinin bütün özəlliklərini ifadə etməyə çalışır. Bu haqda öz fikrini bildirən bəstəkar qeyd edir ki, “Mən istəyirdim ki, dinləyicilər musiqidə onlara artıq tanış olan poetik obrazları eşitsinlər və bu musiqi onlara təbii insan nitqi təsirini bağışlasın”.Əsas qəhrəmanların obrazlarını təmsil edən musiqinin deklamasiya - reçitativ təbiətli olması da məhz bununla bağlıdır. Qeyd etmək lazımdır ki, Vaqif obrazının səciyyəsinə bəstəkar Azərbaycan folklor mənbəyindən bəhrələnir,Qacanın xarakteristikasında isə rus bəstəkarlarının şərq hökmdarı obrazı yaratmaq təcrübəsindən istifadə edir.

Operada Vaqifin ömür-gün yoldaşı olan, lakin şairin bir çox baxışlarını paylaşmayan Xuraman da hərtərəfli şərh olunmuşdur. Səmimi və hərarətli musiqi parçaları ilə səciyyələndirilən Xuraman obrazının şərh operanın müxtəlif səhnələrində müşahidə edilir.

Operada xalq səhnələrinə və kütləvi səhnələrə böyük yer verilir. Burada xalq mahnı dilinə yaxınlıq hiss olunur. Məsələn, qızların xorunda xalq mahnıları üçün səciyyəvi olan yumşaq intonasiyalar eşidilir.

Operada Şuşanın və ətraf kəndlərin yandırılması ilə bağlı xalq acısı səhnəsində, Qacarin Şuşa ilə görüşü səhnəsində, geniş şərh olunmuş mahnı-rəqs səhnələrində və əsərin final xorunda Azərbaycan xalqının qəhrəmanı, möhtəşəm obrazı yaradılır.

Göründüyü kimi, “Vaqif” operası həm bəstəkarın yaradıcılığında, həm də Azərbaycan opera mədəniyyəti tarixində mühüm bir hadisə kimi yaddaşlara həkk olunmuşdur. Operanın premyerası 1960 – ci il 23 iyun tarixində M.F.Axundov adına Azərbaycan dövlət opera və balet teatrında oldu. Operanın rejissoru S.Dadaşov, rəssamı E.Fətəliyev, dirijoru Ə. Bədəlbəyli idi. L.İmanov, F.Mehdiyev və A.Bünyadzadə Vaqif, Xuraman və Qacarin yaddaqalan obrazlarını yarada bildilər.

Dahi Azərbaycan şairi Səməd Vurğunun 75 illik yubileyi ilə bağlı Azərbaycan dövlət opera və balet teatri yenidən bu operaya müraciət edir və bəzi xirda düzəlişlərdən sonra əsər yenidən səhnəyə qoyulur. Əsas rollarda L.İmanov, F.Əhmədova, F.Mehdiyev, A.Bünyadzadə çıxış edir, müəllif özü isə dirijorluq edirdi.

Operanın yeni bir səhnə həyatı respublikamızda baş verən ağır hadisələrlə - Qarabagın erməni işğalçılarının əlinə keçdiyi bir vaxta təsadüf edir. Neçə əsr bundan öncə xalqımızın yadelli işğalçılara qarşı mübarizəsi bu günkü agrılı – acılı hadisələrlə səsləşirdi.

R. Mustafayevin 75, 80 illiyi ilə bağlı bu əsər yeni tərkibdə bir daha səhnələşdirildi.

Vaqif operasında R. Mustafayev vokal-opera yazısının çox orijinal tərzini taparaq ,milli təfəkkür ruhundan bəhrələnən əsl xalq operası yarada bildi, bu da öz növbəsində əsərin müvəffəqiyyətini təmin etdi.

“Vaqif”operası artıq 64 ildən artıqdır ki,Azərbaycan opera və balet teatrinin səhnəsini bəzəyir. Təəssüf ki, bu əsər yalnız yubiley tarixləri ilə bağlı səhnəyə qoyulur. Bu opera hələ də tərəvətini itirməyən, yaşamağa tam haqqı olan bir əsərdir və orada baş verən hadisələr bu gün gündəmdə olan hadisələrlə orqanik şəkildə səsləşir.

Ümidvarıq ki, hər yeni səhnə həyatı,hər yeni ifaçı təfsiri bu əsər qarşısında yeni-yeni üfqlər açacaqdır.

Ramiz Mustafayev 10 aprel, 2008-ci ildə ömrünün 81- ci baharında Bakıda vəfat etmişdir.

Ədəbiyyat siyahısı :

1. Z Qafarova.R Mustafayev. B:Səda,2009,266s
2. Zöhrabov R. Ramiz Mustafayev. “Musiqi dünyası”jurnalı,3-4.2001
3. Yusifova A. “Azərbaycan xalq melodiylarının işlənməsi və aranjimanı” fənni üzrə dərs vəsaiti.B:Adiloğlu ,2004, 101s.

PROBLEMS OF TURKISH LITERATURE IN TEXTBOOK "GULZAR" (1912) BY A.
SHAIG

ABDULLA SHAİG'İN "GÜLZAR" (1912) DERS KİTAPINDA TÜRK
EDEBİYATININ SORUNLARI

GÜNEL YUNUSOVA

Dr., Azerbaycan Milli İlimler Akademisi`ne bağlı
Z.Bünyadov adına Şarkiyat Enstitüsü`nün dissertantı
Orcid İD 0000 0002 2375 2829

Özet

20. yüzyılın başında okul kitaplarının en önemlilerinden biri Abdulla Shaig'in "Gulzar" (1912) adlı ders kitabıdır. Bu kitapta türk edebiyatı örneklerine özel bir yer verilmiştir. Makalede bu örneklere bakılıyor ve onlardan bahsediliyor. Sovyetler Birliği döneminde Türkiye ile ilişkilerin yasaklanması nedeniyle türk edebi eserlerinin analizi ve tanıtımı ihmal edilmiştir. Ama gerçeğe baktığımızda gençlerimizin bu tür çalışmalarla eğitildiğini görebiliriz.

Makalede "Gülzar" ders kitabındaki Türk edebiyatı örneklerinin konu alanına dikkat çekilmiştir. Konu belirlenir, ideolojik-sanatsal özellikleri, genç neslin eğitime etkisi tartışılır. Aynı zamanda Osmanlı yazar ve şairlerinin Azerbaycan edebiyatı üzerindeki etkisine de değinilmektedir.

Makalede hakkında konuşulan sanatçıların "yetişkinler için" yazdıkları eserlerle beraber, çocuk şiirlerinden, bu tür şiirlerin dilinin oldukça sade, yerel dile yakın, arapça-farsça kelime ve sıfatlardan uzak olduğu bahs ediliyor. Bu eserler içerik ve fikir, ruh, eğitim-ahlaki, sanatsal-estetik değerler açısından üst düzey ve dikkat çekicidir.

Anahtar kelimeler: A. Shaik, "Gülzar", 20. yüzyılın başı, ders kitabı, Türk edebiyatı

Abstract

One of the most important school books at the beginning of the 20th century was Abdulla Shaig's textbook "Gulzar" (1912). In this book, a special place is given to examples of Turkish literature. These examples are examined and mentioned in the article. Due to the prohibition of relations with Turkey during the Soviet Union, the analysis and promotion of Turkish literary works were neglected. But when we look at the truth, we can see that our youth is educated with such works.

The article draws attention to the subject area of the examples of Turkish literature in the "Gulzar" textbook. The subject is determined, its ideological-artistic characteristics, and its influence on the education of the young generation are discussed. At the same time, the influence of Ottoman writers and poets on Azerbaijani literature is also mentioned.

In the article, along with the works of the artists discussed "for adults", it is mentioned that the language of such poems is quite simple, close to the local language, and far from Arabic-Persian words and adjectives. These works are of a high level and remarkable in terms of content and ideas, spirit, educational-moral, artistic-aesthetic values.

Keywords: A. Shaik, "Gulzar", the beginning of the 20th century, textbook, Turkish literature.

Giriş:

20. yüzyılın başlarında okul ders kitaplarımızda Osmanlı yazar ve şairlerine daha fazla yer verilmiştir. O dönem ders kitaplarımızda Türk sanatçıların yüzlerce eseri ve onlara ait bilgiler bulunmaktadır. 20. yüzyılın başlarında bu eserler, okul masası arkasında oturan bütün bir milli aydın neslinin eğitiminde, fikirlerinin rönesansında, sanat-estetik zevklerinin, vatan, millet ve devletçilik, sanat sevgisinin oluşmasında eşsiz bir rol oynamıştır.

Amaç: Osmanlı edebiyatı örneklerinin bağımsız okuma kitaplarında çevrilmesi, yayımlanması ve tanıtılması sorununu incelemek.

Kullanılan yöntem: Araştırma sürecinde kullanılan yöntemlerden biri de tarihsellik ilkesidir. Eserlerin analizi ve bir takım bilimsel ve teorik fikirlerin açıklanması sırasında tündengelem ve tümevarım yöntemlerinden de yararlandık.

Ana metnin ifadesi: Abdulla Şaig'in 1912'de yayınlanan "Gülzar" ders kitabı nispeten lise öğrencilerine yönelik bir ders kitabıydı. Ders kitabı şu notla basıldı: "Bu, üçüncü belgeden sonra okullarda okunacak bir okuma kitabıdır." Kitapta bilimsel, gazetecilik, pedagojik materyallerin yanı sıra çok sayıda sanatsal örnekler de yer aldı. Bunlar farklı halkların sanatsal fikir hazinesine ait eserlerdi. Bu eserlerin bir kısmı Türk sanatçılarının yaratıcılık örnekleriydi. Bu sanatçılar arasında Muallim Naci, Mahmud Ekrem Rezaizade, Tefvik Fikret, Ziya Paşa, İsmayıl Safan, Hüsam Bey, Ahmed Rasim, Ahmed Hikmet ve başka isimleri sayabiliriz.

Diğer anadili ders kitaplarında olduğu gibi Gülzar'da da Muallim Naci'nin hayatı ve çalışmalarına özel önem verilmiştir. Bu bir yandan onun meşhur yeteneğiyle ilgiliyken, diğer yandan Naci'nin bir eğitimci-sanatçı olarak "çocuklar için" birçok eser yazması ve şiirlerinin özel bir değere sahip olmasıyla ilgiliydi. Aynı zamanda genç okuyucular için uygun manevi gıda ve okuma materyalleri idi. Ders kitabında şair hakkında küçük bir makalenin yanı sıra "Avcı", "Fırlangic" (Bu şiir diğer bazı ders kitaplarında "Kırlangıç" adıyla yer almaktadır), "Talatüm", "Bahar", "Bir dağ başı" şiirleri yer almaktadır. Bunların çoğu çocuk şiirlerinden örneklerdir. Tematik olarak çoğu doğa ve onun güzellikleri, hayvanlar alemi ve ona duyulan sevgi ile ilgilidir. Şair, okuyucularına doğaya ve hayvanlar alemine karşı sempati uyandırır, onun güzelliğini anlatmaya çalışır. "Talatüm" şiiri konu ve üslup bakımından farklı bir yöne sahiptir. Hayat, onun zorlukları, belirsiz yolculukları, insanın yaşam ve mutluluk mücadelesinde bu zorlukları aşma kararlılığı şiirin ana fikir-estetik kayasını oluşturur. Ayrıca sanatçı bu konuyu yaşam olaylarıyla karşılaştırarak okuyucuya daha basit ve inandırıcı bir şekilde sunmak istemektedir. Böylece mesnevi tarzında yazılan şiirde öncelikle denizin çalkantısından, dalgaların nasıl şişip yükselip tekrar geri döndüğünden söz edilir. Daha sonra bu doğa olayı, sosyal çevrenin, insan yaşamının kabarık gerileyen olaylarıyla karşılaştırılır. İnsanın yaşamı boyunca çeşitli zorluklarla, iniş çıkışlarla, çalkantılarla da karşılaştığı gösterilmektedir. Bu çalkantılardan ve zorluklardan korkmamalı, hayat gemisinin savaşı olmalı, gayret ve kararlılıkla hareket etmelidir:

Şiddetle atlayıp öldürün,

Devam edin de sınava girin.

Seyr'de mi oluyor her kolay?

İnsan ölümden korkar mı?

Rahet durulurmu böyle canla?

Çarpışmalıyım bütün cahanla! [2, 246]

Bahsettiğimiz ders kitabında Mahmud Ekrem Recaizade'nin şiirlerinden altı örneğ vardır. Bunlar "Tasvir", "Bu da aynı şiidir", "Yad et", "Makber", "Hale-sahar" ve "Dört buçuk yaşında Fahirem" şiirleridir. Şairin yaratıcı yönteminin romantik ruhu, hüznü ve hayalperestliği onlara hakimdir. "Makber" isminden de anlaşılacağı gibi mezar şiirinin bir örneğidir. Sanatçı, dört yaşında ölen kızının ölümü üzerine "Faxirem dört buçuk yaşında senin" adlı ayeti ile başlayan şiiri yazdı. Şiir hüznü bir mersiye anımsatıyor. "Hale-sabah" şiirinde sabahın açılışı, ışığın karanlıktan kopması, evrende yarattığı güzellikler, şafağın ve ışığın ilahi hikmeti son derece mecazi ve şiirsel bir dille anlatılmaktadır. Hakikatin yarattığı güzelliğe hayranlık duyulmaktadır:

Nedir bu feyzi-mükemmel, nedir bu hale-sabah?

Nedir hakikati-ulviyye, nedir meale-sabah?

Neden bulur bu kadar rövneqi-zelale-sabah?

Ben olmuşum ezeli aşiqi-camale-sabah,

Senin de mi dilin aşüfteyi-vüsal sabah?

Nedir buhüznü-qaribanın , eyhilale-sabah. [2,257]

Şiirin anlam ve içerik bakımından yüksek bir sanata sahip olduğu doğrudur. Ama ne yazık ki, sanatsal dil açısından genç okuyucuların hazmetmekte zorlandıklarını da belirtmemiz gerekiyor.

Tevfik Fikret'in yaratıcılığı "Gülzar"da altı şiirle temsil edilmiştir: "Hasta çocuk", "Ramazan sadakası", "Sarhoşun önünde", "Balıkçılar", "Sarhoş", "Sabah ezanı". T.Fikret'in türk edebiyatında sadece "büyüklerle" değil, özellikle "çocuklara" yönelik değerli eserler ortaya koyan bir sanatçı olarak tanındığını da ekleyelim. Aynı zamanda çocuk edebiyatının da önemli bir temsilcisidir. Çocuklarının şiirlerini çoğunlukla hayatının son yıllarında yazdı. Bu şiirler "Şarmin" kitabında toplanmıştır. Şarmin, kitapta şiirin ithaf edildiği küçük bir kızın adıdır.

T. Fikret'in edebi mirasının tanınmış araştırmacılarından Kenan Akyüz, sanatçının çocuk şiirlerinin çoğunu Sati Bey'in isteği üzerine kaleme aldığını yazıyor. Sati Bey, şairden açtığı özel okulun öğrencileri için şiir yazmasını istedi. T. Fikret de çocuklar için birçok şiir yazmış ve bunları "Şermin" kitabında toplamıştır. Kanan Akyüz, görüşünü şöyle sürdürüyor: "Şermin"deki parçalar, tüm özellikleriyle çocuk ruhunu yakından kavrayan ve ve çocukla çocuk olan bir yapıya sahiptir. Şair bu eserlerdeki mısralarda şefkat, yardımlaşma ve fedakarlık duygularını, yurt, aile, doğa sevgisi, okuma, tasarruf ve davranış kurallarını güzel bir şekilde dile getirmiştir." [3, 296]

Sanatçının "yetişkinler için" yazdığı eserlerin aksine çocuk şiirlerinin dili oldukça sade, yerel dile yakın, arapça-farsça kelime ve ifadelerden uzaktır. İçeriği ve fikri, verdiği ruh, eğitici-ahlaki, sanatsal-estetik değerleri de aynı düzeyde ve dikkat çekici. Şairin türk edebiyatındaki yeniliklerinden bahseden İsmayıl Hikmet, çocuk eserlerine dikkat çekiyor: "Fikret, şiir vadisinde pek çok yenilik ve sadelik yaratmıştır. Tamamen sade, açık ama lirik bir dilin en canlı örneklerini verdi... Hayatının son günlerinde hasta yatağında çocuklar için yazdığı "Şermin" adlı eseri samimi, yumuşak, temiz bir dilde yazılmış şiirlerle doludur". [1, 119]

A. Shaik ders kitabını hazırlarken T. Fikret'in yaratıcılığında seçtiği örneklerin konularına dikkat etmiştir. Böylece "Hasta Çocuk"ta yetimlerin trajik kaderi, "Ramazan Sadakaları"nda şefkat ve insanlık, "Sarhoşun önü"nde düşünme ve bilişsel düzey, "Balıkçılar"da çalışkanlık, "Sabah ezanı"nda ezan vakti insan kalbindeki ilahi duyguyu göstermek, onun tecelli etmesini ana tematik amaç olarak ele almaktadır.

A. Şaiq, "Gülzar"da Ziya Paşa'nın "Munacat"ına, İsmayıl Safa'nın " Məqbəreyi-madərdə bir növhə yetimhane"sine ve Hüsam Bey'in "İhtiyarlıq"ına yer vermiştir. İ.Safa'nın şiiri sanatçının annesinin mezarı başında söylediği bir şiirdir. Hüsam Bey'in "İhtiyarlıq" adlı şiiri beş türe girer. Eser, hayatını maşaaqqat ve zorluklar içinde geçirmiş, hayatın çalkantılı ve dolambaçlı yollarından geçmiş yaşlı bir adamın dilinden anlatılıyor. Bu ihtiyar insan, yaşam tecrübesine dayanarak insanları kardeşliğe, iyiliğe, insanlığa çağırır, yaşlılığın getirdiği çaresizlikten yakını. Beşlinin dili nispeten basittir, lirik öğütlerin tonu akıcıdır:

Yaşarken bir zamanlar ben dexi yari-imanimle,
Gezib, qah-qah gülüb oynarken ixvani-qıranimle,
Bu gün dünyayı doldurmaqdayım, ah, inamımla,
Nə müşkülmiş qam, ey ixvani-dinim sali-peride,
Teselli ixtiyar etdim gerek bu hali-perride. [2, 100]

Gülzar'da Osmanlı yazarlarının yazdığı nesir örneklerine de rastlıyoruz. Bu tür eserler arasında Ahmet Hikmet'in "Bir Damla Kan" ve Ahmet Rasim'in "Rasim'in okula gidişi" adlı hikâyeleri sayılabilir. Ayrıca ders kitabında "Kamus-ül-Ulum"dan alınmış "Türkler" adlı bilimsel-gazetesel bir eser de bulunmaktadır. Burada farklı türk toplumlarının tarihi, gündelik yaşamı, geçim kaynakları hakkında bilimsel bilgiler verilmektedir. A. Hikmet'in "Bir Damla Kan" adlı eseri lirik-alegorik bir doğa öyküsüdür. A. Rasim'in "Rasim okula gidiyor" hikayesi okul çocuklarının hayatından alınmış düzyazı bir eserdir. Çalışmanın ana fikri çocukları okula ve eğitime teşvik etmektir.

Sonuç

Elbette bu tür çalışmaların, yetişen neslin milli ruhuna ve vatanseverliğine, zihinlerinde milli ideallerin uyanmasına, etnik hafızanın yeniden canlanmasına, diğer türk toplumlarını tanımasına büyük etkisi olmuştur. Ders kitabı yazarları da ayık bir pedagojik anlayış ve milli taassub duygusuyla okuma örneklerinin seçiminde bu önemli hususları dikkate almışlardır. Genel olarak o dönemdeki ders kitaplarının çoğunda bu değerler dikkate alınmıyordu.

Kaynakca

1. Hüseyinov Rüstəm. Tofiq Fikrət / R.Hüseyinov.- Bakı: Yazıçı,-1981.-184 s.
2. Şaiq Abdulla Talıbzadə. Gülzar / A.T. Şaiq. – Bakı: “Orucov qardaşları” mətbəəsi, – 1912, – 287 s.
3. Akyüz K.Tevfiq Fikret / K.Akyüz. -Ankara.- 1947.-224 s.
4. Banarlı Nihad Sami. Resimli türk edebiyatı tarihi: [2 ciltte] /N.S.Banarlı.- İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.-c.2.-1998.-1366 s.

DİLÇİLİKDƏ TİPOLOJİ TƏHLİLİN PRİNSİPLƏRİ

VAQIF ISRAFILOV

AZƏRBAYCAN DÖVLƏT PEDAQOJİ UNİVERSİTETİ

F.ü.f.d.,dos., ORCID 009-0007-0407-7581

Xülasə

Məqalədə dilçilikdə tipoloji təhlilin prinsiplərindən, bir sıra alimlərin tipoloji istiqamətdə müxtəlif yanaşmalarından, dilçiliyə gətirilən yeniliklərdən bəhs edilmişdir.

Dilçilik tarixində dillərin tipoloji təhlili üçün mövcud olmuş iki tipoloji istiqamətdən - Şlayxerdən tipoloji təkamül istiqaməti və Humboldtun taksonomik tipologiya istiqaməti -yalnız ikincisi həyata daha çox qabil olduğunu göstərdi.Müasir tipologiyada sosioloji istiqamətli mərhələ tipologiyaya və Yeapersonin təklif etdiyi tipologiyaya çıxsaq ,dillərin “kros genetik” təsnifi probleminə bütün tədqiqatçılar,əsasən, V.Fon Humboldtun tipologiya təsnifinin (fəslin sonunda həmin təsnifin qısa izahı təqdim ediləcəkdir) mahiyyəti onun təkcə tipologiyanın genealogiya ilə bilavasitə əlaqəsinin inkar edilməsində, rədd edilməsində deyil,həm də buradan irəli gələn təsnifatın gələcəkdə də genişləndirilə bilməsinə prinsipə yol verilə bilməsidir.Məlum olduğu kimi ,Şlayxerin tipoloji təsnifi Hegelin məşhur tirada(üçlük) prinsipinə əsaslandırdı və bu üçlük çərçivəsindən kənara çıxılmasına dözmürdü.Lakin 19 yüzilliyin Humboldt tipologiyasına əsaslanan dillərin tipoloji təsnifləri yalnız səviyyədə həyata keçirə bilmirdi.Nəticədə Səpirə qədərki bütün tipoloji təsnifatlar (fəslin sonunda Səpirin dillərin tipoloji təsnifi təqdim ediləcəkdir)bir ümumi qüsurdan əxsaırdı -konkret dilin tipinin müəyyənləşdirilməsi prosedurun mütəhərrik olmamasından.Bu da çox vaxt dilin qabaqcadan onun üçün nəzərdə tutulmuş tipə zorla salınmasına səbəb olurdu.Bunu adekvat dilçilik nəzəriyyəsinin xüsusən ayrıca bir dili təsvir nəzəriyyəsinin olmaması ilə izah edirdilər.19-cu yüzilliyin tipoloji təsniflərinə yalnız baxıb zövq almaq olardı, onlarla işləmək isə mümkün deyildi.Buna görə də 19-cu yüzilliyin ikinci yarısı və 20-ci yüzilliyin birinci yarısında dillərin çoxlu tipoloji təsnifləri təklifləri irəli sürülür.Bu təsniflərdən də ,pratik surətdə,istifadə etmək çətin idi

F.de Sössürün dilçilik nəzəriyyəsi əsasında yaradıb inkişaf etmiş müasir tipoloji dilçilik dillərin tipoloji təsnifi probleminin qoyulması və həll edilməsində yeni mərhələ açdı.Tipoloji metod nəzəriyyəsi tipoloqlaşdırmanın müxtəlif asperklərinə aid bir sıra məsələləri əhatə edir.Dilçilik ədəbiyyatında dillərin tipoloji təsnifi ilə əlaqədar bu məsələlə muzakirə edildi.

1.TİPOLOJİ TƏDQIQATIN MƏQSƏDİ.Dilçilik ədəbiyyatında göstərilir ki , tipologiya ümumi planda iki məsələni həll etməlidir:1)dünya dillərinin izomorfizmini , yəni hər hansı təbii dilə xas olan xüsusiyyətlər məcmusunu aşkara çıxarmalıdır;2)dillərin allomorfizmini ,yəni dillərin bir qrupuna xas olan keyfiyyətlər məcmusunu aşkara çıxarmalıdır.Birinci məsələnin həlli bu əsərdə universologiya adlandırılan kross-genetik müqayisənin spesifik sahəsini təşkil edir.İkinci məsələnin həlli bu əsərdə məxsusi tipologiyadan fərqləndirmək üçün universologiya adlandırılan tipoloji tədqiqat sahəsi ilə əlaqədardır.Qarşıya qoyulmuş mədsəddən asılı olaraq, yaxşı olardı ki, allomorfizmi izomorfizmin inkarı kimi adlandırmaq: universalı səciyyəsi daşımayan xüsusiyyətlər allomorfik xüsusiyyətlərdir.Tipoloji allomorfizmi bu cür anlamaqdan bir sıra nəticələr doğur.

Birincisi ,tipoloji baxımdan təkçə universal olan, yaxud təxminən universal olan relevant olmur.Hər hansı universal xüsusiyyət allomorfik olduğu üçün bəzi dillər üçün spesifik olan və bununla da tipoloji baxımdan relevant olan hər şey tədqiqat dairəsinə cəlb edilir.İkincisi, allomorfizmin bu cür başa düşülməsi öz mahiyyətinə görə antiuniversal olan bəzi xüsusiyyətləri də tipoloji kateqoriya kimi nəzərə almağa imkan verir.Belə xüsusiyyətlər yalnız ayrıca dillərə məxsus olduğu üçün əks qütb təşkil edə bilər.Bu şərait müəyyən əks-təbliğat əhəmiyyəti də kasb edə bilər.Tipologiyaya münasibətdə skeptik əhval-ruhiyyədə olan dilçilər guya ümumi xüsusiyyətlər və ümumi tiplər axtarışında tipologiyanın etinasız yanaşdığı dillərin idiomluğu prinsipini dəlil gətirə bilərlər.Lakin qeyd etmək lazımdır ki, tipologiya ayrıca bir diin spesifikliyi kimi kateqoriyanı nəinki inkar etmir,hətta nəzərdə tutur, hətta bu spesifikliyi müəyyənləşdirmək üçün vasitələrə malikdir.Ayrıca dillər üçün spesifik olan xüsusiyyətlər nadirlik(unikal)adlanır.

Dillərin tipoloji baxımdan relevant olan xüsusiyyətləri,terminin yalnız geniş mənasında tipologiyaya aid olan universalilər və unikalilər qütbləri arasında sıralanır.Universalilərdə tipologiya dilin ümumi struktur nəzəriyyəsi ilə birləşir.(universal qrammatika),unikalilərdə tipologiya deskriptiv dilçiliklə birləşir(fərdi qrammatika).Tipologiya sözün dar mənasında aralıq xüsusiyyətlərində -unikalilərdən daha ümumi olana,lakin universalilərə nisbətən daha az ümumi olana diqqətini cəmləşdirir.T.Milevski dillərin əhəmiyyətli qruplarına xas olan üstünlük təşkil edən cəhətlərdən və dillərin əhəmiyyətli qruplarına xas olan resessiv cəhətlərdən danışıqır.İ.F.Vadulun ardınca bu təriflərin substantivləşmiş formalarından istifadə edərək tipoloji relevant xüsusiyyətlərin bu sırasını təklif etmək olar.

ƏDƏBİYYAT

1. Ağamusa Axundov, Ümumi dilçilik, Bakı, 2006
2. Afat Qurbanov və ümumi dilçilik, Nəriman Seyidəliyev, Bakı, 2019
3. V.Ərəbov , Q.Heybətov, Boduen de Kortune, Ümumi dilçilik etüdləri, Bakı, 2014
4. Əbülfəz Rəcəbli, Dilçilik tarixi, Bakı, 2007
5. Əliyeva Nigar Professor Əbülfəz Rəcəbli və Azərbaycan nəzəri dilçiliyi, Bakı, 2017.

CONCEPT OF ACTIVE LEARNING METHODS AND THEIR CLASSIFICATION
FƏAL TƏLİM METODLARI ANLAYIŞI VƏ ONLARIN TƏSNİFATI

AYSUN ƏHMƏDOVA

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin Magistrantı

Fəal təlim metodları şagirdlərin tədris prosesinə yüksək səviyyədə cəlb edilməsi, habelə onlara verilən problemlərin həllində müstəqil fəaliyyətinin aktivləşdirilməsi ilə xarakterizə olunan tədris metodlarıdır. Fəal təlim metodları (bundan sonra FMT) anlayışı ədəbiyyatda XX əsrin 90-cı illərinin əvvəllərində yaranmışdır. Prof. Y. Kərimov ondan təhsil sistemində istifadə olunan, sosial-psixoloji təsir və hadisələrin istifadəsinə əsaslanan metodlar qrupunu xarakterizə etmək üçün istifadə etmişdir. Onun fikrincə, aktiv olan metodlar deyil, tədrisin özüdür. ()

Artıq təlimin reproduktiv xarakter daşımağı dayandırdı və şagirdlərin şəxsi təcrübə və bacarıqlarını toplamaq və təkmilləşdirmək üçün müstəqil fəaliyyətinə çevrildi. Müxtəlif alimlər pedaqogikanın ayrıca elmi fənn kimi formalaşmasından əvvəl də tədris prosesinin intensivləşdirilməsinin zəruriliyindən danışmışlar. Tədris prosesinin intensivləşdirilməsinin zəruriliyindən danışan klassik pedaqoqlar J.J. Russo, K.D.Uşinski, Y.A. Komenski, I.G. Pestalozzi, M. Muradxanov, Y. Talıbov, Ə. Ağayev, Y. Kərimov, F. Rüstəmov və başqaları idi.

Öyrənmə prosesinin fəallaşdırılması ideyasına psixoloqlardan B.G. Ananyev, B.F. Lomov, L.S. Vygotskiy, A.N. Leontyev, S.L. Rubinstein, Ə. Əlizadə, H. Əlizadə, R. Əliyev və başqaları yanaşırdılar. Fəal tədris metodlarının inkişafı pedaqoq və müəllimlərin şagirdlərin zehni və idrak fəaliyyətini aktivləşdirmək və onların özünü həyata keçirməsinə töhfə vermək istəyi ilə bağlıdır.

Fəal təlim metodlarından istifadə edərkən şagirdin rolu dəyişərək itaətkar yaddaş qurğusundan təhsil prosesinin fəal iştirakçısına çevrilir. Bu yeni rol və onun fərdi xüsusiyyətləri müasir uğurlu insanın bütün zəruri bacarıq və keyfiyyətlərinə malik olan aktiv şəxsiyyəti formalaşdırmağa imkan verir [4].

Fəal təlim prosesi pedaqoji, təşkilati və idarəetmə üsullarından kompleks şəkildə istifadə etməklə şagirdlərin idrak fəaliyyətinin artırılmasına yönəlmiş tədris prosesinin təşkili və aparılmasıdır. Tədris prosesinin aktivləşdirilməsi təlimin metod və formalarının təkmilləşdirilməsi, eləcə də tədris prosesinin strukturunun və idarə edilməsinin təkmilləşdirilməsi yolu ilə həyata keçirilməlidir. Fəal təlim metodları sistemində təhsil müəllimin (öyrədənin) müstəsna məsuliyyəti kimi çıxış etmir. Burada öyrənmə bir qrup şagirdin (FTM iştirakçılarının) əks fəaliyyətinin nəticəsidir. Məhz qrupda qarşılıqlı stimullaşdırma effekti, rəqabət və dəstəyin təsiri yaranır, iştirakçılar bir-birlərinin uğur və uğursuzluqlarına rəğbət bəsləyir, tərəfdaşlarının hərəkətlərini təhlil edir və qiymətləndirir, təcrübələrini onlarla bölüşür, şagirdlər növbə ilə həm müəllim, həm də öyrənən kimi çıxış edir. Qrup effekti burada özünü göstərir. Əvvəlcə FTM mütəxəssislərin yenidən hazırlanması sistemində geniş yayıldı. Burada sürətləndirilmiş hazırlıq vaxtları xüsusi əhəmiyyət kəsb edir, buna görə də FTM xüsusilə oyun əsaslı tədris metodları geniş populyarlıq və tanınma qazanmışdır.

FTM-dan istifadə edərək təlim prosesinin strukturu müəyyən prinsiplər əsasında hazırlanmışdır, bunlara aşağıdakılar daxildir: fərdi oriyentasiya, dəyişkənlik, seçicilik və qarşılıqlı yardım prinsipi. Fərdi oriyentasiya prinsipi hər bir şagirdin fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alan və hər bir şagirdə bu tələblərə uyğun təhsil almaq üçün yaradıcı və əqli qabiliyyətlərini maksimum dərəcədə artırmaq imkanı verən çoxşaxəli təlim sistemidir.

Təlimin fərdiləşdirilməsi biliklərin həcminə uyğun aparılmalıdır ki, bu da hər tərəfdən daha çox maraqlanan şagirdlərə bu fənni elmi və tədris məqsədləri üçün öyrənməyə imkan verməlidir; Şagirdin aldığı təhsilin istiqamətini müstəqil seçmək hüququnu aldıqda və müəyyən miqdarda materialın öyrənilməsində dəyişikliklərə icazə verildikdə, tədris prosesinin strukturu, fərdi və psixoloji xüsusiyyətlərinə uyğundur.

Dəyişkənlik prinsipi təlim prosesinin istiqamətini lazımı vaxtda dəyişmək imkanı ilə müəllimin qoyduğu tələbləri və şagirdlərin istəklərini nəzərə almaq əsasında müxtəlif təlim sahələrinin birləşdirilməsini tələb edir. Hər bir şagirdin fərdi imkanları və əmək bazarının tələbləri nəzərə alınmaqla müxtəlif təlim variantları yaranır və dəyişir. Bu prinsip ayrı-ayrı fənlərin dərindən öyrənilməsi vasitəsilə həyata keçirilir.

Seçicilik prinsipi şagirdlərə əlavə akademik fənlərin - seçmə (seçmə və ya dərinləşdirilmiş) kursların seçimində mümkün olan maksimum müstəqilliyin təmin edilməsi, bunun əsasında şagirdin və onun fərdi xüsusiyyətlərinə cavab verən unikal bilik dəstlərinin və ya bir neçə əlaqəli ixtisasların əldə edilməsidir.

Qarşılıqlı yardım prinsipi şagirdlərlə təhsil təşkilatının işçiləri arasında etimad münasibətlərinin inkişaf etdirilməsi, habelə şagirdin şəxsiyyətinə inam və hörmətin inkişaf etdirilməsi və ona müstəqilliyin inkişafı, təşəbbüskarlıq və fərdiliyin təzahürü üçün şərait yaradılmasını nəzərdə tutur. Nəticəyə görə məsuliyyət. Bütün fəal təlim metodları bir sıra fərqli xüsusiyyətlərə və ya keyfiyyətlərə malikdir. Çox vaxt aşağıdakı əlamətlər müəyyən edilir:

Problemlilik. Burada əsas vəzifə şagirdi elə bir vəziyyətə salmaqdan ibarətdir ki, şagird kifayət qədər mövcud biliyə malik olmayacağını və müəllimin köməyi ilə yeni bilik və bacarıqların fəal formalaşdırılmasını tələb edəcəkdir. Şagirdlər şəxsi və digər təcrübələrə, eləcə də sağlam düşüncəyə və məntiqə etibar etməli olacaqlar.

Təlim və tərbiyə prosesinin şagirdin gələcək praktiki vəzifələrinin və funksiyalarının xüsusiyyətlərinə uyğunluğu. Bu, ilk növbədə, şagirdlərlə müəllimlər arasında şəxsi ünsiyyət və münasibətlər məsələlərinə aiddir. Bunun sayəsində şagirdlərin idrak fəaliyyəti haqqında emosional və şəxsi qavrayışını formalaşdırmaq mümkündür.

Qarşılıqlı öyrənmə. FTM-dan istifadə etməklə dərslərin keçirilməsinin bir çox forma və metodlarının əsas məqamı kollektiv fəaliyyət və müzakirə formasıdır. Şagirdlərin zehni qabiliyyətlərinin inkişafı ilə bağlı bir çox təcrübələr sübut edir ki, tədris prosesinin təşkilinin kollektiv formalarından istifadə onların inkişafına sırf intellektual xarakterli amillərdən daha çox təsir göstərir.

Şagirdin xüsusiyyətlərini nəzərə alınması. Şagirdin idrak fəaliyyətində fərdi zehni və yaradıcılıq imkanlarını nəzərə alan təhsil və idrak fəaliyyətinin təşkili tələb olunur. Bu xüsusiyyət həm də şagirdlərdə özünənəzarət, özünütənzimləmə və özünü öyrənmə mexanizmlərinin inkişafını nəzərdə tutur.

Öyrənilən hadisələrin və problemlərin tədqiqi. Bu xüsusiyyətin həyata keçirilməsi mövcud bilikləri ümumiləşdirmək, eləcə də əldə etmək bacarığına əsaslanan uğurlu özünütəhsil üçün zəruri olan ilkin əsas bilik və bacarıqların formalaşmasını təmin edir.

Motivasiyalar. Fərdi və kollektiv müstəqil və xüsusi təşkil edilmiş təhsil və idrak fəaliyyəti kimi şagirdlərin fəaliyyəti motivasiya sistemi ilə inkişaf etdirilir və dəstəklənir. Eyni zamanda, müəllimin şagirdlər üçün istifadə etdiyi motivlərə aşağıdakılar daxildir: peşəkar maraq, təhsil və idrak fəaliyyətinin yaradıcı təbiəti, rəqabət, dərslərin oyun xarakteri, emosional cəlb [19].

Yuxarıda deyilənləri ümumiləşdirsək, “fəal tədris metodları” anlayışı XX əsrin ikinci yarısında geniş yayılmış və şagirdlərin mövqeyini passiv qəbuldan fəal transformasiyaya çevirərək izahlı illüstrativ təlim metodlarını tamamlayan xüsusi tədris metodlarının təyiniidir və kiçik qruplarda baş verən sosial-psixoloji hadisələrə əsaslanır. Fəal metodların müxtəlifliyi genişdir. Buna görə də, fəal öyrənmənin müxtəlif təsnifatlarına müraciət edək. FTM iki qrupa bölünür: qrup və fərdi.

Qruplar eyni zamanda müəyyən sayda iştirakçıya, fərdi olanlar isə yalnız digər şagirdlərlə birbaşa təmasda olmadan öz təlimini həyata keçirən konkret şəxsə tətbiq edilir. Fərqli müəlliflər fəal təlim metodlarının təsnifatı üçün müxtəlif əsaslara malikdirlər və onların hamısı müxtəlif sayda fəal təlim metodları qruplarını müəyyən edir. Məsələn, N.B. Cəfərova şərti olaraq fəal tədris üsullarını (qrupunu) üç qrupa birləşdirir:

a) müzakirə üsulları (müzakirə, təcrübədən insidentlərin təhlili, konkret seçim vəziyyətlərinin təhlili və s.);

b) oyun üsulları: yaradıcı və didaktik oyunlar, eləcə də idarəetmə fəaliyyətini təqlid edən rollu və işgüzar oyunlar.

c) həssas təlim (şəxslərarası təlim).

M. İlyasov fəal təlim metodlarını aşağıdakı kimi ayırır: İdrak fəaliyyətinin xarakterinə görə FTM-lar aşağıdakılara bölünür: peşə fəaliyyətinin imitasiyasına əsaslanan imitasiya və təqlid etməmə.

Simulyasiya üsullarının özəlliyi onların oyun və qeyri-oyunlara bölünməsidir. Şagirdlərin müəyyən rolları oynamağı olduğu həyata keçirilməsi üçün üsullar oyun kimi təsnif edilir. Eyni zamanda, qeyri-oyun metodlarına konkret vəziyyətlərin təhlili, göstərişlərə uyğun hərəkətlər və s.

Problemlərin həlli yollarının axtarışında iştirakçıların fəaliyyət növünə əsaslanan üsullar bunlardır: müxtəlif əlamətlərə görə obyektlərin və ya hərəkətlərin sıralanması; proseslərin və strukturların optimallaşdırılması; obyektlərin layihələndirilməsi və tikintisi; idarəetmə, ünsiyyət və münaqişə vəziyyətlərində fəaliyyət taktikasının seçilməsi; dizayn, tədqiqat, idarəetmə və ya sosial-psixoloji problemin həlli; diqqət, ixtira, orijinallıq, sürətli düşünmə və s. bacarıqlarının nümayişi və öyrədilməsi.

İştirakçıların sayına görə fərqləndirilənlər: fərdi, qrup və kollektiv üsullar. M. İlyasov öz növbəsində FTM nun üç növünü müəyyən etdi:

Xüsusi vəziyyətlərin təhlili metodu. Vəziyyətlər pedaqoji diqqətə görə fərqlənir və qarşıya qoyulan tapşırıqə uyğun olaraq istifadə olunur: illüstrasiya situasiyası, nəzəri materialı nümayiş etdirmək üçün aparıcının təklif etdiyi konkret hal; vəziyyət tələbələrin bəzi elementləri vurğulamağı və yadda saxlamamağı olduğu bir məşqdır; təklif olunan problemin artıq həll olunduğu qiymətləndirmə vəziyyəti və iştirakçılardan onu qiymətləndirmələri xahiş olunur; vəziyyət bir problemdir, qrupa təhlil edilməli və həll edilməli olan bir sıra suallar təqdim olunur. Müəllimin aparıcı funksiyasını yerinə yetirmədiyi, lakin xeyirxah müşahidəçi rolunu oynadığı sosial-psixoloji təlim iştirakçıların ünsiyyətinin subyektiv xarakterini təmin edir. *Oyun. Modelləşdirmə və ya simulyasiya oyunları.* Oyunlar (simulyasiya) simulyasiya modelinin əvvəlcədən müəyyən edildiyi işgüzar oyunlara və iştirakçıların özləri həll sistemi seçdiyi təşkilati oyunlara bölünür.

FTM-ların təsnifatı da mövcuddur ki, bu da onların dörd qrupa bölünməsinə, qrup və fərdi sinif formalarını birincinin üstünlüyü ilə birləşdirməyi nəzərdə tutur. Liderin (müəllim) rolu passiv olduqda, şagirdlər arasında canlı və birbaşa ünsiyyətə əsaslanan müzakirə üsulları və yalnız qarşılıqlı əlaqənin təşkili, fikir mübadiləsinin aparılması, lazım gəldikdə isə fərdi rəylərin işlənməsi və qrup yekun qərarının qəbulu proseslərinin idarə edilməsi funksiyalarını yerinə yetirir. Oyunun bəzi və ya hətta bütün əsas elementlərindən bu və ya digər şəkildə istifadə edilən oyun üsulları (rol oyunları, biznes (idarəetmə), simulyasiya) real hadisələr) və bir sıra səbəblərə görə şagird üçün əlçatmaz olan yeni təcrübə əldə etməyə yönəlmiş. Şagirdlərin idrak fəaliyyətinin və fəallığının stimullaşdırılması reyting xalları ilə rəqabət yolu ilə baş verən qiymətləndirmə üsulları. İştirakçıların şəxsiyyətinə və davranışına stimullaşdırıcı, korrektə edilmiş (düzəldici), inkişaf etdirici təsir göstərməyə yönəlmiş təlim metodları (davranış və şəxsiyyət yönümlü təlimlər). Prof. Y. Kərimov təqlid etməyən və təqlid edilən fəal tədris üsullarını vurğulayır. Təqlid olunmayan siniflərin fərqli xüsusiyyəti öyrənilən prosesin və ya fəaliyyətin modelinin olmamasıdır. Bu zaman müəllimlə şagirdlər arasında əks əlaqənin, eləcə də onlar arasında birbaşa əlaqələrin qurulması təhsil-idrak prosesinin fəallaşmasına kömək edir. Simulyasiya dərslərinin xarakterik xüsusiyyəti tədqiq olunan prosesin modelinin (bu və ya digər kollektivin, eləcə də fərdi fəaliyyətin imitasiyasının) olmasıdır. Simulyasiya üsullarının özəlliyi onların oyun və qeyri-oyunlara bölünməsidir. Şagirdlərin müəyyən rolları yerinə yetirməli olduğu üsullar oyun kimi təsnif edilir. Y. Kərimov iddia edir ki, oyun əsaslı fəal tədris metodlarından istifadə edərkən materialın mənimsənilməsinin yüksək səmərəsi əldə edilir, çünki tədris materialının konkret praktiki və ya peşəkar fəaliyyətə əhəmiyyətli dərəcədə yaxınlaşması təmin edilir. Bu metoddan istifadə etməklə müəllim şagirdlərin motivasiyasını və onların tədris və idrak fəaliyyətinə cəlb edilməsini əhəmiyyətli dərəcədə artırır.(5)

Summary

Active learning methods and their classification are discussed in the article. It is noted that active learning methods are teaching methods characterized by a high level of involvement of students in the learning process, as well as activation of their independent activity in solving the problems given to them. At this time, the feedback between the teacher and students, as well as the establishment of direct relations between them, activates the educational-cognitive process. The concept of "active teaching methods" is the definition of special teaching methods that are widespread in the second half of the 20th century and complement explanatory and illustrative teaching methods by changing the position of students from passive reception to active transformation, and is based on social-psychological phenomena that occur in small groups. Active methods are different. Therefore, various classifications of active learning are applied. The article presents an opinion on the classification of many authors, the characteristic features of each are commented.

Key words: learning process, active learning methods, feedback, cognitive process

Ədəbiyyat

1. Mehrabov A. və b. Pedaqoji texnologiyalar. Bakı, 2006.
2. Mərdanov M. Azərbaycan təhsil sistemi: real vəziyyət, problemlər və islahat istiqamətləri. Bakı, 2005. 96 s
3. Nəzərov A., Mollayeva E. Müasir dövrün təhsil problemləri. (Mühazirə xülasələri). Dərs vəsaiti, Bakı, 2011.
4. Veysova Z. Fəal (interaktiv) təlim: Müəllim üçün vəsait. Bakı, 2007. 132 s
5. Kərimov Y. Pedaqoji tədqiqat metodları. Bakı, Azərənəşr, 2009, 280 s.

FORMATION OF STUDENTS' CREATIVE ACTIVITY AND RESEARCH SKILLS
ŞAĞIRDLƏRİN YARADICI FƏALİYYƏTİNİN, TƏDQIQATÇILIQ
BACARIQLARININ FORMALAŞDIRILMASI

FƏRİDƏ MİKAYILOVA

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin, Ağcabədi Filialının Baş Müəllimi

Müasir təhsilin ən mühüm məqsədi müstəqil öyrənə bilən şagird yetişdirməkdir. Bu, həyatın bütün təzahürləri ilə daha müxtəlif və mürəkkəbləşdiyi bir vaxtda xüsusilə vacibdir. Hazırda insandan qəliblənmiş, adət olunmuş hərəkətlər deyil, təfəkkür mobilliyi, cəld oriyentasiya, böyük və kiçik problemlərin həllinə yaradıcı yanaşma tələb edilir. Ona görə də hər bir müəllimin fəaliyyətinin əsas istiqamətlərindən biri təhsilin inkişaf tərəfinə, şagirdlərin öyrənmə qabiliyyətinin inkişafına diqqəti artırmaqdır. Təlim üçün müsbət daxili motivasiyanın formalaşdırılması ibtidai sinif müəlliminin ən mühüm vəzifələrindən biridir. Yaradıcılıq və tədqiqat bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi təlim prosesində şagird motivasiyasının artırılması yollarından biridir. Bu məqsədə çatmaq üçün:

- şagirdlərin bilik və tədqiqat vasitələrinə yiyələnməsinə şərait yaratmaq;
- biliklərin mənimsənilməsi prosesində idraki fəallığı artırmaq;
- tədris və tərbiyə prosesində diferensiaslaşdırılmış və inteqrasiya olunmuş yanaşma tətbiq etmək;
- uşaqlarla birlikdə layihə və yaradıcılıq müsabiqələrinə fəal hazırlaşmaq və iştirak etmək.

Layihə metodunun tətbiqinin nəticəsi şagirdlərin və müəllimlərin tədqiqat və yaradıcı işidir. Yaradıcılıq və tədqiqat layihələrinin həyata keçirilməsi təlim prosesinin vacib elementidir, çünki o, didaktik funksiyakimi mövzuya marağı artırır, idrak fəaliyyətini aktivləşdirir və yaradıcılıq qabiliyyətlərinin inkişafına kömək edir, tədqiqat və ya yaradıcı qrupun birləşməsinə kömək edir. aşağıdakı yerinə yetirir: Hazırda tədqiqatçılıq bacarığı təhsil sistemində çalışan müəllimlərin əsas xüsusiyyəti hesab olunur. Məlumatların sürətlə çoxaldığı bir vaxtda onu paralel olaraq izləmək, ümumiləşdirmə edərək öz işinin gedişatına gətirmək müasir müəllimlər üçün zəruri keyfiyyəti kimi qiymətləndirilir. Tədqiqatlar aparmaq, fəaliyyətini araşdırmaçılıq prinsipləri zəminində yaratmaqda hər müəllimin özünə uyğun potensial şəraiti, iş təcrübəsi mövcuddur. Onların tədris edilməsi, başqa müəllimlər tərəfindən tətbiq edilməsi, pedaqoji innovasiyaların ümumiləşdirilərək çoxşaxəli yayılması baxımından əhəmiyyət kəsb edir. İnteraktiv təlim dedikdə qarşılıqlı fəaliyyətə əsaslanan təlim nəzərdə tutulur. Ancaq qarşılıqlı fəaliyyət arzu olunan tədris metodunun istifadəsi vaxtı az və ya çox dərəcədə olur. İnteraktiv təlim metodlarının tətbiq olunması ilə şagirdlərə sərbəst düşünmək, müstəqil işləmək, problemin həllinə aid fikir bildirmək, münasibət söyləmək, qərar qəbul etmək, fərziyyələrini çatdırmaq, yaradıcı fəaliyyət yerinə yetirmək, məntiqi və tənqidi təfəkkürünü inkişaf etdirmək imkanları ortaya çıxır. Araşdırmalar sübut edir ki, interaktiv təlim zamanı müəllim şagirdin fəal qavrama mövqeyinə; informasiyaların yaradıcı tətbiqinə; yaddaşın müstəqillik və sərbəstliyinə; problemlə şəraitin qurulmasına; təfəkkürün inkişaf etməsinə; əməkdaşlığa; informasiyaların sərbəst əldə olunması üçün şəraitin yaradılmasına şərait yaradır və bəhrələnilir. Yuxarıda sadalanan cəhətlər isə fəal təlim üsul və metodlarından istifadə edilməsini tələb edir. Bu metodlar üçün aşağıdakı xüsusiyyətlər səciyyəvi xarakterə

malikdir: şagirdin dərstdə fəal iştirak etməsi; müəllimin şagirdlə və şagirdlərin isə bir-biri ilə qarşılıqlı əməkdaşlığı; didaktik, rollu oyunlardan istifadə edilməsi; şagirdlərin işgüzar fəaliyyəti zamanı sinifdə sosial bərabərliyin və psixoloji şəraitin qurulması; müəllimin həm bilik xəzinəsi rolunu, həm də biliklərin araşdırılması və ona cəlb olunması işinin təşkilatçısı rolunu daşımasıdır (10, s.108).

Pedaqoji tədqiqatlarda fəal təlim metodlarından söhbət edərkən onun didaktik mahiyyəti ilə bərabər, əhəmiyyəti haqqında da nəticələr əldə edilmişdir. Şagirdlərdə keyfiyyətlərin inkişafı haqqında deyilmiş fikirləri belə ümumilədir bilirik:

- öz fikirlərini faktlarla izah və sübut etməyi;
- sərbəst düşünməyi, müstəqil fikir bildirməyi;
- özünə və yoldaşlarına qiymət verməyi;
- öz təcrübəsini və biliyini təhlil etmək bacarığını;
- başqalarını dinləməyi, müxtəlif fikirlərə hörmət etməyi və dözümlü olmağı;
- əməkdaşlıq etməyi, başqaları ilə komandada işləməyi bacarmaq, ümumi məqsədə çatmaq üçün işin bölüşdürülməsi;
- yaradıcı təfəkkürün inkişafını;
- birlikdə həll yollarını müəyyənləşdirməyi və qərar çıxartmağı.

Bu yanaşma prosesi zamanı şagirdlər hafizələrini yeni biliklərlə zənginləşdirilməsinə deyil, fikirləşmə qabiliyyətlərinin və sərbəst bilik əldə etmək, onu qavramaq bacarığının inkişaf etdirilməsini təmin edir.

Azərbaycan dili fənninin öyrənilməsi prosesində interaktivlik dediyimiz zaman sadəcə obyektlərin qarşılıqlı təsir prosesi nəzərdə tutulmur, hətta şagirdlərin tədqiqat xarakterinə malik xüsusi təşkil edilmiş idrak prosesi başa düşülməlidir. Fəal metodlara Azərbaycan dili tədrisi prosesinə elə metodlar şamil edilir ki, bunlar şagirdlərin dərslük materialı, digər mənbələr, illüstrasiyalar, tədqiqatçıların ziddiyətli fikirləri ilə, hətta ətraf aləmin həqiqətləri və təzahürləri ilə, rollu oyunların, fərqli hüquqi və mübahisəli vəziyyətlərin müzakirəsinin, layihələrin tərtibinin, müsahibələr aparılmasının və s. köməyi ilə müstəqil iş prosesini əhatə edir, nəticə olaraq onlara əsasən şagirdlərdə yeni biliklər formalaşdırır. Bunun nəticəsində, fəal təlim metodları müəllimin iştirakı ilə şagirdlərin fərqli bilik mənbələri, kitab, xəritə, illüstrasiya və s. və ya bir-biri ilə qarşılıqlı fəaliyyət prosesində yeni məlumatlar əldə etməyə şərait yaradan təlim metodlarının və dərslük formalarının məcmusu hesab edilir. Bu üsulla qazanılmış yeni informasiyalar şagirdlərin təfəkküründə uzun zaman qalır və onlar tərəfindən hər hansı bir təcrübə kimi istifadə edilir. Yeni təhsil konsepsiyasının əsas üstünlüyü odur ki, bu konsepsiya şagird şəxsiyyətinin formalaşdırılmasını təhsil sisteminin əsas, mühüm vəzifəsi kimi qiymətləndirir. Yeni təlim sistemində idrak prosesləri daha da dərinləşir, şagirdlərdə fərdi düşüncə və mühakimə söyləmə vərdisləri, əqli nəticə çıxarma bacarıqları inkişaf etdirilir. Təbii ki, şagird üçün ən maraqlı dərslük özünün fəal iştirak etdiyi, onun təfəkkür imkanlarına söykənən dərslük prosesidir. Müasir pedaqoji təfəkkürün təzahür forması kimi yaranan fəal interaktiv təlim metodlarının köməyi ilə şagirdlərin təfəkkürünü formalaşdırmaq, onların idrak fəaliyyətini daha səmərəli inkişaf etdirmək mümkündür. Bu təlim metodları ağıl və hissin vəhdəti şəraitində yerinə yetirilir ki, bu da şagirdlərin bir şəxsiyyət kimi yetişməsi üçün əlverişli şəraitlər yaradır, onlar üçün xüsusi məna ifadə edir. Tədqiqat və yaradıcılıq bacarıqlarının mənimsənilməsi şagirdlər üçün mühüm tələblər sırasındadır. Bu tələbin həyata keçirilməsi yollarından biri də şagirdin tədqiqat fəaliyyətinə cəlb edilməsidir. Tədqiqat-tədris texnologiyası şagirdlər

tərəfindən idrak və praktiki problemlərin qoyulması və müstəqil şəkildə yaradıcı şəkildə həll edilməsi yolu ilə tədris və idrak fəaliyyətinin təşkili üçün müəllim fəaliyyətləri sistemidir. Metodist alimlərin fikrincə, tədqiqat bacarıqları “şagirdlərin idrak fəaliyyətinə olan istəyi, onlara tapşırılan problemləri müqayisə etmək, təhlil etmək və müstəqil həll etmək bacarığıdır”. Təlim prosesində şagirdlərin tədqiqat bacarıqlarına elmi problemi tapmaq və formalaşdırmaq; tədqiqatın məqsəd və vəzifələrini formalaşdırmaq; tədqiqatın predmetini və obyektini müəyyən etmək; tədqiqat mənbələrini tapmaq və müstəqil işləmək; fərziyyə irəli sürmək; təhlil etmək, müqayisə etmək; fərziyyəni yoxlamaq, sübut etmək, rədd etmək; nəticə çıxarmaq; təqdimat etmək; tədqiqat nəticələrinin tətbiq dairəsini və sərəhədlərini müəyyən etmək kimi vəzifələr aiddir. Qeyd edək ki, bu iş ibtidai sinif müəllimlərindən başlayır. İbtidai sinif şagirdləri tədqiqat işlərinin mövzusunda qərar verərək, ilk müstəqil tədqiqatlarını aparmaqdan, ətrafdakı dünyanı müşahidə etməkdən, təklif olunan ədəbiyyatı oxumaqdan məmnundurlar. Tədqiqat işi üzərində işləmək mövzu üzrə biliklərin genişləndirilməsinə, natiqlik vərdişlərinin mənimsənilməsinə kömək edir, şagirdlərin dünyagörüşünü genişləndirir, əməkdaşlıq, qarşılıqlı dəstək mühiti yaradır və şagirdin informasiya mədəniyyətinin formalaşmasına töhfə verir ki, bu da son nəticədə təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə kömək edir.

Summary

The article talks about the process of developing students' research skills. The main stages of research activity are presented. The modern education system is aimed at the self-development of students and the development of lifelong learning. Acquiring cognitive, educational, research and project activity skills are among the requirements for school students. One of the ways to implement this requirement is to involve the student in research activities. Research-teaching technology is a system of teacher activities for the organization of teaching and cognitive activity by setting cognitive and practical problems by students and solving them independently creatively, during which students go through all or most stages of research. It is mentioned in the article that in the training process, the research skills of students are to find and form a scientific problem; formulating the goals and objectives of the research; to determine the subject and object of the research; find research sources and work independently; to hypothesize; to analyze, to compare; test, prove, disprove hypothesis; draw conclusions; make a presentation; tasks such as determining the scope and boundaries of research results. The issues mentioned in the article are explained in detail.

Keywords: research skill, research-teaching technology, presentation, result

Literature

1. Concept of General Education in the Republic of Azerbaijan (National Curriculum I) Resolution No. 103 of the Cabinet of Ministers of the Republic of Azerbaijan dated June 3, 2010.
2. Ağayev A. Theoretical and practical issues of using new training methods and technologies. "Scientific works" of ARTPI-Baku, 2006
3. Həsənov R. Interactive methods and organization of training in cooperative conditions. Azerbaijan school. Baku, 2002.
4. Gəndilov R.T, Aliyev A.F New information and communication technology in Tehsil. "Scientific works" of ARTPI - Baku, "Gama servis", 2003, 59 p.
5. Məhrəbov A., Bəylarov E. Development of student intellect, Baku, "Adiloglu", 2006, 192 p.
6. Həsənov R. Interactive methods and organization of training in cooperative conditions. Azerbaijan school. Baku, 2002.

ARTISTIC-PSYCHOLOGICAL AND SOCIAL-SYNERGETIC CONCEPTS OF
MODERN TECHNICAL EVOLUTION AND THE APPLICATION OF ARTIFICIAL
INTELLIGENCE IN OUR LIVES

MÜASİR TEXNİKİ TƏKAMÜL VƏ SÜNİ İNTELLEKTİN HƏYATIMIZA
TƏTBİQİNİN BƏDİİ-PSIXOLOJİ VƏ SOSIAL-SİNERGETİK KONSEPSİYALARI

HƏSƏNOVA AMALİYA MURAD QIZI

Biologiya Üzrə Fəlsəfə Doktoru, Dosent, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

ORCID: 0000-0002-2196-3215

Xülasə.

Süni intellekt, sosial analitiklər üçün getdikcə daha çox aktuallaşır, çünki onun texnologiyaları artıq gündəlik həyata daxil olmuşdur. Bu gün sadə işlərdə belə, süni intellektin nə olduğunu bilmək lazım olur. Süni intellektə son vaxtlar daha çox diqqət yetirilir və Bill Qeytsə görə, bütün müasir yeniliklərdən ən əsası, həyatımızı “daha məhsuldar, daha səmərəli və ümumiyyətlə daha asan” etmək üçün ən böyük potensiala malikdir. Mütəxəssislər, süni intellektin artıq həkim kabinetlərinə girməyə başladığını və buna görə də, bunun adı hala gəlməsinin yaxın zaman məsələsi olduğunu söyləyirlər. Güclü diaqnostik alqoritmlərdən tutmuş, cərrahi robotlara qədər, bu texnologiya bütün tibb sahələrində varlığını son dərəcə aydın göstərir.

İndi süni intellektin imkanları insan ağından qat-qat üstündür. Sİ məlumatları tez bir zamanda emal edir, məlumatı ötürür və yaradıcı funksiyaları yerinə yetirirlər. Marketing, bank, tibb, robototexnika və sənayedə istifadə olunur. Süni intellekt-məlumat, məlumat əldə etmək, mürəkkəb prosesləri optimallaşdırmaq və sistemdəki nümunələri müəyyənləşdirmək üçün insan həyatında əvəzsiz bir vasitədir.

Açar sözlər: texniki təkamül, diaqnostik alqoritmlər, süni intellekt, qeyri-səlis məntiq.

GİRİŞ

Böyük alim Lütfi Zadənin qeyri-səlis məntiq nəzəriyyəsinə görə “mürəkkəblik artdıqca, dəqiq ifadələr mənasını və mənalı ifadələr dəqiqliyini itirir” kəlamı bir növ süni intellektə **hadisəsinin izahıdır. “Qeyri-səlis məntiq, qeyri-səlis çoxluqlar nəzəriyyəsinə görə mütləq heç nə yoxdur. Riyazi dillə ifadə etsək, hər şey, 0-1 şkalasında müəyyən hədd daxilində dəyişir”. Yəni, real dünyanın ümumi mənzərəsi 0 və 1 arasında yerləşən onlarla, yüzlərlə çalarlardan təşkil olunmuşdur.**

Qeyri-səlis məntiq nəzəriyyəsinə görə, insanın dünyanı dərk etmə imkanları hüdudsuzdur. Lütfi Zadənin məntiqi hüdudsuzluğun riyaziyyatını yaratmış, onun rəngarəngliyini açmışdır. Bu nəzəriyyə psixologiya, dilçilik, siyasət, fəlsəfə, sosiologiya, iqtisadiyyat, dini məsələlərdə, insanlararası və digər səviyyələrdə münaqişə vəziyyətlərində də geniş istifadə olunur.

Ancaq insan təfəkkürünün paradoksal təbiəti barədə fikirlər yeni deyil, bu nəzəriyyələr bir neçə əsrdir inkişaf edir. Bu gün bir fikirdə olan insan sabah fikrini heç bir səbəb olmadan da dəyişə bilər, bu daim rast gəlinən hadisədir [1, s.16-34].

İnsanın anatomik-morfoloji xüsusiyyətləri və ətraf mühiti qavrama mexanizmi bir çox metodlarla – tibbi, klassik və ezoterik metodlarla tədqiq olunmuşdur və olunmaqda davam edir.

Bu metodlar fərqli olsa da, insanın mürəkkəb və sirli varlıq olmasını təsdiq edir. İnsanın makrokosm xüsusiyyətlərinin kainatın makrokosmik təbiəti ilə analogi olduğunu sübut edən – enerjiinformasiya mübadiləsi, işıqsaçma, elektromaqnit, holoqrafik, vibrasiya, kristallik, dalğalı, plazmik xarakterli dəlillər vardır. Bu biliklər bizə nə verir? İnsan ağıllı bir varlıq kimi öz həyatını dəyişə bilər (adaptasiya), ilahi-makrokosm xüsusiyyətləri onun təkamülünə imkan verir.

İnsan dünyada ən qiymətli varlıq olduğuna görə hər şey insan üçündür, hər şeyin sonunda insan maraqları dayanır. Buna görə insanların ətraf mühitə və bir-birinə qarşı münasibətləri bütün elmlərin əsas tədqiqat obyektlərindən biridir. İnsan münasibətlərinin ortaq təməli bir fərdin digərini tanıma yolundakı mürəkkəb bir mexanizmdir. Danışıqların, hərəkətlərin ilkin təhlili olmadan münasibətləri müəyyən etmək çətindir. Bu nöqteyi-nəzərdən, insan münasibətlərini, beyinin neyroplastikasını və NLP prosesini ümumi biliklər əsasında təhlil etməklə, insanın həyatında baş verən problemlərə hazır olması və bu problemlərin həlli yollarını tapması dövrümüzdə daha aktualdır.

İnsanın həyatında duyğuların böyük rol oynadığı öz elmi təsdiqini tapmışdır. İnsanlar bir çox hallarda gərginliyi aradan qaldırmaq üçün yaxşı klassik, eyni zamanda özünə xoş təsir bağışlayan bir film izləməyi, sevdikləri musiqini dinləməyi seçməklə beyin gərginliyini aradan qaldırır. Bu proses beyində olan neyroplastiklik əsasında baş verir.

20-ci əsrdə beyinin öyrənilməsi sahəsində çox mühüm dəyişikliklər oldu, bunlardan biri də beyinin neyroplastiklik qabiliyyətinin sübutu idi. Neyroplastikanın isbatından əvvəl belə hesab olunurdu ki, uşaqlıqda formalaşma başa çatdıqdan sonra, beyin qırışlarının və neokorteksin quruluşu dəyişməz olaraq qalır.

Təxminən rüşeymin inkişafının 6-cı ayında beyin hüceyrələri bölünməyə başlayır. Beyin şəbəkəsinin yaranması və formalaşması 2 yaşa qədər davam edir. Beyinin neyroloji strukturunun bazası bu dövrdə 50% qurulur, qalan 50% isə həyatın sonrakı dövründə formalaşır. Uşağın beyində “güzgü neyronların” sayı kifayət qədər olur. Bu neyronların fəaliyyəti nəticəsində uşaq ətraf aləmi dərk etməyə başlayır, məhz güzgü neyronların sayəsində insan şəxsiyyət kimi formalaşmağa başlayır. Klassik biliklərimizə görə biz uşaqlıqda nəyi öyrənmişiksə, artıq böyüyəndə nəyi görmüşüksə, bu beyində koqnitiv süzgəcdən keçirilir, bu biliklərə əsasən dünyada, ətraf mühitdə fəaliyyət göstəririk. Lakin, bu baxış yeni bir araşdırmanın təsiri altında dəyişmişdir, bu araşdırmaya görə uşaqlıqdan sonra beyin plastikliyini qoruduğu iddia edilir. Beyinin neyron strukturunun daim dəyişməsi – neyronların əmələ gəlməsi, həmçinin məhv olması – neyrogenез prosesi yaşdan asılı olmayaraq baş verir. (Klassik biliklər neyrogenезin yeniyetməlik dövründə başa çatdığını iddia edirdi).

Məlumdur ki, bizim şəxsiyyətimiz genetik və tərbiyə ilə formalaşır (biologiyada bu termin irsiyyət və mühit adlanır), əgər biz şüurlu surətdə öz neyron strukturumuza təsir etməsək, müasir biliklərə sahib olmayacaq, klassik biliklərimizdə qalacağıq. Bu labüddür. Amma, neyroplastikanın və neyrogenезin tədqiqatları belə nəticəyə gəlməyə məcbur edir: insan beyininin quruluşu məhz neyroplastikanın vacib olduğuna görə neyron şəbəkəsinə malikdir. İnsan həyatı boyu nəinki, düşüncəsini dəyişə bilər, o öz kreativliyini, intellektini daim təkmilləşdirə bilər.

Təbiətdə baş verən bir çox proses məlumat xarakterli hesab edilə bilər. Bunlar, məsələn, inkişaf prosesləri, bioloji nəql olunma, birhüceyrəli orqanizmlərdəki proseslərdir. Elm adamları bu prosesləri öyrənərkən müşahidə etdikləri, təbiətdə məlumatların işlənməsinin universal prinsiplərini təbii-elmi kontekst baxımından (fiziologiya, genetik, kvant fizikası) izah edirlər. Avstriyalı-Amerikalı bioloq Lüdviq von Bertalanfi 1930-cu illərdə Ümumi sistemlər nəzəriyyəsini irəli sürdü.

Onun əsas fikri, sistem obyektlərinin işini tənzimləyən qanunların izomorfizmini tanımaqdır. Bu nəzəriyyənin bir çox anlayışları müasir kompüter elmləri ilə əlaqəlidir. Bunlar, məsələn, obyektlər (obyekt yönümlü proqramlaşdırma) və əlaqələr (əlaqəli verilənlər bazası), sistem və mühit (müşəri-server-memarlıq) sxemi ilə göstərilir. Ancaq Bertalanfi nəzəriyyəsi sistemlərin dinamikasını – tarazlığı (homeostaz), təkamülü, uyğunlaşmanı (adaptasiya), keçici prosesləri də araşdırır. Məsələn, proqram inkişaf etdirmə prosesini nəzərdə tutsaq, kompüter elmləri tərəfindən bu proqramlaşdırılmaların aparılmasının vacibliyini görürük. Bu, mürəkkəblik, entropiya, məhv olma proseslərinin proqramları ilə göstərilən başqa bir sistem anlayışıdır. Koddakı bir səhvin düzəldilməsi, $n > 1$ olduğu halda, orta hesabla n yeni xəyata səbəb olarsa, inkişaf prosesi fərqli olur. Təbiətin bu cür problemlərlə qarşılaşmadığı ehtimalı yoxdur, bu problemlər hər tərəfdə mövcuddur, amma təbiətin bu problemləri necə həll etməsi məlum deyil [2, pp.59-62].

Bir modelin sistem konsepsiyası çox perspektivli görünür, bu barədə parlaq bir məntiqi təhlil A.I.Uyomov tərəfindən verilmişdir. Görünür, hər hansı bir kompüter proqramı həqiqi bir obyektin modelidir, istər elmi, istərsə mühasibatlıq, oyun proqramları, naviqatorlar və s. Bəlkə də, təbii məlumatların emalı sistemlərində modellər yaratmaq funksiyası kompüter modelləşdirməsinin əsas sistemlərindən biridir.

Bioloji təkamülün ən əhəmiyyətli nəticəsi təfəkkürün ortaya çıxmasıdır. Bu nəticənin əhəmiyyəti təkcə canlı orqanizmlərdə yeni uyğunlaşma qabiliyyətlərinin ortaya çıxmasından ibarət deyil. Təşəkkür əsasında passiv təbii anti-entropik proseslərə, yəni, özünütəşkilin təbii yaradılması proseslərinə, mütəşəkkil obyektlərin və sistemlərin süni yaradılmasının anti-entropik modelləri də əlavə edildi. Sivilizasiyanın bu inkişafının əsasını elm, texnologiya və sosial təşkilatlar idarə edir. Hesablama texnologiyası, müxtəlif informasiya və kommunikasiya texnologiyaları sürətlə inkişaf edir. Bir çox tədqiqatçılar həyatın təkamülünün bitməsindən və onun texniki təkamüllə əvəz olunmasından ibarət fikirlər söyləyirlər. Süni təfəkkürün yaranması artıq inkaredilməz bir faktdır, texniki təkamülün real həyatda mövcudluğu hər addımda görünür [3, pp. 261–281].

Eyni zamanda, populyar nəşrlərdə “süni intellekt yaratmağın qlobal riski” mövzusunda fəal müzakirə olunan bir problem də vardır. Bu problemi qiymətləndirmək üçün bir sıra suallara cavab vermək lazımdır; düşüncə nədir, süni düşünmək mümkündürmü? İnsan süni intellekt yaratmaq yolunda nə qədər irəliləmişdir? Avtonom aktiv süni intellekt yaratmaq mümkündürmü? Bu suallara və problemlərə cavab olaraq, alqoritmik süni intellektin nəticələri və perspektivləri, eləcə də nümunə tanıma və formal neyron şəbəkələr kimi əlaqəli sahələr haqqında araşdırmaları təhlil etmək tələb olunur. Bu problemlər, modelləşdirmə düşüncə probleminə adekvat hesab edilən sinergetika nöqtəyi-nəzərindən araşdırılır.

Süni intellekt insanın gördüyü bir çox işlərin öhdəsindən gəlir. İnsan ağı ilə süni intellekti yalnız bəzi parametrlərə görə müqayisə etmək mümkündür. Maşın öyrənmə və insanın işləmə prinsipi oxşardır. Bunlar kodlaşdırma, məlumatların saxlanması, nəticələrin verilməsi ilə məlumatların təhlilidir. İnsan təfəkkürünün Sİ maşınlarından bir çox fərqi var. İnsanlar emosional vəziyyətlərlə ilə xarakterizə olunur. Sİ köməyi ilə kompüter proqramlarının uğurlarının nə qədər böyük olduğunu və maşın öyrənmənin insanların beynində baş verən proseslərə nə qədər yaxın olduğu görünür.

Nəticə

Təbii informatika təbiətdə, beyində və insan cəmiyyətində baş verən məlumat emal proseslərini öyrənən elmi bir istiqamətdir. Təkamül nəzəriyyəsi, morfogenез və inkişafın biologiyası, sistem tədqiqatları, beyin, DNT, immun sistem və hüceyrə membranları, idarəetmə və qrup davranışı nəzəriyyəsi, tarix və digərləri kimi klassik elmi sahələrin tədqiqatlarına əsaslanır.

Bu istiqamətin ikinci vəzifəsi, əldə edilmiş bilikləri texniki sistemlərdə tətbiq etməkdir. Bu iki yanaşma arasında təbii məlumat proseslərinin kompüter modelləşdirilməsi xüsusi yer tutur. Koqnitiv hesablama: vəzifəsi insanlar arasındakı qarşılıqlı təsirə bənzər təbii insan-kompüter qarşılıqlı əlaqəsini təmin etmək olan Sİ-in bir istiqamətidir. Süni intellektin və koqnitiv hesablamanın əsas məqsədi, görüntülərin və nitqin tanınması və uyğun bir cavabın verilməsi yolu ilə kompüterdə insanın idrak proseslərini simulyasiya etməkdir. Kompüter görmə, şəkil və video tanıma üçün nümunə tanıma və dərin öyrənməyə əsaslanır. Maşınlar şəkilləri necə emal etməyi, təhlil etməyi və başa düşməyi, fotosəkil və ya video çəkməyi və onları şərh etməyi artıq bilirlər, bu istiqamət yüksək səviyyədə inkişaf etmişdir. Dərin öyrənmə təbii dil emalını, kompüterlərin insan dilini, o cümlədən danışmaq dilini təhlil etmək, anlamaq və sintez etmək qabiliyyətidir. İndi gündəlik həyatda istifadə olunan ümumi dili istifadə edərək kompüterləri idarə edə bilərik. Məsələn, Siri və ya Google köməkçisindən istifadə.

Sİ qrafiklər olmadan mövcud ola bilməz, çünki məlumatları təkrar-təkrar emal etmək üçün lazım olan işləmə gücü qrafiklər vasitəsilə həyata keçirilir. Sİ neyron şəbəkələrini öyrətmək üçün daha mükəmməl alqoritmlər hazırlanır ki, bu da bir anda bir neçə səviyyədə daha çox məlumatın daha sürətli təhlilinə imkan verir. Bu ağıllı işləmə nadir hadisələri müəyyənləşdirmək və proqnozlaşdırmaq, kompleks sistemləri anlamaq və bənzərsiz ssenariləri optimallaşdırmaq üçün açaqdır.

Ədəbiyyat

1. A.M.Həsənova, R.A.Rüstəmli, Müasir təbiətşünaslığın sosial-sinergetik konsepsiyaları., Bakı, ADPU nəşriyyatı, 2021, s.16-34.
2. Virginia Deborah Elaine. Welter School subjects' synergy and teacher knowledge: Do biology and chemistry teachers benefit equally from their second subject?, Article in Journal of Research in Science Teaching · September 2021, pp.59-62.
3. Kunter, M., & Pohlmann, B. (2015). Lehrer. [Teachers]. In E. Wild & J. Möller (Eds.), Pädagogische psychologie [Pedagogical psychology] (pp. 261–281).

Резюме:

Искусственный интеллект становится все более актуальным для социальных аналитиков, поскольку его технологии уже вошли в повседневную жизнь человека. Сегодня даже в простых задачах становится необходимым знать, что такое искусственный интеллект. Искусственному интеллекту в последнее время уделяется все больше внимания, и, по словам Билла Гейтса, из всех современных инноваций он, пожалуй, имеет наибольший потенциал сделать нашу жизнь “более продуктивной, эффективной и, как правило, более легкой”. Эксперты говорят, что искусственный интеллект уже начал проникать в кабинеты врачей, и поэтому это только вопрос времени, когда он станет обычным явлением. От мощных диагностических алгоритмов до хирургических роботов, эта технология чрезвычайно четко демонстрирует свое присутствие во всех областях медицины. Теперь возможности искусственного интеллекта намного превосходят возможности человеческого разума. ИИ быстро обрабатывают информацию, передают информацию и выполняют творческие функции. Он используется в маркетинге, банковском деле, медицине, робототехнике и промышленности. Искусственный интеллект-незаменимый инструмент в жизни человека для получения информации, получения информации, оптимизации сложных процессов и выявления закономерностей в системе.

Ключевые слова: техническая эволюция, диагностические алгоритмы, искусственный интеллект, нечеткая логика.

Summary:

Artificial intelligence is becoming more and more relevant for social analysts as its technologies have already entered the daily life of humans. Today, even in simple tasks, it is becoming necessary to know what artificial intelligence is. Artificial intelligence has been receiving more and more attention lately, and according to Bill Gates, of all modern innovations, it probably has the greatest potential to make our lives “more productive, more efficient, and generally easier.” Experts say that artificial intelligence has already begun to make its way into doctors' offices, so it's only a matter of time before it becomes commonplace. From powerful diagnostic algorithms to surgical robots, this technology is making its presence extremely clear in all areas of medicine. The capabilities of artificial intelligence now far surpass those of the human mind. AI processes information quickly, communicates information and performs creative functions. It is used in marketing, banking, medicine, robotics and industry. Artificial intelligence-an indispensable tool in human life to obtain information, retrieve information, optimize complex processes and identify patterns in the system.

Keywords: technical evolution, diagnostic algorithms, artificial intelligence, fuzzy logic.

ROLE AND PERSPECTIVES OF ECOLOGICAL PEDAGOGY IN THE
FORMATION OF ECOLOGICAL CONSCIOUSNESS
EKOLOJİ ŞÜURUN FORMALAŞMASINDA EKOLOJİ PEDAQOĞİKANIN ROLU
VƏ PERSEKTİVLƏRİ

HƏSƏNOVA AMALİYA MURAD QIZI

Biologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

ORCID: 0000-0002-2196-3215

Summary

In the information multitude of modernity, philosophical methodological scientific contradictions have grown into linguistic and terminological contradictions. It is necessary to develop ecological-evolutionary-synergetic worldview of young educators of modernity and to form a matrix-level vision of the surrounding world by creating an intellectual model of a teacher. Since education is a system with a complex structure, in order to conduct the scientific analysis required at each of its structural levels, it is necessary to first determine the relationship of these levels to each other. For this purpose, it is necessary to conduct research and create a strong unity of philosophy, psychology, sociology with pedagogy. To this end, new specialized courses are being opened at our university. The content of modern education is scientific knowledge, and it is based on national interests. The foundations of sciences are protected by education. In our time, scientific knowledge serves the spiritual and intellectual interests of man, because man is able to comprehend the world purposefully, man should change the world, build his practical activity on scientific bases. The learning process should be student-centered, to ensure the development of personality. That is, as stated in the law on education, it should serve the principles: “to bring up an independent and creatively thinking citizen and a personality realizing its responsibility to the Azerbaijani state, respecting the national traditions of its people and the principles of democracy, human rights and freedoms, faithful to the ideas of patriotism and Azerbaijanism”.

Keywords: environmental pedagogy, environmental education, environmental worldview, environmental consciousness, environmental thinking.

Резюме

В информационном множестве современности философские методологические научные противоречия переросли в лингвистические и терминологические противоречия. Необходимо развивать эколого-эволюционно-синергетическое мировоззрение молодых педагогов современности и формировать матрица-уровневое видение окружающего мира путем создания интеллектуальной модели учителя. Поскольку образование представляет собой систему со сложной структурой, для проведения научного анализа, необходимого на каждом из его структурных уровней, необходимо сначала определить соотношение этих уровней между собой. Для этого необходимо провести исследования и создать прочное единство философии, психологии, социологии с педагогикой. С этой целью в нашем университете открываются новые специализированные курсы. Содержание современного образования составляет научное знание, и в его основе лежат национальные интересы. Основы наук защищены образованием.

В наше время научное знание служит духовно-интеллектуальным интересам человека, поскольку человек способен целенаправленно постигать мир, человек должен изменить мир, построить свою практическую деятельность на научных основах. Процесс обучения должен быть ориентирован на учащихся, обеспечивать развитие личности. То есть, как сказано в законе об образовании, оно должно служить принципам: “воспитывать независимого и творчески мыслящего гражданина и личность, осознающую свою ответственность перед азербайджанским государством, уважающую национальные традиции своего народа и принципы демократии, права и свободы человека, верную идеям патриотизма и азербайджанства”.

Ключевые слова: экологическая педагогика, экологическое образование, экологическое мировоззрение, экологическое сознание, экологическое мышление.

Müasir dövrün informasiya çoxluğunda fəlsəfi metodoloji elmi ziddiyyətlər linqvinistik və terminoloji ziddiyyətlərə çevrilmişdir. Müasir dövrün gənç müəllimlərinin ekoloji-təkamul-sinergetik dünyagörüşünü inkişaf etdirmək və müəllimin intellektual modelini yaratmaqla ətraf aləmə matritsa səviyyəli baxış formalaşdırmaq lazımdır.

Cəmiyyətimizin hər bir üzvünə ekoloji pedaqogikanın təklif etdiyi kateqoriyaları, anlayışları, bu sahədə olan bütün muhakimələri, nəticələri korporativ düşüncə tərzini kimi aşılamaq müəllimin vəzifəsidir.

Təhsil mürəkkəb struktura malik bir sistem olduğundan, onun hər bir struktur səviyyəsində tələb olunan elmi təhlil aparmaq üçün əvvəlcə bu səviyyələrin qarşılıqlı nisbəti müəyyən edilməlidir. Bunun üçün tədqiqatlar aparılmalı və pedaqogika ilə fəlsəfənin, psixologiyanın, sosiologiyanın möhkəm vəhdəti yaradılmalıdır. Bu məqsədlə bizim universitetdə yeni ixtisas kursları açılır. Müasir təhsilin məzmununu elmi biliklər təşkil edir və onun əsasında milli maraqlar dayanır. Elmlərin bünövrəsi təhsillə qorunur. Müasir dövrdə elmi biliklər insanın mənavi-intellektual maraqlarına xidmət edir, çünki, insan dünyanı məqsədyönlü dərk etməyə qadirdir, insan dünyanı dəyişdirməli, öz əməli fəaliyyətini elmi əsaslar üzərində qurmaldır. Təlim prosesi tələbələrə yönəldilməli, fərdin inkişafını təmin etməlidir. Yəni, Təhsil qanununda deyildiyi kimi: “Azərbaycan dövləti qarşısında öz məsuliyyətini dərk edən, xalqın milli ənənələrinə və demokratiya prinsiplərinə, insan hüquqlarına və azadlıqlarına hörmət edən, vətənpərvərlik və azərbaycançılıq ideyalarına sadıq olan müstəqil və yaradıcı düşünən vətəndaş və şəxsiyyət yetişdirmək” prinsiplərinə xidmət etməlidir [1, s.160-66.].

Pedaqoji elm kimi ekoloji pedaqogika ekoloji təhsilə metodoloji yanaşmaları müəyyən etməlidir. Ekoloji təhsil ümumtəhsil məktəblərinin nəzəriyyə və praktikasında müstəqil istiqamət kimi 60-70-ci illərin əvvəllərində inkişaf etməyə başladı. və biologiya kurikulumlarına ekoloji və təbiəti mühafizə biliklərinin daxil edilməsi ilə səciyyələndirdi. Lakin zaman keçdikcə ekoloji təhsilin məqsədi daha çox ekoloji biliklərin formalaşdırılmasına deyil, ekoloji mədəniyyətin inkişafına çevrilir. Bu, təhsilə mədəniyyətin prioritet funksiyasının verildiyi yeni təhsil paradigması və bir fenomen kimi həyata pərəstiş ideyasını ehtiva edən ictimai şüurun humanist paradigması kontekstində xüsusilə aktualdır. Ekoloji mədəniyyətin yeni təhsil paradigmasında xüsusi sistem formalaşdırma funksiyasını ekoloji fəaliyyətin mənavi və maddi məhsulunun cəmiyyətdə təkrar istehsalı, cəmiyyətlə təbiət arasında qarşılıqlı əlaqənin optimallaşdırılması prosesi və nəticəsi kimi müəyyən etmək mümkündür. Təhsilin yeni sosial-ekoloji funksiyasını, cəmiyyətin təhsil sistemlərinə sosial sifarişini başa düşmək bizə onu cəmiyyətdə ekoloji mədəniyyətin təkrar istehsalı, ekoloji təhsil, fərdin ekoloji şüurunun inkişafı kimi formalaşdırmağa imkan verir [2, s. 58].

Ekoloji pedaqogika ekoloji təhsil, ekoloji dünyagörüşü, ekoloji şüur, ekoloji təfəkkür, ekoloji mədəniyyət ilə səciyyələnən ekoloji şəxsiyyətin formalaşması qanunauyğunluqlarını öyrənən pedaqoji elmin bir sahəsidir. Ekoloji təhsilin və ekoloji mədəniyyətin gələcək vəziyyətini proqnozlaşdırmağa imkan verən qanunların və qanunauyğunluqların müəyyən edilməsi, obyektiv tədqiqat metodlarının işlənib hazırlanması, davamlı ekoloji təhsil sisteminin inkişafı üçün tədris-metodiki bazanın yaradılması, ekoloji təhsilin və ekoloji şəxsiyyətin inkişafı üçün metodoloji yanaşmaların və prinsiplərin işlənib hazırlanması dövrün tələbidir [3, s.100].

Ümumi təhsil sistemində ekoloji təhsilin inteqrasiyaedici və sistem formalaşdırıcı rolunu müəyyən edilmişdir, təhsil müəssisələrinin ətraf mühitinin yaşıllaşdırılması nümunələri müəyyən edilmişdir. Ekoloji təhsilin məqsədləri:

- Ekoloji biliklər sisteminin formalaşması.
- Xüsusi təbii obyektlərin toplusu kimi təbiət dünyası haqqında fikir sistemləri.
- Cəmiyyətin maddi və mənəvi qüvvələrinin mənbəyi kimi təbiətin çoxşaxəli dəyərinin dərk edilməsi. təbiətə qarşı ekoloji münasibətin (müsbət, diqqətli, məsuliyyətli) formalaşdırılması.
- Onunla ünsiyyət ehtiyacının formalaşması. Ekoloji fəaliyyətdə bacarıqların formalaşdırılması.
- Təbii və sosial mühitlə qarşılıqlı əlaqə üçün strategiya və texnologiyaların mənimsənilməsi.
- Təbiətdəki təbii obyektlərin və fəaliyyətlərin təhlilində alternativ və proqnozlaşdırıcı təfəkkürün, ekoloji şüurun, ekoloji mədəniyyətin inkişafı.

İnsan və onun dəyişdirdiyi təbii mühit arasında optimal qarşılıqlı əlaqə kimi birgə təkamül qanununa əsaslanan ekoloji bilik, bacarıq və münasibətlərə malik ekoloji şəxsiyyətin formalaşmasının mexanizm və qanunauyğunluqları müəyyən edilir (Koevolüsiya).

Ekopedaqogika və ekoloji təhsilin nəzəri əsaslarının fəlsəfi, metodoloji, ümumi elmi və konkret elmi səviyyələrdə nəzərdən keçirilməsi kateqoriyaların, anlayışların və terminlərin tərifini aydınlaşdırmağa imkan verir: "ekoloji pedaqogika", "ekoloji təhsil", "ekoloji şəxsiyyət", "ekoloji dünyagörüşü", "ekoloji şüur", "ekoloji düşüncə", "ekoloji mədəniyyət" və onların kateqoriyalı aparatı (məqsədlər, vəzifələr).

Ekoloji təhsil ekoloji şəxsiyyətin təhsili, tərbiyəsi və inkişafının davamlı prosesidir, ekoloji təhsil bilik və bacarıqlar sistemini, dəyər istiqamətlərini, mənəvi, etik və estetik münasibətləri inkişaf etdirməyə yönəldilir. Bu isə öz növbəsində sosial-təbii mühitin yaxşılaşdırılmasına yönəlmiş prosesdir. Ekoloji təhsil biosferdə insanın uzunmüddətli maraqlarını təmin etməyə yönəlmiş sosial normalar, qaydalar, biliklər, bacarıqlar və institutlar sistemidir.

Ekoloji təhsil klassik bioekologiya çərçivəsində məhdudlaşan ümumi təhsilin dar özəl sahəsi deyil, müasir təhsil prosesinə yeni məna və məqsəd gətirir. Ətraf mühit sahəsində təhsildən fərqli olaraq, ekoloji təhsil pedaqogika qanunlarına, daha doğrusu, ekoloji pedaqogika qanunlarına uyğun həyata keçirilir. İnsan təkə bioloji deyil, həm də sosial varlıq olduğundan, kainat onun yaşayış sahəsidir, bütövlükdə ekoloji mədəniyyət insan ölçüsü kimi başa düşülür.

Uşaqlar çox vaxt təbiətə qarşı qəddar davranırlar və bütün bunların günahkarı biz böyüklərdir. Biz gözəlliyi görməyi və bizi əhatə edən hər şeyin bizi yalnız xoşbəxt etdiyinə əmin olmağı öyrətmək lazımdır [4, s. 46].

Quşları bəsləyən, ağacları və çiçəkləri sevən uşaq onlara qulluq edəcək və ekoloji şüurun formalaşması başlayacaq. Heyvanlara uşaq özü yemək qoyacaq. Uşağınızı sevindirmək istəyirsinizsə, ona tutuquşu və ya akvarium balığı, tısbağa və ya pişik alın. Ona düzgün qulluq etməyi izah edin və öyrədin və uşaq xoşbəxt olacaq. Özünü bir ev heyvanı alsanız, böyüyəndə onu küçəyə atmayın, çünki heyvanlar insanlara güvənir, əgər uşaqlar görsələr ki, valideynləri heyvanları küçəyə atır, onlara rəhmi gəlmir, bu onların şüurunda iz buraxacaq. Heyvanlara qayğı ilə yanaşmaq uşaqlarda da onlara qarşı mərhəmət hissi aşılayacaq, Ekoloji şüur məhz belə formalaşır, belə böyüdülməmiş uşaqlar təkcə ətrafdakı dünyaya deyil, böyüklərə də diqqətli olacaqlar. Ekoloji pedaqogika insan haqqında başqa elmlərin (fəlsəfə, fiziologiya, gigiyena, tibb, anatomiya, antropologiya, psixologiya, iqtisadiyyat və s.) əldə etdiyi zəruri məlumatları özündə birləşdirən və bu əsasda təbiət-mədəniyyət müvafiq tərbiyə, təhsil, təlimin birlikdə məcmuunu təşkil edir. Bu təhsil sistemləri insan, təbiət və cəmiyyətin ayrılmaz vəhdətini təmin edən yeni tipli sistemlərdir. Bu pedaqogika çox vaxt əxlaqi pedaqogika adlanır, çünki o, insanın mənəvi-əxlaqi tərbiyəsinə əsaslanır. İnsan özünü yer üzündə bir növ kimi qoruyub saxlamaq, heyvan və bitki dünyası üçün mənəvi məsuliyyət daşıyır. O, şüurludur və yer üzündə bir növ “mənəvi icma” yaratmağa qadirdir. Ekoloji pedaqogika yeni ekoloji etika gətirir. Bu, zorakılığa yol verməmək, insan sağlamlığının qorunması və möhkəmləndirilməsi, sağlam həyat tərzinin formalaşdırılması pedaqogikasıdır. Ekoloji pedaqogika XX əsrin ikinci yarısında ekoloji fəlakət vəziyyətinə, planetin resurslarının məhdudlaşmasına, insanın və təbiətin özgəninkiləşdirilməsinə cavab olaraq yaranmışdır. Müasir dövrdə inkişaf edən təhsil müəssisələrində ekoloji təhsilin səmərəliliyi üçün ən vacib, inteqrasiya olunmuş yanaşmanın həyata keçirilməsinə imkan verən ekoloji olimpiadlardır. Sosial faydalı fəaliyyətin təhsil müəssisələrində təhsil prosesinin modelinin vacib komponentlərindən biri olduğuna əsaslanaraq, üç fəaliyyət növünə diqqət yetiririk: idrak, qiymətləndirici və praktiki. Ekoloji maarifləndirməni təşviq edən tədris prosesinin yeni forması kimi biz olimpiadaları vurğulayırıq və hesab edirik ki, onların hazırlanması və keçirilməsi şagirdlərin sosial yaradıcılıq təcrübəsini mənimsəməsinə ciddi təsir göstərir. Əlbəttə, olimpiadaların keçirilməsi məktəblilərin ekoloji maarifləndirmə ehtiyaclarını tam ödəmir. Bununla belə, olimpiadanın ictimai və yaradıcı fəaliyyət formasına çevrilməsi məktəblilərin təkcə ekoloji hazırlıq səviyyəsini deyil, həm də onların ekoloji təhsil səviyyəsini müəyyən etməyə imkan verir və məktəblilərin ekoloji hazırlığının formalarından biridir. Ekoloji pedaqogika ekoloji tarazlıq barədə təbiət elmlərinin məlumatlarına əsaslanmalı, bu məlumatlardan daim istifadə etməlidirlər. Ekoloji tarazlıq, canlı orqanizmlərin növ tərkibinin sabitliyinin nisbi tarazlığıdır. Daxili dinamik tarazlığın kibernetik qanunu, ekosistemin parametrlərindən ən azı birinin pozulmasının qaçılmaz olaraq digər göstəricilərdə və ya alt sistemlərdə dəyişikliklərə səbəb olmasıdır. Bu qanun orqanizmin, populyasiyanın və hətta bütün biogeosenozun homeostazını əhatə edir. Ekoloji tarazlıq bioloji müxtəlifliyin (biota tərkibi), bioloji məhsulların və qida maddələrinin dövrünün sabit saxlanıldığı ekosistemin vəziyyətidir. Mütləq ekoloji tarazlıq mümkün deyil, çünki ekosistemə müxtəlif növlərin, onların bioloji məhsullarının, populyasiyalarının sayının artması və azalması ilə ekosistemlərin dəyişməsinə səbəb olan, dəyişən xarici mühit amilləri daim təsir edir. Ekoloji tarazlıq ilə, ekosistemin orqanizmləri tərəfindən mənimsənilən bütün elementlər ətraf mühitə qaydır və çoxlu dövrlər təşkil edir. Yeni meydana gələn bitki üzvi maddələrinin miqdarı, heterotrofların istifadə etdikləri qida maddələri və fotosintez prosesində qəbul edilən enerji belə, tədricən dağılır.

Ekoloji tarazlıq, rəqabət zamanı orqanizmlər arasındakı mübadilə əlaqələri, “fitofaq-bitki”, “yirtıcı-qurban” və “parazit-sahib” əlaqələri nəticəsində yaranır. Kiçik ekosistemlərdən və onların bloklarından (bitki-fitofaq-zoofaq) bütövlükdə biosferə qədər istənilən səviyyədə ekoloji tarazlıq mümkündür.

Ekosistemlərdə ekoloji tarazlığın qorunması, cəmiyyətin davamlı inkişaf üçün, insan və təbiətin birlikdə yaşaması strategiyasının formalaşdırılmasında əsas vəzifədir. Bu strategiya çərçivəsində insanın ekoloji tarazlığa münasibətinin dörd əsas variantı tərtib edilə bilər:

- ekosistemlərə (xüsusi mühafizə olunan təbiət əraziləri) müdaxiləni minimuma endirməklə ekoloji tarazlığın qorunması;
- təbii təsirlərin bu ekosistemləri məhv edəcək səviyyəyə çatmadığı zaman, təbii ekosistemlərdə təbii ehtiyatlardan rəşional istifadə etməklə ekoloji tarazlığın qorunması;
- ekoloji tarazlığın qurulması, qida maddələrinin çıxarılmasının antropogen subsidiyalarla kompensasiya edildiyi süni bir ekosistemin yaradılması;
- təbii və kənd təsərrüfatı ekosistemlərinin ekoloji tarazlığını tarazlığın yaradılmasının mümkün olmadığı ekosistemlərin təsirindən qorumaq (şəhər və sənaye ekosistemləri);

NƏTİCƏ

Davamlı inkişaf konsepsiyası 14 dekabr 1996-cı ildə Heydər Əliyev tərəfindən qəbul olunub. Davamlı İnkişaf konsepsiyası altında cəmiyyət tərəfindən stabil sosial iqtisadi inkişaf başa düşülür və bununla birgə təbiətin və cəmiyyətin kəsilməz tərəqqisini təmin edir. Davamlı İnkişaf konsepsiyasını üç istiqamətdə ayırmaq olar: 1-iqtisadi effektivlik, 2-sosial ədalət, 3-ekoloji təhlükəsizlik. Bu konsepsiyanın uğurlu inkişafında iqtisadi fəaliyyətin, biznes planlarının, maliyyənin mənbələrinin düzgün tərtib olunması vacibdir. Davamlı İnkişaf (Sustainable Development) cəmiyyətin davamlı, dayanıqlı, fasiləsiz, sabit, uzunmüddətli inkişafının təmin olunması kimi başa düşülür. Planlaşdırılmış hesablamalara və faktiki qiymətləndirmələrə nəzər salanda maddi mənbələrin düzgün istifadə olunmasına, proqnozların qurulmasına diqqət yetirmək və hesabların düzgün balansını yaratmaq yüksək nəticələrə gətirib çıxarır. Daxili iqtisadiyyatın inkişafı, iqtisadi modellərin qurulması bizi ciddi səhvlərdən qoruyur və maddi təminatı təmin edir. Davamlı İnsan İnkişafının başlıca məqsədi və vəzifəsi “gələcəksiz inkişafın” və “bərabərsizliklə müşayiət olunan inkişafın” qarşısının alınması və onunla ciddi mübarizə aparılmasından ibarət konsepsiyadır. Azərbaycanda Davamlı İnnovativ İnkişafın reallaşması prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə həyata keçirilir. Respublikamızın birinci vitse Prezidenti, YUNESKO-nun Xoş Məramlı Səfiri, Heydər Əliyev fondunun Prezidenti Mehriban xanım tərəfindən də ölkədə çox vacib və böyük strateji işlər görülür.

Açar sözlər: ekoloji pedaqogika, ekoloji təhsil, ekoloji dünyagörüşü, ekoloji şüur, ekoloji təfəkkür.

Ədəbiyyat

1. A.M.Həsənova, R.A.Rüstəmli, Müasir təbiətşünaslığın sosial-sinergetik konsepsiyaları., Bakı, ADPU nəşriyyatı, 2021. Səh.160-66.
2. Шульженко А.К. Экологическое воспитание: Европейский опыт- М.: Копи-центр, 2003. 58 с.
- 3.Титов Е.В. Олимпиада школьников по экологии: полшотовка и проведение. М.: «Школьные технологии» - 2004. – 100 с.
4. Романенко Н.М. Воспитание духовной культуры старших школьников // Автореф. дис. . доктора пед. наук М. - 2003. - 40 с.

**SCIENTIFIC STRATEGIES FOR CAPACITY BUILDING AND COMMUNITY
EMPOWERMENT: LEVERAGING LOCAL WISDOM IN CIMANDE VILLAGE
TOURISM DEVELOPMENT**

DINA MAYASARI SOESWOYO

Sekolah Tinggi Pariwisata Bogor

Abstract

This study examines strategic approaches to capacity building and community empowerment in Cimande Village, highlighting the critical roles of the Tourism Awareness Group (Pokdarwis) and Micro, Small, and Medium Enterprises (MSMEs). The primary aim is to evaluate how local wisdom can be harnessed to enhance both the economic and social well-being of the community through tourism. Utilizing qualitative research methods, such as in-depth interviews and direct observation, the study employs a SWOT analysis to pinpoint internal and external factors that influence the success of Cimande Village's tourism development. Key findings reveal notable challenges, including limited entrepreneurial knowledge, insufficient product innovation, and low digital marketing adoption. In contrast, strengths identified include a rich local cultural heritage, active community involvement, and supportive government policies. The discussion centers on strategies to enhance capacity building through education, infrastructure improvements, and strengthened partnerships with the private sector. The study concludes that sustainable tourism development in Cimande Village is reliant on continuous training and skill enhancement, especially in product innovation and digital marketing. It recommends formalized training programs for Pokdarwis and MSMEs, better capital access, and stronger efforts to ensure business legality and certification acquisition.

Keywords: Capacity Building, Community Empowerment, Local Wisdom, Pokdarwis, MSMEs, Sustainable Tourism

**ASSESSING THE ECONOMIC DRIVERS OF FOREIGN TOURISM IN INDONESIA:
THE IMPACT OF GROWTH, EXCHANGE RATES, AND INFLATION ON VISITOR
TRENDS**

DINA MAYASARI SOESWOYO

Sekolah Tinggi Pariwisata Bogor, Indonesia

Abstract

Tourism represents a dynamic economic sector with the capability to rapidly generate foreign exchange revenue when effectively and sustainably managed. This study explores the influence of key economic variables specifically economic growth, exchange rates, and inflation on international tourism demand in Indonesia. Employing a quantitative descriptive approach, the study applies a Multiple Linear Regression model to analyse secondary annual data from 2001 to 2020. The results indicate that economic growth and exchange rates significantly impact foreign tourist arrivals, whereas inflation appears to have no substantial effect. Beyond economic factors, elements such as tourist attractions, accessibility, infrastructure, promotion strategies, and stability in social, political, and security environments are essential for enhancing Indonesia's global tourism appeal. These components provide a comprehensive framework for reinforcing Indonesia's competitive position as a global tourism destination, offering insights for policymakers and tourism stakeholders aiming to optimize the sector's economic contributions.

Keywords: economic growth; exchange rate; foreign tourist visit; inflation; tourism economic

**CHEMICAL COMPOSITION AND ANTIMICROBIAL ACTIVITIES OF THE
ESSENTIAL OIL FROM LEAVES OF SOLENOSTEMMA ARGEL**

O. CHOUITAH

**BGSS Laboratoire of Engineering and Health Security, University de Mascara - 29000,
Algeria Centre de recherche National (CNRST)Maroc**

This study describes the chemical composition and antimicrobial activity of essential oil of the fruit of *Solenostemma argel* growing in Ain fares Mascara region. This plant is very used in Algeria and widely used by local people for its medicinal properties. We proposed to determine the physicochemical, organoleptic and chemical identification of these components. The chemical composition of the essential oil from *Solenostemma argel* L. leaves was analyzed by GC/GC-MS and resulted in the identification of 29 compounds. Other parameters such as refractive index, optical rotation; density, polar metric deviation; freezing point and Solubility in ethanol are also measured. 100% of the total peak areas were identified. The main constituents of the essential oil were the hydrocarbon and oxygen compounds are: Thujone 43, 73%. trans-Sabinene hydrate 10.47% Eugenol 8.41%, 1.8-cineole 7.90% Limonene 4.16-% α -PINENE,(-)-3, 57%. The antimicrobial effect of *Solenostemma argel* essential oil" in vitro" condition was determined using the agar diffusion method and it was found that it was active which may find its application in future research for the food and pharmaceutical industry.

Key word: *Solenostemma argel* ; chemical composition, antimicrobial effect ,

**ANALYZING A POEM ABOUT TRAVELLING DURING AUTUMN BY MATSUO
BASHO**

IRINA-ANA DROBOT¹

¹Technical University of Civil Engineering Bucharest, Faculty of Engineering in Foreign Languages, Department of Foreign Languages and Communication, philology, education, ORCID number 0000-0002-2556-6233

Abstract

The purpose of this paper is to analyze the following poem written by the Japanese haiku master Matsuo Basho: “Not one traveler/ braves this road –/ autumn night.” The meaning of the poem relies on an interplay between figurative, abstract, and literal, concrete meaning. The travelling experience can be a literal one, especially since readers are familiar with the fact that Matsuo Basho did travel a lot and that his haiku poems are the result of his travels. Here, the reader-response approach is relevant, since readers rely on their background knowledge, but also on their knowledge based on personal life experiences, as well as on their emotions. Whenever we read a text, of any genre, we can have an emotional reaction to it, next to the way we try to understand and interpret it. The reader-response approach can get to the interpretation of the journey becoming a figurative one, and namely one through life and through its experiences. The autumn night present in the last line can allude in this case to the end of life, and to the passage towards old age. This is a passage accompanied by anxieties, as suggested by the poem, where no traveler is brave enough to go on the road towards the autumn night. The end of the cycle of the seasons can be seen in parallel to the end of human life. We can also see here the conceptual metaphor life is a journey, on which the structure of the poem is based. This poem will be compared with another one by Basho about travelling and autumn, which looks like a continuation: “Journey’s end –/ still alive, this/ autumn evening.” A psychological crisis related to aging is present in both. In the second, we can see some hope.

Keywords: Reader-response criticism, Haiku, Conceptual Metaphor

**ANALYZING BARRIERS TO BLOCKCHAIN TECHNOLOGY ADOPTION IN THE
HALAL SUPPLY CHAIN: INSIGHTS FROM MANUFACTURERS AND
REGULATORY AUTHORITIES**

FAJAR AZHARI JULIAN^{1*}, ELSA AMELIANA²

¹²Department of Industrial Engineering, Universitas Ary Ginanjar, Indonesia

Correspondence

Abstract

Blockchain technology holds significant potential for enhancing transparency and accountability in the halal supply chain, particularly in meeting consumer and regulatory demands for assurance regarding a product's halal status. Despite this promise, various challenges still impede the widespread adoption of blockchain in the halal supply chain. This study seeks to identify and examine the key obstacles faced by manufacturers and regulators. Utilizing a qualitative research approach, data were collected through in-depth interviews with stakeholders from the halal food industry and regulatory bodies. The findings indicate that technical challenges, such as limited infrastructure, inconsistent standards, and insufficient knowledge of blockchain technology, remain critical barriers. Additionally, regulatory challenges, including a lack of clear policy support and high implementation costs, further complicate adoption. Based on these insights, the study offers strategic recommendations to promote blockchain adoption in the halal supply chain, such as establishing a supportive regulatory environment and increasing producer awareness of blockchain's benefits.

Keyword: Blockchain Adoption; Halal Supply Chain; Transparency and Accountability; Regulatory Barriers; Technical Challenges

**UNRAVELING TALENT DNA MANAGEMENT: A KEY DRIVER FOR
ORGANIZATIONAL PERFORMANCE ENHANCEMENT**

**ABDUL HARIS MUCHTAR¹, ATIKAH SALIMAH,² MUHAMMAD ULIL ABSHOR
AS SHOFY³**

^{1,2,3}Department Of Management, Universitas Ary Ginanjar, Indonesia

Abstract

In today's competitive business landscape, organizations are increasingly recognizing the importance of managing talent as a critical asset. Talent DNA Management, which involves identifying, developing, and strategically utilizing unique individual skills and capabilities, has emerged as a vital component in driving organizational performance. This study explores the role of Talent DNA Management in enhancing company performance by aligning employee potential with organizational goals. The objective of this research is to analyze how Talent DNA Management can serve as a key driver for organizational performance enhancement, focusing on its role in optimizing workforce productivity, fostering innovation, and maintaining a competitive edge. The study also aims to examine the long-term impact of effective talent management strategies on overall business success. This research adopts a qualitative methodology, utilizing a library research approach. Data were collected through an extensive review of academic journals, case studies, and industry reports on talent management and organizational performance. By synthesizing insights from existing literature, this study aims to uncover the best practices and critical success factors in Talent DNA Management. The findings reveal that organizations that invest in Talent DNA Management are better positioned to maximize employee engagement, boost productivity, and foster a culture of innovation. Furthermore, aligning talent strategies with business objectives creates a strong foundation for sustained organizational growth. The study concludes with strategic recommendations for companies seeking to implement Talent DNA Management as a key driver for long-term performance enhancement.

Keyword: Talent DNA Management, Organizational Performance, Workforce Productivity, Innovation, Strategic Talent Management

**MASTERING AUDIENCE ENGAGEMENT: CRAFTING COMPELLING CONTENT
THAT RESONATES ACROSS DIVERSE AUDIENCES**

JAMAL ISMAIL^{1*}, NABILLA ARSHITA,² AHMAD IBNU AFFANDI³

¹²³**Department of Communication Science, Universitas Ary Ginanjar, Indonesia**

Correspondence

Abstract

In the digital landscape, audience engagement has become a vital factor in content success, as creators and marketers strive to connect with increasingly diverse audiences. This paper investigates the strategies for crafting compelling content that not only attracts attention but also resonates with audiences from varied cultural, social, and demographic backgrounds. The primary goal of this study is to identify key elements that make content engaging and adaptable to a broad spectrum of viewers. The research adopts a qualitative method through library research, analyzing existing literature, case studies, and research papers on audience behavior, content marketing, and communication strategies. By reviewing these sources, the study outlines essential principles for engaging content, such as emotional relevance, personalization, storytelling, and inclusive language. It also examines how successful content creators and brands utilize these strategies to foster deeper audience connections and drive engagement. The findings reveal that content engagement is significantly influenced by how well the content aligns with the audience's interests, emotions, and cultural context. Successful engagement stems from content that feels authentic, relatable, and reflective of the audience's values and experiences. Furthermore, adapting content to accommodate the unique needs of different audience segments enhances inclusivity and reach. This paper concludes that understanding and addressing audience diversity is crucial in creating impactful content, leading to stronger audience loyalty and sustained engagement over time.

Keyword: Audience Engagement, Content Creation, Cultural Diversity, Personalization, Storytelling Strategies

A REVIEW OF THE USE OF ENGLISH IN THE WORKPLACE

**JUNITA DUWI PURWANDARI¹, ANANDA AJENG AURELLIA HAMZAH²,
MUHAMMAD ARKAN DAFI³**

¹²³**Department of English Literature. Universitas Ary Ginanjar. Indonesia**

Correspondence

Abstract

This research explores the use of English in the workplace, focusing on how English proficiency impacts professional communication and productivity in diverse organizational settings. As English becomes increasingly recognized as a global lingua franca, its relevance in professional environments is underscored by the need for effective communication across linguistic and cultural boundaries. This study employs a literature review methodology, synthesizing existing research on workplace English usage in various sectors and regions, with a particular emphasis on multilingual and multicultural contexts. Key themes include the role of English in employee performance, training and professional development, and organizational integration. Findings from the literature suggest that English proficiency in the workplace contributes positively to career advancement, inter-departmental collaboration, and international partnerships, though challenges such as linguistic inequality and language anxiety remain prevalent. The study highlights the implications for organizations in developing strategies to support English language skills and suggests areas for future research, particularly in non-native English-speaking regions.

Keywords: English proficiency; professional communication; workplace English

HOLE DIMENTION OF HUMAN BEING FOR FUTURE HUMAN RESOURCE

MUHAMMAD ALIYANDRI AKBAR^{1*}, ESQI GIBRALTAR², MUHAMMAD ASLAM
FADHLURRAHMAN³

¹²³Department of Psychology, Universitas Ary Ginanjar, Indonesia

Abstract

This research explores the Hole Dimension of Human Being framework as a holistic approach for future human resource development over the next five years. With rapid advancements and increasing demands in the workforce, understanding and cultivating comprehensive human dimensions is essential. This study delves into five core dimensions—soulset, mindset, heartset, healthset, and skillset—to analyze their roles and interconnections in fostering well-rounded, resilient, and high-performing individuals in the workplace. The soulset dimension emphasizes personal values, purpose, and spiritual alignment, encouraging employees to find meaning in their work and establish a strong sense of integrity. The mindset dimension focuses on adaptability, growth orientation, and cognitive flexibility, equipping individuals to handle change and embrace continuous learning. Heartset pertains to emotional intelligence, empathy, and interpersonal skills, essential for effective teamwork, leadership, and organizational culture. Healthset examines physical and mental wellness as foundational aspects that support sustainable performance and productivity. Finally, skillset encompasses technical abilities, competencies, and practical expertise, ensuring employees are equipped with relevant skills for dynamic workplace demands. Using a mixed-method approach that combines literature review, case studies, and interviews with human resource experts, this study aims to highlight the significance of these dimensions and how they collectively contribute to a future-ready workforce. The findings provide insights into strategies for human resource professionals and organizational leaders to implement holistic development programs. The research concludes with recommendations for integrating the Hole Dimension of Human Being framework into human resource practices to enhance employee potential, promote well-being, and drive organizational success.

Keyword: Hole Dimension of Human Being, Human Resource Development, Soulset, Mindset, Heartset, Healthset, Skillset, Workforce Resilience, Holistic Development

ISLAMIC CONSUMER ETHICS AND THE FOMO PHENOMENON IN
GENERATION Z: A MORAL INQUIRY

AHMAD MAULIDIZEN^{1*}, AULIA PUSPITA ROOSIANI²,
MUHAMMAD ZAILANI IMAN³

^{1,2,3} Department Of Management. University Of Ary Ginanjar, Indonesia

*Corresponding

Abstract.

The Fear of Missing Out (FOMO) phenomenon has increasingly shaped the consumption patterns of Generation Z, driven by the pressure to stay connected and keep up with social trends. This study explores the moral implications of FOMO through the lens of Islamic consumer ethics, which emphasizes principles such as moderation, self-discipline, and ethical responsibility in consumption. The purpose of this research is to investigate how Islamic ethical values can address the FOMO-driven behaviors prevalent in Generation Z, aiming to foster a more balanced and responsible approach to consumption. Using a library research method, the study analyzes various scholarly sources and Islamic teachings, particularly the Quran and Hadith, focusing on key ethical concepts such as Israf (extravagance), Qana'ah (contentment), and Ihtiyat (caution). The findings indicate that the FOMO mindset often leads Generation Z to engage in impulsive consumption and material excess, which contradicts the Islamic principles of moderation and mindfulness in spending. Islamic consumer ethics, with its emphasis on contentment and self-restraint, provides a moral framework that can counter these tendencies by encouraging thoughtful and ethical consumption. The research recommends the implementation of educational programs and awareness campaigns to promote Islamic ethical values, particularly among Generation Z, to mitigate the psychological and financial pressures of FOMO. These efforts can help guide this generation towards a more sustainable, mindful, and ethically conscious lifestyle that aligns with Islamic teachings on consumption.

Keywords: Islamic Consumer Ethics; Fear of Missing Out (FOMO); Generation Z; Ethical Consumption; Moderation in Islam

INTRODUCTION

The rapid growth of social media and digital connectivity has significantly transformed the consumption behavior of Generation Z. Constant exposure to curated lifestyles, trends, and experiences shared on social platforms has given rise to the phenomenon of Fear of Missing Out (FOMO), where individuals feel a persistent anxiety of being left out or missing valuable experiences. FOMO has become a defining characteristic of this generation's interaction with technology, influencing not only their social lives but also their purchasing decisions. As they seek to keep up with trends and participate in perceived social norms, Generation Z often engages in impulsive buying and unsustainable consumption habits, driven by the desire to fit in or gain validation.

This behavioral shift presents an ethical challenge, particularly from the perspective of consumption ethics. While FOMO-driven consumption may seem harmless on the surface, it can lead to negative consequences such as financial stress, dissatisfaction, and materialism.

The constant need to acquire goods and experiences to avoid feeling left out conflicts with broader ethical principles, especially within the framework of Islamic ethics, which advocates for moderation, contentment, and mindful consumption. Islamic consumer ethics emphasizes the importance of balance, responsibility, and self-restraint, aiming to foster a sense of contentment and reduce the excessive pursuit of material goods. This raises an important question: how can Islamic ethical principles provide a moral framework to counter the FOMO tendencies prevalent in Generation Z's consumption patterns?

The gap in the literature lies in the lack of comprehensive studies examining FOMO from an Islamic ethical perspective. Although there is significant research on the psychological and social impacts of FOMO, few studies focus on its ethical implications, especially within the context of Islamic teachings. Moreover, while Islamic ethics provides clear guidelines on consumption, there is limited discussion on how these principles can be practically applied to the unique challenges posed by modern digital culture and the FOMO phenomenon. This research aims to fill this gap by exploring how Islamic consumer ethics can offer solutions to mitigate the negative effects of FOMO on Generation Z's consumption behavior.

One key issue that needs addressing is the conflict between FOMO-driven consumerism and Islamic values such as extravagance (*Israf*), contentment (*Qana'ah*), and caution (*Ihtiyat*). Generation Z's engagement with FOMO often leads to extravagance, contradicting the Islamic principle that urges restraint in consumption and encourages finding satisfaction in what one has. This misalignment between modern consumer behavior and Islamic values presents an ethical dilemma that requires further investigation. By analyzing this conflict, we can better understand how Islamic ethics can guide individuals away from excessive consumption and toward a more balanced, ethical lifestyle.

The objective of this research is to explore the ethical tensions between Generation Z's FOMO-driven consumption patterns and Islamic consumer ethics. Specifically, the study aims to investigate how Islamic ethical principles can be applied to address the challenges posed by FOMO and to promote responsible consumption behavior among Generation Z. The research will delve into key Islamic concepts such as *Israf*, which warns against wastefulness, *Qana'ah*, which advocates for contentment, and *Ihtiyat*, which emphasizes caution and mindfulness in consumption decisions.

By adopting a library research method, this study will review scholarly literature, Islamic texts, and relevant consumer behavior theories to build a comprehensive understanding of the intersection between FOMO, consumption, and Islamic ethics. The study will also examine the psychological motivations behind FOMO and how these motivations can be countered with ethical teachings from Islam. The findings are expected to offer practical insights into how Islamic principles can be integrated into modern consumer behavior to promote a more ethical and sustainable approach to consumption.

Ultimately, the research aims to contribute to the broader discourse on ethical consumption by highlighting the relevance of Islamic consumer ethics in addressing contemporary issues such as FOMO. It will also provide recommendations for educational and awareness programs that can help Generation Z develop a healthier relationship with consumption, grounded in ethical principles. By bridging the gap between traditional Islamic teachings and modern consumer challenges, this research seeks to offer solutions that are both culturally relevant and ethically sound. This study aims to provide a moral inquiry into the phenomenon of FOMO within Generation Z by analyzing it through the lens of Islamic consumer ethics. By doing so, it seeks to promote a balanced and responsible consumption behavior that aligns with the ethical values of Islam, while addressing the psychological and social pressures of modern digital culture.

LITERATURE REVIEW

The phenomenon of Fear of Missing Out (FOMO) has been widely studied in the context of consumer behavior, particularly among younger generations like Generation Z. As a social and psychological concept, FOMO refers to the anxiety or fear that one is missing out on rewarding experiences that others are enjoying. This feeling is often exacerbated by social media, where users are constantly exposed to idealized portrayals of others' lives, leading to a heightened sense of inadequacy or the need to participate in those experiences. However, while the psychological and social dimensions of FOMO are well-explored, there is limited research examining its ethical implications, especially within the framework of Islamic consumer ethics. This review addresses the key areas of existing research relevant to FOMO, consumer behavior, and Islamic ethics, drawing connections to the current study's focus on Generation Z.

FOMO and Consumer Behavior

FOMO is largely driven by social comparison, where individuals assess their own worth or happiness in relation to others. This often leads to impulsive buying, as consumers feel the need to keep up with trends or participate in exclusive experiences. A study by Przybylski et al. (2013) defined FOMO as a pervasive apprehension that others might be having rewarding experiences from which one is absent. Their research found that individuals who frequently experience FOMO are more likely to engage with social media and, consequently, are exposed to consumption-based stimuli. Social media platforms like Instagram and TikTok play a critical role in fostering this environment, as they showcase curated content that highlights luxury, exclusivity, and consumption-driven lifestyles.

Consumer behavior studies have demonstrated that FOMO increases the likelihood of impulsive purchasing and reduces post-purchase satisfaction. According to Hodkinson (2019), individuals experiencing FOMO often make purchasing decisions based on emotional responses rather than rational evaluations, which can lead to buyer's remorse and financial strain. For Generation Z, who are digitally native and heavily influenced by social media, the pressure to consume in line with their peers is particularly strong. This creates a cycle of consumption driven by the desire to avoid missing out, leading to materialism and the pursuit of instant gratification.

Islamic Consumer Ethics

Islamic teachings on consumption emphasize moderation, responsibility, and contentment, standing in stark contrast to the consumption patterns driven by FOMO. The Quran and Hadith provide clear guidelines on ethical behavior in all aspects of life, including consumption. The concept of extravagance (*Israf*) is particularly relevant in this context, as it cautions against wasteful and excessive spending. In the Quran, Allah warns against extravagance, stating, "Indeed, the wasteful are brothers of the devils" (Quran, 17:27). This principle promotes a lifestyle of moderation and discourages the kind of impulsive, excessive consumption that FOMO encourages.

Additionally, contentment (*Qana'ah*) is a central concept in Islamic ethics, encouraging believers to be satisfied with what they have and to avoid the constant pursuit of more material possessions. Contentment, according to Islamic teachings, leads to inner peace and fulfillment, which contrasts sharply with the anxiety and dissatisfaction often associated with FOMO. Scholars such as Al-Ghazali have emphasized the importance of spiritual fulfillment over material gain, arguing that true happiness comes from contentment and gratitude rather than from accumulation of wealth or possessions. Moreover, Islamic ethics emphasizes the concept of caution (*Ihtiyat*) in financial matters, advising Muslims to make careful, deliberate decisions

about how they spend their money. This principle is particularly relevant in the context of modern consumerism, where FOMO-driven purchases are often made hastily and without thoughtful consideration. Islamic teachings encourage mindful consumption, ensuring that individuals consider the ethical and long-term consequences of their actions rather than acting impulsively.

Generation Z and FOMO

Generation Z is uniquely positioned at the intersection of technological advancement and social media proliferation. Born between 1997 and 2012, this generation has grown up with access to smartphones, social media, and digital content, which has significantly shaped their worldview and behavior. Research has shown that Generation Z is more likely to experience FOMO than previous generations due to their constant engagement with social media. According to a study by Thompson et al. (2020), Generation Z exhibits higher levels of anxiety and dissatisfaction related to FOMO, which influences their purchasing behavior and overall well-being.

This generation is particularly vulnerable to the effects of FOMO because of their high exposure to online content that emphasizes consumerism and material success. The curated nature of social media posts, which often focus on luxury items, travel experiences, and exclusive events, creates an environment where Generation Z feels pressured to consume in order to fit in with their peers. The result is a consumption pattern characterized by impulsivity and materialism, which runs counter to the values of moderation and contentment promoted by Islamic ethics.

The Ethical Dilemma: FOMO and Islamic Values

The conflict between the FOMO-driven consumption of Generation Z and Islamic consumer ethics presents an ethical dilemma. On the one hand, FOMO encourages impulsive, materialistic behavior that leads to excess, dissatisfaction, and financial instability. On the other hand, Islamic teachings promote a lifestyle of balance, contentment, and ethical responsibility. This misalignment between modern consumption patterns and Islamic values is at the heart of this study. Several scholars have explored the ethical implications of modern consumerism within the context of Islamic teachings. For example, the work of Asutay (2012) highlights how Islamic economics and ethics provide a counter-narrative to the consumerism promoted by modern capitalist societies. Islamic ethics, according to Asutay, offers a holistic approach to consumption that prioritizes the well-being of individuals and communities over material gain. In contrast, FOMO fosters a sense of individualism and self-gratification, which can lead to social and economic inequalities. Moreover, studies on Islamic finance and ethical consumerism have demonstrated the potential for Islamic principles to guide responsible consumption. For example, Farooq and Mohammed (2020) argue that Islamic financial principles, such as the prohibition of interest (*riba*) and uncertainty (*gharar*), encourage transparency and ethical decision-making in financial transactions. These principles can be extended to consumer behavior, promoting informed, mindful choices that align with ethical and religious values. The literature reveals a significant gap in research that specifically addresses the ethical conflict between FOMO and Islamic consumer ethics. While much has been written about the psychological and social impacts of FOMO on Generation Z, there is limited analysis of its moral implications, particularly within the framework of Islamic ethics. Furthermore, while Islamic teachings on consumption are well-established, few studies have explored how these principles can be applied to contemporary issues like FOMO. This review highlights the need for further research to bridge this gap, particularly in understanding how Islamic consumer ethics can offer a solution to the negative effects of FOMO on Generation Z's consumption behavior.

By synthesizing insights from both Islamic teachings and modern consumer behavior theories, this study aims to provide a comprehensive ethical framework that promotes responsible, balanced consumption in line with Islamic values.

RESEARCH METHODS

This study employs a qualitative research approach, using library research as its primary method to explore the phenomenon of FOMO among Generation Z from the perspective of Islamic consumer ethics. Qualitative research is chosen because it enables an in-depth exploration of subjective experiences and ethical considerations, which are essential for understanding how FOMO influences consumption behaviors and how Islamic ethical principles can address these issues. The qualitative approach also allows for the examination of abstract concepts such as ethical consumption and contentment, which require a nuanced and interpretive analysis rather than a statistical one. The library research method involves collecting, reviewing, and analyzing existing literature, including books, journal articles, reports, and primary sources such as the Quran and Hadith. This approach is well-suited to the study of Islamic ethics, as it allows for a thorough exploration of classical Islamic texts alongside contemporary academic work on consumption behavior and FOMO. The research focuses on synthesizing existing knowledge from both Islamic teachings and modern consumer behavior theories to build a comprehensive understanding of the ethical tensions between FOMO and Islamic consumer ethics. The data for this research is gathered from secondary sources, which include both Islamic and contemporary academic texts. The Islamic texts, primarily the Quran, Hadith, and works by classical scholars, are analyzed to understand the ethical guidelines related to consumption, contentment, and moderation. Additionally, academic literature on FOMO, Generation Z's consumption patterns, and consumer behavior theories is reviewed to provide a theoretical framework for the study. The sources are selected based on their relevance, credibility, and contribution to the existing discourse on FOMO and ethical consumption. In this study, the library research method ensures a comprehensive review of both traditional Islamic perspectives and modern behavioral theories. Sources are categorized into Islamic ethical texts, contemporary consumer behavior studies, and psychological studies on FOMO. This systematic categorization helps in identifying the core principles of Islamic consumer ethics and comparing them with the drivers of FOMO-related consumption in Generation Z. Online databases, university libraries, and academic journals serve as the primary repositories for data collection, ensuring access to high-quality and peer-reviewed material. The data analysis in this research is conducted using a thematic analysis approach, which is particularly effective for qualitative research. Thematic analysis involves identifying, analyzing, and reporting patterns (themes) within the data. In this study, the main themes are drawn from Islamic ethical principles related to consumption, such as extravagance (*Israf*), contentment (*Qana'ah*), and caution (*Ihtiyat*), and are compared to the behaviors associated with FOMO in Generation Z. The analysis is done by systematically reviewing the collected literature and extracting key insights related to ethical consumption and FOMO. These insights are then interpreted within the framework of Islamic teachings to assess the ethical implications of FOMO-driven behaviors. The study also employs a comparative analysis method, contrasting Islamic ethical teachings with modern consumption patterns shaped by FOMO. This method allows the researcher to highlight the misalignment between the two and propose how Islamic values can offer solutions to the challenges of excessive and impulsive consumption. The analysis is done in stages, beginning with a detailed examination of the Quran and Hadith regarding consumption ethics, followed by a review of modern theories on FOMO and its psychological impacts, and concluding with an interpretation of how Islamic ethics can be applied to mitigate FOMO.

RESULTS AND DISCUSSION

I.Y. KRACHKOVSKI'S AUTOBIOGRAPHICAL WORK "ON ARABIC
MANUSCRIPTS"

İ.Y. KRAÇKOVSKİNİN “ƏRƏB ƏLYAZMALARI HAQQINDA” AVTOBİOQRAFİK
ƏSƏRİ

AFAQ NƏRİMANOVA

AMEA ak. Z. M. Bünyadov adına Şərqşünaslıq İnstitutu, kiçik elmi işçi

DOI: <https://orcid.org/0009-0006-6631-9817>

XÜLASƏ

Özündən sonra zəngin yaradıcılıq irsi qoymuş görkəmli şərqşünas, ərəbşünas, islamşünas alim İ.Y. Kraçkovski rus ərəbşünaslığı elmi məktəbinin banilərindən biridir. Onun ayrı-ayrı dövrlərdə filologiya, tarix sahəsində yazdığı əsərləri İ.Y. Kraçkovskinin elmi erudisiyasından, çoxşaxəli istedadından xəbər verir. Cahiliyyə dövrü ərəb poeziyası, orta əsrlər və müasir ərəb ədəbiyyatı, ərəb ədəbi dili və onun dialektləri, ərəb mədəniyyəti tarixi, beş yüzdən çox çap əsərinin, onlarla çap olunmamış əlyazmaların, elmi məruzələrin müəllifidir. İ.Y. Kraçkovskinin “Ərəb əlyazmaları haqqında” əsəri rus şərqşünaslığı tarixində qiymətli əsərlərdən hesab olunur. O, ərəb xalqlarının həyatını, məişət tərzini, mədəniyyətini və yazısını öyrənmək üçün nadir, yerli və xarici mənbələrə müraciət etmiş, ərəb əlyazmaları üzərində işləməyə çox vaxt və əmək sərf etmişdir. “Ərəb əlyazmaları haqqında” əsərindəki məlumatlara əsasən İ.Y. Kraçkovski Leninqrad (indiki Sankt-Peterburq) şəhərində saxlanılan qiymətli ərəb əlyazmalarının biblioqrafiyasını tərtib etmiş, ərəb şairləri Dəməşqli Əbu-l-Fərəc əl-Vəva, Abdullah ibn əl-Mütəzz və Əbu-l-Əla əl-Məari haqqında nadir ərəb əlyazmalarını hərtərəfli araşdırmış, Tacikistandakı Muğ dağında tapılmış dəri kitabələri, Cənubi Ərəbistandakı Səba krallığı dövrünə aid tunc lövhələri tədqiq etmişdir. Görkəmli alimin tədqiqat fəaliyyətinin əsas sahələrini əhatə edən “Ərəb əlyazmaları haqqında: insanlar və kitablar haqqında xatirə vərəqləri” avtobioqrafik kitabı bir sıra xarici dillərə, o cümlədən ərəb dilinə tərcümə edilmiş və 1951-ci ildə Dövlət mükafatına layiq görülmüşdür. Yaponşünas alim akademik Nikolay İosifoviç Konrad İ.Y. Kraçkovskinin “Ərəb əlyazmaları haqqında” kitabının dördüncü nəşrinə yazdığı ön sözdə İ.Y. Kraçkovskini bir ərəbşünas, filoloq olaraq belə xarakterizə edir: “İ.Y. Kraçkovski üçün ərəb filoloqu olmaq istənilən dövrün əl yazısını, ərəbcə yazılmış bir sənədi kufi, məğrib və digər başqa bir xətt növündə tam sərbəstliklə oxumaq demək idi. Tədqiqatçı onu maraqlandıran mövzu ilə bağlı hər hansı bir elmi əsəri yazıldığı dildə oxumağı bacarmalı idi.”

Açar sözlər: İ.Y. Kraçkovski, filoloq, əlyazma, ərəbşünaslıq, mənbə

ABSTRACT

An outstanding orientalist, arabist, and Islamic scholar who left behind a rich creative legacy. I.Y. Krachkovsky is one of the founders of the scientific school of Russian Arabic studies. His works written in the fields of philology and history in different periods were published. It indicates I.Y. Krachkovsky's scientific erudition and versatile talent. He is the author of more than five hundred printed works, dozens of unpublished manuscripts, scientific reports on Arabic poetry of Jahiliyya period, medieval and modern Arabic literature, Arabic literary language and its dialects, history of Arab culture.

I.Y. Krachkovsky's work "On Arabic manuscripts" is considered one of the valuable works in the history of Russian oriental studies. He turned to rare, local and foreign sources to study the life, lifestyle, culture and writing of the Arab peoples, and spent a lot of time and effort working on Arabic manuscripts. I.Y. Krachkovsky compiled a bibliography of valuable Arabic manuscripts stored in the city of Leningrad (now St. Petersburg), thoroughly researched rare Arabic manuscripts about the Arab poets Abu-l-Faraj al-Wawa of Damascus, Abdullah ibn al-Mutazz and Abu-l-Ala al-Maari, He studied leather inscriptions found on Mount Mugh in Tajikistan and bronze plaques from the period of the Kingdom of Sheba in South Arabia. The autobiographical book "About Arabic manuscripts: memoirs about people and books" covering the main areas of research activity of the prominent scientist was translated into a number of foreign languages, including Arabic, and was awarded the State Prize in 1951.

Academician, Japanologist Nikolai Iosifovich Konrad in the preface to the fourth edition of the I.Y. Krachkovsky's book "About Arab Manuscripts", I.Y. Krachkovsky is described as an Arab scholar and philologist: "For I.Y. Krachkovsky, being an Arabic philologist meant being able to read a manuscript of any era, a document written in Arabic, in Kufic, Maghrib and any other type of script with complete freedom. A researcher should be able to read any scientific work related to the subject of his interest in the language in which it is written".

Keywords: I.Y. Krachkovsky, philologist, manuscript, Arabic studies, source

İ.Y. Kraçkovski Sankt-Peterburqda Elmlər Akademiyasının nəzdində yaradılmış Asiya Muzeyində - müxtəlif əlyazmalar, şərqşünaslığa dair kitablarla zəngin tədqiqat müəssisəsində ərəb kabinetinə 1916-1951-ci illərdə rəhbərlik etmişdir. O, Asiya Muzeyində işlədiyi müddətdə nəzərini cəlb etmiş əlyazmalar haqqında "Ərəb əlyazmaları haqqında" avtobioqrafik əsərində qeyd edir: "Mən ilk növbədə Qafqaz cəbhəsindən gəlmiş Qafqaz kolleksiyasının mindən çox əlyazmasını qaydaya salmalı idim. Onlar hər həftə bağlamalarla muzeyə gətirilirdi. Əlyazmalar əksər hallarda ikinci, bəzən hətta üçüncü "dərəcə" idi, lakin onların çoxuna baxmaq mənə yeni materialı tez bir zamanda öyrənməyi öyrətdi, yazının bütün sahələrində dünya görüşümü genişləndirdi. Müsəlman dünyasının əyalətlərindən birində ərəb mədəniyyəti ilə bağlı ədəbi təhsilin mənzərəsi ilk dəfə mənə aydın oldu. Dərsliklər, sxolostik elmi əsərlər, bir sözlə - XX əsrdən əvvəl bir neçə əsr ərzində bütün nəsillərin qidalandığı bütün "mütaliə dairəsi" gözümün önündən keçdi". [1]

İ.Y. Kraçkovskinin "Ərəb əlyazmaları haqqında" əsərində Ərəb-İspan-mədəniyyəti, İspaniyada yaşayıb yaratmış ərəb əsilli şair, ədiblərdən biri- İbn Kuzman haqqında geniş məlumat əldə etmək olar. Şərqşünas, alim XII əsrdə Kordovada yaşamış ərəb şairi haqqında yazır: "XII əsrdə Kordovada bir ərəb şairi yaşayırdı. O, şanlı Kordova xilafətini parçalayan İspaniyanın çoxsaylı əmirlərinin saray dairələrində, az tanınsa da, onu bazarlarda, yarmarkalarda, sadə insanların topladığı hər yerdə - təkcə Kordovada deyil, Əndəlusun digər şəhərləri-Sevilya və Qranadada da arzuolunan qonaq kimi qarşılayırdılar. Onun ana dili ərəb dili idi; yalnız onun xarici görünüşü - mavi gözləri, qırmızı-qızılı saqqalı onun əcdadları arasında Avropa millətlərinin nümayəndələrinin də olduğunu göstərirdi. Onun "İbn Kuzman" adı həm ərəblər, həm də ispanlar arasında eyni dərəcədə istifadə olunurdu. O, öz poeziyasında klassik dildəki təntənəli mədhiyələrin köhnə ərəb modellərini təqlid etmirdi; onun canlı, şən nəğmələrində ən çox məhəbbət və şərab haqqında danışılır, yoxsul, sərgərdan gəzən müğənniyə kömək etməyin vacibliyindən işarələr şəklində tez-tez bəhs edilirdi. Böyük istedadlı şair hər nəğməni bütün şəraitdə, məişətdə canlı təsvirə (adətən cəsarətli, çox vaxt qeyri-ciddi) çevirdi. İbn Kuzman demək olar ki, ərəb ədəbi dildən istifadə etmirdi, doğma yurdunun xalq danışığı ləhcəsinə üstünlük verir, orada aydın Roman sözləri və bütöv ifadələri işlətməkdən çəkinmirdi". [2]

İ.Y. Kraçkovski İbn Kuzman haqqında bu yeganə ərəb əlyazmasının Asiya Muzeyində qorunmasının əhəmiyyətini və İbn Kuzman haqqında əldə olunan əlyazmanın köçürüldüyü yer, tarixi haqqında “Ərəb əlyazmaları haqqında” əsərində öz qeydlərini yazır: “Təəccüblü deyil ki, bu cür poeziya sərt ədəbi puristlərin, klassik ənənə pərəstişkarlarının ruhunda deyildi. Onlar İbn Kuzmanın şən zəcəlini (nəğmələrini) qələmə almağı öz ləyaqətlərindən aşağı hesab edirdilər. Yənə də çox adam onları bəyəndi, tədricən ərəb dünyasının şərfinə köçdü. Burada, Fələstində, kiçik Səfad şəhərində bəzi ərəblər öz əyləncəsi üçün onları bir əsr sonra köçürdülər. O, bunu diqqətlə və ehtiyatla edirdi, lakin o, uzaq ərəb-İspan ləhcəsini bilmirdi və təbii ki, roman dili haqqında heç bir təsəvvürü yox idi; Bəzi yerlərdə ərəb hərflərinin mexaniki olaraq anlaşılmaz birləşməsinə əks etdirən siyahıya hansı təhriflərin daxil olduğunu təsəvvür etmək asandır. Bununla belə, indiyə qədər məlum olan əlyazma Asiya Muzeyimizdə qorunmasaydı, İbn Kuzman haqqında çox şey bilməyəcəkdik”.

İ.Y. Kraçkovski əlyazmalar haqqında öz fikirlərini oxucularla bölüşür: Əlyazmalar insanları birləşdirir. Onlarla tanışlıq təbiətə nüfuz etmək, sənəti dərk etmək kimi insanın dünyagörüşünü genişləndirir, bütün həyatını ülviləşdirir, onu bəşəriyyətin mədəniyyət yolunda böyük hərəkətinin iştirakçısına çevirir. Təbiət və sənət kimi əlyazmalar da onları hiss edən bütün elm adamlarının üzünə açıq, bütün insanların malı olmalıdır.” [3]

Akademik Nikolay İosifoviç Konrad “Ərəb əlyazmaları haqqında” kitabının dördüncü nəşrinə yazdığı ön sözdə İ.Y. Kraçkovskinin-“Vicdanlı, xüsusi tədqiqatlar ustası”nın əsərlərinin aktuallığından danışaraq qeyd etmişdi: “Bizim gözəl şərqşünasımız İ.Y. Kraçkovski indi həmişəkindən daha aktualdır”.

ƏDƏBİYYAT

1. И. Ю. Крачковский «Над арабскими рукописями» səh.94
2. И. Ю. Крачковский «Над арабскими рукописями» səh.98
3. 2. И. Ю. Крачковский «Над арабскими рукописями» səh.131
4. Академик Игнатий Юлианович Крачковский - член Палестинского общества <https://xn---7sbbfrtj7bkdk8b3heh.xn--p1ai/news/eparchy/61783/>
5. https://historyrussia.org/images/Vistavki/Vostok_Book_260220.pdf

**MENTORING OF STUDENTS IN THE DEVELOPMENT OF THEIR EDUCATION
ONE OF THE MAIN FACTORS**

**TƏHSİLİN İNKİŞAFINDA MÜƏLLİMLƏRƏ MENTOR XİDMƏTİ ƏSAS
AMİLLƏRDƏN BİRİ KİMİ**

GULSHAN FAKHRADDİN NOVRUZOVA

ASPU, Head of the Applied Research Department of the Scientific Education Center

Emilia Rafiq gizi Huseynova, ASPU, PhD in pedagogy, associate professor,

<https://orcid.org/0000-0002-1765-0996>

It is envisaged to organize mentoring services for teachers in order to improve the initial professional knowledge and skills acquired from training in universities, conduct scientific and methodological research on new content education. Mentorship is a global concept that promotes development, allows for mutual cooperation, and allows teachers to move forward with confidence, without compromising their self-esteem. Mentorship is a collaboration between two people who agree and trust each other.

Complex reforms, advanced ideas and projects aimed at the development of education in Azerbaijan make a great contribution to the development of our society. In recent years, under the leadership of the President of the Republic of Azerbaijan Mr. Ilham Aliyev, numerous achievements have been made in the development of education in our country. The project on the development of science curricula in educational institutions in our country has opened wide opportunities for teachers to master the organization of training that meets the requirements of the modern era. In the modern world, with its demands on people and their knowledge, skills, and way of thinking, schools and teachers must prepare students for a new life in order to live comfortably in the present. To this end, our teachers should develop modern skills, independent thinking and the correct use of modern techniques and technology to achieve their goals. The program, which has been implemented since 2014, is intended for teachers of the subject who teach at the general secondary and full secondary education levels of the general education level within the Second Project for the Development of the Education Sector. The mentorship program is implemented by establishing a visual and distance form of communication. The main purpose of providing mentoring services to teachers (mentors) is to provide mentors with adequate and timely advice, to encourage them to plan and reflect on their teaching activities, and at the same time, to express their attitude to them, to engage in active thinking in order to form the skills of the modern era in learners, following the principle of discipleship, and ultimately to develop human potential. As a term (in its modern sense) it was first coined in 1699. As a result of the mentorship service, mentors support teachers in implementing all possible ways of involving students in a real learning environment, organizing the learning process in accordance with their interests and activating them. Mentor who provides professional development, improvement and psychological support to the pedagogical staff: 1) Evaluates the real situation in the educational institution and school; 2) Organizes and monitors the process of improvement of the pedagogical staff by providing direct and remote support; 3) Evaluates the process of improvement of the activity of the pedagogical staff

Key words: Mentoring, education, teacher, training, reforms.

Ali məktəblərdə keçirilən təlimlərdən əldə edilmiş ilkin peşəkar bilik və bacarıqların təkmilləşdirilməsi, yeni məzmunlu təhsil üzrə elmi-metodiki tədqiqatların aparılması məqsədilə müəllimlərə metodiki istiqamət və tövsiyələrin verilməsinə dair *mentor xidmətinin* təşkili nəzərdə tutulur. Dünyada qəbul olunmuş "*mentorluq*" inkişafa təkan verir, qarşılıqlı əməkdaşlıq şəraitində, müəllimin mənafeyinə, qüruruna toxunmadan onun inamlı addımlarla irəliləməsinə imkan yaradır. Mentorluq iki tərəfin razılıqla və güvənərk formalaşdırdığı iş birliyidir.

Azərbaycanda təhsilin inkişafına yönəlmiş kompleks islahatlar, qabaqcıl ideyalar və layihələr cəmiyyətimizin inkişafına böyük töhfələr verir. Son illər Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin rəhbərliyi ilə ölkəmizdə təhsilin inkişafı istiqamətində çoxsaylı uğurlara imza atılmışdır. Ölkəmizdə təhsil ocaqlarında həyata keçirilən "Fənn kurikulumlarının tətbiqi" layihəsi müəllimlərə müasir dövrün tələblərinə cavab verən təlimin təşkilinin mənimsədilməsinə geniş imkanlar açmışdır. Müasir dünyanın müxtəlif həyat sahələrində həm insana, həm də onun bilik, bacarıq və düşüncə tərzinə öz tələblərini qoyması ilə məktəb və müəllimlər şagirdlərin indiki dövrdə rahat yaşamaları üçün onları yeni həyata hazırlamalılardır.

2014-cü ildən həyata keçirilən "Mentorluq" proqramı Təhsil Sektorunun İnkişafı üzrə İkinci Layihə çərçivəsində ümumitəhsil pilləsinin ümumi orta və tam orta təhsil səviyyələrində dərs deyən fənn müəllimləri üçün nəzərdə tutulmuşdur. Mentorluq proqramı əyani və distant formalı əlaqənin yaradılması ilə həyata keçirilir. Dərs deyən fənn müəllimlərinə (mentilərə) mentorluq xidmətlərinin göstərilməsində əsas məqsəd mentilərə lazımı qədər və vaxtılı-vaxtında məsləhət vermək, tədris fəaliyyətini planlaşdırmağa, onun üzərində fikir yürütməyə və eyni zamanda, ona münasibət bildirməyə sövq etmək, şagirdyönümlülük prinsipinə əməl edərək, öyrənənlərdə müasir dövrün bacarıqlarını formalaşdırmaq üçün fəal düşüncəyə cəlb etmək, nəticədə insan potensialını inkişaf etdirməkdir. Bir termin kimi (günümüzdəki anlamında) ilk dəfə 1699-cu ildə işlənmişdir.

Mentorluq xidməti nəticəsində mentorlar şagirdləri real öyrənmə mühitinə cəlb etməyin, maraqlarına uyğun tədris prosesini təşkil etməyin və onları fəallaşdırmağın bütün mümkün yollarını həyata keçirməkdə müəllimlərə dəstək göstərir. Pedaqoji heyətin peşəkarlığının inkişafına, təkmilləşməsinə və psixoloji baxımdan dəstək göstərən mentor:

1) Təhsil müəssisəsindəki və məktəbdəki real vəziyyəti qiymətləndirir; 2) Əyani və distant dəstək göstərərək pedaqoji heyətin təkmilləşmə prosesini təşkil və müşahidə edir; 3) Pedaqoji heyətin fəaliyyətinin təkmilləşmə prosesini qiymətləndirir;

Açar sözlər : Mentorluq, təhsil, müəllim, təlim, islahatlar

**MICROBIOTA MODULATION AS THERAPEUTIC APPROACH IN THE
NEUROPATHIC PAIN IN DOG WITH SPINAL CORD INJURY: IMPACT OF
POLENOPLASMIN**

MAJOR GHEORGHE GIURGIU¹, PROF. DR. MED. MANOLE COJOCARU^{2,3}

¹Deniplant-Aide Sante Medical Center, Biomedicine, Bucharest, Romania

<https://orcid.org/0000-0002-5449-2712>

²Academy of Romanian Scientists

³Titu Maiorescu University, Faculty of Medicine, Bucharest, Romania

<https://orcid.org/0000-0002-7192-7490>

Background Studies have demonstrated the presence of gut dysbiosis (alterations in gut bacterial homeostasis) secondary to spinal cord injury in dogs. The dysbiosis is thought to impair recovery by decreasing the production of short-chain fatty acids which play a role in suppressing inflammation within the central nervous system.

Objective Therefore, targeting gut dysbiosis could have significant therapeutic value in the management of spinal cord injury. The purpose of this study is to determine if gut dysbiosis occurs in dogs with spinal cord injury. Another area of potential intervention interest is in situations of spinal injury where there is an urgent need to generate new neurons. To arrive at these observations, the authors examined how Polenoplasmin and diet solve paralysis in dogs.

Materials and methods The most common cause of spinal problems in dogs is trauma. We are currently assessing whether indoles can also stimulate formation of neurons in dogs with paralysis.

Results We found that gut microbes that metabolize tryptophan-an essential amino acid-secrete small molecules called indoles, which stimulate the development of new brain cells in dogs, also demonstrated that the indole-mediated signals elicit key regulatory factors known to be important for the formation of new neurons.

Conclusion This study is another intriguing piece of the puzzle highlighting the importance of lifestyle factors and diet. The link between the health of the microbiome and the health of the brain shows how microorganisms in the gut solve paralysis, gut microbe secreted molecule linked to formation of new nerve cells in paralyzed dogs.

Keywords: gut dysbiosis, indole, paralyzed dog, Polenoplasmin.

ANALYSIS AND DESIGN OF A G+ 3 RESIDENTIAL BUILDING

SUBHASHISH DEY

**Civil Engineering Department, Seshadri Rao Gudlavalleru Engineering College,
Gudlavalleru, Andhra Pradesh, India**

Abstract

In order to compete in the ever growing competent market it is very important for a structural engineer to save time. As a sequel to this an attempt is made to analyze and design a Multi-storied building by using a software package staad pro. For analyzing a multi storied building one has to consider all the possible loadings and see that the structure is safe against all possible loading conditions. There are several methods for analysis of different frames like kani's method, cantilever method, portal method, Matrix method. The present project deals with the analysis of a multi storeyed residential building using staad pro. The dead load & live loads are applied and the design for beams, columns, footing is obtained STAAD Pro with its new features surpassed its predecessors, and compotators with its data sharing capabilities with other major software like AutoCAD. We conclude that staad pro is a very powerful tool which cansave much time and is very accurate in designs. Thus it is concluded that staad pro package is suitable for the design of a multi-storeyed building.

Keywords: Autocad , STAADPRO , shear force and Bending moments

CONSTRUCTIVISM, BETWEEN UTOPIA AND INNOVATION

DR.ADRİANA QAFA¹, DR.ZENEL SINA²

¹Universiteti “Barleti”, Tiranë

ORCID ID: [0009-0006-1783-4249](https://orcid.org/0009-0006-1783-4249)

²Universiteti “Aleksandër Moisiu”, Durrës

ORCID ID: [0000-0001-9535-9240](https://orcid.org/0000-0001-9535-9240)

Abstract

The development trends of global society are oriented around the priorities and values upheld by humanity. In this context, schools, academic staff, and the entire teaching process are being shaped and developed. The implementation of school curricula is guided by the spirit and principles of constructivism during the learning process. The methodology and acquisition components are based on student activation, involvement, and responsibility. The application of this humanistic approach in the learning process demonstrates that, aside from the obvious factors, several other elements influence the effectiveness and expectations of learning.

This paper analytically identifies the factors that hinder the constructivist approach as an innovation aimed at shaping the citizen of the 21st century. The research is based on comparing findings in the field of teaching, teachers' attitudes towards events, facts, and various data from national reports on education evaluation.

The paper concludes that, beyond teaching programs, textbooks, and curriculum models, the attitudes, training, and commitment of teachers and school leaders are of paramount importance. School communities, with their cultural specifics, human resources, values, traditions, experience, spirit, and pedagogical potential, depending on their relationships, play a significant role in creating an environment conducive to the effective application of the constructivist approach.

Delegating learning responsibilities from the teacher to the student is an innovation that can turn into a utopia if it is not conceived as a strategically structured process.

The paper offers recommendations for teachers and school leaders on effectively addressing the issues concerning educators and pedagogical perspectives.

Keywords: Constructivism, Utopia, Innovation, Curriculum, Teaching, Learning, School

THE IMPACT OF SUBSTANCE ABUSE ON URBAN PROPERTY CRIMES

BANUKA DE SILVA ¹, ANURUDDHIKA BUDDHADASA ², R.B.N. SUNIL ³

Department of Criminology, Faculty of Criminal Justice, General Sir John Kotelawala
Defence University, Sri Lanka¹

Department of Criminology and Criminal Justice, Faculty of Humanities and Social
Sciences, University of Sri Jayewardenepura, Sri Lanka ^{2,3}

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5118-2997> ¹

Substance abuse is recognised as a significant factor in urban property crimes. It influences criminal behaviour and law enforcement responses. The relationship between substance abuse and urban property crimes is examined through the perspectives of respective Police Officers in the Colombo Municipal Council area, Sri Lanka. The semi-structured interview method was employed to conduct the research with fifty (50) Police Officers using purposive sampling technique. This qualitative approach allowed in-depth discussions about their experiences and insights regarding the substance abuse in the context of property crimes. The findings revealed that substance abuse is linked to an increase in property crimes. It has been identified that the patterns of the theft and burglary correlate with drug-related activities. Challenges in addressing these crimes are identified as the resource limitations and the need for comprehensive intervention strategies. Additionally, social factors: economic status and community environment are emphasised as significant in understanding the causes of substance abuse and urban property crimes. Based on these insights, future research should investigate the effectiveness of integrated crime prevention strategies. These strategies should address substance abuse while enhancing community engagement. This study contributes to a better understanding of the link between substance abuse and urban property crimes. It provides valuable perspectives for policymakers and law enforcement agencies.

Keywords: Substance abuse, urban property crimes, police perspectives, Sri Lanka

T.C.
BANDIRMA ONYEDİ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
Spor Bilimleri Fakültesi Dekanlığı

Sayı :E-84965626-813.07-158324
Konu :Kongre Temsilci

25.10.2024

Sayın Doç. Dr. Aydın KARAÇAM

Ases Kongre Organizasyon Yayıncılığın 08-10 Kasım 2024 tarihleri arasında düzenleyeceği " Uluslararası Bilim ve Sanat Kongresinin Düzenleme Kuruluna" dilekçenizle belirttiğiniz akademisyen temsilcisi olarak görevlendirilme isteğiniz Dekanlığımızca uygun bulunmuştur.

Bilgilerini ve gereğini rica ederim

Prof. Dr. Yağmur AKKOYUNLU
Dekan V.

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :BSEBB336HP Pin Kodu :68552

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=5658&eD=BSEBB336HP&eS=158324>

Adres:Yeni Mah. Şehit Astsubay Mustafa Soner Varlık Cad. No:77 Bandırma/Balıkesir

Telefon:02667170117 Faks:0266 606 0715

e-Posta:sporbilimleri@bandirma.edu.tr

Kep Adresi:bandirmaonyedieylul@hs01.kep.tr

Bilgi için: Mahir ÇAKMAK

Unvanı: Fakülte Sekreteri

27.11.2024

ISBN: '978-625-95311-5-1'

ASES PUBLICATIONS – 2024©